

M.
65

Mr

J. Rom. C^c

220^m

2059.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Casparus Theodorus Summervan Ictus
et Antecessor Primarius
in Academia Duisburgensi.

Mentzel sc. Lips.

CASPARI THEODORI
SUMMERMANNI JC.

PRAXIS
PANDECTARUM
IN SUMMIS IMPERII
ROM. GERMANICI
JUDICIIS.

THEOD. SUMMERMANNI
P. R. I. M. A.
PANDEGTARIUM
IN SUMMIS IMPERI
ROM. GERMANICI
JUDICII

CASP. THEOD. SUMMMERMANNI,
Juri & Antecessoris Duisburgensis Primarii

Π Ρ Ω Τ Α,

S E U

P R I M A

PANDECTARUM

P A R S,

IN QUA NON SOLUM VERA ET GENUINA
JURIS ROMANI PRAXIS IN SUMMO CAMERÆ
IMPERIALIS JUDICIO, CÆTERISQUE GERMANICIS,
PRÆCIPUE AUTEM CLIVIENSIBUS ET MARCANIS
FORIS OSTENDITUR, VERUM ETIAM DIFFE-
RENTIÆ JURIS ROMANI ET CAMERALIS
ITEMQUE PATRII PERSPICUE
DEMONSTRANTUR.

*Cum Indice rerum & verborum
locupletissimo.*

EDITIO SECUNDA.

Impensis MICHAELIS ANDREÆ FUHRMANNI,
Bibliopolæ Osnabrugensis Anno MDCCXVII.

CASPER THEOD. SUMMERMANNI,
Juri & Antecessoris Disputationis Primarii

P P Q T A

U S

P R I M A

PANDECTARUM

P A R S

IN QUA NON SOLUM TERRA ET GENUINA
JURIS ROMANI PRAXIS IN SUMMO CAMERE
IMPERIALIS JUDICIO, CETERISQUE GERMANICIS,
PRÆCIPUE AUTEM OLIVENSIBUS ET MARCANIS
FORIS OSTENDITUR, VERUM ETIAM DITE
RENDITUR IURIS ROMANI ET CAMERALE
CITIMQUE RATIONE PERSPICUE
DEMONSTRANTUR

Quo Jure verum & verborum
locutionibus.

EDITIO SECUNDA

Bayerische
Staatsbibliothek
München

N M Z Y E L O D A M I

Impensis MICHAELIS ANDREÆ FUHRMANNI
Bibliothecæ Olivensensis Anno MDCCXVII

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,

D O M I N O

FRIDERICO
WILHELMO,

REGI BORUSSIAE,
MARCHIONI BRANDENBURGICO,
SAC. ROM. IMPERII ARCHI-CAMERARIO,
ET ELECTORI,
SUPREMO PRINCIPI ARAUSIONENSI, NOVI
CASTRI ET VALENGINAE, MAGDEBURGI, CLI-
VIAE, JULIAE, MONTIUM, STETINI, POME-
RANIAE, CASSUBIORUM, VANDALO-
RUM, AC IN SILESIA CROSNÆ &c.

D U C I,
BURGGRAVIO NORIMBERGENSI,
PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ,
CAMINI, VANDALIAE, SVERINI,
RATZEBURGI, MEURSIÆ,
COMITI HOHENZOLLERÆ, MARCÆ,
RAVENSBERGÆ, HOHENSTEINI, TECKLEN-
BURGI, SVERINI, LINGÆ, BUHRÆ
ET LEHRDAMI,
MARCHIONI VEHRÆ ET VLISSINGÆ,
DOMINO RAVENSTEINII, TERRARUM ROSTO-
CHII, ET STARGARDIÆ, LAUENBURGI,
BUTOVIAE, ARLAY ET BREDÆ,
REGI, ET PRINCIPI, PIO, FELICI,
INCLYTO &c.

Perpetuam Regiam Felicitatem.

AUGUSTISSIME ET POTENTISSIME

R E X,

DOMINE CLEMENTISSIME,

Uod SACROSANCTÆ REGIÆ MAJESTATI TUÆ præsentem librum dedicare, in animum inducam, hujus variæ mihi in promptu sunt rationes. Potissimum vero ad id me adduxit, quod hæc *Prima Pandectarum pars*, quam Græci *πρώτη* vocant, merito SUMMO PRINCIPI

CIPRI consecrari debeat, quippe cum olim sacra lex jufferit, ut *primitiæ* DEO (cujus vices in terris REGES & SUMMI PRINCIPES gerunt) præstarentur, adeo ut Gentiles pro more habuerint, ritu solenni Diis suis fructus quoque præcoces & florum ferta offerre. Et quamvis ingenium meum adeo sit vile & perexiguum, ut nihil proferre valeat, quod REGIÆ MAJESTATIS TUÆ Serenissimo conspectu esset dignum, indoles tamen materiæ, quæ in hoc libro tractatur, ita est comparata, ut confidam, me præsentis dedicationis veniam a Clementissimo FRIDERICO WILHELMO impetraturum. Permitte itaque mihi, SERENISSIME REX, ut ante REGIÆ MAJESTATIS TUÆ pedes hunc librum humillimo cultu deponam. Summum ego Numen semper venerabor, ut Te AUGUSTISSIMUM REGEM nostrum cum omni SERENISSIMA REGIA FAMILIA Tua per maxima temporum spatia optatissima sanitate ita conservare velit, ut non solum REGII FILII, verum etiam NEPOTES, & feri PRONEPOTES TE optimum REGEM nostrum, cœlum atque æterna gaudia adeuntem, videant, & ut ita

pōpulis Tuis REGIÆ FORTUNÆ multis in-
crementis diu adhuc præsens floreas, vigeas,
vincas, regnes!

TE, REX, TE fugiant venti, TE nubila
cœli

Imperiumque Tuum; TIBI suaves Dædala
Tellus

Submittat flores; Placidum TIBI rideat
æquor.

MAJESTATIS TUÆ REGIÆ

devotissimus & subjectissi-
mus servus

CASPARUS THEODORUS
SUMMERMAN Dr.

LIBER PRIMUS

TIT. I.

DE JUSTITIA ET JURE.

§. I.

Peræ pretium me facturum esse arbitror, si a *Justitia* initium præsentis laboris sumserim; quippe cum animus mihi sit, de *Jurisprudencia* agere, &, secundum morem inter JCtos receptum, conveniat, de fine hujus studii quædam præfari; est enim *Justitia* humanæ societatis conservatrix, propter quam Judices & Magistratus in Republica constituuntur, propter quam *Jurisprudencia* studium inventum fuit, & per consequens est illa finis totius *Jurisprudencia*, nam ideo JCtus leges in variis obvenientibus casibus applicat, ut *Justitiam* in Republica conservet & promoveat, ut proinde hic finis alius sit *proximus*, applicatio legum, alius *remotus*, *Justitie* administratio; & quamvis Theologi idem videantur intendere, h. e. *proxime* applicationem legum divinarum, & *remote* *Justitie* administrationem, magna tamen inter utramque professionem est differentia, nam non omnes leges divinas JCti sibi vindicant, verum eas duntaxat, quæ

quæ salutem hominum in hac vita concernunt, & præterea subsistunt saltem in ea administratione *Justitia*, quæ ad beatitudinem civilem facit, cum e contrario Theologi, utpote animarum sibi fumentes curam, pro fine salutem æternam præ se ferant, ut proinde hoc sensu verus sit vulgatus ille Logicorum canon: *duo cum faciunt idem, non est idem.*

§. II. *Justitia* definitur, quod sit constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; vid. *l. 10. pr. ff. h. t. & pr. l. eod.*

§. III. Dicta descriptione non vera nobis proponitur *Justitia*, verum, si originem ejus respicias, *Dea Gentilium Græcorum*; hi namque, ut in sequentibus ex antiquitate ostendam, *Themidi* tres tribuerunt filias, & inter eas *Dicen* secundam, cujus proprium dixerunt esse, cuncta ex justa ratione distribuere; unde *Simonides* primus hujus definitionis inventor, prout ex *Platone l. de Republ.* constat, non aliam descripsit *Justitiam*, quam *Dicen*, dictam *Themidis* filiam, cujus attributum erat, cuncta ex justa ratione distribuere, seu, quod idem est, jus suum cuique tribuere. Et quamvis Imperator *Justinianus* non fuerit Gentilis, retinuit tamen talem descriptionem, ab *Ulpiano*, Jcto etiam Gentili, in *dict. l. 10. pr.* nobis propositam, ignarus sine dubio veræ hac in parte antiquitatis. Sint itaque alii in explicanda hac definitione diu multumque solliciti, atque disquirant, quo pacto *Justitia*, ceu habitus, per *voluntatem*, ceu potentiam naturalem, definiri potuerit, mihi tamen omnes ejusmodi explicationes a vero hujus definitionis intellectu valde remotæ, & proinde inutiles videntur, quamvis per me fieri liceat, si quis dicere velit, *Justitiam* non in concreto, sed in abstracto ibidem definitam esse.

§. IV. Ex vero rem æstimamus, si *Justitiam* definimus, quod sit habitus vivendi secundum leges, quoad agendum

dum justa homines fiunt idonei, & ex quo justa agunt, voluntque.

§. V. Ex hac definitione cognoscitur, quod omnis *Justitia* præsupponat leges, ut proinde certum sit, sublatis legibus, nullam esse *Justitiam*, & per consequens *Justitiam* de Deo, utpote cui nullæ leges præscriptæ sunt, prædicari non posse, nisi dicere velis, eam pacta quoque præsupponere, quo sensu *Justitia* erit habitus vivendi secundum leges, & secundum pacta, & per consequens Deo attribui poterit.

§. VI. *Justitia* vel est *Universalis*, vel *Particularis*.

§. VII. *Universalis Justitia* est habitus vivendi secundum omnes Leges indistincte, sive ex *jure perfecto*, sive ex *jure imperfecto* procedat obligatio.

§. VIII. *Particularis Justitia* est habitus vivendi secundum illas leges, ex quibus alteri *jus perfectum* duntaxat quæsitum est.

§. IX. Ex dictis sequitur, omnem eum, qui illa quoque, quæ *juris imperfecti* sunt, nullumque remedium coactivum producant, implet & præstat, secundum *Justitiam universalem* vivere, ut si quis humanitatis officiis satisfacit, consilio, re, aut opera, egenti subvenit, reverentiæ & gratitudinis debita præstat, & quæ alia hujus *imperfecti juris* possunt esse opera. E contrario vero *Justitia particulari* quis duntaxat satisfacere censetur, quando, neglectis *juris imperfecti* præstationibus, ea tantum præstat, ad quæ alter *jus perfectum*, & adeo remedium coactivum habebat.

§. X. Non solum *particularis* verum etiam *universalis Justitia* finis est *jurisprudentiæ*, & eapropter etiam à *Justiniano in dict. princ. l. h. t.* definita esse videtur, licet circa posterius dissentiat *Struvius exerc. 1. th. 18.* qui tamen propriis suis rationibus refutari potest, nam si *Justitia univer-*

salis æque ac *particularis* finis est *jurisprudencia*, prout tradit idem *Struvius* in *cit. Exerc. th. 37.* necesse est, ut fateamur, utramque illam *justitiam*, quæ finis *jurisprudencia* est, fuisse definitam, ne alias id, quod ad finem *jurisprudencia* pertinebat, in proposita definitione neglectum esse, videatur.

§. XI. Est & alia *justitia* tam *universalis* quam *particularis* divisio in *distributivam* & *commutativam*; & ante necessarium judico, quam dictas species explicem, rationes subungere, propter quas hanc divisionem etiam cum *universali justitia* communem fecerim, & ita communi sententiæ Doctorum, ad *particularem* tantummodo *justitiam* hanc divisionem restringentium, contradixerim. Mihi itaque sic videtur: cum à diversa proportionem, alia in *distributiva*, alia in *commutativa* obtinente *justitia*, hæc profisciscatur divisio, hinc etiam de *universali justitia* exaudiri debet, nam aut ~~neutra~~^{neutra}, aut ~~utraq;~~^{utraq;}, aut *alterutra* proportio in hac obtinet; *primum* perspicue falsum esse, puto, siquidem in cunctis rebus, si illæ justitiæ conformes esse debent, quædam requiritur proportio; si *secundum* asserueris, necesse est, ut divisionem hanc de *universali* quoque intelligas *justitia*, quod etiam facere debes, licet *tertium* amplecti velis.

§. XII. His præmissis, *justitiam distributivam* definitio, quod sit habitus vivendi secundum omnes indistincte leges, æqualitate secundum *proportionem geometricam*, seu *respectivam*, observata.

§. XIII. *Justitia commutativa* est habitus vivendi secundum leges, æqualitate secundum *proportionem Arithmetica*, seu *simplicem*, observata.

§. XIV. Ad *justitiam distributivam* pertinent 1. honores & præmia, Conf. *l. ult. C. de Stat. & imagin.* 2. poenæ vid. *Act. 22. vers. 25. Schilter. in Manuduct. Philos. Moral.*

cap.

cap. 8. §. 40. & seqq. Dissentit *Struvius Exerc. 1. th. 30. 3.* Munera atque onera, à civibus pro Reipubl. salute præstanda, *l. 1. C. de quib. muner. vel præstat. nem. lic. se excus.* his adde 4. societatem 5. legem Rhodiam de jactu 6. concursum Creditorum *l. 6. in fin. C. de bon. author. jud. possid.* 7. hereditatis divisionem 8. detractionem quartæ Falcidiæ §. 3. *I. de L. Falcid.* in verbis: *Pro rata portione. Struv. cit. exerc. th. 27.* In plerisque cæteris negotiis attenditur *simplex* feu *Arithmetica proportio*, & per consequens obtinet in iis *Justitia commutativa*. Si vero ingenue fateri debeamus, dicendum est, inutilem prorsus esse dictam divisionem *Justitiæ*, & ad nihil magis aptam, quam ut ingenia torqueantur, nam alium ex illius cognitione proveniente fructum non video.

§. XV. Tantisper de *sine* hujus Studii dixisse sufficiat, jam dispiciamus de ipsa *Jurisprudencia*. Hæc describitur ab *Ulpiano in l. 10. §. 2. ff. h. t.* quod sit divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia. Conf. §. 1. *I. h. t.*

§. XVI. Tribus modis tractatio *rerum divinarum* JCti competit, & quidem 1. eo respectu, quo JCti agunt de rebus sacris, religiosis & sanctis, quæ divini juris appellantur in §. 7. *I. de rer. div.* 2. Secundum praxin hodiernam, qua JCti res etiam divinas, cultum religionis externum respicientes, tractant, & hoc sensu libros dissertationesque scripserunt, de jure circa *adiaphora*, circa *sacram cœnam*, & aliis similibus rebus, ad *Jurisprudenciam Ecclesiasticam* pertinentibus. Huic 3. accedit, quod JCti eo ipso, quo de legibus divinis, vel *naturalibus*, vel *positivis universalibus*, agunt, *res divinas* curent, quippe cum leges divinæ omnino sint *res divinae*. Et quamvis hac ratione dicta definitio facile defendatur, negari tamen nequit, quin *rerum divinarum* mentio in illa facta erroris causam multis

multis præbuerit, adeo ut aliquando creditum fuerit, in supra proposita definitione *doctrinam Evangelii* proponi, quod tamen seria refutatione non erat dignum, cum constet, *Ulpianum*, authorem hujus definitionis, gentilem, & proinde Christianæ fidei inimicum fuisse. Alii existimant *Philosophiam* ibidem definiri, alii *genus* in dicta definitione desiderant.

§. XVII. Omnis hæc difficultas evitari potest, si alia definitio adferatur, & quidem sequenti modo: Jurisprudentia est prudentia leges, salutem hominum in hac vita concernentes, explicandi, atque ad actiones civiles applicandi.

§. XVIII. Magis vero placuit, per *prudentia* nomen illam describere, quam per *habitu[m] practicum*, quod alii fecerunt; nam in definitionibus facilitatem terminorum, maxime generis loco positorum, amo, notius autem vocabulum *prudentia* est, quam *habitus*.

§. XIX. Ne autem, quicquid ad scientiam ejusmodi terminorum technicorum pertinet, penitus ignoretur, hinc paucis de indole habitus disquiram; est autem habitus nihil aliud, quam certa qualitas crebris actibus acquisita, qua potentia quædam naturalis ad operandum expedita redditur; germanicè dicitur *eine fertigkeit*. Ex quo patet, quod duo ad habitus acquisitionem requirantur 1. præexistens potentia, seu facultas naturalis, ad ejusmodi actiones producendas apta; unde frustraneum, imo ridiculum foret, bovem, ad saltandum, vel ad feras bestias capiendas, assuefacere velle, quamvis canis tali potentia feras bestias capiendi, gaudeat, nam heic potentia naturalis qualiscunque, ad habitum acquirendum, sufficit, licet acquirens nullum intellectum habeat; 2. necessarium est crebrum exercitium actionum habitui producendo inservientium, unde intelligitur, donum linguarum in Apostolis ad habitum referri non posse,

posse, quippe cum singulari duntaxat miraculo, non vero crebris actionibus id acquisitum fuerit; & hinc errant scriptores isti, qui innatum statuunt, vel potius confingunt habitum.

§. XX. Actus autem, quorum frequentiam, seu crebrum exercitium, ad habitum requisivi, in universum vel intellectus sunt, vel voluntatis. Prioris generis dicuntur, quibus res duntaxat cognoscimus, seu circa *cognitiones* rerum versamur, posterioris vero, quando eligimus, seu circa *electiones* rerum versamur. Tum autem cognoscimus res, quando affirmamus vera, negamus falsa; res vero eligimus, quando appetimus, vel desideramus bona, vel mala, & hæc quidem sub specie boni, vel illa averfamur, & bona quidem sub mali opinione; cujusmodi voluntatis functiones vel *interna* sunt, ut appetere, averfari, vel *externæ*, ut actiones loco motivæ.

§. XXI. Ex quibus plana redditur expositio illius divisionis, secundum quam habitus vel *intellectualis* est, vel *voluntarius*. Ille dicitur, qui actibus intellectus, hic, qui voluntatis actibus acquiritur, & exercetur. Habitus *intellectualis*, vel principia, eaque tam theoretica, quam practica, pro objecto habet, vocaturque *intelligentia*, vel principia, seu conclusiones ex istis primis principiis deductas, qualis duplex rursus est, *theoreticus*, vel *practicus*. *Theoreticum* habitum dico, qui circa cognitionem creatoris vel creaturarum versatur, atque pro fine proximo speculationem duntaxat habet. *Practicus* habitus est, qui circa cognitionem actionum humanarum occupatur, ac in sola speculatione non subsistit, sed insimul etiam actionem intendit.

§. XXII. Quanquam autem hæc differentia, qua *theoreticum* habitum in sola consistere speculatione, dixi, non placet Celeberrimo Thomasio, qui in *Inst. jurispr. Divinae lib. 1. cap. 1. §. 23. theoreticum* habitum ad actionem etiam, amo-

rem scil. Dei, ex contemplatione, vel ipsius creatoris, vel creaturarum, oriundum, procedere arbitratur, tantum tamen a me impetrare non possum, ut illi hac in parte accedam; nam utcunque non inficias eam, quod habitus *theoretici* tendere etiam debeant ad praxin illam amoris scil. Dei, quem amorem, ex prudentia oriundum, omnibus contemplationibus præfero; heic tamen sermo non est, de fine illo generali, qui non solum in hisce *theoreticis*, verum *practicis* etiam habitibus, in amoris & gloriæ divinæ studio collocandus est, sed de proprio cujusvis habitus fine; hunc autem proprium & adeo proximum finem, abstrahendo ab illo, qui remotus & generalis duntaxat est, in *theoreticis* habitibus non alium esse, cernimus, quam solam & simplicem entis, sive creatoris, sive creaturæ, speculationem, ita ut hac tales absolvantur, nec insimul ad actionem aliquam, uti *practici* habitus, inclinent.

§. XXIII. Speculamur, vel consideramus in *theoretico* habitu vel ens in genere, qualis tum dicitur *Ontologia*, quo sensu nonnulli talem *Ontologiam* scripserunt. Si vero ad speciales entis considerationes, seu speculationes, descendamus, aliæ & distinctæ rursus oriuntur habitus hujus *theoretici* species, & illa quidem, quæ Creatorem, ens illud entium, considerat, appellatur speciali nomine *sapientia*, olim etiam *Metaphysica*, hodie prima *Pneumatica* pars, ea autem, quæ creaturas corporeas trutinat, vocatur *scientia*, quæ rursus vel *Physica* est, considerans creaturas ratione essentiae & qualitatum, vel *Mathesis*, quæ quantitatem creaturarum perpendit.

§. XXIV. Atque hæc omnia ad *theoreticum* pertinent habitum. *Practicum* circa actiones hominum versari, dixi; tales actiones si sint honestæ, circa quas occupatur ejusmodi habitus, tum *prudentiæ* nomine insignitur; quod si circa turpes se exferat actiones, *astutia* appellatur; si denique

nique indifferentes pro objecto sumit actiones, dicitur *sagacitas*.

§. XXV. Hæc de habitu *intellectuali* sufficiant; nunc etiam brevissimis *voluntarium* describam, & quidem sequenti modo, quod sit qualitas, crebris actibus voluntatis acquisita, qua potentia naturalis nostra ad operationem facilis redditur; In quo vero actus voluntatis consistant, supra monitum fuit, ex quibus etiam planum erit, quod pro varietate objectorum, circa quæ voluntas nostra se crebro exserit, hic habitus diversas nanciscatur speciales denominationes; si enim circa actus, lege præceptos, versetur, habebis *virtutem moralem*, si autem vice versa in prohibitis lege actibus te exerceas, erit in te *vitium morale*; quod si istum habitum voluntatis acquiras actionibus, lege saltem permissis, tum dicitur *ars*. Qui singuli habitus *voluntarii* habent directores suos in *intellectualibus practicis*, & virtus quidem *prudentiam*, vitium *astutiam*, *ars sagacitatem*; Conf. Dn. Thomas. in *Jurisprud. Divin. lib. 1. cap. 1. §. 21.*

§. XXVI. Ex quibus sponte sua fluit, ad quam habitum classem nostram hanc *Jurisprudentiam* referre debeamus, scil. uti ipsum nomen indicat, est *prudentia*, & per consequens habitus *intellectualis practicus*, nam in nuda haudquaquam versatur speculatione, sed praxin maxime in actionibus humanis intendit, unde Philosophiæ practicæ nomen huic optime inditum esse reperimus; non ideo enim quærimus in Jure de variis rebus, v. g. quid sit *justitia*, quid sit *dominium*, quid *testamentum*, quid alia innumera, ut sola hac scientia & notitia terminorum technicorum contenti simus, verum ut deinde in casibus nobis propositis judicare queamus, utrum hoc vel illud factum justitiæ conveniens sit, vel ad quem dominium rei forte controversæ pertineat, aut denique testamentum aliquod

quod rite conditum sit; hæc itaque veræ praxeos veræque Philosophiæ sunt criteria, multumque a simulata illa Philosophia abeunt; Conf. *Ulpianus in l. 1. §. 1. ff. h. t.* Quod etiam non latuit *Ciceronem*, qui in *lib. 1. de Orat. cap. 44.* ita scripsit: *Sive quem ista prapotens & gloriosa Philosophia delectat (dicam audacius) hosce habet fontes omnium disputationum suarum, qui jure Civili & legibus continentur: ex his enim dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, justus, atque honestus labor honoribus præmiis atque splendore decoratur: vitia autem hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte mulctantur: & docemur non infinitis concertationumque plenius disputationibus, sed autoritate, nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos manus abstinere. Fremant omnes licet; dicam quod sentio: Bibliothecas mehercule omnium Philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superare.* Conf. *Disputat. mea de Necess. atque Util. jurispr.*

§. XXVII. Dividitur *Jurisprudentia* i. *ratione modi* in *Legislatoriam*, qua Princeps & Magistratus in Republ. est instructus, ad leges rite & prudenter secundum Reipubl. statum atque utilitatem ferendas, *Deliberativam*, seu *Consultatoriam*, quæ circa actiones futuras, rite secundum leges instituendas, occupatur, & *Judicialem*, qua leges ad præteritas civium actiones applicantur; malo autem in dictas tres species *Jurisprudentiam* distinguere, quam cum *Dn. Thomasio* duas saltem illius species, *Consultatoriam* & *Judicialem* statuere; nam quamvis *Legislatoria* circa actiones futuras scil. subditorum se extendat, ita ut Princeps, hac *Jurisprudentia* instructus, sciat, quænam leges subditis præscribendæ sint, nec ne, attamen sub *Consultatoria* *Jurispru-*

risprudentia eam comprehendere nequeo, cum Princeps, leges normamque *actionibus* subditorum *futuris* præscribendo, jubeat, & mandet aliquid, & per consequens dici nequeat, *consultare*, nisi improprie velis dictam appellationem heic admittere.

§. XXVIII. Dividitur 2. *ratione objecti*, in *divinam*, & *humanam*; illa dicitur, qua *jus divinum*, sive *naturale*, sive *positivum*, ad actiones hominum applicatur, *hæc* vero, secundum quam *jus humanum* actionibus hominum adaptatur; & cum *jus humanum* varium sit, pro diversitate Rerumpublicarum, in quibus obtinet, v. g. *Romanum*, *Germanicum*, &c. hinc tot etiam *Jurisprudentiæ* species oriuntur, ita, ut *Romana Jurisprudentia* illa dicatur, qua *jus Romanum*, *Germanica* vero, qua *Germanorum jus* ad actiones hominum applicatur.

§. XXIX. Hucusque de *Jurisprudentia* in genere egimus; jam requiritur, ut perfecte intelligamus veram *juris* indolem, nam sane non sine ratione tantum momenti in genuina hujus vocis *juris* scil. explicatione situm esse, nonnulli contenderunt, ut in jure universo eum coëcutire statuerint, qui hanc neglexerit, vid. *Hahn. ad VVesenb. lib. 1. tit. 1. n. 14.* unde non Jcti solum, sed Scholastici quoque ad *secundam secundæ quest. 57. Dn. Thomæ*, & qui hosce sequuntur, recentiores Theologiæ Moralis Scriptores, varios illius nominis significatus congefferunt; maxime vero industriam suam hac in parte probarunt, qui circa *jus naturale* quid memoriæ prodiderunt, inter quos sequentium nomina maxime celebranda sunt, ut *Seldenus in Oper. de Jur. Nat. & Gent. sec. discipl. Hebr. pag. 45. Gassendus in Phil. Morali pag. 1551. Hobbes. in Tract. le Corps Politique part. 2. cap. 8. num. 5. Grot. de Jur. Belli & Pac. Conf. Hahn. ad VVesenbec. Paratitl. tit. de Just. & Jur. n. 14. & Martin. Schokius de Jur. Nat. lib. 1. num. 3.*

§. XXX. Deprehendes tamen inter hosce Scriptores, qui ad nauseam hujus vocis homonymiam explicarunt, ita, ut studium nihil intactum circa ejusmodi explicationem relinquendi, eos extra terminos produxerit, dum *juri* significatus adfingunt, qui nullo modo, ne quidem impropriissime, ut ita loquar, subsistere queunt, ut ecce *Hahn. & Schock. alleg. loc. jus* fumi etiam *materialiter*, contenderunt, & quidem pro æquitate, æquali, seu æquo & bono, quod justitia in rebus constituit *arg. l. 32. ff. de Reb. Cred. l. 15. ff. de Edilit. Edict. l. 31. ff. de pos.* quod *Aristoteles* videtur *δικαιοσύνην* appellasse, ac iniquo opposuisse; non dicam, heic terminum illum *materialiter & formaliter* non posse commode in *Jurisprudentia*, ceu moralis Philosophiæ specie, adhiberi, cum ad Physica tantummodo corpora, quæ materia & forma constare, dicuntur, pertineat; illud saltem contra confictum hunc significatum adferam, quod actus hominum turpitudinem vel justitiam suam ex lege, vel interdicente, vel jubente, accipiant, hautquaquam vero bonitatem; bonus namque potest esse actus ante legem; unde cum bonitas illa, utpote jus etiam antecedens, nullam relationem ad legem habeat, hinc illud bonum, quod in nonnullis operationibus humanis aliquando cernimus, non bene *juris* nomine appellaveris.

§. XXXI. In Jure quoque Civili aliqui Doctores significatum hunc nimis extendunt; quamvis non inficias iherim, in legibus nostris de multis rebus sæpius dictam vocem in improprio deprædicari sensu, qua ratione ipsa *Jurisprudentia* nostra nomine hoc *juris* insignitur ab Ulpiano *in l. 1. pr. ff. h. t.* item judicii locus sub tali appellatione aliquando in Romano jure intelligitur; unde etiam phrasis *in jus vocare*, scil. ad locum, in quo Prætor jus reddebat, originem traxit. B. Mauritius *in dissert. de Princip. jur. §. 2.* ait, statum & conditionem personarum aliquando
juris

juris nomine venire; quod tamen non invenio; nam quamquam ille titulus, qui in Pandectis sub nomine *Status hominum* inclarescit, in Institutionibus sub rubrica de *jure personarum* proponitur, exinde tamen non sequitur, quod per *Status hominum* in Pandectis *jus hominum* intelligatur, sed id saltem constat, quod *Status hominum* sit causa efficiens, ex qua *jus personarum* oritur, nisi in dicto titulo ff. causam pro effectu relatam esse, velis, quod per me quidem licet.

§. XXXII. Cum itaque præstet, potissimos *juris* significatus recensere, hinc dico, quod *jus* in universum dupliciter sumatur, vel pro *lege*, vel pro *attributo personæ*, seu *facultate*, cujusmodi diversitas significationis probe est observanda, ne alias incauti in errores, cum multis Doctoribus, talem distinctionem negligentibus, vel ignorantibus, prolabamur: nam fuerunt, qui legem distinxerunt in *præceptivam* & *permissivam*, a quo tamen errore nos immunes reddere poterit, distincta vocis *juris* consideratio; nam sane *jus*, pro *facultate*, seu pro *attributo personæ*, sumtum, *permissivum* quidem dici potest, ut *jus dominii*, *servitutis*, *pignoris* &c. at *legem* nemo jure dixerit *permissivam*, alias enim inter regulam actionis moralis, seu jussum ab imperante præscriptum, & permissionem nullum erit discrimen; cum enim permissio sit actionis negatio, hinc legis actio appellari nequit, & per consequens lex permissiva erit ignis frigidus, seu ens, quod esse saltem fingitur, licet contraria sententia fundamentum in legibus Romanis habere videatur, & quidem in *l. legis virtus 7. ff. de LL.* ubi *¶ Ctus Modestinus* ita scribit: *legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire*; at sciendum, quod in Jure Romano *legis* vox sæpenumero *jus*, pro *attributo personæ*, seu *facultate* nobis exinde competente, sumtum, significet, prout id ex innumeris locis probari poterit.

§. XXXIII. Heic in genere observandum erit, quod *lex* vel *improprie* sumatur, vel *proprie*; priori sensu in universum regulæ, futuris hominum actionibus præscriptæ, *leges* appellantur, sive per modum *consilii*, *moniti*, *dogmatis*, *mandati*, *præcepti*, vel *pacti*, talis norma constituatur; posteriori vero sensu illæ saltem regulæ, quæ a superiori, qua tali, proficiscuntur, subditisque, ut secundum tales regulas actiones instituant, proponuntur, *legum* nomine veniunt; nam cætera quidem, quæ ad priorem significatum pertinent, nullam involvunt *superioritatis*, vel *imperii*, considerationem, ut ecce, *consilium* tam a pari & inferiori, quam a superiori, dari potest, *dogma* vero duntaxat præceptorum est, *pactum* æqualium, vel considerationem æqualium habentium, *monitum* patrum, vel præceptorum, *præceptum* patrum, præceptorum, & dominorum, *mandatum* denique vel superiorum, vel parium; cum e contrario *legis*, proprie sic dictæ, longe alia sit consideratio, prout modo proposui.

§. XXXIV. Lex itaque, quatenus in proprio significato sumitur, est iussus imperantis, obligans subiectos, ut secundum istum iussum actiones suas instituant.

§. XXXV. Vocem *iussus* in allata definitione indolem generis, & adeo *legis*, satis exprimere, certum habeo; quamvis perinde sit, quocunque vocabulo generali *legem* circumscribamus, sive *præceptum*, sive *mandatum* eam dicamus, dummodo meminerimus, sufficere heic *iussum*, quacunque ratione declaratum, sive scripto id factum fuerit, sive sine scripto; nam quod *Hobbesius* in tract. de Cive scripsit: tum demum *legem* aliquam obligare, si ea viva voce, aut verbis, in scripturam redactis, proposita fuerit, id falsissimum est, & præterea absurdum hoc exinde sequeretur, *Juris* scil. *Naturalis* præcepta, utcunque ex congenitæ rationis dictamine satis certa sint, non aliter tamen obligatura,

tura, nisi quatenus in Sacra Scriptura, divini Numinis oratione, expressa, legantur; pessimum sane dogma; ecquis enim ab obligatione liberabit subditos, & immunes eos ab obedientia faciet? illos nimirum, quibus superioris præceptum est cognitum, utcunque specialem constitutionem desuper non videant, sive literis, sive ore, promulgatam; nam sufficit, qualicunque modo hisce voluntatem legislatoris, seriam tamen & enixam, innotuisse, adeo, ut præsumtum consensum Principis, modo tamen certus ille sit, hac in parte subditis pro lege etiam observandum esse, judicaverim.

§. XXXVI. Cætera verba, in definitione proposita, satis perspicua sunt. *Grotius* aliter descripsit legem, regulam nimirum actuum moralium, obligantem ad id, quod rectum est; at præterquam quod obscura sit hæc definitio, illud in ea maxime culpandum esse, existimo, quod justum & rectum aliquod ante legem dari, præsupponat, adeoque, legem non tam introducere turpitudinem & honestatem, quam turpe & honestum, ante jam tum existens, significare, præ se ferat, quod tamen minime tolerari debet; turpe enim & honestum sunt prædicata, quæ a lege demum denominationem suam accipiunt, ita ut id, quod contra legem est, turpe sit, honestum vero, quod secundum eam peractum fuit; & cum lex sit causa & norma, secundum quam rectum & turpe dijudicatur, hinc evidens est, quod ante illam normam & causam non potuerit rectum vel honestum esse, alioquin enim admittendum foret, ante causam dari effectum, & ita ante filiam matrem.

§. XXXVII. Ex quibus patet, falsam esse communem illam Doctorum sententiam, qua contendunt, actus dari per se honestos, vel turpes, atque in *Naturali Jure* ex objecto se diffundere in præceptum, sicut e contrario in *positivis legibus* ex præcepto se diffundebant in objectum;

nam quod contradictionem involvat, quando dicuntur actus nonnulli per se honesti vel turpes, id alii optime demonstrarunt, & potissimum *Excell. Dn. Thomas. in Inst. jurispr. div. lib. 1.* ad quem me brevitatis amore remitto.

§. XXXVIII. Cæterum cum *lex* sit jussus imperantis, & per consequens necessario superiorem præsupponat, siquidem par in parem nec imperium, nec jubendi habet potestatem, hinc necessario sequitur, quod etiam *leges naturales*, de quibus mox dicetur, superiorem requirant, qui Deus est, ut proinde, non dato Deo, nullæ queant esse *leges naturales*; at *Grotius legibus naturalibus* locum concedit, etiamsi ponamus, Deum nullum esse; pessime: quis enim superior & auctor illarum *legum naturalium* erit, quando Deum non esse fingimus? Imo ridiculum, & absurdissimum esse, existimo, quærere velle, an, posito casu, quo nullum foret summum Numen, *leges* etiam forent *naturales*, nam potius tali casu quærendum esse, existimo, an etiam homines statuere poteris, si Dei existentiam in dubium voces; sane effectus esse nequit, cujus causa nunquam in rerum natura extitisse, ponitur.

§. XXXIX. Ex *lege* oritur *obligatio*, ita, ut inane & elusorium sit *legis* nomen, nisi homines teneantur, secundum normam, illa præscriptam, actiones suas instituere, quamvis sæpenumero sint Respublicæ, in quibus de nonnullis *legibus* subditi dubitare solent, utrum eæ ad observantiam venire debeant, nec ne, atque quod multi a *legum* ejusmodi præscripto recedant, hinc hoc sensu quidam *Recessus Imperii* dici, existimant; quicquid tamen sit, cum merito debeant *leges* obligationem subditorum producere, hinc operæ pretium me facturum esse, existimo, si paucis de indole *obligationis*, quatenus ea ex *legibus* in genere oritur, dispiciam; est autem *obligatio* nihil aliud, quam qualitas moralis passiva, voluntatem hominis ita afficiens, ut ad
certas

certas actiones normæ conformes adstringatur, ac alio inclinans ob metum mali retrahatur.

§. XL. Quamvis vero ex *lege* descendat *obligatio*, non tamen pro omni *obligationis* fonte *lex* venditanda erit; nam, ut alia taceam, pacta & conventiones non minus *obligationem*, nimirum pacifcentium, producunt, & quidem, vel utriusque, vel alterutrius saltem, secundum diversam talium pactorum, sive unilateralium, sive bilateralium, indolem; at nemo idcirco pacta dixerit, *leges* esse, utcunque sæpenumero in Jure nostro, & alibi, de *legibus pacti* vel *contractus* mentio occurrat; quales tamen assertiones improprie saltem exaudire, oportet; atque hinc pactum, sine *lege*, obligaturum esse, existimo, licet antea contrarium existimaverim, pactum nimirum sine *lege* nunquam obligare, nam nunc posteriores cogitationes, ceu meliores prioribus, mihi arrident.

§. XLI. Non tamen semper in *obligatione* voluntas nostra alio inclinatur, ut propterea necessarium sit, illam, ob metum majoris mali, retrahere; nam homines bonæ indolis solent sponte sua rectum colere, seu *legibus* obtemperare, obligationique suæ satisfacere, ita, ut in contrarium, vetitum scil. nefas, eorum voluntas hautquaquam inclinet, quo casu de *obligatione* eorum nemo dubitabit, tametsi actio talis non ob metum majoris mali, verum propter innatam istis hominibus bonam indolem *legibus* conformis instituta, atque *obligatio* impleta fuerit, quo pertinet vulgatum illud: *Oderunt peccare boni virtutis amore*, licet in malis & depravatæ indolis hominibus secus se res habeat, quippe qui secundum alium æque vulgatum versiculum: *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*, non sua sponte, & amore virtutis, sed ob mali, pœnæ nimirum, metum, *legibus*, normæque obtemperant; verum in tales duntaxat depravatæ indolis homines definitio *obligationis* non erat

erat dirigenda, sed ita formanda, ut eos etiam, qui sua sponte *obligationi* satisfaciunt, quorumque voluntas ab alio objecto ad normam legis non retrahitur, simul comprehendat. Et hæc sunt, quæ circa *obligationis* illam definitionem, quam in *tomo 6. Observat. Hallens. Observat. 27. §. 5.* invenio, monere, in animum mihi induco, quod etiam pace *Excellentissimi illius Authoris Dn. Thomasi*, fieri confido.

§. XLII. Metus ille mali, propter quod voluntas illorum, qui obligati sunt, ab aliis cupiditatibus, ad obedientiam legibus præstandam, retrahitur, alius est *mali necessarii*, & *interni*, alius est *mali arbitrarii*, & *externi*: Prius, *necessarium malum*, *connexum* etiam vocari potest, quippe quod naturalem connexionem habet cum actione, ad quam homo perverse inclinatur, ita ut regulariter aliter evenire nequeat, quam ut ex tali negotio peccaminoso ejusmodi *malum* sequatur, non secus ac ex dissoluta vita & neglecta sanitate morbi & imbecillitates in corpore humano sequuntur, v. g, morbus gallicus ex impuro concubitu; sic igitur nimiae & sæpius repetitæ actiones, ex tribus passionibus dominantibus, *voluptate* nimirum, *ambitione*, & *avaritia*, provenientes, ex naturali & regulari connexionem, varia mala producant, ita ut ii, qui tales actiones vitiosas dicto modo instituunt, vel aliorum ludibrio & contemptui se exponant, vel odium & inimicitias aliorum sibi contrahant, vel etiam jacturam in re familiari patiantur, ac præterea majorem indies voluntatis depravationem accipiant, quibus omnibus id, quod maximum est, inquires nimirum animi, seu ægra mentis sollicitudo, accedit.

§. XLIII. Hoc vero ultimum malum, *animi* scil. *inquires*, perpetuum & infallibile est criterium actionum contra leges susceptarum; cætera vero passionis mala homini sæpenumero contingunt, sine præcedente ipsius actionis malo, sic multis modis evenire potest, ut, sine nostra culpa,
damnum

damnum in re familiari, per furtum, vel aliud aliorum factum, patiamur, vel etiam odium, & inimicitias aliorum incurramus; quo casu sapientis erit, ejusmodi odia, & inimicitias generoso animo contemnere, taleque infensum agmen indignum ira nostra judicare, utpote cum aliquando ejusmodi malum, quod ego tamen hoc casu bonum esse malum, dico, illos maneat, qui in aliquo munere constituti sunt, atque decenter spartam suam ornant, ita ut tunc a multis odio habeantur; sed tales, nequidem digni sunt, ut requiramus, quid de nobis sentiant, & perinde erit, utrum sint amici, vel inimici, quamvis experientia communiter doceat, quod, ubi invidia regnat, ibi odium, & inimicitia quoque reperiantur, parique passu cum invidia ambulent.

§. XLIV. Tantisper de *malo necessario*, seu *interno* admonuisse sufficiat; sequitur *malum arbitrium*, seu *externum*, quod a libero arbitrio ejus, qui habet potestatem id inferendi, dependet, estque triplex, vel *malum nullitatis*, vel *rei familiaris*, vel *pæna*.

§. XLV. Nullitatis seu frustraneitatis, ut ita loquar, malum est, quando negotium, contra legum normæque præscripta conditum, nullum est, omnique illo effectû, quem gerens intendebat, destituitur, quo pertinet vulgata *l. non dubium s. C. de LL.* unde si v. g. testamentum non rite secundum legum solennitates conditum fuerit, hoc *nullitatis malum* obtinebit, h. e. tale testamentum declarabitur nullum; atque hoc *malum* ad infimum gradum pertinet; gravius vero est *damnum rei familiaris*, quo illi afficiuntur, qui facto suo illicito, sive delicto, sive fidei violatione, aliis damnum intulerunt, ut propterea æquissimum sit, tale damnum ab inferente resarciri, utcunque is nullum exinde lucrum acquisiverit; gravissimum denique *malum* est *pæna*, in eos jure statuta, qui legum præcepta neglexerunt,

cujusmodi leges, dictum poenæ malum irrogantes, *pœnales* dicuntur, ac ab aliis sanctionibus prioris generis, *nullitatis*, *damnique rei familiaris mala* transgressoribus dictantibus, in eo differunt, quod hæ leges omnes *disjunctivæ* sint, hunc scil. sensum habentes, aut hoc fac, v. g. testamentum secundum præscriptas solennitates, aut *malum* v. g. *nullitatis* patere; verum dictæ *pœnales leges* non habent disjunctivum illum sensum: aut hoc fac, aut poenam patere, nam is, qui propter delictum poenam passus est, si denuo idem delictum perpetraverit, non eandem, sed majorem tenetur excipere poenam, v. g. is, qui, propter prima & secunda vice furtum commissum, punitus est, si alia vice fur esse velit, oportet eum longe aliam, suspendii nimirum poenam, subire, certissimo argumento, quod talis sibi non acquirat jus & licentiam in posterum contra leges faciendi, si priorem poenam subire paratus sit; ut proinde merito rejicienda illorum sit sententia, qui in genere pronunciant: omnem legem natura sua disjunctivam esse, nam quod id in poenalibus legibus fallat, modo declaratum fuit.

§. XLVI. Ex hætenus dictis ultro apparet obligationis divisio, in *internam*, & *externam*; illa dicitur, qua homo malum internum, ex hujus naturali connexionem cum ipsa actione oriundum, metuit; hæc vero, qua malum extrinsecum, proveniens a libero arbitrio ejus, qui potestatem ejusmodi malum inferendi habet, propter actionem vitiosam, metuimus; unde cognoscitur, quod vis a latrone alicui illata ad hoc *malum* non referatur, utpote cum persona latronis non habeat potestatem id inferendi. Quæ vero personæ habeant talem potestatem, facile cognoscitur, scil. illæ, quæ vivunt in statu æqualitatis, v. g. Principes per bellum ejusmodi *malum* incutiunt, ita, ut hoc demum, ceu ultimo medio, Princeps contra alium Principem jus suum persequatur, de quibus in sequentibus prolixius agam.

In

In alio civitatis statu Imperantes habent arbitrium, ejusmodi *malum externum* violatoribus legum inferendi.

§. XLVII. Summa *legis* divisio est, quod vel *divina* sit, vel *humana*, de qua, & potissimum de *legis divina* subdivisione, inprimis videndum, an divisio illa sit in species univocas, an vero distinctio univoci; posterius novissime placuit Excellentissimo Dn. *Authori in Observat. 27. in tom. 6. Observ. Hallens.* ego vero in prius proclivior sum, quod nimirum dicta distinctio de speciebus univocis intelligenda sit, atque adeo *leges divinas*, sive *naturales*, sive *positivas*, proprie dictas esse leges, existimo, tales nimirum, quibus Deus, ceu summus & æternus Legislato, atque Princeps, mortalium actionibus certam normam præscripsit, illos ad debitam observantiam obligantem; nam id quidem facile largior, quod lex sit prædicatum, respiciens actiones duntaxat humanas, hoc nimirum sensu, quod ipse Deus non agat secundum legem, quippe qui nullum habet superiorem, sed ipse imperio suo regit omnes æquo; verum non video, quo pacto sæpius laudatus Dn. *Thomasius* dict. loc. id duntaxat pro lege agnoscere possit, quod fertur & hominibus, & ab hominibus; nam reperiuntur quidem varia in Sacra Scriptura de Deo prædicata, quæ non aliter, quam *ανθρωπωνανθρωπος* intelligi debent, ut si manus, vel alia, corporis conceptum involventia, summo Numini adscribantur, vel si ea, quæ relationem ad leges habent, de eo prædicentur, v. g. quando justus dicitur Deus, qualis proprie ille appellatur, qui secundum leges vivit, & per consequens Deo, ceu cui nullæ leges, secundum quas viveret, præscriptæ sunt, in improprio saltem sensu justitia tribuitur; at alia prædicata, de summo Numine in Scriptura relata, in proprio sensu intelligere debemus, prout alias regulariter vocabulis proprius atque nativus significatus tantisper relinquendus erit, donec substrata materia alium significatum exposcat, & cum

nulla sufficiens ratio appareat, quæ quoad divinas sanctiones legibus propriam significationem adimeret, hinc illæ numero verarum & proprie dictarum legum etiam inferendæ erunt, sicut id ipsum de legibus Mosaicis satis certum est, utpote cum summum Numen plerisque earum poenas reliquosque effectus legum politicarum adjunxerit. Leges quoque naturales, utcunque viva voce, vel scriptura, publicatæ non fuerint, eandem tamen habent efficaciam, quam ullæ aliæ producere possunt sanctiones, quod non solum de *interna obligatione*, verum de *externa* quoque procedere, existimo, & quoniam de priori, *interna* nimirum, nullum est dubium, hinc de *externa* saltem hoc probasse, satis erit; ubi ex iis, quæ in præcedentibus retuli, repetendum, quod in ejusmodi *externa obligatione* voluntas nostra, si alio inclinet, propter triplicem metum, *nullitatis* nimirum, *damni in re familiari*, & *pœna*, ad obedientiam legibus præstandam, revocetur. Hæc itaque mala eos quoque, qui naturales violant leges, manent, atque, ex natura ipsarum legum, in illos redundant; & quamvis non facile contingat, ut *externum nullitatis malum* ex transgressione naturalis legis oriatur, utpote cum tale periculum duntaxat, propter neglectum solennitatum, a legibus requisitarum, incurramus, Jus vero Naturale in negotiis contrahendis nullas solennitates determinet; aliquando tamen casus contingere potest, quo dicta nullitas circa negotium aliquod, solo Jure Naturali, locum habet: ut ecce, si testamentum coram uno saltem teste perficiatur, hoc secundum solum Juris Naturalis dictamen, ceu quo duorum ad minimum testium numerus legitimus, & necessarius esse, noscitur, *nullitatis* vitio laborabit. Quantum ad alia *mala*, quæ ex violatione legum naturalium sequuntur, attinet, illa etiam paucis probari possunt, sic non est dubium, quin is, qui damnum sua culpa alteri dedit, secundum Jus Naturale

turale sit adstrictus, id refarcire, ita ut Jus Naturale, eo ipso, quo id fieri vult, serio etiam Magistratibus injungat, ut hi refractarios & inobedientes circa talem præstationem in ordinem redigant. Denique *de pœna malo* sciendum, quod, licet Jus Naturale nullam præcise poenarum determinationem faciat, qua nimirum pœna, in specie hoc, vel illud delictum commensurari debeat, eo tamen jure itidem Magistratibus præscribatur, ut hi violatores legum naturalium debita pœna afficiant, atque adeo ipse Deus mediate per eos, quibus poenarum irrogationem injunxit, poenas exposcere, creditur, imo aliquando immediate, & extra ordinem, contemtoribus legum promeritas poenas infligere solet, prout hac de re varia poenarum divinarum exempla, ut ipsius lapsus pœna, item diluvii, excidii Sodomarum &c. in veteri codice reperiuntur, & hodiernis quoque temporibus in multis hominibus justæ Dei iræ propter dictarum legum violationem cernimus vestigia, in qua tamen re curiose Dei judicia non debemus investigare.

§. XLVIII. Sed jam satis proprium significatum medietis legibus adstruxisse, vel potius defendisse, existimo. Ex quibus facile intelligitur, quod dicta divisio non sit univoci distinctio, & quod porro leges tales divinæ longe majorem habeant obligationem, & effectum, quam monita parentum; nam licet Deus ut pater benignissimus consideretur, propterea tamen nihil impedimento est, quo minus illum summum etiam Regem dicamus; est fane Rex talis, qui in legibus ipsorum hominum utilitatem intendit, ac quærit, non secus ac alii Reges idem faciunt, vel facere id saltem debent, ut nimirum propter subditorum commodum atque Reipublicæ tranquillitatem leges constituent, ac in illis ferendis propriam suam utilitatem duntaxat non intendant, quo sensu Patres etiam patriæ merito appellantur; est quidem, inquam, Deus benignissimus Pa-

ter, sed ita tamen, ut immorigeros & plane inobedientes liberos iusta ira prosequatur, debitaque poena afficiat, ut ita cæteri liberi, hactenus adhuc obedientes, ejusmodi poenæ documento perterriti, a simili ausu atque peccato doceantur abstinere.

XLIX. Hisce præmissis me ad *Legem divinam*, ceu de qua prius agendum erit, confero, hæc autem definitur, quod sit jussus divinus, hominibus præscriptus, ut secundum istum actiones suas instituant.

§. L. Communis divisio hujus *divinae legis* est vitiosa, & erronea, nam quatuor ejus communiter traduntur species, ut *lex naturalis*, *moralis*, *forensis* & *ceremonialis*, atque ita præter necessitatem entia multiplicantur; hujus vero distinctionis, & potissimum trium ultimarum specierum, fundamentum, tum quidem quoad *rem ipsam*, tum quoque quoad *ipsam appellationem*, in Sacris Literis extare, ait B. Turretin. *Part. 2. Inst. Theol. Quæst. 24. §. 2.* ubi tamen nominum hanc diversitatem non esse perpetuam, fatetur; sed heic juvabit, prius illud discrimen, quod inter *naturalem* ac *moralem legem* ponunt, examinare; sic *naturalem* dicunt *legem*, quæ hominum cordibus inscripta; bene ita, at quænam hoc pacto erit *moralis lex*? Respondent: hanc etiam in naturali ratione fundari, naturaque notam esse, vid. B. Turretin. *cit. loc. §. 3.* at si verum hoc est, quare species contradistincta statuitur *lex moralis naturali*, quæ tamen specie ab illa non differt; nam sane aut nulla inter *moralem* & *naturalem legem* est differentia, aut quædam, sed non tanta, quæ, ad separationem specierum diversarum inducendam, non erat sufficiens: si nulla est differentia, nulla etiam erit hæc divisio, si vero quædam esse, dicitur, eam oportet esse desumptam ab accidenti, quod nimirum *moralis* duntaxat contineat præcepta, expressa in Sacro Codice, alias quidem naturæ & rationi quoque cognita; sed non

non video, quomodo sola hæc repetitio præceptorum *Juris Naturalis* in Sacra Scriptura facta, aliam *Juri Naturali*, vel potius dictis præceptis naturalibus, naturam tribuere queat, ut exinde species Juris, quæ *naturali legi* contradistingueretur, nascatur; imo si quis ejusmodi præcepta, quæ communiter ad *moralem legem* referuntur, perpendit, is facile inveniet, omnia ea rationi hautquaquam esse cognita; *moralem* enim latiore esse existimo legem, utpote quæ præcepta continet, quorum fundamenta nequicquam ex sana ratione deduxeris, ita tamen, ut sint universalis, totam scilicet gentem humanam obligantia, & perpetua; quid enim de *Decalogo* dicent communis sententiæ defensores? Sane hæc decem præceptorum lex non comprehendit ubique talia præcepta, quæ rationis lumen mortalibus suggerere potest, nam, ut alia taceam, audiamus judicium Apostoli *Pauli*, sanctitate & doctrina insignis; is enim de prohibita concupiscentia in *Epist. ad Rom. 7. vers. 7.* ita disserit: *Non scivissem concupiscentiam esse peccatum, nisi lex dixisset non concupisces.* De *forensi & ceremoniali lege*, seu duabus aliis dictæ divisionis speciebus, hoc moneo, quod quidem bene inter se distinguantur; at non debebant sub genere tam remoto statim collocari, verum aliud proximius genus istis assignandum erat, prout per subsequentia declarabitur.

§. LI. Ad dichotomiam itaque *legum divinarum* divisionem revocare lubet, sequenti modo: Lex divina vel est *naturalis*, vel *positiva*.

§. LII. Differentia utriusque potissimum dependet a *fundamento cognoscendi*, quod aliud est in *Jure Naturali*, aliud in *Jure Positivo*, in illo *recta ratio*, in hoc *revelatio divina*, in Sacra Scriptura expressa, ut proinde *Jus Naturale* ex *ratione*, *Jus vero Positivum Divinum* ex *Sacra Scriptura* probandum sit.

§. LIII.

§. LIII. Prius est, ut de *Jure Naturali* agamus, & quamquam operæ pretium haud videtur esse, de hoc multa differere, cum facili via heic procedere possimus, ac sequenti modo dicere: quicquid sanæ rationi convenit, illud est secundum *Jus Naturale*, & quicquid eidem contrariatur, illud est contra *Jus Naturale*, majorem tamen res hæc requirit industriam, quam ut tam perfunctorie, & duobus duntaxat verbis, expediri possit, nam tam evidens dictum argumentum non est, ut primo intuitu statim cernere possis, quid illud omne sit, quod rationi repugnare dicitur, utpote cum multi rationem crepent, paucissimi vero, quid recta illa ratio sit, intelligant. Mihi ex ipsa rationis indole ejusque fine, propter quem nimirum homo sanam a Summo Numine accepit rationem, evidens, vel potius plana videtur apparere demonstrandi via; recta enim ratio nihil aliud est, quam facultas naturalis ratiocinandi, seu veras conclusiones ex primis principiis deducendi; quippe cum Deus, eo ipso, quo homini sanam rationem indidit, hoc maxime voluerit, ut homo eam facultatem naturalem ratiocinandi in actum deduceret, & proinde media, sine quorum usu & exercitio finis promoveri non poterat, adhiberet. At quale est medium illud, per quod dictam potentiam naturalem ratiocinandi ad exercitium, & actua-lem ratiocinationem deducere poteris? Respondeo societas, & conversatio cum aliis, & quidem talis, in qua occasio est ejusmodi rationis exercitio; quod facile apparebit, si modo rationis processum perpendamus, & cogitemus, quod extra societatem rationis nullus sit usus, adeo ut talem, cui a prima nativitate nunquam illud exercitium cum aliis loquendi & ratiocinandi obtigit, revera crediderim irrationalem fore, omni nimirum rationis usu privatum.

§. LIV. Cum igitur Deus in primis voluerit, ut homo
cum

cum aliis in societate viveret, hinc per consequens etiam voluisse, credendus est, ut tranquillam societatem coleret, atque in pace cum aliis viveret, utpote cum, secundum hactenus dicta, extra societatem rationis nullus sit usus.

§. LV. Ex quibus primarium & maxime necessarium *Juris Naturalis* fundamentum facili opera exstruitur: facienda scil. ea esse omnia, quæ communi paci atque tranquillitati conveniunt, ea vero omittenda, quæ eidem contrariantur; quod uno *Socialitatis* vocabulo ab aliis exprimitur; est namque *Socialitas* communis inclinatio, hominibus a Deo indita, vi cujus illi vitam desiderant tranquillam, seu pacificam, cum aliis agere; hæc enim inclinatio cunctis mortalibus a prima nativitate est indita, ita ut non solum conservationem sui, sed aliorum quoque intendant, cum cæteroquin naturalis ille sui ipsius amor, secundum quem quisque sibi ipsi proximus esse vult, plane sit inutilis, & frustraneus, si non alios quoque homines conservandi appetitus concurrat, nam is, qui sibi soli se natum, existimat, ab omni humano auxilio remotus, facile sentiet, se omnium animalium esse miserrimum, brevi tempore interituum, nudum nimirum & mutum hominem, radicibus & herbis famem, obvia aqua sitim, antris injurias aëris utcunque dispellentem, foris bestiis expositum, atque ad cujusvis occursum pavidum. Sed hac in re nobis a multis occurritur, & quidem potissimum a Doctissimo *Hobbesio*, hominibus dictam inclinationem inesse, negante, cunctosque mortales in statu belli, in quo quisque natura alterius hostis est, collocante, & hoc fine contendit, omnibus a prima nativitate inesse & facultatem, & voluntatem nocendi. At vim hujus argumenti ponderanti facile apparebit, eo non tam probari *Hobbesii* sententiam, quam everti, nam si omnes homines facultate nocendi inter se pares, & æquales sunt, magna utique causa est, ut

studium pacis sibi commendatum habeant, & ut pacem potius amplectantur, quam ut sese cum adversario, hactenus in lædendi facultate pari, committant; & præterea admitti nequit, voluntatem nocendi omnibus mortalibus inesse, nam quamvis non negem, multos mortales ejusmodi depravatam aliis nocendi voluntatem habere, non licebit tamen a particulari ad universale argumentari.

§. LVI. Quamvis autem ejusmodi in communi humani generis tranquillitate fundatum principium satis sit *evidens*, & cuique, communi saltem ratione utenti, liquido appareat, quid ad custodiam tranquillitatis sibi incumbat, *adequatum* tamen illud vix esse, puto; si enim ab omni promulgata divina voluntate abstrahere, & solam rationem naturalem excutere velimus, tum sane facile apparebit, id non solum rationi contrariari, quod in perniciem humanæ societatis tendit, verum ea quoque huic repugnare, quæ confusionem in gente humana efficere poterunt, nam cum Summus rerum Moderator ipse ordinem in rebus servaverit, hinc non est mirandum, quod hominibus eum in cunctis rebus & actionibus, momentum aliquod in societate humana habituris, præscribere voluerit, propter quam causam maxime rationem naturalem ipsis indidit, ut ita a brutis secernerentur, cognoscerentque, suam vitam longe aliter, quam pecudum more, transigendam, nec sufficere, si a cædibus, adulteriis, & aliis, in maximum & evidens damnum gentis humanæ redundaturis, actionibus, abstineant, verum longe alia præcepta ad cultum societatis humanæ requiri; hinc quamvis per id genti humanæ nulla destructio & pernicies metuenda, si promiscui concubitus concedantur, & in matrimoniis contrahendis nulla sanguinis consideratio habeatur; attamen ordinata vita ejusmodi vagos concubitus, nimiamque licentiam, haudquaquam permittere, videbatur; quis enim, sana ratione
utens,

utens, sibi persuadere poterit, Deum inter conjunctas personas, sine distinctione, matrimonia permittere, vel hominibus, sana ratione præditis, concedere voluisse, ut hi ferarum more in rem veneream & concubitus promiscue ruerent? Sane ejusmodi commixtiones & conjunctiones propter maximos, quos producunt effectus, tantum momenti in societate humana habent, ut ea propter multum referat, quo modo eæ fiant atque perficiantur.

§. LVII. Duo itaque, in *Jure Naturali*, præcepta statuo, unum, quod *tranquillam*, alterum, quod *ordinatam* vitam commendat, atque jubet, inter quæ tamen illam mihi persuadeo, obtinere differentiam, quod prius, omni tempore, & casu, sit observandum, posterius vero in casu summæ necessitatis tacitam habeat remissionem; nam quod prius attinet, quæcunque etiam sit necessitas, ea tamen non licebit facere, quæ in manifestum societatis humanæ damnum tendunt, at illa, quæ *ordinem* saltem respiciunt, præcepta, in summæ necessitatis casu, ex verisimili Summi Numinis voluntate, fusque deque haberi possunt, sic e. g. ex proposita quidem ratione nuptiæ inter fratres & sorores sunt prohibitæ, verum si necessitas ad ejusmodi conjunctionem compulerit, ut ecce, si frater & soror una ex naufragio in insulam perveniant, ita, ut sine ullo alio consortio humano vivant, nec spem quoque ejus in futurum per humanam providentiam videant, tali casu puto, nihil impedimento fore nuptiis harum personarum, quippe cum necessitas non habeat legem, intellige talem, quæ *ordinatam* respicit vitam. Ex qua ratione etiam connubium illud, quod inter primorum parentum liberos initum fuit, defendendum est, siquidem tum temporis ex necessitate tales personæ conjungi debebant, quod hodie, multiplicato genere humano, cessat. Sed huic sententiæ duo potissimum obstare, videntur; primum est, quod hoc pacto etiam conjunctio

cum bestiis defendi possit, si necessitas solum heic sufficit, cum nimirum casus evenire possit, ut aliquis solus in insulam perveniat, ab omni humano consortio destitutus, ubi aliquis facile bestiam pro focia eligere poterit, si necessitas hac in parte exculpationem tribueret, de qua re casum, valde memorandum, recenset *Happeli* in *Curiosis Relationibus Part. I. pag. m. 15.* at longe alia ratio est ejusmodi conjunctionis cum bestia, quam ejus, quæ cum hominibus, utcunque consanguineis, in ejusmodi necessitatis casu intercedit, nam cum ejusmodi brutis nulla societatis, & per consequens, nulla etiam juris est communio, quod cum planum satis sit, hinc pluribus id non persequar.

§. LVIII. Deinde obstat, quod hoc pacto *Jus Naturale* evadat mutabile, cujus tamen præcepta, divina providentia constituta, immutabilia esse debebant; sed respondeo negando, nam casus necessitatis in ejusmodi præceptis, quæ custodiam ordinatæ vitæ jubent, atque commendant, plane ad prohibitionem *Juris Naturalis* non pertinent, ut proinde dici nequeant, per exceptionem, seu limitationem, a regula juris eximi, nam *Jus Naturale* nullam patitur exceptionem, vel limitationem, licet sæpenumero casus eveniant, qui, ope interpretationis restrictivæ, ad *Juris Naturalis* regulam haud pertinere, demonstrantur, quo etiam pertinebat ablatio vasorum Ægyptiacorum, quam Moses Israelitis injunxerat, quæ ad nullum furti inclinabat crimen, licet gentiles idcirco *Mercurium* (qui revera *Moses* fuit) Deum furum appellaverint.

§. LIX. Hactenus dicta planam facient *Juris Naturalis* definitionem, quæ talis esse potest: *Jus Naturale* est jussus divinus, omnium hominum cordibus inscriptus, obligans eos, ut tranquillam atque ordinatam vitam instituant.

§. LX. Cum itaque ex sola ratione *Jus Naturale* sit deducendum, hinc in disciplina hujus *Juris* non vere procedunt

dunt isti, qui alium cognoscendi modum, rationi humanæ incognitum, tradunt, qua ratione primum erroris argui potest eorum sententia, qui, in cognoscendo *jure Naturali*, ad primævum integritatis statum recurrunt, inde pro hac corrupta rerum facie normam fumentes; ut enim taceam, ejusmodi principium non esse *evidens*, & præprimis illis incognitum, qui de primævo integritatis statu nullam habent notitiam, vel veritatem ejus in dubium vocant, id duntaxat notari velim, quod *adequatum* non sit tale principium, utpote cum in hoc rerum ordine variantur entia, quibus necquicquam normam aliquam ex veteri illo statu quæsieris, præprimis in illis, quæ tum temporis exulabant, nunc vero, vel propter communem indigentiam, vel propter imperfectiones humanas, obtinent; & sane non video, qua ratione ejusmodi integer status nobis hoc tempore pro norma, secundum quam justum ab injusto, honestum a turpi, distinguere debeamus, proponendus sit; nam id certo mihi quidem persuadeo, quod distinctio inter justum, honestum, ac turpe, decorum, ac indecorum, illo tempore incognita fuerit, utpote cum honestatis nomen opponatur turpitudini, & hinc, quamdiu nulla adhuc erat turpitudinis cognitio, non poterat etiam de opposita huic specie, sub tali honestatis nomine, quicquam constare, & ut simili res declaretur, sic quamdiu servitus erat incognita, omnesque homines in æquali vivebant statu, liberorum hominum nulla potuit esse appellatio, nec certa hominum pars concipi potuit, velut distincta per talem statum; at cum postea illi, qui statu illo exciderunt, peculiari nomine servi appellati sunt, hinc alii, qui naturalem statum retinebant, liberi homines dicti fuerunt, quo sensu id intelligendum est, quod *Albutius apud Senec. 3. Controv. 12.* tradit, neminem natura liberum natum esse, neminem servum, hæc postea nomina singulis im-

posuisse fortunam; atque simili modo de nuditate primorum parentum sentio; nullam enim isti propriæ suæ nuditatis habuerunt notitiam, quamdiu opposita huic vocabula ignorabantur; at postquam post lapsum pudor eos compulit, ut aliquid, quo se, vel pudicitiam saltem tegerent, quærerent, hinc oppositum vocabulum nuditatis proh dolor! innotuit, ut se nudos primi parentes senserint.

§. LXI. Ex dictis porro sequitur, quod consensus omnium, vel plurium gentium, in aliqua re, male pro fundamento *Juris Naturalis* statuatur, nam ejusmodi unanimis plurium gentium consensus de aliquo negotio vix ac ne vix doceri poterit, & præterea plane non sequitur: hæc vel illa res plerisque moratioribus gentibus cognita fuit, E. ex sana ratione illius principium cognoscendi sumendum est, utpote cum maxime verisimile, imo plane certum sit, ex conversatione cum aliis talia ad gentiles pervenisse, quæ vulgo rationi inniti, creduntur, qualia ab initio Judæis publicata fuerunt; nam quod in Ægypto variarum traditionum legumque divinarum remanserit memoria, & exinde alias quoque pervaserit terras, illis facile probari potest, qui mythologiam gentilium vel obiter intelligunt; nec obstat, quod populus Ægyptiacus & Chaldaicus jam multis ante Mosen temporibus bene moratus fuerit, sicut id ipsum ex libris Mosis evidenter apparere videtur, sic ex *Genes. 21. cap. vers. 22.* patet, quod jus foederum apud eos jam tum viguerit; idem de contractibus legimus *Gen. 22. vers. 16.* & quæ alia hac de re in veteri Codice enumerantur; siquidem ejusmodi jura ex solo rationis lumine, sine ulla revelatione, cognosci potuerunt, & per consequens etiam ante prædicta *Mosis* tempora obtinuerunt; positivas autem quod attinet leges, de illis certum habeo, quod multæ earum a populo Israelitico ad gentiles pervenerint, sicut id præterea confirmatur ex *Psalms. 105. vers. 21. & 22.* ubi dicitur, quod

quod Josephus Principes Ægyptiorum eorumque seniores mores suos docuerit, atque in sapientia instituerit, quapropter vix adduci possum, ut credam, ante *Mosis* vel *Abrahami* tempora extitisse aliquem *Mercurium*, qui jura proposuerit, nam mihi quidem *Mercurius* ipse videtur *Moses* fuisse, ita enim omnia ea, quæ fabulosa Gentilium antiquitas de *Mercurio*, ceu Deo, finxit, in *Mosen* cadunt, atque optime de eo intelligi possunt; sic cum ex Sacra Scriptura constet, quod gravissimorum multorumque laborum functio *Mosi* incubuerit, hinc cœci Gentiles, id *Mercurio* suo tribuentes, illum omnium Deorum vigilantissimum, & qui maximis negotiis implicatus esset, dixerunt, ita ut crediderint, eum, propter negotiorum multitudinem, ne quidem per noctem dormire potuisse; porro cum Summi Numinis mandata Pharaoni exposuerit, ac in gente refractaria ingentem stragem fecerit, hinc in eam rem Poëta *Virgilius* lib. 4. *Aneid.* sequentibus ludit:

*Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus talaria necit
Aurea: quæ sublimem alis, sive aquora supra
Seu terram, rapido pariter cum flumine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit:*

Dat somnos adimitque, & lumina morte resignat.

Huc ea quoque pertinent, quæ idem Poëta *Ecloga* 4. in *Saloninum*, *Asinio Pollioni*, post captas in *Dalmatia Salonas*, natum, cecinit, & quidem sequenti modo:

*Ultima Cumæi venit jam carminis atas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo:
Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cælo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.*

Casto

Castæ fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

Teque adeo decus hoc ævi, te consule inibit

Pollio: & incipient magni procedere menses.

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,

Irrita perpetua solvent formidine terras.

Ubi ultro apparet, *Virgilium* ea, quæ de Salvatore generis humani duntaxat intelliigi debebant, ignarum hujus rei, ad dictum *Pollionis* filium applicasse. Sunt, qui tradunt, eum, permittente *Augusto*, libros *Sibyllinos* inspexisse, & ea, quæ *Sibylla* de Christo, generis humani Salvatore, prædixerat, legisse: nam non solum *Gentiles* existimarunt, *Sibyllam* fatiloquam fuisse, sed etiam multi *Christianorum* magnam hisce libris authoritatem tribuerunt, existimantes, in illis etiam miracula, quæ Salvator facturus erat, prædicta fuisse, qua de re sequentes versus invenio:

νεκρῶν δὲ ἀναστασις ἔσται,

Καὶ χωλῶν δρομή εἰς ὤκους, καὶ κωφῶ ἀκούει,

Καὶ τυφλοὶ βλέψουσιν, λαλήσουσ' ἑλαλεόντες.

Consurgent extinctorum mox corpora, claudis

Cursus erit velox, surdusque exaudiet, atque

Prospicient longe cæci, mutique loquentur.

Hæc idcirco adduxi, ut exinde colligeretur, quod varia ad *Gentiles* profluxerint, quæ tamen originem revelationi debent, ac nullatenus ex sana ratione cognosci possunt, quod pluribus nunc non persequar.

§. LXII. Cæterum cum ex dictis etiam constet, varia per revelationem ab initio a Divino Numine proposita fuisse, hinc patet, nimis generale, in *Jure Naturali* cognoscendo, esse principium, quod in voluntate divina fundatur; nam non video, qua ratione *adequatum* id esse possit, & quo pacto tuto argumentari velis: hæc vel illa res est contra voluntatem divinam, E. est contra *Jus Naturale*, siquidem complura voluntatis divinæ allegari poterunt capita, quorum

quorum tamen nullum invenies in sana ratione fundamentum, seu de quibus ratio nihil scire potest, quo sensu Apostolus ex sola ratione non sciebat, concupiscentiam esse peccatum, at voluntas divina, per revelationem cognita, eum docuit, concupiscentiam a peccati labe haud esse alienam, sicut locum illum Apostoli in præcedentibus ex Sacro Codice retulimus.

§. LXIII. Jus Naturale non incommode dividi poterit in *Jus Naturale*, in specie ita dictum, & *Jus Gentium*; illud est jussus divinus, cordibus omnium hominum, in societate civili viventium, inscriptus, obligans eos, ut cum aliis vitam tranquillam & ordinatam instituant; Jus Gentium vero est jussus divinus, cordibus omnium gentium, qua talium, inscriptus, obligans eas, ut inter se vitam tranquillam atque ordinatam agant.

§. LXIV. Ex quibus apparet, quod *Jus Naturale*, in genere sumtum, omnium in orbe terrarum mortalium actiones dirigat, ita tamen, ut si ejus præcepta illis, qui in societate naturali, quæ introductis Rebus publ. societas gentium dicitur, vivunt, applicaveris, tum ab ejusmodi gentibus nomen *Juris Gentium* assumat, at si illis, qui in civitate, & societatibus, sub civitate comprehensis, degunt, applicaveris, in specie *Jus Naturale* dicatur, atque ita in hac specie, *Juri Gentium* contradistincta, generis nomen assumat. Interim essenziale inter dictum *Jus Gentium* & *Jus Naturale* non esse discrimen, vel ex eo apparet, quod in utroque eadem obtineant, & maneat præcepta, atque fundamenta, quibus nimirum omnes mortales jubentur, vitam, secundum præfatum modum, instituere; & licet ejusmodi *Juris Naturalis* decreta in *Jure Gentium* ipsis Principibus, seu illis, qui in statu naturali vivunt, applicentur, in *Jure vero Naturali* personæ aliam considerationem habeant, exinde tamen essentialis non oritur differentia; nam

sicut aqua, utcunque in varios se diffundat rivos, atque alveos, eandem tamen scaturiginis suæ indolem sapit, atque retinet, ita etiam utrumque *Jus*, videlicet *Naturale*, in specie ita dictum, & *Jus Gentium*, *Juris Naturalis*, in genere sumti, indolem, atque essentiam retinet, licet hujus præcepta, partim circa gentes, qua tales, partim circa homines, in societate civili viventes, se diffundant; & licet priori casu, quo *Jus Naturale* circa gentes versatur, aliud nomen, *Juris* nimirum *Gentium*, nascatur, id tamen speciale nomen, ad essentialem differentiam introducendam, non sufficit, sicut diversitas in ipso flumine non oritur, utcunque id aliquando in variis suis rivis aliud nomen assumat, imo, ut in Rheno contingit, post divortia, plane verum nomen suum amittat.

§. LXV. Cum itaque ex dictis constet, *Jus Gentium* *Juris Naturalis*, & proinde *Juris Divini*, esse speciem, hinc intelligitur, quam absurda illorum sit sententia, qui *Jus Gentium* speciem *Juris* humani voluntarii esse, contendunt, atque propterea id legibus humanis accensent, adeo ut hæc opinio propter magnum eorum numerum, qui huic adstipulantur, inter communes connumerari queat, quæ præterea *Grotii* quoque, non infimi sane subsellii Scriptoris, auctoritatem, & consensum habet, imo ipsum *Justinianum* eo etiam inclinasse, aperte satis constat ex §. 2. I. de *Jur. Nat. Gent. & Civ.* ubi hæc leguntur verba: *Nam usu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humane jura quædam constituerunt*; verum quæ quoque authoritas horum sit, majorem tamen authoritatem veritas, ceu quæ hac in parte in contrarium nititur, habere debet; nam si a gentibus dictum *Jus* conditum fuisset, necesse foret, ut vel per modum *legis*, vel per modum *pacti*, id constitutum fuisset, cum tertium non detur; at prius absurdum est, quod videlicet inter eos, qui vivunt in societate gentium, ac proinde

inde inter se sunt pares, tales leges statuantur, lex enim semper præsupponit superiorem, & etiam consuetudo, quæ præsumta lex appellari poterit, siquidem omnis consuetudo præsumtum consensum summæ potestatis in Republ. requirit; posterius quoque affirmari nequit, quod nimirum per modum *pacti* dictum *Gentium Jus* ab ipsis gentibus constitutum fuerit; nam cum *pacta*, ceu quæ facti sunt, liquido probari debeant, ita maxime hoc casu evidens eorum requireretur probatio, qua nimirum ejusmodi pactorum celebratio, quam de gentibus allegant, demonstrari poterit; sed ubi est locus ille, in quo terrarum gentes, ejusmodi *Juris Gentium* sancienti causa, congregatæ fuerint; si autem ad *pactum* aliquod *tacitum* confugere velis, hoc pacto etiam aqua tibi hærebit, utpote cum diuturni mores gentium nullam obligationem inducere queant, ut in posterum etiam gentes, vel omnes, vel quædam earum, eosdem meræ facultatis actus, secundum priorem observantiam, exercere, seu facere debeant, cum omne obligationis fundamentum heic deficiat; inprimis vero *pactum tacitum* ex talibus diuturnis gentium moribus nasci non poterat, siquidem omne ejusmodi *pactum* factum aliquod requirit, ex quo suprema potestas in Republ. regulariter obligationem nasci vult, quæ tamen summæ potestatis voluntas inter gentes, ceu omnes æquales, statui nequit.

§. LXVI. Jus Gentium vulgo dividi solet, in *primarium*, & *secundarium*, cui ipse Imperator in *Instit.* ansam præbuit; nam cum duplicem ibidem proposuerit descriptionem, unam in §. 1. *Instit. de Jur. Nat. Gent. & Civ.* ubi vocat *Jus Gentium* id, quod, naturalis ratio inter omnes homines constituit, alteram in *seq. §. 2. dict. tit.* ubi *Jus Gentium* appellatur, quod, usu exigente & humanis necessitatibus, gentes humanæ sibi constituerunt, hinc duo *Jura Gentium* finxerunt Doctores, atque priorem Imp. descriptio-

nem de *Jure Gentium primævo*, posteriorem vero de *secundario* intellexerunt; mihi tamen inutilis hæc videtur divisio, atque adeo entium multiplicatio præter necessitatem facta, *primævum* enim est verum, & proprie dictum, *Jus Gentium*, id vero, quod *secundarium* appellant, in sensu proprio *Juris Gentium* nomen non meretur, nam exempla, eo relata, ostendunt, improprie tali modo *Jus Gentium* dici, quod nimirum mores duntaxat plurium gentium, vel saltem *Jus Gentium*, pro attributo personæ sumtum, significat, & præterea latet in definitione *Juris Gentium secundarii* error ille, quem supra refutavi, quasi nimirum ipsæ gentes hæc gentium jura sibi constituerint.

§. LXVII. Porro heic cavendum est, ne in controversiis, vel quæstionibus *Juris Gentium*, distinguamus inter gentes *barbaras*, & *moratiores*; nam omnes peræque gentes, siue *barbaræ*, siue *bene moratæ* sint, ductum *Juris Gentium*, quod, ut supra indicavi, revera *Jus Naturale*, seu species ipsius est, sequi debent; & quis, quæso, determinabit, utrum gens quædam *barbara* sit, nec ne? cum omnes gentes inter se æquales sint. Originem vero duxit hæc distinctio ex nimia veterum *Romanorum* & *Græcorum* ambitione, ceu qui se solos *bene moratos*, alios vero populos, ex contemptu, *barbaros* dicebant, adeo ut tum temporis *Germanos* inter *barbaras* nationes quoque retulerint, utcunque *Tacitus* horum *bonos mores Romanorum legibus* prætulerit, scribens, quod apud *Germanos* plus valuerint *boni mores*, quam apud *Romanos bonæ leges*.

§. LXVIII. Gens humana non solum *naturalibus* gubernatur *legibus*, verum etiam ad *positivas* Legislatoris *Ordinationes* actiones suas instituere debet, & quanquam in ipso integritatis statu una illa *positiva lex*, qua nimirum fructus arboris vetitæ generi humano prohibebatur, duntaxat obtinebat, in subsecuto tamen corrupto statu, mutata subito
omnium

omnium rerum facie, summa *positivarum legum* coepit esse necessitas atque utilitas, præprimis vero in rebus, a *Jure Naturali* non determinatis; sic cum plerique mortales, nullo virtutis amore, sed potissimum poenæ duntaxat formidine, a vitiis atque sceleribus abducantur, hinc operæ pretium erat, ut Legislatoris *positiva voluntate*, pro modo singulorum delictorum, poenæ determinarentur, ita quidem, ut illarum atrocitas subditorum protervæ libidini cancellos poneret, nam id sane homini, ad extremum usque perditio, non sufficit, in genere duntaxat scire, poenam delicto impositam esse, atque delinquentes puniri, verum si ante delictum hanc vel illam poenam, in singula delicta statutam, ejusque gravitatem homo cognoscit, v. g. quod homicida ultimo sit supplicio afficiendus, id ipsum improbitatem ipsius cohibere, atque impedire potest, ne in externos actus libidines erumpant, neque ipsum in tantum poenæ periculum conjiciant. Præterea ejusmodi *positivæ* Legislatorum *ordinationes* ad id utiles sunt, ut iis, ceu sepimento aliquo, sacrosancta *Juris Naturalis* sancita contra improbas subditorum violationes muniri queant, & per consequens cives eo magis a *Juris Naturalis* violatione abstinere doceantur, dum ultra *Juris Naturalis* prohibitionem interdictum superioris in nonnullis rebus cognoscunt; hinc *Alexius Comnenus* Imperator in *Constitutione*, relata a *Theodoro Balsamon* in *Phot. Nomocan. tit. 13. c. 2.*, legi matrimoniali sequentem subjunxit rationem: δια το περισσιον τῆς ὡς Χριστιανοῖς περὶ πᾶσι ἐμπολιτευεσθαι κατὰ τὴν φύσιν h. e. *ut quæ in Christianis esse debet honestas, magis abundet*, atque eo sensu *jus positivum*, sive *Romanum*, sive aliud, *juri Naturali* aliquid addit.

§. LXIX. *Jus divinum positivum* (utpote de quo nunc ordine agendum est) est jussus divinus, hominibus per revelationem a Deo publicatus, atque præscriptus, obligans

eos, ut secundum istum jussum actiones suas instituunt.

§. LXX. Estque duplex, aliud *jus divinum positivum universale*, aliud *particulare*.

§. LXXI. Prius vero, quam ad explicationem horum, & potissimum *juris divini positivi universalis* me confero, existentiam ejusmodi *juris* perspicue deducam, ne alias ens intellectus, quod esse saltem fingitur, describere videar, nam, præterquam quod communis sententia in contrarium abit, ipse etiam *Excellentissimus Thomasius* (cujus summa est autoritas, atque tanta eruditio, ut ipsius sententiæ, si non semper veræ, ita tamen omni tempore comparatæ sint, ut non perfunctorie ab illis dissentiendum sit) aliquem in pleniorum hujus thematis cognitionem deducere potest, is enim dictum *positivum universale jus* rursus destruxit, cujus existentiam antea, professa opera, docuerat, & tanto quidem applausu, ut multos ad castra sua traxerit; placet autem ipsam descriptionem, pace Scholasticorum, quæstioni *quid sit* quæstionem *an sit* præferentium, præmittere, quæ sequens esse potest: *jus divinum positivum universale* est jussus divinus, omnibus hominibus, vel illis, qui ab initio totum genus humanum repræsentarunt, super iis rebus, quæ ex ratione cognosci nequeunt, a Deo publicatus, obligans eos, ut secundum istum jussum actiones suas instituunt.

§. LXXII. Hinc patet, quod tria ad dictam *juris* speciem requirantur 1. ut scriptura indicet, actum aliquem esse præceptum, vel prohibitum, 2. ut id ex sana ratione cognosci nequeat, & 3. ut simul exprimatur, quod talis *lex* debeat pertinere ad omnes homines.

§. LXXIII. Scripturam itaque heic, in demonstrando dicto *jure*, pro norma atque fundamento duntaxat agnosco, omissis traditionibus & figmentis aliorum, incerta enim sunt, quæ Judæi ex *corpore suo Talmudico* nobis proponunt,

ponunt, dum *Adamo* septem summa praecepta, vel capita, ut 1. de cultu extraneo, 2. de maledictione Numinis, 3. de homicidio, 4. de incestu, 5. de furto, 6. de judiciis, seu Regimine forensi, & 7. de membro animalis viventis non comedendo, a Deo data fuisse, contendunt, de quibus vid. *Seldenus in Tract. de Jur. Nat. & Gent. secundum Disciplinam Hebraeor.* ac praeterea asserunt, *Adamum* omnia praecepta, a Deo in Paradiso ipsi data, libro inscripsisse; quibus figmenta *Gnosticorum & Manichaeorum* accedunt, hi enim audaciores adhuc sunt, dum *Adamo* certos libros, nimirum revelationis, ex *Genes. 2. vers. 21.* item paenitentiae, & alios tribuunt, sed, non esse, & non apparere, pro synonymis habeo, neque aliquid, quod probari nequit, facile agnosco, ut proinde dicti libri, ceu entia conficta, merito rejiciantur. Vid. *Sixtus Senensis lib. 2. Bibliothec. sanctae.* Quo pertinet id, quod, tradente *Johanne Gröning in Bibliothec. Jur. Gent. exot. lib. 1. c. 2. §. 9.* *Franciscus Angelus a Joseph. Frater Ord. Carmel. & Missionarius Apostolicus, in Persia, Arabia, & Turcia*, per quindecim circiter annos, commoratus, in libro de *Pharmacopœa Persica*, quem ex lingua Persica in latinam convertit, & *Lutetiae Parisiorum* anno 1681. excudi fecit, testatur, in *Persia* reperiri *Sidra Adem h. e. librum Adami*, magnæ molis in folio, hunc postmodum in Galliam transmissum, atque *Colbertinae Bibliotheca* insertum esse, ibique hodiernum asservari.

§. LXXIV. Hisce inquam, ceu fictis, vel saltem incertis, atque dubiis rebus, missis, solummodo *Sacrae Scripturae*, ceu perpetuae atque indubiae veritatis libro, innitar, ac pro virili parte conabor, exinde potissima *Juris Divini Positivi Universalis* capita, secundum requisita ante proposita, deducere, idque juxta ordinem atque intervalla temporum legumque eo successu atque ordine datarum. *Prima lex* occurrit in statu integro, hisce verbis a Summo Numine pro-

proposita: *Ex omni arbore horti comedes, sed ex arbore scientiæ boni & mali non comedes, quia ea die, qua comedes ex ea, morte morieris.* Hæc ex sacro libro desumpta verba voluntatem divinam ostendunt, ac proinde *primum requisitum* dictæ legis *universalis* evincunt, ita ut de eo nemini, nisi auctoritatem Sacræ Scripturæ plane ejuranti, dubium esse queat; at circa *secundum requisitum* res non adeo est expedita, nam, quamvis eodem etiam modo satis certum esse, videatur, quod propositam prohibitionem, *de non comedendo ab arbore vetita*, revelatio doceat, aliter tamen sentientem invenio Dn. Thomæ in tom. 5. *Observ. Select. Observ.* 27. §. 38. nam is, postquam de primo illo interdicto sequentia scripserat: *At si, quod monstrabimus mox, luculentius alibi ostendatur, fructum arboris vetitæ fuisse destinatum ad cibum serpenti, adeoque in eo fructu fuisse quasi concentratum spiritum, virtute pollentem, ut produceret sapientiam terrestrem, ac cupiditates terrestres, patet, & hujus intuitu, legem Adamo datam esse monitum paternum, ac mortem subsequituram non esse malum arbitrarium, sed necessarium,* in sequenti §. 39. concludit, *legem illam de non comedendo ab arbore vetita esse mere naturalem, & talem, cujus rationem æque intellexisset Adamus, ac rationem de non occidendo, ut proinde laudatus Dn. Author existimet, primos protoplastos ex sola ratione cognoscere potuisse, talem arboris fructum damnosum, hominisque adeo naturæ contrarium fuisse; verum, quanta etiam rationis in statu integritatis fuerit perfectio, tanta tamen esse non potuit, ut, hac sola freti, ea, quæ nullam cum ratione connexionem habuerunt, quorumque bonitas vel malitia ex nullo certo signo vel criterio externo intelligi poterat, sciverint; sic, omnes quidem in medio a Summo Numine propositos fructus naturæ suæ convenire, credere poterant homines, neque ulla ratione apparet, quo pacto ex solo aspectu alicujus rei primi protoplasti*

plastis intellexerint, *fructum arboris vetitæ* naturæ suæ repugnasse, seu ex veneno, vel alia damnosa homini materia, compositum fuisse, sic, quod urtica urit, necquicquam ex sola ratione videbis, sed id, vel ex praxi, vel ex aliorum traditione, cognoscendum erit, & quanta etiam in *Botanicis* scientia præditus fuerit *Salomon*, ita ut, secundum *1 Reg. cap. 4. vers. 33. elocutus fuerit a Cedro Libani usque ad hyssopum e pariete prodeuntem*, vix tamen credo, eum ex solo rationis lumine, vel ex aspectu & externo aliquo criterio singularum plantarum vires atque naturam intellexisse, nam elocutus etiam fuit dictus sapientissimus *Rex* ter mille sententias, & cantica ejus quinque supra mille fuerunt, vix autem mihi persuadeo, quod omnia ea ope duntaxat rationis, quatenus illa revelationem & crebrum exercitium humanum excludit, seu huic opponitur, perfecerit; quamvis enim *Dn. Thomasio* facile concesserim, quod nimirum in ipso prohibito *fructu* vis quædam & qualitas, naturam humanam corrumpens, fuerit, nego tamen, quod homo talem qualitatem in dicto *fructu*, citra ullam *revelationem*, ex solo *rationis* lumine, videre, atque, inter tot alias arbores & plantas, ex solo aspectu hujus *interdictæ arboris* vel *fructus* ejus, cognoscere potuerit, talem fructum damnosum hominibus existere, ut taceam, quod alias nulla ratio appareat, quare præfatum *interdictum* a Deo primis protoplastis tam serio datum sit, quando solum *rationis* lumen satis superque turpitudinem atque malitiam ejusmodi actionis suggerere valebat, nam, quod Deus alia præcepta, *rationi* cognita, in Sacro suo verbo, potissimum vero in *Decalogo*, etiam proposuerit, id longe aliam habuit rationem, sicut per subsequencia declarabitur. Cæterum cum Divinum Numen nobis in *verbo suo* de propositi *fructus* qualitate nihil in specie manifestaverit, nisi quod comedenti de eo mortem prædixerit, hinc supervacaneum esse puto, in

alias ejus qualitates inquirere; si tamen conjecturis locus est, verisimiliter dici potest, dictum *fructum* maxime cupiditates carnales, atque inordinatum ad rem veneream appetitum in hominibus effecisse, sicut id ex effectu satis patet, dum nuditatem & peccati illecebras ibi primum fenserunt protoplasti, ubi ex confutis foliis ficulneis subligacula habuerunt, quapropter etiam ibi maximos pudoris effectus experiuntur mortales; sed in re incerta, atque dubia, quam Summo Numini nobis revelare, non placuit, nihil definitio. Plane quod *Gentiles*, in tenebris quasi sepul- ti, de primo lapsu, omnium dictarum rerum ignari, scripserunt, id ad fabulas pertinet, certum enim est, quod successu temporis fabulosa *Gentilium* Theologia traditiones, a veteribus acceptas, multis fictionibus contaminaverit, & proinde veram rei gestæ historiam suppresserit; sic *Horatius* in primum peccatum, veræ tamen historiæ ignarus, ita ludit: *audax omnia perpeti gens humana ruit per vetitum nefas. Audax sapeti genus ignem fraude mala gentibus intulit: post ignem atherea domo subductum, macies & nova febrium terris incubuit cohors: semotique prius tarda necessitas lethi corripuit gradum.* Sed huic rei pluribus non immorabor, & satis me in præcedentibus probasse, opinor, quod proposita *lex* non *naturalis*, sed *positiva* fuerit, & ut ejus *universalitas*, quoad totum genus humanum, nunc quoque appareat, paucis etiam agam de *tertio legis positivo*; sane aut *universalis* fuit ejusmodi *lex*, aut *particularis*, si *particularis* fuisset, necesse esset, ut diceremus, illam certam duntaxat gentem, vel aliquos saltem homines obligasse, quod tamen falsum est, & doceri nequit; ut proinde certum sit, *universalem* fuisse dictam *legem*, nam omnibus hominibus protinus præscripta fuit, & ab initio quidem *Adamo* & *Eva*, utpote in quibus duabus personis totum genus humanum tum consistebat; &

& si ponamus, primos nostros parentes dictam *legem* non violasse, & proinde in prima felicitate remansisse, eo sane casu necesse foret, ut fateremur, ad omnes omnino homines, atque cunctos *Adami* posteros, dictæ *legis* obligationem pertinuisse, h. e. ejusmodi *legem universalem* fuisse; verum *Diabolus* statim in principio primos parentes ad propositi *præcepti* violationem seduxit, atque proinde effecit, ut ad omnes omnino mortales poena peccati pertineret, cum omnes illi, ceu *Adami* & *Eve* descendentes, in deploranda primorum suorum parentum vitia, atque summam miseriam succedant.

§. LXXV. Hactenus primum *legis divinæ positivæ universalis* exemplum proposuimus, sequitur secundum, quod in eodem 2do cap. *Genes.* circa institutionem conjugii continetur, non quidem expressis verbis, sed ipso facto, & ut id eo perfectius intelligatur, observandum est, quod *positivæ universales leges* duplici modo in Sacra Scriptura exprimantur 1. *verbis*, 2. *re*; *verbis*, quando expresse voluntas Dei exprimitur, *re*, quando tacite Dei, ceu Legislatoris, voluntas ex facto indubitato colligitur; ubi porro notandum, quod primæva conjugii institutio habeat vim legis, & homines ad omnia ea, quæ singulariter Deus fieri voluit, obliget, utpote cum ipse Salvator, optimus & authenticus legum divinarum interpret, ex primæva illa conjugii institutione, ceu ex lege quadam, controversias matrimoniales definiverit, vid. *Matth. 19. vers. 3. & seqq.* Duo vero *legis hujus positivæ universalis* decreta ex proposito conjugii institutione evincuntur, primum est, de polygamia vitanda, nam utcunque ea expressis verbis ibi non reperiatur prohibita, eo ipso tamen, quo Summus Legislator unum virum uni foeminæ junxit, ipsa re, interdictum est cum pluribus uxoribus consortium, & ut hoc credam, eo magis adducor, quoniam Salvator noster, cujus sane

G 2

expli-

explicatio pro authentica haberi debet, clarissime atque disertis verbis propositam polygamiae prohibitionem ostendit, dum ad primam conjugii institutionem provocat, dicens: *ab initio non erat sic, Matth. 19. vers. 8.* quamvis autem disputatio ibidem de polygamia primario non fuerit instituta, argumentum tamen Salvatoris eo maxime pertinet, alias nullam efficaciam habiturum, ni concedamus, Christum dictam primævam institutionem ad polygamiae quoque prohibitionem traxisse, sedundum sequentem illationem: *Si maritus, dimissa priori uxore, seu invita, seu volente, aliam ducens, mæchatur, multo magis mæchabitur, si, retenta priore, seu volente, seu invita, superinducit alteram. Et si fœmina, quam vir tamen dimiserat, nubendo alii, adulterium committit, multo magis adultera erit, quæ, non dimissa a priori marito, alium assumfit;* hæ connexiones, utpote a minori ad majus procedentes, tam validæ & firmæ sunt, ut nihil clarius afferri possit. Qui heic dissentiunt, ad duas classes referri possunt, alii enim polygamiam *jure divino* plane non esse interdictam, asserunt; alii vero, eam quidem prohibitam *jure divino* esse, concedunt, sed in novo demum Codice, non vero in primæva conjugii institutione, seu in veteri Codice, quæ sententia *Struvii* est in *Synt. Jur. Civ. Exerc. 29. th. 52.* Horum omnium argumenta alia occasione, qua de polygamia acturus sum, explodam. Hæc interim *primum requisitum*, circa præsentem *legem universalem*, de prohibita polygamia, certum reddunt, quoad *secundum* dico, quod polygamia non ex *rationis* lumine, sed ex *revelatione*, inter crimina referatur, idque dupliciter probo, tum *a priori*, tum *a posteriori*; & quidem *a priori*, quoniam per polygamiae crimen communis tranquillitas vel ordinata vita nihilquicquam turbatur; nam utcunque plures ducas uxores, per id tamen nulla ratione, vel tibi in familia, vel aliis in civitate, aut societate gentium, damnum

num continget, vel confusio metuenda erit, imo potius per numerosam sobolem insignem generi humano conciliabitur utilitatem; a *posteriori* vero hanc polygamiae licentiam, quantum ad *Jus Naturale* attinet, exinde probo, quod Deus 1. in veteri Codice polygamiam Populo Judaico, vel certe Patribus, per modum dispensationis, permiserit, & quod maximum est, 2. Davidi inter beneficia, ipsi præstita, retulerit, quod plures ipsi dederit uxores; at quis de Summo Numine credet, illud inter beneficia alicui recensuisse id, quod contra *rationem*, atque ipsi societati humanæ damnosum esset. Manet itaque propositum interdictum *rationi* incognitum, & proinde sequitur, quod ex sola *revelatione* cognoscatur, & quod *tertium requisitum* attinet, omnibus hominibus propositum sit, nulla enim restrictio ad certam gentem, vel Judaicam, vel aliam, doceri potest.

§. LXXVI. Est & alia *lex divina positiva universalis*, ex primæva conjugii institutione deducta, quæ vult, ut matrimonium indissolubilis sit societas, ac perpetua cohabitatio, prout colligitur ex *vers. 24. dict. cap. 2. Genes.* sequentibus verbis: *Idcirco relicturus est vir patrem suum, & matrem suam, & adhærebit uxori, eruntque duo in carnem unam.* Dico colligitur, nam disertis verbis tale mandatum ibi non proponitur; non dubitandum tamen est, quin propositis ibi verbis dicta indissolubilitas simul significetur, quod, ut alia præteream, ipse Salvator, optimus sane legum interpret, luculenter confirmat, dum Pharisæis sequens responsum dedit: *nonne legistis, quod is, qui fecit ab initio hominem, masculum & feminam fecit eos, & dixit: propterea deseret homo patrem, & matrem, & adglutinetur uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.* Itaque jam non sunt duo, sed una caro; quod ergo Deus copulavit, homo non separet. Hisce verbis Christus satis innuit, quod matrimonii vinculum debeat esse indissolubile, atque ita

fatisfactum est *primo requisito*; jam probandum erit, quod ex sola ratione nulla necessitas appareat, quæ perpetuam faceret conjugum cohabitationem, & per consequens hæc res, quanta quanta est, *revelationi* originem debeat, nam finem matrimonialem vel obiter perpendenti ultro apparebit, secundum *Juris Naturalis* placita ad matrimonii essentiam neutiquam requiri perpetuam cohabitationem; finis namque nuptiarum est sobolis procreatio, hanc si obtinuerunt conjuges, finem satis assecuti fuerunt, & propterea a societate conjugali pro lubitu possunt discedere, non enim opinor, *legem naturalem* in infinitum obligare homines, ita ut, contracto semel matrimonio, per omne vitæ tempus soboli procreandæ operam dare debeant, nam si, certis casibus, plane a nuptiis abstinere possumus, quidni igitur *Juri Naturali* hunc satisfecisse, credimus, qui, postquam unicam prolem, aut, si mavis, duos vel tres liberos procreavit, a conjugali rursus consortio discedit, atque conjugem volentem dimittit; ac licet maxime concedatur, *Legem Naturalem* nos indistincte ad sobolis generationem obligare, exinde tamen non sequitur, quod dicta lex jubeat, ut cum una eademque persona proposita societas, individuo nexu, ad supremum usque vitæ halitum perficiatur. Quid si ponamus casum, quo vir & uxor ab initio matrimonium ad certum tempus contraxerunt? Ego sane, abstrahendo a *revelatione*, in Sacra Scriptura facta, certissimum esse, reor, quod tales conjuges, dicto tempore præterlapso, a societate conjugali jure discedere valeant, præprimis cum tali casu pacta dent legem contractui ejusmodi nuptiali. Sed illud fortassis non adeo expeditum videtur esse, utrum etiam eo casu, quo contrahentes simpliciter, & proinde absque temporis adjectione, matrimonium iniverunt, uni ex conjugibus liceat societati in futurum renunciare? Fortassis id negabis, idque ex sequenti
ratione,

ratione, quod nimirum in quocunque pacto tacite subintelligitur, ne quis, altero contrahente invito, ab illo discedat, nisi forte talis contrahens leges pacti violaverit, secus, si nullum caput pacti matrimonialis violatum fuerit, *Juri Naturali* repugnare videtur, a societate nuptiali, altera parte invita, recedere, vel ut melior quæratur conditio, aut quia pro ratione alicui stat voluntas. Verum utcunque hæc doctissimorum Virorum sit opinio, contraria tamen mihi arridet sententia, ut propterea etiam hoc casu existimem, posse aliquem secundum *rationis* duntaxat ductum (non vero secundum Dei *revelatam voluntatem*;) a conjuge migrare, atque conjugium dissolvere. Dissidentibus probandum utique erat, quod, secundum dictum *Naturale Jus*, matrimonium perpetuam induceret cohabitationem; mihi vero in præsentis societatis specie generale in cæteris omnibus societatibus usitatum axioma procedere videtur, quod nimirum nemo invitus in communionem, ceu litium matre, detinendus sit. Circa *tertium*, quod in præsentis lege adhuc superest, *requisitum* res non caret scrupulo, nam si universalis hæc lex, de indissolubilitate matrimonii, & per consequens de vitandis divortiis, fuit, necesse utique est, ut ad *Judaorum* quoque matrimonia pertinuerit. At expressa lege cautum reperimus, *Judeis* divortia permissa fuisse, sic *Deut. 24. vers. 1.* disertis verbis statuitur: *Si aliquis ducat uxorem, seque cum illa copulet, hæc vero gratiam penes ipsum non inveniat ob aliquam turpitudinem, tum illi literas dimissorias scribere, & data manu ex domo dimittere debet;* respondeo, in his verbis dispensatio a priori lege continetur, talis nimirum, qua Clementissimum Numen populo suo, tum electo, divortiorum licentiam indulgit, eodem plane modo, quo polygamiam ipsi permisit, & per consequens facultatem in genere illi dedit, plures uxores ducendi, nam, quod ad *positivas* attinet

net *leges*, notum satis est, quod Legislatores per dispensationem ab illarum obligatione aliquos eximere jure possint, sicut heic circa dictam legem a Deo in *populo judaico* factum.

§. LXXVII. Ad alia *legis divinae positivae universalis* exempla depropero, atque ordine ad imperium maritale, *lege universali* a Divino Numine introductum, pervenio, sic enim Deus *Genes. 3. vers. 16.* edixit: *Voluntas tua subdita erit marito tuo, & ille Dominus tuus erit*; ubi non magnopere laborandum esse, existimo, ut probem, Scripturam hanc legem indicare, siquidem expressa verba, modo ex Sacro Codice relata, voluntatem Dei hac in re satis ostendunt; cui non obstat, quod *Dn. Thomas. in cit. Observat. §. 55.* tradit, in dicto textu idcirco legem non proponi, quoniam in Ebræo sit *futurum, dominabitur tibi*, non *imperativus*; nam sufficit, quod in dicto textu reperitur voluntas Dei, secundum quam foeminae in futurum maritis suis subiectae esse debebant, cujusmodi voluntas, a Legislatore exposta, atque declarata, legem facit, utcunque non praecise sermo in imperativum modum dirigatur. Id tamen *Excellentissimo Viro* satis largior, quod stulti sint isti, qui putant, praecceptum esse maritis, ut imperent graviter uxoribus, ita, ut absque laesione dicti praeccepti verbera nequeant omittere, si resistant uxores, Deus enim maritos non voluit esse carnifices uxorum suarum, hinc nonnullae versiones Veterum propositum textum perperam de carnificina & duris verberibus exposuerunt, sequenti modo: *und e schal dich to pignigen / und to schlagen.* Lata autem haec lex fuit, in poenam violati *interdicti divini, de non comedendo ab arbore vetita*, ut proinde certum sit, ejusmodi quid in integritatis statu non obtinuisse, nec futurum quoque fuisse, utcunque homines in summa illorum temporum felicitate permanissent, praepriis cum communis imperii causa, nimirum
imper-

imperfectio, a statu isto perfectissimo exulasset; & cum *Eva* dictam legem primo violaverit, atque sic peccatum primam originem a sexu foemineo duxerit, hinc Summo Numini placuit, in singulare hoc *Eva* delictum singularem poenam statuere, qua mulier obedientiam, quam negaverat Deo, marito suo præstare juberetur, atque inæqualis & subjecta fieret, quæ æqualis cupiebat esse Deo; hujus vero in odium sexus foeminei latæ legis executores fuerunt constituti mariti, ut hi nimirum uxoribus suis imperarent; & cum horum jus imperii simul cum obligatione exequendi sit conjunctum, hinc patet, quod ejusmodi juri suo mariti renunciare nequeant, & quod proinde peccent isti, qui patiuntur, ut uxores, vel vi, vel clam, vel precario, imperium gerant. Sed evincendum quoque erit, quod talis lex non ex *ratione*, sed ex sola *revelatione*, cognoscatur; communis quidem Doctorum schola hac in parte, secundum *Jus Naturale*, etiam maritis favet; at nullæ rationes validæ adferuntur, quapropter indubium esse, credo, quod, secundum solam *rationem* rem definiendo, nulla necessitas appareat, qua ejusmodi imperium marito concederetur, finis enim matrimonii absque tali imperio satis commode obtineri potest, nec est, quod ad sexus masculini prærogativam aliquam, atque foemini sexus imbecillitatem confugas, illam enim nego, & nullam video imbecillitatem, vel infirmitatem in foeminis, quam natura illis solum, non vero masculis indiderit, & licet sæpenumero in foeminis tales imbecillitates reperiantur, hæ tamen a natura sexus non sunt, sed a vitio educationis, ut proinde, si ejusmodi educatio & conversatio aliter se habeat, facile author tibi sim, tot imperfectiones, quæ hodie sexui foemineo propriæ creduntur, imo, quibus multæ ex juvenculis sibi adhuc blandiuntur, atque cum aliis delirant, te non amplius reperturum. Memorabile est exemplum, quod de qua-

H

dam

dam gente *Ælianus* refert, in ea nimirum sponsum cum sponsa pugnam suscipere, ita, ut superiori, seu vincenti, in victam partem imperium competat, & proinde etiam aliquando puella, superior atque victrix evadens, captivum abducatur maritum, inque eum imperium teneat. Sed licet naturalis prærogativa sexui masculino tribuatur, ne sic tamen imperium maritale inde adstrui poterit, hoc enim pacto ejusmodi prærogativa majorem quidem aptitudinem in marito, ad recipiendam observantiam, neutiquam vero obligationem in foemina, ut marito per pactum observantiam promitteret, productura, vel effectura esset. Circa tertium *legis positiva universalis* requisitum, in præsentis specie, non magnopere laboro, ex eo enim, quod *Eve* fuit lata, sequitur, quod toti humano generi præscripta fuerit; *Eva* enim, ex qua, ceu matre, omnes, quotquot sunt mortales, in hac re, totum genus humanum repræsentavit, dum poenæ, illi propter peccatum dictatæ, totum genus humanum manent, ex quo satis patet, quod dicta lex etiam sit universalis.

§. LXXVIII. Porro est *lex quædam divina positiva universalis*, qua Deus in gravia quædam delicta poenam statuit capitalem, ut 1. in homicidium, 2. in incestum, 3. in concubitus cum menstruata, 4. in adulterium, 5. in immolationem seminis *Moloch* factam & 6. in Sodomiam.

§. LXXIX. Homicidæ dictatur poena capitalis *Genes. cap. 9. vers. 6.* ubi Deus edicit: *qui sanguinem humanum effundit, illius sanguis rursus effundetur.* Hisce verbis legem proponi, firmiter credo, nam utcunque quis dicet, Deum ibi non loqui imperative, sed futura duntaxat homicidæ fata prædicere, exinde tamen non sequitur, quod ejusmodi verba legem non faciant, nam abunde ex iis voluntatem legislatoris colligimus, quod ad legem sufficit, ita ut subditi, h. e. omnes mortales, secundum ejusmodi superioris

perioris voluntatem actiones suas componere debeant; omnem vero dubitationem eximere possunt verba *Numer. cap. 35. vers. 30. 31. & 33. Homicidam oportet occidere secundum dicta duorum testium, unus testis non deponet super animam ad mortem. Et nullam debetis sumere expiationem super animam occisoris, nam reus est mortis, & illa morietur;* atque ita satisfacimus primo *legis positivæ universalis* requisito; nunc porro sciendum, quod dicta capitalis poena, in homicidam statuta, non descendat ex *Jure Naturali*, verum ex *revelatione*; sicut enim *Jus Naturale* nullas determinat poenas, ita nec in proposita specie necessitatem video, secundum quam, abstrahendo ab omni *revelata voluntate*, homicida, solo *Jure Naturali*, ultimo supplicio affici juberetur; Princeps enim ad id saltem tenetur, ut delinquentes debita poena coerceat, & tanta quidem, quanta ad emendationem, vel ipsius delinquentis, vel aliorum, tum etiam ad tranquillitatem in Republica servandam, requiritur, ubi summæ potestatis in Republ. arbitrio relinquitur, ut definiat, qua poena delicta sint commensuranda, habita tamen ratione conditionis atque Status Reipubl. non secus ac Medici in definitione atque præscriptione medicamentorum corporis curandi qualitatem observare, atque secundum eam necessitatem vel utilitatem remediorum dirigere debent. In commisso itaque a subdito homicidio Magistratus, poenam illi dictaturus, in dictam Reipubl. conditionem, atque in omnes morales circumstantias, quarum vel una & minima, modo leviolem, modo graviolem poenam, secundum propositum *naturale jus*, efficere potest, probe inquireret; sic circa prima rerum humanarum tempora, quibus homicidia tam frequentia nondum erant, de atroci illa ultimi supplicii poena nihil reperimus, at, postquam jam tum ante diluvium promiscua invaluerant homicidia, hinc, instaurato post diluvium humano genere,

ne idem mos magis invalesceret, Deus ejusmodi delicto severiori poena occurrendum esse, censuit; quis autem affirmare audebit, primis temporibus per omissionem poenæ capitalis contra *Jus Naturale* aliquid factum fuisse? At dicis: *homicidium tale crimen esse, quod directe tranquillitati publicæ repugnat, & eapropter tali poena, qualis contra ejusmodi damnum Rempublicam reddere potest securam, atque lesionem factam resarcire, expiandum esse, nulla vero alia poena, quam ultimo supplicio, ejusmodi finem obtineri; nam licet ad perpetuos carceres condemnatus fuerit homicida, multa tamen intervenire posse, ut evadat, & propterea denuo idem crimen committat*; Videamus, quid huic argumento reponendum sit; id quidem ambabus manibus largior, per homicidium directe contra socialitatem seu communem tranquillitatem aliquid fieri, & eapropter sufficientem poenam dictandam esse, qua nimirum alii, a simili scelere abstinere, doceantur; potissimum vero ex effectu delicta consideranda, & inprimis judicari oportet, multumne aut parum damni inde in Rempublicam redundet, deinde etiam in delinquente probe observandum, utrum ex consuetudine peccandi habitum acquisiverit, semel an sæpius, & post consumtas frustra admonitiones, peccaverit. Has circumstantias Princeps, seu summa in Republ. potestas, probe considerare debet; nulla tamen exinde necessitas apparet, qua præcise, ad ultimum supplicium delinquenti infligendum, adstringatur, ut proinde, secundum solam *rationem* rem æstimando, non peccet Princeps, qui homicidam perpetuo carceri includit; ibi enim tam arcte detineri, atque custodiri potest, ut nulla suppetat elabendi occasio. Quod itaque poena ultimi supplicii homicidæ præcise dictanda sit, id cognoscimus duntaxat ex *revelato Dei verbo*, omnes mortales obligante. Sed oppono: *Davidem id non obligavit, notum enim est, quod is Joabum pro merita ultimi supplicii poena*
non

non affecerit; respondeo, 1. non est quærendum, quid fecerit David, sed quid facere debuerit, 2. potest aliquando Princeps dictam capitalem poenam differre, si videat, quod illa citra certissimum Reipublicæ periculum executioni mandari nequeat. De tertio requisito non sumus solliciti, consideremus enim, quibus, & quo tempore, dicta lex data, atque promulgata fuerit, nimirum circa tempora *Noæ*, cui & omnibus ejus liberis atque posteris, & adeo toti humano generi, propositum mandatum constitutum, legimus, sicut hoc qualitas legum postulat, ut hæ, parentibus datæ, omnes horum posteros obligent.

§. LXXX. Quantum ad alia delicta attinet, quibus poena capitalis a Divino Numine statuta fuit, ea reperiuntur *Levit. 18. cap.* eo enim ipso, quo Deus ibidem jussit, animas eorum, qui contra propositas ibidem leges quid committunt, extirpari de populo, evidens esse puto primum dictæ legis requisitum. De secundo requisito non dubitatur, quin nimirum ejusmodi poena ultimi supplicii sit saltem ex *jure revelato*, non ex eo, quod cordibus inscriptum est. Tertium requisitum, universalitas nimirum hujus legis, quoad totum genus humanum, satis patescit ex generalibus dicti cap. verbis, & præterea ex eo, quod ibidem gentes dicuntur propositas leges violasse, & per consequens ex regione *Canaan* ejectæ esse, ut proinde certum sit, hisce quoque gentibus, & per consequens non solis Judæis, talem sanctionem propositam fuisse. Rationes vero dictarum poenarum capitalium in proposita delicta a Divino Numine statutarum non adducam, expedit enim sanctiones divinas submisso potius cultu venerari, quam curiose in rationes divinorum institutorum inquirere; interim verisimile mihi videtur, quod gravitas istorum criminum tanta quidem sit, ut merito summum supplicium habeat locum, præprimis cum damnum, illis criminibus illatum, irreparabile,

rabile, atque nulla poenitentia, nulla rei restitutione, vel alio modo refarciri, vel res in pristinum statum salva restitui possit, prout non solum in homicidio, sed etiam in cæteris delictis, quibus *jure divino* poena capitalis irrogata est, expeditum est, & proinde etiam ejusmodi poena, quæ inter mortales summa est, ultimum nimirum supplicium, locum invenire debebat, cum e contrario in furto, utpote ubi restitutio rei, furto ablatae, omnem læsionem refarcire, atque in pristinum statum rem deducere potest, tanta poena non videatur necessaria, & per consequens *jure divino* fur occidi non jubeatur, licet constitutio humana, v. g. *Carolina*, severiorem aliquando poenam furibus dictitet.

§. LXXXI. Tantisper de *lege divina positiva universali* dixisse sufficiat, sequitur *particularis*, quæ non omnibus hominibus, sed certæ saltem, nimirum *Judaica, genti*, data fuit.

§. LXXXII. Hæc dividitur in *ceremonialem & forensem*.

§. LXXXIII. *Lex ceremonialis* est, quæ ad religionem Judaicam ejusque varias ceremonias pertinebat, seu religiosi Judæorum actionibus præscripta erat. Secundum *Speckhan. cent. 3. class. 4. quæst. 12. §. 2.* & alios, fuit varii generis, scil., vel *personalis*, vel *tabernacularis*, *sacrificatoria*, *oblatoria*, sive *immolatoria*, *purificatoria*, *expiatoria*, *sanctificatoria*, *temporaria*, *solennis*, sive *festiva*, *vestiaria*, *cibaria*, & alia denique *sacramentalis*, cujusmodi *ceremonialia jura* adventu Christi, per institutionem religionis Christianæ, in usu esse, desierunt.

§. LXXXIV. *Lex divina forensis* est, quæ ad Rempublicam *Judæorum* pertinebat, civilibus eorum actionibus præscripta, vid. *Exod. cap. 21. 22. & 23.* qualis cum *Speckhan. cit. loc.* ad duo summa capita referri posse, videtur, ut, tum ad Judices ipsos, tum ad populum, pertinere, dicatur. Extincta Republ. *Judaica*, has *forenses leges* abrogatas esse, multi

multi contendunt, quod facile in iis capitibus, quæ singularem ad *Judaorum* politiam, & populum respectum, vel relationem habebant, probo, in cæteris vero *forensibus legibus*, v. g. in *decalogo*, quæ dictam connexionem cum Republica Judaica non habent, aliud dicendum esse, existimo, quod, volente Deo, prolixiori dissertatione, professa opera, demonstrabo.

§. LXXXV. Hæc de *legibus divinis* dixisse, sufficiat, sequitur *lex humana*, quæ est jussus humanus, a summa potestate in Republica subditis præscriptus, obligans eos, ut secundum istum jussum actiones suas instituant; nimis vero late a *Schutzius in Compend. Lauterb. h. t. p. m. 6.* describitur, quod, scil. *jus humanum*, sit id, cujus homo est conditor, ad coercendam humanam malitiam; verum ergastuli, carceris, & multarum aliarum rerum, homo etiam est conditor, & quidem ad coercendam humanam malitiam, quæ tamen pro *jure humano* haberi nequeunt; ut proinde exinde appareat, quod ejusmodi definitio differentia specifica, qua a dictis aliis rebus distingui debet, destituatur.

§. LXXXVI. Leges humanæ variant, pro diversitate Rerum publ., & inter has maxime celebrantur *leges Romanorum*, tanta tamen laude vix dignæ, quanta illas ornavit *Arthur. Duck* in tract. *de Authorit. Jur. Civ.* nam media via heic tutissimi ibimus; est enim, quod in illis legibus laudationem atque encomium, est etiam, quod reprehensionem meretur.

§. LXXXVII. *Jus Romanum*, pro lege sumtum, dividitur in *publicum*, & *privatum*, quæ divisio tam ab *objecto*, quam a *sine* desumpta est, ita ut *publicum* ratione *objecti* appelletur, quod circa *publicum* Reipubl. Rom. statum latum, *privatum* vero, quod privatis civium in illa Republ. actionibus præscriptum fuit; & cum ejusmodi *publicum jus*, ab *objecto* ita descriptum, insimul immediate publicam utilitatem

tatem Romanorum respexerit, *privatum* vero ad singulorum civium commodum primario pertinuerit, hinc magis est, ut opiner, duos ejusmodi significatus heic conjungendos, atque proinde divisionem illam, de qua *in §. fin. l. h. t.*, tam ratione *objecti*, quam ratione *finis*, intelligendam esse, quamvis *Dn. Thomafius in Not. ad Strauch. Dissert. 1. th. 1.* a diversitate *objecti* propositam divisionem desumptam esse, contendat, exinde, quod multi *privati juris* articuli primario utilitatem publicam pro fine habeant, ut *lex Papia de maritandis ordinibus, decoris urbium cura l. 12. §. 20. de Nov. oper. nunc.* quæ tamen propterea *jus* aliquod *publicum* non efficiunt. Verum licet hoc aliquando præter regulam fieri, concedatur, manet tamen proposita divisio in genere dicto modo sumpta, utcunque in nonnullis legibus *privati juris* secus se res habere, videatur, nam in hisce vel maxime utilitas privatorum primario spectatur, eo enim ipso, quo quis v. g. tignum alienum, ædibus suis junctum, eximere haud tenetur, non leve sane commodum habet, quod, abstrahendo a causa impulsiva, nonnisi immediate privatorum conditionem meliorem facit. Alias *efficienter* etiam *publicum* dicitur *jus*, quatenus id authorem habet eum, qui summam potestatem in Republica gerit, quo sensu *privatum* *jus publicum* appellari poterit, atque *in l. 3. ff. qui test. fac. poss. testamenti factio publici juris* dicitur, quæ significatio tamen hujus loci non est.

§. LXXXVIII. Porro *jus Romanum*, dicto modo sumtum, ratione *objecti* in tria hæc præcepta dividitur, *honeste vivere, alterum non ledere, & suum cuique tribuere l. 10. §. 1. ff. h. t. §. 3. l. eod.* Quod vero *Justinianus* hæc tria distincta præcepta nobis connumeret, cum tamen sub uno illo, *honeste vivere*, cætera duo, *alterum non ledere, & suum cuique tribuere*, comprehendantur, id videbatur, minime probandum esse, sed sciendum est, quod hæc separatio præ-

præceptorum ex traditis *Gentilium*, & maxime *Græcorum*, a quibus leges suas *Romani* acceperunt, provenerit; illi namque *Themida* Deam dixerunt, & ex hac tres filias finxerunt prognatas, *Eunomiam*, *Dicen* & *Irenen*, communi nomine *Horas* dictas, quibus tres mundi dotes, *bonum* nimirum, *justum*, atque *pulchrum*, exprimere voluerunt, ita ut, illis dictas tres *Themidos* filias præsidere, ac omne, quicquid commodorum, quicquid felicitatis, in mundo provenit, divino quodam nutu inde suppeditari, dicerent; unde cœli partes ejusmodi *Horas* observare, finxit *Homerus*, & ex eodem *Lucianus* & *Pausanias*. In quod commentum *Ovidium* quoque concessisse, invenio, qui *Janum* ita loquentem introduxit:

Præsideo cœli portis cum mitibus Horis.

Quo sensu etiam *Horatius Jovem* Patrem, rerum omnium conditorem, variis *Horis*, (per quas Notator meus *Johannes Bond* ibidem quatuor anni tempora perperam intellexit) mundum moderari, scripsit, atque sequentem in modum cecinit:

- - - *Qui res hominum ac Deorum,
Qui mare & terras, variisque mundum
Temperat Horis.*

Sed ad rem. *Primam* ex *Horis*, seu *Themidos* filiabus, *Eunomiam* veteres dixerunt, & de ea tradiderunt, quod æquitas fuerit, ex boni ratione procedens, quæque utilitatem ac bonam rebus qualitatem adduceret; ac *Plato* quidem in specie de ea scripsit, quod per omnia se diffundat, cunctaque boni virtute conservet. Quod si hæc ad præcepta juris nostri applicentur, apparebit, per *primam Themidis* Deæ filiam indicari honestatem, per omnia, secundum *Platonem*, se diffundentem, vel, ut expressius loquar, *primum* illud præceptum, *honeste vivere*, quod per omnia cætera præcepta ita se diffundit, ut hæc cuncta ambitu suo com-

I

prehen-

prehendat. *Secundam, Dicen*, dixerunt, cuncta ex justa ratione distribuere, atque ita rectum constituere rebus ordinem, unde origo illius præcepti, quod *suum cuique tribuere*, jubet. *Ultima* filia *Themidos* fuit *Irene*, cujus attributa cum *pax*, *concordia*, atque *dilectio*, fuerint, hinc enatum fuit *tertium* juris præceptum, quod *neminem ledendum esse*, jubet, nulla enim differentia est, inter pacem & concordiam colere, & *neminem ledere*, nam cui pacis ac tranquillitatis leges cordi sunt, is neminem lædit. Si quis autem aliam explicationem, qua differentia dictorum præceptorum juris ostenditur, afferre potest, id per me fieri licet; mihi interea sufficit, quod, propter hætenus demonstratam harmoniam, inter dicta *tria præcepta*, & tres illas filias, quas a *Themide*, ceu juris fonte & origine, prognatas esse, finxit fabulosa antiquitas, hætenus a me proposita differentia maxime verisimilis sit. Vid. *Stephani Pighii Campensis Themis Dea* pag. 23. & *seqq.* ubi *cit.* pag. 23. dictam *Deam* cum tribus filiabus proposuit. Non magno pere etiam refragabor, si quis, per dicta *tria præcepta*, tres juris partes, seu *tria juris objecta*, quæ vulgo Doctores faciunt, intelligere velit, qua ratione dici potest, quod, per præceptum, *honeste vivere*, *status personarum* indicetur, hominesque obligentur, in *societate*, sive *gentium*, sive *civitatis*, sive *familie*, *honeste* atque *decenter vivere*, deinde, per præceptum, *alterum non ledere*, *jus rerum* intelligatur, hoc sensu, ne quis in usu rerum suarum ab alio impediatur, vel *ledatur*, & denique, per præceptum, *suum cuique tribuere*, *jus actionum* significetur, in hisce enim jubemur, *suum cuique tribuere*, utpote cum *actio* sit jus persequendi in judicio, quod nobis debetur.

T I T. II.

DE ORIGINE JURIS, ET
OMNIUM MAGISTRATUUM, ET
SUCCESSIONE PRUDENTIUM.

§. I.

Satis pro instituto differuimus de iis, quæ ad primum titulum referri debent, & potissimum de indole *Juris*, nunc videndum est de *Origine Juris Romani*, ejusque varia indole, & præterea de *Origine Magistratum*, atque de *SucceSSIONE Prudentium*.

§. II. *Origo Juris Romani* ex triplici Reipublicæ Romanæ statu, *Regio*, *Populari*, seu *Democratico*, & *Monarchico* cognosci debet, ita ut *Jus Romanum* secundum ejusmodi triplicem Statum dividatur, in *Regium* seu *Papirianum*, *Populare*, & *Cæsareum*.

§. III. *Jus Romanum Regium* est, quod in *Statu Regio* apud Romanos obtinuit, sed postea ejectis Regibus extinctum est, cujus vestigium apparet in *l. 2. ff. de mort. infer.* ubi Marcellus ait: *negat lex Regia, mulierem, quæ prægnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videtur.*

§. IV. *Jus Populare* est, quod in *Statu Populari* apud Romanos obtinuit.

§. V. Estque duplex, vel *Incertum*, vel *Certum*.

§. VI. *Jus Romanum Incertum* est, quod in dicto *Statu Populari* ante *leges XII tabularum* observatum fuit; secundum *Pomponium* in *l. 2. § 3. h. t.* cujus hæc sunt verba: *ex ætis deinde Regibus lege Tribunicia, omnes leges hæc exoleverunt: iterumque cæpit populus Romanus incerto magis jure,*

& consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope viginti annis passus est; Quid vero per Jus incertum Pomponius intellexerit, inter se non conveniunt Doctores. Eberlinus eum Jus Gentium intellexisse, existimavit, quod mihi non arridet, quippe cum hoc jus non sit incertum; id vero significasse videtur Pomponius, Romanos Magistratus tunc secutos fuisse id jus, quod ipsum illis æquum bonumque visum fuerat.

§. VII. Jus Certum est, quod a tempore latarum legum XII. tabularum in usu esse cœpit.

§. VIII. Hoc rursus dividitur in Vetus, & Novum.

§. IX. Vetus est Jus XII. tabularum. Hoc a Græcis petatum est, eoque fine anno trecentesimo, quam condita Roma erat, missi sunt Athenas tres legati Sp. Postumius Albus, A. Manlius, P. Sulpicius Camerinus, jussique inclitas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ civitatum instituta, mores, juraque noscere. Hisce legatis redeuntibus, Decemviri creati fuerunt sine provocatione, qui leges in Comitibus centuriatis populo proposuerunt; & quum ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito, satis correctæ viderentur, decem tabularum leges perlatae sunt, hisque postea duabus tabulis adjectis, fons omnis publici privatiq; juris sub nomine legum XII. tabularum natales suos accepit. Vid. Livius lib. 3. cap. 31. & seq. cujus verbis, optime hanc historiam exprimentibus, fere usus sum. Quid autem Romanis occasionem præbuerit, ut leges a Græcis peterent, videndum est, nam id satis intelligitur, Romanos hoc modo magnam imperfectionem sui status prodidisse, sic ut illos non excuset, quod leges hæ fuerint optimæ, & Reipublicæ Romanæ aptissimæ, quippe cum is, qui ab aliis leges & jura petit, propriam turpitudinem profiteatur. Sed fuit hoc consilium, & callidum institutum Patriocorum, hoc modo a potestate leges ferendi plebem excludentium;

tium; *Patres* enim eo tempore agebant, daturum leges neminem, nisi ex *Patribus*; *Plebis* vero *tribuni* contra tendebant, volentes, legumlatores & ex *plebe*, & ex *patribus* creari, prout hæc *Livius* dict. loc. memoriæ prodidit. In hac contentione *Patres* hoc callidum consilium iniverunt, ut leges ab aliis peterentur, & proinde eo modo *Plebs* a potestate legislativa prorsus arceretur. Huic accedebat, quod dicti legati, describendarum legum causa *Athenas* missi, *Patricii* fuerint, & per consequens in legibus hisce colligendis utilitati *Patriciæ* suæ gentis maxime consuluerint.

§. X. Jus Romanum *Novum* illud dico, quod post *leges XII. tabularum* introductum fuit.

§. XI. Hoc in duas species distinguo, in *Formularium*, seu *Verbale*, & *Reale*.

§. XII. Jus *Formularium* est, quod certa *verba*, solennesque *formulas*, in actibus judicialibus potissimum observandas, præscribebat; in hac enim re rursus apparet calliditas *Patriciorum*, ideo ejusmodi *formulas* invenientium, ut hac via consequerentur arbitrium dirigendarum actionum, & præcipue judicialium, ceu quæ maximum in Republica momentum habere solent. Hoc fine initio soli *Patricii* librum, in quo *formulae* descriptæ erant, asservarunt, ut illæ *Plebi* incognitæ essent.

§. XIII. Dictum Jus *Formularium* fuit duplex, aliud *Flavianum*, aliud *Ælianum*.

§. XIV. Jus *Flavianum* a propalatore *Cnejo Flavio*, Scriba *Appii Claudii*, fuit appellatum; hic enim librum, in quo *Formularium* Jus propositum erat, Domino suo surreptum, *Plebi* tradidit, & adeo gratum fuit id munus *Populo*, ut *Tribunus plebis* fieret, *Senator*, & *Ædilis Curulis*. l. 2. §. 7. h. t.

§. XV. Jus *Ælianum* est, quod ab authore *Sexto Ælio* dictum fuit, nam, ecce rursus astutum consilium *Patricio-*

rum apud Romanos: cum hi ægre ferrent, a *Flavio* Jus *Formularium Plebi* communicatum esse, hinc novas excogitarunt *formulas*, easque certis signis & notis, plebejo homini incognitis, descripserunt. Sed postea populo hæ quoque *formule* datæ fuerunt. Et ut hac in re fraus *Patriciorum* eo magis tegeretur, hinc *plebi* persuadebatur, in priori *Flaviano* jure quædam genera deesse, cujusmodi fraus ipsum quoque *Pomponium* latuit, in *l. 2. §. 7. h. t.* scribentem, augeſcente civitate genera quædam agendi defuisse, & idcirco aliud Jus, nimirum *Ælianum*, compositum fuisse.

§. XVI. Jus Romanum *Reale* est, quod non nuda *verba*, sed *rem* ipsam observandam præscribit.

§. XVII. Hoc porro distinguitur in *non scriptum*, & *scriptum*.

§. XVIII. Jus *non scriptum* est, quod in *Statu Populæ* Juri interpretationibus & disputationibus fori introduxerunt. Hæc res fraudem rursus detegit *Patriciorum*, efficientium, ut Juri interpretationibus & disputationibus tanta accederet auctoritas, sic ut revera vigorem legum haberent; nam hi ipsi Jureconsulti initio homines erant *Patricii*, *Plebeji* autem raro Juri Civili operam dabant, ut proinde non homini *Plebejo*, sed *Patricio* turpe fuerit, jus ignorare, argumento eorum, quæ tradit Juri in *l. 2. §. 43. ff. h. t.* ubi dicit: *turpe est Patricio, & nobili, & causas oranti, jus, in quo versatur, ignorare*; & si quid tum prudentes juris, de re quadam consulti, respondebant, legesque interpretabantur, id quidem statim justum & æquum Romanis videbatur, sed juris auctoritatem demum tractu temporis accipiebat, ita, ut tum jus *moribus* introductum diceretur, vid. *princ. l. de acquisit. per arrogat. §. 3. l. de legit. agnat. success. l. 8. depos. l. 2. de usur. l. 1. rer. amot. l. 20. de pæn.* vel *jus civile*, per excellentiam ita appellatum, in *l. 2. §. 5. h. t.* Sic querela inofficiosi testamenti, popularis

laris substitutio, & alia, proposita ratione, introducta fuerunt, item id, quod legitur in §. 6. I. *de legat.* traditum nimirum esse, (intellige a JCtis) quod duæ lucrativæ causæ in eundem hominem, eandemque rem concurrere nequeant.

§. XIX. Scriptum jus est, quod in *Statu Populari* expressa sanctione constituebatur.

§. XX. Et hoc est duplex, aliud a *Populo*, aliud a *Magistratibus* constitutum.

§. XXI. Jus Scriptum, a *Populo* constitutum, duas habet species, *Legem*, & *Plebiscitum*.

§. XXII. Lex erat jus, ab universo *Populo Romano*, senatorio Magistratu interrogante, constitutum, vid. §. 4. I. *de Jure Nat. Gent. & Civ.* Rationem & morem rogandarum *Legum* exposuit *Rosinus lib. 8. Antiquit. Romanar. cap. 2.*

§. XXIII. Plebiscitum, seu *Plebiscitus*, (utrumque enim dicitur, ut videre est apud *Liv. lib. 25. cap. 7.*) erat jus, a *Plebe*, *Plebejo Magistratu* interrogante, constitutum. Hæc *Plebiscita* plenum demum robur acceperunt, lege *Hortensia*, anno urbis conditæ 467. post ultimam *Plebis Romanæ* secessionem, in montem *Janiculum* factam, lata, quamvis non sine magno Jurisprudentiæ damno hæc potestas legislatoria *Plebi* tributa fuerit, quod optime animadvertit Celeberrimus *Thomas. in navis Jurisprud. lib. 1. cap. 6. nev. II.*

§. XXIV. Jus Scriptum, a *Magistratibus Romanis* in hoc *Statu Populari* constitutum, dicitur *Honorarium*, ideo, quod qui honores gerunt, id est, *Magistratus*, auctoritatem huic juri dederunt, §. 7. I. *de Jure Nat. Gent. & Civ.*

§. XXV. Estque duplex vel *Prætorium*, vel *Ædilitium*.

§. XXVI. Jus *Prætorium* est, quod *Prætores* introduxerunt, vel adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi Juris Civilis gratia, propter utilitatem publicam, l. 7. ff. *de Just. & Jur.*

§. XXVII.

§. XXVII. Jus *Ædilitium* est, quod *Ædiles Curules* de quibusdam causis, potissimum ad viarum curam pertinentibus, fecerunt; prospiciebant namque *Ædiles Curules*, ut secura essent itinera, & propterea prohibebant, canem, verrem, aprum, ursum, leonem, ibi habere, qua vulgo iter fit, §. 1. *I. si quadrup. pauper. fec. dic.* qua occasione ad se etiam traxerunt paulatim cognitionem de rebus venalibus in foro, unde *Ædilitium Eictum*, de quo integer titulus in hisce Pandectis.

§. XXVIII. Supra dictis Juris Romani speciebus vulgo Doctores addunt *Senatus Consulta*, cujusmodi communis sententia nititur auctoritate *Justiniani*, in §. 5. *I. de Jure Nat. Gent. & Civ.* inter species Juris Civilis *Senatus Consulta* quoque connumerantis, & quidem ex hac ratione, quoniam in eum modum tandem auctus fuerit populus Romanus, ut difficile fuerit, in unum eum convocari, & eapropter æquum visum fuerit populo, Senatum vice populi consuli. Sed mihi id falsissimum videtur, nam sive Statum *Regium*, de quo nihil dubii, sive *Popularem* etiam Reipublicæ Romanæ formam, sive denique *Imperatorum tempora* consideraveris, Senatus nunquam veram juris condendi habuit potestatem, licet principio Monarchiæ primi Imperatores Senatui potestatis aliquam umbram ex ratione politica concesserint, vel reliquerint; quo sensu intelligendum est, quod in *l. non ambigitur 9. ff. de LL.* scriptum reperimus, Senatum jus facere posse. Latius hæc excussit, & probavit *Bachovius in pæw tois p. 38. seq.* Conf. *Huber. in Digress. Inst. lib. 1. cap. 3.* *Senatus Consultorum* autem quædam proprium nomen habent, ut *SCtum Vellejanum*, *Trebellianum*, *Macedonianum*, quædam non habent, ut v. g. illud, quod de ædium demolitione in *l. Senatus 52. ff. de Contrah. emt. l. fin. ff. de damn. infect.* item quod de uxoribus ProConsulum, & Præsidum in *l. 4. §. 2. ff. de offic. Procons.* proponitur.

§. XXIX.

§. XXIX. Superest, ut de *Jure Casareo* differamus. Per hoc intelligo Jus, in *Statu Monarchico* sub *Cesaribus* noviter introductum.

§. XXX. Hujus duæ sunt species, *Responsa Prudentum*, & *Constitutiones Principum*.

§. XXXI. *Responsa Prudentum* sunt opiniones & sententiæ eorum, quibus a Cæsare datum erat jus respondendi, hoc est consulentibus de jure respondendi, ita ut Judicibus non licuerit, a talibus *Responsis* recedere §. 8. 1. de *Jure Nat. Gent. & Civ.* Quæ vero ratio Imperatores impulerit, ut *JureConsultorum Responsis* tantam auctoritatem dederint, id pronum erit cognoscere, dummodo indolem Reipubl. Romanæ circa prima *Monarchiæ* tempora perpendamus, nam ingens id poterat esse momentum firmandæ ac conservandæ potentiæ Imperatorum, si remedia quæcunque, quibus lites inter privatos, non dicam multiplicari, sed propemodum infinitæ reddi poterant, introducerentur, quo ita populus, variis illis litigiis (quæ ex ejusmodi *JCtorum Responsis*, sibi invicem sæpenumero contrariantibus, procul omni dubio oriebantur) distractus, pristinae libertatis recuperandæ tempus non haberet; adde, quod *Augustus* Imperator, hoc stratagemate, animos *JCtorum*, h. e. præcipuorum eo tempore ex populo, mirum in modum ad partes suas pertraxerit, ita ut horum adjumento *Monarchiam* eo magis firmare potuerit, quapropter & alia *JCtis* concessit beneficia, potissimum vero jus acquirendi omnes eas res, quæ ad peculium quasi castrense pertinent, & jure veteri parentibus eorum in totum acquirebantur.

§. XXXII. *Constitutiones Principum* sunt jura, ab ipsis Imperatoribus constituta, de quibus plenius agetur in *tit. de Constit. Princip.*

§. XXXIII. Hi Imperatores fuerunt vel *Gentiles*, ab *Augusto* usque ad *Constantinum*, vel *Christiani*.

§. XXXIV. Gentilium Imperatorum duæ sunt classēs. Ad primam refero *Augustum* & sequentes Cæsares, usque ad *Valerium* & *Galicenum*, anno *Christi* 254. imperantes; qui vixerunt, vel ante *Edictum perpetuum*, vel post illud. Illi jura quidem constituerunt, sed cum hæc a *Salvio Juliano* *Edicto perpetuo*, sub *Hadriano* Imperatore condito, inserta fuerint, hinc capita quædam ejusmodi jurium in *Pandectis*, ceu secundum ordinem *Edicti Perpetui* compositis, deprehenduntur, & hæc est vera ratio, quare *Codici Constitutiones* eorum Imperatorum, qui ante *Edictum Perpetuum*, vel ante *Hadrianum*, regnarunt, hautquaquam fuerint insertæ. Hi, qui nimirum post *Edictum perpetuum*, usque ad *Valerium* & *Galicenum* imperarunt, illas tulerunt *Constitutiones*, ex quibus *primum Codicem* fecit *Gregorius* Jctus. Ad secundam classē *Gentilium* Imperatorum, eos refero, qui dictos Imperatores *Valerium* & *Galicenum* excipiunt, usque ad *Constantinum M.* Horum *Constitutiones* collegit *Hermogenes* Jctus, & ita *Secundum Codicem* *Constitutionum* edidit.

§. XXXV. Christianorum Imperatorum seriem incipit *Constantinus Magnus*, & horum duæ rursus sunt classēs observandæ. Prima classis comprehendit dictum *Constantinum M.* & sequentes Imperatores, usque ad *Theodosium Juniores*, qui suas & præcedentium *Christianorum* Imperatorum *Constitutiones* collegit, *tertiumque Codicem* *Constitutionum Imperialium* composuit, ab ipso collectore *Theodosianum* appellatum. Altera classis continet eos Imperatores, qui post *Theodosium* usque ad *Justinianum* regnarunt; quorum aliquot *Constitutiones*, *Novellæ* dictæ, extant. Cum autem *Justinianus* non solum ex dictis tribus *Codicibus*, *Gregoriano*, *Hermogeniano*, & *Theodosiano*, unum *Codicem* composuerit, verum etiam totum *Corpus Juris* ediderit, hinc de *Jure* hoc *Justiniano* quædam proponenda sunt,

sunt, & quidem sequentia, 1. de ipso *Justiniano* & 2. de indole & divisione librorum, in *Corpore Juris Romani* extantium.

§. XXXVI. Justinianus Imperator natus fuit anno 483. in ea civitate, quam ipse postea *Justinianam primam* appellavit, urbemque *Ochridam* fuisse, vulgo Scriptores existimant, in *Pannonia*, & quidem in illa parte, quæ hodie *Bulgaria* vocatur, eam collocantes. Sed Clarissimus *Mascampius* in doctissima dissertatione de patria *Justiniani* hanc *Justinianam primam Dacie Mediterraneæ* urbem fuisse, perspicue ostendit, cujusmodi sententiæ ut calculus adjiciatur, vel sola *Novella XI.* efficere potest; hujus enim hæc est summa: *Justiniana prima* Antistes sit non solum Metropolitani, sed etiam Archiepiscopus; sit sub ipso non tantum provincia, in qua sita est *Justiniana prima*; sed & sint sub ipso provinciæ reliquæ, ad eandem Dioecesin pertinentes; sit non modo sub ipso *Mediterranea Dacia*, sed & *Dacia Ripensis*. Ex quibus omnino sequitur, esse *Justinianam primam* non modo *Dacia Mediterraneæ*, sed & reliquarum caput.

§. XXXVII. Nomen *Justiniani* Imperatori fuit proprium, illudque etiam ante habuit, quam ab avunculo suo *Justino* adoptaretur. De aliis ejus nominibus, *Proæmio Institutionum* præmissis, Commentatores *Institutionum* satis copiose egerunt.

§. XXXVIII. De vita *Justiniani* nihil attinet dicere, cum id nimis prolixum, & a proposito etiam alienum foret. Paucis tamen placet agere de rebus ab illo, in *Corpore Juris* perficiendo, gestis. Anno *Christi* 528, qui erat imperii ipsius secundus, opera compilatorum juris, *Vetus Codex* coëptus, & anno altero 529, mense *Aprili*, absolutus fuit. Anno sequenti 530. extensa est cura ad veteris prudentiæ volumina, seu *Digesta*, opusque hoc desperatum anno 533.

adimpletum. Hoc facto eodem adhuc anno *Institutiones* sunt compositæ, menſeque *Novemb.* ſtatim publicatæ, *Pandectæ* vero, compoſitione *Inſtitutionibus* anteriores, menſe ſequenti *Dec.* promulgatæ. Et tandem anno 534, *novus Codex repetitæ prælectionis* factus fuit. Hiſce ita compoſitis, *juſtinianus* diu adhuc vixit, variasque Conſtitutiones promulgavit, quæ ſub nomine *Novellarum* poſt *Codicem* in *Corpore juris* reperiuntur. Mortuus autem eſt anno *Chriſti* 565, ut apud inferos ſupplicia lueret, prout ſcripſit *Evagrius* in *Hiſtor. Eccleſ. lib. 5. in princ.* neque benignius de eo ſentit *Procopius* in *ſine anecdot.* *Juſtinianum* δαιμονων δρχοντα, *Diabolorum primum*, appellans, dum ita ſcribit: ὅτι νικᾷ ἐν, ἢ ἀνθρώπου ὡν ἱεσνιαν & ἀπελθῇ τὴ βίη, ἢ αἴτε των δαιμονων δρχων ἀπολυσει τον βιον, ὅσοι τινικαδε περιοντες τυχωσι, τ' ἀληθες εἰπονται. *Verum ubi juſtinianus, ſiquidem homo ipſe eſt, ex rebus humanis exceſſerit, vel ſi furiarum Princeps (aut Diabolorum primus) res humanas everterit, quicumque tum ſuperfuerint, id compertum habebunt.* Alii vero *juſtinianum* contra dictos ſcriptores defendunt, & potiſſimum *Procopium* confutavit *Eichelius* in *animad. in anecdot.* utcunque ea, quæ Excellentiffimus *Thomasius* in *Nevis jurispr. in Præfat. §. 3.* adverſus *Eichelium* obſervanda eſſe, monuit, non ſint contemnenda.

§. XXXIX. De libris *juris Romani*, a *juſtiniano* dicto modo compoſitis, ſequens diviſio eſt obſervanda, quod nimirum ſint vel *Elementarii*, vel *Systematici*, vel *Suppletorii*.

§. XL. *Elementarii* dicuntur, qui *Jurisprudentiæ* prima *elementa*, ſeu fundamenta, continent, ut ſunt *Inſtitutiones*, hæ enim totius legitimæ ſcientiæ prima *elementa* appellantur in §. 4. *Proæm. Inſt.* habentque 4. libros, & 99. titulos, atque, ut modo dictum, compoſitione *Pandectis* ſunt poſteriores, promulgatione vero, quæ *XI. Kalend. Decemb.*, ſive 20. *Novemb. die*, anno *Chriſti* 533, *juſtiniano III. Conſule*, facta eſt, priores.

§. XLI.

§. XLI. Systematici libri, a Græco verbo *συνισμι*, quod significat constituo, seu in unum congreco, vocantur, qui ea continent, quæ ad solidiorem cognitionem Jurisprudentiæ pertinent, veterum scilicet JCtorum Responsa, & Imperatorum Constitutiones, idque duobus voluminibus, *Pandectarum & Codicis*. *Pandectarum* volumen est liber *Systematicus*, ex veterum JCtorum Responsis, a Justiniano Imperatore, opera Triboniani & sociorum, compositus, *XVII. Kalend. Januar.* promulgatus. Distinguitur ab ipso Imperatore, secundum ordinem *perpetui Edicti*, in 50. libros, & præterea in septem quoque partes; nescio enim, quid arcani septenario huic numero inesse, crediderint veteres, uti ex *Macrobi. lib. 1. in Somn. Scip.* addiscimus, quam superstitionem in proposita divisione ipse Imperator secutus esse videtur, dum in Constitutione illa, qua dictum *Pandectarum* volumen confirmavit, §. 1. ad numerorum & naturam & harmoniam se respexisse, asserit. Primi vero juris interpretes, ut *Bulgarus* alique, in tres partes *Digesta* distinxerunt, in *Vetus*, *Infortiatum*, & *Novum*. *Vetus* ab initio usque ad *tit. Solut. matrim. in lib. 24. tit. 3.* *Infortiatum* a dicto *lib. 24. tit. 3.* usque ad *tit. de Novi oper. nunciat. in lib. 39. tit. 1.* & *Novum* ab hac materia usque ad finem. *Codex repetitæ prælectionis* itidem, ut dixi, est liber *Systematicus*, Imperatorum Romanorum Constitutiones, ex tribus Codicibus, *Gregoriano*, *Hermogeniano*, & *Theodosiano* desumptas, continens; juris auctoritatem accepit die 4. *Kalend. Jan.*, seu 28. *Decemb.* anno 529. Præterea in hunc *repetitæ prælectionis Codicem* quinquaginta Decisiones, a Justiniano post priorem *Codicem* editæ, relatæ sunt; *Friderici* quoque Constitutiones quasdam, & alia novi juris summa capita, sub *authenticarum* nomine, in illo reperimus; hisce tamen *authenticis* non aliter probandi robur concedunt plerique Doctores, quam si cum *Novellis*, ex quibus desumptæ sunt, convenient;

Friderici vero Constitutiones indistincte probare dicunt.

§. XLII. Suppletorii sunt *Novellarum* libri, quoniam primario corrigunt, atque suppleunt jura antiqua, in prioribus voluminibus lata & constituta; & quanquam ejusmodi *suppletorii* juris capitula non minus in *Codice*, imo in *Institutionibus* quoque, reperiuntur, per id tamen dicti libri non efficiuntur *suppletorii*, cum in illis primario ea non proponantur, quæ ad juris correctionem pertinent, verum in *Codice* ea tractentur, quæ ad *Systematicam*, in *Institutionibus* vero ea, quæ ad *Elementariam* seu simplicem spectant cognitionem, cum contra in *Novellis* prima *elementa*, vel *Systematicam* doctrinam, frustra quæsieris, ut proinde *Codex Systematicus*, & *Institutionum* liber *Elementarius* maneat. Dissentit Clarissimus *Pagenstecher. in Sicilim. ad Lauterbach. Manip. i. p. i.* Præterea *Leonis Novellæ*, post *Justiniani Novellas*, sequuntur; sed nullam habent probandi vim.

§. XLIII. Cæterum cum alias *posteriores* Leges *prioribus* derogent, hinc id in præfatis etiam libris obtinere, existimo, ita ut in iis Leges *posteriores* derogent *prioribus*, quatenus hæ materiam, cui derogari potest, continent, quapropter non solum *Codex*, verum *Institutiones* quoque *Pandectis* derogant, vid. *Zoës. in Proëm. ff. num. 9.* quamvis de utroque magna sit inter Doctores altercatio, nam quoad *Codicem, Pandectis* derogantem, quatuor diversæ reperiuntur sententiæ, de quibus vid. *Maurit. in dissert. de libris jur. comm. horumque usu §. 4.*

§. XLIV. Paulo diutius me prima hujus tituli pars tenuit, jam de *Origine Magistratum*, in qua secunda pars tituli consistit, agendum est, & cum hæc doctrina ex iis, quæ in præcedentibus de triplici Reipublicæ Romanæ Statu differui, cognosci queat, hinc hac in re ulteriori tractatione, cæteroquin etiam historica, & proinde ad institutum meum non pertinente, supersedeo; non ingratum tamen

tamen erit, ea verba, quibus *Tacitus* hanc rem compendioſe, & eleganter depinxit, heic ſubjicere, is autem in *pr. lib. 1. annal.* ita ait: *Urbem Romam a principio Reges habuere, libertatem & conſulatum L. Brutus inſtituit. Dictatura ad tempus ſumebantur; neque Decemviralis poteſtas ultra biennium, neque Tribunorum militum conſulare jus diu valuit. Non Cinna, non Sullæ longa dominatio, & Pompeji Cræſſique potentia cito in Caſarem, Lepidi atque Antonii arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis civilibus feſſa, nomine Principis ſub Imperium accepit.*

§. XLV. Superest tertia hujus tit. pars, quæ de *Succeſſione Prudentium* agit, & commodiſſime, ſecundum ſupra propoſitum triplicem Reipubl. Romanæ Statum, pertractari poteſt; ita tamen ut de *Regio Statu* nihil adferri poſſit, nam *Papirii*, legum Regiarum collectione clari, in principio hujus tituli mentio facta fuit.

§. XLVI. In *Statu Populari*, ſeu *Democratico*, ſequentes vixerunt Jcti, & quidem ante *Ciceronem*, *Appius Claudius*, unus ex Decemviris, cujus maximum conſilium in XII. tabulis ſcribendis fuit, *l. 2. §. 36. h. t.* Anno Urb. cond. 300, *Appius Claudius*, ejusdem generis, *Centimanus* appellatus, qui Appiam viam ſtravit, aquam Claudiam induxit, & de *Pyrrho* in urbem non recipiendo ſententiam tulit, *d. §. 36*, *Sempronius*, ſapiens dictus, §. 37, *Cajus Scipio Naſica*, optimus a Senatu appellatus, §. 37, *Quintus Mucius*, §. 37, *Tiberius Coruncanius*, qui primus publice profiteri coepit, §. 38, *Sextus Aelius*, qui *Jus Aelianum* compoſuit, *d. §. 38*, *Publius Aelius*, & *Publius Atilius*, *d. §. 38*, *Marcus Cato* Princeps *Porciæ* familiæ, auctor *regule Catonianæ*, *d. §. 38*, *M. Manilius*, §. 39, *Publ. Mucius*, *M. Brutus*, *d. §. 39*, *M. Junius Gracchanus*. *Ætate Ciceronis* floruerunt, *Publ. Rutilius Rufus*, *d. §. 40*, *Paul. Vergenius*, *d. §. 40*, *Q. Aelius Tubero*, *Stoicus*, *d. §. 40*, *Sext. Pompejus*, *d. §. 40*, *Cræſſus Mutianus*, *d. §. 40*, *Q. Mucius*

Mucius Scaevola, qui vixit circa annum Christi 660, & *cautionem Mucianam* invenit, *C. Aquilius Gallus*, Præceptor *Servii Sulpicii*, §. 42, & seq. qui in formulis inveniendis fuit clarus, invenit enim formulam de posthumis heredibus instituendis, *l. 29. de lib. & posthum.* de acceptilatione, §. 1. *l. quib. mod. toll. oblig.* item de dolo malo. Alius ab eo fuit *Aquilius*, *Tribunus Plebis*, auctor *Legis Aquiliae*. Porro dicta ætate floruerunt *Balbus Lucilius*, d. §. 42, *Sext. Papirius*, d. §. 42, *Cajus Juventius*, d. §. 42, *Cornelius Maximus*, *Trebatii* præceptor, d. §. 45, *Servius Sulpicius Rufus*, §. 43.

§. XLVII. In Statu *Monarchico*, seu sub *Cesaribus*, sequentes vixerunt *JureConsulti*, & quidem sub *CÆSARE* & *AUGUSTO*, *A. Cascellius*, §. 45, *C. Trebatius Testa*, d. §. 45, *Antistius Labeo*, cujus præceptor fuit *Trebatius*, §. 47, *Aulus Ofilius*, §. 44, *Alphenus Varus*, §. 44, *M. T. Cicero*, *Aufidius Tucca*, §. 44, *Aufidius Manuissa*, *G. Atejus Pacuvius*, §. 44, *Fufidius*, *Cinna*, §. 44, *Publicius*, qui idem videtur esse cum *Præatore Publicio*, auctore *actionis Publicianæ*, *Blasius*, *L. Ælius Tubero*, discipulus *Ofilii*, §. 46, *T. Calius*, *Atejus Capito*, tempore æqualis, sed moribus, & secta, contrarius *Antistio Labeoni*, §. 47, *Vitellius*, *Ælius Gallus*, Sub *TIBERIO*, *CLAUDIO*, & *NERONE* vixerunt *Sextus Pompejus*, *Maßurius Sabinus*, d. §. 47, *Nerva*, §. 48, pater *Nervæ* filii, *JCti*, & avus *Imp. Nervæ*, *Favius Mela*, *C. Cassius Longinus*, *Sabini* discipulus, *Cartilius*, *Licinius Proculus*, §. ult. *Sex. Padius*. Sub *VESPASIANIS* vixerunt *Attilicinus*, *Ursejus*, *Priscus Fulcinius*, *Servilius*, *Vivianus*, *Pegasus*, qui etiam *Consul*, & author *SCTi Pegasiani* fuit, *Nerva filius*, §. 47, *Celius Sabinus Consul*, *Fulcinius*. Sub *TRAJANO*, & *HADRIANO* vixerunt *Minutius Natalis*, *Juventius*, *Celsus Pater*, *Priscus*, *Javolenus*, *P. Juventius*, *Celsus filius*, *Varius Lucullus*, *Aristo*, *Sextus Cæcilius*, *Octavinus*, *Neratius Priscus*, §. 47, *Sælius*, *Flavius Arcianus Severus*. Sub *ANTONINO*

NINO PIO fuerunt, *Plantius, Valerius Severus, Julius Aquila, Salvius Julianus*, author *Edicti perpetui*, *Papirius Fronto, Terentius Clemens, Junius Majericianus, Publicius, Pactumejus Clemens, Campanus, Aburnus Valens*, §. ult. h. t. *Tuscanus*, d. §. ult. *Vindius Verus, Africanus, Titus Gajus*, qui inter alios libros etiam *Institutiones* scripsit. Sub DIVIS FRATRIBUS, h. e. sub ANTONINO PHILOSOPHO, & MARCO sequentes vixerunt *Jcti, Papirius Justus, Quintus Claudius Saturninus*. Sub MARCO, & *Faliscus ab eo, qui se* COMMODO *Sext. Pomponius*, *Papiniani* discipulus, *Volundum Lamporici* *lufius Macianus, Ulpus Marcellus*. Sub COMMODO *2. in Alexand. c. ult. fuit* *Servidius Scaevola, Tarrentius, vel Taruntenus Paterinus*. Sub SEPTIMIO SEVERO *Arrius Severus, Tertullianus*. Sub SEVERO, & ANTONINO CARACALLA *Arius Menander, Papinianus, Furius Anthianus, Florentinus*. Sub ANTONINO CARACALLA, *Mecius, vel Messius, Claudius Tryphoninus*. Sub ALEXANDRO SEVERO *Callistratus, Aelius, Martianus, Aemilius Macer, Domitius Ulpianus, Julius Paulus, Licinus Rufinus*. Sub GORDIANO *Herennius Modestinus*. Sub DIOCLETIANO *Aurelius, Arcadius Charisius*. Sub CONSTANTINO M. & EJUS FILIIS *Hermogenianus*. Sub JUSTINIANO *Tribonianus, Theophilus, Dorotheus*, alique *Compilatores juris*. Prolixius hanc seriem, & *Successionem Prudentium*, exposuit *Clarissimus van Eck in Princip. Jur. Civ. h. t.* ubi etiam de *Sectis Jctorum* egit.

T I T. III.

DE LEGIBUS, SENATUSQUE
CONSULTIS, ET LONGA
CONSUETUDINE.

§. I.

Postquam de origine, & indole Juris Romani in genere actum fuerat, consequens erat, ut in specie explicaretur, quæ jura in *Statu Populæ*, & quæ sub *Cesaribus* obtinuerint, nam quæ sub *Regibus* frequentata, & introducta fuerunt, ejectis *Regibus*, ut ante dictum, una desierunt. Et quamvis initio *Status Monarchici leges* quoque a populo, secundum veterem observationem, conditæ fuerint, postea tamen ipsi Principes, hoc more fusque deque habito, omnem legislatariam potestatem exercuerunt, & *Constitutiones* tulerunt, de quibus in seq. tit. agitur; in hoc vero tit. potissimum de *Legibus* tractatur. Sed cum in præcedentibus jura, in libera Republica obtinentia, sigillatim explicata fuerint, hinc non alienum erit a proposito, hisce quædam subicere de indole *Legum*, simpliciter, absque relatione ad Rempublicam Romanam, consideratarum.

§. II. Quid *Lex* sit, in tit. *de Just. & Jure* §. 34. dictum, ubi etiam divisionem illius proposui. De effectu *Legis* hoc loco commemorari solet, quod ipse Legislator *legibus* a se latis sit solutus; qua in re multi distinguunt inter vim *directivam*, & *coactivam*, dicentes, quoad hanc Principem quidem *legibus* non obligari, bene tamen quoad illam, vim scil. *directivam*. Sed cum omnis vis coactionem præsupponat, hinc illa, quæ *directiva* dicitur, *coactiva* opposita,

fit, absque contradictione concipi nequit. Et quis non videt, summam fore absurditatem, quando inter ignem frigidum & calidum distingueretur. Sane eadem, si non major, absurditas supra proposita distinctione committitur. Quid itaque dicemus? an illud, quod dicitur, Legislatorem *legibus* solutum esse, sine omni exceptione admitteremus? Non dubito asserere, Principem, & Legislatorem, qua talem, omnibus indistincte *legibus* esse solutum. Sed ita sequitur, eum *divinis* etiam *legibus* solutum esse; respondendo, in illis eum non esse Principem, sed cum aliis etiam subditum, in *legibus* vero *humanis* nunquam ut subditus, vel inferior considerari potest, & proinde omnibus *legibus humanis* solutus est. Quibus non obstat, quod Imperator *legibus fundamentalibus* non sit solutus, dum *Capitulationem*, aliaque Imperii Jura, servare tenetur; nam in illis vocabulum *legis* valde improprie sumitur, & revera talibus juribus obstringitur Imperator, per modum pacti, cum Electoribus initi.

§. III. Porro & illud ad præsentem titulum referri solet, an nimirum *Leges* humanæ in *conscientia* etiam obligent; & cum hæc quæstio de obligatione in *conscientia* non solum in præsentī materia occurrat, sed sæpiissime in jure nostro de actu aliquo, secundum dispositionem juris humani non subsistente, quærat, utrum ejusmodi negotium in *conscientia* servandum sit, nec ne, hinc non inutile erit, hoc loco de *conscientia*, & indole obligationis, vulgo ipsi tributæ, agere; & ut id ordine procedat, sciendum est, quod vocabulum *conscientie* proprie denotet scientiam alicujus actus, vel rei, ita ut in hoc significatu, contra *conscientiam* facere, nihil aliud sit, quam scientem, & volentem quid patrare, quod quis malum esse sciebat. In hoc sensu opponitur actioni, ex errore & ignorantia patratae, & hinc *conscire* significat conscium esse, vid. *Horat. lib. 1. Epist. 1.*

*Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Et Ovidius hanc vocem in dicto significato etiam usurpavit, dum lib. 1. *Fastor.* ait :

*Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.*

Qua ratione *conscientia* non solum pro scientia proprii delicti, verum etiam aliquando pro notitia alieni flagitii sumitur, idque potissimum a JCtis, ut ab Africano in l. cum falsum 46. ff. de acquir. vel amit. hered. Ulpiano in l. 1. §. si quis in villa 30. ff. de SCTo Silan. & Claud. Conf. Tacitus lib. 3. *Histor.* ubi ita inquit: *consilia inde non publica, sed in privato, seductaque a plurium conscientia habuere.* Si in hoc proprio significato vox *conscientia* ad *Leges* referatur, tum nihil aliud est, quam dictamen intellectus, quatenus ille cognitione *legum* est imbutus.

§. IV. Sed vulgo alia significatio huic voci tribuitur, dum multi sibi persuadent, *conscientiam* habere peculiarem vim dirigendi actiones humanas, & cum hoc modo *legi*, quæ tamen sola debebat esse norma vivendi in Republica, contradistinguatur, vel opponatur, hinc facile cognoscitur, id nulla ratione admitti posse; quæso enim, quomodo *conscientia* in hoc significato tolerari potest, ut sit norma, vel regula actionum humanarum? Norma actionibus subditorum, vel a Summo Numine, vel ab humana potestate, præscripta, ita debet esse comparata, ut ex ea subditi voluntatem Legislatoris, vel Imperantis cognoscere, & proinde judicare queant, utrum actiones patratae illi conveniant, nec ne, vel, si nondum susceptæ sint, utrum eas patrare, fas sit, nec ne. Qui ex *conscientia* id cognosci, & judicari oportere, existimant, summam confusionem, & incertitudinem rebus humanis inferunt; nam, quæso, quodnam, abstrahendo a *Legibus*, erit criterium, ex quo li-
quido

quido de moralitate alicujus actus judicari, & cognosci possit, sitne actio secundum *conscientiam*, an vero contra eam instituta; cum enim *conscientia* sit res, quæ intellectus tantummodo judicio cognoscitur, hautquaquam vero in sensus incurrit, hinc palam est, perperam pro norma venditari id, quod cujusvis judicio, legibus tamen imbuto, subjiciendum erat. Porro norma ita comparata esse debet, ut ab illis cognoscatur, & intelligatur, quibus proposita est; verum quamvis multi crepent *conscientiam*, & de ejus indole multa, ne quidem, ut piper amiciant, digna, scribant, paucissimi tamen veram illius naturam cognoscunt, paucissimi, inquam, sciunt, quid sit *conscientia*; ecquis enim est, quem latent disputationes illorum, qui de *conscientia* aliquid scripserunt, memoriæque prodiderunt. Sic disputatum fuit, sitne *potentia*, seu facultas, an *habitus*, an *actus*, an denique *judicium*. Inter *Scholasticos* multi *conscientiam habitum* esse, dicunt. Non pauci reprehendunt horum sententiam, & potius *judicii* nomine *conscientiam* insigniunt, inter se tamen disputantes de indole illius *judicii*, hoc enim dicunt esse, vel *noëticum*, vel *dianoëticum*, & idcirco quæerunt, cujus generis *judicii*, *noëtici*, vel *dianoëtici*, sit *conscientia*, de qua re pluribus egit *Guilielmus Amesius in tract. de Conscient. & ejus jure, vel casibus cap. 1.* Hæc & alia complura cum de *conscientia* ejusque indole inter viros, præclare doctos, & non infimi subsellii, incerta, variisque disputationibus obnoxia sint, quid futurum itaque erat in lippis atque tonsoribus, qui plerumque in actionibus suis non ratione, sed impetu ducuntur, imo in aliis etiam, & potissimum in illis, quibus, contra *conscientiam* agere, est contra propria commoda laborare, & lucrum, quod quis habere poterat, omittere, quibusque *conscientie* & lucri casus pari passu ambulant. Imo hoc modo, quo, inquam, *conscientie* dicta facultas dirigendi

actiones humanas tribuitur, omnes bonæ *leges* in Republica evertuntur, cum id, quod secundum *leges* est, sæpissime contra *conscientiam*, legibus dicta ratione oppositam, esse, dicatur, ut ecce testamentum, propter omissa in eo legitima requisita, invalidum, heres ab intestato non tenetur servare, idque secundum jura, expressa sanctione constituta, verum in *conscientie* foro tale testamentum servandum esse, multi contendunt, atque adeo *legibus* omnem vim, vel potius omne vinculum obligandi detrahunt, imo ipsi Principi, summæque potestati in Republica omnem legiflatoriam potestatem auferunt, nam indubium est, quin in potestate & arbitrio Legislatoris sit, actum, ab ipso jure non dependentem, reddere irritum, ut plane etiam quoad *conscientie* forum sit inefficax, cum Imperantibus sit integrum, *leges* de bonis subditorum ferre, iisque præscribere, quomodo valide de rebus suis disponere debeant.

§. V. Ex hætenus dictis ultro apparet, *leges* civiles quam maxime in *conscientia* obligare, quod præterea exinde quoque probatur, quoniam Legislator potestatem *leges* ferendi a Deo accepit, & proinde ipse Deus voluit, ut subditi voluntati Legislatoris morem gerant, & si id non faciunt, reatum omnino in ipsa *conscientia* committunt. Conf. Engel. in Colleg. Jur. Can. lib. 1. tit. 2. §. 3. num. 36.

§. VI. Certum itaque est, quod subditi actiones suas secundum *legum* præscripta instituere teneantur, ne alias mala illa, quæ in tit. de Just. & Jure §. 42. & seqq. proposita fuerunt, eveniant. De malo nullitatis quædam adhuc observari debent, & in genere ex l. non dubium §. C. de LL. repetendum est, actum contra *leges* initum, ipso jure oportere nullum esse, ac pro infecto haberi, utcunque etiam clausula rescissoria *legi* non fuerit inserta. Quod adeo procedit, ut tum quoque pro irritum & invalido reputetur, quicquid

quid contra *legum* praecepta constitutum fuit, tametsi accesserit juramentum; quod, ceu accessorium, ab indole sui principalis deflectere non debet. Et nihil quidem interest, Legislatore in *lege* expresserit nominatim, fore omnes actus nullos contra *legem*, an vero id non expresserit; utroque enim casu quicquid *legi* adversum factitatum fuit, nullitatis vitio afficitur, quod inter Doctores satis quidem commune, & indubitatum est, vid. *Farinac. part. 2. Fragm. Crim. lit. l. n. 170. p. 239.* ubi magna Doctorum cetera id comprobat.

§. VII. Verum cum in Jurisprudencia nulla regula tam firma judicetur, quæ non aliquam admitteret exceptionem; ita in hac re complures a Doctoribus excogitatae sunt exceptiones, quibus laborant evincere, nonnullos actus, contra *leges* initos, subsistere, prout hisce limitationibus pleni Doctorum sunt libri, ut adeo de veritate earum dubitare, grande nefas, & piaculum videri posset.

§. VIII. Quicquid tamen sit, in *Dissertat. de invalida validitate actuum contra LL. celebratorum* ab hisce communibus Doctorum traditis in tantum abire conatus fui, ut probaverim, plerosque tales actus, quos excipiunt a tali regula Doctores, validosque judicant, invalidos esse, & nullius plane momenti, & regulam hanc: *quicquid est contra leges, est ipso jure nullum*, illas quidem omnes limitationes, vulgo jactatas, hautquaquam admittere, sed haecenus quidem generalem esse, & eousque permanere, donec ex mente Legislatoris aliud apparet.

§. IX. Et quamvis *Vinnius in Select. quest. l. 1. q. 1.* hujus regulæ limitationem aliquam proponat, illa tamen mihi nunquam probabitur. Hæc sunt verba *Vinnii*: *At enim vero cum lex aliquid fieri vetat, & pœnam, si contra factum erit, nominatim constituit, non actum annullando, sed ita ut, quod factum*

factum est, valere aliquo modo & subsistere patiatur, ceterum remedium suppeditet, quo id postea rescindatur, aut alias infirmetur, pœnave aliqua facienti irrogetur, quod factum est, ipso jure subsistet, ut lex vult, sed rescindi aut irritum reddi poterit, eritque ea pœna, quam lex constituit. Heic primo notari velim, limitationem talem cum mea sententia non pugnare, utpote cum agam de illis negotiis, quæ re ipsa, & effectu invalida sunt, utcunque illud exceptionis contingat ope; *Vinnius* vero citatis verbis potissimum ejusmodi actus non evincit, qui contra *leges* celebrati effectu subsisterent, verum tales, qui ipso jure valerent, ope tamen exceptionis infirmandi. Quod vero eo retulit *Vinnius* testamentum, contra *Nov. 115. c. 3*, e. g. nulla ingratitudinis causa expressa, conditum, illud perperam fieri existimo; nam cum concludat, tales actus, contra *leges* gestos, saltem ipso jure valere, sed rescindi, aut irritos reddi speciali remedio, quid tum fiet, quando quærela inofficiosi testamenti non potest obtinere filius? Certe negotium, hoc casu contra *leges* initum, firmam retinebit stabilitatem, quod qua ratione cum Imperatoris, ceu Legislatoris, voluntate subsistere queat, non video.

§. X. Deinde ad ulterioris discussionis trutinam revocandum, quod dicitur, per poenam, *legi* adjectam, id effici, ut ne actus, *legi* contrarius, nullus reddatur, in qua re *Vinnius* illorum secutus fuit opinionem, qui defendunt, *legem*, prohibentem actum, si ulterius, ad poenæ scil. impositionem, procedat, nullitatem in actibus, *legi* contrariis, eo ipso videri remittere, de qua sententia satis fuse scripsit *Farinac. part. 2. Fragm. Crim. cit. l. n. 195.* & multos congeffit authores. Verum non possum tantum a me impetrare, ut credam, huic limitationi, quantumvis complurium Doctorum calculo comprobatae, vires aliquas inesse; nam generalis non est, paucissimis saltem procedens casibus.

bus, quod infinitis quidem instantiis comprobarem, si non ipsi Doctores insufficientiam citatæ limitationis in compluribus faterentur; quot enim distinctiones adferunt circa dictam limitationem? quot restrictiones? quibus incertitudinem istius satis superque indicant. Ut aliquibus exemplis hoc ostendam, ita distinguunt inter poenam (quæ dicebatur, *legi* adjecta, actum non reddere nullum) generalem, & specialem, inter poenam, appositam actui prohibito, de jure communi, vel non prohibito; an illud, de quo agitur, sit de genere prohibitorum, five alias sua natura prohibitum, five non sit; quo tamen casu rursus subdistinguant: an *lex* ultra impositionem poenæ processerit, ulterius infirmando, quod factum est, item an agatur de præjudicio agentis, cui est imposita poena; an vero de præjudicio alterius, & quæ aliæ sunt hujus reg. limitationes, de quibus *Farinac. loc. cit.* Ego itaque regulæ inhæreo, & omnes actus dico nullos, qui *legi*, utcunque poenæ adjectionem habenti, contrarii sunt: regulariter saltem; nam si non debeat nullus esse actus, id ex certis indiciis, mentem, & voluntatem Legislatoris significantibus, colligendum esse, censeo, an nimirum per poenæ adjectionem noluerit actum, contra *leges* gestum, esse nullum, an vero mulctam pendi, & insimul negotium nullo modo sustinere; quæ qualia indicia sint, alio loco suppeditabo.

§. XI. Quapropter hætenus adhuc inconcussa manet dicta regula: actum, contra *leges* initum, nullum esse. At putarem, novum non esse, in jure quædam prohiberi, quæ tamen non infirmantur, si alio modo facta sint, quam fieri debuerunt; non nego istud, in nonnullis nimirum casibus, negotia, tametsi contra *leges* celebrata fuerint, subsistere, verum ejusmodi quid ex singulari negotiorum nonnullorum qualitate contingit. Quanquam autem *Wissenbach. in Commentat. ad lib. 4. Cod. tit. de leg. §. 11.* ejusmodi actus,

actus, subsistentes in jure, ex variis textibus probare conatur, scil. ex *l. etsi quis 14. §. non autem 5. & §. diebus 14. ff. de rel. & sumt. fun. l. observandum 19. ff. de offic. Præsid. l. 1. §. biduum 5. ff. quando appel.* Ejusmodi tamen loca ne verbulum quidem habent, de actibus, contra leges celebratis, nisi quod in *citat. l. 1. §. 5. ff. quand. appel.* dicitur, sub conditione sententiam non esse pronunciandam, quod nostræ assertioni non repugnat.

§. XII. Illa persuasio complures Canonistas tenet, quasi *Jure Can.* dicta regula, in *l. non dubium 5. C. de LL.* posita, non obtineat, quam sententiam propugnat *Zoës. in Comment. ad ff. h. t. n. 52. dicendum*, inquit, *isto jure non videri actum prohibitum esse ipso jure irritum, quod LL. canonice prohibentes actum directe vel indirecte, non irritent ipso facto, nisi ex verbis vel particularibus signis constet de tali effectu.* Sic videmus Matrimonia clandestina prohiberi stricte ab Ecclesia, inita tamen tenere, *tit. Decret. de Clandest. de spons. Professionem ante annum probationis prohiberi ab Ecclesia, emissam tamen olim tenuisse, c. non solum de Regular. in 6.* Quo facit, quod passim in Canonibus videre est, quando prohibitum actum irritum esse volunt, clausulam irritantem esse subjectam. Similia habent alii, & præprimis *Rodriguez, tract. 2. tom. 2. de Offic. & sacris Eccles. qu. 6. de Sacram. confirmat. n. 8.* putans legem, simpliciter prohibentem actum, ideo non irritare, cum prohibere, & irritare plane sint diversa. *Conf. Suarez. lib. 5. de leg. sect. 8. n. 26. & Layman. l. 1. tract. 4. c. 16. n. 3.* Verum talia, quæ a *Zoësio*, & aliis, pro stabilienda dicta sententia, adferuntur, *Jure Canon.* generalem regulam adstruere non possunt, præprimis cum nulla ratio appareat, quæ diversitatem, quoad dictam regulam, demonstraret, ut taceam, non tam statim inter *Jus Civile*, & *Canonicum* differentiam statuendam esse, arg. *c. 1. X. de Nov. op. nunciat.* quid quod eo magis regulam, in dicta

l. non

l. non dubium, positam, Jure Canonico procedere oportet, cum hæc *lex canonizata*, ut vulgo loquuntur, fuerit in *Can. Imperiali 13. caus. 25. quest 2*, hisce verbis: *Imperiali constitutione aperte sancitum est, ut ea, quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint.*

§. XIII. Quæ in contrarium afferuntur, levi opera possunt explodi; quid circa sponsalia respondendum sit, in *tit. de sponsal.* pateſcet. Valet quidem professio intra annum facta in ordinibus non mendicantium contra *legis* prohibitionem, *c. ad apostolicam de Regul.* verum hoc ideo fit, quod decretalis procedit ulterius, declarando actum valere; fecus autem foret, si canon simpliciter prohiberet, nam tum, vi solius prohibitionis, actus redderetur nullus, prout respondet *Fagnan. ad cap. cum accessissent X. de Constit. n. 15.* cum aliis ibidem citatis. Et quoniam in genere *legis* perfectæ natura est, ut id, quod contra eam factum fuit, nequeat sustineri, etiamsi clausulam irritantem non contineat, quæ adjecta creditur, *Velasco. de privil. pauper. p. 1. q. 22. n. 2. Gonzal. Tel. ad cap. 6. X. de reb. Eccles. non alien. num. 2. in tom. 3. p. m. 268.* hinc non video, quare Jure Canon. contrarium in genere pronunciandum sit. Conf. *Engel. in Colleg. Jur. Can. ad tit. de Constitut. num. 50.* ubi sequentibus verbis hanc rem confirmat: *quare ego magis credo, conformem juri doctrinam Gloss. & Hen. in cap. quæ contra de Reg. Jur. in 6. quod regulariter actus, contra juris prohibitionem celebratus, etiam invalidus sit, nisi speciali aliquo jure sustineatur.*

§. XIV. Non alienum quoque erit a præſenti materia, de *legum interpretatione* quædam commemorare; nam cum Jctorum munus sit, ut *leges* ad actiones humanas applicent, hinc necesse est, ut sciant modum *interpretandi leges* dubias, in clavis enim nulla *interpretatio* requiritur. Ex quo patet differentia inter *interpretationem legis*, & ejus

applicationem; differunt enim ut antecedens, & consequens, & ita quidem, ut hoc consequens sæpe solum suo munere, absque dicti antecedentis auxilio, fungi possit, cum in *legibus*, satis claris, statim applicatio fiat, nec interpretatio necessaria sit, quæ tum demum ut præmitatur, necesse est, quando in obscuro, & difficili juris alicujus intellectu versamur.

§. XV. Est autem in genere *interpretatio* nihil aliud, quam expositio voluntatis alterius dubiæ, secundum certas regulas facta.

§. XVI. Et sicut illa voluntas vel *superioris*, vel *paris* est, ita quoque alia *interpretatio* erit *legum*, alia *pactorum*, vel *testamentorum*, &c.

§. XVII. Ad nostrum scopum tantummodo pertinet *interpretatio legum*, quæ est duplex, vel *interpretatio legum naturalium*, vel *positivarum*.

§. XVIII. Interpretatio *legum naturalium* fit per demonstrationes, interpretatio *legum positivarum* per conjecturas.

§. XIX. Sed ne hæ demonstrationes, vel conjecturæ vagæ videantur, hinc certæ regulæ istis præscriptæ sunt, prout in definitione *interpretationis* monui, & ne etiam ejusmodi regulas, pro lubitu excogitatas, & adeo cerebriñas esse, quis dixerit, hinc probe observandum est, quod hæ non aliter justæ sint, quam si a *primis principiis* dependeant.

§. XX. Per *prima principia* intelligo ejusmodi propositiones, quas intellectus noster ita format, ut ultra eas in demonstrationibus, & argumentationibus procedere nequeat, & pro diversitate habituum intellectualium, Theoreticorum, & Practicorum, in duas hæc species, reipsa tamen non distinctas, sed sibi subordinatas, dividuntur, nimirum in *Principium Theoreticum*, & *Practicum*. Principium *Theoreticum* est, quod dicitur: contradictoria non posse simul stare, seu vera esse; nam si quis hoc in dubium etiam

etiam vocare velit, clarius non erit axioma, ad quod intellectus noster, utpote finitus, in rebus demonstrandis, procedere posset. Atque hoc etiam comprehendit principium *Practicum*, illi subordinatum, debet enim *Practicum* ex *Theoretico* immediate demonstrari. Docet hoc principium, quod imperanti sit parendum, cujus veritas, & immediata consequentia tam ex Imperantis, quam ex *legis*, & obligationis quoque definitione satis demonstrari poterit.

§. XXI. Hisce præmissis, & cognitis iis, quæ ad *interpretationem* in genere, quoad *prima* ejus *principia*, quibus innititur, pertinent, nunc in specie agendum erit, de *interpretatione juris Naturalis*; nam quamvis hoc jus, cordibus hominum a Deo inscriptum, nulla videatur indigere *interpretatione*, cum hautquaquam in eo voluntas Dei, ceu Legislatoris, dubia, verum aperta satis occurrat, atque expeditum satis esse, videatur: quicquid rationi congruit, id juri quoque naturali congruere, non tamen statim liquido judicari poterit, quid rationi, & per consequens *juri Naturali* conveniat. Est vero una heic duntaxat observanda regula, secundum quam *interpretatio juris Naturalis* fieri potest, quæ ita se habet: fac ea, quæ conveniunt cum vita hominis sociali, & ordinata, & quæ eidem repugnant, omitte, prout ex iis, quæ in *tit. de Justitia & Jure* §. 53. & *seqq.* retulimus, satis superque intelligitur. Quotquot igitur conclusiones in *jure Naturali* inveniuntur, illæ omnes ex proposita regula deduci debent, idque per *demonstrationem*, atque necessariam consequentiam; ea enim, circa *interpretationem*, inter *naturales*, & *positivas leges*, est differentia, quod in illis per modum *demonstrationis* procedat *interpretatio*, in his vero *conjecturis* obscuritas expediri debeat.

§. XXII. Cum in omni *interpretatione*, five *legum*, five
M 3 pacto-

paſtorum, obſcuritas præſupponatur, hinc de ejusmodi obſcuritate, quantum ad *leges*, easque *poſitivas*, attinet, paucis agendum erit; & quanquam omnes *leges* ita dirigi debent, ut planæ ſint, & ab omnibus intelligi queant, sæpenumero tamen contingit, ut obſcura, & dubia *lex* ſit, quod tamen regulariter ex accidenti, præter Legiſlatorum intentionem, fieri, exiſtimandum eſt, nam quod *Suetonius* de *Caligula* cap. 41. refert, eum *legem* minutiffimis literis, & auguſtiſſimo loco propoſuiſſe, ut ne cui deſcribere liceret, id merito taxandum, & vitiis hujus Imperatoris adſcribendum eſt. Dicta vero obſcuritas in *legibus*, ſecundum *Baconem a Verulamio*, ex quatuor cauſis oritur, 1. ab accumulatione *legum*, 2. a deſcriptione *legum* ambigua, 3. a modis juſ enucleandi neglectis, 4. a contradictione, ac vacillatione judiciorum. Quamvis heic priores duas ſpecies agnoſcam, de poſterioribus tamen duabus cauſis ſentio, quod per illas in iſſis *legibus* non oriatur obſcuritas, & ita cauſa, & vitium non ſit in iſſis *legibus*, verum extrinſece a vitio hominum, qui *legem* interpretari debent, proveniat, utcunque exiſtimem, hæſce poſteriores duas cauſas nequaquam rejiciendas eſſe, nam potiffimum in *legibus* *divinis*, & præprimis *poſitivis*, cauſæ obſcuritatum non in iſſis *legibus*, verum hominibus collocandæ erunt. Quæ vero in iſſis *legibus* latet obſcuritas, illa in univerſum dupliciter contingit, vel propter figuram literarum externam, vel ab interno verborum ſenſu. Prius variis modis accidere poteſt, ex quibus dubius *legis* ſenſus oritur; magis vero eſt, ut de poſterioris generis obſcuritate, ex interno *legis* ſenſu proveniente, dicamus, quæ, præter alias cauſas, potiffimum provenit ex vocabulis obſcuris, qualia ſunt, 1. obſoleta, 2. noviter conficta, 3. ambigua, 4. perplexa, & 5. contraria.

§. XXIII. In tradendis ſpeciebus *interpretationis* Scrip-
ptores

ptores non una via procedunt. *Struvius* facile erroris convinci potest, dum in *Syntagm. Jur. Civ. Exerc. 2. th. 46. & seq.* simplicem aliquam *interpretationem* inter alias ejus species constituit, eamque tum adhibendam esse, statuit, quando ex verbis *legis* tam aperta est Legislatoris voluntas, ut de ea dubitari nequeat; at quid *interpretatione*, & proinde mediis opus erit, quando sensum, & intellectum *legis*, & per consequens finem satis assequimur; quod *Bursatus* quoque animadvertit, dum in *Consil. 360. num. 24. vol. 4.* asseruit, in clavis omnem *interpretationem* esse superfluum, & calumniosam, siquidem glossa non indigemus, ubi clarum textum habemus, *Bald. Consil. 342. col. 1.* Hinc illis irascor, qui in evidentissimis Legislatorum dictis sæpe inutiliter tempus terunt, atque desudant, dum singulas voces, earumque significationes prosequuntur, non sine maximo Auditorum, vel Lectorum tædio.

§. XXIV. Hisce itaque missis, de veris *interpretationis* speciebus agamus, quæ tres sunt, ut 1. *explicativa*, seu *declarativa*, 2. *extensiva*, 3. *restrictiva*. Hæ species inter se in genere ita differunt, quod *explicativa*, seu *declarativa*, in verbis, seu in propositione, verbis declarata, subsistat, *extensiva* vero, & *restrictiva* aliud quid, quam verba, rationem nempe, quæ Principem ad *legem* impulit, respiciat.

§. XXV. *Explicativa* est, quæ in simplici verborum, & orationis, in textu comprehensæ, declaratione subsistit, citra ullam extensionem, vel restrictionem.

§. XXVI. *Extensiva* est, quæ verba angustiora extendit ad alios casus, sub mente, & ratione *legis* comprehensos, vid. *l. 21. l. 13. l. 24. h. t. & l. 32. pr. ad L. Aquil.*

§. XXVII. *Restrictiva* vero est, quando ob *legis*, quæ secundum verba videtur generalis, sensum, & rationem angustiore casus obveniens ista non censetur comprehensus, vid. *l. 6. §. 2. de Jur. patron.* quæ vetat, adigere jurejurando

jurando libertum, libertamve, ne liberos tollant, & quamvis *lex* generaliter de omni liberto loquatur, tamen ob rationem restringitur ad illos liberos, qui liberos tollere possunt, ut proinde dicendum sit, eum Patronum, qui castratum libertum jurejurando adegit, non puniri.

§. XXVIII. Hæ sunt species *interpretationis doctrinalis*. Addunt alii *authenticam*, ipsius scil. Legislatoris *interpretationem*, & *usualementem*, qua, per subsequentem consuetudinem, *legis* fit *interpretatio*; sed hæ species non sunt veræ *legum interpretationes*, verum novæ potius *leges*, prout exinde maxime patet, quod ejusmodi, vulgo sic dictæ *interpretationes*, *authenticae* scil., & *usuales*, locum habeant, utcunque alius sit *legis* verus intellectus. Vid. *Fr. Viv. lib. 1. Decis. 66. n. 3.*

§. XXIX. Regulæ interpretandi *leges positivas* sunt vel *generales*, seu *communes*, quæ nimirum in omni *interpretationis* specie locum habent, vel *speciales*, quæ tantummodo in una specie *interpretationis*, sive *extensiva*, sive *restrictiva*, obtinent.

§. XXX. Regulæ *generales*, sive *communes*, variæ sunt, & quidem a *qualitate Legislatoris* sequentes desumuntur. Prima *ratione conditionis personæ*, sequenti modo: verba dubia exponenda sunt secundum conditionem, ac dignitatem personæ, quæ loquitur. Vid. *l. ex facto 17. §. si quis 4. ff. ad SCt. Trebel. l. plenum 11. §. equiti 4. ff. de usu & habitat. junct. l. fin. de jurisdict.* Secunda regula *ratione affectionis personæ*: verba obscura ex affectione alicujus capiunt interpretationem. Tertia *ratione intentionis & causæ finalis*: illa *interpretatio* obtinet, quæ rationi *legis* congruit, & contra rejicienda, quæ ab eadem discrepat. Cum vero duplex sit *legis* ratio, una impulsiva, quæ Legislatorem impulit ad *legem* condendam, altera finalis, quam Legislator per ejusmodi *legem* intendit, hinc observandum est, quod

quod utraque ratio in dicta regula conjungenda, præprimis eo casu, quo, ratione *legis* cessante, ipsam *legem* etiam cessare volumus, hoc enim axioma: *cessante ratione legis, cessat lex*, intelligendum de utraque hac causa *legis* impulsiva, & finali cessante. Aliquando tamen, propter singulares circumstantias, & potissimum, ne lites in Republ. multiplicentur, *lex* obtinet, cessante etiam ratione *legis*, vel impulsiva, vel finali.

§. XXXI. *A qualitate subjecti*, earum scil. personarum, ad quas *lex* dirigitur, talis regula comprobata est: interpretatio fieri debet secundum conditionem personarum, ad quas *lex* dirigitur, sic v. g. aliter judicandum est, de eccellente, aliter de humili; vid. *l. in Servorum 10. l. aut facta 16. §. persona 3. ff. de pæn.* aliter de Clerico, milite &c. *l. moris 9. §. ult. l. quædam 14. ff. l. si ante 4. l. honor. 5. C. de pæn.*

§ XXXII. *A qualitate objecti* sequens regula desumitur: verba intelligi debent secundum substratam materiam. Huic fere convenit canon ille logicorum: talia sunt prædicata, qualia permittuntur a suis subjectis; hinc in contractibus plenam, in testamentis plenioram, in beneficiis plenissimam interpretationem facere debemus. Vid. *c. cum dilecti 6. x. de donat. & l. quotiens 67. ff. de Reg. Jur.*

§. XXXIII. *A qualitate loci conjuncti* hæc regula observanda: obscuræ locutiones explicandæ sunt ex sermone ejusdem authoris, seu Legislatoris, alibi plane, & perspicue expresso; nam præsumitur Legislator eam vim, & significationem vocabulorum retinuisse, quam in prioribus expresserat, *l. 27. & 28. ff. h. t.* Hinc consultum est, *legum concordantium collationem* instituere, qua in re utilem operam præstitit Gothofredus in *Commentario ad Corpus Juris Civilis*. Huic proxima illa est juris regula, quæ conferre jubet antecedentia, & consequentia, atque hinc Celsus in *l. 24. ff. h. t.* scripsit: *Incivile est, nisi tota lege perspecta, una*

aliqua ejus particula proposita, judicare, vel respondere. Conf. l. 1. ff. de bon. eor. qui sib. mort. l. cum pater 77. §. 2. ff. de legat. 2.

§. XXXIV. *A qualitate effectus* sequens regula desumitur: verba cum effectum sunt intelligenda, & *lex* ita explicanda, ne sit supervacua, *l. postliminii 5. in fin. ff. de Captiv. & postlim. revers. l. 1. in fin. ff. ad Municip.* Pertinet quoque ad effectum hæc regula: verba ita sunt intelligenda, ut absurditas evitetur, seu ne absurdus nascatur *legis* intellectus, quod fit, quando expositio pugnat cum jure divino, vel humano. Conf. *l. in ambigua 19. ff. h. t. l. 25. C. de donat. inter vir. & uxor. & Klock. tom. 3. Consil. 182*, ubi prolixius exposuit, quomodo, absurditatis vitandæ causa, *interpretatio* fieri debeat.

§. XXXV. Tantum sufficiat, dixisse, de *generalibus* regulis, quæ, ut ante dixi, in omni *interpretationis* specie locum habent; sequuntur *speciales*, quæ in una duntaxat specie *interpretationis* obtinent. *Explicativa interpretatio*, secundum sequentes duas regulas dirigitur, 1. ubi *lex* scripta adest, quæ, ob circumstantiarum identitatem, ad factum, ad quod interpretatio instituenda venit, trahi potest, ibi interpretes ita pronunciare debet, ac si Legislator, qui *legem* tulit, sententiam diceret; nam præsumitur, quod Legislator secundum ea, quæ in certis negotiis statuta sunt, similia quoque causarum fata componere velit, *l. 3. C. h. t.* 2. ubi *lex* scripta inveniri non potest, quæ commode ad casum, qui in quæstione est, applicari possit, ibi ex æquo, & bono, hoc est, ex Jure Naturali, pronunciandum est.

§. XXXVI. In *extensiva interpretatione*, præter dictas communes regulas, sequens in specie regula obtinet: ubi eadem est ratio, ibi eadem est juris dispositio, vel identitas rationis facit, ut *lex* applicetur ad casus similes, sub verbis non comprehensos. Dico *eadem ratio*, similis enim non sufficit, licet casus saltem sint similes casibus sub *legibus*

bus comprehensis, non iidem; unde, ob caritatem annonaë, prohibita frumenti exportatione, erit quoque interdicta farinaë exportatio. *Dn. Thomas. Instit. Jurispr. Div. lib. 2. cap. 12. §. 89.* Si heic plures unius sint *legis* rationes, omnesque æque principales, omnes etiam in extensione *legis* conjungi debent, prout in rebus naturalibus omnes causæ, ad effectum producendum pertinentes, concurrere debent; quando vero non omnes *legis* causæ æque sunt principales, sed una præcipua, tunc sufficit, hanc ad casum similem quadrare; ubi necesse est, ut causa, ad quam fit extensio, in sua generalitate considerata sit a Legislatore, applicaturo eandem ad præsentem quoque casum, si talem prospexisset, aut de eo cogitasset, idque propterea, ne alioquin *lex* redderetur inutilis, vel iniqua. *Dn. Thomas. in Instit. Jurispr. Divin. lib. 2. cap. 12. §. 92.* Sic si *lex* pignori aratrum accipere, prohibeat, prohibere etiam censetur, vomerem in pignus accipere. Et rursus, si capitalis poena in eum *lege* statuta est, qui hominem occiderit, is quoque ejusmodi poenam meretur, qui causam morti præbuit, v. g. dum maritus aliquis, ni fallor, in Gallia, volens amoliri uxorem suam, eam in campo, prope fluvium, mulæ, cui per triduum non dederat potum, imposuerat, sic ut hæc, fluvio appropinquans, magno in eum impetu irrueret, foeminaque in aquas deflueret, ibidemque periret.

§. XXXVII. Porro in *extensiva interpretatione* hæc specialis observanda est regula: favorabilia sunt extendenda; ubi sciendum, quænam negotia pro favorabilibus haberi debeant, quod maxime ex Juris Civ determinatione cognoscendum est. Sic favorabilia in Jure Romano negotia sunt: 1. testamenta, arg. *tit. Instit. de Leg. Fus. Can. toll.* propter quorum favorem, ne evertantur, multa contra juris communis regulas introducta fuerunt, & hinc testimonium etiam servi, tempore testamenti conditi pro libero habiti,

fustinetur, §. 7. *l. de testam.* 2. libertates, *dict. tit. l. de Leg. Fus. Carin. toll.* 3. privilegia, & beneficia Principis, *l. 3. ff. de Constit. Princip.*

§. XXXVIII. Multi Doctores *extensivam interpretationem* in Jure Statutario non admittunt, ex Jure Civili huic *interpretationem* adaptantes, vid. *Lauterbach. in Compend. pag. 1.* Verum nullam causam video, quare in Jure Statutario, Provinciali, idem jus statui non oporteat, quando id menti, & voluntati Legislatoris conveniens esse, videmus. Si itaque alicui per Statutum testamenti factio prohibita fuerit, non poterit is, ex eadem ratione, Codicillos facere. Dissentit *Rennem. de Jure rerum D. 23. th. 4.* Sic si secundum Statutum donatio mortis causa, & legatum conjugum non valent, nisi reservata certa parte bonorum, hinc ex paritate rationis, in favore heredum ab intestato positæ, idem etiam procedet in testamentis conjugum reciprocis, quod doctissime probavit *Schilter. in Prax. Jur. Rom. in for. Germ. Exerc. 2. th. 13.* Qui vero Statutorum explicationem ex Jure Civili Romanorum deponunt, næ illi vehementer errant, cum nulla prorsus similitudo, & connexio sit inter Jus illud Commune Romanum, & Statutarium, seu Provinciale, cujusvis Reipubl.

§. XXXIX. De *restrictiva interpretatione* in specie observandum esse, dicunt Doctores, eam in odiosis locum habere, secundum sequentem regulam: odiosa sunt restringenda. Vid. *l. si praeses 32. l. pen. ff. de pen. l. factum 155. §. 2. ff. de R. Jur. c. odia 15. de R. J. in 6.* Sunt autem odiosa, 1. poenalia, & 2. correctoria, quibus Jus Commune corrigitur, & mutatur.

§. XL. Quando vero obscuritas in *legibus* nulla ratione expediri potest, tum Judex, cujus decisioni controversia subjicitur, contra actorem pronunciabit, cum enim actor hoc casu nihil probaverit, hinc reus, secundum vulgatum
juris

juris axioma, erit absolvendus, nam huic in dubio casu jura magis favent, quam actori; ut proinde exinde planum reddatur, nullos dari casus pro amico, utcunque in praxi multorum Judicum alia sit sententia.

§. XLI. Aliquando *lex* quidem satis clara est, sed ratio illius ignoratur, quo casu acquiescendum est *l. non omnium 20. ff. h. t.* ubi dicitur, quod non omnium, quæ a majoribus constituta sunt, ratio reddi possit. Sed ne aliqui putent, asylum, seu præsidium ignorantiae sibi in dicta *l.* esse constitutum, hinc sciendum est, quod dicto textu 1. illis occurratur, qui fortassis putabunt, se non ante obligari, ad obedientiam *legi* præstandam, quam rationem illius investigaverint, 2. distinguendum est inter rationem *legis* necessariam, quæ de omnibus dari nequit, & probabilem, quæ omnium *legum* esse potest, vel 3. dicta *l. 20.* intelligi potest, de mere arbitrariis, quorum ratio semper dari nequit, v. g. quare præcise septem testes in testamento requirantur, quamvis etiam probabilis hujus rei ratio reddi queat, & 4. dictus textus intelligi potest de politicis rationibus, in quas Jctis non est integrum inquirere. Conf. *Fridericus Hortleder. in spec. dissert. de vero sensu l. non omnium 20. ff. de LL. ejusque genuin. exempl.*

T I T. IV.

DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM.

§. I.

JAm exponuntur Jura, in Statu Monarchico, a Cæsaribus, sancita, quæ *Constitutiones* appellantur; cum enim solius Populi fuerit, leges ferre, hinc initio Cæsares nomine legum abstinuerunt, nam id jure non fiebat,

fiabat, quando Imperatores omnia suæ potestatis faciebant, sibi que Rempublicam Romanam, a dominatu unius, vel plurium, jure liberam, subiciebant, cui ipse Populus, in libera adhuc Republ. vivens, maxima imprudentia sua, an- sam dedit, dum passus fuit, ut Imperatores, revera exer- citus tantummodo Ductores, a Senatu, Populoque depen- dentes, ad tantam potentiam pervenirent.

§. II. Sed heic operæ pretium erit, cognoscere, an Po- pulus Romanus, Lege aliqua Regia, Principi summam po- testatem concesserit, nec ne. Plerique id affirmant, arg. *l. 1. b. t. l. 31. de legib. & l. 56. de legat. 2.* ita tamen, ut multi ipsam Legis Regiæ appellationem postea a JCTis in- troductam fuisse, dicant, negantes, Romanos sub hoc nimis odioso nomine ejusmodi rem unquam constituisse. Sed cum hæc disputatio non sit instituenda de solo nomi- ne, hinc necesse est, ut cognoscamus, quid de ipsa resta- tui debeat, & an, secundum supra propositam sententiam, verum sit, Populum Romanum in Principem omne im- perium suum transtulisse, sic ut semetipsum illo abdicave- rit. Ego id omnino nego; & cum non mihi, neganti, sed affirmantibus onus probandi hac in re incumbat, hinc videndum est, utrum hisce probandi quædam media sup- petant, nec ne: videndum igitur est, quo tempore Po- pulus Romanus summam potestatem dicto modo Principi concesserit, & an hoc, deficiente nondum domo Julia, vel ea jam tum extincta, factum fuerit. Si deficiente non- dum domo Julia hæc res contigit, assignari aliquis debet Imperator, cui dictum imperium populus per abdicatio- nem sui concessisset. Sane JULIO CÆSARI hæc fortu- na non obtigit, quippe cum affectatio summæ potestatis illum perdiderit, & effecerit, ut in ipsa curia multis vul- neribus confossus fuerit, cui accedit, quod Populus no- men Dictatoris, ab ipso usurpatum, ægre tulerit; quo etiam

OCTA-

OCTAVIUS AUGUSTUS abstinuit, imperiumque ad aliquot annos tantummodo prorogatum accepit, sicut populo spem faceret libertatis ipsi restituendæ. Imo Domini appellatione uti noluit, ut populo se inferiorem esse, ostenderet. **TIBERIUS AUGUSTUS** Senatum in minutissimis etiam rebus consuluit, Populo vero, principatu suo jam tum satis firmato, jura comitiorum, nim. centuriatorum, ademit, ita ut ea postea à Populo nunquam recuperata fuerint. Et quamvis **CALIGULA** ejusmodi comitiorum jura populo se restitutum pollicitus fuerit, his tamen promissis suis non stetit. **CLAUDIUS** autem Imperator in gravioribus negotiis semper consuluit Senatum, & hujus beneficio se imperium tenere agnovit. Quod & **NERO** primo quinquennio fecit, nihil inconsulto Senatu gerens; & cum postmodum, elapso hoc quinquennio, in tyrannum degeneraret, eum Imperii hostem, orbi, & urbi gravem, judicavit Senatus, procul omni dubio eum decreto, more majorum, puniturus, si mortem, adactò in jugulum ferro, non accelerasset. Quæ omnia certissima sunt argumenta, dictis Imperatoribus a Populo summam potestatem hautquaquam concessam fuisse. Sed an id post **Neronem**, extincta jam tum domo Julia, evenerit, nunc paucissimis cognosci debet. Hoc sine sciendum est, Imperatores, qui jam sequuntur, vel indigenas fuisse, vel advenas. Inter indigenas primum locum tenet **GALBA**, sed tantum abest, ut huic summa potestas a Populo sit tributa, cum de imperio deponendo cogitaverit. **OTTO** autem Imperator a militibus quidem imperium consecutus fuit, sed quod illud non administravit, **VITELLIUS** in causa fuit; & quamvis hic ab exercitu Germanico imperium acceperit, & per vim quoque exercuerit, id tamen deinde ejurare, coactus fuit, turpi morte extinctus. **VESPA- SIANO** nihil aliud tributum esse, legitur, quam quod Senatus

natus Principibus regulariter decernere, & deferre solebat. De TITO constat, quod in Imperio suo semper fuerit observantissimus Senatus. E contrario DOMITIANUS molestus, & gravis Senatui extitit, eum prorsus opprimere laborans. Ex quibus satis colligitur, nulli horum Principum dictam potestatem a Populo tributam fuisse. Et si advenas Imperatores, illos nimirum, qui post Domitianum sequuntur, percurramus, nihil etiam in illis occurrit, ex quo dicta sententia probari posset, quippe cum plerique illorum favore militum, donativo comparato, Imperio admoti fuerint.

§. III. Constitutiones Principum sunt vel *Communes*, vel *Personales*.

§. IV. *Communes* rursus dividuntur in *Generales*, & *Speciales*.

§. V. *Generales* sunt, quibus Princeps jus, generaliter observandum, constituit, quod fit vel motu proprio, vel ad instantiam aliorum. Motu proprio Princeps condit *Edicta*, seu *Leges Edictales*, quæ varie iterum sumuntur, prout videri potest apud *Svrendendörfer. ad Eckholt. l. 1. §. 5.* Ad instantiam aliorum jus facit, vel in publicis causis, per *Sanctionem Pragmaticam*, vel in privatis causis, per *Rescriptum*, quod est responsum Principis, datum, ad instantiam aliorum, idque vel Magistratuum, vel aliorum. Prius contingit, quando Princeps Magistratibus, vel de jure in hypothesis, seu partis, vel de jure in thesi, interrogantibus, seu consulentibus, respondet, quo ultimo casu Princeps consultari dicebatur per suggestionem. Posterius dupliciter evenit, vel ad instantiam litigantium, vel non litigantium. Inter litigantes si quid Princeps, causa cognita, pronunciat, hoc vocatur *Decretum* §. 6. *l. de Jur. Nat. Gent. & Civ.* quod, propter constituentis Majestatem, & auctoritatem, legis vigorem habet, atque jus commune efficit,
l. fin.

l. fin. C. de LL. etiam si *interlocutoria* duntaxat Principis sit sententia, nisi de alia Principis mente constet, *l. 1. §. 1. ff. h. t. l. 3. C. de LL.* Si ad instantiam non litigantium Princeps aliquid decernit, interest, utrum id fiat, ad desiderium *consulentium*, quo casu responsum Principis *Epistola* dicitur, & formalis quidem, sicubi ad plures data fuerit, vel *supplicantium*, ad quod data responsio, seu resolutio dicebatur *Subscriptio*. Quocunque vero modo Princeps, interrogatus, per *Rescriptum* voluntatem suam subditis interrogantibus exponit, id semper secundum propositam facti speciem fieri intelligitur, in qua cum vel minima circumstantia mutata diversum plane jus inducere queat, hinc satis apparet, quod a contrario sensu *Rescripta* Imperatorum non debeamus interpretari, & quod proinde in Codice, seu maxima ex parte ex talibus Imperatorum *Rescriptis* composito, argumentum a contrario sensu regulariter non procedat. Ex quibus porro intelligitur, *Rescripta* Principum non aliter valere, quam si proposita facti species vera sit, ut proinde clausula: *si preces veritate nitantur*, iis inesse credatur, *c. 2. X. de Rescript. c. ex parte 12. X. de Offic. deleg. l. fin. C. de divers. Rescript.* unde, quæ ad falsa narrata, vel contra jus, impetrantur, nullius sunt momenti. Idem est, si contra utilitatem publicam, vel per importunitatem partis, impetrata fuerint, *l. 2. l. fin. C. si contra jus l. 10. C. de SSt. Eccles.*

§. VI. Constitutiones *Speciales* sunt, quibus Princeps jus aliquod, aut certis personis, aut causis, ex singulari ratione, tribuit, quales sensu Justiniano *privilegia* dicuntur, ut sunt privilegia mulierum, minorum &c.

§. VII. Personales sunt, quibus Princeps aliquid constituit, ita ut certæ personæ jus aliquod tribuat, quod personam illam non egreditur, quales hodie *privilegia* dicuntur.

§. VIII. Hæ Personales constitutiones vel *Odiosæ* sunt, vel *Favorabiles*.

O

§. IX.

§. IX. Odiosæ dicuntur, quibus Princeps ex certa ratione poenam aggravat.

§. X. Favorabiles sunt, quibus alicui ex certa gratia quid indulget.

§. XI. Hæc, quæ hætenus dicta fuerunt, ad *Constitutiones Juris Civilis* pertinent. Alia est indoles *Constitutionum Ecclesiasticarum*, quæ partem Juris Canonici faciunt, & in septem species distinguuntur, quarum hæc sunt nomina: *Canon, Decretalis Epistola, Decretum, Dogma, Mandatum, Interdictum, Sanctio*; quibus ab aliis adjiciuntur: *Motus proprius, Responsum Patrum, Præceptum, & Pragmatica sanctio*. Vid. *Vallens. in Paratit. Jur. Can. h. t. § 1. in fin.*

§. XII. Sed parum est, *Jus Romanum* cognoscere, si *Germanicum* ignoretur, quapropter operæ pretium erit, præcedenti tractationi ea subicere, quæ ad intellectum *Juris Germanici* pertinent.

§. XIII. Est autem *Jus Germanicum* aliud *Universale*, aliud *Particulare*.

§. XIV. *Jus Germanicum Universale* est, quod in toto Imperio olim obtinuit, vel adhuc obtinet.

§. XV. Hoc rursus vel *Vetus* est, vel *Novum*.

§. XVI. *Vetus* est vel *Ecclesiasticum*, vel *Seculare*.

§. XVII. *Ecclesiasticum* fuit, 1. *Collectio Canonum Dionysii Exigui*, 2. *Collectio LXXX. Capitulorum Hadriani Papæ*, partim ex antiquis canonibus, & partim ex *Codice Theodosiano* excerptorum.

§. XVIII. *Seculare jus*, vel ante *Carolum M.* constitutum, vel ab ipso *Carolo M.* aut aliis subsequenter Imperatoribus sancitum fuit.

§. XIX. Prius, quod nimirum ante tempora *Caroli M.* obtinuit, fuit duplex, 1. *Lex Salica*, & 2. *Lex Ripuarianum*; & eo pertinet id, quod tradit *Eginhardus in vita Caroli M.* *Froncos* habere duas leges. Item *Herm. Comes Nuenarius*

*narius apud Duchesnium tom. 1. Duas Francos habuisse leges, ipsorum auctores testantur, Salicam, atque Ripuariam, quibus nullus Regum ante Carolum M. addere quicquam tentavit. Ipsarum quoque penes me exemplum fuit, ipsius Caroli M. temporibus conscriptum, in quo passim gentis vocabula, quæ Latinis verbis reddi non potuerunt, vernacula Germanorum lingua exprimuntur. De Lege Salica varia est inter Scriptores contentio, 1. de nomine, 2. de tempore, & 3. de loco. Nomen ego deduco a *Salis*, ante *Clodoveum*, in Germania Cifrenana inferiore, Francorum populo adscriptis, nam cum hi, ob peritiam linguæ Latinæ, & morum Romanorum, inter *Frances* emerent, hinc probabile visum fuit *Dn. Hertio in Notitia veteris Francorum regni cap. 5. §. 29*, eos sub *Pharamundo*, cum consensu cæterorum Francorum, hanc legem Latina lingua scripsisse, cujusmodi conjectura à vero non est aliena. De tempore id duntaxat definiri potest, quod hæc lex sit antiquissima, & diu ante *Carolum M.* obtinuerit. *Sigebertus Gemblacensis in Chronic. ad Annum CCCCXXII.* scribit, sub *Pharamundo* quatuor primores gentis, usu rerum, ac virtute præstantes, ex omnibus omnium consensu electos, ter actis conventibus, quos *mallos* vocabant, in vicis Germaniæ *Salichamio*, *Bodichamio*, legem *Salicam* condidisse. Quatuor viros illos fuisse *VVisigastem*, *Salagastem*, *Bosogastem*, & *VVidogastem*. Vid. *Dn. Hert. cit. loc.* Circa locum mire quoque variant Scriptores. *H. Conringius de origine Jur. Germ. c. 7.* existimat, legem *Salicam* circa *Moguntiam*, vel *Oppenheimium* constitutam fuisse. Alii alia assignant loca, sed cum ejusmodi opiniones in conjecturis, probabili fundamento destitutis, consistant, hinc melius est, ut cum *Hertio cit. loc.* dicamus, ob longinquitatem temporum, vix possibile esse, locum certum designare.*

§. XX. Sequitur posterius jus, a *Carolo M.* & sequentibus aliquot Imperatoribus sancitum. *Carolus M.* fecit *Ca-*

pitularia, aucta postea a *Ludovico Pio*, & *Lothario I.* non solum *Germanis*, verum *Gallis* quoque, & *Italis*, præscripta, prout ex *Constitutione Lotharii* Imperatoris apud *Baronium tom. X. annal. Eccles. An. 847. n. 12.* liquet. Hæc plenius proposuit *Stephanus Baluzius*, cum doctissimis notis, Codicique suo inseruit *Lindenbrogius*. Sequentes Imperatores varias etiam *Constitutiones* promulgarunt, constat enim, a *Conrado*, atque *Henrico Aucupe* nonnullas *Constitutiones* sancitas esse, atque *Ottonis Magni* quædam lex, de nepotum in bona avitorum successione, apud *Vittikindum* memoratur. Imo per universam Imperatorum a *Carolo M.* usque ad *Rudolphum II.* seriem multas *Constitutiones* latas fuisse, vero maxime est simile, quas sub nomine *Constitutionum Imperialium* edidit *Melchior Goldastus*. Et quamvis de illarum fide, & autoritate nihil certi constet, dubitari tamen nequit, quin magna earum pars ex *Archivis Imperii*, præprimis *Viennensi*, & *Moguntensi*, probari possit, sic ut hoc casu plenum *Constitutionum Imperialium* robur illis tribuendum sit, quippe cum probari nequeat, eas abrogatas esse.

§. XXI. Novum *Jus Germanicum* est, quod a *Carolo IV.*, & aliis sequentibus Imperatoribus, consensu Statuum, sancitum, & in *Codice Recessuum*, & *Constitutionum Imperii* propositum fuit. Horum maximam faciunt partem *Recessus Imperii*, German. *die Reichs-Abschiede* / de quorum indole paucis agere lubet.

§. XXII. *Recessus Imperii* sunt jura, mutuo Imperatoris, & Statuum Imperii consensu, in Comitibus, de variis Imperii negotiis, condita, atque promulgata.

§. XXIII. De appellatione *Recessuum Imperii* non una est Doctorum sententia; ego illis accedo, qui a verbo *discedere*, vel *recedere* hanc appellationem derivant, ideo quoniam Status Imperii, vel eorum Legati, hisce legibus constitutis,

stitutis, & subscriptione roboratis, protinus a Comitibus, tum finitis, discedere, vel recedere solent, quo etiam Germanicum nomen *Reichs- Abschied* inclinare videtur. Est tamen illa quoque observanda derivatio, qua nonnemo hæc Imperii jura *Recessus* appellari dixit, quod nimirum ab illis plerique recedant, & paucissimi illis morem gerant.

§. XXIV. Sumuntur *Recessus Imperii*, vel *late*, vel *strictè*. *Late* omnes Imperii *Constitutiones*, Statuum Imperii suffragio conditæ, hoc nomine insigniri possunt, & proinde hæc appellatio recte etiam tribuitur *Aureæ Bullæ*, & *Capitulationibus recentioribus*, nec non *Constitutionibus pacis religiosæ, & profanæ, Instrumentis Pacis, Ordinationi Camerali*, illisque Imperii *Constitutionibus*, quæ vocantur *Pölicey- Münz- und Regiments- Ordnung*. *Strictè* *Recessus Imperii* illas *Constitutiones Imperii*, quæ sub hoc speciali nomine *Recessuum* inclarescunt, significant.

§. XXV. Dictum fuit in supra proposita definitione, *Recessus Imperii*, mutuo Imperatoris, & Statuum consensu, constitui. Hoc contra *Blumium in Proc. Cam. tit. 2. §. 6*, aliosque, consilium Statuum hac in re tantummodo requirentes, observandum est, nam experientia satis docet, Status Imperii in condendis Imperii Juribus non vocari in consilium, verum consensum eorum, ceu essenziale requisitum, necessarium esse, sic ut ante Status Imperii de re aliqua inter se consentiant, placitumque Imperii faciant, quam Imperatoris autoritas accedere, & *Decretum Imperii* fieri possit. Vid. *Rec. Imp. de anno 1500. Die Erklärung des Landfriedens* / ubi in fine pr. disertis verbis legitur: *und haben uns deshalb mit und gegeneinander in contract-weise vereinigt / verpflichtet / und verschrieben* / nec non *Rec. Imp. de anno 1654. §. So haben Wir 8. in fin. & §. wegen des modi exequendi 15. init. in verb. verglichen.*

§. XXVI. *Recessus Imperii* vel in Comitibus Universalibus

bus, vel *Particularibus* constituuntur.

§. XXVII. Universalia Imperii Comitia, sunt, ad quæ omnes Imperii Status vocantur, Germ. *die Reichstage*.

§. XXVIII. Particularia Comitia dicuntur ad quæ, auctoritate legis publicæ, certi tantummodo Status vocantur, & nomine omnium aliquid decernunt.

§. XXIX. Hæc Particularia alia sunt *Ordinaria*, alia *Extraordinaria*.

§. XXX. Ordinaria appellantur, quæ, certis, atque definitis casibus, locum habent, ut sunt *Conventus* 1. *Electorum*, 2. *Statuum Deputatorum*, 3. *Visitatorum Camerae*, & 4. *Circulorum*.

§. XXXI. *Conventus Electorum* instituuntur, vel ut eligatur Rex Romanus, aut Imperator, vel ut de aliis Imperii negotiis deliberetur. Prior germ. appellatur *ein Wahltag* / ad quem Rex Bohemiæ etiam vocatur; posterior vero dicitur *ein Churfürsten- oder Collegial-Tag* / cujus-

modi conventus celebratur, ^{"scilicet"} excluso Bohemiæ Rege. ^{sed per}

§. XXXII. *Conventus Statuum Deputatorum* der *Deputierten Fürsten / und Ständen* sunt, ad quos certi tantummodo Status, auctoritate publica ad id constituti, a *Blumio* in *Proc. Cam. tit. 2. §. 7.* enumerati, vocantur.

§. XXXIII. *Conventus Visitatorum Camerae* sunt, qui, auctoritate legis publicæ, a certis Statibus celebrantur, hoc fine, ut in negotia *Cameralia*, & personas illius *Judicii* inquiratur, & corruptelæ, atque defectus corrigantur; cujusmodi conventus singulis annis institui debebat, secundum *Ordinat. Camer. part. 1. tit. 58. & part. 2. tit. ult.*

§. XXXIV. *Conventus Circulares* dicuntur, ad quos Status *Circulares* tantummodo vocantur, Germ. *die Krenß-Tage* / qui in universum sunt triplices, ut 1. *Conventus omnium Circulorum*, vel 2. *Circulorum correspondentium*, vel 3. *Unius tantummodo Circuli*.

§. XXXV.

placitum Imp. Sta:
tum a. 1712 die 30. July
et Secretum S. Cæs. Majest.
die 6. Febr. ejusd. anni
conditum, hac in re re-
Rom. Germ. Imperij et
Regni Bohemiæ plenius
limæ renovatus fuit.

§. XXXV. Primi generis Conventus sunt, ad quos vocantur *omnium Circulorum* Status, hoc fine, ut de variis Imperii negotiis deliberatio instituatur. Hujusmodi *Comitia Circularia* celebrata fuerunt *Erfordia*, anno 1567, & anno 1603, atque in eo differunt a *Comitiis Imperii*, quod illa in decem *Circulos*, ceu curias, distribuuntur, & Electorem Moguntinum, cui jus indicendi competit, directorem habeant, hæc vero, in tres tantummodo curias distributa, directorem habeant Imperatorem.

§. XXXVI. Conventus *Circulorum correspondentium* sunt, ad quos Status *Circulorum* vicinorum vocantur, hoc fine, ut inter se de illis, quæ ad conservationem pacis publicæ, & bonæ monetæ necessaria sunt, deliberent. Horum sunt tres classes. *Prima* est duorum *Circulorum* *Rhenani superioris*, & *Vestphalici*. *Secunda* itidem comprehendit duos *Circulos*, nimirum *Saxonie superioris*, & *inferioris*. *Tertia* vero continet quatuor *Circulos*, ut *Franconicum*, *Barvaricum*, *Suevicum*, & *Austriacum*. Vid. *Rec. Imp. de anno 1555. §. 62. & de anno 1571. §. 28. & seq.*

§. XXXVII. Conventus *unius Circuli* sunt, ad quos tantummodo Status illius *Circuli*, de cujus salute consultatio institui debet, vocantur, & quidem vel omnes, cujusmodi conventus dicitur *ein Krenßtag* / vel duntaxat certi ex singulis *Ordinibus*, seu *scamnis*, vel *Ecclesiastici*, vel *Seculares*, appellaturque *der engere Krenß-Convent*. In his jus indicendi, & directorium habent Directores Circuli, *die außschreibende Fürsten*.

§. XXXVIII. Hæc pertinent ad ea *Particularia Imperii Comitia*, quæ sunt *Ordinaria*. Sequuntur *Extraordinaria*, quæ extra ordinem, necessitate, vel utilitate exigente, celebrantur, quorum sequentia præ aliis maxime frequentantur, I. quæ in ipsis *Comitiis* instituuntur, & germ. vocantur *extraordinari Rath- und außschüsse*. Vid. *Author*

der grundveste / *part. 2. cap. 7. p. 147.* 2. quæ, finitis Comitibus, instituuntur, eo nimirum fine, ut decretum Imperii, der Reichs-Schluß / per Commissarium Cæsareum, certosque Imperii deputatos, in formam *Recessus Imperii, eines Reichs-Abschiedes* / redigatur, & debita subscriptione, & sigillo, perficiatur, 3. quæ ad Audientiam minus solennem instituuntur, docente *Blumio ad Conc. Ord. Cam. part. 3. tit. 9. §. 1. pag. m. 500. & seq.* 4. *Deputationes Camerales* in causis fiscalibus, de quibus in *Ordin. Cam. part. 1. tit. 16.* agitur.

§. XXXIX. Quamvis vero, supra proposito modo, varia sint *Comitia Imperii Particularia*, in omnibus tamen *Recessus* non constituuntur, sed id potissimum fit in duobus illis *Comitiis Ordinariis, Deputationum, & Visitationum*, ut proinde etiam *Recessus* illorum duorum *Comitiorum, die Reichs- Deputations- und Visitations-Abschiede* tantummodo dentur. Ubi tamen cavendum est, ne cum *Visitationum Recessibus* confundamus *Memorialia Visitationum, die Visitations-Memorialien / oder Verzeichnüssen*; hæc enim nihil aliud sunt, quam certi articuli, a *Visitatoribus* personis *Cameralibus* præscripti. Vid. *Blum. in Proc. Cam. tit. 2. §. II. & Rhoding. in Pand. Cam. l. 1. tit. 1. §. 7.* In *Recessibus Visitationum* autem aliæ res constituuntur. Et licet hi olim typis impressi fuerint, illa tamen, quæ apud Bibliopolam superfuerunt exemplaria, in excidio *Spirensi*, flamma consumpta fuerunt. De *Deputationibus Imperii* duo *Recessus*, nimirum de anno 1531, & 1533, in *Codice Recessuum Imperii* reperiuntur. Quæ vero ratio sit, quare in cæteris *Particularibus Imperii Comitibus*, nihilquicquam, quod legis publicæ vigorem haberet, edatur, id prolixè heic non investigabo. *Thuanus lib. 2. Histor. p. 41, & Burgold. ad Instrum. Pac. Part. 3. disc. 3. ibid. in Not.* hoc pro causa referunt, quod existimant, hisce *Comitiis* nullam jurisdictionem,

nem, sed duntaxat potestatem exequendi ea, quæ ad authoritatem, & vigorem legum pertinent, competere. Contra vero *Bertramus in tract. de Comit. th. 15*, & *Limnaus in Jure Publ. lib. 9, cap. 1, num. 243*, hisce Comitibus delegatam tribuunt jurisdictionem, de qua re, alia occasione, professæ opera acturus sum.

§. XL. Tantum de *Jure Imperii Universali* dixisse sufficiat, sequitur *Particulare*, quod in particularibus Provinciis Imperii a potestate, superioritatem territorialem habente, constituitur.

§. XLI. Estque vel *Antiquum*, vel *Novum*.

§. XLII. Antiquum rursus est duplex, vel *Commune* plurium populorum, vel *Proprium* unius populi, seu Provinciæ.

§. XLIII. Et ut *Antiqui Juris* indoles in Germania perfecte cognoscatur, sciendum est, olim, & quidem circa tempora *Clodovei*, & aliquot sequentium *Regum Francorum*, quinque diversos populos, communi nomine *Francos* dictos, in Germania extitisse, *Alemannos*, *Bajoarios*, *Thuringos*, *Saxones*, & *Frisios*, ceu aliquamdiu prioribus populis junctos. Hi primum proprias suas habuerunt, & sub *Francorum* etiam *Regibus* retinuerunt leges, sicut *Lambecius l. 2. Bibl. Cesar. c. 5*, ex *Annalibus Francorum ad annum DCCCII.* tradidit, sequentibus verbis: *Imperator Carolus congregavit Duces, Comites, & reliquos Christianos populos cum Legislatoribus, & fecit omnes leges in regno suo legi, & tradi unicuique hominum legem suam, & emendari, ubicunque necesse fuit, & emendatam scribere, & ut Judices per scriptum judicassent.* Galli vero, *Regibus Francorum* illis etiam temporibus subjecti, juxta *Leges Romanas* actiones suas instituerunt, secundum constitutionem *Clotharii Francorum Regis* circa annum *DLX.* sancitam, cujus hæc sunt verba: *Inter Romanos negotia causarum Romanis LL. præcipimus terminari.* Ubi facile judicari potest, tantam varietatem jurium in una Republica

magna incommoda produxisse, ut proinde, tradente *Hertio in Notit. Vet. Francorum Regni cap. 5. §. 31*, multi de eo conquesti fuerint, qua de re dictus *Hertius* allegavit *Hincmarum*, *Archiepiscopum Remensem*, in libro *de potestate Regum c. 15. in tom 2. opp. Sirmondi*, ita dicentem: *Quando sperant aliquid lucrari* (scil. Comites) *ad legem Romanam se convertunt: quando vero per legem non aestimant acquirere, ad Capitula* (Caroli sc. M. & successorum) *confugiunt; sicque interdum fit, ut nec Capitula plene observentur, sed pro nihilo habeantur, nec lex.* Huc quoque pertinet, quod *Agobardus* in libro *adversus legem Gundebadam c. 14.* optaverit, ut Franci sub Rege uno una omnes tenerentur lege: id enim valiturum profecto multum ad concordiam Civium Dei, & æqualitatem populorum. Inter hæc varia jura, paulatim *Saxonica*, & *Alemannica*, seu *Suevica*, ita eminerunt, ut fierent jura Germaniæ communia, & *Saxonicum* quidem per tractum *Saxonicum*, usque ad mare *Balthicum*, & *Sarmatiam*, *Alemannicum* autem, seu *Suevicum*, per tractum *Suevicum*, & *Franciam Orientalem* observaretur. Hoc fine duo antiquitus instituta fuerunt in Imperio *Tribunalia Cæsarea*, seu *Palatia*, *Kaiserliche hohe Reichs pfalzen* / quorum vicariam administrationem, divisis inter se limitibus, habuerunt duo *Palatini*, seu *Pfaltzgravi*, *Saxonicus*, & *Rhenensis*, cujusmodi discrimen *Carolus IV.* inseruit *Aurea Bulla*, dictumque *Vicariorum* regimen confirmavit. Et cum provincia *Cliviensis* cum adjacentibus terris ad *Franciam Orientalem* pertinuerit, hinc in ea observatum etiam fuit *Jus Alemannicum*, a dicta *Orientali Francia*, *Francicum* etiam appellatum, cujusmodi *juri antiquo* per id nihil decessit, utcumque in descriptione Imperii Rom. Germanici *Circulo Vestphalico* adscripta sit. Et quamvis *Juris Saxonic* tres partes fuerint: *Land-Recht* / *Lehn-Recht* / und *Weichbild* / quarum priores duæ communem habent appellationem *Speculi Saxonic*,

Saxonici, duæ tamen tantummodo reperiuntur partes *Juris Suevici*: *Landrecht/ und Lehnrecht*.

§. XLIV. *Jus Novum Particulare* est, quod a singulis Statibus Imperii, in illorum provinciis, constituitur, vel illorum autoritate ibidem observatur.

§. XLV. Estque duplex, 1. quod ipsi Status, superioritatem territorialem habentes, subditis suis præscribunt, 2. quod universitas quædam, permittente Principe, vel summa potestate in Republica, ipsa sibi constituit, vel recipit. Et quoniam prius in tota illa provincia, cui præscriptum fuit, obtinet, hinc *Jus provinciale* appellatur; posterius vero *Statutum* dicitur.

§. XLVI. *Jus Provinciale* Status Imperii, in suis territoriis, de quibuscunque rebus constituere valent, utcunque id juri communi contrarietur, imo totum etiam *Jus Romanum* in illis territoriis eo abrogetur, vid. *Dn. Thomas. in not. ad Monzamb. cap. 5. §. 13. pag. 267. & seq.* Est tamen hac in re apud Principes, Catholicæ religioni addictos, observanda differentia, inter *Jus Canonicum*, & *Civile*, sic ut Episcoporum, aliorumque Principum, Papa Romano inferiorum, Constitutiones *Juri* quidem *Civili*, sed non *Canonico* contrariari possint, cujus vulgo hanc rationem adferunt, quod ex abrogatione *Juris Canonici* majus periculum sit metuendum, quam ex abrogatione *Juris Civilis*, ceu ad beatitudinem temporalem tantummodo pertinentis, cum *Jus Canonicum*, ad salutem æternam directum esse, Catholici sibi persuadeant. Alia ratio est *consuetudinis*, quæ in *Diacesi* aliqua contra *Jus Commune Canonicum* introduci potest, quippe cum ejusmodi *consuetudo*, secundum principia Canonistarum, habeat tacitum, vel potius præsumtum consensum Pontificis, facilius consensum suum impendentis factis hominum rationabilibus, quam *Statutis* Episcoporum; nimis enim ambitiosum Catholicis videtur, uti potestate

state legislativa adversus Papalia decreta, cui accedit, quod plerumque difficilius sit, impedire *consuetudinem*, ex diuturno tempore, & inveteratis moribus procedentem, quam *Statutum*, vel legem particularem. Cui non obest, quod Episcopus in sua *Diœcesi* tantum possit, quantum Pontifex in tota *Romana Ecclesia*, nam respondent Catholici, id universaliter concedendum non esse, sed cum dependentia, & subordinatione ad Papam, & salvis illis, quæ illi specialiter reservata sunt.

§. XLVII. Hoc jus in illis Principibus, quibus plures provinciæ subjectæ sunt, est duplex, *Generale*, vel *Speciale*.

§. XLVIII. *Generale* est, quod *generaliter* subditis omnium provinciarum præscribitur, cujusmodi jus Serenissimus Rex Borussiae, per varia Edicta, sancivit, quo pertinet saluberrimum Edictum de *Duellis*, circa *causas matrimoniales*, item circa ea, quæ à partibus litigantibus in summo *Tribunali*, seu judicio appellationis, observanda sunt.

§. XLIX. *Speciale jus* est, quod in speciali aliqua provincia, necessitate, vel utilitate, exigente, constituitur, ita ut ad alias provincias non trahatur, cujusmodi speciale jus *Cliviensibus* etiam, & *Marcanis*, per varia Edicta, præscriptum fuit.

§. L. *Statutum* est constitutio alicujus *Universitatis*, a lium superiorem recognoscentis. Hoc regulariter non valet, nisi a summa potestate in Republica confirmatum fuerit; cujusmodi confirmatione tamen non indigent *Decreta*, secundum modum potestatis, ad administrationem civitatis pertinentis, condita. Sed quid si Civitas accepit *jurisdictionem*? an tunc eo ipso concessa illi est potestas, statuta condendi? Nullo modo; nam vi *jurisdictionis* Civitati quidem competit potestas, jura, a Summa potestate in Republica constituta, ad actiones, in judicio obvenientes, applicandi, a qua multum differt facultas, nova jura constituendi,

stituendi, quæ ad legislatariam potestatem pertinet. Dissentit *Beatus Zahn. in Ichnograph. municip. cap. 37. num. 4.*

§. LI. Obligantur *Statutis* illi tantummodo, qui *municipio*, seu *universitati* sunt subjecti, cæteri vero, ut *forenses*, seu *peregrini*, sub hac obligatione non comprehenduntur, & per consequens, in horum, ab intestato decedentium, successione, quoad bona mobilia, & nomina, *Statuta*, seu jura, in loco domicilii obtinentia, quoad immobilia autem, jura loci, ubi sita sunt, observari debent, *l. 1. & 2. C. ubi in rem act.* Qua ratione *Professores*, aliique *Officiales* Principum, in *municipio* aliquo, v. g. in hac civitate *Duisburgensi*, domicilium habentes, vel etiam ædes privilegiatas inhabitantes, *Statutis* civitatis non obligantur, *arg. l. fin. ff. de Jurisd. junct. §. 4. l. de Adopt.* & proinde illis, ab intestato morientibus, non succeditur secundum *Statuta* loci, v. g. civitatis *Duisburgensis*, ubi habitant, sed secundum *Jus Provinciale*, vel, eo deficiente, secundum *Jus commune*, quod etiam obtinet in rebus immobilibus, in districtu ejusmodi urbis sitis. Et quamvis, quoad bona immobilia, contrarium defenderint *Carpz. part. 3. Const. 12. def. 16. & Mev. ad Jus Lubec. quest. prelim. 3. n. 43.* illis tamen alii satisfecerunt, ut *Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 38. th. 44. & Schilter. in Dissert. de Jure Peregrin. §. 43.*

§. LII. Quando itaque Status Imperii, supra proposito modo, vi potestatis legislatoriæ, sibi competentis, *Statuta*, seu *Jura Provincialia*, communi juri, legibusque Imperii contraria, condunt, illa quidem in Principum constituentium territoriis a subditis pro lege observari debent, Judicibusque in judicando normam faciunt; *Cameralis* tamen judicii *Assessores*, in decisione causarum, ex illis provinciis ad se delatarum, ejusmodi *Statuta*, juri communi contraria, v. g. quibus majores, quam quincunces usuræ creditoribus permittuntur, non attendunt, sed, illis fusque de-

que habitis, secundum jus commune judicāt, sic ut sententiam, quæ in judicio provinciali, secundum dictas *Ordinationes*, contra jus commune ibidem sancitas, lata erat, etiam ex officio reformēt, & v. g. in supra proposito casu, quincunces usuras creditoribus tantummodo adjudicēt, quippe cum *Constitutiones* Imperii Universales majores quincuncibus usuris creditoribus non concedant. Vid. *Ordinat. Polit. de anno 1577. tit. 17. in pr. & S. antepen. & Recess. Deput. Spirens. de anno 1600.* Conf. *Recess. Imp. de anno 1654. S. anreichend die künftige Zins.* Et si ejusmodi casu, quo ex instrumento obligationis statim constat, creditorem majores usuras quincuncibus petere, supplicans pro processibus non renunciat majoribus usuris, declarando se non plures, quam quincunces desiderare, Processus petiti non decernuntur, sed decretum sequenti tenore dari solet: *wie gebeten abgeschlagen / vel, ut olim, in causa Truchsessen contra Wolffsthal / decretum fuit, noch zur zeit abgeschlagen / sondern wofern supplicant dem pacto usurario renunciiren wird / soll ferner ergehen was recht ist.* *Blum. in Proc. Cam. tit. 34. S. 95.* Hinc ejusmodi *Statuta*, juri communi contraria, majorem firmitatem, & stabilitatem habent, in *terr. Electoralibus* Imperii, quam in aliis provinciis, ceu ex quibus causæ per appellationem, sæpe ad *Cameram Imperialem* deferuntur, & per consequens ibidem contra talia *Statuta*, juri communi repugnantia, pronunciat, quod in *terr. Electoralibus* hautquaquam erat metuendum, quippe cum ex his, propter privilegium de non appellando illimitatum, *Electores*, quoad *terras Electorales*, competens, dicto modo causæ ad *Cameram* nunquam deferantur, ut proinde in *Marchia Electorali Brandenburgica* jus istud, quo creditoribus, contra juris communis dispositionem, semisses usuræ permittuntur, semper stabile manserit, & adhuc valeat, utcunque in *Ducatu Clivensi, & Comitatu Marcano,*

cano, vel aliis provinciis, extra *terram Electoralem* consideratis, ejusmodi *Statuta*, juri communi contraria, dicta ratione, tantam stabilitatem non habeant, quod tamen Principibus in illis provinciis hautquaquam adimit potestatem, tales *Ordinationes*, juri communi repugnantes, condendi. Alia vero *Statuta*, juri communi non repugnantia, *Camera*, in decernendis processibus, vel judicando, sequi tenetur, dummodo allegata, & probata fuerint. Vid. *Conc. Ord. Cam. p. 1. tit. 19. pr.* in verb. *Ehrbare ländische Ordnungen*; adeo ut in formula jurisjurandi, Assessoribus Cam. præscripta, id quoque disertis verbis promittatur, dum nimirum Assessores jurato promittunt, se secundum talia *Statuta*, juri communi non repugnantia, pronunciaturus. *Conc. Ord. Cam. p. 1. tit. 71. Gail. lib. 1. O. 35. num. 14. & seqq. & lib. 2. O. 31. num. 12. Blum. in Proc. Cam. tit. 2. §. 16.*

§. LIII. Supra propositæ *Constitutiones Provinciales* vel simpliciter dantur, vel adjecto tempore, v. g. spatio duorum mensium, ut in *Nov. 66*, sic ut, illo elapso, demum obligare debeant, quo casu dubitatur, an illi, quibus, termino nondum elapso, innotuit Principis constituentis voluntas, obligentur, ante illud tempus, actiones suas secundum ejusmodi leges instituere. Multi id affirmant, propter *cap. 1. X. de Postulat. Pralat.* ibi in verbis: *sufficit, ut ad constitutionis observantiam &c.* Verum in hoc textu *Pontifex* præsentem quæstionem non decidit, sed tantummodo definivit, ad obligationem legis sufficere promulgationem generalem, neque requiri, ut singulis per mandatum speciale insinuetur, seu præscribatur; & præterea sciendum est, dict. *cap.* duntaxat loqui de *Constitutione* alicujus *Cardinalis*, ubi *Canonista*, ut *Panorm. in cap. 2. X. de Constit.* alique tradunt, in *Constitutionibus* Legislatorum, summo Principe inferiorum, dispositionem *Nov. 66.* non habere locum, sed illas, tempus certum, expressum, non habent.

habentes, obligare, & quidem scientes, statim, ignorant-
 tes vero, post tempus arbitrium, quo nimirum verifi-
 militer notitiam legis promulgatæ acquirere, & per con-
 sequens *Constitutionem* non amplius ignorare debuissent,
 prout dicitur in *cap. 1. de Concess. præbend. in 6.* Ego itaque
 contrariam sententiam, tam *Jure Civili*, quom *Canonico* ve-
 riorem esse, existimo, quam etiam defendunt *Nov. de Con-*
stitutionibus Conf. 1. n. 8. & Menoch. de arbitr. Jud. quest. lib.
2. cas. 185. n. 7. nam in *Nov. 60.* disertis verbis dicitur, le-
 ges demum post duos menses obligare; & præterea *Jure*
Pontificio hæc sententia probatur, ex *Concil. Trident. Sess. 24.*
de Reform. matrim. cap. 1. in fin. ubi sancitur, decretum de
Reformatione matrimonii primum post 30. dies vigorem ha-
 bere. *Conf. Engel. in Colleg. Jur. Can. tit. de Constit. num.*
65. & seqq.

§. LIV. Est & alia *Juris Germanici* divisio in *Scriptum*,
 & *non Scriptum*. Dico: *Juris Germanici*; nam *Jus Roma-*
num, hoc est, *Justinianicum*, in *Corpore Juris Civ.* propo-
 situm, hanc divisionem non admittit, sive id ad *Rempu-*
blicam Romanam, tempore *Justiniani*, sive ad *Germaniam*
 referatur. Priori modo, *Jus Romanum*, ad *Rempublicam*
Romanam, & tempus *Justiniani Imp.* relatum, per totum,
 est *Jus Scriptum*, hoc est, expressa sanctione *Imperatoris*
Justiniani confirmatum, atque constitutum. Posteriori
 modo, *Jus Romanum*, ad *Germaniam*, & præsentia tempo-
 ra relatum, per totum, est *Jus non Scriptum*, id est, in *Im-*
perio Germanico per modum consuetudinis obtinet.

§. LV. *Jus Scriptum* est, quod expressa sanctione sum-
 mæ potestatis in *Republica* est constitutum.

§. LVI. Ad hujus essentiam *scriptura* non requiritur,
 quippe cum voce præconis, vel alia ratione, absque *scri-*
ptura, voluntas summæ potestatis in *Republica*, subditis
 præscribi, & innotescere queat.

§. LVII.

§. LVII. *Jus non scriptum* est, quod præsumta summæ potestatis voluntate, eo ipso, quo non prohibentur actus, diuturno subditorum usu introducti, constituitur.

§. LVIII. Ex hac definitione intelligitur, duo esse *juris non scripti* requisita, 1. præsumtam summæ potestatis approbationem, & 2. actuum frequentiam. Ubi circa posterius requisitum observari debet, quod regulariter sufficiant, 1. duo actus, & 2. extrajudiciales; nisi *jus non scriptum*, vel, quod idem est, *consuetudo* sit, 1. contra legem, vel 2. judicialis, in quibus duobus casibus actus judiciales, hoc est, in contradictorio judicio ventilati, atque decisi, requiruntur, vid. *Schilter. in Praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 2. th. 22. & seq.* Cætera requisita *consuetudinis*, a Doctoribus allata, a præcedentibus non differunt, nam *rationabilitas*, ut speciale requisitum, ab aliis proposita, non solum in *jure non scripto*, verum etiam in eo, quod expressa sanctione constituitur, necessaria est, ut propterea non debeat in specie ad *consuetudinem* referri id, quod aliorum quoque negotiorum, vel actuum commune est. Illa autem rationabilis est *consuetudo*, quæ *juri divino*, vel *decoro* non repugnat. Porro *diuturnitas* etiam *temporis* ejusmodi requisitum non est, quod cæteris duobus, supra propositis, contradistingui, seu opponi posset, sed in genere dicendum est, tantum temporis spatium ad introducendam consuetudinem necessarium esse, quantum requiritur, ut exinde colligi possit, actus ad notitiam summæ potestatis in Republica pervenisse. Et cum actus, in locis, non procul a Principis Residentia, ut ita loquar, sitis, gesti, citius ad Principis notitiam defluere queant, quam si in aliis, remotioribus locis, aliquid peractum sit, hinc in illis etiam locis facilius, quam in aliis, *consuetudo* firmabitur, ita tamen ut hæc res, in Jure non definita, judicis arbitrio committenda sit: vid. *Menoch. de arbitr. jud. quest. lib. 2. cas.*

§3. n. 6. *Jure* tamen *Saxonico* in universum ad *consuetudinem*, quocunque modo, five præter jus, five contra illud, introducendam, certum tempus, & quidem spatium 31. annorum, 6. septimanarum, & 3. dierum requiritur.

§. LIX. Quamvis vero, supra proposita ratione, duo sint requisita *Juris non scripti*, unum tamen, & quidem posterius, frequentiam nimirum actuum, probasse, satis est, quo probato, prius requisitum, præsumta nimirum summæ potestatis approbatio, præsumitur, sic ut specialis illius probatio necessaria non sit. Modum probandi, hac in re, descripsit *Schilter. exerc. 2. th. 20.*

§. LX. Nonnulli *Juris non scripti* faciunt tres species: *consuetudinem*, *præjudicium*, & *aquitatem*, sed perperam; *consuetudo* enim sola est *Jus non scriptum*, a qua multis modis differt *præjudicium*, utpote in quo non requiritur præsumtus summæ potestatis consensus, adde, quod fluctuantes in casu dubio sequantur *præjudicium*, *consuetudo* vero majorem habeat certitudinem. Conf. *Mey. part. 2. Decis. 364.* Præterea ad *præjudicium* unus actus sufficit, quod fecus est in *consuetudine*. De autoritate *præjudiciorum* egerunt *Sande in Præfat. Decis. & Mynsing. in Præfat. Observat.* Neque etiam *aquitas* speciebus *Juris non scripti* accenseri potest, five *absolute*, five *relate* consideretur, nam priori modo nihilquicquam a justitia differt, & æquum idem est, ac justum, posteriori vero sensu, per *aquitatem*, intelligitur æqua legis alicujus ad certum casum applicatio, at nemo tam imperitus erit, ut talem applicationem *Jus non scriptum* dixerit.

§. LXI. Dictum *Jus non scriptum* in Imperio Germanico est duplex, vel *Peregrinum*, seu *Receptitium*, vel *Proprium*.

§. LXII. *Peregrinum* est, quod ab aliis quidem gentibus, vel legislatoribus *peregrinis* est conditum, sed in Imperio Rom. Germ., diuturno usu, introductum, &, præsumta
Pro-

Procerum Imp. voluntate, confirmatum.

§. LXIII. Estque vel *Universale*, vel *Particulare*.

§. LXIV. *Universale* est *Jus Civile*, & *Canonicum*.

§. LXV. *Jus Civile* dicitur, quod de causis *civilibus* est latum.

§. LXVI. Hoc dividitur in *Jus Civile*, in specie ita dictum, & *Jus Feudale*.

§. LXVII. *Jus Civile*, in specie ita dictum, est *Jus Romanum*, ceu de causis *Civilibus*, allodialibus, constitutum, quod, in Imperio Germanico, ideo indolem *Juris non scripti* habet, quoniam diuturno duntaxat usu receptum, nunquam vero expressa sanctione Imperatoris, vel Procerum Imperii, Germanis præscriptum fuit. Et cum dissentientibus necesse sit, docere, expressa aliqua sanctione Imperatoris, vel Statuum Imperii, *Jus Romanum* in Germaniam introductum esse, hinc videamus, quid argumenta, eo fine allata, in recessu habeant, & an verum sit, *Corpus Juris Rom.* in Germania vim *Juris scripti* unquam accepisse, per expressam aliquam sanctionem, sive 1. seculo XII. a *Friderico I.* sive 2. seculo XIII. a *Friderico II.* aut 3. seculo XIV. ab *Henrico VII. Lutzelburgico*, aut potissimum 4. seculo XV. a *Maximiliano I.* latam. Id, quod 1. de seculo XII. dicitur, pertinet ad *Constitutionem Friderici I.* Imperatoris, de privilegiis Studioforum, in Comitibus *Roncaliensibus*, prope *Placentiam*, anno 1158, mense Novembri, latam, nam cum *Fridericus* jusserit, illam legem inter Imperiales *Constitutiones*, scil. sub tit. *ne filius pro patre*, inferi, hinc sequi videtur, per id, *Jus Romanum* auctoritate Imperatoria esse donatum, disertisque verbis confirmatum; sed respondetur, qui bene distinguit, bene docet, distinguendum enim heic est, inter loca, & quidem inter *Italiam*, & *Germaniam*, sic ut supra proposita confirmatio restringi debeat ad solam *Italiam*, in qua *Jus Romanum*,

num, expressa sanctione, initio constitutum, postea vim *juris scripti* semper retinuit. Qua ratione illa etiam corruunt, quæ 2. de *Friderici II. Constitutionibus*, seculo XIII. latis, in medium proferuntur, nam quamvis hic Imperator illas *Constitutiones* tulerit, quæ sub nomine *decimæ collationis* Codici insertæ sunt, ut v. g. *auth. item quacunque*, *auth. statuimus C. de Episc. & Cler.* *auth. statuimus C. de Episcop. audient.* *auth. si vero Dominus*, *auth. credentes C. de heret. & Manich.* *auth. omnes peregrini C. commun. de Success.* *auth. agricultores C. quæ res pign. oblig. poss.* exinde tamen non probatur, tales *Constitutiones* Germanis fuisse præscriptas, quod dissentientibus utique probandum erat, quippe cum multa suppetant argumenta, ut 1. illarum *Constitutionum* inscriptio, quæ talis est: *Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator*, 2. stylus dictarum *Constitutionum*: 3. causæ illarum, & 4. occasio, aliaque complura, ex quibus liquido judicari potest, eas solis *Italici* datas fuisse; quod etiam 3. de *Constitutionibus*, ab *Henrico VII*, Seculo XIV, editis, & in *Corpore juris*, fere in fine, sub nomine XI. *Collationis*, propositis, asserendum est, una enim earum in urbe *Romana*, reliquæ vero *Pisis*, quæ civitas tum maxime, ex universa *Italia*, Imperatori addicta fuit, latæ, & promulgatæ sunt, & præterea id ex causa, & occasione hujus legislationis abunde cognoscitur. Illa vero *Constitutio*, quæ 4. *Maximiliano* adscribitur, nunquam fuit in rerum natura, utcunque plerique Doctores, ut *Struv. exerc. 2. th. 32*, *Schütz. in Comp. Lauterb. in Præfat.* alique, id sibi persuadeant, & contendunt, eo ipso, quo *Maximilianus*, in *Ordinatione Judicii Cam.*, anno 1495, Assessori- bus illius Judicii injunxit, ut, secundum jura communia, *nach des Reichs gemeinen Rechten* / judicarent, *Jus Romanum* expressa sanctione in *Germaniam* esse introductum. Et quamvis hi Doctores ad *Lehmanni Chronic. Spirensē* provo-

cent,

cent, per id tamen nihil probant, quippe cum *Lehmannus* talem *Constitutionem* non proposuerit, neque etiam, in tanta re, deficiente omni alia auctoritate, testis esset omni exceptione major, si vel maxime ejusmodi legem narrasset. Cui accedit, quod verba illa, *des Reichs gemeine Rechte / gemeine beschriebene Rechte* / non præcisè *Jura Romana*, sed potius *Germanica* significant, quod proluxius demonstravit *Conradus Sincerus*, vel potius *Kulpisius*, qui sub ficto hoc nomine latere voluit, in *dissertat. epistol. de Germanicarum legum veterum, ac Romani juris in Republ. nostra origine auctoritateque præsent.*

§. LXVIII. Si itaque *Jus Romanum*, sicut hætenus probavi, diuturno usu, apud *Germanos* invaluit, hinc porro investigari debet, quo primum tempore ejusmodi usus in *Germania* cœperit; & quamvis *B. de Lyncker in Analect. ad Struv. Synt. Jur. Civ. exerc. 2. lib. 35.* eum ad tempora *Lotharii Imperatoris* retulerit, secutus hac in re præceptorem suum, *Taborem*, mihi tamen verior videtur sententia *Conringii*, in *tract. de Orig. Jur. German. c. 32*, & *Struvii exerc. 2, lib. 35*, aliorumque, existimantium, *Jus Romanum* in *Germania* eo demum tempore, quo erectæ ibi fuerunt *Academiae*, hoc est seculo XV. cœpisse, sensimque receptum esse.

§. LXIX. *Jus Canonicum* pari modo in *Germania* ad *Jus non scriptum* referri debet, cum in ea, expressa sanctione, non fuerit institutum, sed sensim primo receptum, atque præsumta tantummodo summarum potestatum voluntate approbatum; est tamen longe antiquior hujus usus in *Repubblica nostra*, quam *Juris Civilis*, & cum in genere olim in *Imperio nostro* fuerit receptum, deinde autem apud *Protestantes* in nonnullis materiis rejectum, hinc dicendum est, *Jus Canonicum* inter *Protestantes* valere, quatenus non rejectum, cujusmodi rejectio facta fuit in omnibus illis materiis,

riis, quæ vel authoritatem papalem stabiliunt, vel veritati Evangelicæ refragantur, in cæteris vero rebus *Juri Canonico* authoritas relinquenda est. Vid. *Stryck. in tract. de different. Jur. Civ. & Canon. in General. §. 1. & seq.* nec non in *Introduct. ad Praxin for. cap. 1. §. 6.* Sed cum sæpe inter *Jus Canonicum*, & *Civile* pugna sit, hinc necesse est, ut eo casu constet, utrum sequi debeamus. Hoc fine multi sequentem regulam commendant: quoties agitur de peccato vitando, vel animæ periculo avertendo, in foro magis obtinet *Jus Canonicum*, quam *Civile*, arg. *cap. saepe 18. X. de Restit. spoliat.* si vero materia est indifferens, tunc in terris Ecclesiæ, hoc est Pontifici subjectis, *Jus Canonicum*, in terris Imperii, *Jus Civile* observatur. Alii dicunt, in *causis conscientiarum* *Jus Canonicum* observari; at hi *conscientie*, & per consequens *causarum conscientie* indolem ignorant, siquidem, secundum proprium hujus vocis significatum, omnes causæ, & actiones, cum legibus comparatæ, & proinde cum moralitate sua consideratæ, *conscientiarum causæ* appellari possunt, qua ratione omnes causæ civiles, ceu revera *conscientiarum causæ*, secundum præscriptum *Juris Canon.* dirigendæ, & decidendæ essent. Si vero, cum communi Doctorum schola, ejusmodi *causas conscientiarum*, ad certum numerum restringere, & ab aliis civilibus causis distinguere velis, ego quidem non refragabor, dummodo saltem memineris, ea ratione *conscientie* vocabulum improprie tantummodo sumi, sicut in *tit. de LL. §. 3. & seq.* demonstratum fuit. Illi autem vehementer errant, qui in quibusdam causis, propter animæ periculum, *Jus Canonicum* præferunt *Juri Civili*, cujusmodi sententiam olim quoque explosit *Joh. Petr. de Ferrariis, in Prax. tit. 4. n. 44.* nec obstat, inquit, quod periculum animæ vertatur, quia ista ratio, salva reverentia, est multum fatua, cum per eam sequerentur infinita absurda, & totaliter esset destruere legum potesta-

potestatem, & auctoritatem, & per consequens vires Imperii attenuare, imo funditus annihilare.

§. LXX. Jus *Canonicum* in univ^{er}sum in duos libros dividitur, quorum prior vocatur *Decretum*, posterior *Decretales*.

§. LXXI. *Decretum* ex variis Sacrae Scripturae dictis, conciliorum decretis, sententiis Patrum, legibus Romanis, & Pontificum constitutionibus, collectum fuit a *Gratiano*, *Monacho Benedictino*, *Bononiensi*, ætate *Eugenii III. Pontificis*, qui tamen id non approbavit, seu confirmavit, ut proinde, nisi singula ad fontes suos revocentur, & de fontium autoritate, & indole examen ante omnia instituat^{ur}, nihil vel asserere, vel probare inde liquido liceat. *Ziegler. ad Lancel. in disert. proæm. §. 39.* Dissentit *Dessel. in Erotemat. Jur. Canon. in proæm. quest. 2*, & non constat sibi hac in re *Vallens. in Paratit. Jur. Canon. Proæm. §. 8. num. 12.* Is, qui primus in *Decretum* Commentarium scripsit, fuit *Johannes Semeca*, *Præpositus Ecclesie S. Stephani, Halberstadii*, sepultus ibidem in *Ecclesia Cathedrali*, anno 1245, cujus epitaphium ibidem legi, sequenti carmine lapidi incisum:

*Est, erit, atque fuit, qui desiit esse Johannes,
Dogma viget, vigit, florebit omnibus annis.
Lux Decretorum, Dux Doctorum, via morum,
Hic jacet, & placet, ut vacet a pœnis miserorum.*

§. LXXII. Hoc *Decretum* habet tres partes. Prima continet 101. *distinctiones*, quæ iterum suos habent *canones*, & sequenti modo allegantur, ut v. g. *can. studendum est 7. dist. 90.* Secunda comprehendit 36. *causas*, quarum quælibet certas *questiones*, & hæc rursus *canones* habent, ita tamen ut *causa 33. quest. 3*, agens de *pœnitentia*, in 7. *distinctiones* dividatur. In hac parte sequenti modo fit allegatio, v. g. *can. redintegranda 3. caus. 3. q. 1.* Tertia pars proponit

ponit materiam *Consecrationis*, 5. *distinctionibus*, quæ iterum suos habent *canones*, & sequenti ratione citantur, v. g. *can. quando quis* 128. *de Consecrat. distinct.* 4. Hanc tertiam partem excipiunt *Canones pœnitentiales*, in quibus agitur de poenis Ecclesiasticis, confitentibus, pro satisfactione, injungendis. Tandem subjiciuntur *Canones Apostolici*, qui tamen ad tempora *Clementis*, in fine seculi I. *Romanum Episcopatum* obtinentis, referri nequeunt, neque etiam Apostolorum autoritate conditi sunt, quod doctissime ostendit *Gabriel Albaspinaus*, *Episcopus Aurelianensis*, lib. 1, *Obs.* 13. *Conf. Petr. de Marca in tract. de Concord. Sacerdot. & Imp. lib. 4. cap. 2. n. 5.* Præterea incertum quoque est, ad quæ tempora præcise natales horum canonum referre debeamus, utcunque certum sit, eos valde vetustos esse. Et cum de horum origine nihil certi definiri possit, hinc etiam non magnæ sunt autoritatis, ut proinde non sit credendum illi interpolatori, qui, referente *Jacobo Usserio*, *Archiepiscopo Armachano*, in *annotat. ad Ignat. Epistol. cap. 6*, canoni 28. in fine, hisce verbis: *quemadmodum Simon Magus a Petro*, inseruit unicam vocem *me*, ut ita sequenti modo: *quemadmodum Simon Magus a me Petro*, legeretur, & per consequens ostenderetur, ejusmodi *Canones* revera esse Apostolicos.

§. LXXIII. *Decretales* continent variorum Pontificum *Constitutiones*, de quibus ita conquestus fuit *Fr. Duaren. in Prefat. tract. de Sacris Eccles. minist. ac benefic. pag. m. 25*: *atque hinc natum est illud apud nostrates tritum, ac vulgo jactatum, male cum rebus humanis actum esse, ex quo Decretis alæ acceperunt.*

§. LXXIV. Dividuntur *Decretales* in genere in IV. *Volamina*, quæ singula rursus in V. *Libros* distinguuntur. *Liber primus* agit de *Judiciis*, & *Personis Ecclesiasticis*. *Secundus* de *Judiciis Ecclesiasticis* eorumque ordine. *Tertius* de rebus Eccle-

Ecclesiasticis, quæ solent venire in iudicium. *Quartus* de *sponsalibus*, & *matrimonio*. *Quintus* de *delictis*; cuiusmodi librorum ordo, atque distinctio, sequenti vulgari versiculo, significatur.:

Judex, Iudicium, Clerus, Sponsalia, Crimen.

Hæc tibi designant, quia quæque volumina signant.

§. LXXV. *Primum Decretalium Volumen* compositum est anno 1230, autoritate, & auspiciis Gregorii IX. ab hujus *Pœnitentiarario, & Capellano*, Raymundo de Pennaforti, Hispano, & continet varias *Pontificum Constitutiones*, ab Alexandro III, usque ad dictum Pontificem Gregorium IX, editas. Et quoniam hoc volumen proxime excipit *Decretum Gratiani*, & proinde extra illud reperitur, hinc vulgo vocatur *extra*, atque in allegatione per literam X. significatur, sequenti modo: *cap. fin. X. de Præscript.*

§. LXXVI. *Secundum Volumen* compositum est anno 1298, a Bonifacio VIII, Pontifice, & continet *Constitutiones* illorum Pontificum, qui Gregorium IX. sequuntur, ut Innocentii IV, Gregorii X, Nicolai III, & ipsius Bonifacii VIII. Et licet hoc volumen quinque etiam libros comprehendat, in universum tamen *Sextus liber Decretalium* vocatur, ideo, quoniam prioribus quinque libris, a Raymundo collectis, veluti sextus accessit, & proinde quoque sequenti modo allegatur, ut v. g. *Cap. semel malus de Reg. jur. in 6. h. e. in Sexto libro Decretalium*. Hoc volumen multa in odium *Regis Gallie* continet, & per consequens in Gallia nullam habet auctoritatem.

§. LXXVII. *Tertium Volumen* compositum quidem est a Clemente V. Pontifice, sed, eo mortuo, demum anno 1316, ab illius successore, Johanne XXII, editum fuit, & comprehendit ipsius Clementis V. *Constitutiones*, quæ *Clementinæ* vocantur, & proinde hoc modo allegantur, ut v. g. *Clement. I. ut lite pendente &c.*

R

§. LXXVIII.

§. LXXVIII. *Quartum volumen* compositum est, anno 1440, & continet dicti *Johannis XXII. Constitutiones* 20, quæ in genere *extravagantes* dicuntur, ideo, quoniam quasi vagantur extra *Gregorii IX. & Bonifacii IX. Decretales*. His post *Johannis XXII.* mortem accesserunt, anno 1495, aliæ *Pontificum Constitutiones, extravagantes communes* appellatæ. Modus allegandi fit sequenti ratione, ut: *extrav. execrabilis. de Prabend. & Dignit.*

§. LXXIX. Septimus liber *Decretalium*, opera *Matthæi, & Cti Lucennensis*, anno 1590, collectus, & *Institutiones Juris Canonici*, a *Lancelloto*, anno 1563, compositæ, auctoritate publica destituuntur.

§. LXXX. Ex his intelligitur, me *Jus Canonicum* late sumsisse, ita ut eo *Jus Pontificium* etiam comprehendatur. In stricto autem significato sumtum *Juri Pontificio* opponitur, in quo sensu triplex inter utrumque jus obtinet differentia, prima *ratione cause efficientis*, nam *Jus Canon.* a Conciliis, Imperatoribus, atque Regibus, vel aliis, summam in Republ. potestatem habentibus, *Jus vero Pontificium* a Curia Rom. proficiscitur; secunda *ratione finis*, qui in *Jure Canonico* est, ordinare sacra, & tueri in Ecclesia *αρχιμωσκων*, *Juris autem Pontificii* finis est, imperium, in causis quoque civilibus usurpatum, firmare; tertia *ratione objecti*, nam *Jus Canonicum* agit tantummodo de rebus Ecclesiasticis, atque in *Decreto Gratiani* proponitur, *Jus vero Pontificium*, in *Decretalium voluminibus* propositum, causas etiam civiles tractat.

§. LXXXI. Sequitur *Jus Feudale Longobardorum*, quod eadem ratione in *Germania nostra* est *peregrinum*, & præterea *Jus non scriptum*, quippe cum nulla expressa sanctione apud nos sit introductum.

§. LXXXII. *Jus non scriptum particulare*, & quidem *peregrinum*, in *Imperio Rom. Germ.* est *Slavicum*. Hoc ideo
peregri-

peregrinum appello, quoniam *Slavi* jus civitatis *Germanorum* nunquam habuerunt. Utuntur autem ejusmodi *Slavorum* jure sex eorum civitates *Vandalicæ* dictæ, *Lubeca*, *Wismaria*, *Rostochium*, *Stralsundia*, *Gryphisvaldia*, & *Hamburgum*, atque *Jus Lubecense*, a metropoli, appellatur. Vid. Dn. *Thomas*. ad *Monzamb.* cap. 5. §. 13. pag. m. 262.

T I T. V.

DE STATU HOMINUM.

§. I.

Postquam in præcedentibus satis actum fuit de *jure*, pro *lege* sumto, ordo postulat, ut proponatur *jus*, pro *attributo*, seu *facultate*, *personæ competente*, acceptum. Hoc nihil aliud est, quam qualitas moralis activa, homini adversus alterum, quo cum in societate vivit, ad aliquid præstandum, competens.

§. II. Ideo autem *qualitatem moralem* dictum *jus*, pro *attributo personæ* sumtum, appellavi, ut illud distinguerem à *facultate physica*, ad quam omne illud pertinet, quod in facultate mea naturali positum est, ut ecce hominem aliquem, & maxime talem, quem viribus supero, occidere quidem possum, vel bona ipsius auferre, si vires meas naturales inspiciam, verum non omne illud, quod *physice*, seu *naturaliter*, possum, honestum etiam & licitum est; unde tum demum occidere aliquem *jure* possum, si v. g. injustus sit aggressor, ita, ut aliter periculum mortis, ab illo mihi imminens, evadere nequeam, vel si publica præditus sim magistratus potestate, ita ut ultimo supplicio facinorosum afficiam; bona etiam alteri *moraliter*, hoc est secundum leges, auferre tum possum, si jus mihi in illa quæsitum fuerit; ex quibus itaque satis patet differentia, inter *qualitatem*

litatem physicam, & moralem.

§. III. Hæc *qualitas moralis* est duplex, alia *activa*, alia *passiva*; per *illam* hominis libertas extenditur, etsi quandoque id cum *passione physica* sit conjunctum, ut jus pauperis percipiendi eleemosynam; per *hanc* vero, *qualitatem* scilicet *moralem passivam*, libertas naturalis restringitur, cujusmodi *qualitas obligatio* dicitur, quantumvis sæpenumero cum *actione physica* sit conjuncta, prout in eo, qui ad operas publicas condemnatus est, cernimus, ille enim, dum obligationi suæ satisfacit, *physice* aliquid agit, *moraliter* vero patitur; ut proinde *obligationis* natura atque indoles exinde satis intelligatur. Causa *juris*, hominibus competentis, est duplex, *voluntas superioris*, qua talis, in *lege*, & *voluntas æqualis*, qua talis, in *pactō*, & per consequens *lex*, vel *pactum*, hæc duo enim *jus*, pro *attributo personæ* sumtum, producant, quatenus libertatem laxant, quatenus vero eam restringunt, atque coarctant, oritur *obligatio*, & *legis vinculum*. Sed hoc de causa *remota*, siue *generali* intelligendum; *proximam* vero *juris* causam si quæramus, ulterius ad *species juris*, siue *personarum*, siue *rerum*, procedendum erit, nam pro diversitate harum diversarum specierum variat etiam *causa*, ita ut omne hoc *jus*, pro *attributo personæ* sumtum, ad unam proximam aliquam causam necquicquam redegeris, sic *consensus* quidem plerasque *juris* species produxit, harumque *causa* est; verum non semper ex *consensu* hoc *jus* profluere existimandum est, sic e. g. *jus* illud, quod patri in liberos competit, valde lubricum foret, si illius causam in *consensu* collocare velis. Qui vero *naturam* pro causa *juris* agnoscunt, nihil agunt, cum *natura* sit *ens physicum*, quod *effectum moralem* citra ullam impositionem (qualis enim causa talis effectus) dicto sensu non producit. *Dominium* quoque causa *juris* esse nequit, cum ipsum sit *jus*, seu certa *juris* species, & proinde

inde æque in hujus causam inquirendum.

§. IV. Jus hoc est, vel *perfectum*, vel *imperfectum*, quæ divisio ad id maxime utilis est, ut exinde intelligamus, ob quam *juris* læsionem, in civitate, *actio*, vel extra civitatem in societate gentium, inter Principes, *bellum* locum habeat, & proinde probe observanda erit.

§. V. Perfectum *jus* est *qualitas moralis activa*, ita mihi adversus alium, ad aliquid præstandum, competens, ut invitum eum atque refractarium *remedio coactivo*, ad obligationi suæ satisfaciendum, adigere jure queam.

§. VI. Imperfectum *jus* itidem est *qualitas* quædam *moralis activa*, vi cujus alter mihi, ad aliquid præstandum, tenetur, ita tamen, ut nolentem *remedio* aliquo cogere nequeam, sed ejus pudori atque conscientiæ duntaxat relinquatur, utrum debitum præstare velit, nec ne.

§. VII. *Remedium coactivum* aliud est inter eos, qui nullum recognoscunt superiorem, nisi Deum & enssem, aliud inter eos, qui in societate civili sub Magistratibus vivunt, ibi est *bellum*, heic *actio*.

§. VIII. An vero subditis contra Principes & superiores *remedium coactivum* juris persequendi gratia competat? quæri potest; respondeo, neque *bello* subditum adversus Principem experiri posse, utpote cum hoc inter pares, in societate gentium viventes, duntaxat locum habeat, neque etiam *actionem* contra eum instituere posse, nam hæc *Judicem* requirit, cujus jurisdictionem reus conventus agnoscere tenetur, qualis *Judex* respectu illius, qui nullum recognoscit inter mortales imperium, nullus dari potest, quod contra *Monarchomachos* observari debet. At Principibus satis expeditum est, inobedientes & immorigeros subditos, si contumaces atque refractarii sint, in ordinem redigere, atque ad debiti præstationem cogere, adeo ut omne *jus*, Principi a subdito debitum, licet humanitatis

duntaxat contineat officia, *perfectum*, & omnimodo vis ac potestas refractarios cogendi Principi concedenda sit; quod in æquali societate, quæ inter privatos est, secus se habet, nam ibi omne quidem jus, alii in alterum competens, *perfectum* est; verum si quid ex humanitatis duntaxat officiis præstandum sit, id in *imperfecti juris* finibus manet, ut proinde is, qui huic obligationi suæ imperfectæ volens non satisfacit, nolens ad præstationem ejusmodi humanitatis officii cogi non possit.

§. IX. Est & alia *juris* hujus, *pro attributo personæ* sumti, divisio, in *eminens*, & *vulgare*. Illud voco, quod summæ in Republica potestati in personas & bona civium competit, ita ut illis in casu necessitatis ad utilitatem communem succurrere debeant, & inviti ad id cogi possint; hoc *vulgare* vero appellatur, quod privatis in alios competit, ad dandum aliquid, vel faciendum.

§. X. Cum vero hoc *jus*, *pro attributo personæ* sumtum, in genere ita distinguatur, hinc oportet, ut proposita divisio in omnibus *juris* hujus speciebus procedat, sic ut etiam *jus personarum* aliud sit *eminens*, aliud *vulgare*, & porro *potestas dominica* dictam habeat qualitatem, vel *vulgarem*, vel *eminentem*. Nec minus *jus rerum* aliud est, *eminens*, & *vulgare*, quo pacto quoque *jus in re* & *ad rem* secundum eandem *qualitatem* considerandum erit. Hinc videmus, *dominium eminens* speciem saltem esse *juris eminentis*, prout ipsum hoc *dominium juris in re* species est; & quanquam sint, quibus injustum creditur esse, *dominium* statuere aliquod *eminens*, seu summæ in Republ. potestati talem in bona civium concedere facultatem, prout *Vittebergensibus* visum fuit, levi tamen opera horum sententia explodi potest, nam, quod in genere dictum *eminens jus* attinet, consideranti compagem Reipubl. & maxime pacta illa, quibus cives summæ potestati in Republ. omnia, quæ salutem publi-

publicæ, atque tranquillitatis publicæ conservationi inferviunt, submisisse creduntur, perpendenti facile apparebit, quod omnium voluntatum conjunctio imperiique in unum vel plures collatio aliter concipi nequeat, nisi cum summa potestate, uni vel pluribus concessa, tam *circa personas*, quam *bona civium*, saltem boni cives creduntur tempore constituti regiminis in cuncta ea, quæ a quovis secundum *sane rationis* dictamen præsumuntur, consensisse. Id vero maxime pronum est arbitrari, omnibus modis voluisse tum homines salutis publicæ per constitutum imperantem prospicere, quod aliter fieri non poterat, nisi in casu necessitatis subditi, tum *personas* suas, tum *bona* sua ad communem Reipubl. usum deputarent, quo spectat vulgatum illud axioma: *salus communis suprema lex esto*; nec iniquum est, quod tale jus Principi in cuncta civium bona & personas tribuatur, siquidem Princeps non quocunque casu vel tempore hanc potestatem exercere potest, sed tum demum, quando Respublica in talem incidit casum, ut ab interitu vel summo damno eripi nequeat, nisi cives dicto modo concurrant, atque imminens damnum extraordinariis suis contributionibus evitent; sunt enim extraordinariæ contributiones ex necessitate Reipubl., & ad illas proposita ratione subditi tenentur, quæ vi *juris eminentis*, maxime tempore belli, ipsis imponuntur. Alias extra necessitatis casum *jus* vel *dominium eminens* locum invenire nequit, & propterea errant isti Doctores, qui nonnullas dispositiones juris Romani, in quibus nulla reperiri potest necessitas, ex *dominio eminente* fluere arbitrantur, de qua re prolixius suo loco acturus sum.

§. XI. Tertia nunc sequitur *juris*, pro *attributo personæ* sumti, divisio, in *jus personarum*, & *rerum*, circa quam duplex tractatio instituenda est, vel *Theoretica* vel *Practica*. In priori tractatione agitur de eo, quod justum, vel injustum

stum est, circa personas, vel res; in posteriori vero tractatione modus procedendi in Judiciis proponitur.

§. XII. Jus *personarum* est moralis facultas, adversus eum competens, qui nobiscum in una eademque societate vivit, ad præstanda ea, quæ ex natura illius societatis debentur.

§. XIII. Differt a *Statu hominum*, ut effectus a causa sua, nam *Status hominum*, seu civilis personarum conditio, est causa *juris personarum*.

§. XIV. Considerantur autem homines, vel *absolute*, seu simpliciter, vel *relate*.

§. XV. Absolute, seu simpliciter, considerantur, absque relatione ad aliquam societatem.

§. XVI. In hac consideratione dividuntur i. in homines *simplicis generis*, & eos, qui sunt *mixti generis*.

§. XVII. Homines *simplicis generis* sunt, vel *Masculi*, vel *Fæminæ*. Et quamvis fuerint, qui, ostentandi ingenii gratia, scripserunt, *Fæminas* non esse homines, provocantes ad l. 38. §. 5. ff. de pæn. l. 44. pr. vers. *sed soli C. de Episc. & Cler. l. ult. in fin. C. commun. de manumiss.* item ad *Apostoli dictum* i. ad *Corinth. II. vers. 7. & 8.* istis tamen argumentis *Fæminæ* hautquaquam ex classe hominum ejiciuntur, unde non immerito aliquis in defensorem illius sententiæ *Tostum*, matrimonium contrahentem, sequenti epigrammate lusit:

factabas nuper brutum genus esse puellas,

At nunc it nuptum, Toste, puella tibi.

Proh facinus dirum, & non illo dogmate dignum!

Bestia nupta tibi est. O Sodomita cave.

Ni facies, tædam lector tibi, Sponse, jugalem,

Præferet, & sic mox tu quoque tostus eris.

At tu animo sis, Toste, bono; nam bestia cum tu

Sis ipsus, nubit bestia jure tibi.

§. XVIII.

§. XVIII. Quando in Jure Romano sermo fit de sexu masculino, tunc regulariter quoque sexus foemineus subintelligitur, non quidem proprietate vocis, sed ex interpretatione recepta. Vid. *l. 1. l. 195. pr. de Verb. Sign. l. 62. de Legat. 3.* Hoc procedit in contractibus, per *l. 3. §. 1. ff. de Negot. gest. in testamentis, per l. 18. ff. de Leg. 3.* in poenis, arg. *l. 16. ff. de Jure Fisci, l. 8. l. 10. §. 1. ad L. Jul. de adult. l. 7. de Jurisdic. nisi 1. materia substrata aliud suadeat, arg. l. 7. de Reg. Jur. l. 12. de Judic. vel 2. alia mens fuerit loquentis, l. Lucius 93. §. quasitum 3. ff. de legat. 3. l. 1. §. 3. ff. de ventre in poss. mitt.*

§. XIX. Foeminae dividuntur in *Virgines*, & non *Virgines*.

§. XX. Virgo est foemina, quæ virum venerisque usum non est experta. Clarissimus *Pagenstecher.* in tract. *de Jure virginit. in pr.* eam dixit puellam, quæ ἀνδρα & γυναικα; & præterea ibidem aliam significantiorem ex *c. 6. X. de frigid.* retulit descriptionem.

§. XXI. Quæ non sit *Virgo*, non est necesse definire, quippe cum id ex iis, quæ de *Virgine* dicta fuerunt, sua sponte fluat. An vero *Virginitas* ex certo signo cognoscatur, & per consequens corporis inspectione recte probetur, non alienum erit ab hac tractatione, paucis inquire. Quid apud *Hebræos*, circa hanc *virginitatis* investigationem, in usu fuerit, illius gentis Scriptores testantur, atque ex *Deut. 22. vers. 13. seqq.* colligunt, moris apud illos fuisse, ut *paranymphe* sindonem, sive linteum, cruore ex primo concubitu aspersum, ceu *virginitatis* repertæ signum, asservarent. Et memoriæ quidem proditur, hosce *paranymphe* dictos fuisse, *amicos socios*, qui, postquam conjuges, sponsus scil. & sponsa, in thalamum introducti erant, foris stabant, ceu observatores, & testes, deinde vero, postquam separati erant conjuges, intrabant, vestem-

S

que,

que, super qua concubuiſſent, tollebant, hanc, quod ſanguis in ea appareret, ſudarium pannum nominantes. Quod ſi ita eſt, facile crediderim, ſponſum, voce quadam hilari, ob repertum *virginitatis* ſignum, id ſignificaffe dictis *paranympis*, ſeu amicis ſociis, atque ad hunc morem *Johannem Baptiſtam* reſpexiſſe, verosimile maxime videtur, dum is *cap. 3. verſ. 29.* ita loquitur: *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt; amicus autem ſponſi, qui ſtat, & audit cum gaudio, gaudet propter vocem ſponſi.* Seu uti Lutherus illud reddidit: *Wer die Braut hat / der iſt der Bräutigam / der Freund aber des Bräutigams ſtehet / und höret ihm zu / und freuet ſich hoch über des Bräutigams Stimme / dieſelbe meine freude iſt nun erſüllet.* Apud *Alexandrinos* ejusmodi lintea, (*Φυλακεια* appellabant) a Pontificibus cuſtodita fuerunt, ſi *Iſidoro Philoſopho*, apud *Photium* illud teſtanti, credimus. *Grotius* ejusmodi veſtimenta dicta eſſe vult τα ἐνμαχια των γυναικειων μολυσμων. Vid. *Selden. de Uxor. Hebraic. lib. 3. cap. 1. p. 232.* Nec abſimile eſt, quod ex *Oleario*, & aliis memorat *Feltmannus ad l. 17. de LL. §. 23.* *Moschos*, & *Guzuratenſes Indos* idem facere, ſcil., intromiſſis in thorum conjugibus, eſſe ibidem etiam, qui ad fores exſpectarent, donec, ſigno victoriæ audito, (ecce ſine inimiciis cruentam victoriam) in cubiculum ingrederentur, linteumque inde cruentatum ablatum convivis oſtenderent. Sed an infallibilia dentur *Virginitatis* ſigna, ad me non pertinet diſquirere, Medicis facile eam rem diſcutiendam relinquo; quos tamen & ipſos deprehendes, hoc ſignum dololum & fallax credere: vid. *Ranchinus de Morbis Virgin. Sect. 1. cap. 3. §. 4.* Illud tamen capere nequeo, quomodo ex oculis *Fœminarum* certum incorrupti ſtatus criterium deſumi valeat, prout apud *Æſchylum* in *Toxotide* non nemo, ſe inde colligere poſſe, jactavit. De quo *Æſchyli* in notis ad *Solinum* ſunt reſtituti verſus, & ſecundum *Salmaſium* ita ſe habent:

Ritu

*Ritu puellis nuptiali expertibus
Immotus oculus in terram defigitur.
Nec me puellæ lumina exardescunt
Fallant, experta si qua jam fuerit virum:
Animus mihi ista discernendi gnarus est.*

Cæterum, quæ de probanda *Virginitate* observari merentur, docet *Schifordegkerus* in tract. de *Jure Regni Bohemie hereditario* tit. 3. cap. 46. §. 3. cujus verba a *Dn. Hertio*, in *disp. de inspect. ocul.* §. 10, relata sunt. Vid. *disput. mea, de veris matrimon. diriment. caus. Sect. 1. §. 14.*

§. XXII. Imbecillitas, quæ de *Fæminis* asseritur, non a natura, sed ex educatione, aliisque causis, apud complures gentes obtinentibus, provenit, & apud *Romanos* quoque invaluit, ita ut diversum jus inter *Mares*, ceu præstantiores, & *Fæminas*, ceu infirmiores, introductum fuerit, nam *Fæminæ*, *Jure Romano*, in illis negotiis, in quibus *Masculorum* præstantia requiritur, *Masculis* sunt deterioris conditionis, *l. 9. h. t. l. 2. de Reg. jur.* Illis vero casibus, in quibus dicta illarum imbecillitas, vel magnum in partu sustinendum periculum attenditur, melioris sunt conditionis, *l. 12. C. qui pot. in pign.* ita tamen ut beneficia, v. g. *SCti Vellejani*, illis propter imbecillitatem sexus concessa, non prosint *Fæminis Illustribus*, consilio aliorum instructis, alia vero jura, propter difficultatem partus illis tributa, omnibus, etiam *Illustribus Fæminis*, competant. Vid. *d. l. 12.* Cæteris casibus, in quibus nec præstantia *Masculorum*, nec dicta sexus foeminei qualitas consideratur, æquali jure cum *Masculis* utuntur *Fæminæ*. Vid. *l. 4. C. de lib. præter.*

§. XXIII. Homines mixti generis sunt *Hermaphroditi*, de utroque sexu participantes, qui in dubio casu, neutro sexu prævalente, habentur pro masculis, & proinde feudi capacibus; utcunque Doctores tradant, per rerum natu-

ram evenire non posse, ut *Hermaphroditi* utrumque sexum, æqualiter perfectum ad generandum, repræsentent; alterutro autem sexu prævalente, ille sexus, qui prævalet, attenditur: quo fine, ut potior sexus cognoscatur, inspectio ocularis instituenda est, præprimis in matrimonio, & successionem feudali. De hac inspectione prolixè egit *Paulus Zachias*, in *Quest. Med. legal.* Hac occasione observandum est de *Hermaphrodito* elegans ænigma, sequenti carmine propositum:

Cum mea me genitrix gravida gestaret in alvo:

Quid pareret fertur consuluisse Deos.

Mas est, Phæbus ait: Mars fœmina, Junoque neutrum:

Cumque forem natus, Hermaphroditus eram.

Quarenti lethum, sic Juno ait: occidet armis:

Mars, cruce: Phæbus, aquis: sors rata quæque fuit.

Arbor obumbrat aquas: ascendo: decidit ensis,

Quem tuleram casu: labor & ipse super.

Pes hæsit ramis: caput incidit amne: feroque

Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.

§. XXIV. Inter homines non computatur *monstrum*, foetus nim. ab homine quidem, sed contra formam humani generis editus, l. 14. h. t. l. 135. de verb. sign. cujusmodi foetus ex capite potissimum cognoscendus est, & baptizari non debet, imo tuto occidi potest. Vid. Clar. *Zaunschliffer* in *Disert. de Jure Monstror.* qui thes. 7. de hac re sequenti modo loquitur: *Hodie pro decisione questionis solet distingui, an id, quod nascitur, ita membris, & artibus insolitis, formamque humani generis minus exprimentibus, nascatur, ut eidem penitus vis intellectus, ac ratio desit, v. g. si mulier procreet porcum, canem, anguem &c. & tum impune occidi posse putatur, ne scil. educatum in perpetuum dedecus, atque opprobrium familie, non raro sat illustris, vergat; & huc quadrat caput L. XII. tabularum: monstrosos partus sine fraude cadunt;*

cedunt; quod & fecere Batavi: Grotius 1. manuduct. 3. Vide Zacchiam l. 7. tit. 1. qu. 1. num 12. Decian. rer Crim. 15. num. 31. Menoch. de arb. cas. 356. num. 82. Aut vero membrum aliquod, a forma humana aberrat, & tum iterum vel est membrum principale, vel minus principale. Si hoc v. g. si mulier enitatur canem cum capite humano, præditum illum partum ratione præsumunt, & ideo non occidendum, sed baptizandum asserunt. Vide Dedek. Thes. cons. vol. 1. p. 2. lib. 1. p. 2. lib. 1. Sect. 3. num 2. & seqq ubi num. 4. addit a Facultate Theol. Jenessi distinctionem in concubitu cum bestiis adhiberi hanc: Wenn aber ex concubitu cum bestiis die Mißgeburt herrühret / ist ein unterschied zu machen / so die rechte seite vom Haupt biß auff den Fuß einem Menschen / die lincke seite aber einem Vieh gleich ist / vel contra halten Wir dafür / wofern das Haupt eines menschlichen Hauptes gestalt hätte / daß in beyderleyen fällen die Tauff einer solchen Mißgeburt mitzutheilen; in ansehung daß das Haupt ist sedes animæ rationalis, und weil dasselbe eine forme menschlichen Hauptes hat / ist dahero abzunehmen / daß in demselben partu monstroso eine menschliche Seele vorhanden. Confer. Zacch. l. c. quæst. 4. num. 11. & seqq. Ex his etiam patet, quod, ubi error nature est in membro principali, baptismus non habeat locum in casu concubitus Sodomitici: nam in ordinario concubitu religiosius eo casu est procedendum pro ratione circumstantiarum, quo sancitum illud Ecclesiast. Const. Hallens. Tit. Von H. Tauff: fielen aber Sachen vor in Mißgeburten oder anderen fällen / darinnen die Wehemutter oder Eltern berichts oder trosts bedürfen / so können sie solches allezeit bey den Pfarherren bescheidenlich sich erhohlen. Hinc verior est illorum sententia, qui Guilieum Benedictum c. Raynutius verb. & soboles, quam habebat in utero, secuti, maxime considerandum censent, utrum in partu monstroso rationis indicia appareant VVissenb. ad l. 38. ff. de

V. S. Atque ex hoc discursu etiam decidi potest questio, an monstrum sepultum locum faciat religiosum? de qua in l. 38. ff. de V. S. Haftenus ille. Et quamvis hæc verba cum sententia mea pugnare videantur, penitus tamen re inspecta, facile conciliari possunt, nam, quod in dictis casibus, foetus habet formam capitis humani, & proinde baptizandus, hautquaquam vero occidendus est, id ego etiam asfero, sed ejusmodi partum, capite humano præditum, non refero ad *monstra*, prout ex præcedentibus satis liquet.

§. XXV. 2. Dividuntur Homines, *absolute* considerati, in *nascituros*, & *natos*.

§. XXVI. Nascituri, seu in utero existentes, in iis, quæ ad commodum eorum pertinent, pro jam natis habentur, modo conferri possint in tempus nascendi, & tempore ipsius actus non requirant absolutam perfectionem, l. 7. & l. 26. ff. h. t. Huic non obstat l. ult. ff. de Collat. agit enim de *collatione*, quæ non ante fieri potest, quam certum sit, aliquem natum esse.

§. XXVII. Nati vel *Liberi* sunt, vel *Servi*.

§. XXVIII. Liberi dicuntur, qui habent potestatem vivendi, ut velint, eaque faciendi, quæ liberis hominibus conveniunt, servis vero denegantur. Libertas in l. 4. pr. h. t. & §. 1. l. de Jure Pers. describitur, quod sit naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi si quid vi, aut jure prohibetur.

§. XXIX. Liberi dividuntur in *Ingenuos*, & *Libertinos*, l. 5. pr. ff. h. t. §. 5. l. de Jur. Person.

§. XXX. Ingenui dicuntur, qui statim, ut nati sunt, liberi sunt, pr. l. de Ingen. Ubi sufficit, matrem esse liberam, & quidem aliquo duntaxat tempore, vel conceptionis, vel nativitatis, vel intermedio, quamvis pater fuerit servus, quippe cum matrem sequatur is, qui nascitur sine legitimo matrimonio, l. 24. ff. h. t.

§. XXXI.

§. XXXI. Libertini sunt, qui ex justa servitute manumissi sunt, *l. 6. b. t. l. 4. de Just. & Jure, princ. l. de Libertin.* Hi modo majorem, & justam libertatem consequuntur, & fiebant *Cives Romani*, modo minorem, & *Latini*, ex *lege Junia Norbana*, fiebant, modo inferiorem, & fiebant, ex *lege Ælia Sentia, Dedititii*, § 3. *l. eod.* Sed *Justinianus* hanc differentiam, inter *Libertinos* obtinentem, explosit, dum omnes civitate Romana decoravit, in dict. §. 3. *l. Conf. l. un. C. de dedit. libert. toll. & l. un. C. de Latin. libert. toll.* utcunque aliud judicium fuerit *Augusto*, magni æstimanti, sincerum, atque ab omni colluvione peregrini, ac servilis sanguinis incorruptum servare populum, *Suet. c. 40.* Porro Jure novissimo sustulit quoque *Justinianus* dictam differentiam, quæ inter *Ingenuos*, & *Libertinos* fuit, ita ut omnes manumissos ingenuos esse, sanciverit, in *Nov. 78*; salvo tamen jure Patronatus; ex quo tempore *Libertini* quidem desierunt, sed non *Liberti*, ceu qui ad Patronum, cui jus Patronatus, in dicta *Nov.*, salvum mansit, relationem habent.

§. XXXII. Servi sunt, quibus facultas, paulo ante proposita, non competit; qui *Jure Romano absolute*, & simpliciter considerari possunt, absque relatione ad Dominum, seu certam societatem, hoc est, absque actuali subjectione, ut sunt *Servi* a Dominis suis pro derelictis habiti, *l. 38. §. 1. ff. de Noxal. action.* Et in *l. 3. pr. ff. de pecul. Ulpianus* *Servum* hereditarium in nullius potestate esse, scribit. *Conf. l. 64. in fin. ff. de hered. instit.* Ex quibus apparet, *Servum*, referendum esse ad prædicamentum *qualitatis*, hautquam vero ad *relationis*, vel *actionis* prædicamentum, & proinde *Imp. in pr. l. de Jure person.* illam divisionem, qua *Homines* vel *Liberi*, vel *Servi* dicuntur, *summam*, h. e. absolutam, appellavit.

§. XXXIII. Servitus dividitur in *Publicam*, & *Privatam*.

§. XXXIV.

§. XXXIV. Publica est universi populi, viventis, sub *Monarchico regimine*; quo sensu *Livius*, lib. 36. cap. 17., de *Syris*, & *Asiaticis* populis scribit, eos esse levissima hominum genera, & servituti nata. Huic opponitur *Libertas publica*, eorum nimirum, qui in *Libera Republica*, vel *Democratica*, vel *Aristocratica*, vivunt. Sed *Publica Servitus* ad præsens institutum non pertinet; neque etiam hujus loci est *Servitus*, quam vulgo *Naturalem* vocant, & de hominibus hebetioris ingenii, ad se ipsos regendos ineptis, asserunt, nam ejusmodi *Servitutis* modum, quo aliqui *Servi natura* dicuntur, plane non agnosco, cum enim, secundum vulgatum axioma, a posse ad esse non valeat consequentia, hinc sponte sua fluit, non esse prudentioribus in hebetiores imperium quæsitum, neque hos illis esse subiectos. Quid quod sæpenumero ejusmodi obtusi ingenii homines, aliis, & quidem multis populis imperasse, constat; sic de *Claudio Tacitus* sequentia scripsit: *non judicium, non odium erat, nisi inditum, & jussum.*

§. XXXV. Cum itaque *Privata Servitus*, quæ singulorum est, hujus loci sit, hinc in causam illius inquirendum est, quippe cum Doctores hac in controversia inter se non conveniant. Illi vero rem acu tetigisse mihi videntur, quibus verisimile videtur, initio quosdam homines, vel inopiæ vel etiam propriæ hebetudinis sensu, adactos fuisse, ut sibi ab aliis in perpetuum alimenta stipularentur, & pro illis operas perpetuas promitterent. His accesserunt in bello capti, ceu qui a multis gentibus pro *Servis* fuerunt habiti. Qui vero natales *Servitutis* vel a *natura*, vel *immediate a Deo* deducunt, valde hallucinantur, nam nulla entia moralia immediate a Deo, vel natura, citra ullam impositionem humanam, producuntur. Dissentit *Horn. lib. 1. de Civit. cap. 3.*

§. XXXVI. Jure Romano *Servi nascuntur*, aut *fiunt*.

§. XXXVII.

§. XXXVII. Nascuntur ex ancillis; partus enim sequitur ventrem, *l. 5. §. 2. h. t.*

§. XXXVIII. Fiunt, vel *Moribus plurium Gentium*, vel *Jure Civili*.

§. XXXIX. Moribus plurium gentium per *Captivitatem* personarum, in justo bello factam, quod in bello, contra *Turcas*, vel alios *infideles* adhuc obtinet, & quidem ex jure talionis; inter *Christianos* vero *captivi* non fiunt *Servi*, sed data pecunia redimuntur.

§. XL. Jure Civili fiunt *Servi*, propter turpe aliquod factum, quale est, si 1. major 20. annis, ad pretium participandum, sese venundari passus est, *l. 5. §. 1. h. t. §. 4. I. de Jure person.* item 2. quando libertus, ob ingratitude, patrono in *servitutem* traditur, §. 1. *I. de capit. deminut.* nec non 3. si libera mulier se *servo* alieno jungebat, quæ, denunciante id Domino servi, ex *SCto Claudiano* libertatem amittebat, & substantiam cum libertate; sed *Justinianus* hoc *SCtum*, ceu indignum temporibus suis, penitus abrogavit, in *l. un. C. de SCto Claud. toll.* Vid. *tit. Inst. de Success. subl.* Huc 4. pertinet *Servitus pænæ*, a *Justiniano* quoque abrogata, in *Nov. 22. c. 8. & auth. sed hodie C. de donat. int. vir. & uxor.*

§. XLI. Hodie *Servitutem* abrogatam esse, vulgo contendunt, quod tamen non admitto, & ut id perfecte cognoscatur, operæ pretium erit, veram *Servitutis Germanorum* indolem heic explicare, quo facto, facile erit, judicare, utrum ejusmodi *Servitus* in Germania abrogata sit, nec ne. Quando itaque hanc rem a priscis temporibus repeto, invenio jam tum tempore *Taciti* in Germania, alios *Servos domesticos* fuisse, & alios *glebæ addictos*. Illi vocantur *Knechte* / hi vero *Leibeigene*; cujusmodi differentiam etiam observavit *Francke in Chronico fol. 241.* ubi dicit: *Leibeigen seyn / heisset gleichwol eigene Güther haben / aber seinen Leib*

Leib nicht dürfen verrücken / unter andere Herrschaft / ohne seines Herren vergunste und willen; Knecht / aber / den die Wallachen / Schlawen nennen / sind mit Leib / Weib / und Kind / ihres Herren.

§. XLII. Per *Servos domesticos* non intelligo mercenarios, hoc est famulos, vel ancillas, vi contractus locationis conductionis ministeria, seu operas in familia præstantes, sed mancipia, & per consequens veros *Servos*, qui a *Servis*, *gleba addictis*, in eo differunt, quod in una eademque domo cum Domino habitent, de quibus egit *Tacitus de Germania*, cap. 20. sequentibus verbis: *Dominum, ac Servum nullis educationis deliciis dignoscas. Inter eadem pecora, in eadem domo degunt. Hi domestici Servi, vel fuerunt Custodes, vel Pastores. Custodes vel ipsius casæ, vel equorum custodes. Pastores autem vel ovium, vel suum, subulci, vel boum, bubulci dicti, & præterea Servi fuerunt carpentarii, ferrarii, molinarii, & alii, de quibus vid. Cangius, in Glossar. sub voce servus. De his Servis Senecam locutum fuisse, existimo, & quidem in Epist. 47., ubi sequentem in modum scripsit: Variana clade quam multos, splendidissime natos, senatorium per militiam auspicientes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem casæ fecit.*

§. XLIII. Hi domestici Germanorum Servi, æque ac Romanorum, vel fiebant, vel nascebantur.

§. XLIV, Fiebant, vel modo Germanis cum aliis Gentibus communi, vel modo illis proprio.

§. XLV. Communi modo fiebant per Captivitatem, de quo modo intelligendus est *Seneca*, in loco supra cit. nam cum *Romani*, aliique Populi, cum *Germanis* bella gerentes, captos in *Servitutem* redigerent, hinc idem etiam fecerunt *Germani*, captos in bello ad ministeria familiæ suæ applicantes, sic ut essent mancipia, & proinde *Servi*, proprie dicti. Horum *Servorum* numerus variis bellis, in quibus
Germani

Germani a victis hostibus multos captivos acceperunt, auctus fuit. Potissimum vero dicta *Servitus* augmentum accepit, tempore *Clodovæi*, *Francorum* Regis, *Alemannos* devictos gravissimo *servitutis* iugo subjicientis, & quidem ad exemplum *servitutis Romanorum*, qua de re *Lehmannus*, in *Chron. Spir. lib. 2. cap. 20. pag. m. 96*, ita ait: Dieweil dann Clodoveus bey den Römern den brauch in acht genommen / daß Sie die überwundene mit Leibeigenschaft beladen / und dadurch alle mittel wieder Sie zu kriegen abgeschnitten / hat er gleichmässige streng und schärf fürgenommen / und die Alemannier aller Wehr und Waffen entblößet / und an stat / daß er Mann / Weib und Kindern das Leben geschencket / alle sämtlich zu Knechten und mit Leib und Gut ihme zu eigen gemacht / und auß ihrer uhralten teutschen Freyheit / so tief herunter gesetzt / daß Sie weder selbst Krieg erheben können / noch zu Kriegshändeln oder andern Oberkeitlichen Verwaltungen gezogen worden / sondern Diener und entwehrte Leut seyn / und bleiben müssen. Et quamvis certum sit, multos horum *Servorum* glebæ adscriptos fuisse, negari tamen nequit, quin plerique, vel saltem aliqui eorum *domestici Servi* fuerint, quippe cum *Lehmannus cit. loc.* tradat, *Clodoveum* id fecisse, ad exemplum *Servitutis Romanæ*, ceu quæ regulariter indolem, supra propositam, habuit. Porro dicta *Servitus* ingentem etiam accepit accessionem, sub *Carolo M.*, *Saxones*, (sub quibus eo tempore *Vestphali* quoque comprehendebantur) post bellum triginta tribus annis gestum, vincente; hic enim, ut omnibus modis seditionem evitaret, *Saxones*, *Albis* ripam accolentes, inde *Albanos* dictos, in *Galliam*, & *Belgium* compulit, eos autem, quos reliquit, *Servos* fecit, ex quibus multi etiam *domestici Servi* facti fuerunt, ut constat ex *Caroli M. testamento*, apud *Pithæum*, & ex *Ludovici Pii charta divisionis Imperii A. 837. §. 7.* Vid. *B. Hert. in diss. de*

de homin. propr. §. 2. Posthæc circa seculum X. accedebant *Servi*, in bello, cum *Slavis* gesto, capti, per totam *Germaniam* dispersi, ut proinde hoc nomen gentis ejusmodi *Servis domesticis* ab eo tempore tribueretur, dicerenturque **Schlaven**; & cum ex *Slavorum* populis etiam *Smurdi* fuerint, hinc ab illis *Smurdis* apud nos natales accepit vox *Smuroser* / quæ parasitum significat. Vid. *Hertius cit. loc.*

§. XLVI. Proprio modo *Germanis Servi* fiebant, per privatam *conventionem*, *jure* quidem *Romano* illicitam, *Germanis* tamen semper permissam, utcunque *Francis* non licuerit, se in servitutem addicere, secundum *Capitulare Caroli Calvi tit. 36. §. 34.*

§. XLVII. Hæc *conventio* vel fiebat per *sortem*, ceu in qua eventus erat fortuitus, vel per *liberam*, & *certam* illius, qui se alteri servum addicebat, *voluntatem*.

§. XLVIII. Illa, quæ per *sortem* constituebatur, *servitus*, duobus modis fiebat, vel per *lusum aleæ*, vel per *duellum*.

§. XLIX. Prior modus, quo nimirum per *aleæ lusum* *Servi* fiebant, descriptus est a *Tacito de Germania cap. 24.* hisce verbis: *Aleam (quod mirere) sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo, ac novissimo jactu, de libertate, & de corpore contendunt. Victus voluntariam servitutem adit: quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac venire patitur, ea est in re prava pervicacia: ipsi fidem vocant.* Et cum *Germani*, auctore eodem *Tacito, cap. 24,* hujus conditionis *Servos* per commercia tradiderint, hinc ultro apparet, eos vera mancipia fuisse. Quod vero ibidem addit *Tacitus*, ideo talia mancipia, *jactu aleæ* acquisita, per commercia tradita, hoc est alienata fuisse, ut nimirum *Germani* se quoque pudore victoriæ exsolverent, id moribus *Germanorum* hautquaquam convenit, quippe cum, priscis maxime

maxime temporibus, ejusmodi aleæ lusus apud *Germanos* publice semper permissus fuerit, sic ut res, vel personæ, per lulum acquisitæ, absque pudore possideri, atque retineri potuerint, quamvis legibus *Romanorum* ejusmodi lusus prohibitus fuerit, adeo ut hac in re integer tit. *de aleatoribus*, in ff. occurrat.

§. L. Posterior modus, quo nimirum aliquis per *duellum* servitutem incurrebat, priscis etiam temporibus maxime frequentabatur, ita ut constet, eum, anno 1336, sub *Ludovico Bavaro* Imperatore, adhuc obtinuisse, cujus memorabile exemplum literis mandavit *Schilter. in praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 2. §. 1.*

§. LI. Per liberam hominum voluntatem, & absque forte *Servi* apud *Germanos* fiebant, quando aliquis se sponte sua alterius dominicæ potestati subiciebat, quod propter varias causas olim contingebat, inter quas etiam erat paupertas, & delictum, prout apparet ex *LL. Frisiorum tit. II. & Leg. Bajuvar. c. 6. tit. 5.* Hujus venditionis formulas exhibuit *Marculph. form. 51. 135. & seqq. edit. Lindenbrogiana, & l. 2. c. 28. Conf. Aimoin. 3. Hist. c. 56. Gregor. Turonens. l. 7. c. 45. de fame, quæ per Galliam grassabatur: Subdebant se pauperes servitio, ut quantulumcunque de alimento porrigerent. Bignonius ad formulas Sirmondicas c. 10. Vid. Hert. in dicta dissert. de hominib. propr. sect. 1. §. 4.*

§. LII. Supra propositis modis fiebant servi apud *Germanos*. Nascebantur autem ex illis *Servis*, qui, supra relatis modis, fiebant, ratio enim non patitur, ut existimemus, hos, ex dictis servilis conditionis hominibus natos, liberos fuisse, cum parentes haberent servos, & per consequens in servitute nascerentur.

§. LIII. Servi, *glebæ addicti*, erant, qui in vico aliquo separatam a Dominis suis mansionem, agrosque, quos colebant, habebant, ita tamen ut Dominis quoad personas

etiam subjicerentur. De his *Tacitus* agit, *cap. 25.* cujus hæc sunt verba: *Ceteris servis, non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit.* Hujusmodi *Servi* inter alia Dominis suis frumenti vel aliarum rerum quantitatem, certis temporibus, præstabant, sic ut, intuitu illius præstationis, similes essent colonis, quod *Tacitus* dicto loco optime significavit, hisce verbis: *Frumenti modum Dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit.* Qua in re Clericorum *Servi* durioris erant conditionis, quam aliorum *Servi*, prout innuit *Lehmannus*, in *Chron. Spir. lib. 2. cap. 20. pag. m. 98.* sequentibus verbis: Die fünfte Beschreibung / daß der Leibeigenen Behausung / Aekern / und Obs- oder Wein-Garten / mit sonderbahrllichem jährlichen Gelt / oder andern Zinsen beschweret worden / nemlich daß Sie eine gewisse anzahl Wein / Hanen und Hünner / Gänß / Obs / Del / Wachs / Fisch / und anders zu Zins ihrer Herrschaft gereicht: Solche Bürden haben fürnehmlich die Geistliche ihren Leibeigenen neben andern beschwerden aufgeladen / und so streng darob gehalten / daß Sie derjenigen Haab und Güter / so ihre leibeigenschaft / mit Gelt abgekauft und gefreyet worden / von solchen Zinsen nicht quit und frey geben.

§. LIV. Hi *Servi*, *glebae addicti*, sub *Clodoveo*, & *Carolo M.* in tres classes distinguebantur, erant enim, vel 1. *Servi* ipsius *Regis*, qui a *Fisco* Regio dicebantur *Fiscales*, seu *Fiscalini*, Germ. die Reichs / oder Königs-Leute / vel 2. *Ecclesia*, qui *Ecclesiastici* dicebantur, vel 3. *privatorum*.

§. LV. In universum autem hujusmodi *Servi* iisdem modis, quibus *Servi* prioris generis, *domestici* dicti, constituebantur, sic ut, quoad modos constituendi utramque, & prioris, & posterioris generis servitutem, hactenus nulla fuerit differentia, dum dominis procul omni dubio permissum

missum fuit, *Servos* suos *domesticos*, dictis modis acquisitos, *glebae addicere*, eoque sine casam, pro separata mansionem, & agros, pro cultura, assignare; casa enim quamcunque mansionem rusticam significat, sic ut ejusmodi *Servi*, *glebae addicti*, a tali *casa*, pro mansionem istis assignata, *casati* dicantur, *Servisque*, *non casatis*, seu *domesticis*, opponantur. Id tamen proprium est hujusmodi *servitutis*, quæ per *glebae additionem* constituitur, quod in certo aliquo districtu sola terræ seu regionis qualitas hujus posterioris generis *Servos* faciat, sic ut hi, utcunque liberi, eo ipso, quo in ejusmodi regionem venerunt, & domicilium ibidem constituerunt, *glebae* addicantur, *Servique* fiant, quod potissimum in *Algovia* contingit, eoque pertinet vulgatum *Germanorum* proverbium: *Die Lust machet Leibeigen* / de quo vid. *Hert. lib. 2. paræm. 12. pag. m. 608.*

§. LVI. Cum dicti *Servi*, *glebae addicti*, seu *casati*, vulgo etiam *homines proprii* dicantur, hinc de tali appellatione, & indole horum *hominum propriorum*, demonstrando illorum differentias a *Servis juris Rom.*, quædam subjicere, non inutile erit, ut eo melius postea judicari possit, utrum tales homines in *Germania* adhuc dentur, nec ne. Si originem hujus appellationis requiramus, videtur ea referri posse ad *Suevicos* Imperatores, nam in *paranesi VVinsbeckii*, qui vixit sub *Friderico I. Imperatore*, & ejus aula, *eigene Lûte* / & in *Jure Feudali Alemannico cap. 125. §. ult. eigen* vocantur. Huc etiam pertinet *Constitutio Friderici II. Imperatoris*, quæ de juribus Statuum anno 1232. sancita, & a *Schiltero tom. 2. Inst. Jur. Publ. pag. 119.* relata fuit; in hac enim dictum nomen *hominum propriorum* occurrit. Vid. *Hertius in cit. dissert. sect. 2. §. 1.* Quare autem specialis appellatio illis hominibus indita sit, cum simplex *Servorum* nomen sufficere potuisset, incertum est. Fortassis ideo id factum fuit, quoniam illis temporibus communis persuasio erat,

erat, *Servitutem* abrogatam esse, ut proinde *Servitute*, secundum communem errorem, abrogata, aliud peculiare nomen necessarium fuerit. Sunt autem, quibus probabile videtur, quod ejusmodi peculiaris appellatio adscribenda sit ignorantiae primorum *Doctorum juris Rom.* in Germania, præter *leges Romanas*, earumque verba, nihil intelligentium; verisimile enim esse, ajunt, hos *Doctores*, indolem dictorum hominum, revera *Servorum*, cum *Servis Romani juris* non convenire, videntes, existimasse, eos prorsus non esse *Servos*, & proinde peculiarem appellationem *hominum propriorum* illis indidisse. Sed in re incerta nihil definitio.

§. LVII. Quamvis autem in omnibus *Germaniæ* regionibus *Homines proprii* non amplius deprehendantur, in multis tamen provinciis adhuc dantur, & præprimis in iis, quæ serius *Academias* acceperunt; nam in aliis terris doctrina, de *Servitute* in *Germania* abrogata, a Professoribus juris publice proposita, occasionem multis dedisse videtur, ut ibidem *Homines proprii* ad classem liberorum hominum relati fuerint. Et hinc evenisse putant, ut *Homines proprii* in *Vestphalia*, aliisque vicinis regionibus, ceu in quibus tardius demum *Academiae* erectæ fuerunt, servilem suam conditionem retinuerint; quamvis ex iis, quæ in præcedentibus de *Carolo M.* retuli, facile etiam intelligatur, quare hodie in *Vestphalia* tot *Homines proprii* inveniantur.

§. LVIII. Multis autem modis hi *Servi*, seu *Homines proprii*, a *Servis domesticis* differunt, i. illi in eadem domo cum Domino non habitant, hi vero apud Dominum regulariter degebant, arg. *l. 1. pr. ff. de Scto Silan.* 2. *Homines proprii* in urbibus, seu civitatibus, non degunt, sic ut, secundum consuetudinem, in multis civitatibus obtinentem, ii, qui in urbes recipiuntur, fidem teneantur facere

cere, se liberos esse, vel a nexu, quo *Homines proprii* tenentur, liberatos, daß Sie nicht leibeigen / oder wachszinsig seyn. Et cum *Homines proprii*, inter præstationes aliarum rerum, plerumque etiam gallinas, vulgo *Leibhennen* dictas, pendere debeant, hinc exinde natum fuit apud nostrates proverbium: *Keine Henne flucht über die Mauren* / quo ipso significatur, *Homines proprios* in urbibus non degere. Vid. *Hert. in lib. 2. paræm. 11.* At *Servi domestici* una cum Dominis suis regulariter in urbibus habitant. 3. *Homines proprii* in genere Dominis suis non acquirunt, sed *Servi domestici* Jure Romano indistincte Dominis suis acquirebant. 4. *Homines proprii* quadrupedibus non æquiparantur, utcunque in multis locis a Dominis suis tam acerbe tractentur, ut, hoc intuitu quidem, cum brutis comparari possint; sed *Servi* Jure Rom. quadrupedibus exæquantur per *l. 2. §. 2. ff. ad L. Aquil.* Conf. *Seneca in epist. 47.* ex qua clare liquet, quod *Romani Servi* suis tanquam jumentis usi fuerint. 5. *Homines proprii* Domino suo etiam canonem præstant, quod secus est in *Servis domesticis*. 6. *Homines proprii* non habentur pro mortuis, sed *Servi* Jure Rom. pro mortuis habentur. 7. *Homini- bus propriis* competunt jura connubiorum, contractuum, & testamentorum, quæ tamen in *Republica Romana* *Servis* denegata fuerunt. Sed hac in re statuta, & consuetudines locorum observari debent, scio enim, dari loca, in quibus *Homines proprii* cum omnibus suis bonis, & rebus ad Dominum pertinent, & per consequens facultas de ejusmodi bonis, ceu potestati dominicæ subjectis, disponendi, illis ibidem non competit. In aliis vero locis, ubi aliquorum bonorum proprietates ad illos pertinet, ex dictis consuetudinibus, vel statutis cognosci debet, utrum habeant tantummodo facultatem disponendi inter vivos, an vero etiam per ultimas voluntates de illis rebus disponere valeant.

valeant. Sunt etiam loca, in quibus ad *Homines proprios*, soluto matrimonio, duntaxat pertinet vidualitium; ut proinde *Weknerus*, sub voce *Leibeigenschaft* / bene scripserit: conditionem hominum priorum pro more cujuscunque loci variare, & alios meliore, alios deteriore loco haberi. Et quamvis indoles dictorum hominum, secundum varia locorum statuta, normam hac in re facientia, variet, id tamen, quod ante dixi, certum manet, eos servilis esse conditionis. Sed si differentiae, paulo ante recensitae, & procul dubio adhuc plures, inter *Homines proprios*, & *Servos domesticos*, seu *Servitutem Romanorum* dantur, ecquae tum servilis indoles in dictis hominibus reperitur? Respondeo, ad hanc servilem conditionem satis esse, quod *Homines proprii* cum liberis suis Domino subiecti sunt, & per consequens illi ad operas, & canonem tenentur, adeo ut ab hoc nexu se, invito Domino, nunquam liberare queant. Ex quo etiam sequitur, *Homines proprios* in multis cum *Servis Rom.* convenire, nam 1. æque ac *Servi* operas præstare tenentur, 2. jus Domini quocunque titulo, sive oneroso, sive lucrativo, in alium transferri potest, 3. uterque, & *Homo proprius*, & *Servus*, manumissione demum libertatem accipit.

§. LIX. Ex hætenus proposita indole *Servitutis Germanorum* levi opera cognosci potest, utrum ejusmodi *Servitus* abrogata sit, nec ne. Doctissimus *Conringius in Exercit. de Urbib. German.* §. 81. scribit: omnes pene servos, per universam *Germaniam*, seculo X, ex pietatis fervore, manumissos fuisse; sed quanta alias hujus viri sit auctoritas, hæc tamen veritati, in præsentī re, luce meridiana elariori, cedere debet; tantum autem abest, *Servitutem* in *Germania* abrogatam esse, ut potius constet, utramque ejus speciem, in præcedentibus relatam, adhuc frequentari, quod jam figillatim demonstrabo.

§. LX.

§. LX. Servi *domestici*, non *casati* etiam dicti, illi, prout paulo ante dixi, erant, qui apud ipsum Dominum degebant, glebæque non adscribebantur. An hi hodie sunt abrogati? Non opinor; nam illi, quos *Germani* in bello a *Turcis*, vel aliis *infidelibus* populis capiunt, jugo *Servitutis* adhuc subjiciuntur, fiuntque capientium *Servi*, sic ut experientia doceat, ejusmodi homines captos, hodiernis adhuc temporibus, Dominicæ potestati, ut vera mancipia, subjici, neque est, quod dicas, tales captos per baptismum liberos fieri, quippe cum *Servitus* neque pietati, neque *Christianismo* repugnet, & per consequens ejusmodi mancipia baptizari, *Christianamque* religionem assumere, & tamen in justa *Servitute* manere possint. Imo *Apostolus Paulus*, 1. ad *Corinth.* cap. 7. vers. 21. *Servos* humanitati tantummodo vindicat, quod argumento est, eorum conditionem hautquaquam *Christianismo* repugnare. Prolixius hæc probavit *Illustris Thomasius in questionibus promiscuis in Academ. Frideric. ventilatis quest. 8.* Et cum hi *Servi domestici Germanorum* in plerisque cum *Servis Romanorum* conveniant, hinc existimo, in ejusmodi *Servis*, a *Turcis*, vel aliis *infidelibus* captis, magnum habere usum doctrinam *Juris Romani*, de *Servis*, quamvis *Thomasius in dictis quest. promisc. quest. 6.* id negaverit. In eo tamen differentia est observanda, quod *Jure Romano* liberis hominibus non licuerit, per conventionem se aliorum Dominicæ potestati subjicere, libertatemque suam vendere, *Jure autem Germanico* id non fuerit impermissum, adeo ut hodie quoque id fieri posse credam cum *Dn. Hertio in cit. dissert. sect. 3. §. 3.* ita tamen, ut ille mos, quo olim per *duellum Servitus* constituebatur, apud nos merito pro abrogato haberi debeat.

§. LXI. Sed an illa *Servitus*, quæ *glebæ addictorum* est, hodie adhuc obtinet? Omnino; vervecum enim in patria

caput esse crediderim cui *Homines proprii*, in *VVestphalia*, aliisque *Germania* regionibus, incogniti sunt. Et quamvis *Struvius in Synt. Jur. Civ. exerc. 40. th. 72*, & plerique alii Doctores contendant, *Homines proprios*, quoad statum, esse liberos, ex illis tamen, quæ in præcedentibus a me relata fuerunt, contrarium liquet; eo ipso enim, quo hi homines non sunt *Liberi*, sequitur, eos esse *Servos*, cujusmodi antecedens exinde probatur, quod *Homines proprii* manumissione demum libertatem consequuntur, sic ut inter hujus conditionis homines, & *Servos* non major sit differentia, quam quæ est inter Dominum, & Herum, hoc est nulla. Talem itaque veram *Servitutem* in *Germania* adhuc hodie conspicuam esse, satis certum est, & id de plerisque provinciis facili opera comprobare possem, nisi id nimis prolixum foret. Imo in provinciis, *Germania* vicinis, usum *servitutis* deprehendimus. In *Flandria* obtinet singularis *servitutis* species, quæ, referente *Nicolao Burgundo ad Consuetud. Flandr. tract. 15. pag. m. 312.* appellatur *jus optimi catalli*. Et quamvis cit. Auctor hanc vocem a *catulo*, sive *catello* derivarit, id tamen alii, indolem hujus præstationis accuratius perpendentes, difficulter admittent; nam cum incolæ *Flandriae* ab initio pro *Servis* haberentur, sic ut Dominus defunctis succederet in dimidiam partem mobilium, & ad obsequium ejus vivi adigerentur, postea *Margarita Flandriae* atque *Hannonia Comitissa* hoc jugum *servitutis* subditis suis ademit, & in vicem illius introduxit, ut Dominus, mortuo servo, optimum illius *caballum*, ut equum, vel aliud pecus, vel quicquid in supellectile, ornamento, mundo, aut instrumento pretiosissimum habetur, eligere queat. Et quoniam *caballus* inter alia pecora prævalet, omniumque optimum regulariter esse solet, hinc ego pro certo habeo, corruptam supra propositam esse appellationem, sic ut non sit dicendum

jus

jus optimi *catalli*, sed, litera t. in b. mutata, jus optimi *caballi*.

§. LXII. Cum *Hominibus propriis* non sunt confundendi *Rustici*, ex locatione conductione prædii alicujus conducti locatori *operas* præstantes, nam *Homines proprii* a nexu, supra explicato, se invito Domino, nullo unquam tempore, liberare valent, sic ut liberi eorum in eandem quoque servilem conditionem succedant, at *Rustici*, respectu prædii conducti, locatori *operas* præstantes, finito locationis tempore, prædium relinquere, & per consequens a dicta obligatione se eximere possunt. In universum autem quidam *Rusticorum* appellantur *die Meyere* / alii *die Röttere*. Prioris generis illi sunt, qui tot agros possident, ut ad eorum culturam ad minimum duos equos habeant. Posterioris generis sunt, qui tot agros, & equos non habent, & ut mihi verisimile videtur, a voce *curtis* ita dicuntur; hujus enim vocabuli usus, priscis temporibus, quamlibet domum, & proinde rusticam etiam mansionem, significabat, & idcirco existimo, quod vox illa *germanica*, *eine Rotte* / qua adhuc *Vestphali* uti, eaque *Rustici* alicujus exiguam mansionem designare solemus, non aliunde, quam ex veteri illa voce *Curtis* derivanda sit.

§. LXIII. Dictæ rusticorum *operæ*, vel *determinatæ* sunt, vel *indeterminatæ*.

§. LXIV. *Determinatæ* sunt, quæ ad certum tempus, vel numerum restrictæ sunt.

§. LXV. *Indeterminatæ* sunt, quæ, quotiescunque opus, præstandæ sunt, ita tamen ut potius restringi, quam extendi debeant.

§. LXVI. Illud commune est omnium *Operarum*, quod *Rusticis*, præstantibus *Operas*, non debeantur alimenta, sed illis incumbat, ea, proprio sumtu, præstare, arg. l. 18. ff. de oper. libertor. quod tamen limitatur in *Operis*, extra pro-

vinciam præstandis, ceu in quibus Dominus, cui ejusmodi *Operæ* præstandæ sunt, sumtus, & impensas suppeditare debet. Conf. *Husan. de homin. propr. c. 6. n. 92.*

§. LXVII. Plane illi *Rustici*, qui ab aliis nullum prædium conduxerunt, sed propria bona possident, & vulgo *Erb-Bauren* appellantur, ab omni *Operarum* præstatione immunes sunt, ita tamen, ut per id hautquaquam excludantur *Operæ*, quæ Domino territorii, & proinde officiali ejus, ut Satrapæ, vel Judici præstandæ sunt; & ne officiales, in his *Operis* exigendis, in Ducatu *Clivienfi*, & Comitatu *Marcano*, modum excedant, idcirco illis, per Constitutiones Provinciales, seu Edicta, variis temporibus, & quidem inter alia, *anno 1560*, item *1675, die 11. Martii*, *anno 1677, die 13. Januarii*, *anno 1683, die 18. Decemb.* *anno 1695, die 27. Octob.* lata, certa norma præscripta fuit. In genere autem Serenissimus Legislato *anno 1695, die 27. Octob.* fancivit, & constituit, quibus Officialibus ejusmodi *Operæ* debeantur, qua de re sequentia Edicti verba subjicere lubet: *Als haben Wir nöthig crachtet / uns desfalls hiedurch näher zu erklären; und es dahin zu erleutern / daß allein die Beamte und Bediente / welche bißhero die immunität eines schatzbahren Guths genossen / ins künftige aber solche nicht länger genießen werden / an deren statt / und zu ersetzung des dadurch erleidenden abgangs / die Dienste in natura, aut pretio, nach anleitung obgemelten Edicts genießen / in denen übrigen Ämtern aber es bey der Amts-Ordnung de anno 1560. und dem herkommen bleiben / und die vorbenante Beamte und Bediente / welche vor deme keine immunität genossen / auch nach gedachtem Edicto ratione der Dienste ein mehrers / als jedes orths herbracht / nicht genießen / noch zu sich ziehen sollen.*

§. LXVIII. Vocantur *Operæ*, a subditis præstandæ, in genere *Angaria*, quæ vox a Græco vocabulo *ἀγγαρεία*, compulsi-

pulsionem, seu coactionem significantē, descendit. In quibus vero tales *Angariae* in specie consistant, & quam varie praestandae sint, perspicue deduxit B. Dn. de Hennin, in *Notis doctissimis ad Bergier. de Viis Roman. lib. 4. p. 734. in tom. X. Thesaur. Antiquit. Dn. Gravii*; videlicet praestari debent *Angariae*, 1. *Operis*, quae sequioribus seculis *Manopera* dictae fuerunt, 2. *animalibus*; sic Paullin. *Epist. 37. n. 1. Jumentum angariavit in vias duras*, 3. *vehiculis*, & *plaustris*; *Marcubfo Carrorum Angaria*, & sequioribus seculis, *Curropera* dictae, 4. *Navibus*, per l. 4. §. 1. ff. de *Veteran.* ubi & naves angariari posse, dicitur. Vid. ibi *Dion. Gothofred. & Car. du Fresne Glossar. voce Angaria.* Hae *Angariae* non solum *Rusticis*, verum omnibus subditis incumbunt, propter ipsam necessitatem, ac publicam utilitatem, ut proinde nihil praebet excusationem, non aetas, non merita militiae, non aliud privilegium, l. 10. ff. de *vacat. & excusat. mun.* nam ejusmodi *Angariae* inter patrimonialia Jure Rom. computantur munera l. 18. §. 21. ff. de *muner. l. 11. ff. de vacat. & excusat. mun.* ut idcirco dicendum sit, *Ecclesias*, possessiones rerum habentes, l. 10. §. 11. C. de *SSt. Eccles.* immunitatis privilegio nequaquam gaudere; si scil. ad felicissimam supremi Principis expeditionem *Angariae* praestandae veniant, cit. l. 11. C. de *SSt. Eccles.*

§. LXIX. Quae haecenus proposita fuerunt, pertinent ad *absolutam* hominum considerationem, sequitur *relata* eorum consideratio, intuitu alicujus *Societatis*, in qua vivunt, cujusmodi *Societas* est triplex, vel *Gentium*, vel *Civitatis*, vel *Familiae*.

§. LXX. *Societas Gentium* est conjunctio, a Deo inter omnes homines constituta, eo nimirum fine, ut tranquillam, & ordinatam vitam inter se colant. Vid. l. 3. ff. de *Just. & Jur.*

§. LXXI. In hac *Societate* nulla occurrit divisio, seu distinctio

stinctio personarum, omnes enim homines heic inter se sunt æquales, & proinde ipsi definire possunt de aptitudine, & qualitate mediorum, ad conservationem suam necessariorum.

§. LXXII. Societas *Civitatis* est conjunctio inter Magistratum, & Subditos, tranquillitatis publicæ causa, constituta.

§. LXXIII. Civitas, seu *Respublica*, heic est *persona moralis*, ex imperantibus, & subditis, publicæ tranquillitatis gratia, composita.

§. LXXIV. Estque vel *Universalis*, vel *Particularis*.

§. LXXV. Civitas *Universalis* est, in qua summum est imperium, a nullo alio, quam Deo, dependens. *Particularis* est, in qua Magistratus non habet summum imperium, sed imperio summæ potestatis in Republica ipse subiectus est, de qua agitur in *tit. ff. ad Municip. & de incol.*

§. LXXVI. De origine hujus *civitatis universalis* non omnibus eadem est sententia; qui autem humanarum rerum conditionem vel obiter perpendit, facile intelliget, non potuisse tantam mortalium multitudinem, sine summo imperio, & potestate civili contineri; quin potius propter diversa partium studia, variasque ingeniorum inclinationes, a communi bono immane quantum abeuntes, in perniciem sese ipsam præcipitaturam, ni in tempore, quod rerum omnium oportebat esse primum, tale vinculum, quod homines intra ordinem contineret, excogitatum, ac introductum fuisset, quod integris quidem hominibus, ac peccati, naturalisque concupiscentiæ labe nondum infectis, necessarium haud erat, ut proinde in felici illo, & incorrupto primorum hominum Statu nullas *Civitates*, seu *Respublicas*, nullos Reges, nullum Magistratum fuisse, satis superque appareat; verum postquam mala cupido incessit homines, vitiorum, quæ quemque vexabant, desideria

sideria suadebant, imo injungebant, ut *Civitas* seu Respublica constitueretur, ac in ea mortales unius, vel plurimum arbitrio subjicerentur. Quamvis autem ex rationis lumine hæc Rerumpublicarum publicique regiminis necessitas abunde appareat, Sacri tamen Codicis historia certius illam demonstrare poterit. Interim circa primam Reipubl. originem non omnibus eadem sententia sedet; *B. de Pufendorf* eam a temporibus diluvii demum arcessendam esse, existimavit, in *Introduct. sua ad historiam principum Regn. in Europa* statim in princ. §. 1; cujus Auctoris sententiæ insistere, plerique gloriosum, & satis securum ducunt. Attamen, ut alia præteream, in animum inducere nequeo, ut credam, tot homines improbos, & ad extremum usque perditos, sine aliquo civili imperio, tam diu conservare incolumem potuisse statum, propiusque idcirco videtur vero esse, Reges jam tum fuisse, utcunque impios, Deoque exosos; eo magis, cum ipsa Sacra Scriptura *Civitatum* ante diluvium extructarum mentionem faciat. Vid. *Genes. 4. vers. 17.* Et cum ex Sacro hoc Codice constet, primos auctores *Civitatum Cainitas*, & proinde improbos homines fuisse, hinc satis intelligitur, falsam esse communem sententiam Doctorum, existimantium, metum adversus aliorum vim injustam causam constitutendis *Civitatibus* dedisse; nulla enim metus causa a dictis impiis *Cainitis* allegari poterat, nisi dicatur ex odio illo, quo dicti impii prosequiebantur pios, summam in illis natam fuisse diffidentiam, quippe cum odium regulariter pariat diffidentiam, sicut amor confidentiam efficit. Sed cum diffidentia sit metus expectati, & impendentis mali, *Cic. 1. de Invent.* hinc ultro apparet, verum metum dictis *Cainitis*, ad structuram *Civitatis* ansam non dedisse, nulla enim illis a piis imminabat vis injusta, ut proinde dicendum sit, *Civitatem Cainiticam*, ceu quæ omnium inter mor-

tales *Civitatum* prima extitit, non aliam habuisse causam, quam partim dictum odium, quo impii prosequerantur pios, & exinde natam cupiditatem illis nocendi, & partim metum improborum, inter se ipsos. Pii autem non indigebant ejusmodi *Civitatis* structura, utpote quos sola in Deum fiducia magis firmare poterat, quam potentium populorum, & Principum confederationes; cui accedebat vita eorum simplex, sine divitiarum, aliarumque ejusmodi rerum, minus necessariorum, desiderio, ut proinde beatitudinem illam civilem, quam multi in opum, & aliarum rerum affluentia, seu abundantia collocant, fusque deque habere potuerint.

§. LXXVII. Intuitu hujus *Societatis Civitatis* dividuntur homines, in *Cives*, & *Peregrinos*.

§. LXXVIII. *Cives* vel sunt *Imperantes*, seu *Magistratus*, vel *Subditi*, seu *Cives*, in specie ita dicti, & in universum illi *Cives* dicuntur, qui participes sunt *Juris Civitatis*.

§. LXXIX. *Jus Civitatis* apud *Romanos* erat vel *Plenum*, vel *Minus plenum*.

§. LXXX. *Plenum jus civitatis* non solum comprehendebat *jus connubiorum*, *contractuum*, & *successionis*, verum eo etiam pertinebat *jus suffragiorum* in *Comitiis*, ex quo *plenus* dicebatur *civis*, qui nimirum *domicilium*, *tribum*, & *suffragii potestatem* in urbe habebat.

§. LXXXI. *Jus Civitatis minus plenum* erat, quod tantummodo comprehendebat *jus connubiorum*, *contractuum*, & *successionis*. In genere autem *Jus Civitatis Romanae* maximi aestimabatur, ut proinde *Cicero pro Marco Fonteio* dixerit: *an quis amplissimus Galliae cum infimo cive Romano comparandus est?* Huc pertinet, quod de capite alicujus *Civis Romani* nihil potuerit statui, nisi in *Comitiis centuriatis*, adeo, ut ne quidem ulli *Magistratui* in provinciis *permissum* fuerit, *virgis saevire*, in corpus *Civis* si provocasset,

vocasset, quod *Apostolum Paulum* etiam servavit, ne flagris subjiceretur, *Act. 16. 37. cap. 22. 25.* vid. *Henr. Kipping. lib. 2. antiquit. Roman. cap. 2. §. 1. & seqq.*

§. LXXXII. Cives apud Romanos, & potissimum ante Constitutionem *Antonini Caracallæ*, relatam in *l. 17. h. r.* vel *Veteres* erant, vel *Novi*.

§. LXXXIII. Veteres illi appellabantur, qui ex familia, jam tum *Civitatis* jure gaudente, proveniebant.

§. LXXXIV. Novi dicebantur, qui beneficio Principis ex *Peregrinis*, vel *Latinis*, Cives fiebant.

§. LXXXV. Effectus hujus divisionis fuit, quod *Veteres Cives*, ex *L. XII. tabularum*, parentibus suis succefferint, & a vectigali vicesimæ hereditatis immunitatem habuerint, *Novi* autem Cives a parentum, & agnatorum hereditatibus prorsus arcerentur; hi enim parentibus, vel agnatis, in dicta peregrinitate, vel conditione *Latii* manentibus, extranei, & proinde ab eorum hereditatibus exclusi fuerunt; quæ res effecit, ut sæpissime dicti peregrini, vel *Latine conditionis* homines *jus Civitatis* a Principe impetraturi, simul pro propinquis suis *jus Civitatis*, & cognationis peterent, & hac ratione facultatem sibi invicem succedendi, patriamque potestatem consequerentur. Vid. *l. ult. ff. de adopt.* Hoc modo *Plinius* rogavit *Trajanum Imperatorem*, ut propinquis *Posthumii Marini Medici*, ceu *Novi Civis*, *jus Civitatis* daret, in libro 10. epistola 6. cujus verba adscribere non pigebit, quæ ita se habent: *Proxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Posthumio Marino Medico: cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuæ indulseris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chrysippo Methridatis, uxoriq; Chrysippi Stratonice Epigoni, item liberis ejusdem Chrysippi, Epigono, & Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in liberos servetur jus patronorum.* Conf. *Cl. Petrus*

Burm. in Dissert. de Vectigal. Pop. Rom. cap. XI.

§. LXXXVI. Peregrini apud *Romanos* dicebantur, quibus *Jus Civitatis Rom.* non competebat, utcunque essent subditi, in qua significatione, *JCtis* usitata, opponuntur *Civibus*, sic ut hac ratione ab aliis etiam *Peregrinis*, in vulgari sensu sumtis, multum differant; in hoc enim vulgari sensu omnes illi appellantur *Peregrini*, qui extra *Civitatem* suam morantur, in loco ubi *Cives* non sunt, alio etiam nomine, sed non satis *Latino*, *Forenses* dicti, quasi qui *foris* sunt, non in sua *Civitate*, quamvis his *Berlichius part. 1. concl. 42. num. 2.* strictiorem, quam *Peregrinis*, tribuerit significationem.

§. LXXXVII. Differentia utriusque significationis, & *vulgaris*, seu *grammaticae*, & *juridicae*, in eo consistit, quod *Peregrini* in priori, *vulgari* nimirum, significatione, relationem, & respectum habeant ad duas *Civitates*, & quidem 1. ad illam, ex qua *Peregrini* adveniunt, & proinde intuitu illius absentes sunt, & 2. ad illam, in qua ad tempus aliquod morantur, seu praesentes sunt. Sed in posteriori, scil. *juridica*, significatione *Peregrini* relationem tantummodo habent ad unam *Civitatem*, respectu cujus, dicta ratione, *Peregrini* dicuntur, qui in ea Republica, de qua sermo est, *Jus Civitatis* non habent, sive in ea degant, sive extra eam domicilium habeant. In hac *juridica* significatione apud *Romanos* duplex fuit genus *Peregrinorum*, primum eorum, qui quidem *Imperio Romano* fuerunt subditi, & in eo etiam habitaverunt, sed dictum *Jus Civitatis* ibidem non habuerunt, & secundum omnium illorum, qui *Imperio Romano* non fuerunt subditi, sed extra illud, in aliis Rebuspublicis vixerunt, ut *Germani*, alique, quos *Romani* plerumque *Barbaros* appellabant.

§. LXXXVIII. Primum genus *Peregrinorum* abrogavit *Antoninus*, ceu cujus Constitutione omnes, qui in *Orbe Romano*

Romano sunt, *Cives Romani* effecti sunt, secundum *Ulpianum* in *l. 17. ff. h. t.* ubi vulgo Doctores existimant, hunc *Imperatorem* fuisse *Antoninum Pium*, cujusmodi sententiam, præter multos alios, tuetur quoque *Schilter. in Praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 3. §. 6.* & cum egregius hic *Justus* satis intellexerit, dictam *Constitutionem*, in *cit. l. 17. h. t.* ab *Ulpiano* relatam, potissimum adscribi *Antonino Caracalla*, hinc id ad hujus *Constitutionis* confirmationem, a *Caracalla* factam, pertinere, arbitratus fuit. Sed videndum est, an non *Antoninus Caracalla* pro primo plane autore dictæ *Constitutionis* habendus sit, sic ut illa ad *Antoninum Pium*, vel alium *Imperatorem* referri nequeat. Id autem evidentissime probatur, ex *Dionis* excerptis, editis ab *Henrico Valesio*, *lib. 77.* sequentibus verbis: οὐ ἐνεκα καὶ Ῥωμαῖοις πάντας τὰς ἐν τῇ δόχῃ αὐτῇ, λόγῳ μὲν πρῶτον, ἔργῳ δὲ ὅπως ὠλεῖω αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ τοισὺς προσῆ, δια τοὺς ξένους τὰ ποῖλα αὐτῶν μὴ ζυμπλεῖν, ἀπεδείξεν. Cujus rei causa etiam omnibus, qui in orbe Romano erant, civitatem dedit, specie quidem ipsa eis honorem tribuens, sed re vera, ut fiscum suum augeret, quippe cum peregrini pleraque horum vectigalium non penderent. Vid. *Clar. Burman. in dict. dissert. cit. cap.* Quamvis autem *Justinianus* hoc jus, *Peregrinis* concessum, vel potius onus, illis injectum, ad *Antoninum Pium* referat, in *Nov. 78. cap. fin.* illud *Antonini Pii* beneficium ibidem appellans, aliud tamen supra propositus locus docet, & ratio etiam postulat, ut in illis rebus, quæ historica fide nituntur, auctoritatem Imperatorum, vel aliorum Legislatorum, errantium, non sequamur, sed potius testimonia Historicorum, fidedignorum, & præprimis illorum, qui circa illa tempora, de quibus agitur, vixerunt, præferamus. Ex quibus etiam intelligitur, dictam *Antonini Caracalla Constitutionem* male communiter cum *Justiniano* pro beneficio, seu munificentia reputari, cum potius per eam onus *Peregrinis*

injectum fuerit, illaque avaritiæ dicti *Imperatoris* luculentum præbeat documentum, & ut id constet, sciendum est, *Imperatorem Augustum* notissimum illud in historia *Romana* vectigal introduxisse, vi cujus regulariter heredibus vigesima pars hereditatis detrahebatur, ita tamen ut ab hoc vectigali eximerentur, 1. qui, *lege XII. tabularum*, ab intestato succedebant, & 2. *Peregrini*; nam cum hi, a *jure Civitatis* exclusi, commodorum, ad Cives Rom. pertinentium, participes non essent, hinc etiam non erant subji- ciendi dicto oneri vicesimæ partis hereditarium. Verum dictus *Antoninus Caracalla* durus, & avarus *Imperator*, non solum quantitatem dicti vectigalis auxit, pro vigesima parte, decimam heredibus injungens, verum etiam, quo plures essent, qui vectigal penderent, omnes, in *Orbe Romano* habitantes, *Cives Romanos* effecit, ut proinde hoc modo *Civium* numero, per *Peregrinos*, in vasto illo *Romano Imperio*, mirum in modum aucto, ærarium militare, ceu in quod hoc vectigal inferebatur, incredibili ratione locupletatum fuerit. Et cum avaritia, dicto modo, impulerit avidum *Imperatorem Antoninum Caracallam*, ut, secundum *Constitutionem*, ab *Ulpiano* in l. 17. relatam, omnibus *Peregrinis Civitatem* daret, hinc mihi persuadeo, ejusmodi *Constitutionem* non solum ad *ingenuos*, verum ad *libertinos* quoque pertinuisse, utcunque *Vinnius* ad §. fin. 1. de *Libertin.* aliique Doctores, eam ad solos *ingenuos* restringant, & proinde ab ea excludant *libertinos*, hisce enim demum a *Justiniano*, in dicto §. fin. 1. de *Libertin.* *Civitatem* datam esse, asserunt. At non est verisimile, *Antoninum* voluisse, ut *libertini* a præstatione hujus vectigalis immunes manerent, cum alii *Peregrini*, ceu *Cives Romani* effecti, id pendere deberent, & cum dictam *Constitutionem*, secundum hactenus propositam illius causam, ponderanti facile appareat, eam hautquaquam beneficium, sed potius, propter

pter vicesimam, imo plane decimam hereditatium, a *Peregrinis*, ceu novis *Civibus* præstandam, ingens onus fuisse, hinc nulla adferri potest ratio, quæ evinceret, voluisse *Antoninum Caracallam* ab hoc onere, *ingenuis* injecto, *libertinos* immunes servare, & per consequens tot lucra, & vectigalia, cæteroquin etiam a *libertinis*, *Civibus Romanis* factis, præstanda, remittere, quod sane de ejusmodi avaro *Imperatore* nemo credet. Imo quando dicta *Imperatoris Constitutio*, cum communi *Doctorum* schola, pro beneficio venditanda est, id etiam argumento erit, *libertinos* a tali Principis beneficio non esse excludendos, quippe cum eadem hæc communis *Doctorum* schola beneficia Principis latissime explicanda esse, doceat. Quibus accedit, quod *Ulpianus in cit. l. 17. b. 2.* generaliter tradit, eos, qui in *Orbe Romano* sunt, *Constitutione Antonini Cives* effectos fuisse; & cum *libertini*, æque ac *ingenui*, in *Imperio Romano* fuerint, hinc sequitur, illis quoque *Civitatem* datam fuisse. Et præterea heic observandum erit, quod *Constitutio Antonini* tantum effecerit, ut post illam nulli in *Orbe Romano* amplius necessarium fuerit, a Principe *Civitatem* petere, prout ante illam *Constitutionem* fieri debebat, sic ut *libertini* sæpissime, petentibus patronis, vel aliis, eorum nomine, *Jus Civitatis* ab Imperatore acciperent. Vid. *Plinius lib. 10. Epist. 4.* Ex quo intelligitur, ejusmodi *Constitutionem* ad *libertinos* quoque trahendam esse. Sed huic gravissime obstat *§. fin. 1. de Libertin.* in quo *Justinianus* triplicem *Libertinorum* statum retulit, & adjecit, eos tantummodo, qui ad primum illorum statum pertinent, *Cives Romanos*, alios vero manumissos *Latinos*, & *Dedititios* effectos fuisse; verum hæc sententiam meam, supra propositam, adhuc magis firmant, nam si cæteri *Libertini*, quos *Justinianus Civibus Romanis* opposuit, facti fuerunt *Latini*, & *Dedititii*, exinde sequitur, eos etiam, per dictam *Antonini Caracallæ*

Consti-

Constitutionem, Cives Romanos effectos fuisse, quippe cum, ut paulo ante probavi, illa Constitutio, ad omnes Peregrinos, & maxime eos, qui Latina erant conditionis, pertinuerit. Præterea satis etiam constat, Justinianum principum dicti §. fin. l. de Libertin. ex Caji Institutionibus sumfisse; at is sub Antonino Pio, & proinde diu ante tempora Antonini Caracallæ floruit. Quæ itaque Caji lib. 1. Inst. tit. 2. de ejusmodi triplici Libertinorum statu proposuit, illa longe aliam faciem acceperunt, postquam per Constitutionem Antonini Caracallæ omnis peregrinitas sublata fuit. Imo ipse Justinianus in cit. §. fin. fatetur, Dedititiorum conditionem jam ex multis temporibus in desuetudinem abiisse, Latinorumque nomen non amplius frequentari, quæ satis superque ostendunt, Justinianum ejusmodi Libertinos non explosisse, sed illos jam tum ab Antonino explosos, Civesque Romanos effectos fuisse; neque etiam l. un. C. de deditit. lib. toll. nec l. un. C. de latin. libert. toll. sic intelligere debemus, quasi Justinianus fuerit primus, qui dictis Libertinis, Latinis nimirum, & Dedititiis, Civitatem Romanam concessit, utpote cum in dicta l. un. C. de dedit. libert. toll. dicatur, Dedititios non amplius in usu esse, & vanum eorum nomen tantummodo circumduci, & in l. un. pr. C. de Lat. libert. toll. referatur, imperfectam Latinorum libertatem, incertis vestigiis, titubare, & quasi per satyram inductam adhuc remanere, certissimo argumento, Justinianum dictæ conditionis, Latina nimirum & Dedititia, Libertinis Jus Civitatis Romana non dedisse, sed illud, quod proposita Antonini Caracallæ Constitutione illis tributum erat, renovasse, supra relatis vanis nominibus eorum, & iis, quæ, quasi per satyram inducta, adhuc remanserant, penitus explosis. Quando itaque in legibus Romanis talia Justiniano adscribuntur, quæ diu ante illum obtinuerunt, & constituta fuerunt, ea cum grano salis intelligi debent, cujus rei exem-

exemplum quoque occurrit in §. 8. 1. *de Rer. divis.* ubi Imperator prohibitam rerum sacrarum alienationem sibi adscribit, cum tamen ejusmodi alienatio diu ante illum interdicta fuerit; qua de re alibi agetur.

§. LXXXIX. Haftenus de priori genere *Peregrinorum*, ab *Antonino Caracalla* abrogato, egimus; sequitur posterius eorum genus, quod abrogavit *Fridericus Imperator* in *auth. omnes Peregrini C. Comm. de success.* nam quamvis *Perez. in Comment. ad Cod. dict. tit. num. 2. & tit. de bonis vacant. num. 14. Schneidevvin. ad tit. de Legat. §. legari autem 24. num. 4. Reusner. de Testam. p. 2. c. 54, & Gudelin. de jure noviss. V. 10.* contendant, *Fridericum* in dicta *auth.* vocabulo *Peregrinorum* in vulgari seu grammatico sensu usum fuisse, magis tamen est, ut credam, in illa *auth. Peregrinos* in significato, & *ctis* usitato, intelligendos esse, quam sententiam, ceu veriore, tuentur *Gothofred. in not. ad l. 1. C. de hered. instit. lit. H. in fin. Mejer. in Colleg. Argent. tit. qui test. fac. poss. th. 7. Struvius in Synt. Jur. Civ. exerc. 32. th. 7. & Schilter. in Dissert. de jure Peregrin. §. 10. & seqq.*

§. XC. In *Gallia* tamen *Peregrinitas* aliquem adhuc habet usum, in illis, qui appellantur *Albini*; horum enim *Peregrinorum*, in *Gallia*, sive testato, sive intestato, decedentium bona ad Regis fiscum pertinent, quod *Galli* vocant *le droit d' Aubaine*, id est *jus Albinagii*, ab *Albanis*, *Albis* in *Germania* ripam olim accolentibus, hos enim devictos *Carolus M.* in *Franciam* compulit. Vid. *Annales Francorum Bertiniani* ad annum 804: *aestate in Saxonia ducto exercitu omnes, qui trans Albiam & VVimboudi habitabant, Saxones cum mulieribus & infantibus transtulit in Franciam, & pagos trans Albianos Aboritis dedit.* Et quamvis hæc duntaxat sit conjectura, verisimilis tamen redditur ex diplomate *HLotharii*, & *HLudovici*, ad petitionem *Elisiardi Episcopi Parisiensis.* Nec de liberis hominibus *Albanisque ac Colonis,*

lonis, in supra dicta terra commanentibus, aliquem censum, vel reliquas redhibitiones accipere. Apud Pithæum in Gloss. Capitul. Caroli M. & in præcepto Ludovici Pii pro Ecclesia Parisiensi anno 820. apud Baluz. append. act. vet. ad Capit. n. 36. incolis, quæ rustice ALBANI appellantur. Vid. Hertius in Dissert. de homin. propr. Sect. 1. §. 1.

TIT. VI.

DE HIS QUI SUI VEL
ALIENI JURIS SUNT.

§. I.

S Equitur *Societas Familia*, in qua quædam personæ sui juris sunt, quædam alieno juri subjectæ, princ. l. h. t.

§. II. Homines, alieno juri subjecti, sunt vel in potestate dominica, vel patria, quibus, ex jure Divino positivo universali, addo potestatem maritalem, secundum ea, quæ in tit. de Just. & Jur. §. 77. scripsi.

§. III. Potestas dominica est moralis facultas, Domino adversus Servos, sibi subjectos, competens, ita ut hi actiones suas, secundum Domini arbitrium, instituere teneantur, & proinde ipsi quoque acquirant, §. 1. l. h. t.

§. IV. Causa hujus potestatis dominica eadem est, quæ Servitutis, in præced. tit. §. 35. descripta.

§. V. Servi, qui heic relate, dominica nimirum potestati subjecti, considerantur, apud Romanos, vel Publici fuerunt, vel Privati.

§. VI. Publici, vel publicis tabulis præficiiebantur, & personæ publicæ dicebantur, ut in §. 3. l. de adopt. vel erant custodes reorum, & carnifices, uti videri potest apud Vellej. Paterc. lib. 2. Histor. Rom. c. 19. qui ita ait: In carcerem Min-

turnen-

turnensium, jussu Duumviri, ductus est, ad quem interficiendum cum gladio missus servus publicus, natione Germanus, qui forte ab eo Imperatore bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, profugit è carcere, abjecto gladio. Conf. Juvenal. Sat. 10. in pr.

§. VII. Servi *Privati* erant, qui ad privatos Dominos pertinebant, & in varios ordines distinguebantur, scil. in *Dispensatores, Atrienses, Ostiarios, Obsonatores, Cubicularios, Nomenclatores, Focarios, Lecticarios, & Villicos*, de quibus singulis egit *Henricus Kipping. lib. 4. antiquit. Roman. cap. 1. §. 1. Vid. l. 203. ff. de Verb. Sign. l. 15. §. 1. de Usufr. & l. 8. ff. de instruct. leg.*

§. VIII. In genere autem omnium *Servorum* signum erat, aures habere perfossas, de quo vid. *Juvenal. Sat. 1. Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint, licet ipse negem.*

Cujusmodi mos *Hebraeis* quoque in usu fuit, & quidem in servis, ad Jubilæum magnum retentis. Vid. *Exod. 21. vers. 6. Deut. 15. vers. 17.* Præterea *Servis*, apud *Romanos*, literæ, vel aliæ stigmaticæ notæ impressæ fuerunt, cujusmodi *Servum* ex joco *literatum* vocavit *Plautus in Casina Act. 2. Sc. 6. h. e. talem, qui literis in vultu erat notatus; nam quamvis etiam in genis vel manibus, vel dorso servi signarentur, plerumque tamen fronti illorum, imo sæpe toti vultui inscribebantur literæ, aut plura verba, quæ crimen continebant, causamque notæ, v. g. cave a fure: a fugitivo. Conf. l. 15. §. 44. ff. de injur.*

§. IX. Similes apud *Romanos* *Servis* erant *glebæ adscripti*, seu *addicti*, quorum alii *censiti*, alii *non censiti* dicebantur. *Censiti* appellabantur, qui capitis censum præstabant, & ad *Servos* referri poterant, cum peculium eorum ad Dominum pertineret. *l. 18. in verbis: eorum peculia Dominis competunt, l. 23. §. 2. C. de agric. & censit. Non censiti, seu Co-*

loni erant liberi; & quamvis certos redditus Domino pro solo solverent, propterea tamen tributarii non erant, sed *Coloni* appellabantur, ut *Coloni Illyricani*, *Thracenses*, *Palestini*.

§. X. Effectus *dominica potestatis*, alius est *primus*, alius *secundus*.

§. XI. Effectus *primus*, secundum jus antiquum, & novum, proponitur in §. 1. & seq. nec non in l. 1. §. 1. & seq. & l. 2. ff. h. t. Et cum *Servi* imperio *Dominorum* suorum obsequi debeant, hinc ipsi velle non creduntur, per l. 4. ff. de Reg. Jur. & per consequens *Dominis* competit 1. jus circa operas eorum, tot. tit. de oper. Servor. & 2. jus acquisitionis, sic ut ad eos omnia, quæ *Servi* acquirunt, pertineant, §. 3. 1. per quas person. cuique acquir. & præterea habent potestatem *Servos* alienandi, & castigandi, modo id absque sævitia fiat, d. l. 1. §. 2. & l. 2. ff. h. t.

§. XII. Effectus *secundus* consistit in actione. Ubi in genere observandum, actiones, quæ ex jure personarum oriuntur, separatam indolem actionum efficere; quæ peculiari etiam nomine actiones *præjudiciales* appellantur, ut proinde sententiæ *Frantzkei* in Comment. ad §. 13. I. de Act. num. 17. & *Luduvelli* disp. 16. th. 3. lit. A. aliorumque, existimantium, *præjudiciales* actiones esse *reales*, non sit accedendum, neque etiam credendum, eas *personales* esse actiones, utcunque eo inclinet *Vultejus* ad dict. §. 13. I. de Action. Differunt vero potissimum ab actionibus *realibus*, ceu quibus alias, secundum dict. §. 13. I. proxime videntur accedere, quod hisce *præjudicialibus* actionibus nulla petitur restitutio rei, sicut in *realibus* actionibus contingit, l. qui restituere 68. ff. de rei vind. Id solum actor in hoc judicio intendit, ut nimirum a iudice talis declaretur, qualem se esse contendit, quod quidem actor in judicio etiam *reali* intendit, sed heic præterea restitutionem rei petit.

Cum

Cum autem hæc *præjudicia* plerumque cum cæteris, ex *jure rerum* descendantibus, actionibus concurrant, & eo casu controversia, ex *jure personarum* incidens, ante decidenda sit, quam judicium ex *jure rerum* institui possit, hinc nomen *præjudicii* huic rei inditum fuit, nam duo illis casibus necessaria sunt judicia, unum, quod præcedit, & alterum, quod, *præjudicio* finito, sequitur. Quo pertinet illud Ciceronis in *Q. Cæciliam* ita dicentis: *primum causam inimici tui sublevabis, de quo non præjudicium, sed plane judicium jam factum putatur, quod ita percrebuit Siculos omnes actorem causæ contra illius injurias quasisse.* Est autem actio *præjudicialis* nihil aliud, quam jus persequendi in judicio, quod nobis ex *jure personarum* debetur.

§. XIII. Illa, quæ ex præsentī specie *juris personarum* oritur actio *præjudicialis*, vel instituitur a Domino adversus *Servum*, ad præstationem eorum, quæ in præcedentibus proposita fuerunt, vel vice versa ab eo, qui in *Servitute* est, contra illum, qui se *Dominum* esse, asserit, *l. 7. §. fin. & l. 10. de liber. caus.* Et cum ex *legibus XII. tabularum* descendat, hinc legitimam causam habere dicitur in §. 13. *l. de Action.*

§. XIV. Hodie institui etiam potest hæc actio inter *Dominum* & eos *Germanorum Servos*, quorum indolem in præced. tit. §. 41. & seqq. descripsi, ceu qui revera sunt *Servi*. Et quamvis aliqui inter *Dominum feudi* & *vasallos præjudicialem* quoque actionem locum habere, existimaverint, facile tamen intelligitur, relationem, & connexionem, inter dictum feudi *Dominum*, & *vasallum* obtinentem, non ex *jure personarum*, sed ex *jure rerum* oriri.

§. XV. Ex hac ratione etiam intelligitur, quod ad hodiernos famulos, vel ancillas præsens actio applicari nequeat, quippe cum ejusmodi liberi homines ex *jure ad rem*, nimirum ex locationis conductionis contractu, nobis sint obligati,

obligati, ad præstationem operarum, nobis promissarum, & nos vicissim illis eodem jure, ad mercedem debitam persolvendam, obstringamur. Hisce operis in Ducatu *Cli-viensi*, & Comitatu *Marcano*, per *Edictum* anno 1696, die 29. *Septembr.* latum, certus modus, & a *Dominis*, & a *famulis*, atque *ancillis*, servandus, præscriptus fuit. Inter alia autem saluberrimo illo *Edicto* cautum est, qua ratione famuli, vel ancillæ, sine justa causa, intra conventum tempus, aufugientes, coerceri debeant, sequentibus verbis in §. 5. relatis: und daß Sie vor das erste mahl / wenn Sie auß dem Dienst gelauffen / oder sich auß ihrer Herren / Meister / oder Frauen Hauß / ein oder mehr Tage absentiren / eine gedoppelte zeit zu Wasser / und zu Brot gesetzt / und was während solcher zeit von ihren Herren / Meister / oder Frauen an andere / umb der weggelauffenen dienst zu versehen / gegeben / also forth von Sie bezahlet werden; dabenebens aber / und wann Sie in dem ungehorsamb continuiren / nach beschaffenheit der Sachen auff anklagen ihrer Herren / Meister / oder Frauen / mit der Drillen Zuchthause / oder anderer arbitrairer straffe sollen beleet werden. Et præterea ne quidem præteriti temporis salarium debetur famulis, vel ancillis, dicta ratione, intra conventum tempus, recedentibus, vel intolerabili sua contumacia, & inobedientia efficientibus, ut a *Dominis*, nondum finito tempore locationis, expellantur, vel dimittantur, prout disertis etiam verbis in §. 11. supra relati *Edicti* exprimitur. Sed quid de futuro tempore dicendum est? *Jure Civili* competit actio ad interesse, in qua dicti famuli ancillæque tanti condemnari debent, quanti *Dominorum* interest, operas per integrum tempus non esse præstittas. *Jure Saxonico* famuli, ancillæque, dicto modo aufugientes, totius anni mercedem refundere, acceptaque in duplo restituere tenentur. *Land Recht lib. 2. art. 32.* *Jure vero Lubecensi* dimidiam partem

rem mercedis promissæ Domino solvunt, *l. St. Recht P. 3. T. E. art. 5.* Quæ omnia secus se habent, quando famuli, vel ancillæ, ex justis causis, Dominum suum, nondum finito tempore locationis, deserunt, vel quod durius, quam æquum est, habentur, vel injuria afficiuntur, arg. *l. 1. §. 2. & l. 2. ff. & §. 2. l. h. t.* per quod tamen non excluditur moderata castigatio, etiamsi illa verberibus fiat, quippe cum ejusmodi famuli se per locationem domesticæ disciplinæ tacite subjiciant, arg. *l. un. C. de Emendat. Propinq.* Vid. *Bachov. Vol. 1. Diss. 29. th. 2. in fin. & Hopp. ad cit. §. 2. l. h. t.* Dissentit *Stryck in Notis ad Lauterbach. tit. Locat. Conduct. ad verb. Castigationem. pag. m. 566.*

§. XVI. Potestas Patria in genere, eodem modo, describi potest, quo Dominica Potestas definita fuit, quod nimirum moralis sit facultas, *Patrisfam.* adversus *Liberos* competens, ita ut hi actiones suas, secundum *Patrisfam.* arbitrium, instituere teneantur, & præterea ipsi quoque acquirant.

§. XVII. Cum Jure antiquo Patri tanta competeret potestas in *Liberos*, quanta unquam concessa fuit Dominis in *Servos*, arg. *§. fin. l. de Noxal. act.* hinc eadem quoque remansit indoles utriusque potestatis, & *Dominicæ*, & *Patriæ*. Et licet Potestas Patria postea in quibusdam articulis mitigata fuerit, in genere tamen ex Jure veteri retinuimus, quod æque Patri, ac Domino, competat jus 1. dirigendi actiones *Liberorum*, secundum proprium suum arbitrium, & 2. sibi per *Liberos* acquirendi.

§. XVIII. Hæc Potestas non solum competit in *Liberos* primi gradus, sed etiam in eos, qui sunt ulteriorum graduum, sic ut Jure Romano nepotes non sint in Potestate Patris sui, sed *Avi*, adhuc viventis, Potestati subjiciantur, quod porro, eadem ratione, in pronepote, & cæteris descendens procedit, sic ut hi in *Proavi*, vel summi ascen-

scendentis, adhuc viventis, *Potestate* existant, *l. 4. h. t. §. fin. l. de Patr. potest.*

§. XIX. Hodiernis tamen temporibus dubitatur, utrum *nepotes* in *Avi*, an vero in *Patris Potestate* sint. *Noricus ad §. 3. l. de Adopt.* prius negat, & per consequens posterius affirmat, cujus sententia mihi etiam verior videtur, cum filius, qui, matrimonio inito, propriam œconomiam instituit, eo ipso, *jure Germanico*, a *Patris* sui imperio liberetur, & proinde *Liberos* suos, ex tali matrimonio natos, sub sua *potestate* teneat, quæ sententia *juri* quoque *Leodicensi* convenit, secundum ea, quæ tradit *Carolus de Meun ad Jus Civ. Leod. part. 1. Observat. 63. num. 2. pag. m. 273.* Plane si filius, contracto matrimonio, in convictu *Patris* manet, tum manet etiam sub illius *potestate*, sic ut *Liberi* quoque, in illo matrimonio nati, *Avi Potestati* subjiciantur.

§. XX. Circa fundamentum *Patriæ Potestatis* non conveniunt inter se Scriptores. *Grotius* id ex *generatione*, *Hobbesius* ex *jure victoriæ* deduxit, alii ex *consensu* id derivant, non pauci ad *communissima humanitatis officia* provocant. Sed ego accedo sententiæ illorum, qui existimant, ex *educatione* proxime hanc *Potestatem* fluere, quippe cum propter hanc *Parentibus* in *Liberos Potestas* quæsitæ sit, eo enim ipso, quo *Parentes* obstricti sunt, *Liberos* suos *educare*, satis apparet, illis *Potestatem* etiam in *Liberos* concedendam esse, cum alias absque ea finem suum, nimirum *educationem*, obtinere nequeant, sic ut *generatio* sit quidem causa *educationis*, hæc vero causa *Patriæ Potestatis* existat.

§. XXI. *Jure Naturali* hæc *Potestas* æque *Matri* ac *Patri* competit, utcunque *Hornius de Civit. lib. 1. cap. 2.* soli *Patri*, & *Hobbesius* soli *Matri* eam concesserit.

§. XXII. *Jure Divino positivo universali* dubitari nequit, quin ad solum *Patrem* hæc *Potestas* pertineat, exclusæ prorsus *Matre*, ceu ipsa imperio maritali subjecta.

§. XXIII.

§. XXIII. Jure quoque *Romano* certum est, *Liberos* soli *Patrifam.* subjectos esse; & hac in re *Legislatores Romani* maxime videntur studuisse familiarum amplitudini, ac dignitati, quam crediderunt per unum gubernatorem familiarum melius conservari, quam si particeps hujus gubernationis fieret foemina, cujus consilium etiam adversus propria laborare commoda, existimarunt, *l. 4. C. de Sponsal;*

§. XXIV. Jure *Leodiensi Potestatis* in *Liberos* particeps etiam est *Mater*, sic ut *Liberi*, mortuo *Patre*, subjiciantur *Potestati Matris*, utcunque secundo nupserit, quo casu *Mater* in hac *Potestate* consortem habet vitricum. Vid. *Carolus de Meun. ad Jus Civ. Leod. part. 1. Observat. 61. num. 5. & seq. pag. m. 263.*

§. XXV. Jure *Longobardorum*, & *Francorum* filios *Potestati Patris* non esse subjectos, scripsit *Andreas de Barulo Comm. in LL. Longobard. Tit. VII.* sed nihilquicquam attulit, quod vel leviter hanc sententiam probaret; textus enim, ex *LL. Long.* allatus, casum specialem continet, quod nimirum filius res, sibi a *Patre*, vel *Avo* donatas, acquirere valeat, vel etiam responderi potest, ibidem agi de filio, per institutam propriam oeconomiam a *Patria Potestate* liberato. Conf. *Schilter. in Inst. Jur. Publ. tom. 1. lib. 1. tit. 8. §. 3.*

§. XXVI. Secundum *Jus Romanum Patria Potestas* tribus modis acquiritur, 1. *procreatione ex justis nuptiis*, 2. *legitimatione*, & 3. *adoptione*. Plures modos non agnosco; nam in *Nov. 117. cap. 2.* hautquaquam asseritur, acta intervenientia constituere *Patriam Potestatem*; sed ibidem tantummodo refertur, quod acta, & instrumenta probent, filios esse legitimos, & praeterea in *l. un. C. de ingrat. lib.* non proponitur modus, quo de novo constituitur haec *Potestas*, sed quo ea restituitur.

§. XXVII. Primus modus, *Patriam Potestatem* constituens,

tuens, est *procreatio ex justis nuptiis*. Heic requiritur, ut
1. ipsæ nuptiæ sint justæ, & 2. ut liberi nascantur justo,
& legitimo tempore.

§. XXVIII. De justis nuptiis agetur in *tit. de rit. nupt.*
Legitimum vero tempus heic bifariam consideratur, vel
post contractas nuptias, vel post obitum mariti.

§. XXIX. Prius tempus, post nuptias contractas, con-
sideratum, est spatium septem mensium, *l. 12. de stat. hom.*
adeo ut etiam is sit legitimus partus, qui initio septimi
mensis nascitur, sic ut menses lunares intelligantur. Quod
autem in *l. 3. §. fin. ff. de suis & legit. hered.* partus, diem
182. non attingens, pro legitimo non habetur, id referen-
dum est ad casum illum specialem, secundum quem Re-
scriptum *Divi Pii* propositum fuit, ut proinde ex illo ar-
gumentum a contrario formari non debeat. Multo magis
legitimus erit partus octomestris, licet vitalitatem, & legi-
timitatem illius complures in dubium vocaverint, ut *Matth.*
de Afflict. Dec. Neapol. 236. n. 4. Menoch. lib. 4. presumt. 52.
n. 7. item *Feltman. in tr. de jure in re & ad rem cap. 2. th. 31.*
ubi docet, infantem, octavo mense natum, non justo partu
esse editum, & per consequens testamentum non rumpe-
re; sed a plerisque Doctoribus merito hæc sententia reji-
citur, nam 1. regula, supra proposita, definit, partum esse
perfectum septimo mense; ex quo sequitur, partum, octa-
vo etiam mense natum, esse perfectum, quippe cum in
octavo mense nulla reperiatur exceptio; cui 2. accedit,
quod partus, octavo mense natus, solidioribus membris
gaudeat, quam is, qui septimo mense est editus, & 3.
etiam sciendum est, in dubio pro partus legitimitate pro-
nunciandum esse. Jure novo partum, primo vel secundo
mense editum, legitimum esse, vulgo tradunt Doctores,
arg. *l. 11. C. de natur. liber.* sed ego nullam inter Jus anti-
quum, & novum in præsentī re statuo differentiam, nam
cum

cum supra propositum spatium septem mensium pertineat ad eum casum, quo disceptari poterat, utrum partus ex marito editus sit, nec ne, hinc absurdum erat, contendere, partum, primo vel secundo mense natum, etiam esse legitimum, & marito, eum spurium dicenti, obtrudi posse, sic ut eum pro suo agnoscere deberet. Quando autem quis, nondum consummatis nuptiis, cum sponsa sua concubuit, & proinde partui, primo vel secundo mense post nuptias contractas edito, nullam controversiam facit, eo casu dubitandum non est, quin talis partus sit legitimus, adeo ut primo etiam momento post consummatas nuptias editus, nascatur legitimus, imo ante eas natus, postea per subsequens matrimonium, legitimetur; quamvis certum sit, parentes, propter immaturum concubitum, poena, secundum diversitatem locorum, & circumstantiarum, variante, afficiendos esse.

§. XXX. Posterius tempus, post obitum mariti, consideratum, est spatium decem mensium, ita tamen, ut initio etiam undecimi mensis editus partus ex præmortuo marito conceptus censeatur, arg. *Nov. 39. cap. 2. in princ.* in qua asseritur, partum, undecimo mense perfectio natum, esse illegitimum; ex quo a contrario sequitur, partum, initio undecimi mensis natum, legitimum esse.

§. XXXI. Liberi dicta ratione justis nuptiis procreati ex ipsa hac legitima nativitate jura familiæ paternæ consequuntur, ita ut *Pater* illa per testamentum, aliamve dispositionem *Liberis* auferre nequeat; qua in re ante aliquod tempus, in illustri controversia, de jure consultus, nomine facultatis juridicæ, respondi, non valere *Patrem*, jura, *Liberis* ex legitima nativitate quæsitæ, per aliquam dispositionem imminuere.

§. XXXII. Secundus modus, *Patriam Potestatem* constituens, est *Legitimatio*, quæ definitur, quod sit actus,

quo *Liberi naturales*, vel *illegitimi* fiunt legitimi.

§. XXXIII. Cum alias Doctores in definitionibus *genus*, & *differentiam specificam* explicare soleant, hinc non inutile erit, in præfenti definitione explicanda, eundem ordinem observare, & 1. circa *genus*, & 2. circa *differentiam specificam* quædam commemorare.

§. XXXIV. Genus in dicta definitione est vocabulum *actus*. Sunt, qui *Legitimationem* per actum legitimum definiunt; sed omnes illius *species* de hoc *genere* non participant, quippe cum illa *Legitimatio*, quæ per *subsequens matrimonium*, vel *rescriptum Principis* procedit, ad actus legitimos referri nequeat.

§. XXXV. Differentia specifica est, quod *Liberi naturales*, vel *illegitimi* fiant legitimi, sic ut *jure Romano* per *Rescriptum Principis*, non solum *naturales*, verum etiam *illegitimos*, per *subsequens matrimonium* autem solos *naturales* legitimari potuisse, credam; neque obest, hos, nimirum *naturales*, eo ipso, quo non sunt *legitimi*, esse *illegitimos*, nam tertium, seu medium, inter *legitimos*, & *illegitimos* constituunt, ut proinde in dicto argumento non adsit sufficiens enumeratio partium; ipse enim concubinatus, ex quo *Liberi naturales* nascuntur, non erat status *legitimus*, seu probatus, ut esset conjunctio *legitima*, neque etiam *illegitimus*, seu damnatus, ut esset *illegitima* conjunctio. Vid. l. 3. & tot. tit. ff. de Concubin.

§. XXXVI. Nati ex illegitima conjunctione, dicebantur *illegitimi*, quorum duplex erat genus, primum illorum, qui non ex *Civibus Romanis*, sed ex *Peregrinis* nascebantur; quando enim justas demum nuptias *Cives Romani* contrahabant, *princ. l. de Nupt.* consequens exinde erat, *Peregrinorum* nuptias non fuisse justas, & proinde idem de *Liberis*, inde natis, dicendum erat. Huc pertinent ea, quæ *Horatius lib. 3. Carm. ode 5.* sequenti modo scripsit:

Milesne

*Milesne Crassi, conjugē barbara
Turpis maritus, vixit?*

Ad alterum genus *illegitimorum* illi pertinent, qui quidem ex *Civibus Romanis*, sed contra legum præcepta, ex damnato coitu, nascebantur, quos Doctores in duodecim species distinguunt, scil. in *Spurios*, vulgo conceptos, *Varios*, *Manzeros*, *Incestuosos*, *Nefarios*, *Adulterinos*, e stupro natos, *Sacrilegos*, *Nothos*, *Hybridas*, & *Bastardos*, de quibus singulis egit *Pont. Heuterus in tract. de libera homin. nativitat. cap. 6.*

§. XXXVII. Ideo vero *illegitimi* per subsequens *matrimonium* legitimari nequeunt, quoniam hujus *legitimationis* fundamentum est fictio, qua nimirum fingitur, inter *Liberorum legitimatorum* Parentes matrimonium obtinuisse, cujusmodi ratio in *Liberis illegitimis* prorsus deficit, nam cum omnis fictio possibilitatem præsupponat, hinc ea non debebat admitti in conjunctione contra leges facta, & per consequens in totum damnata. Vid. *Nov. 74. cap. fin. Nov. 89. cap. fin.*

§. XXXVIII. Sed per *Rescriptum Principis*, *Jure Romano*, prout supra dixi, *Liberi* etiam *illegitimi*, ut adulterini, incestuosi, alique, legitimari possunt, nam heic aliud obtinet *Legitimationis* fundamentum, gratia nimirum legitimantis Principis, vel meritum illarum personarum, de quarum *Legitimatione* agitur.

§. XXXIX. Causa *Legitimationis* est duplex, alia remota, alia proxima.

§. XL. Remota est Constitutio *Constantini M. Imperatoris*, ceu primi authoris hujus modi, *Patriam Potestatem* constituentis. Vid. *l. 5. & tot. tit. C. de natur. liber.* Et quamvis *Svendingörffero ad Eckolt. h. t. §. 14.* visum fuerit, longe ante *Constantinum Legitimationem* obtinuisse, ejusque vestigia in *Pandectis*, & quidem in *l. fin. de adopt.* conspicua esse,

esse, id tamen nulla ratione probari potest, nam quod *Ulpianus* in cit. *l. fin.* pronunciat, *in servitute mea questum mihi filium, in potestatem meam redigi beneficio Principis posse*, id non est intelligendum de *Legitimatione*, sed de eo casu, quo pater manumissus beneficio Principis, ex peregrino fiebat Civis, sic ut idem *Jus Civitatis* pro suis cognatis etiam a Principe impetraret, de quo dictum fuit, in *tit. de stat. hom.* §. 84. Et quamvis Liberi, in servitute nati, *naturales* etiam dicantur in *l. 5. pr. ff. de præscript. verb. l. 3. pr. ff. de liber. caus. l. 17. §. 1. ff. quæ in fraud. Cred.* in illis tamen textibus vox *naturalium liberorum* in genere sumitur, pro *illegitimis*, qui non sunt nati ex justis nuptiis.

§. XLI. Quæ autem ratio *Constantinum M.* impulerit, ut primus auctor existeret *Legitimationis*, & quidem illius, quæ per *subsequens matrimonium* procedit, haud difficulter est arbitrari, quando illius natales examinantur; fuit enim ipse *Constantinus* ad minimum filius *naturalis*, ne quid gravius dicam, & proinde revera non fuisset *legitimus*, si hæc *Legitimatio* per *subsequens matrimonium* mansisset incognita, quod facile existimabunt illi, qui ad conjunctionem, ex qua *Constantinus M.* ortum sumsit, attendunt. *Nicephorus lib. 7. cap. 18.* memoriæ prodidit, *Constantio*, cum ab Imperatoribus legatus mitteretur, & *Depranum* venisset, desiderium concubitus incessisse, hospitemque ejus, hoc cognito, magnificentia, & splendore cohortis ejus regio permotum, filiam ei suam venusta forma ætatisque flore jam nubilem puellam concubiasse, *Constantium* cum ea rem habuisse, concubitusque mercedem peplum ei purpura intextum donasse. Et cum hoc modo ipse Imperator *Constantinus* ex dicti hospitis filia, sine dubio ministra tabernæ, iterque facientibus, & proinde in taberna potantibus, vel corpore, vel alio modo ministerium præbente, natus fuerit, hinc non arduum est, judicare, quare ab illo *l. 29. C. ad L. Jul. de adult.* lata sit, cujus hæc

hæc sunt verba: *quæ adulterium commisit, utrum Domina caupona, an ministra fuerit, requiri debebit, & ita obsequio famulata servili, ut plerumque ipsa intemperantia vina præbuerit: ut si Domina tabernæ fuerit, non sit a vinculis juris excepta: si vero potantibus ministerium præbuerit, pro vilitate ejus, quæ in reatum deducitur, accusatione exclusa, liberi, qui accusantur, abscedant: cum ab his fœminis pudicitiae ratio requiratur, quæ juris nexibus detinentur, & matrisfam. nomen obtinent. He autem immunes a judiciaria severitate, & stupri & adulterii præstentur, quas vitæ vilitas dignas legum observatione non credidit.* Sed, me etiam non dicente, fatis superque apparet, turpissimam hanc esse legem, & Christianis moribus prorsus indignam.

§. XLII. Porro heic juvabit, paucis investigare causam, quare apud Romanos tam fero, *Constantini* nimirum tempore, demum introducta fuerit *Legitimatio*, & per consequens ante *Constantinum* liberi naturales non fuerint legitimi. Hoc fine considerari debet, olim apud Romanos peregrinos, & eos, qui jus legitimorum heredum desiderabant, Civitatem a Principe petiisse, sic ut liberi etiam essent in patris potestate, prout in *tit. de Stat. hom. §. 84.* demonstratum, & exemplum ex *Plinio lib. 10. Epist. 6.* relatatum fuit. Qua ratione eveniebat, ut *Liberi* non solum *naturales*, verum etiam *illegitimi* patris potestati subjicerentur, arg. *l. fin. ff. de adopt. & §. fin. l. de Patr. Pot.* Sed postquam ab *Antonino Caracalla*, secundum *Ulpianum* in *l. 17. ff. de Stat. hom.* omnibus peregrinis jus civitatis datum fuit, hinc contigit, ut *Liberi naturales*, vel *illegitimi*, ex *Civibus Romanis* nati, Jus civitatis Romanæ, ceu omnibus, qui in orbe Romano fuerunt, concessum, non amplius peterent, & imprimis maxime etiam verisimile est, a dicti *Antonini* tempore, usque ad *Constantinum Imperatorem*, & proinde per integrum seculum, apud Romanos, inter

ter *liberos naturales & legitimos*, in effectu, magnam differentiam non obtinuisse, sed æque *naturalibus*, ac *legitimis liberis* jus legitimæ successionis tributum fuisse, donec tandem *Constantinus* Imperator, in *l. 1. C. de natur. lib.* hujusmodi consuetudinem penitus abrogavit, adeo ut jussit, eos Magistratus infamiæ maculam subire, & alienos a *Romanis* legibus fieri, qui ejusmodi *naturales filios* in numero *legitimorum* habere voluerint. Ex quo tempore, explosa nimirum dicta consuetudine, *liberis naturalibus* necessarium erat, ut certo modo jura legitimorum heredum consequerentur.

§. XLIII. Est autem modus legitimandi, vel potius *proxima causa Legitimationis*, triplex, vel *Subsequens Matrimonium*, vel *Rescriptum Principis*, vel *Oblatio Curie*.

§. XLIV. Legitimationem, quæ fit per *Subsequens Matrimonium*, *Constantinum* introduxisse, modo relatum fuit, *l. 5. C. de Natur. lib.* Auxerunt eam *Anastasius*, & *Justinianus*. Vid. *l. 6. 10. & 11. C. dict. tit.*

§. XLV. Est autem hæc *Legitimatio* actus, quo pater, ducendo in matrimonium concubinam suam, omnes exinde natos *liberos naturales* legitimat, ita tamen ut hi in legitimatorem consentiant, vel eam ratam habeant. Conf. *Nov. 89. cap. 11.*

§. XLVI. Circa hanc occurrunt tres quæstiones. *Prima* est, an dotalia instrumenta ad illius essentiam requirantur, quæ negative decidenda est, arg. *l. 4. ff. de pignor.* non obstante §. *fin. l. de Nupt.* in verb. *dotalibus instrumentis compositis*; nam non semper duo ablativi absolutam inferunt necessitatem. *Secunda* est, an præsens *Legitimatio* in ultimo etiam mortis articulo celebrari queat, ad quam affirmative respondeo, & quidem propter favorem *Legitimationis*, utcunque in ejusmodi ultimo mortis articulo spes nulla appareat, finem matrimonii primarium, sobolis nimirum

mirum procreationem, obtinendi. In *tertia* quæstione disceptatur, utrum per *subsequens matrimonium*, ab avo cum concubina contractum, nepos, cujus pater ex dicta concubina natus præmortuus est, legitimari queat, nec ne; & quamvis ipse nepos ex justis nuptiis natus fuerit, & proinde hoc respectu *legitimus* sit, hujus tamen pater, ceu ex concubina progenitus, non fuit *legitimus*, & hinc nepos in patris locum succedere, avoque suo suus heres fieri nequit, quippe cum hic, ceu *naturalis* filius, patri non fuerit suus heres, & proinde jus fuitatis, quod non habuit, ad liberos suos transmittere non potuerit. Sed in proposito casu *subsequens matrimonium*, ab avo cum concubina contractum, hunc habet effectum, ut nepos suus heres avo fieri queat, utcunque pater ipsius præmortuus sit, quippe cum ad fictionem non semper requiratur, ut id, circa quod fictio fieri debet, adhuc actu existat, sed sufficiat, si adsitabilitas extremorum circa ea, quæ principaliter finguntur, utcunque non deprehendatur in iis, quæ in consequentiam veniunt; nam in *l. 5. ff. de grad.* adoptatus post mortem filii fingitur frater fuisse filii *naturalis & legitimi*, quamvis prædefunctus fuisset. Conf. *l. sed & si quis §. fin. cum l. seq. ff. de usufr.*

§. XLVII. Legitimati per *subsequens matrimonium* per omnia cum liberis legitime natis comparantur, sic ut succedant parentibus tanquam sui, *Nov. 74. in præfat.* & aliis cognatis tanquam legitimi, *Nov. 99. cap. 8. in pr.* quod tamen ad feuda non est extendendum, propter textum *Juris Feud. in 2. F. 26. §. naturales*; cui accedit, quod fictio *Juris Civilis* extra hujus juris terminos procedere nequeat. Et quamvis *Carpzov. p. 3. c. 28. d. 17. Finckelth. diss. feud. 6. q. 13. & Lauterb. in Compend. ff. h. t. pag. m. 16.* multique alii dictis *Legitimatis* jus succedendi in feudis ex consuetudine concedant, hæc tamen consuetudo non est univer-

falís, nam non obtinet in *Marchia Brandenburgica*, nec in *Ducatu Brunsvicensi*; utcunque *Camerales* illis successionem feudalem in terris Imperii tribuerint, teste *Mynsingero cent. s. observat. 42.* & feuda quoque *Ducatus Clivensis* & *Comitatus Marcani* vi ejusmodi consuetudinis *Legitimos*, si-
ve per *subsequens matrimonium*, si-ve per *rescriptum Principis*, admittant, tradente *Dn. Rhetio in Disput. de feud. Clivens. vel Zutphan. mor. concess. Sect. 1. n. 82.*

§. XLVIII. Legitimatio per *Rescriptum Principis* est, quæ, deficiente occasione & facultate per *subsequens matrimo-
nium* legitimandi, liberis legitimis non existentibus, fit per *rescriptum Principis*, a Parentibus *Liberorum naturalium*, vel etiam *illegitimorum*, non dissentientium, vel illis mor-
tuis ab ipsis liberis rogati.

XLIX. Hujus modi legitimandi causa efficiens *remota* est *Justinianus*, qui eum introduxit in *Nov. 89. cap. 9*; *proxima* vero est Princeps, seu ejus *rescriptum*.

§. L. Est autem hæc *Legitimatio* vel *Immediata*, vel *Mediata*.

§. LI. Immediata est, quæ fit ab ipso Principe per *re-
scriptum*.

§. LII. Hæc in Imperio nostro vel fit ab ipso *Impera-
tore*, vel alio *Statu Imperii*.

§. LIII. Illa, quæ fit ab *Imperatore*, per totum Imperi-
um valet, & necessaria est in liberis *naturalibus*, vel *ille-
gitimis* Principum, Comitum, vel Baronum; hi enim a nullo
alio, quam *Imperatore*, legitimantur. *Camera* vero jus le-
gitimandi non habet, illius enim potestas se circa *Justitia*
saltem causas extendit, non vero circa ea, quæ ad *Gratia*
res & causas referri debent; *Legitimatio* autem non est
actus jurisdictionis, sed majestatis. Valet hæc *Legitima-
tio*, ut modo dixi, per totum *Imperium*; in terris vero *Ec-
clesiæ*, h. e. *Pontifici* subjectis, non habet effectum, & hinc
passim tradunt Doctores in *c. per venerabilem X. qui filii sint*
legit.

legit. legitimatum ab *Imperatore* non succedere in bonis territorii *Ecclesiae*. Vid. *Nicol. Burgund. ad Consuetud. Flandr. tract. 1. num. 9.* ut proinde existimem, idem etiam servandum esse in legitimato a *Papa Romano*, sic ut is a successione in bonis *Imperii* arcendus sit.

§. LIV. Legitimatio ab alio *Principe*, vel *Statu Imperii* facta in territorio Principis legitimantis tantummodo valet, non extra illud; nisi ejusmodi Princeps non solum sit Status Imperii, sed præterea Regiam quoque Majestatem obtineat, ut v. g. Serenissimus Rex Borussiae, cujus æque ac Imperatoris *Legitimatio* ubique vires habet.

§. LV. Mediata *Legitimatio* est, quæ *jure Germ.* fit per *Comites Palatinos*, qui suos etiam *liberos naturales* legitimare valent.

§. LVI. Inter *Immediatam* & *Mediatam Legitimationem* hanc puto observandam esse differentiam, quod *Immediata*, ceu quam ipse Princeps legibus solutus concedit, hautquaquam sit adstricta ad requisita, regulasque *juris communis*, & proinde Principi etiam permissum sit legitimare, quamvis 1. *Legitimatio* per *subsequens matrimonium* locum habere queat, vel 2. liberi legitimi etiam extent, dummodo his salva relinquatur legitima. Sed *Mediatam Legitimationem* hisce duobus casibus hautquaquam procedere, existimo, quippe cum *Comites Palatini* normam, *jure Civili* præscriptam, sequi teneantur.

§. LVII. Effectus hujus *Legitimationis* alius est, liberis justis seu legitimis existentibus, alius, illis non existentibus.

§. LVIII. Liberis justis existentibus, legitimati per præsentem modum eo demum casu succedunt, quo pater id expresse voluit, & a Principe obtinuit, vel eo mortuo Princeps id specialiter concessit, ita tamen ut liberis legitimis semper integra, & imminuta manere debeat legitima.

§. LIX. Legitimis liberis non existentibus, legitimatis plenum jus succedendi competit, quamvis agnati, jus quæsitum nondum habentes, huic *Legitimationi* non consentiant. Vid. *Nov. 89. cap. 9.* quod tamen ad successionem feudalem non pertinet, per text. in §. *Naturales. Si de feud. defun. controuv. sit int. Dom. & agn. vas.* nisi ejusmodi liberi nominatim etiam ad feuda legitimati sint, & id in *Immediata Legitimatione* in *Rescripto Legitimationis* disertis verbis expressum sit. Vid. *Mynsing. Cent. 5. obs. 42. num. 5.* Dico in *Immediata Legitimatione*: nam in *Mediata Legitimatione* Comites Palatini, ceu ad regulas *Juris communis* adstricti, hisce legitimatis jus succedendi in feudis regulariter tribuere nequeunt, quod contra *Mynsingerum cit. loc.* notandum esse, existimo.

§. LX. Legitimatio per *Oblationem Curia* erat actus, quo parentes liberos suos *naturales*, oneribus *Curia* eos offerendo, aut *Curialibus* elocando, legitimabant, *l. 3. & l. 4. C. de Nat. lib. Nov. 89. cap. 2. §. fin. l. de Nupt.*

§. LXI. Hunc modum legitimandi introduxerunt *Imperatores Theodosius, & Valent.* in *l. 3. C. de Nat. lib.* eoque præmio Cives subditosque suos invitabant, ad *onera Curialia* subeunda, quæ tanquam valde gravia illis temporibus quisque suscipere recusabat.

§. LXII. Cum in Imperio nostro ejusmodi *Decurionum* munus nunquam tam onerosum creditum sit, ut necessarium fuerit, homines ad illud suscipiendum præmiis allicere, imo honorifici hujus muneris *naturales liberi* prorsus non fiant participes, hinc ultro apparet, ejusmodi *Legitimationem* apud nos in usu non esse; imo nunquam in *Germania* obtinuit, ut proinde eam abrogatam esse, dici nequeat.

§. LXIII. Tandem progredior ad tertiam causam, *Patriam Potestatem* constituentem, nimirum ad *Adoptionem*.
Est

Est autem *Adoptio* actus, quo aliqui in locum liberorum assumuntur.

§. LXIV. Causa illius efficiens alia est *remota*, alia *proxima*.

§. LXV. Remota causa efficiens est jus seu observatio plurium gentium, nam legimus, apud multas gentes *adoptionem* obtinuisse. De *Aegyptiis*, *Affyriis*, atque *Hebraeis* id testantur *Iosephus 1. antiq. 15.* alique, atque ex sacris literis *Exod. c. 2.* constat, *Mosen* a filia *Pharaonis* adoptatum fuisse; sic apud *Francos*, & *Longobardos* ea quoque obtinuit, prout *Greg. Tholosanus lib. 10. Syntagm. c. 6.* ex *Paulo Diacono*, & *Trithemio* probavit, cujus rei testis quoque est *Aimonius lib. 3. cap. 68*; & potissimum apud *Germanos* in usu fuit *adoptionis* quædam species, quæ per arma facta fuit, de qua egit *Cassiodorus lib. 4. ep. 2.* dum literas, a *Theodorico Gothorum* Rege ad *Herulorum* Regem hac de re scriptas, memoriæ prodidit. *Franci* vero per hastam adoptabant, & hoc modo adoptatis successionis quoque jus tribuebant, cujus rei exemplum recensuit *Aimonius lib. 3. cap. 68.* de *Guntramno*, qui *Childebertum* nepotem dicto ritu adoptans, hastam illi tradidit, & sequenti modo eum allocutus fuit: *Hoc, amantissime nepos, indicio noveris, te mihi successurum in Regno.* Vid. tom. 2. *Observat. Select. Hallens. Obs. 3. §. 2.* Nulla autem alia gens fuit, quæ frequentiore usum *adoptionis* habuit, quam *Romana*; nam partim situs *Italiae*, ceu regionis maxime calidæ, & partim corrupti mores uxorum *Romanorum* effecerunt, ut multa matrimonia essent sterilia; cui accedebat, quod maxime in *Statu Populæ* *Patricii* apud *Romanos* eo annitebantur, ut, in sterili matrimonio deficientibus *liberis naturalibus*, alios extraneos, in locum liberorum adsumptos, haberent, qui jura agnationis & familiæ, alias perituræ, non solum conservarent, verum etiam de novo propagarent, quo fine *plebejus*

aliquis, a *Patricio* adoptatus, *patricia dignitatis* particeps fiebat, vice versa autem *Patricius*, a *Plebejo* adoptatus, dignitatem suam retinebat, per *l. 35. ff. de adopt.* quippe cum *adoptio* dignitatem adoptati non minuerit, sed eam auxerit, dict. *l. 35.* Et quoniam familiae non per filias, quæ finis illarum sunt, sed per filios conservari, & propagari queant, hinc eveniebat, ut, stante Republica, seu in *Statu Populari* foeminae apud Romanos non adoptarentur, cujus etiam ea erat ratio, quod in dicto *Statu Populari* adrogatio in *Comitiis curiatis* peracta fuerit, foeminae autem nullam *Comitiarum* communionem habuerint. Sed longe alia indoles fuit *Reipublicae Romanae* sub *Cesaribus*, ut proinde eo tempore, cessantibus ibidem supra propositis rationibus, foeminarum etiam fieret arrogatio, idque ex *rescripto Principis*, secundum ea, quæ tradit *Cajus* in *l. 21. ff. de adopt.* In Imperio autem nostro jura nobilitatis vel dignitatis ejusmodi privati arbitrii actu non acquiruntur, sed ad ea consequenda, vel legitima nativitas, vel publica summæ potestatis auctoritas requiritur, quæ ratio efficit, ut *adoptiones* negligantur, utcunque non sit negandum, eas aliquem adhuc habere usum; de quo præjudicia recensuit *Richter. de Success. ab int. Sect. 3. m. 2. & Sect. 1. m. 3. n. 16.* & textus hac de re est in *Jure Saxonico Provinc. seu Landrecht l. 2. a. 30.* Conf. *Coler. Decis. 212. & Philip. in Us. Instit. eclog. 73.*

§. LXVI. Proxima causa efficiens *adoptionis* est consensus earum personarum, quæ in hoc negotio intervenire debent, secundum ea, quæ in sequentibus hac de re proponuntur.

§. LXVII. Dividitur *adoptio* in *arrogationem*, & *adoptionem*, in specie ita dictam, §. 1. *l. de adopt.*

§. LXVIII. Arrogatio est actus, quo homines *sui juris*, *consentientes*, *Principis auctoritate* interveniente, in locum *filiorumfam.* assumuntur, & per consequens patris arrogantis potestati subjiciuntur.

§. LXIX.

§. LXIX. In hac observanda sunt sequentia, quibus ab altera specie *adoptionis*, in specie ita dictæ, differt, 1. *adrogantur*, qui sui juris sunt, *adoptantur* filiisfam. l. 1. §. 1. ff. de adopt. 2. is, qui *adrogatur*, consentire debet, quod in *adoptione* non requiritur l. 2. pr. h. t. 3. *adrogatus* semper patris *arrogatoris* potestati subjicitur, §. 11. l. de adopt. sed *adoptatus* tum demum ad patris *adoptantis* potestatem redigitur, quando *adoptio* est *plena*, §. 2. l. dict. tit. 4. *adrogatio* fit interveniente *Principis* *authoritate*, *adoptio* *Magistratus* *imperio*, d. l. 2. pr. ff. de adopt. Duabus autem ex causis in *arrogatione* ipsius *Principis* *authoritas* necessaria erat, 1. quoniam hæc est magni præjudicii, propterea, quod per illam homo sui juris se suasque fortunas ditioni alterius subjicit, & 2. quia *Principes* in *Statu Monarchico* ea omnia, quæ olim *populi* fuerunt, acceperunt, an jure, vel injuria, dictum fuit in tit. de Constit. Princip. at olim in *Statu Populari* in *arrogatione* *populus* auctor fieri debebat, in *Comitiis Curiatis*, eo fine interrogatus, sequenti formula: *Velitis, jubeatis, Quirites, uti L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius siet, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset: utique ei vitæ necisque in eo potestas siet, uti patri endo filio est.* Gell. 5. cap. 19.

§. LXX. Dicta *adrogatio* est duplex, alia *puberis*, alia *impuberis*.

§. LXXI. *Arrogatio puberis* est, qua *pubes* *adrogatur*; & hæc vel est *majoris*, vel *minoris 25. annis*. Si *minor* *arrogatur*, *curatoris* *consensus* requiritur in l. 8. ff. de adopt.

§. LXXII. *Arrogatio impuberis* est, qua *impubes* *arrogatur*. Olim in *Statu Populari* apud *Romanos* *impubes* *arrogari* non potuit, idque ex hac ratione, quoniam ipse *adrogandus* consentire debebat, hoc fine interrogatus, utrum pateretur, se *filium* *adrogantis* fieri, nec ne, juxta tradita *Caji* in l. 1. pr. ff. de adopt. *impubes* vero in hanc rem auctor

etor fieri non poterat, neque etiam hujus tutoribus tanta compete-
bat potestas, seu authoritas, ut pupillum alterius
ditioni subjicerent. Postea tamen illius *arrogatio* permessa
quoque fuit, & quidem ab *Antonino*, *Ulpiani fragm. tit. 8.*
Cum vero ipse *impubes* propter ætatem auctor in hanc rem
fieri nequeat, hinc singularia quædam in hac specie *arro-*
gationis requiruntur, & quidem hæc duo, 1. *causæ cog-*
nitio, & 2. *cautio*.

§. LXXIII. Causæ cognitio consideratur bifariam, vel
quoad *personas*, vel quoad ipsum *examen*.

§. LXXIV. Personæ, quæ heic præter *arrogatorem* in-
tervenire debent, sunt 1. Magistratus, 2. propinqui impu-
beris, & 3. hujus tutores, *l. 2. C. de adopt. l. ult. C. de auct.*
præst.

§. LXXV. In ipso examine duo considerari debent, 1.
Causa arrogationis impulsiva, & 2. ipsa *arrogatio*.

§. LXXVI. Causa impulsiva est duplex, vel 1. singula-
ris arrogantis affectio, vel 2. cognatio, nam nullis aliis *im-*
puberem arrogare permittitur, quam qui sanctissima affe-
ctione ducuntur, vel alias naturali cognatione illi juncti
sunt, *l. 17. §. 1. de adopt.*

§. LXXVII. In ipsa *arrogatione* duo considerata veni-
unt, 1. facultates, seu bona, tum pupilli, tum adoptantis,
dict. *l. 17. §. 2.* & 2. qualitates personarum, & quidem 1.
vita arrogantis, & 2. illius ætas, ut æstimetur, an melius
sit, de liberis procreandis cogitare eum, quam ex aliena
familia quenquam redigere in potestatem suam, *d. l. 17.*
§. 2. de adopt.

§. LXXVIII. Circa facultates pupilli porro observan-
dum est, quod *arrogator* has pupillo restituere debeat, quan-
do eum emancipavit, quod non aliter facere potest, nisi,
causa cognita, dignus emancipatione fuerit, *§. 3. l. de*
adopt. Si vero decedens pater eum exhæredaverit, vel vivus
sine

sine justa causa emancipaverit, jubetur *Constitutione D. Pii quartam* partem ei bonorum suorum relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptivum transtulit, & quorum commodum ei postea acquisivit *l. 8. §. 15. ff. de inoff. testam. l. ult. si quid in fraud. patron. l. 1. §. 21. ff. de Collat. dict. §. 3. l. de adopt.* Per hanc *quartam* ego intelligo *legitimam*, ne alias arrogati melioris sint conditionis, quam legitime nati, seu naturales, cum adoptio naturam imitetur *§. 4. l. eod.* Et cum *legitimæ* quantitas in *Nov. 18.* sit aucta, hinc extendo etiam hoc augmentum ad præsentem *quartam D. Pii.*

§. LXXIX. Sequitur alterum singulare, quod in hac specie *arrogationis* requiritur, nimirum *cautio*, qua arrogator, datis fidejussoribus, cavere debet personæ publicæ, si intra pubertatem pupillus decesserit, restitutum se bona illis, qui, si adoptio facta non esset, ad successionem ejus venturi essent, *l. 18. ff. de adopt. §. 3. l. eod.* Dico: *persona publicæ*, nam illis, ad quos res ventura erat, *caveri* non poterat, quippe cum tempore præstandæ *cautionis* adhuc sint incerti, vel non omnes ita comparati, ut sibi stipulari possent. Erat autem *persona publica* apud Romanos initio *servus publicus* seu civitatis, quem nimirum civitas tabulis publicis præfecerat, *l. ult. ff. quod cuj. univ. nom. l. 2. ff. rem pup. salv. fore, l. ult. C. de serv. Reip. man.* deinde ab *Arcadio*, & *Honorio* fuit cautum, ne servi tabulis præficerentur, *l. 3. C. de tabul. lib. 10.*

§. LXXX. Adoptio, in specie ita dicta, est actus, quo *filiis* in locum liberorum assumuntur, *Magistratus Imperio* accedente.

§. LXXXI. In hac *adoptione* neque autoritas Principis, neque illius, qui adoptatur, consensus requiritur, cujus ea est ratio, quoniam hujus pater naturalis præsumitur optimum consilium capere, circa ea, quæ ad salutem filii pertinent,

tinent, & proinde credendum erat, eum in *adoptionem* filii sui non esse consensurum, si eam damnosam fore, existimaret; ut per consequens necessarium haud fuerit, Principis auctoritatem in tali negotio intervenire, sed sufficiat, cujuscunque Magistratus præsentiam nudæ solennitatis causa requirere.

§. LXXXII. Hæc *adoptio*, in specie ita dicta, secundum *l. pen. C. de adopt.* dividitur, in *plenam*, seu *perfectam*, & *minus plenam*, seu *imperfectam*.

§. LXXXIII. Plena *adoptio* est actus, quo aliquis ex *descendentibus* ab *ascendente* v. g. avo materno adoptatus, plenum jus familiæ consequitur, & proinde adoptantis potestati subjicitur.

§. LXXXIV. Minus plena est actus, quo aliquis a persona *extranea* adoptatus, plenum jus familiæ non consequitur, & proinde adoptantis potestati non subjicitur.

§. LXXXV. Extranei in proposita materia *adoptionis* omnes illi dicuntur, qui non sunt in *linea recta*, seu ex *ascendentibus*, vel *descendentibus*, & per consequens patruus, avunculus, alique cognati ex collaterali linea pro extraneis habentur.

§. LXXXVI. Minus plena *adoptio* vel fit a *masculo*, vel *fœmina*, adeo ut si fœmina adoptans sit ex *ascendentibus*, v. g. avia paterna, vel materna, hæc tamen *minus plena* contrahatur *adoptio*, quæ facit tantummodo *filium*, non *filiumfam.* Possunt autem *fœmina*, juxta *l. 5. C. de adopt. ex indulgentia* Principis, ad solatium liberorum amissorum, adoptare, §. 10. 1. *de adopt.* Ex quo colligitur, viduis duntaxat permissum esse, adoptare, nam mulieribus nuptis concedendum non erat, ut seorsim liberos haberent, utcunque *Imperator Leo* indistincte *fœminis*, & etiam *virginibus* facultatem adoptandi concesserit in *Nov. Leon. 27*, quæ in *Oriente* observatur. *Harmen. lib. 2. tit. 8. §. 4.*

§. LXXXVII.

§. LXXXVII. Porro sunt quædam utriusque *adoptionis* communia observanda, quæ nimirum in *adoptante* requiruntur, & pertinent 1. ad *etatem* adoptantis, & 2. ad *illius facultatem generandi*. De *etate* duo observanda sunt, 1. quod is, qui sibi filium per *adoptionem*, vel *arrogationem* facit, plena pubertate, id est decem & octo annis præcedere debeat, §. 4. l. de adopt. l. 15. §. fin. & seq. l. 40. §. 1. ff. eod. & 2. quod minori sexaginta annis regulariter *adrogatio* non sit permittenda, is enim magis liberorum creationi studere debet: nisi forte morbus, aut valetudo, in causa sit, aut alia justa causa adrogandi: veluti si conjunctam sibi personam velit adoptare l. 15. §. 2. de adopt. De facultate generandi sciendum est, quod illi, quibus vis generandi in totum adempta est, ut *castrati*, adoptare nequeant §. 9. l. dict. tit. *adoptio* enim naturam imitatur §. 4. l. & l. 16. ff. eod. natura autem tales liberos habere non possunt. Quamvis in Nov. Leonis 26. & seq. *castratis* permissum fuerit adoptare.

§. LXXXVIII. Hodie *adoptionem* in usu adhuc esse, supra relatum fuit. Heic de *praxi Camerali* paucis admonendi sumus, *adoptionem* etiam inter personas, immediate Imperio subjectas, apud *Cameram* expediri posse, observatis tamen iis requisitis, quæ in præcedentibus proposita fuerunt. Vid. Philip. Tennagel. in tract. de Decernend. Process. class. 2. cap. 30. & Blum. in Proc. Cam. tit. 42. §. 23.

§. LXXXIX. Frequentior apud nos est conjunctio, seu, ut vulgo appellatur, *unio prolium*, quæ similis est *adoptioni*, & definitur, quod sit actus, quo inter diversi matrimonii liberos, sive natos, sive nascituros, a parentibus eorum, nuptias contrahentibus, super bonis utriusque matrimonii, æquale jus successionis constituitur, accedente causæ cognitione, & decreto. Vid. Ordinat. Juliac. & Mont. cap. 75. & seq. item Jus Municipale Duisburgense tit. Bon

einerley Kindern te machen fol. 28. pag. 1.

§. XC. Quando dico, *unionem prolium* similem esse *adoptioni*, eo ipso ostendo, eam dissimilem etiam esse, in multis enim ab ea differt, sic 1. *adoptionis* causa remota est *Jus Romanum*, vel mos plurium gentium, *unio prolium* autem est proles *Juris Germanici*, 2. *adoptio* regulariter non fit a foemina, nisi uno in casu, quem supra retuli, §. 10. 1. *de adopt.* at foemina, æque ac masculus, *unionem prolium* inire potest, 3. *adoptio* regulariter fit extra matrimonium, arg. l. 15. §. 2. ff. *de adopt.* sed cum *unio prolium* inter conjuges fiat, hinc omnibus casibus matrimonium præsupponit, 4. *adoptio* est illius, qui jam tum natus est, arg. l. 5. ff. *de adopt.* *unio prolium* vero circa liberos nascituros iniri potest, 5. *adoptio* etiam ita fit, ut aliquis ex descendentibus in propiorem gradum adoptetur, §. 6. 1. *de adopt.* quod in *unione prolium* fieri nequit, 6. *adoptatus* sororem suam, quamdiu constat *adoptio*, in matrimonium ducere nequit, §. 2. 1. *de nupt.* sed inter liberos *unitos*, durante etiam conjunctione, nuptiæ permixtæ sunt, arg. §. 8. 1. *ead.* 7. is, qui sibi filium per *adoptionem* facit, plena pubertate, id est decem & octo annis, præcedere debet, §. 4. 1. *de adopt.* quod in *unione* non requiritur, 8. *adoptio* est modus patriam potestatem constituendi, *princ.* 1. *de adopt.* sed *unio prolium* nunquam patriam potestatem efficit.

§. XCI. Causæ cognitio, quæ in *Unione prolium* dicto modo requiritur, bifariam consideratur, vel quoad *personas*, vel quoad *ipsam cognitionem*.

§. XCII. Personæ, quæ heic præter parentes, nuptias inter se contrahentes, intervenire debent, sunt 1. magistratus, 2. tutores, vel curatores, vel, hisce deficientibus, consanguinei liberorum primi thori.

§. XCIII. Ipsa cognitio duo comprehendit capita, prius concernit *etatem*, & posterius *bona*, seu facultates.

§. XCIV.

§. XCIV. *Ætas*, quæ hac in re considerari debet, vel est *novi conjugis*, vel *ipsorum liberorum*. Novi conjugis *ætas* ideo spectanda est, ut exinde constet, quam longam sibi spem de futuro acquæstu concipere debeant liberi unien- di; & præterea ex ejusmodi *atate* colligendum est, utrum in secundo conjugio multa soboles exspectari possit, nec ne. Ipsorum vero liberorum *ætas* hoc fine considerari debet, ut intelligatur, quot, & quam diu liberis ad educationem sint necessarij sumtus.

§. XCV. Bona, quæ heic quoque considerari debent, sunt duorum generum, vel *præsentia*, vel *futura*.

§. XCVI. *Præsentia* bona rursus sunt duplicia, vel *defun- cti conjugis*, vel *secundo nubentis*. Circa *bona*, a prædefun- cto conjugis relicta, investiganda erit illorum quantitas, & dispiciendum, an defunctus ejusmodi *bona*, quæ illius liberi repetere possunt, ut dotalia, vel paraphernalia, in- tulerit. *Bona secundo nubentis* considerari quoque debent, quoad quantitatem, & qualitatem. Sed an dicta *præsen- tia bona* inventario inferenda sunt? Ego id affirmandum esse censeo, quippe cum alias liberi prioris matrimonii scire ne- queant, quantum illis ex hac *unione prolium* debetur, quan- do vera illorum quantitas non est descripta. Conf. *Rick. in tract. de union. prol. c. 6. 40.*

§. XCVII. *Futura* etiam bona, in præsentî negotio, hautquaquam sunt negligenda, & hoc fine genus acquæ- stus conjugis secundo nubentis considerari debet.

§. XCVIII. Post *causæ cognitionem*, dicto modo institu- tam, accedit *Decretum Magistratus*, quo *unio prolium*, ju- diciali auctoritate, confirmatur, & sigillo publico corro- boratur.

§. XCIX. Si vero dictæ solennitates non fuerint obser- vatæ, *unio prolium* est ipso jure nulla, & viribus suis de- stituitur. Conf. *Melchior Voets in Historia Jur. Civ. Juliacens.*

& *Montens. num. 113. pag. 44.*

§. C. Hisce vero legitime peractis, & dictis solennitatibus observatis, sequitur effectus *unionis prolium*, quod nimirum, æque ac alia conventio, servanda sit, & proinde liberis jus, exinde quæsitum, auferri nequeat; ubi quærunt Doctores, utrum parentibus liberam testandi facultatem adimat, nec ne? Qui id negant, ad *Jus Romanum* provocant, dicentes, illo jure aliquem non valere, sibi testandi facultatem adimere, adeo ut pactum, liberam testamenti condendi potestatem auferens, contra bonos mores censeatur, arg. *l. 61. ff. de Verb. Obl.* Sed cum *unio prolium* ex *Jure Germanico* descendat, hinc inconveniens mihi videtur, illam secundum regulas *Juris Romani* examinare velle. Sit ita, quod apud *Romanos* illa conventio, qua paciscentibus, vel uni, vel utrique eorum, testandi facultas auferbatur, nulla, & illicita fuerit; id enim non nego, quippe cum satis constet, in *Republica Romana* pactis hereditates non potuisse deferri; verum in *Germania* contrarium obtinuit, admissusque etiam fuit ejusmodi modus, quo per conventiones deferuntur hereditates; & quamvis *Germani*, introducto *Jure Romano*, in multis articulis a veteri illo *Jure* recesserint, istius tamen observatio inter alia etiam remansit in *unione prolium*, hæc enim nihil aliud est, quam pactum, quo, secundum dictam veterem *Juris Germanici* observationem, hereditas defertur, ut proinde ineptum sit, hoc *Jus Germanicum*, quod apud nos maximam validitatem habet, ex principiis *Romani* ceu *Peregrini Juris* in *Republica* nostra impugnare velle. Adeo autem per hanc *unionem prolium* impediri debet testamenti factio, ut existimem, ne quidem subsistere illud parentis testamentum, in quo liberis unitis salva manet legitima, nam si de cæteris quoque bonis, quæ ultra legitimam sunt, Parentes testentur, sic ut aliqui liberorum minus, quam istis debetur,

tur, vel aliis relinquitur, accipiant, tum istis jus, per conventionem *unionis prolium* valide quæsitum, adimeretur, æqualitasque successionis, per dictam conventionem constituta, prorsus cessaret, quod non erat ferendum, pacta enim servanda sunt, & si jus quæsitum nulli est auferendum, tum maxime ratio postulat, ut dictis liberis jura, per dictam *unionem prolium* tam sollicitè firmata, salva & imminuta maneant.

§. CI. Cum *unio prolium*, secundum ea, quæ paulo ante dixi, de successione ipsorum liberorum, scil. utriusque conjugii, agat, & illis jus æquale successionis tribuat, hinc ultro apparet, hoc pacto parentes ad hereditatem liberorum *unitorum* non vocari, & proinde vitricum privigno, cum liberis suis unito, non succedere.

§. CII. Porro cum præsens pactum respiciat parentum utriusque matrimonii hereditatem, inter liberos *unitos* æquis portionibus dividendam, hinc intelligitur, illa bona hautquaquam esse communicanda, quæ non ex successione paterna, vel materna, sed aliunde liberis obveniunt. Vid. dict. *Ordinat. Juliac. & Montens. cap. 76. §. Und ob den & §. und soll ic.* Et quoniam jura successionis sunt reciproca, hinc parentes *unientes* liberis suis *unitis*, turbato mortalitatis ordine, præmortuis etiam succedunt, & quidem una cum fratribus, & sororibus germanis. Conf. dict. *Ordinat. Jul. & Mont. cap. 76. §. dagegen sollen*; quod tamen de illis duntaxat rebus, quæ in bonis parentum *unientium* fuerunt, intelligi, hautquaquam vero ad alia bona extendi debet; ut proinde ea bona, quæ liberis *unitis*, ex causa castrensi, vel quasi tali, vel ex mercatura, aut alio adventitio lucro, accesserunt, parentibus succedentibus non obveniant, sed ad solos fratres, vel sorores, tanquam præcipua, pertineant; cum quo convenit sæpe allegata *Ordinat. Jul. & Mont. cap. 76. dict. §. Und soll in alle-
wege*

wege die succession und erbung unter den obgenannten Personen nicht ferner / dann auff Väterliche und Mütterliche Erbschafft / es wäre dann in der Einkindschaft anders be-
redt / gezogen werden.

§. CIII. Præterea heic observari debet, fratres *unitos* inter se non succedere, nam cum pacta *unionis prolium* regulariter successionem in linea recta tantummodo intendant, hinc ad successionem collateralem extendi nequeunt, nisi aliud disertis verbis sit statutum, sic ut successio ad collateralem lineam in specie quoque sit extensa, qua in re non sufficiunt sequentia generalia verba: daß die Kinder erster Ehe mit denen Kindern anderer Ehe gleich gehalten werden solten / und zwar dergestalt / als wann dieselbe von einem Vater / und Mutter gebohren wären / nam ejusmodi verba generalia regulariter secundum indolem substratæ materiæ intelligenda sunt.

CIV. Postquam de modis, *Patriam Potestatem* constituentibus, actum fuit, superest, ut differamus de effectu *Patriæ Potestatis*, dictis modis constitutæ; est autem hic effectus vel *primus*, vel *secundus*.

§. CV. Effectus *primus* consistit in jure, patri competente, partim circa *personas* liberorum, & partim circa *res*, seu bona eorum.

§. CVI. Potestas in *personam* alia fuit *jure antiquo*, alia obtinet *jure novo*.

§. CVII. Jure antiquo competiit Patribusfam. 1. jus vitæ & necis, l. ii. ff. de lib. & posthum. hered. instit. 2. jus liberos noxæ dedendi, §. fin. l. de Noxal. act. & 3. jus liberos vendendi, & quidem ex lege Romuli, vid. *Dionysius Halicarnas. lib. i.* Cum quo convenire videtur *Lex Moisaica, Exod. 21. 7.*

§. CVIII. Jure novo hæc *Potestas* in *personam* ad modicam coercionem restricta fuit, l. 3. C. de Patr. Pot. Præ-
terea

terea patri competit jus terminandi controversias domesticas, in injuriis sibi illatis, vel in rebus familiam concernentibus, *dict. l. 3.* quod hodie adhuc observandum, & proinde *Carpzovio part. 3. quest. Crim. 100.* hunc textum abrogatum esse contendenti hautquaquam credendum esse, reor. Et cum *privatis patribusfam.* dicto modo competat *Potestas* in liberos, & vi hujus jus terminandi controversias domesticas, hinc eo magis ejusmodi *Potestate* gaudebunt *Patres Illustres*, adeo ut existinem, *Principes Rom. German. Imperii* jurisdictionem etiam in liberos suos habere; cui non obstat, quod hi *Principes* in *Rom. Germ. Imperio* superiorem recognoscant, nam id cum grano salis accipiendum est, quippe cum ex pacto, & communi consensu id duntaxat obtineat, & pari ratione *Imperator* quoque Judicem, scil. *Camera Imperialem*, æque ac alii *Principes*, agnoscat. Dissentit *Schilter. in Instit. Jur. Publ. tom. 1. lib. 1. tit. 8. §. 7.*

§. CIX. *Potestas*, quæ *Patribusfam.* in res liberorum competit, in *Statu Populari* omnia bona comprehendebat, etiam si in militia, sive armata, sive togata, acquisita essent. Sed in *Statu Monarchico* bona quædam excepta fuerunt, & quidem primum *castrensia*, & *quasi castrensia*, & postea *adventitia*, quoad proprietatem, & aliquando etiam quoad usumfructum. Vid. *princ. & §. 1. l. per quas pers. cuique acquir.* Jure autem *Naturali* hic *Patrie Potestatis* effectus, quo nimirum bona etiam liberorum ad patrem pertinent, incognitus est, nam cum patri propter educationem hæc *Potestas* competat, hinc sufficit, tantum juris illi in liberos concedere, quantum promovendo huic fini inservit, & necessarium est; satis commode autem educari posse liberos, utcunque *Patris Potestas* ad bona liberorum non extendatur, in dubium vocari nequit.

§. CX. Præterea omnibus indistincte parentibus, *Patriam*

Patriam etiam *Potestatem* in liberos non habentibus, præstanda est reverentia, *l. 4. C. de patria pot.* Et sunt porro jura quædam reciproca, mutuo inter parentes & liberos præstanda, ut alimenta, quæ tamen *jure Civili* incestuosis non debentur, utcunque *Jus Canonicum*, quod æquitate nititur, incestuosis quoque alimenta præstanda esse, fanciverit, inconveniens enim foret, animam perire, quæ non peccaverat.

§. CXI. Effectus *secundus* consistit in *actionibus*, quæ ex jure *Patriæ Potestatis*, vel ex dicta relatione, inter Parentes & Liberos obtinente, oriuntur, & ad obtinenda jura, in præcedentibus proposita, instituuntur. Sunt autem earum *actionum* potissimum duæ hoc loco enarrandæ, prima agit de *partu agnoscendo*, & secunda de *filiatione*.

§. CXII. Actio de *partu agnoscendo*, seu, ut vulgo loquuntur, de *paternitate* est jus, uxori, seu mulieri, adversus maritum, vel stupratorem, vel etiam adversus hujus patrem competens, ad id, ut partum, tanquam filium, vel suum agnoscat, *l. 1. §. pen. & ult. l. 3. §. 1. de agnosc. & al. lib.* In hac *actione*, a muliere, adversus stupratorem, vel ejus patrem, instituta, probari debet concubitus; si hunc reus confiteatur, graviditatem autem mulieris aliis, quos cum illa rem habuisse, asserit, imputare intendit, id legitime probare, & pendente ejusmodi lite, partui alimenta suppeditare tenetur. Vid. *Struv. in Jurisprud. Rom. Germ. for. lib. 1. tit. 15. §. 7.*

§. CXIII. Actio de *filiatione* est jus, liberis adversus patrem, vel vicissim huic adversus liberos, super *filiatione*, competens. Et cum eo casu, quo liberi adversus patrem agunt, & se hujus liberos, vel filios esse, contendunt, probatio *filiationis* sit difficilis, arg. *l. 83. ff. de Condit. & Demonst.* hinc *Leges* præsumptionem hac in re actori suggerunt, definientes, eum pro patre habendum esse, quem justæ

justæ nuptiæ demonstrant, *l. 5. ff. de in jus voc.* cujusmodi juris præsumptio actorem ab onere probandi liberat, ita tamen, ut manifesta probatio in contrarium admittatur, v. g. si maritus ultra annum abfuit, *l. 6. ff. de his qui sui vel al. jur. sunt*, vel alias cohabitare non potuit; ut proinde isti errent, qui supra propositam præsumptionem juris & de jure esse, dicunt, & ita facultatem contrarium probandi prorsus excludunt.

T I T. VII.

DE ADOPTIONIBUS, ET EMANCIPATIONIBUS, ET ALIIS MODIS, QUIBUS POTESTAS SOLVITUR.

§. I.

Postquam in præcedentibus indoles *Patriæ Potestatis* explicata fuit, consequens est, ut jam modi, illam *Potestatem* solventes, exponantur. Hi in universum sunt, vel *juris Romani*, vel *juris Germanici*.

§. II. Modi *juris Romani Patriam Potestatem* solvunt, vel *simpliciter*, vel *secundum quid*.

§. III. Modi, qui hanc *Potestatem simpliciter* solvunt, ita sunt comparati, ut liberi, illis modis a *Patriæ Potestate* liberati, sui juris fiant, neque ad alterius *Patris Potestatem* transferantur, & sunt tres, *Mors*, *Dignitas*, & *Emancipatio*.

§. IV. *Mors* vel est *naturalis*, vel *civilis*, *maxima* nimirum, & *media capitis diminutio*.

§. V. *Mors naturalis*, ceu quæ est dissolutio animæ a corpore, solvit *Patriam Potestatem* indistincte, siue filius, siue pater moriatur. Si tamen avus moritur, per id non

definit esse in *Potestate* nepos, qui tunc *Patris Potestati* subjicitur, nisi in hujus *Potestatem* non sit recasurus, *pr. l. Quib. mod. jus patr. pot. solv.* Quamvis autem effectus *Patriæ Potestatis*, mortuo patre, adhuc supersint, & quidem potissimum in necessariis heredibus, §. 1. & 2. *l. de hered. qual. & differ.* in pupillari substitutione, *tot. tit. l. de pupil. substit.* in testamentaria tutela, §. 3. *l. de tutel.* exinde tamen hautquaquam efficitur, *Patriam Potestatem* non esse morte patris sublatam, nam dicti actus non tam vi *Patriæ Potestatis*, quam potestate *Legum Civilium* validitatem habent, cæteroquin, absque harum *Legum* autoritate, & speciali provisione, nulli futuri; vid. §. 2. *l. de hered. qual. & differ. l. 2. ff. de vulg. & pup. substit.*

§. VI. Mors civilis est, qua vita civilis, per maximam, vel mediam capitis diminutionem, amittitur, & per consequens *Patria Potestas*, exstinguitur, §. 1. *l. Quib. mod. jus patr. pot. solv.*; quod tamen de effectibus, *Patriæ Potestati jure Civili* tributis, tantummodo intelligendum est, non vero de effectibus *Juris Naturalis*, sic ut parentibus vel liberis deportatis non quidem hereditas relinquenda sit, alimenta tamen illis necessaria suppeditari debeant.

§. VII. Dignitas, quæ *Patriam Potestatem* solvit, alia fuit *jure antiquo*, alia obtinet *jure Novo*.

§. VIII. *Jure antiquo*, ex *Constitutione Justiniani*, in *l. ii. C. de Consul.* summa tantummodo *Patriciatus dignitas* filium a *Patriæ Potestate* liberabat, §. 4. *l. Quib. mod. jus patr. pot. solv.* Et quamvis *Justinianus* id in supra relata *l. ii. C. de Consul.* a se constitutum esse, asserat, *cit. §. 4. l. ante illum* tamen id obtinuisse, constat, nam apud *Cassidorum*, qui sub *Theodorico Gothorum Rege* vixit, in *form. Patriciatus*, hoc scriptum est: *Leges tantam Patriciis dignitatem detulerunt, ut in sacris positus, cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur.* Qui in hac *Patriciatus*

triciatus tanquam summa in Aula dignitate fuerunt, ab *Imperatoribus Patres* appellati sunt. Et cum *Eutropius*, in tali summa *Patriciatus* dignitate positus, in insulam *Cyprum* deportaretur, omniaque ipsius bona, publicata, in fiscum redigerentur, hinc id lepidi joci materiam dedit *Claudio*, sequenti carmine in *Eutropium* ludenti:

Direptas quid plangis opes, quas natus habebit?

Non aliter poteras Principis esse pater.

§. IX. Jure *Novo* omnes dignitates, a *Curia* seu ejus oneribus liberantes, enumeratae in *l. fin. C. de Decur.* solvunt *Patriam Potestatem*, quatenus nimirum illa est onus, per *Nov. 81. cap. 2.* Et licet *Monachismus* liberet a *Curia*, non tamen est dignitas, neque honor, neque officium, *Pacian. de Probat. lib. 2. cap. 26. num. 83.* & proinde *Jure Romano* non liberat a *Patria Potestate*; neque obest, quod *Monachus* potestati *Abbatis* subjiciatur, nam hujus *Potestas* cum *Patria Potestate* concurrere potest, prout miles propterea, quod Ducis militaris potestati subjectus est, nexibus *Patriae Potestatis* non exuitur. Cum tamen Monachi non amplius in sacris paternis, seu in convictu paterno, vivant, sed separatam mansionem, in monasterio, habeant, hinc hodie eos a *Patrum Potestate* exemptos esse, existimo; quod etiam assero de filiis Clericis, & Doctoribus, separatim a patribus habitantibus, & per consequens educatione paterna non amplius indigentibus, sic ut hi *Jure* quidem *Germanico* per separatam ejusmodi habitationem liberati sint a vinculis *Patriae Potestatis*, *Jure* autem *Romano* illius nexibus adhuc adstringantur, arg. §. 4. I. *Quib. mod. jus patr. pot. solv.* & *l. fin. in pr. & §. fin. C. de inoff. testam.*

§. X. Emancipatio est actus, quo *Pater* liberos suos, non dissentientes, a *Potestate* sua dimittit.

§. XI. Haec ratione temporis dividitur in *antiquam*, & *novam*.

§. XII. Emancipatio *antiqua* est, quæ secundum solennitates, *antiqua* lege, scil. XII. tabb. præscriptas, hoc est, per imaginarias venditiones, & intercedentes manumissiones, celebrabatur, §. 6. 1. *Quib. mod. jus patr. pot. solv.* Hæ venditiones imaginem sustinebant pristini *juris patrii*, quo patribusfam. permissum erat, liberos suos vendere, & proinde hac in re fiebat *mancipatio*, quæ erat modus solennis alienationis, libripende, & quinque testibus, Civibus *Romanis*, intervenientibus. In hac re Pater, filium suum emancipaturus, quasi venditor erat, aliusque, emtoris locum sustinens, interveniebat, qui pro ære, a libripende appenso, filium quasi emebat, & ejusmodi æs tenens, dicebat: *hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo, isque mihi emtus est hoc ære, aenea libra*; postea ære percutiebat libram, & hoc æs, quasi pretium, dabat Patri naturali, ceu quasi venditori sui filii; ad quæ Pater respondebat: *hunc filium tibi mancipo*; & cum, accepto pretio, Pater hoc modo filium suum in jure cederet, hinc Prætor eum addicebat; sed quoniam dicta ratione filius, a Patre vendundatus, usque ad *tertiam mancipationem* in *Potestatem Patris* sui naturalis redibat, hinc necesse erat, ut adhiberetur *secunda*, & *tertia mancipatio*, & *in jure cessio*. In *tertia mancipatione* Pater hac formula utebatur: *ego vero hunc filium meum tibi mancipo, ea conditione, ut mihi remancipes, ut inter bonos bene agi oportet, ne propter te, tuamque fidem frauder.* Et cum hac ratione filius *fidei* illius, qui quasi erat emtor, committeretur, ut nimirum is dictum filium patri ejus naturali restitueret, seu remanciparet, hinc ejusmodi quasi emtor, per dictas imaginarias emtiones Dominus filii factus, *Pater Fiduciarius* appellatus fuit, prout simili modo ideo *Fiduciarius* dicitur heres, quoniam *fidei* illius committitur, ut hereditatem, sibi relictam, alteri restituat. Postquam autem *Pater Fiduciarius* filium *Patri naturali*

turali remancipaverat, tunc hic filium suum, quasi servum, a *Fiduciario Patre* emtum, manumittebat, ut proinde filius hoc modo *liber*, id est *sui juris* fieret; & quoniam filia, & nepotes *una mancipatione* statim de *Potestate* exhibant, *l. 8. §. 1. ff. de injust. rupt. irrit. fact. testam.* hinc id argumentum est, filium arctius Patri fuisse conjunctum, quam cæteros liberos, h. e. filias, & nepotes, vel ulteriorum graduum liberos; filia enim nubendo exeunt e familia, nepotes autem longius absunt, cum filius magis censeatur una eademque persona esse cum patre.

§. XIII. Emancipatio *nova* est, quæ fit, absque dictis solennitatibus, secundum observationem, *nova Lege* præscriptam.

§. XIV. Hæc rursus dividitur in *Anastasianam*, & *Justinianeam*.

§. XV. Emancipatio *Anastasiana* est, quæ fit secundum observationem, ab *Anastasio Imperatore* in *l. pen. C. de Emancipat.* præscriptam, qua liberi ex *Rescripto Imperatoris*, apud magistratum exhibito, a sacris paternis dimittuntur.

§. XVI. Emancipatio *Justinianea* est, quæ fit secundum observationem, a *Justiniano* in *l. ult. C. de Emanc.* præscriptam, qua sine Principis *Rescripto* Pater apud *competentes Judices*, vel *Magistratus* liberos suos emancipat. Vid. §. 6. I. *Quib. mod. jus. patr. pot. solv.*

§. XVII. Fuit apud *Romanos emancipatio* ingens beneficium, quippe cum liberi, hoc modo sui juris facti, omnia sibi acquirerent, quæ, non facta *emancipatione*, soli patri acquisita fuissent, & quidem in *Statu Populari* indistincte, ut per consequens exinde etiam intelligatur, *emancipationem* majus fuisse beneficium in *Statu Populari*, quam in *Statu Monarchico*, sub *Cesaribus*, nam in hoc Monarchico Statu *peculia castrensia*, & *quasi talia*, item postea *adventitia* introducta, illaque, quoad dominium, a paternis rebus distincta fuerunt.

§. XVIII.

§. XVIII. Superest, ut de usu hodierno *emancipationis* quædam adferamus. Olim quidem *Oldendorp. Joh. Haloland. in Analyfi super Inst. tit. quib. mod. jus patr. pot. solv. Conrad. Wolff. in Erotemat. ad Inst. eod. tit.* alique existimarunt, *Veteribus, & Romanis* faltem *emancipationes* in usu fuisse, apud *Christianos* eas non fieri, & ne quidem umbram *emancipationis* hodie conspicuam esse. Verum erroneum istud esse, nemo non, nisi in *Germania*, & patria plane hospes, facili opera perspicit. Sic *Camerales Judicium* non pauca hac de re nobis præbet exempla, prout instrumenta desuper a *Notariis* facta comprobant; ignotum enim esse nequit præjudicium illud, quod *anno 1587*, & quidem, *die 9. Martii* contigit, dum *Comes de Lævvenstein* filios suos coram *Camera* solenniter emancipavit. Ipsa supplicatio, qua *emancipationem* hanc impetraret *Comes*, legitur inter *Blumii Supplicationes, tit. 14. num. 33.* Præterea *Camerales* mihi retulerunt *Illustrissimum Comitem de VVied, anno 1693.* filium coram *Camera* solenniter emancipasse.

§. XIX. Quo itaque *emancipatio* coram *Camera* expediri possit, ante omnia illud inspicere debet, utrum personæ, tam *emancipans*, quam illa, quæ *emancipatur*, immediate quoque *Imperio* subsint. Ita vero supplicantes *Procuratores* literas suas, quibus, ut mandantes ad *emancipationem* admittantur, petunt, formare debent; 1. propositum mandantis exponant, eum scil. ex prægnantibus causis, emancipaturum filios esse, & eapropter cum ipsis in civitate præsentem esse; 2. immedietatem illius allegent, & tum 3. petant, ut mandanti, ceu Patri liberorum, certum tempus, ad actum hunc perficiendum, præfigatur. Decretum hac fere formula subsequi solet: *Ist dem Supplicanten sein begehren zugelassen / und ihm ad actum emancipationis zeit zu 1. Uhren nachmittag in der gewöhnlichen audiens zu erscheinen / ihre nohtturft / und die gebühr zu verrichten / hie-*
mit

mit erkant in Conf. &c. Præsentibus statuto tempore Patre, & liberis, emancipatio celebratur, liberique ex potestate dimittuntur, quo facto, confirmatio, ac decreti interpositio a *Camera* petitur, cujus hæc solet esse forma: *ist auff H. H. N. jekt beschehene bitte / und begehren / auch seiner anwesenden Söhne Herren N. N. gethane bewilligung / und erbiethung über die fûrgangene-emancipation, das richterliche Decret, und auctorität interponiret / auch deshalben notthûrftig uhrkund erkennet.* Vid. *Sentent. Cam. tom. 5. anno 1587. Conf. Gunther. in Thesaur. Practicant. pag. m. 72. seq.*

§. XX. Jure *Leodiensi* emancipatio etiam obtinet, & expresse est cautum, quod coram Supremo *Provincia Leodensis* Justitiæ Tribunali, aut Judice Domicilii fieri debeat. *Carol. de Mean ad Jus Civ. Leod. part. 1. observat. 64. num. 1. pag. m. 277.*

§. XXI. Sequitur modus, qui *secundum quid Patriam Potestatem* solvit, quo nimirum *Patris* quidem *naturalis Potestas* extinguitur, sed filius non desinit esse in *Potestate Patria*, dum *novam*, *Patris* nimirum *adoptantis*, *Potestatem* subit, quod fit per *adoptionem plenam*, qua filius a *Patris naturalis Potestate* liberatur, prout in præced. tit. §. 83. relatatum fuit; vid. §. 9. I. *quib. mod. jus patr. pot. solv.*

§. XXII. In præcedentibus dictum fuit, quomodo *Jure Romano* dissolvatur *Patria Potestas*; nunc videamus, qua ratione *Jure Germanico* solvatur. Fit hoc, quando liberi *propriam, & separatam* a Patre instituunt *Oeconomiam*, nam uti alias, cessante causa, effectus etiam cessat, ita in propofita materia *secundum Jus Germanicum*, cessante *educatione*, ceu fundamento *Patriæ Potestatis*, ipsa hæc *Patria Potestas* extinguitur; ubi tamen hæc duo requiruntur, 1. ut liberi, *propriam æconomiam* instituentes, ipsi actiones suas dirigere possint, & 2. sibi alimenta quærere valeant. In *Saxonia* receptum est, posse liberos *proprias actiones suas*

Dd

dirigere,

dirigere, quando ad annos discretionis venerunt, & majorennnes facti sunt. Vid. *p. 2. Const. Elect. 10.* Cum vero liberi majorennnes eo ipso, quo *propriam æconomiam* instituunt, ad dicta duo satis idonei reputentur, hinc Doctores talem modum *tacitam emancipationem* appellare nequeunt, quippe cum ex propria *Patria Potestatis* indole fluat, & ante in *Germania* obtinuerit, quam *Juris Romani*, & per consequens *emancipationis* usus cognitus fuerit, ut proinde certum sit, incognita ante *Jus Romanum emancipatione*, *tacitam* aliquam *emancipationem* non potuisse in usu esse. Meo itaque judicio, non est probanda sententia illorum Doctorum, qui, secundum *l. ult. C. de emancip.* ad exemplum *emancipationis*, in institutione *separata æconomia* requirunt, ut judicialis authoritas accedat, arg. *l. 27. C. de testam.* Vid. *Reusner. de testam. lib. 2. cap. 13. num. 25.* & meliori fundamento asseritur, dictum modum, quo *Jure Germanico Patria Potestas* ex propria sua indole dissolvitur, recepto *Jure Romano*, non esse mutatum, vel abrogatum, sed quemcunque modum ex suis principiis, dirigendum, seu explicandum esse. Ex quo sequitur, simplicem bonorum separationem, *propriaque æconomia institutionem* sufficere, ad dissolvendum *Patria Potestatis* nexum, cujusmodi opinionem ipse *Electoꝝ Saxoniæ* secutus fuit, *p. 2. Const. 10.* quæ alias *Jure Provinciali Saxonico* obtinebat secundum *lib. 1. Jur. Prov. art. 11. & 13.* Conf. *Modest. Pistor. quest. 131. num. 39.*

§. XXIII. Ab hac re non differt modus, quo per *Matrimonium*, a liberis initum, *Patria Potestas* solvitur. Vid. *de Jure Leodiensi Carol. de Mean. ad Jus Civ. Leod. part. 1. Observat. 63. num. 1.* Quod autem per talem modum *Patria Potestati* finis imponitur, id non tam fit propter *Matrimonium*, quam quod liberi, *Matrimonium* contrahentes, *separatam* etiam *æconomiam* instituunt, & per consequens educatione

ducatione non amplius indigent; & quamvis filia, nuptias contrahentes, aliquando maneant in convictu Patris, a *Potestate* tamen illius liberantur, idque propterea, quoniam per *Matrimonium*, secundum *Jus Divinum Positivum Universale*, transeunt in *Potestatem Mariti*, vel, secundum *Jus Saxonicum*, in *tutelam*, vel *curatelam Mariti*, quod ad solvendam *Patriam Potestatem* sufficit, utpote cum ratio juris non patiatur, ut personae, *Patriae Potestati* subjectae, sub *tutela*, vel *curatela* existant. Sed filii, contracto *Matrimonio*, in convictu Patris manentes, manent etiam sub illius *Potestate*, utcunque uxores sub sua *Potestate* habeant.

§. XXIV. Dicta ratione *Jure Germanico* *Patria Potestas* duntaxat exspirat, quoad incommoda liberorum, non vero quoad illorum favorabilia, & commoda, ut idcirco jus transmissionis adhuc salvum maneat. Vid. *Berlich. II. Concl. XI.*

§. XXV. Sed quid dicemus de *Separatione*, qua *Hamburgi*, & in multis aliis locis, liberi a parentibus, per assignationem certae portionis, a futura illorum successione excluduntur? an illa solvitur *Patria Potestas*? Distinguo, an liberi, dicto modo quoad bona a patris futura successione *separati*, *separatam* etiam *œconomiam* instituant, nec ne. Priori casu solvitur *Patria Potestas*, & quidem non tam propter dictam bonorum *separationem*, quam propter *œconomiam separatim institutam*. Posteriori casu dicta *Potestas* non solvitur, prout doctissime probavit Excellentissimus *Dn. Grolman. in Giessensi Academ. Antecessor Celeberrimus, in Disputat. de separat. liberor. per elocat. & divis. cap. 4. §. II.*

TIT. VIII.

DE DIVISIONE RERUM,
ET QUALITATE.

§. I.

TAntisper dixisse sufficiat de *Jure Personarum*, jam agendum est de *Jure Rerum*, in quo duo tractari debent, 1. vera, & varia *rerum* indoles, & 2. jus, quod intuitu rerum hominibus competit, vel non competit.

§. II. Res heic significant omne id, quod non habet relationem ad aliquam *Societatem Personarum*, sic ut de illis quærat, utrum intuitu illarum hominibus jus aliquod competere possit, nec ne.

§. III. Hoc *rerum* vocabulum, cum multa comprehendat, *transcendens* vulgo dicitur, ideo quod videtur quasi transire, seu complecti, omne ens; sed male, nam latior est *entis* significatus, quam *rerum*, ad præsentem tractationem tantummodo pertinentium; utcunque certum sit, latiore esse *rei* appellationem, quam *pecunia*, secundum *l. 5. pr. & l. 23. ff. de verbor. signif.* Entia vero ea etiam sunt, quæ ad *jus personarum*, in præcedentibus explicatum, pertinent, sub appellatione tamen *rerum*, *personis* contradistinctarum, non comprehensa. Sed quid de *actionibus* dicendum est? Vulgo Doctores eas *rebus* opponunt, tria juris objecta, *personas*, *res*, & *actiones* statuentes. Sed cum unum tantummodo sit *juris*, seu *jurisprudentiæ*, objectum, nimirum applicatio legum ad actiones hominum, hinc merito communis doctrina de triplici objecto *juris* rejicitur, ut proinde *actiones* separatim *jurisprudentiæ* objectum non efficiant, nam hæc bifariam sumuntur, 1. pro remedio, secundum

cundum certum modum instituendo, vel processu judicio-
rio, hoc est pro modo circa *actiones* in judiciis proceden-
di, & 2. pro ipsa facultate, actori adversus alium compe-
tente. Priori sensu *actiones* ad *Praxin* pertinent, posteriori
vero sensu ad *Theoriam*, sic ut illæ, quæ ex *jure personarum*
oriuntur, *præjudiciales* dictæ, ad *jus personarum*, aliæ vero,
quæ ex *jure rerum* nascuntur, sive *Reales*, sive *Personales*,
ad *jus rerum*, ceu ad causam suam, referri debeant.

§. IV. Summa rerum divisio in duos articulos deducitur:
nam aliæ sunt *divini juris*, aliæ *humani*. *l. 1. pr. ff. h. t.*

§. V. Res *divini juris* sunt, circa quas homines jus ha-
bere nequeunt, vel quæ commercio humano exemptæ sunt,
& *Jure Romano*, secundum principia *Gentilium*, tantummo-
do in jure atque potestate Deorum erant, *l. 1. pr. h. t.* Ap-
pellantur etiam res *nullius*, ideo quod nullius in bonis sunt,
& esse etiam nequeunt, §. 7. *l. 1. & l. 2. §. 2. h. t.*

§. VI. Dividuntur in *res sacras*, *religiosas*, & *sanctas*,
dict. §. 7. *l. 1. & l. 1. pr. ff. h. t.* cujusmodi distinctio profluxit
ex doctrina *Ethnicorum*, & potissimum *Romanorum*, va-
rios Deos, & quidem 1. *superos*, 2. *inferos*, & 3. *medii*
generis, seu *minorum gentium*, statuentium, sic ut *superis*
sacræ, *inferis religiosæ*, & *minorum gentium* Diis *sanctæ* res
dedicarentur. Et cum hac ratione *Gentiles* existimarent,
harum rerum violatores ipsis Diis, quibus ejusmodi res de-
dicatæ erant, injuriam inferre, hinc *Athenienses* in *Panæ-*
tolio, seu Concilio *Atolorum* dixerunt, *Philippum*, templa
& sepulchra violantem, ipsis *superis*, & *inferis* Diis bellum
inferre, sequentibus verbis, a *Livio lib. 31. cap. 30.* relatis:
Neque id se queri, quod hostilia ab hoste passi forent (esse enim
quædam belli jura: quæ ut facere, ita pati sit fas) sata exuri,
dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi; misera magis,
quam indigna patienti esse. Verum enim vero id se queri,
quod is, qui Romanos alienigenas, & barbaros vocet, adeo

*omnia simul divina humanaque jura polluerit, ut priore popu-
latione cum INFERNIS Diis, secunda cum SUPERIS bellum ne-
farium gesserit: omnia sepulchra, monumentaque diruta esse
in finibus suis, omnium nudatos manes, nullius ossa terra regi:
delubra sibi fuisse, quæ quondam pagatim habitantes in parvis
illis castellis vicisque consecrata, ne in unam urbem quidem
contributi majores sui deserta reliquerint.*

§. VII. *Res sacræ sunt, quæ Diis superis dedicatæ, cul-
tui nimirum illorum immediate inservientes, ad hunc fi-
nem publica autoritate per Pontifices consecratæ erant,*
§. 8. l. l. 6. §. 3. & l. 9. §. 1. ff. h. t.

§. VIII. *Diis superis apud Romanos potissimum dedica-
bantur aræ, & templa, ita tamen ut aræ, cultui horum
Deorum superiorum destinatæ, in clara luce ponerentur,
cum Diis inferis aræ sub terra constituerentur, prout ex-
posuit Flavius Blondus lib. 1. de Rom. triumph. De templis
constat, quod illa apud Romanos extructa, & dedicata fue-
rint variis Diis, ut Jovi, Junoni, Minervæ, Marti, Mercu-
rio, aliisque; de quibus singulis antiquitatum Romanarum
Scriptores satis prolixè agunt.*

§. IX. *Ipsi quoque dies, cultui dictorum Deorum de-
stinati, sacri appellantur; & hinc Suetonius in Tiberio ait:
Nullus a pœna hominum cessavit dies, ne religiosus quidem ac
sacer. Et cum ejusmodi dies etiam boni dicerentur, hinc
Ovidius de illis sequentem in modum cecinit:*

*Prospera lux oritur, linguis animisque favete,
Nunc dicenda bono sunt BONA VERBA die.
Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Jurgia, differ opus livida turba tuum.*

*Quæ omnia de sacris, per bona verba celebratis, intelli-
genda sunt, quibus ea opponebantur, quæ per execratio-
nem, & maledicta, seu mala verba celebrabantur, de qui-
bus verbis sequens carmen apud eundem Ovidium reperitur:*

Dixerat

Dixerat invito quæ MALA VERBA viro.

Et apud Propert. lib. 4. Eleg. 5. hæc inveniuntur:

*Quisquis amas scabris hoc bustum cedito saxis,
Mistaque cum saxis adjice VERBA MALA.*

§. X. Cum autem heic non agatur de execratione, sed de illis, quæ per consecrationem fiebant sacra, hinc utile erit, de indole consecrationis paulisper agere; ubi sciendum est, eam apud Romanos Gentiles celebratam fuisse secundum certos ritus, accenso foculo, cum tibicine, verbis priscis, & solennibus, sic ut Pontifex Maximus capite velato carmen recitaret, & manum quoque adhiberet: nam non solum verbis, verum etiam manu peracta fuit consecratio. Quæ intelligi possunt ex Cicerone sequentia verba lib. 2. de Legib. referente: *bene vero quod mens, pietas, virtus, fides CONSECRATUR MANU: quarum omnium Romæ dedicata publice templa sunt.* Quo etiam pertinent sequentia, ab eodem Cicerone in Oratione pro Domo hisce verbis proposita: *cum suis dicat se manibus consecrasse, quæ tua fuit consecratio?* Et hinc Ovid. lib. 1. Fast. ait:

*Sacra vocant Augusta patres: Augusta vocantur
TEMPLA, sacerdotum rite DICATA MANU.*

§. XI. Ab hac consecratione varie differt dedicatio, & quidem 1. objecto, 2. fine, 3. tempore, & 4. modo.

§. XII. Objectum consecrationis sunt tantummodo illæ res, quæ cultui divino immediate applicari, seu inservire possunt, latius vero est objectum dedicationis, nam dedicari possunt, 1. prædia urbana, quorum dedicatio apud Hebræos quoque usitata fuit, prout apparet ex Deuteron. 20. cap. vers 5. hisce verbis: *quis est homo, qui ædificavit domum novam, & non dedicavit eam? vadat, & revertatur in domum suam, ne forte morietur in bello, & alius dedicerit eam,* 2. locum etiam habuit dedicatio in prædiis rusticis, sicut de Jure Hebræorum modo relatus textus hisce verbis ostendit:

ostendit: *quis est homo, qui plantavit vineam, & nec dum fecit eam esse communem (de qua vesci omnibus liceat) vadat, & revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo ejus fungatur officio.* Hujusmodi *dedicationes* ædium ab *Hebraeis* fiebant per invocationem summi Numinis, & fortassis etiam, erogatis in pauperes eleemosynis, quibus inhabitantes benedictionem divinam precabantur; rustica autem prædia, v. g. agri, vineæ &c. præter precum recitationem, deductis, vel oblatis primitiis, atque decimis, accedente etiam fructuum primi anni in usum pauperum communione, dedicata fuerunt. Sed ejusmodi prædiorum *dedicationes* apud nos non sunt in usu, & plerique in primo usu novarum ædium, aliarumque rerum, fusque deque habent, initium ab invocatione divini Numinis facere, adeo ut multi gloriosius esse existiment, in nova aliqua habitatione, primum diem potius commestationibus, & Bacchi fufis liquoribus, consumere, quam fufis precibus benedictionem divinam, seu divina beneficia sollicitare, ut proinde solennes illæ epulæ, quæ *Glaser essen* vocantur, in *Westphalia*, & aliis multis locis usitatæ, propter magnum earum abusum, non adeo commendandæ veniant.

§ XIII. *Finis dedicationis* non semper fuit, ut res dedicata ad usus sacros pertineret, sed *consecratio* regulariter rem ad usum sacrum, seu cultum divinum referebat.

§ XIV. Tempore *consecratio* in eo differt a *dedicatione*, quoniam *dedicatio* semper præcedit, & eam plerumque sequitur *consecratio*.

§ XV. *Modus dedicationis* consistebat in dictione, seu recitatione certorum verborum solennium, a dicendo enim appellatur, secundum *Isidorum l. 6. Origin.* ita dicentem: *omne, quod Deo datur, aut dedicatur, aut consecratur. Quod dedicatur DICENDO datur, unde & appellatur.* Sed in *consecratione* præter verba solennia alii ritus, supra propositi, celebrati

celebrati fuerunt. Quod manifestius apparet ex *Cicerone*, qui, dum in *Orat. pro domo sua dedicationem* domus suæ, ceu non rite atque legitime factam, exagitat, sequentia proposuit: *ego vero si omnia solennibus verbis veteribus, & priscis institutis acta esse dicerem, tamen me Reipublica jure defenderem.* Verba autem solennia partim ab eo, qui dedicabat, & partim a Pontifice pronunciata fuerunt, sic ut Pontifex verbis illis præire diceretur, cujus rei testis est *Livius*, qui *lib. 9. de Cn. Flavio* ita scribit: *Ædem Concordiæ in area Vulcani summa invidia nobilium dedicans, coactusque consensu populi Cornelius Barbatius Pontifex Max. verba præire, cum more majorum negaret, nisi Consulem aut Imperatorem posse templum dedicare.* Et idem *Livius lib. 1.* memoriæ prodidit formulam, qua *Romulus* usus fuit, sequentibus verbis: JUPITER FERETRI, HÆC TIBI VICTOR ROMULUS REX REGIA ARMA FERRO, TEMPLUMQUE IIS REGIONIBUS, QUAS MODO ANIMO METATUS SUM, DEDICO, SEDEM OPIMIS SPOLIIS, QUÆ REGIBUS, DUCIBUSQUE HOSTIUM CÆSIS, ME AUCTOREM SEQUENTES POSTERI FERENT. Præterea *dedicationibus* ædium certæ leges adjectæ fuerunt, prout ostendit *Plin. lib. 10. Epist. ad Trajanum*, hisce verbis: *an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri:* ad quæ a *Traiano* sequens data fuit responsio: *nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur.* Formula *dedicationis* ex *Salonæ* urbis monumento, quod, teste *Brissonio lib. 1. de Formul. pag. m. 115*, hodie *Pataviæ* adhuc visitur, ab eodem *Brissonio* relata fuit, hisce verbis: LÆLIO CÆSARE IMP. P. CÆLIO P. F. BALBINO VIBULIO PIO COSS. VII. ID. OCTOBRES CN. DOMITIUS VAL. II. VIR. I. D. PRÆEUNTE C. JULIO SEVERO PONTIFICE LEGEM DIXIT, IN EA VERBA, QUÆ INFRA SCRIP-

PTA SUNT. JUPITER OPTIME MAX. QUANDOQUE TIBI HODIE ARAM DABO, DEDICABOQUE, QUAS HIC HODIE PALAM DIXERO: UT INFIMUM SOLUM HUIUS ARÆ EST, SI QUIS HIC HOSTIA SACRUM FAXIT, QUOD MAGMENTUM NEC PROTOLLAT, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTUM ESTO. CÆTERÆ LEGES HUIC ARÆ EÆDEM SUNTO, QUÆ ARÆ DIANÆ SUNT IN AVENTINO MONTE DICTÆ. HISCE LEGIBUS, HISCE REGIONIBUS, SICUTI DIXI, HANC TIBI ARAM JUPITER OPTIME MAX. DICO, DEDICOQUE, UT SIES VOLENS PROPITIUS MIHI, COLLEGISQUE MEIS, DECURIONIBUS, COLONIS, INCOLIS COLONIÆ MARTIÆ, JULIÆ SALONÆ, CONJUGIBUS, LIBERISQUE NOSTRIS. Hæc intelligenda sunt de *dedicatione* solenni, duo enim actus in illa observari debent, solennis, seu secundus, de quo modo egi, & minus solennis, seu primus, qui sola destinatione rei ad sacrum usum absque solennitatibus peragitur, ita tamen ut solennitates, supra propositæ, postea accedere debeant, & de hac *dedicatione*, ad primum actum pertinente, loquitur *Pomponius in l. pen. ff. de pact.* quod nimirum cuivis liceat locum suum dedicare, sic ut nemo paciscendo efficere possit, ne sibi locum suum dedicare liceat, idque propter maximum religionum favorem.

§ XVI. Dicta *consecratio* Jure Romano non solum superficiem, seu ædificium, verum ipsum etiam solum afficiebat, sic ut hoc, diruto etiam ædificio, *sacrum* manserit, §. 8. l. 1. & l. 6. §. 3. ff. h. t. Jure tamen Canonico ejusmodi *consecratio* ad solum non pertinet, & per consequens locus, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, diruto ædificio, *sacer* non manet, sed de novo *consecratio* fieri debet, *Can.*

Ecclesiis

Ecclesiis 20. de Consecrat. dist. 1. quod secus tamen se habet, quando tectum tantummodo corruit, parietibus integris manentibus, *c. ligneis 6. X. de Consecrat. Eccles.* nam de consecratione participant omnes superficiei partes, & p. inde etiam parietes, ceu in quibus secundum principia *Catholicorum* fiunt cruces, & inunctiones, atque Ecclesia semel consecrata, non amplius debet consecrari, nisi fuerit execrata, dict. *c. Ecclesiis 20. de Consecrat. dist. 1.*

§. XVII. Quamvis *Reformatae* religioni addicti, ceu rebus ad solidam pietatem pertinentibus saltem intenti, consecrationem templorum, vel aliorum locorum *sacrorum* fusque deque habeant, apud *Lutheranos* tamen, & *Catholicos* ea adhuc est in usu, sic ut illi autoritate summæ potestatis in Republica eam celebrent, hi vero autoritate Episcopi id faciant, & quidem observatis illis solennitatibus, quas descripsit *Bellarminus tom. 1. contr. l. 3. de Cult. sanct. 6. 5.* hisce verbis: *primo pinguntur duodecim cruces, & ante singulas accenduntur singulae lampades, deinde pulsatur templum, & aperitur. Tum describitur in pavimento super cineres ad hoc sparsos baculo pastorali alphabetum Græcum ab uno angulo ad alium, & rursus alphabetum Latinum ab alio angulo ad alium, ita ut inde crux fiat. Tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, & cineribus, & inde adspargitur templum, ac demum templum & ara chrismate inunguntur.* Vid. *Ziegler. ad Lancelloti Inst. Jur. Can. lib. 2. tit. 18. §. 12. p. m. 519. & seq.*

§. XVIII. Præterea apud omnes, cuicunque Religioni, five *Reformatae*, five alii, addictos, adhuc obtinet, quod res *sacrae* non sint in commercio, & per consequens alienari nequeant, prout *Jure Romano* disertis verbis est definitum in §. 8. l. h. t. Et quoniam illud jam tum ante *Justinianum* obtinuit, & constitutum fuit, ipso *Justiniano* fatente in l. 21. C. de SSt. Eccles. hinc dubium erat, qua ratione dictus Imperator in §. 8. l. h. t. scribere potuerit, se per suam con-

stitutionem, per quam intellexit modo relatam *l. 21. C. de SSt. Eccl.* dictas res *sacras* alienari, & obligari prohibuisse; sed salva res est, nam veteres quidem leges sanciverunt, res *sacras* humanis nexibus non illigari, *Justinianus* autem in dict. *l. 21.* tantummodo de rebus *sacris* mobilibus, ut vestibus, cæterisque donariis agit, atque constituit, eas alienatas omnibus modis vindicari posse, possessoresque ad restitutionem illarum omnibus modis coarctari, nulla eis actione relinquenda, vel super recipiendo pretio, vel foenore exigendo, pro quo res pignoratæ erant, adeo ut si dictæ res conflatae, vel alio modo immutatae, aut dispersæ fuerint, nihilominus vel ad ipsa corpora, vel ad pretia eorum exactio competere debeat, ita tamen ut causa captivitatis excipiatur; quæ omnia Jure veteri non fuerunt definita, & quod *Justinianus* alienationem rerum *sacrarum* pro redemptione captivorum permisit, id ad res mobiles, supra propositas, restringi debet, nunquam enim ipsi in mentem venit, ædes *sacras* pro redemptione captivorum distrahi posse. In genere tamen sciendum est, res *sacras* alienari posse, 1. in casu necessitatis, ut si ære alieno Ecclesia gravetur, tum enim, aliis mediis deficientibus, ad rerum *sacrarum* alienationem Ecclesia debitorum deproperare valet, *auth. hoc jus porrectum C. de SSt. Eccles.* quæ defumta est ex *Nov. 120. c. 6. & 7.* Conf. *Nov. 67. c. 4.*, quo casus necessariorum alimentorum tempore famis etiam pertinet, & 2. in casu singularis pietatis, quo casus, supra relatus, de redimendis captivis, referri debet, quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscumque vasis, vel vestimentis præferri, ut ait *Justinianus* in *d. l. sanctissimus 21. C. de SSt. Eccles.*

§. XIX. Hac in re differunt res *Ecclesiasticae* a rebus *sacris*, nam 1. illæ non solum necessitate, verum etiam utilitate Ecclesiæ exigente valide alienantur, cum, ut modo dixi,

dixi, rerum *sacrarum* alienatio tantummodo in casu necessitatis, & singularis pietatis procedat, & 2. *Ecclesiastica* res *mediate*, sed *sacra immediate* cultui divino inserviunt. His accedit 3. quod res *sacra* nullius, scil. hominis, & proinde commercio humano exemptæ sint, *Ecclesiastica* vero in commercio humano existant, cum harum proprietas ad Ecclesiam pertineat, arg. l. 14. C. de SSt. Eccles. utcunque *Canonista* circa proprietatem rerum *Ecclesiasticarum* inter se non conveniant, aliis dominium harum rerum *Papæ*, aliis *Christo*, aliis cuivis particulari *Ecclesiæ* asserentibus, in quo sententiarum divortio ego ultimæ sententiæ calculum adjicio.

§. XX. In universum autem ad alienationem rerum *sacrarum*, & *Ecclesiasticarum*, supra propositis casibus concessam, sequentia requisita necessaria sunt, 1. causæ cognitio, 2. consensus superioris, apud *Catholicos*, Episcopi, apud *Protestantes*, seu *Evangelicæ* religioni addictos, Principis, vel illius, qui superioritatem territorialem, & per consequens Episcopalia jura habet, & 3. Decretum, Nov. 120. c. 6. §. 2. Nov. 67. c. 4. Vid. *Stryck. in Cautel. Contract. sect. 1. cap. 3. §. 7. & seqq.*

§. XXI. Illa, quæ in præcedentibus proposui, intelligenda sunt de *sacris publicis*, quæ nimirum pro salute totius populi, vel alicujus universitatis consecrabantur. Præter hæc Jure *Romano* etiam erant *sacra privata*, quæ pro salute alicujus familiæ, aut gentis, aut singulorum consecrabantur, autoritate tamen publica accedente. Vid. l. 9. §. 1. ff. ad L. ful. pecul. Is, qui hisce *privatis sacris* præerat, *Curio* & *Curionum* omnium *Præfectus* ὁ Φερεταρχος appellabatur *Curio Maximus*. *Kipping. lib. 1. Antiquit. Roman. cap. 12. §. 16.*

§. XXII. Res *religiosæ* Jure *Romano* dicebantur, quæ dedicatæ erant Diis *inferis*, ut loca, in quæ mortui homines, seu reliquiæ eorum, ut ossa, & cineres, ab iis, qui jus se-

peleendi ibidem habebant, inferebantur, §. 9. l. & l. 6. §. 4. h. t.

§. XXIII. Ideo hæ res Diis *inferis* dedicatæ fuerunt, quoniam *Romani*, ceu *Ethnici*, sibi persuadebant, mortuos ad *inferos*, seu ad *orcum* migrare, ut proinde is, qui a testatore ex ipso testamento directam accipiebat libertatem, dictus fuerit libertus *Orcinus*, in §. 2. l. de *Singul. reb. per fideic. relict.* l. 3. §. 3. ff. de *legit. tut.* l. 1. §. 10. de *dote præleg.* l. 4. §. 12. de *fideicom. libert.* l. 2. pr. de *stat. liber.* l. 8. C. de *jur. & fact. ignor.* & in l. 10. C. de *testamentar. manu-miss.* hoc est illius, qui ad *orcum* demissus erat. Conf. l. 8. in pr. ff. de *hered. instit.* & l. 22. pr. ff. de *pecul. legat.* Quæ ratione hæc dedicatio facta fuerit, sequens docet inscriptio, relata a *Kippingio lib. 4. antiquit. Roman. cap. 6. §. 5.* INFERNO. PLOTONI. CHARÆ. OXORI. PROSERPINÆ. TRICIPITIQUE. CERBERO. MUNUS. MECUM. FERENS. DAMNATAM. DEDO. ANIMAM. VIVAMQUE. HOC. ME. CONDO. MONIMENTO. NE. OBRUTIS. DOMUS. LAPSU. FILIIS. SEX. QUOS. P. SCIPIO. PATRIIS. CAMERTIBUS. A. SALO. ET. LIBYA. INCOLUMES. RESTITUE-RAT. IN. DESOLATA. ORBITATE. SUPERSIM. MISERA. Et ut hoc intelligatur, ex antiquitate repetendum est, mortuis nummum æreum pro naulo, *Charonti* persolvendo, datum fuisse, finge-bant enim *Gentiles*, *Charontem*, præfectum flumini mortuo, protinus portorium a mortuis expetere, & hoc soluto, ad ripam ulteriorem cymba eos deducere. Sic *Sibylla* apud *Virgilium lib. 6. Æneid.* de hoc more ait:

*Portitor has horrendus aquas, & flumina servat,
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta jacet.*

Item *Ovidius in Consolat. ad Liviam:*

Fata

*Fata manent omnes, omnes expectat avarus
Portitor, & turba vix satis una ratis.*

§. XXIV. Dictæ res *religiosæ* apud Romanos erant, vel *mobiles*, vel *immobiles*. Illæ erant ornamenta sepulchrorum. Vid. §. 9. l. de publ. judic. & ut hæc intacta, & illæsa manerent, hinc sæpenumero custodes apponebantur, cujus rei inter alios testis est *Propertius lib. 3. Eleg. 14.*

*Adferet huc unguenta mihi, fertisque sepulchrum
Ornabit custos ad mea busta sedens.*

Hæ erant 1. loca, in quibus mortui sepeliebantur, & 2. aræ, aliquando appositæ nimirum sepulchris eorum, quos *Romani* charissimos habebant, & post mortem Diis magis propinquos fieri, fingeant, quo pertinet id, quod *Virgilius lib. 3. Aeneid.* tradit:

*Stant manibus aræ
Ceruleis mæstæ vittis, atraque cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ,
Inserimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis, & sacri pateras, animamque sepulchro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.*

§. XXV. Ad id, ut dicta loca, in quibus mortui sepeliebantur, *religiosa* fierent, duo requirebantur, 1. factum illationis, & 2. jus inferendi, arg. §. 9. l. h. t.

§. XXVI. Factum illationis significat ipsam hominis illationem, quam unusquisque sua voluntate, in quocunque suo loco faciebat, sic ut hac in re nec publica auctoritas, in rebus *sacris* efficiendis necessaria, nec publicus aliquis locus, moribus hodiernis necessarius, requireretur; *Romani* enim non utebantur nostrum in morem cœmiteriis, ceu locis publicis, sepulturæ defunctorum destinatis, sed quisque mortuum inferebat in agrum, fundumque suum, & quidem plerumque talem, qui erat prope viam publicam, seu militarem; & cum hac ratione juxta vias milita-
res

res multa sepulchra conspicerentur, hinc facile intelligitur, eam rem iter per ejusmodi vias publicas facientibus magnam utilitatem præstitisse, nam conspectus tot monumentorum iter facientes potissimum ad virtutem commovere poterat, & præprimis tacita veneratio, cineribus majorum debita, liberis, aliisque cognatis, monumenta illa parentum, & cognatorum videntibus, commendare valebat, ut non solum famam gentilitiam, verum etiam bona majorum, tot sudoribus, & laboribus acquisita, conservarent, cum cæteroquin multi, absque tali viva sepulchrorum conspectu, famam facile neglecturi, bonaque dilapidaturi essent; dici enim vix nequit, quantum in ejusmodi re valeat quotidiana, & sæpius repetita recordatio majorum defunctorum. Præterea talia sepulchra, & monumenta peregrinantibus mortis, seu futuræ decretoriæ horæ, ipsis quoque imminentis, vivum præbebant documentum, & admonebant eos infirmæ & fragilis vitæ humanæ, cujusmodi communis, & inevitabilis moriendi necessitas multos, alioquin ad perversa inclinantes, intra debitos cancellos coercere poterat. Et quamvis plurimi, supra proposita ratione, sepulchra prope vias publicas haberent, permissum tamen etiam fuit, in agros, ab illis viis remotiores, mortuos inferre, & duntaxat vetitum fuit, mortuos in civitate sepelire, nam *lex 12. tabb.* ita definiebat: *hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito.* Quæ autem ratio hujus legis fuerit, a proposito non adeo alienum erit, investigare. Doctissimus *Romanarum* antiquitatum Scriptor, *Rosinus lib. 8. cap. 6. pag. m. 1260.* secutus auctoritatem *Ciceronis lib. 2. de Legib.* sepulturam in urbe ideo interdictam fuisse, existimat, ne loca publica privata religione obligarentur. Verum hanc rationem ego probabilem non judico, quippe cum apud *Romanos* privati in urbe habuerint etiam prædia, seu loca privata, ut ædes, hortos, aliaque,

que, in quibus tamen mortui sepeliri non poterant, quod licuisset, si ratio, modo relata, esset vera; cui accedit, quod apud *Romanos* ex singulari privilegio multis, dicta *lege XII. tabularum* solutis, sepultura in urbe concessa fuerit, ut *Virginibus Vestalibus*, & quibusdam gentibus, ut *C. Fabricio*, ejusque posteris, nec non posteris *P. Valerii Publicola*, & *A. Postumii Tuberti*, ante *leges XII. tabb.* hoc jure donatis, quod tamen fieri non potuisset, si per talem sepulturam in civitate factam loca publica privata religione obligata fuissent. Porro unctionem cadaveris defuncti *Cicero* propter ignis, seu incendii periculum in urbe prohibitam fuisse, existimavit, quod mihi probabile non videtur, constat enim, *Romanos* etiam alios ignes in civitate sine ejusmodi incendii metu, in publicis ludis v.g. *Paliliis* habuisse, & stramenta, aliamque materiam, magnas flammās efficientem, accendisse. Ego physicam hujus prohibitionis causam fuisse conjicio, ne nimirum demortuorum cadavera, in civitate vel sepulta, vel exusta, foetore auras corrumpere. Ex qua ratione non adeo commendandum illum morem esse puto, quando apud nos ejusmodi demortuorum hominum cadavera in ipsis templis passim sepeliuntur.

§. XXVII. Locus, in quem mortuus illatus est, appellatur *sepulchrum*, per *l. 3. §. 2. ff. de Sepulchro violato*, & *l. 2. §. 5. ff. de Relig. & sumt. fun.* a quo differt *sepultura*, ceu quæ significat ipsum actum illationis, cum omnibus antecedentibus, & consequentibus, eo pertinentibus. *Monumentum* vero in hac materia appellatur quodcunque opus, aut ædificium, in honorem defuncti, & servandæ ejus memoriæ gratia factum, *l. 2. §. 6. ff. de Religios. & sumt. fun.* Et cum per *sepulchrum*, dicta ratione, significetur locus, in quem mortuus actu, seu revera, illatus est, hinc intelligitur, *cenotaphium* non esse *sepulchrum*, & proinde per id

locum *religiosum* non fieri. *Cenotaphium* autem est locus, seu tumulus inanis, vel futuræ *sepulturae* destinatus, aut a superstite in defuncti memoriam conditus, sic ut illius sit duplex genus. Ad prius genus illud pertinet *cenotaphium*, quod futuræ mortuorum illationi destinatum, de quo intelligenda est *l. 7. ff. h. t. & l. 6. §. 1. ff. de relig. & sumt. fun.* Ad posterius genus referri debet ejusmodi *cenotaphium*, quod in defuncti, alibi sepulti, memoriam conditum fuit, iis nimirum casibus, quibus sepe superstites corpora defunctorum, vel a bestiis laceratorum, vel mari haustorum, obtinere non potuerunt, ubi ter jacentes pulveris manipulum, ut valerent, conclamarunt, existimantes, hoc omnino animabus, secundum illorum opinionem ejusmodi casu vagis, prodesse, quem morem respexit *Horatius lib. 1. Ode 28.* ubi *Archytam* Philosophum, fluctibus sepultum, inter alia ita loquentem, introduxit:

Quanquam festinas (non est mora longa) licebit

Injecto ter pulvere curras.

Et *Aeneas* apud *Virgilium lib. 6. Aeneid.* hæc locutus fingitur:

Hunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem

Constitui, & magna manes ter voce vocavi.

Credebant enim *Romani*, animas demortuorum obvagari, & a sedibus placidis in morte prohiberi, donec corpora in certum *sepulchrum* illata essent, vel hujusmodi generis *cenotaphium*, ceu imaginariam aliquam sepulturam, accepissent, & hac ratione intelligi debet *Palinuri* apud inferos ad *Aeneam* obvium obsecratio, & obtestatio, sequentibus carminibus apud *Virgilium lib. 6. Aeneid.* proposita:

Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti:

Quod te per cæli jucundum lumen & auras,

Per Genitorem oro, per spem surgentis Iuli,

Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram

Injice,

*Injice, namque potes; portusque require Velinos.
 Aut tu, si qua via est, si qua tibi diva creatrix
 Ostendit (neque enim credo sine numine divum
 Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
 Da dextram misero, & tecum me tolle per undas:
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.*

Et paulo ante apud eundem *Virgilium Sibylla* sic fata fuerat:

*Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba est:
 Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
 Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluentia
 Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.*

De hujus posterioris generis *cenotaphio* intelligendus est *Marcianus* in l. 6. §. fin. h. t. *cenotaphium* locum esse religiosum, contendens, motus autoritate *Virgilii*, cujus carmina, ad sequentem rem pertinentia, lib. 3. *Aeneid. vers. 340. & seqq.* reperiuntur.

§. XXVIII. Si diversis in locis partes hominis mortui reperiantur, tunc non omnia loca religiosa sunt, quippe cum unius hominis *sepultura* plura *sepulchra* efficere nequeat; sed ille locus tantummodo erit religiosus, ubi principale conditum, id est, caput, cujus imago sit, inde cognoscimur l. 44. pr. de relig. & sumt. funer.

§. XXIX. Quanquam autem unusquisque sua voluntate locum religiosum faciebat, dum mortuum inferebat in locum suum, sic ut hac in re publica autoritas non esset necessaria, arg. cit. §. 9. l. h. t. corpus tamen, semel illatum, Domino loci non licebat effodere, vel eruere, sine Decreto Pontificum, vel jussu Principis, per l. 8. pr. ff. de Relig. & sumt. funer. nam *Romani Ethnici* credebant, per ejusmodi rem inquietari manes defuncti, ut proinde Divi Fratres Edicto, relato a *Marciano* in l. 39. ff. de religios. & sumt. funer. admonuerint, ne justæ sepulturæ traditum, id est, terra conditum corpus inquietetur. Ex qua ratione etiam

luctus debebat esse moderatus, ne alioquin nimio luctu manes offenderentur, ut est apud *Tibullum lib. 1. Eleg. 1.*

Tu manes ne lade meos, sed parce solutis

Crinibus, & teneris Delia parce genis.

§. XXX. Dictum fuit in §. 25. ad loca *religiosa* efficienda requiri, & factum illationis, & jus inferendi. De hoc posteriori requisito sciendum est, jus inferendi alicui competere, vel ex propria potestate, vel ex alterius concessione. Ex propria potestate competit illis, qui illius loci, in quem mortuus infertur, in solidum pleno jure sunt Domini, ut proinde exinde intelligatur, i. non esse permissum socio, mortuum inferre in locum purum, altero invito, per *l. 6. §. 6. ff. comm. divid.* quippe cum in re communi melior sit ratio prohibentis, per *l. Sabinus. 28. ff. comm. divid.* eo nimirum casu, quo aliquis re communi non utitur ad finem destinatum; socio tamen, alium locum, in quo mortuus commode sepeliri posset, non habenti, concessum est, mortuum inferre in communem locum, utcunque purum, per *l. 41. ff. de Relig. & sumt. fun.* Porro, & 2. ex præcedentibus constat, jus non esse soli proprietario, vel usufructuario, locum *religiosum*, per mortui illationem facere, *l. 2. §. si usufructum 7. ff. de relig. & sumt. fun. §. 9. l. h. t.* si tamen proprietarius in fundum usufructuarium inferat testatorem, qui usufructum legaverat, locum *religiosum* fieri, scriptum est in *l. 17. ff. de usufr. & l. 2. §. 7. ff. de Religios. & sumt. fun.* quod tamen non aliter procedit, quam alio loco, in quem opportune testator inferri posset, deficiente. Ex alterius concessione fit locus *religiosus*, vel consensu Domini præcedente, vel subsequente, hoc est ratihabitione. Et quod sola ratihabitione Domini locus *religiosus* fieri queat, satis certum est, ut proinde in *l. 6. §. 4. ff. h. t.* verba, secundum editionem *Florentinam*, sequenti modo legenda sint: *& licet postea ratum habuerit, quam*

quam illatus est mortuus, religiosus locus fit; utcunque multi lectionem negativam præferant, & per consequens in §. 9. *l. h. t.* hac ratione verba legant: *& licet postea ratum non habuerit. quam illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.* Sed ratum haberi illud dicitur negotium, quod demum per subsequenter consensum Domini, sine cujus consensu præcedente gestum erat, fit validum. Et quoniam in nonnullis negotiis rati habitionis ea non erat vis, ut retraheretur, & negotium per subsequenter ejusmodi consensum retro validum efficeret, arg. *princ. l. de Nupt. l. 9. §. 5. ff. & §. 2. l. de auctor. tut.* hinc operæ pretium erat, in dictis textibus *l. 6. §. 4. ff. & §. 9. l. h. t.* significare, quod heic per subsequenter rati habitionem negotium retro validum fiat, quippe cum in proposito casu nihil intersit, siue ab initio Dominus consentiat, ut in locum suum mortuus inferatur, siue illationem, per subsequenter suam rati habitionem, approbet. Si vero cum *Holoandro* negativam sequimur lectionem, ab *Anton. Augustin. lib. 1. emendat. cap. 2. in princ.* merito explosam, facile apparet, quam ineptum sit, talia proposuisse, quæ nulli mortalium dubia videri possunt; quis enim existimabit, valere Dominum, jus sepeliendi alteri concessum, contraria voluntate rursus adimere? nam id, quod semel est voluntatis, postea fit necessitatis.

§. XXXI. Hodie non est permissum, privato arbitrio locum aliquem ad *sepulturam* mortui eligere, sed certa hoc fine publica auctoritate sunt constituta loca, *cæmeteria* dicta, sic ut hodie hoc arbitrium privatum adeo restrictum sit, ut Jure *Canonico* aliquis ne quidem extra Ecclesiæ suæ *cæmeterium* sepeliri possit, nisi pro redemptione illius facultatis data fuerit certa portio, *canonica* dicta, regulariter tertia pars rerum, a defuncto testamento relictarum, *c. 1. & 2. X. de Sepultur.* aliquando tamen, secundum consuetudinem

dinem loci, minor, vel etiam major, *cap. 9. X. eod.* Hæc *cæmeteria* apud *Catholicos* consecrantur, autoritate nimirum Episcopi, arg. *c. 7. & ult. item c. adhuc de Relig. dom.* addatur *cap. 4. X. de Sepult.* Sed *Protestantes*, ejusmodi *consecratione* neglecta, simplicem Principis, vel magistratus auctoritatem ad *cæmeterii* constitutionem sufficere arbitrantur. Vid. *Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 3. th. 72.* Cum autem, ut paulo ante monui, *Catholici consecrationem* in efficiendis *cæmeteriis* adhibeant, hinc dubitatur, an *cæmeteria*, dicta ratione consecrata, sint loca *sacra*, vel *religiosa*; & neutrum quidem dicendum esse, existimo, si veram indolem illorum locorum, posthabitis ejusmodi *sacrarum*, & *religiosarum* rerum terminis, ex Theologia *Gentilium* fluentibus, perpendamus. Quando autem secundum distinctionem, & diversitatem dictarum rerum *cæmeteria* considerantur, tunc necesse est, ut cum *Schiltero in Praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 4. §. 7.* ad res *sacras* referantur, idque ex hac ratione, quoniam *consecratio* in illis adhibetur, utcunque ea non sit plena, *religiosa* vero res cum non consecrentur, hinc non est accedendum *Stryckio, in Usu mod. h. t. §. 5.* *cæmeteria* hodiernis temporibus loca *religiosa* esse, contendenti, idque propterea, quod *Catholici* in iis tantummodo adhibent benedictionem, non vero *consecrationem* plenam, ad rerum *sacrarum* constitutionem necessariam. Sed, ut modo dictum fuit, ad res *sacras* efficiendas, sufficiebat qualiscunque *consecratio*, utcunque illa non esset plena, res vero *religiosa* nunquam consecrabantur.

§. XXXII. Quamvis dicto modo moribus hodiernis mortui in *cæmeteriis*, ceu locis ad id publice destinatis, sepeliantur, id tamen non fit ex jure aliquo divino, sive naturali, sive gentium, vel positivo, sed consuetudini, non solum in *Imperio Rom. Germanico*, verum in multis aliis etiam Rebuspublicis universaliter receptæ, adscribendum est,

est, ut proinde privatis quidem non sit integrum, mortuos suos extra *camiteria*, in aliis privatis locis, recondere, Principibus tamen, & illis, qui summam in Republica potestatem obtinent, ejusmodi consuetudo legem non faciat, & hi non solum mortuos suos extra dicta loca, *sepulturis* destinata, sepelire jure possint, sed etiam potestas illis competat, privatis, subditisque suis id permittere, imo usum *Juris Romani*, supra propositum, subditis suæ Reipublicæ injungere, ita tamen, ut nulla religio tribuatur locis, in quibus mortui sepulti sunt, his in commercio humano, & arbitrio, bonisque privatorum semper permanfuris.

§. XXXIII. Sanctæ res apud *Romanos* dicebantur, quæ Diis *medii generis*, seu *minorum Gentium*, dedicabantur, ut muri, & portæ civitatum.

§. XXXIV. Dii *medii generis* erant homines, propter res præclare gestas, post obitum, in album Deorum relati, de quibus sequentes *Lucani* versus noti sunt:

*Quaque patet terras inter, Lunaque meatus
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vitæ patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in Orbes.*

Ideo hisce Diis muri & portæ civitatum dedicabantur, quoniam *Romani* sibi persuadebant, illos, ceu quos fortitudo, & virtus ad æthera evexerat, post mortem etiam tutelam & defensionem civitatibus præstare posse, ut propterea eo ipso civitates ab injuria hominum satis defensæ, atque munitæ crederentur, secundum *l. 8. pr. ff. h. t.* Et ne in oppugnationibus urbium tales Dii offenderentur, idcirco prius solenni modo evocari debebant, cujusmodi evocationis mentio fit in *l. 9. §. 2. h. t.* atque a Sacerdote sequentibus peragebatur verbis: SI DEUS, SI DEA EST, CUI POPULUS CIVITASQUE N. EST IN TUTELA, TEQUE MAXIME N., QUI URBIS HUIUS POPU-

POPULIQUE TUTELAM RECEPISTI, PRECOR, VENERORQUE, VENIAMQUE A VOBIS PETO, UT VOS POPULUM, CIVITATEM N. DESERATIS, LOCA, TEMPLA, SACRA, URBEMQUE EORUM RELINQUATIS, ABSQUE HIS ABEATIS, EIQUE POPULO, CIVITATI METUM, FORMIDINEM, OBLIVIONEM, INJICIATIS, PRODI- TIQUE ROMAM AD ME, MEOSQUE VENIA- TIS, NOSTRÆQUE URBIS LOCA, TEMPLA, SA- CRA, URBSQUE ACCEPTIOR PROBATORQUE SIT, MIHIQUE, POPULOQUE ROMANO, MILI- TIBUSQUE MEIS PRÆPOSITI SITIS, UT SCIA- MUS, INTELLIGAMUSQUE. SI ITA FECERI- TIS, VOVEO VOBIS TEMPLA, LUCOSQUE FA- CTURUM. Vid. *Briffon. de formul. lib. 1. pag. m. 64.*

§. XXXV. Quamvis autem muri portæque civitatum municipalium sint etiam res *sanctæ*, per *l. 8. §. 2. h. t.* ex- inde tamen inferri nequit, illorum violatores morte esse plectendos, quippe cum non valeat argumentum: quic- quid est *sanctum*, illius contemtores, seu violatores ultimo supplicio afficiendi sunt.

§. XXXVI. Hodie hostili animo muros transcendentibus poena capitalis, cæteris vero, hostili animo id non fa- cientibus, alia extraordinaria poena dictatur, utcunque Jure *Alemannico* indistincte poena capitalis in transcensores murorum statuta fuerit, hisce verbis, in *cap. CLXXVIII. Ju- ris provincialis* relatis: Die Muren heissent heilig / die Hei- ligen besliessent / swa Muren umb eine Stat gent / da Hei- lige inne sint. Unt wird jemand die Stat verboten / und steigt er über die Muren ein / daß er nicht zu dem rechten Thor einget / er hat das Hawbe zu recht verloren und ver- worcht.

§. XXXVII. Præterea omnia illa in Jure *sancta* dicun- tur,

tur, quæ speciali sanctione contra injurias hominum sunt munita, utcunque Diis non fuerint dicata, quo inter alia pertinent Regum & Principum personæ, adeo ut hæc sanctio usque ad vestes, & alia exteriora illorum extendatur; tradunt enim Doctores talia exteriora quoque Principum, veluti vestes, & similia cum honore & cultu prosequenda esse, non quidem propter ipsam materiam ejusmodi rerum, sed consideratione utentium Dominorum, Regum scil. & Principum. Memorabile est, quod *Arrianus de Expedit. Alex. lib. 7.* refert, & ex eo *Tesmarus ad Grot. de Jure belli & pac. lib. 1. cap. 4.* his verbis: *cum Alexander navigando pergeret (ipsum enim suæ triremis gubernatorem fuisse ajunt) obortum ingentem ventum, dum navigaret, regium capitis ornamentum & diadema ei alligatum abripuisse, atque illud quidem, utpote gravius, in aquam procidisse: istud vero vento abreptum arundini cuidam; ex iis, quæ monumentis Regum, adnatæ erant, hasisse. Idque ab eo futuri casus prodigium habitum: dehinc nautam quendam enatasse, qui diadema ab arundine avelleret, idque receptum non manu gestasse, ne natans madefaceret, sed capiti impositum attulisse. Atque plerique eorum, qui res Alexandri scripserunt, eum diligentia suæ causa talento donatum ab Alexandro: deinde capite plecti jussum ajunt: Chaldaeis monentibus, caput illud, quod diadema gestasset, salvum relinqui, negligique non debere. Quamquam autem hoc ultimum, quod de trucidando tam fideli nauta jussum erat, nemo cordatus probaverit; illud tamen præterea tale exemplum docere nos poterit, quam ad summum usque isti homines in veneratione, & honore erga ejusmodi externas rerum formas processerint. Quorum complura adhuc alia apud veteres reperimus testimonia. Sic neminem latere potest, quod de *Persis* adducitur, videlicet, tam submisso devotionis cultu illos Regem suum prosecutos fuisse, ut Regiæ ipsius fellæ honores quoque*

detulerint, imo, quod maxime admirandum censeo, capitale, & morte proinde expiandum crimen duxerint, in throno hoc Regio, (nam βασιλινον θρονον dicebant) sedisse. Invenimus hoc apud *Curtium lib. 8. cap. 4.* Conf. *Tesmar. cit. ad Grot. loc. & Georg. Richter. in Axiomat. Polit. Reg. 8. n. 1. p. m. 23*, secundum editionem Görlicii, anno 1604, impressam; ubi Auctor ille causas hujus venerationis adduxit, sequentibus verbis: *si inspiciamus rationem, cur tanta esset veneratio horum Regum; forsitan non videbitur omnino barbara: quin & justa ex causa servata: dicebant enim Persæ: convenire adorationem, vel tantum honorem Regi: quod ipse esset imago Dei in terris: ut Artabanus respondit Themistocli, detrectanti more Persico adorationem, cum esset Græcus.*

§. XXXVIII. Et cum, supra proposita ratione, personæ Principum subditis sint sanctæ, hinc illi, qui olim ad Imperatorum Romanorum audientiam admittebantur, necessum habebant, speciali cultu eorum Majestatem prosequi, quem morem appellabant: sacram Purpuram adorare, uti apparet ex *l. 4. C. de Consul. & non sparg. pecun. lib. 12.* & extat de eo Constitutio Imperatorum in *l. 1. C. de Apparitor. Præf. Urb.* hisce verbis: *Præter eos, qui de officio eminentium potestatum, numero stipendiorum, & curculis evolutis, urbisque præfecturæ, Serenitatis nostræ annis singulis attingere purpuram venerarique præcepti sunt: nulli prorsus eorum, qui provincialia officia peregerint, tranquillitatis nostræ muricem adorare sit liberum, omnium suffragiorum obreptione cessante.* Planius vero talis mos colligi potest ex *l. 2. C. de Fabricens. Primicerium*, dicunt ibi Imperatores, *fabricæ post biennium non solum vacatione, verum etiam honore donari præcipimus, ita ut inter Protectores ejusdem fabricæ per biennium adoraturus eternitatem nostram, suo quisque tempore dirigatur.* Conf. *l. un. C. de Comit. & Tribun. Scholar.* Ceremonias, & ritus illius adorationis exposuit

posuit Jac. Durant. lib. II. Variar. cap. 20. & Gothofred. ad cit. l. 1. C. de Apparitor. Praef. urb. Conf. Cujac. II. Obs. 26. in fin. Dicit quoque posset, honoris, & dignitatis titulo concessum fuisse, ita adorare; sicut illud ex cit. II. haud obscure colligitur, & ex Cassiodoro lib. II. Var. cap. 20. de Primiscriinio, qui egreditur, apparet. Quapropter, inquit ille, spectabilitatis honore suffultus, inter Tribunos, & Notarios venerandam purpuram adoraturus accede, ut per sacros aspectus Principis tua subsistat firmitas dignitatis. Et eod. lib. cap. 31. de Primicer. singul. ait: Et ideo, quoniam Urbicus Primiceriatus sui noscitur tempora peregisse, inter Domesticos, & Protectores adoraturus accedat, ut venerandis clarificatus aspectibus, militaribus excubiis se gaudeat liberatum.

§. XXXIX. Ideo vero accedentes Imperatoriam Majestatem, ejus purpuram dicebantur adorare, quoniam vestis Imperatoris nomine Purpure condecorabatur, exinde quod ex purpura, & murice, h. e. lana muricis sanguine tincta, confecta, & folius Imperatoris gestamen erat; quae de re severa Imperatoris Theodosii constitutio legitur, in l. Temperent 4. C. de Vestib. holoberis, & auratis, & de intinct. sacr. muric. Inde sacri murices appellabantur; vid. cit. rubr. Quae omnia itidem apertius confirmat Cassiodor. variar. Epistol. lib. 1. Epist. 2. ubi ita dicit: color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea regnantem discernit, dum conspicuum facit, & praestat humano generi, ne de aspectu Principis possit errari. Et quia purpuræ, & muricis eadem natura fuit, quamvis diverso temperamento, hinc promiscuus eorum nominum reperitur usus. Vid. l. 1. C. quæ res vend. non poss. cit. l. Temperent 4. C. de vestib. holob. & aurat. &c. Plinius lib. 9. natur. histor. cap. 33. & cap. 36. unde purpurarii, qui piscatores purpurarum erant, uti apparet ex Calio Calcagnin. lib. de re naut. vers. apparatus piscatorius pag. 313. Alibi murileguli appellantur, vid. cit. loc. Inter

has autem *purpuras* aliæ aliis pretiosiores judicabantur, & omnium quidem pretiosissima *Tyria* erat *purpura*, sicut videre est apud *Strabonem lib. 16. pag. 718. & Lac. Bayf. de re vestiari. vers. purpureus color.* Ex quo facilis redditur interpretatio §. 33. I. de *Action.* quoad verba illa: *deinde specialiter Tyriam petat:* vid. *Anton. Pichard. in disputat. de Nobilitat. inter vir. & uxor. commun. n. 25.*

§. XL. Ex quibus itaque constat, quid per adorationem *purpure* intelligendum sit; & insimul illud apparet, quam divinos prorsus honores laudati *Romanorum* Imperatores sibi tribuerint, eoque in illis processerint, ut secundum *l. 2. C. de Fabricens.* æternitatem suam adorandam esse, voluerint. Id ipsum vero probandum non esse, omnes mihi facile concesserint; & idcirco nollem Imperatorem *Justinianum* tam magnificum esse, ut ea, quæ Summi saltem sunt Numinis epitheta, ad suam personam, actionesque suas applicaret; ita enim sibi in legibus tribuit *Divinum os*, alibi *Numen* se appellat, leges vero suas *consulta divina, statuta cælestia* dicit; nec mirandum hoc est in Imperatore illo, qui frequentibus laudationibus suorum, præprimis vero *Triboniani*, eo perductus fuit, ut tam sublimes de se conceperit cogitationes; qua ratione etiam non adeo pro suspecto habeo *Procopium*, quando is in specie de huius *Triboniani* nimis laudationibus, an cavillis dicam, *n. 184. p. m. 63.* scribit, quod scilicet *Tribonianus*, sæpius Imperatori assidens, dixerit; se vehementer vereri, ne ob singularem pietatem Imperator in cælum improvise furriperetur.

§. XLI. Dicta specialis sanctio, & reverentiæ exhibitio tracta quoque est ad locum mansionis regię, eadem qua in cæteris rebus ratione, scil. propter Regis & Principis, ibidem subsistentis, personam; quo sensu illud intelligo, quod *Boterus* scripsit, de *Origin. Urb. lib. 2. cap. 11.* uti homines, ita etiam loca habere suam majestatem.

§. XLII.

§. XLII. Præcipuus hujus effectus in eo consistit, quod ejusmodi loca ab omni scelere, & injuria hominum immunia sint, ita ut in violatores illorum, qui videlicet in illis quid committunt, sive injuriam alteri inferendo, aliudve crimen patrando, gravius, quam alias, animadvertatur. Quæ procedunt etiam, licet signum aliquod, quo pax publica alias significari solet, *salvam guardiam* vocant, ibi non fuerit affixum, seu appositum, nam sine talibus signis Residentiæ Principum securitate speciali gaudent; ibi enim securitas, ubi Principis est præsentia, *Hering. de Jure Burg. c. 1. Stryck. in dissert. de Jure Præsent. cap. 5. n. 20. & Mart. Mager. de advoc. armat. cap. 15. num. 86. & 93.* Quæ publica specialis securitas alias, Germanico vocabulo, *der Burgfrieden* insigniri solet.

§. XLIII. Hanc pacem si quis læserit, acrioribus poenis multatur, ita ut indignus sit, cui manus, qua peccatum commiserat, pacemque Burghensem infregerat, relinquatur, vel, pro ratione gravioris circumstantiæ, quæ etiam minima jus nostrum variat, dignus habeatur, ut truncus ex ipso fiat, demto illi capite; quo hac gravitate sui supplicii alios a simili ausu deterrire possit, ne in posterum ibi alii quid moliantur, quod intactum, & inviolabile relinqui, communis Reipublicæ utilitatis, & proinde omnium civium intererat. Vid. *l. 9. §. 3. ff. h. t. l. 7. §. fin. cum ll. seqq. ff. de injur. Chassan. in Catal. glor. mund. p. 5. Consid. 24. n. 125.* Plane licet nondum læsio facta, sed manus saltem, ad aliquem pulsandum, ibi elevata fuerit, nihilominus tamen poena obtinebit violatæ securitatis publicæ, *l. 15. §. 1. ff. de injur. Vid. Speidel. in Specul. Præf. voce Psalt. & Hering. de Jure Burgor. cap. 1. concl. 52. num. 723.*

§. XLIV. Et hæc etiam obtinent, si quis in Palatii confinibus, pari securitatis jure gaudentibus, quid illiciti patriverit, secundum ea, quæ scripsit *Chassan. cit. loc. §. non*

solum, & Hering. de Jure Burgor. num. 726. Hinc in *Polonia*, ubi alias homicidium non capitali, sed pecuniaria poena, plectitur, cædes intra mille passus, ab eo loco, in quo Rex degit, perpetrata, capitalis est: non item, si Rex post cædem ante perpetratam, illuc loci accedat; tum enim homicida liberatur, præstita ordinaria multa pecuniaria; sed e contrario, si quis lethali modo, Rege præsentem, vulneratus, & ex tali vulnere, Rege digressio, mortuus fuerit, homicida mortis est reus. Vid. *Petrus Royzius Maureus, Al-cagnicensis Hispanus, sed Regius in Polonia Consiliarius, Decision. Lithuan. I. num. 239. p. 23. edit. 1570.* qui plura alia, *Polonis, Lithuanisque* in Jure singularia, habet.

§. XLV. Occasione hujus eam lubet subjicere quæstionem, num dictis Palatiis Principum hoc specialis securitatis & inviolabilitatis jus etiam tum, quando Princeps abest, competat? Sane cum, secundum superius dicta, locus talis, propter Principis personam, ejusque præsentiam, inviolabilis, & contra injuriam hominum specialiter munitus sit, hinc consequi videbatur, cessante tali causa, videlicet Præsentia Principis, cessare quoque oportere effectum. Verum mihi placet distinguere inter Principum Residentias Ordinarias, & Extraordinarias, ita ut in illis dicta poena etiam in eos, qui, absente Principe, ibi quid delinquant, locum habeat, quo Gallorum facit proverbium, *le Roy est toujours a la Cour*, & ratio est, quod Princeps semper ibidem præsens esse fingatur. In his vero non aliter, quam si Princeps præsens fuerit, dicta poena obtinet.

§. XLVI. Ad dictam Palatiorum *sanctitatem* etiam referri debet *assyli* jus, illis competens, vi cujus delinquens, ad illa confugiens, securus tantisper est, ut protinus inde abstrahi nequeat; quæ securitas adeo sancte a veteribus concessa, & observata fuit, ut illa etiam, sine distinctione vel religionis, vel præteritæ illatæ injuriæ, confugientibus ad talem

talem locum competeret. Vid. *Martin. Mager. in tract. de advocat. armat. cap. 15. num. 83. & seqq.*

§. XLVII. Quid autem per *asylum* heic intelligatur, operosa non indiget explicatione, scil. locus inviolabilis, ad quem confugientes sine summo piaculo non possunt avelli. Ex quibus facili quoque negotio de origine *asylorum* (ut hoc obiter addam) judicium ferri potest; nam Juris quidem Naturalis ea non sunt, cum nequaquam illud ex rationis fluat lumine, ut certa loca sint in Republica delinquentibus libera refugia; quin potius solo rationis perspicillo rem inspiciens dicerem, talia loca prohibitioni propius accedere. Quid de Jure Gentium judicandum erit? fortassis huic originem debent *asyla*? Imo fortassis non debent, cum Jus hoc Gentium, & Naturale pari passu ambulent, nullaque essentialis inter ea sit differentia. Nec etiam mores plurium gentium, de quibus *asyla* legimus, hac in parte Jus gentium, nisi improprio prorsus modo, efficiunt. Plane quod in Veteri Testamento *asyla* memorantur, dicendum videtur, Juri divino positivo universali illorum initia adscribenda esse; vid. *Exod. 21. Num. 25. Deut. 19.* ubi *Mosaica Lege* in pluribus locis *asyla* constituta reperiuntur. Verum enim vero tales leges *Hebraeorum* mihi videntur particulares, & proinde ad solos *Hebraeos* restringendæ, hautquaquam autem totum genus humanum concernere, quod quidem sine ulla opera judicabitur, si modo ea, quæ in tit. *de Just. & Jur. §. 72.* constitui Juris Divini Positivi Universalis criteria, perpendantur. Præterea & hoc circa talia *Hebraeorum asyla* observandum, ea homicidis saltem patuisse involuntariis, non adulteris, non furibus, etiamsi errore aliquo peccantibus, cum e contrario Gentilium *asyla*, multis abusibus obnoxia, scelestissimis etiam hominibus pro refugio, & tuto receptaculo fuerint, quod ad Principum quoque statuas populi adulatione extensum

tensum fuit. Vid. *Dn. Thomas. in Dissert. de Jure Asyli Legat. adibus compet. §. 21.* quam sui temporis pravam licentiam luculenter descripsit *Tacitus lib. 3. Annal.* hisce verbis: *insidebat deterrimo cuique licentia impune probra, & invidiam in bonos excitandi, arrepta Caesaris imagine, libertique etiam ac servi Patrono, vel Domino, cum voces, cum manus intarent, ultro metuebantur.*

§. XLVIII. Sed de hisce, & aliis abusibus, a quibus successu temporis *Christianorum asyla* non fuerunt exempta, longius differere, extra propositam materiam esset, paucis tamen adhuc demonstrabo, quibus delinquentibus *Palatia* pro refugio concedi possint. Hoc cæteroquin satis apertum esse judico, & tribus itaque, ut ajunt, verbis saltem indico, quod *Palatia* iis tantum securitatem præbeant, qui ex justa causa, v. g. vitandi metus, seu violentiæ, injuriæ, & periculi causa, ad ea confugerunt, improbis vero nequaquam profint delinquentibus, qui scilicet per malitiam, & invidiæ causa eo convolarunt; ut summo itaque opere cavendum sit, ne sceleratis homicidis, aliove crimine infamibus *Palatia* pro securitate defendamus, neque ista latronum prædonumque faciamus latibula. Vid. *Novell. Justin. 17.* in verb. *neque homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus, delinquentibus terminorum custodies cautelam, sed etiam inde extrahes, & supplicium eis inferes.* In specie vero extat Imperii Constitutio, qua Statibus, & Ordinibus prohibetur, bannitos, vel proscriptos in Aulis suis, atque *Palatiis* recipere, & quidem sub poena fractæ pacis publicæ. Vid. *Constitutio des Königlichen Landfriedens zu Worms de anno 1595. tit. Friedbot / ibi: auch Sie (die ächter) wissentlich / oder gefährlich nicht beherbergen / behausen / äßen / oder trāncken / enthalten oder gedulden &c. & tit. Friedbrecher / und solche Thäter nicht zu hausen.* Conf. *Dn. Fritsch. in Comment. ad l. un. C. de Palat. n. 20. & 21. ubi*

21. ubi idem etiam asserit de Cardinalium & Episcoporum ædibus, inter Ecclesiæ septa constructis.

§. XLIX. Res *humani juris*, ceu quæ, *divini juris* rebus explicatis, sequuntur, appellantur, circa quas homines jus habere possunt, vel quoad *usum* tantum, vel etiam quoad *proprietatem*.

§. L. Et dividuntur in res *publicas*, & *privatas*.

§. LI. Res *publicæ* sunt, in quibus singuli homines jus tantummodo quoad *usum* habere possunt, & quæ proinde quoad *proprietatem* nullius in bonis sunt, *l. i. pr. ff. h. t.*

§. LII. Suntque vel *publicæ jure Gentium*, vel *jure Civili*.

§. LIII. Res *publicæ jure Gentium* sunt, vel *communes*, vel *publicæ*, in specie ita dictæ.

§. LIV. Communes res dicuntur, quarum *usus* ad *omnes*, *proprietas* vero ad *nullum* pertinet.

§. LV. Hujusmodi res in statu integritatis fuerunt omnes, aliquamdiu vero post lapsum, multiplicato genere humano, illæ tantum, quæ, absque periculo dissidii, sufficientem præbent utilitatem universo humano generi.

§. LVI. Quod dixi, initio, & quidem in Statu integritatis, omnes res fuisse *communes*, id prolixiori eget admonitione, nam sunt, qui negant, *communione* illam primævam inter primos protoplastos unquam obtinuisse; sed facile nostra sententia probabitur, quando consideramus illud jus, quod in Statu integritatis 1. *Adamo*, 2. *Eva*, postea a Deo creatæ, & proinde utrique circa res creatas competiit. Solus *Adamus*, *Eva* nondum creata, *usum* quidem rerum creatarum habuit, *dominium* vero non habuit, nam *dominium*, talem facultatem, Domino competentem, denotat, vi cujus res illius ita est propria, ut non pertineat ad alios, a *dominio*, & *proprietate* illius exclusos. Cum itaque *Adamus*, *Eva* nondum existente, solus fuerit, hinc quoque illi non poterat tribui *dominium*, ceu respectum
H h aliorum,

aliorum, ab illo exclusorum, involvens. Et quamvis *Eva*, postmodum creata, dicti *usus* particeps facta fuerit, ne sic tamen eo tempore *dominium* protinus natales accepit, utriusque enim æquale erat jus, & proinde nec *Adamus Evam*, nec hæc illum ab *usu* rerum excludere valebat, neutro quoque in Statu integritatis illud desiderante. Neque etiam dici potest, hominibus *dominium* in omnes res concessum fuisse a Deo, *Genes. 1. vers. 28.* ita dicente: *Subjicite vobis terram: & dominamini in pisces maris, & in volucres cæli, & in omnes bestias reptantes super terram*; nam quamvis largiar, tam *Eva*, quam *Adamo*, *jus*, proprie dictum, competuisse, cum antea soli *Adamo* *jus* improprium tantummodo tribui potuerit, male tamen illud *jus dominium* appellatur, quippe cum præter protoplastos, dicta ratione æquale *jus* circa res habentes, nulli alii, a tali *jure* exclusi, extiterint. *Jus* habuerunt protoplasti, non respectu aliorum, tum nondum existentium, sed respectu habito ad se invicem, sic ut vi illius *juris*, utrique competentis, neutri permissum fuerit, alterum in usu rerum *communium* turbare, cujusmodi *jus* recte appellatur *communio*, sine dubio tum ulterius duratura, quando diutius primi parentes in felici illo statu permansissent, sic ut liberi, (quos procul omni dubio primi homines in ejusmodi integra felicitate ulterius, non commisso peccato, duratura, procreassent) a prima statim nativitate æquale cum parentibus *communio* *jus* habituri fuissent, cum ratio non patiat, ut credamus, talem *communio* *communem*, in Statu integritatis, diutius dicto modo permansuro, inter complures, & multos homines non potuisse subsistere. Fuit itaque inter primos parentes *communio*, & *absoluta* quidem, eo casu, quo nondum fructus ad usus applicabant, *temperata* vero ex eo tempore, quo alteruter eorum aliquem fructum apprehendebat, per cujusmodi rei fungibilis apprehensionem *dominium*, apprehendenti

denti duntaxat competens, natum fuit, aliis rebus, five mobilibus, five immobilibus, in *communione* manentibus. Et sicuti in Statu integritatis talis apprehensio locum tantummodo habebat in rebus fungibilibus, usus gratia apprehensis, & proinde in iis saltem dominium tribuebat, ita in Statu per peccatum corrupto aliæ etiam res, five mobiles, five immobiles, objectum apprehensionis factæ fuerunt, nam, aucto genere humano, in tali depravato statu *communione* non amplius observari potuisse, multa argumenta suadebant, difficilis enim, & operosa erat res, curam, & culturam impendere agris, sine tali misera diligentia tribulos duntaxat proferentibus, & præterea multis rebus, v. g. vestimentis, & tuguriolis indigebant mortales, sic ut hæc, & alia complura, illis vel necessaria, vel utilia, ingentem plerumque laborem requirerent. Sed an putamus, ejusmodi laborem inter tot diversarum inclinationum & inæqualium virium homines communem, & æqualem esse potuisse, sic ut nullæ querelæ de inæqualitate laborum extiturræ fuissent? Ego sane pro certo habeo, ejusmodi *communione* rerum, in Statu corrupto ulterius perseverantem, & dictis querelis, & aliis infinitis incommodis ansam daturam fuisse; nam quamvis dicatur, ejusmodi querelas, & incommoda per bonum ordinem, & in labore, & in perceptione utilitatum observandum, evitari potuisse, præprimis inter homines, eximiam charitatem, sinceramque amicitiam, & concordiam inter se colentes, cujusmodi ordinem finxit author historiæ Severambes, hæc tamen omnia in corrupta mortalium indole non procedunt, utpote cum præcepta, ejusmodi perfectæ charitati, & concordie conservandæ inservientia, facile quidem mortalibus præscribi queant; sed experientia docet, complures homines adeo improbos esse, ut ab illis frustra charitatem, & amicitiam expectaveris. Quid? cum fratrum

quoque gratia rara sit, ecquis tum statuet, inter omnes alios indistincte homines concordiam, ad dictam communio-
nem summopere necessariam, diu, imo semper, stabilem esse
posse? & cum perfecti homines facilius fingantur, quam
habeantur, hinc, fictionibus illis fusque deque habitis, id
duntaxat observari debet, quid in corrupto rerum statu ad
praxin deduci possit. Vid. *Pufendorf. lib. 4 Jur. Nat. & Gent.*
cap. 4. §. 9. a quo dissentit *Dnus Thomasius in Annotat. ad*
Instit. jurispr. div. lib. 2. cap. 10. ad §. 98. lit. t. pag. m. 292.
Corrupto itaque per lapsum rerum humanarum statu, tot
mala invaluerunt, ut ea *communione*, diu duraturam, non
admitterent, ita tamen ut homines non statim, uno co-
demque tempore, ab illa recederent, verum initio res, ad
usum necessarias, postea autem, aucto, & multiplicato
genere humano, alias etiam res, sive mobiles, sive immo-
biles, apprehensione, & occupatione sibi acquirerent,
cæteris, ejusmodi res non occupantibus, sibi non vi-
gilantibus, a dominio rerum, ab aliis apprehensarum, ex-
clusis; utcunque hæc apprehensio, vel occupatio, in dicto
post lapsum statu, omne pactum non excludat, imo, do-
cente *Dn. Thomasio in Inst. jurispr. div. cit. loc. §. 103*, non
improbabile sit, multiplicatis hominibus, introducendo
bono ordini, & ad evitandas rixas, quasdam res ab ipsis,
mutuo consensu, fuisse divisas, & cuilibet suam portionem
propriam assignatam, hac addita conventionem, ut, quæ in
prima rerum divisione in medio forent relictæ, deinceps
ejus possent fieri, qui primus easdem sibi per apprehensio-
nem asseruisset. Merito tamen rejicienda est doctrina *Va-*
lentini Alberti in Comp. Jur. Nat. statuentis, *Adamo* præce-
ptum fuisse a Deo, ut in Statu integro distribueret domi-
nia rerum inter liberos, hoc vero propter brevitatem tem-
poris eum ibi facere non potuisse, fecisse ergo post lapsum,
ac distribuisse partem bonorum inter *Cainum*, & *Abelem*,

ut

ut ille immobilia, agros, hic mobilia, pecora campi, possideret; & uti *Dn. Thomafius* complures alias *Alberti* sententias, ita hanc quoque, de dicta divisione modo relatam, explofit in §. 106. & seqq. alleg. loc. & præterea ibidem §. 121. doctissime docuit, res inexhaustæ utilitatis, ceu sufficientem utilitatem cunctis mortalibus, absque periculo dissidii præbentes, in *communione* mansisse, sic ut a nullo mortalium occupari, dominioque subjici queant. Et cum etiam res, apprehensioni, & custodiæ hominum non obnoxia, occupari nequeant, hinc planum fit, ad id, ut res *communis* per apprehensionem, seu occupationem dominio subjiciatur, & proinde ex *communione* abeat, tria requisita esse necessaria, 1. ut talis res, de cujus acquisitione agitur, aliquo modo hominibus utilitatem præbere queat, 2. ut utilitas non sufficiat universo humano generi, vel utilitas omnibus mortalibus sufficiens, v. g. terrarum orbis, cum periculo dissidii non sit conjuncta, & 3. ut res apprehensioni, & custodiæ hominum aliquo modo sit obnoxia, ita tamen ut sufficiat, magnitudinem, & proprietatem rei quacunque ratione determinari posse, utcunque illa terminis artificialibus, aut heterogeneis includi nequeat: ut proinde ex dictis tribus requisitis sua sponte fluat, feras bestias, ceu revera res communes, in generali sensu sumtas, per apprehensionem acquiri posse, prout in *tit. de acquir. rer. dom.* declarabitur. Sed heic agitur de rebus *communibus*, occupationi non obnoxiiis, cujusmodi sunt, 1. *aër*, 2. *aqua profluens*, & 3. *mare*, §. 1. l. 1. & l. 2. §. 1. ff. h. t. Quid autem moribus hodiernis circa tales res obtineat, non satis expeditum est, ut proinde operæ pretium sit, de singulis supra recensitis speciebus ordine agere.

§. LVII. Aër quando dicitur communis, id hanc habet significationem, quod homini, qua tali, in societate scil. civili viventi, jus competat, commodis, ordinarie ex *aëre*

provenientibus, utendi, fruendi, sic ut a nullo alio mortalium ab ejusmodi usu arceri possit, ut proinde præsentis loci non sit usus *aëris Physicus*, ceu naturalis, utpote qui non hominibus, qua talibus, sed aliis etiam creaturis inservit, v. g. ad spirandum, respirandum, & refrigerandum; nam cum hac consideratione non sit in hominum arbitrio, ejusmodi *Physicum aëris* usum respuere, vel impedire, hinc etiam de eo leges ferri nequeunt, nisi quatenus liberior *aëris* usus corrumpitur, aut deterior fit, sic ut is, qui foetore soli, vel alio, locum aliquem reddit pestilentem, & *aërem* corumpit, teneatur *interdicto ne quid in loco publico*, per *l. 2. §. idem ait si odore 29. ff. ne quid in loco publ.* Conf. *l. sicut 8. §. Aristo 5. & l. si quando 17. §. 2. si servit. vindic.*

§. LVIII. Sed quid hodie de *aëre* dicemus? an eum cum *Gryphiand. in tr. de Insul. cap. 11. n. 27*, aliisque, inter Regalia referemus? Nequaquam, nam quod hodiernis temporibus nemini in fundo suo permissum est; molendinum ad ventum (uti vocatur in *c. ex transmissa 23. X. de Decim.*) seu molam pneumaticam erigere, nisi *aërem* a Principe, Regalia habente, redemerit, & feudali, vel alia concessione obtinuerit, exinde non sequitur, Principes esse Dominos *aëris*, seu *aërem* inter regalia connumerandum esse, quippe cum dicto casu usus *aëris*, molendinis necessarius, a Principe non redimatur, sed ideo tale jus molendini a Principe, vel summa potestate in Republica impetrari debeat, ne alias, dum passim plurimis in locis molendina exstruuntur, tanta eorum frequentia, vel copia efficiat, ut commodum, inde in Rempublicam redundans, pereat, & propter vilitatem, ex abundantia proveniente, Respublica detrimentum accipiat; Principis autem erat, hac in re prospicere, ne quid Respublica detrimenti caperet, & proinde subditorum erat, Principis voluntati morem gerere, &, eo demum concedente, molendinum in solo

solo suo habere. Sed quis propterea existimabit, usum *aëris* non amplius esse *communem*? Et quamvis *Hoppius* ad §. 1. *I. b. t.* in usu hodierno scripserit: moribus Gentium hodiernis, res *communes* non amplius esse nullius, sed ad Principem spectare, seu Rempublicam, id tamen de *aëre* non admitto, hujus enim indolem consideranti facile apparebit, tot exinde hominibus, in societate gentium vel civitatis viventibus, provenire commoda, ut illa sufficiant universo humano generi: ex qua etiam ratione in sequentibus probaturus sum, mare externum adhuc hodie rem *communem* esse. Mascardus *de Probat. Concl. 403. num. 3.* dominium *aëris* Principi competere, ex eo probavit, quoniam nimirum fures, vel alii, poena suspendii affecti, in *aëre* pendent; sed hoc nimis absurdum, & sibi lo saltem, non seria refutatione dignum est.

§. LIX. Aqua profluens est, quæ vel ab imbribus collecta, vel e venis terræ scaturiens, perpetuum fluxum agit, flumenque, aut rivum perennem facit; & quamvis ipsum flumen sit ^{publicum} ~~communis~~, aqua tamen, quæ in eo continetur *profluens*, est ^{communis} ~~publica~~: & ut id recte cognoscatur, sciendum est, *aquam* in flumine bifariam considerari, aut simpliciter, abstrahendo a flumine, aut respectu fluminis. Prior *aqua*, ceu *profluens*, est res *communis*, ita comparata, ut ea, absque flumine, vel ad potandum, vel ad lavandum, perinde ac alia *aqua*, in flumine non contenta, uti possimus, quo pertinent sequentes *Ovidii versus ex 6. Metamorph.*

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est.

Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,

Nec tenues undas: ad publica munera veni.

Posterior *aqua*, respectu fluminis considerata, est *publica*, cujus sine flumine nullus est usus, eaque utimur, vel ad navigandum, aut piscandum.

§. LX. Aqua profluens sicut olim res *communis* fuit, ita adhuc

adhuc hodie est; fane si credendum esset *Hoppio*, ad dict. §. 1. l. h. t. scribenti, res communes non amplius esse nullius, sed ad Principem spectare, tum hodie *aquæ profluentis* dominium summæ potestati in Republica erit subjiciendum. Sed credat hoc Judæus Apella.

§. LXI. Mare a *Bartolo*, & aliis definitur, quod sit multarum aquarum falsarum collectio; sed facile intelligitur, hanc descriptionem non exhaustire veram *maris* indolem, quippe cum non sequatur: heic est multarum falsarum aquarum collectio, Ergo est *mare*. Sed transeant hæc, ceu satis, & in vulgus quoque nota.

§. LXII. Videamus, an hodie *mare* ad *communione*m totius humani generis adhuc pertineat. *Johannes Seldenus* mare *clausum*, hoc est domini capax, *Hugo* vero *Grotius* mare *liberum*, id est domini, & proprietatis incapax esse, asseruit; sed distinguendum est, inter mare *internum*, & *externum*. Illud est in dominio, & proprietate illius Principis, vel Populi, cujus sunt littora; hoc vero, ceu vastus Oceanus, est adhuc hodie res *communis*, sic ut nullius gentis, vel Principis dominio subjici queat, quippe cum universo humano generi sufficientem præbeat utilitatem, absque periculo dissidii, & præterea apprehensioni, & custodiæ hominum nullo modo sit obnoxium.

§. LXIII. Supra recensitis tribus speciebus videntur adjicienda esse *littora maris*, æque ac priores species, inter res *communes* relata, & quidem in §. 1. & 5. l. 2. §. 1. ff. h. t. Verum in §. 1. l. 2. §. 1. ff. h. t. tantummodo dicitur, *littora* per seu propter *mare* esse res communes, ut proinde eo ipso satis ostendatur, illa non simpliciter esse *communia*, sed secundum quid, hoc est, quatenus usus *maris* postulat usum quoque *littorum*, utpote cum *mari* uti nequeamus absque *littoribus*. Et quamvis in §. 5. l. h. t. dicatur, *proprietatem littorum* etiam nullius esse, his verbis:
pro-

proprietas autem eorum, scil. littorum, potest intelligi nullius esse, sed ejusdem juris esse, cujus & mare, & quæ subjacet mari terra, vel arena, in promptu tamen est ad hunc locum responsio, quod nimirum proprietates littorum possit intelligi nullius esse, ergo revera illorum proprietates non est nullius, cum duntaxat talis possit intelligi, arg. l. 1. pr. ff. h. t. ubi Gajus ait: quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur. Veritate autem rei inspecta littora sunt res publicæ, & per consequens proprietates illorum ad certam gentem, vel Rempublicam pertinet, cujusmodi sententia probatur 1. ex l. 3. ff. ne quid in loc. publ. vel itiner. ubi Celsus arbitratur, Littora, in quæ Populus Romanus imperium habet, Populi Romani esse. Huic 2. accedit l. 50. ff. de acquir. rer. dom. cujus hæc sunt verba: quamvis quod in littore publico, vel in mari extruxerimus, nostrum fiat: tamen Decretum Prætoris adhibendum est, ut id facere liceat. Imo etiam manu prohibendus est, si cum incommodo cæterorum id faciet: nam civilem eum actionem de faciendo nullam habere, non dubito. Cum enim ibidem decretum Prætoris requiratur, ad id, ut in littore publico exstruere liceat, id satis argumento est, littora non esse res communes. Neque alia sententia est eorum, quæ tradit Ulpianus in l. 1. §. 18. ff. de oper. nov. nunciat, nam quod ibidem asseritur, eum, qui in littore maris ædificat, id ædificium Jure Gentium suum facere, id secundum dictam l. 50. ff. de acquir. rer. dom. est accipiendum de eo casu, quo Decretum Prætoris accessit.

§. LXIV. Publicæ res sunt, quarum *usus* ad omnes homines, *proprietates* vero ad certum populum pertinet, ut sunt 1. littora maris, 2. flumina perennia, §. 2. l. 1. & l. 4. §. 1. ff. h. t. 3. portus & 4. via publicæ, tot. tit. de Via publ. l. 51. de contrah. emt. Quod *usus* harum rerum ad omnes homines pertinet, id intelligi debet de usu illarum innoxio, sic ut per eum populo, cujus est *proprietates rerum publicarum*,

nihilquicquam decedat, nam 1. valde inhumanum foret, ejusmodi *usum* extraneis, ad populum, cujus est *proprietas* illarum rerum, non pertinentibus, negare velle. Præterea 2. probabile est, eo animo veteres mortales a *communione* harum rerum discessisse, ut *usus* illarum innoxius omnibus, & singulis concederetur. Et 3. hæc sententia probatur ex §. 4. l. 1. & l. 5. ff. h. t. ex quibus textibus sequens argumentum formari potest: quarumcunque rerum *usus* est *publicus* Jure Gentium, illarum rerum *usus* est *communis*, non certo tantum populo, sed omnibus gentibus; atqui rerum in specie *publicarum* *usus* est *communis* Jure Gentium; ergo rerum *publicarum*, in specie scilicet talium, *usus* est *communis*, non certo tantum populo, sed omnibus gentibus. Major propositio negari nequit, quippe cum male diceretur, Jure Gentium harum rerum *usum* esse *publicum*, quando is omnibus hominibus non esset tribuendus, minor autem evidentissime probatur per dict. §. 4. l. 1. & l. 5. ff. h. t. Quibus 4. accedunt l. 14. pr. de acquir. rer. dom. l. 51. de contrah. emt. & l. 45. pr. ff. de Usucap. Vid. Struv. exerc. 3. th. 76. & Strauch. in Dissert. de Imper. mar. cap. 6. th. 3. Dissentiunt Vinnius ad §. 2. l. n. i. Schvvendendörfer ad Eckolt. h. t. §. 12. & Dn. Thomasius ad Strauch. Dissert. 6. th. 4. Et quamvis horum sententiam, circa dictum innoxium rerum *publicarum* *usum*, non admittam, in aliis tamen utilitatibus, ex rebus *publicis* provenientiis, illi calculum adjicio, sicut existimem, ejusmodi rerum *publicarum* commoda, quæ, si aliis extraneis concederentur, populo proprietario essent noxia, huic populo tantummodo competere. Qua ratione Doctores, hac in re inter se dissidentes, non solum componuntur, verum etiam nulla differentia inter juris dispositionem, & praxin servatur. Sed si dictus innoxius rerum *publicarum* *usus* omnibus indistincte hominibus concedendus est, exinde consequi videtur, ea ratione cuncta etiam privatorum prædia

prædia quoad *usum* referri posse ad res *publicas*, quippe cum Domini *usum* suorum prædiorum, sibi quidem innoxium, utentibus tamen utilem, aliis denegare nequeant, idque arg. *l. in summa 2. §. item Varus ait. 5. ff. de aqua & aquæ pluvi. arc.* Nego hanc consequentiam, & respondeo, supra relatas res *publicas*, ut vias, & alias, ita esse comparatas, ut natura sua omnibus, v. g. iter facientibus, inserviant, & proinde peregrinantes iter, proprietario rerum *publicarum* populo innoxium, in illis jure exercere queant, quod de fundis privatorum nemo asseruerit, nam in his Domini cogi nequeunt, ut ejusmodi iter, vel alium *usum*, sibi innoxium, aliis concedant, nemo enim in re sua, ad alterius, cui nimirum servitus non est constituta, utilitatem, aliquid pati tenetur, arg. *l. 15. §. 1. ff. de Servit.* Quis autem dicatur innoxius rerum *publicarum usus*, paucis definiendum est. Ego heic duo requisita necessaria esse puto, 1. ut per talem *usum* proprietario rerum *publicarum* populo nihil decedat, & 2. ut ex ejusmodi *usu* nullus metus damni, vel periculi immineat. Ex priori requisito intelligitur, 1. impermissum esse, ex flumine publico, absque Principis licentia, aquam ducere, per *l. 2. ff. de flumin. l. 1. §. 41. & seq. ff. de aqua quot. & astiv.* & hinc, hodiernis etiam temporibus, non licet, absque ejusmodi Principali licentia, molendinum ad flumen publicum exstruere, ita tamen ut, Principe id concedente, dissensus illorum, in quorum damnum tale novum molendinum cedere potest, fusque deque habeatur, is enim qui suo jure utitur, nulli facit injuriam. Ex dicto requisito 2. fluit, extraneos a jure piscandi in fluminibus publicis juste arceri, quod non solum hodie obtinet, verum etiam Juri Romano convenit, arg. *l. si quisquam 7. ff. de divers. & temp. præscript.* ubi traditum est, cum, qui in fluminis publici diverticulo solus pluribus annis piscatus fuerit, alterum eodem jure uti prohibere posse.

posse. Neque credendum est, nobis obstare, §. 2. l. h. t., nam quod ibidem dicitur, jus piscandi omnibus commune esse, id intelligo de omnibus, qui sunt ex illo populo, ad quem proprietas fluminum pertinet. Et quamvis Jure Divino *Genes. 1. vers. 28.* inter alia primis protoplastis potestas in pisces maris concedatur, id tamen huic sententiæ nihil-quicquam obstat, nam 1. id in Statu integritatis a Deo fuit dictum, at eo tempore omnes res adhuc fuerunt *communes*, 2. ex eo non sequitur, piscationem omnibus, & singulis hominibus, in quibuscunque locis, esse permissam, hactenus enim hominibus a Deo potestas in pisces fuit concessa, ut postea, multiplicato genere humano, hoc jus in alieno non exerceretur, & 3. dictus textus Juris Divini loquitur de piscibus maris, qui sunt *communes*, cum ipsius maris, scil. externi, indolem sequantur; heic vero agimus de piscibus fluminum. Ex posteriori requisito fluit, usum rerum *publicarum*, v. g. itinerum, jure denegari illis hominibus, in quos cadit suspicio futuri alicujus mali, seu illos per præsentiam suam Reipublicæ damnum illaturos. Hujusmodi damnum varium est, vel belli, vel incendii, vel rapinæ, vel contagionis, & hinc ante aliquod tempus, ar-cendæ pestis causa, justissime nautis, cymba commeantes deducentibus, interdictum fuit transmittere externos illos Judæos, qui vulgo *Pact-Juden* vocantur, hoc est portitores fasciculorum, seu illarum rerum, quibus facile pestilentielle venenum inhærere potest.

§. LXV. A dictis rebus *publicis* differunt 1. ripæ fluminis; quamvis enim hæ, quoad *usum*, (de quo etiam intelligo *Paulum in l. 3. ff. de flumin.* & proinde parum curo *Hottomannum*, dictam l. de *propriestate* intelligentem) sint *publicæ*, quoad *propriatatem* tamen ad privatos, & quidem ad illos pertinent, quorum prædiis hærent, §. 41. & l. 5. *pr. ff. h. t.* utpote cum ex talibus prædiis ripæ fluminum de-tractæ esse censeantur.

§. LXVI.

§. LXVI. Præterea 2. a rebus *publicis* distinguendæ veniunt res Principis *Patrimoniales*, & *Fiscales*.

§. LXVII. Res *patrimoniales* dicuntur, quas Princeps possidet, ut privatus, sine consideratione Principatus, si v. g. heres instituitur, vel ex aliis causis, nullam relationem ad Rempublicam, vel Principatum habentibus, aliquid acquirat. Vid. *tot. tit. C. de fund. rei priv. & saltib. l. 2. & 3. l. bene a Zenone C. de quadr. præscript.* Qui curam horum bonorum gerebant, appellabantur *Comites rerum privatarum*, *l. 1. C. de Offic. rer. privat.* vel *Procuratores Caesaris*, in *l. 1. ff. de Offic. Procur. Caf.* Horum bonorum proprietas, & usus solius est Principis.

§. LXVIII. Res *fiscales* sunt, quæ summæ potestati in Republica, qua tali, competunt.

§. LXIX. Hæ dividuntur in *Fiscales*, in specie ita dictas, & *Domaniales*.

§. LXX. Res *fiscales*, in specie ita dictæ, sunt, quæ quidem ad utilitatem Reipubl. spectant, sed domaniali qualitate non sunt præditæ.

§. LXXI. Res *domaniales*, seu *Domania* sunt, quæ ordinariorum ferunt redditus, atque domaniali qualitate per incorporationem, siue expressam, siue tacitam, gaudent. Hæ si fuerint alienatæ rescissa hac alienatione a Principe, seu cuius sunt patrimonium, repeti possunt, quod in hisce provinciis disertis quoque verbis cautum fuit, docente *Recessu provinciali de anno 1647. desid. 11. & Declaratione Electorali data Cliv. die 21. Martii dicto anno §. Nichts deminder 16.* item *Recessu provinc. de anno 1653. die 14. Octobr. §. 2.*

§. LXXII. In universum res *fiscales* a *publicis* in eo differunt, quod *publicarum* rerum usus omnibus hominibus concedatur, *fiscalium* vero rerum usurpatio nonnisi ad Principem, vel Rempublicam pertineat. Vid. *Dn. Georg. Henr. Brückner. in tract. de Domanis Regni German. cap. 1. §. 36. & seqq.*

§. LXXIII. *Res jure Civili publicæ*, alias *res universita-*
tis dictæ, sunt, quarum *proprietas* ad universitatem, *usus*
 vero ad omnia illius membra spectat, ut theatrum, forum,
 & si quæ alia sunt communia civitatum, §. 6. l. 1. & l. 1. §.
 1. ff. h. t.

§. LXXIV. Ab *universitatis rebus* differunt bona, quæ
 sunt in *patrimonio Universitatis*, sic ut horum reditus im-
 pensis, universitati, vel necessariis, vel utilibus, inservi-
 ant, & proinde *usus* singulis Universitatis membris non
 competat. Conf. l. 15. & 17. ff. de Verb. Signif.

§. LXXV. *Res privatæ* appellantur, quæ sunt in patri-
 monio singulorum, §. 11. l. 1. & l. 1. pr. ff. h. t.

§. LXXVI. Hactenus explicata diversa indoles rerum
divini, & *humani juris* non differt ab illa distinctione, qua
 res dicuntur existere vel in nostro *patrimonio*, vel extra
patrimonium nostrum, princ. l. h. t. sic ut ex rebus *humani*
juris privatæ sint in nostro *patrimonio*, cæteræ vero om-
 nes, tam *humani*, quam *divini juris* res, extra *patri-*
monium nostrum habeantur. In *patrimonio*, vel in bonis, o-
 mne id esse dicitur, quod, si nimirum id possidemus, exce-
 ptione tueri, vel actione primum consequi, aut amissum
 repetere possumus, l. rem in bonis 52. ff. de acquir. rer. dom.
 l. bonorum appellatio 49. l. id apud 143. ff. de Verbor. Sign. l. is
 qui actionem 15. ff. de Reg. Jur. Et cum ea etiam in *patri-*
monio nostro esse dicantur, quorum nomine nulla datur actio
 realis, sed tantummodo personalis, ut v. g. nomina, hinc
 intelligitur, cuncta ea, quæ in *patrimonio*, seu bonis nostris
 existunt, non esse in dominio nostro. Sed quid de *servi-*
tutibus dicemus? Illæ utique sunt in *patrimonio* nostro, seu
 in bonis illius, cui competunt, utpote cum istius conditio-
 nem meliorem reddant, prout in primis in *servitutibus per-*
sonalibus, & maxime in usufructu, satis intelligitur. Cui
 non obstat l. 1. ff. de Usufr. leg. nam ibidem non agitur de
 servi-

servitute constituta, sed constituenda.

§. LXXVII. Secunda rerum divisio est, quod quædam sint corporales, quædam incorporales l. 1. §. 1. ff. h. t. princ. l. de Reb. Corp. & incorp.

§. LXXVIII. Corporales sunt objecta juris rerum, ceu quæ sunt corpora, & proinde tangi queunt, dict. l. 1. §. 1. h. t.

§. LXXIX. Hæ rursus distinguuntur, in mobiles, & immobiles.

§. LXXX. Mobiles dicuntur, quæ natura sua, salvæ, de loco in locum moveri, & transferri possunt, & sunt vel se moventes, ut animalia, vel mobiles, in specie ita dictæ, ut libri, pecunia, utcumque 1. præsidii causa reposita, l. 79. §. 1. de legat. 3, vel 2. ex venditione rei immobilis redacta, arg. l. 48. §. 7. ff. de furt. aut 3. venditioni rei immobilis deputata, arg. l. 55. §. 7. de legat. 3, vel 4. cambio, aut foenori destinata sit, arg. l. 17. §. pen. & ult. ff. de act. emt. & vend. Schilter. in praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 4. th. 22. navis, arg. l. 1. §. 6. & 7. ff. de vi & vi arm. l. 20. §. pen. ff. Quod vi aut clam, mola navalis, arg. dict. text. junct. l. 18. pr. ff. de act. emt. & vend. Vid. Car. de Mean. ad Jus Civ. Leod. part. 1. Obs. 98. num. 16. pag. 479. typographicum prelum, Letet. Obs. ad Consuet. Pictonum art. 250. p. 628. Schilter. cit. loc. §. 24. ibid. in not. lit. b. torcular, seu machina premendis uvis apta, per l. 8. ff. de instrum. leg. & l. 17. de act. emt. nisi sit infixa ædificio, aut solo, ut sine dissolutione moveri nequeat, per l. 21. de instrum. leg. & l. 38. §. 2. de act. emt. Schilter. cit. loc. Et quamvis possessores tabernæ mercatoriæ, librariæ, bibliothecæ, aliarumque rerum pretiosarum, in causa satisfactionis, ab onere cautionis, pro reconventionem, & expensis præstandæ, liberentur, propterea tamen ejusmodi res non desinunt esse mobiles, Schilter. cit. loc. §. 24.

§. LXXXI. Res immobiles sunt, quæ salvæ, de loco in locum,

locum, moveri nequeunt.

§. LXXXII. Hæ sunt, vel *res soli*, vel *res solo cohærentes*.

§. LXXXIII. Res soli sunt, ager, fundus, lapicidinæ.

§. LXXXIV. Res solo cohærentes, vel *vere*, vel *juris intellectu* tales sunt.

§. LXXXV. Vere *res solo cohærent* bifariam, vel *natura operante*, ut fructus pendentes, *l. 44. ff. de Rei vindicat.* & arbores radicatæ, vel *hominis facto*, ut ædificia, item tegulæ, etiamsi ex ædificio detractæ sint, ut reponerentur, *l. 17. §. pen. ff. de act. emt.* molæ pneumaticæ, cujus stipites in terra defossi sunt, arg. *l. 18. pr. ff. de act. emt. & vend.* molæ aquaticæ, *die Wassermühlen* / ceu quæ regulariter sunt ædificia, solo cohærentia.

§. LXXXVI. Juris intellectu res solo cohærent, quæ quidem *mobiles*, sed perpetui usus causa in ædificiis, vel aliis rebus *immobilibus* sunt, arg. *l. 17. §. 7. ff. de act. emt. & vend.* ut supellex, & lecti in diversoriis, tormenta, & alia instrumenta bellica, ad castrum pertinentia, illa animalia, quorum periculum conductor, in contractu *socida*, in se recipit, *animalia ferrea* appellata.

§. LXXXVII. Res *incorporales* sunt *jura rerum*, five in re, five ad rem, quæ proinde in *l. 1. §. 1. ff. h. t.* dicuntur consistere in *jure*, per quod *jus rerum* intelligi debet. Et quamvis *jus* etiam *personarum*, æque ac *jus rerum*, sit *res incorporalis*, id tamen non pertinet ad præsentem tractationem, ceu in qua tantummodo de *rebus*, earumque *jure* agitur.

§. LXXXVIII. Hæ proprie non sunt *mobiles*, nec *immobiles*. Et quamvis necessitas sæpenumero exigat, ut illas ad alterutrum genus referamus, (v. g. si secundum hujus civitatis, & complurium aliorum locorum statutum defuncti conjugis bona *mobilia* superstes conjux, & *immobilia* heredes ab intestato accipiunt) ejusmodi tamen casu non
tam

tam *res incorporales*, quam potius objecta illarum, dictam qualitatem *rerum mobilium*, vel *immobilium* recipiunt, hæc enim objecta, ceu corpora, sunt vel *mobilia*, vel *immobilia*, ut proinde illæ *res incorporales*, v. g. *jura ad rem*, seu obligationes, quarum objectum est *mobile*, ut pecunia, ad *res mobiles*, aliæ vero, ut *jura in re*, v. g. *servitutes*, quarum objectum est *immobile*, ad *res immobiles* deputentur. Ex qua ratione annui redditus, ex *rebus immobilibus* præstandi, tametsi redimibiles, *immobilibus* accenseri solent, quoniam tanquam pars fundi esse censentur, tradente Nic. Burgundo ad *Consuetudines Flandriæ tract. 2. num. 28. pag. m. 104.* item Carolo de *Mean. ad Jus Civ. Leodiens. part. 1. Observat. 98. num. 5.* qui *num. 18.* idem etiam tradit de redditibus, super *montibus pietatis* constitutis. Quid Jure *Juliacensi* obtineat, ex illius *Ordinat. cap. 69.* apparet, cujus hæc sunt verba in *princ.* **Unter welche erbliche Güther auch verstanden / und begriffen werden alle Güter / Zinsen und Renten / so erblich oder ablößlich / und in heuraths Noteln / Erbtheilungen und Verträgen / oder andern geschäften / für Erbschaft gemacht worden. Conf. cap. 95. dictæ Ordin. Juliac. §. So viel nun die unbewegliche Güter / als Hauß / Hoff / Land / Büsche / Bende / Weiden / Wiesen / Erbzins / Rente / Erbpächte / Fischeren / Thurmöden / Erbdienste / und Be- rechtigkeit / berühret / dieselbe werden vor Erbschaft gehalten &c.** Cum quo in plerisque etiam convenit *Jus Municipale Duisburgense pag. m. 27.* item *Jus Statutarium Civitatis Vesaliensis*, editum sub titulo *Justiz puncten §. 13.* hisce verbis: **So dann auß Erbgütern angekaupte Renten / und die Pfandschaften so ex publico documento jure antichreseos vom Creditore selbst gebraucht oder verpfachtet werden / so dann gerichtliche verwillführungen / Scheffen- Scheine cum hypotheca immobilium, wie auch alle actiones reales, so auff den eigenthumb einiger Erbgüter de jure**

vel consuetudine *verstattet* werden. Huc pertinet jus inhabitandi ædes claustrales, quæ nimirum in claustris Ecclesiarum Cathedralium & Collegiatarum sunt, atque Jure *Leodiensi* mobilibus annumerantur, observante *Carolo de Meun* ad *Jus Civ. Leod. part. 1. Observ. 98. num. 17. pag. m. 479.*

§. LXXXIX. *Varia rerum indole* exposita, agendum jam est de *jure rerum*, quod in genere est moralis facultas, adversus eos competens, qui nobis vel ex *possessione rei*, vel ex *facto* suo sunt obligati.

§. XC. Estque vel *jus in re*, vel *jus ad rem*.

§. XCI. *Jus in re* est moralis facultas, adversus eos competens, qui nobis ex *possessione rei* sunt obligati. Vid. §. 4. *I. de usufr. junct. pr. l. eod. l. 2. §. 22. ff. vi bon. rapt. l. 30. ff. de noxal. act. l. 19. ff. de damno infect. l. 8. §. 1. C. de Præscript. 30. ann. verb. Si vero nullum jus in eadem re.*

§. XCII. In hoc *jure in re* homines ex *possessione rei* bifariam, seu duobus modis, obligati dicuntur, & quidem 1. quando illi, quibus jus illud competit, ipsi sunt in *rei possessione*, & 2. quando hi ipsi non sunt in *possessione*, sed alius rem detinet. Priori modo omnes homines ex *jure in re*, nobis competente, & proinde ex *possessione* nobis sunt obligati, ad id, ut nos non turbent in *possessione*, vel jure nostro, ejusque libero exercitio, quo fine dantur interdicta uti possidetis, & actio negatoria. Posteriori vero modo detentores, & possessores rerum, quarum intuitu *jus in re* nobis competit, ex detentione, & *possessione* illarum nobis obligantur, ut ejusmodi res nobis restituant, vel id, quod *juri in re*, nobis competenti, convenit, præstent; neque heic objici potest, ea ratione commodatarium, depositarium, nec non furem, aliosque, nobis ex *jure ad rem* obligatos, eo ipso, quo res nostras tenent, ex *jure* etiam *in re* nobis obstringi, & dum ea, quæ *juri ad rem* tantummodo conveniunt, secundum hætenus propositam rationem,

nem, ad *jus in re* referri etiam posse videntur, hinc duo illa *jura in re*, & *ad rem* inter se confundi, nam respondeo, commodatarium, & alios, de quibus modo dixi, aliquando ex *jure ad rem*, & quandoque ex *jure in re* nobis obligari, sed diverso respectu; ex *jure ad rem* nobis eo casu tenentur, quo *factum* illorum, sive *licitum*, ut v. g. commodatum, sive *illicitum*, ut v. g. furtum, consideramus, & in ejusmodi *facto* fundamentum obligationis collocamus; ex *jure* autem *in re* nobis obstringuntur, quotiescunque, abstrahendo a tali *facto*, sola detentio, & *possessio rei*, apud illos existentis, fundamentum obligationi præbet, ut proinde, secundum dictum diversum respectum, & actiones personales, & reales locum habeant, sic ut ex eo, quod commodatarius ex contractu actione commodati, atque fures ex delicto actione furti conveniuntur, minime sequatur, actiones reales adversus illos non dari; quis enim unquam negabit, contra fures, præter delictum, ex detentione rei furtivæ etiam obligatos, rei vindicationem locum habere? Vid. §. *fin. I. de oblig. quæ ex del. nasc.* & dubitari etiam nequit, quin commodatarii, depositarii, alique, cæteroquin ex *jure ad rem* nobis obligati, hoc obligationis fundamento fusque deque habito, ex sola *rei possessione*, & per consequens ex *jure in re*, actione reali, conveniri queant, docente *Struvio in Synt. Jur. Civ. exerc. 9. th. 10.* quod etiam probatur per *l. 9. ff. de Rei Vind.* in verbis: *puto autem, ab omnibus, qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti posse*, scil. rei vindicatione, de qua ibidem sermo erat.

§. XCIII. Cum igitur ex *jure in re* homines, supra relata ratione, nobis ex *possessione rei* obstringantur, hinc videndum est, quomodo occurrendum sit illis textibus, in quibus dicitur, ex *jure in re* adversus illos agi, qui nullo jure nobis sunt obligati, ita enim ipse *Justinianus* definivit

in §. 1. I. de *Action.* quod nimirum hoc casu, quo aliquis cum eo agit, qui nullo jure ei obligatus est, proditæ actiones in rem sint, & præterea *Paulus in l. 3. pr. ff. de Obligat. & Action.* scripsit: obligationum substantiam non in eo consistere, ut aliquando corpus nostrum, aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præstandum. Respondeo, in his, & aliis textibus vox *obligationis* strictè sumitur de illis, qui ex contractu, vel maleficio sunt obstricti, prout ex *cit. §. 1. I.* satis liquet, & quidem ex verbis: *namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio.* Et quamvis postea Imperator subjecerit, actionibus realibus experiri nos adversus eos, qui nullo jure nobis sunt obligati, id tamen secundum strictam significationem, vocabulo *obligationis* in præcedentibus inditam, intelligendum erat, sic ut ibidem sub verbis: *nullo jure* intelligi deberent contractus, & maleficii nomina; quod etiam Doctores concedunt, in dictis nimirum textibus vocabulum *obligationis* ad *jus ad rem* restringi: & cum in illis, & aliis Juris nostri locis *obligatio* disertis verbis *juri in re* non tribuatur, hinc id Doctoribus, ut *Molina de 7. & 7. tom. 2. tract. 2. Disput. 2. num. 1. Tabori in Partit. Element. h. t. p. 2. Meiero in Comment. ad l. h. t. pag. m. 319. Feltmanno in tract. de jure in re, & ad rem, cap. 9. §. 20. & 37.* & aliis præbuit erroris causam, ut existimarent, in *jure in re* nobis ipsam rem devinctam, vel obligatam esse. Mihi autem hæc communis doctrina ansam dedit, ut de alia *juris in re* definitione sollicitus essem, facile enim intellexi, & cuivis, exactius rem trutinanti, me satis probaturum, credidi, nullo modo admitti posse, ut in *jure in re* res ipsa *devincta*, seu *obligata* esse dicatur, nam cum omnis *obligatio* subjectum eam recipiens, seu ea affectum requirat, hinc ultro apparet, in hujusmodi *jure* rem ipsam non esse *obligatam*, seu *devinctam*,

etiam, utpote cum ipsa res non sit subjectum, sed objectum *obligationis*, & proinde nulla relatio homini, *jus in re* habenti, cum ipsa re, ceu objecto *obligationis*, intercedere queat, & sicuti in eo, cui *jus in re* competit, est facultas, seu qualitas moralis activa, ita *obligatio*, ceu qualitas moralis passiva, dicto *juri* necessario correspondens, hautquamquam in objecto, verum in altero subjecto statui debet; solus autem homo est & *juris*, & *obligationis* subjectum, cæteræ vero res, in commercio existentes, sunt *juris*, & *obligationis* objecta. Et quando dicebatur, in *jure in re* ipsas res esse *obligatas*, seu *devinctas*, simul etiam indicandum erat, ad quid ejusmodi res essent *devinctæ*, vel *obligatæ*. An ad id, ut Dominis, vel aliis, *jus in re* habentibus, illisque rebus utentibus, se non opponant? vel ejusmodi res, apud alium existentes, ad Dominos, vel eos, quibus *jus in re* quæsitum est, revertantur? Talia quidem servis, potestati dominicæ subjectis, tribui poterant, sed de aliis rebus, ad *jus in re* pertinentibus, ea definire velle, summa foret absurditas, ut proinde etiam intelligatur, in *jure in re* facultatem non ipsi rei, verum illi, cui ejusmodi *jus* quæsitum est, inhærere, nam cum talis facultas sit qualitas quædam moralis, & quidem activa, hinc planum fit, eam homini, ejusmodi facultate prædito, tantummodo tribuendam esse, quod contra *Struvium*, *exerc. 3. th. 88.* hanc facultatem ipsi rei tribuentem, observari debebat.

§. XCIV. *Jus in re* dividi debet, in *jus in re proprietatis*, & *possessionis*.

§. XCV. Quamvis Doctores hanc divisionem *juris in re* generalem nobis non proponant, sed *possessionis jus*, ceu peculiarem *juris in re* speciem, cæteris speciebus contradistinguant, commodissime tamen hæc generalis *juris in re* divisio ante traditur, quam ad singulas *juris in re* species perveniamus, imo necesse est, ut talis divisio admittatur;

si enim *jus possessionis* est peculiaris *juris in re* species, necesse est, ut aliquid statuatur, quod huic *possessionis juri* opponitur, seu contradistinguitur. Sed dicis: opponuntur huic *possessioni* cæteræ quatuor *juris in re* species, ut dominium, jus hereditarium, servitus, & pignus. Respondeo, illas ideo præsentī *juri possessionis* non posse opponi, quoniam in singulis illis quatuor speciebus *jus* etiam *possessionis* deprehenditur, & exinde interdicta, vel remedia *possessoria* dantur, prout per sequentia manifestius declarabitur. Neque me movet, quod prius membrum divisionis, jus nimirum *proprietatis*, omnibus *juris in re* speciebus non videatur convenire, cum servitutis, vel pignoris jus habenti *jus proprietatis* rei tribui nequeat; hoc, inquam, me non movet, sciendum enim est, vocabulum *proprietatis* in Jure nostro bifariam sumi, primo pro *dominio*, sive universali, quale est jus hereditarium, sive singulari, quod *dominium* in specie appellatur, & est, vel plenum, vel minus plenum, qua in significatione opponitur servituti, atque pignori, & proinde ejusmodi juri, alteri competenti, quo Domino in ipsa rei *proprietate* nihil decedit; vid. §. 4. I. de Usufr. Secundo vocabulum *proprietatis* denotat ejusmodi jus, quod remedia petitoria producit, & stabilem effectum tribuit, in qua significatione opponitur *juri possessionis* in l. 1. §. 2. & 3. ff. uti possid. Et cum *interdictum uti possidetis*, secundum l. fin. ff. eod., etiam detur possessori usufructus, consequens est, in præsentī materia *proprietatem*, usufructus *possessioni* oppositam, non significare *dominium*, ceu quod usufructuarius non habet, sed *proprietatem juris*, contradistinctam *possessioni*, ut proinde in hac posteriori significatione, ceu quæ hujus loci est, Creditori *proprietas juris pignoris*, & Usufructuario *proprietas juris servitutis* competat, utcunque ipsius rei oppignoratæ, vel prædii servientis *proprietatem* non habeant.

§. XCVI. Jus in re *proprietatis* est moralis facultas, adversus alios, nobis ex *possessione* rei obligatos, competens, sic ut remedia *petitoria* producat, & proinde stabile jus tribuat.

§. XCVII. Jus in re *possessionis* est, quod nobis solam *possessionem*, & proinde remedia *possessoria* duntaxat tribuit.

§. XCVIII. Utrumque jus in re & *proprietatis*, & *possessionis* habet quatuor species, quæ sunt, 1. *dominium*, 2. *jus hereditarium*, 3. *servitus*, & 4. *pignus*, ex quibus priores duæ *proprietatem* nobis tribuunt, seu rem nobis propriam faciunt, duæ vero posteriores nullam rei *proprietatem*, sed aliam facultatem efficiunt.

§. XCIX. Hæ diversæ species probantur, tum *a priori*, tum *a posteriori*.

§. C. A *priori* bifariam rursus hæc probatio fit, 1. per supra traditam definitionem *juris in re*, convenientem singulis modo enarratis speciebus, & 2. per ipsas leges, & quidem potissimum per l. 13. §. 1. C. de *judic. junct.* l. 9. pr. ff. de *hered. petit.* l. 6. pr. ff. de *relig. & sumt. fun.* & l. 19. pr. de *damn. infect.*

§. CI. A *posteriori*, ceu ab effectu, supra relata distinctio utriusque *juris in re* in quatuor species probatur per diversas actiones reales, quæ ex dictis speciebus, ceu fontibus fluunt, & proinde scaturiginis suæ indolem sapiunt; & ut id clare demonstretur, juvabit singulas species tractare. Prima species est *dominium*, & cum in genere *jus in re* sit *proprietatis*, vel *possessionis*, hinc necesse est, ut id quoque conveniat huic speciei, & proinde *dominium* aliud *proprietatis* sit, aliud *possessionis*, arg. l. 2. *junct.* l. 4. C. de *probat.* Vid. Cujac. ad l. 21. pr. de *acquir. vel amit. poss.* Borcholt. in tract. de *possess.* c. 6. n. 17; utcunque dissentiat Struvius exerc. 42. th. 23. Ex *dominio proprietatis* fluunt remedia *petitoria*, quæ varia sunt, pro diversitate *dominii*, ut
c. g.

e. g. rei vindicatio, actio publiciana. §. 1. 4. 5. & 6. l. de *Action. tot. tit. ff. & C. de Rei Vindic.* Ex dominio possessionis oriuntur remedia *possessoria*, & potissimum *interdicta uti possidetis*. Vid. *tot. tit. uti possid.* Eadem ratione *jus hereditarium* aliud est *proprietatis*, aliud *possessionis*. Ex illo oriuntur remedia *petitoria*, ut hereditatis petitio, 1. directa, de qua *tit. ff. de petit. heredit.* vel fideicommissaria, de qua *tit. ff. de fideicommiss. hered. petit.* 2. Civilis, vel Prætoria, *possessoria* hereditatis petitio appellata, de qua integer etiam titulus in ff. extat. Ex hoc *jure hereditario possessionis* dantur remedia *possessoria*, ut interdictum quorum bonorum, remedium l. fin. C. de *Edict. Div. Adr. toll.* Sic porro *jus servitutis* vel est *proprietatis*, vel *possessionis*. Ex illo oritur remedium *petitorium*, ut actio confessoria, per *tot. tit. ff. si servit. vindic.* Vid. §. 2. l. de *Act.* Ex hoc fluunt varia remedia *possessoria*, ut 1. interdictum de itinere actuque privato, de quo integer *tit. in ff.* 2. interdictum de aqua quotidiana, & æstiva, de quo itidem *tit. in ff.* extat, & cætera in ff. proposita specialia de *servitutibus* interdicta.

§. CII. *Jus pignoris* eodem modo vel est *proprietatis*, vel *possessionis*. Ex illo oritur actio hypothecaria, quæ est Serviana, vel quasi Serviana, §. 7. l. de *Action.* Ex hoc datur interdictum Salvianum, de quo integer *tit. ff.* occurrit.

§. CIII. Cum itaque *jus possessionis* cum singulis supra enarratis speciebus concurret, hinc palam est, id dictis speciebus hautquaquam ita opponi posse, ut quintam *juris in re* speciem, ab aliis plane separatam, efficiat, sic ut, concurrente dicto modo *possessione* cum cæteris speciebus, quatuor tantummodo *juris in re* maneant species, hætenus explicatæ. Et quamvis Feltmann. in tract. de *jure in re & ad rem* c. 12. §. 24. & Illustr. de Rhetz. in Inst. *Jur. Publ.* lib. 2. tit. 1. §. 3.

§. 3. prorsus sex *juris in re* statuerint species, *jus dotium* quinque aliis speciebus adjicientes, nunquam tamen tantum a me impetrare potui, ut in hanc sententiam concederem, cum enim heic *dos* effective pro jure, in rebus dotalibus marito competente, sumatur, hinc satis pronum erit arbitrari, ejusmodi *jus dotium* non esse separatum, & distinctum ab aliis *juris in re* speciebus, imo quandoque ne quidem ad *jus in re* pertinere, quippe cum tantum juris in dotali re maritus consequatur, quantum habet uxor: quando itaque huic duntaxat *jus ad rem* competit, eo in casu, quo v. g. jus crediti ex mutuo in *dotem* constituit, quis heic contenderet, marito *jus in re* in ejusmodi nomine quæsitum esse? Ponamus *dotem* ita esse comparatam, ut ad *jus in re* pertineat, an tunc unquam existimamus, casum existere posse, ut jus, marito in re dotali acquisitum, separatam *juris in re* speciem efficiat, cæteris contradistinctam? Non opinor. Quid enim si *jus servitutis*, v. g. ususfructus habet uxor, illudque, viro nubens, *dotale* faciat? Hic non alia, quam *servitute*, fruetur *juris in re* specie maritus. Quid si *jus pignoris* antichretici in *dotem* constituatur? Idem *jus pignoris*, quo uxor gaudet, datur etiam marito. Eadem in *jure hereditario*, sponsæ competente, obtinent, sic ut illud, in *dotem* sponso allatum, idem *jus hereditarium* maneat, neque peculiarem *juris in re* speciem efficiat. Neque etiam eo casu, quo in re, cujus *dominium* sponsa habet, *dos* constituitur, separata *juris in re* species fingi potest, sed *jus dotium* tum pertinebit ad *dominium*, & quoniam plerumque ejusmodi *dominii* jus in *dotem* constituitur, hinc *dos* regulariter ad *dominium* referri solet, & debet, dicto nimirum casu, quo res, *dominio* sponsæ subjecta, *doti* deputatur. Hoc *dominium*, marito in re *dotali* dicto casu competens, probatur bifariam, *a priori*, & *a posteriori*. Priori modo probari potest, i. ex ipsa definitio-

ne *dominii*, *juri dotium* in proposita specie applicata, & 2. per *princ. l. Quib. alien. lic. l. 13. §. 2. de fund. dot. & l. si prædium C. de jure dot.* in quibus *dominium de jure dotium* asseritur. Posteriori modo, ceu ab effectu, hoc *jus domini*, marito in re *dotali* dicto casu competens, probatur rursus duobus argumentis. Primum argumentum est, quod maritus habet potestatem rem *dotalem* vindicandi, *l. doce ancillam 9. C. de rei vind.* sic ut hanc rei vindicationem etiam adversus ipsam uxorem maritus instituere queat, *l. 24. ff. de act. rer. amot.* Ex quo sequitur, maritum rei *dotalis* etiam esse Dominum, quippe cum rei vindicatio nulli alii, quam Domino competat, *l. 23. pr. ff. de rei vindicat.* quod intelligendum est de rei vindicatione, ab actore proprio nomine instituta, nam me non latet, aliquando etiam tutores, & Curatores, aliosque, qui non sunt Domini, rei vindicationis actione experiri, quod heic objicit *Feltmannus*, sed frustra, utpote cum tutores, & cæteri non Domini hanc actionem non instituant proprio, sed alieno nomine. Secundum argumentum desumptum est a potestate alienandi res *dotales*, marito competente, secundum *l. 3. C. de jure dot. Conf. l. 3. §. 2. ff. de suis & legit. hered.* Ex quo infertur, maritum rei *dotalis* esse dominum, cum regulariter nulli alii potestas alienandi concedatur, quam domino, quod itidem intelligi debet de ea alienatione, quæ fit proprio nomine, ut proinde nobis nihil quicquam obstet, quando in *§. 1. l. Quib. alien. lic.* traditum esse legimus, aliquando etiam eos, qui non sunt Domini, facultatem alienandi habere, nam ejusmodi alienationem alieno nomine fieri, dubitandum non est. Et eo ipso, quo maritus prohibetur res *dotales* alienare, per *l. un. §. pen. C. de rei uxor. act. & princ. l. Quib. alien. lic.* sequitur, illum rerum *dotaliu*m esse Dominum, cum alias alienatio, a non Domino facta, ipso jure nulla sit, sic ut specialis

cialis legis prohibitio non requiratur.

§. CIV. Sed quoniam res *dotalis*, inspecta rei veritate, in *dominio* uxoris manet *l. 30. C. de jure dot.* hinc *Feltmannus* putavit, marito illius *dominium* tribui non posse, ne alias duo ejusdem rei in solidum Domini fierent, contra *l. 3. §. 5. ff. de acquir. vel amit. poss.* Videamus, an talis consequentia procedat; quo fine sciendum est, mariti *dominium* in re *dotali* esse revocabile, soluto matrimonio ad uxorem, vel ejus heredes reversurum, & de hoc casu, quo nimirum habetur respectus matrimonii soluti, intelligendum est *dominium*, uxori in re *dotali* tributum; falsum autem est, quod dicit *Feltmannus* in *cit. l. 30.* vocem *naturaliter* significare rei veritatem, sed magis est, ut existimemus, *dominium* uxoris *naturale* de tempore futuro, quo nimirum finitum est matrimonium, sumendum, mariti vero *dominium civile* ad tempus præsens, quo nimirum matrimonium adhuc durat, referendum esse; prout simile exemplum occurrit in §. 29. *l. h. t.* in tigno, alienis ædibus juncto, de quo ibidem asseritur, quod is, qui materiæ dominus fuerat, non desinat dominus ejus esse, hoc est naturaliter, habito respectu diruti ædificii, utcunque, juxta considerationem præsentis temporis, quo nimirum ædificium consistit, & non est dirutum, ille sit Dominus tigni, cujus est ædificium.

§. CV. Porro nostræ sententiæ obstare videtur, quod maritus in re *dotali* culpam, & dolum præstat, nam exinde concludit *Feltmannus*, maritum non esse Dominum *dotis*; si autem vere esset Dominus *dotis*, inquit, suo incommodo rem negligeret, nec ulli damni nomine teneretur, quilibet enim est arbiter rerum suarum, sic ut etiam iis abuti queat, si non publicæ rei noceatur, *l. 25. §. 11. ff. de hered. petit.* Neganda consequentia est in hoc argumento, nam quis ex præstatione doli, vel culpæ inferret, eum, qui damnum, dolo,

vel culpa datum, refarcire debet, non esse Dominum; alioquin & venditori, ceu qui non minus doli, & culpæ nomine tenetur, dominium rei venditæ, ante ejus traditionem, abjudicandum esset, non sine apertissima absurditate. Quando itaque tale argumentum objicitur: quicumque in aliqua re tenetur præstare dolum, & culpam, is illius non est Dominus, tunc in promptu esse debet distinctio inter *dominium* irrevocabile, ceu de quo dictum argumentum procedit, & *revocabile*, de quo fallit.

§. CVI. Est & aliud argumentum *Feltmanni* explodendum, nam ita pergit: *si ususfructus per dotem marito constituitur, necesse erit, eum non esse dominum, nec dotem causam dominii translativam.* Rursus vitium est in consequentia, nam 1. maritus non habet solum ususfructum, sed præterea *proprietas* rei *dotalis* ad eum pertinet, & per consequens heic erit distinguendum inter ususfructum formalem, & causalem. Imo 2. admitto, maritum in re *dotali* solum ususfructum scil. formalem habere, eo nimirum casu, quo uxori, *dotem* constituenti, ususfructus tantum, sine *proprietate*, competit. Et si 3. maritus pro vero usufructuario rei *dotalis*, secundum *Feltmanni* sententiam, habendus esset, exinde non sequeretur, *dotem* ad separatam *juris in re* speciem pertinere, cum potius eo casu *dos* ad *jus servitutis* referenda foret.

§. CVII. Tantum de *jure in re* dixisse sufficiat, sequitur *jus ad rem*. Hoc est moralis facultas, adversus eum competens, qui nobis ex *facto* suo est obligatus. Vid. l. 3. *pr. ff. de Obl. & Action.*

§. CVIII. Huic juri ad rem correspondet *obligatio* illius, qui nobis vi *facti* sui aliquid præstare tenetur. Hæc *obligatio* in præsentī materia *juris ad rem* definitur, quod sit qualitas moralis passiva, qua propter *factum* adstringimur, ad aliquid præstandum, seu, uti Imperator in *pr. l. de Obligat.*

gat. eam definivit, est *juris* (scil. *ad rem*) vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendæ, secundum nostræ civitatis jura.

§. CIX. Qualitas moralis, quæ in *obligatione* reperitur, semper est passiva, utpote cum per eam libertas naturalis non augeatur, sed restringatur, & hinc male dividitur *obligatio*, in activam, & passivam. Et cum *jus ad rem* sit in creditore, *obligatio* vero in debitore, hinc patet, hæc duo inter se differre, & quidem *subjectis*, sic ut non sit credendum illis, qui statuunt, inter hæc duo vel prorsus nullam esse differentiam, vel talem, quæ est inter totum, & partem, ut *Huber. in Digress. Inst. lib. 4. cap. 5.* existimat, vel eam, quæ inter causam, & causatum, obtinet, agnoscunt differentiam, prout visum fuit *Feltmanno de jure in re, & ad rem cap. 26. §. 4.* Differunt autem hæc duo, ut relatum, & correlatum, quæ se mutuo ponunt, & tollunt. Vid. *Dn. Thomas. in Not. ad Strauch. Dissert. 12. th. 1.*

§. CX. Factum, ex quo in hoc *jure ad rem obligatio* procedit, est duplex, aliud *licitum*, ut conventio, & pollicitatio, aliud *illicitum*, ut delictum.

§. CXI. Jus ad rem duplex esse statuo, *regulare*, vel *irregulare*.

§. CXII. Jus ad rem *regulare* est illud, quod descripsi, in quo aliqui ex *facto* suo sunt obligati, & proinde *singulares possessores* propter aliorum *factum* non tenentur.

§. CXIII. Jus ad rem *irregulare* est moralis facultas, adversus eos competens, qui nobis ex *facto* sunt obligati, sic ut exinde *singulares* etiam *possessores* teneantur.

§. CXIV. Ex hoc *jure ad rem* oriuntur actiones, quæ in rem scriptæ appellantur, & dantur adversus tertium quemcunque possessorem.

§. CXV. Illa, quæ in præcedentibus de distinctione *juris rerum* in *jus in re*, & *ad rem* retuli, pertinent tantum-

modo ad Jus Civile Romanum, in praxi etiam receptum. Si vero, abstrahendo ab hoc jure, secundum Juris Naturalis dictamen rem examinamus, mihi huic juri dicta divisio incognita esse videtur, quod enim per traditionem, vel aliam actualem translationem, aut constitutionem *jus in re* v. g. dominium constituatur, & re nondum tradita, res in terminis *juris ad rem* tantummodo consistat, id Romana Jurisprudencia introduxit, Jure vero naturali ad dominium aliudve *jus in re* acquirendum sola contrahentium voluntas, nullo etiam actu corporali interveniente, sufficit; si enim secundum sanam rationem non aliter quam per traditionem dominium alicujus rei acquiri posset, tum sane dicendum esset, illas leges, v. g. *l. 23. pr. vers. ut igitur C. de SS. Eccles. l. 4. C. de pact. inter emt. & vend. int.* & alias complures, quibus aliquando Jure Romano, absque dicta traditione, ipso jure dominii acquisitio procedit, Juri Naturali contrariari, quod tamen admittendum non erat. Quid itaque dicendum est de textu *l. 20. C. de pactis*? ubi Imperatores *Diocletianus & Maximian.* asserunt, traditionibus & usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferri. Respondeo, hanc legem mere esse positivam, Jure autem naturali sequentem regulam comprobendam esse existimo: non solum traditionibus & usucapionibus, verum etiam nudis pactis dominia rerum transferuntur. Hinc variae conclusiones sua sponte fluunt. I. Inter eos, quos Jus Civile Romanum non obligat, nudis etiam pactis dominia rerum acquiri. II. Principem efficere posse, ut dominium absque traditione perficiatur, quod etiam Jure Romano ex *l. fin. C. de Sacrosanct. Eccles.* perspicuum est, & alias non dubitatur, quin Princeps, vel summa potestas in Republica legibus Civilibus, seu humanis, derogare queat, §. *Sed naturalia* II. I. *de Jure Nat. Gent. & Civ. Accurs. in l. ult. C. si contra jus, vel utilit. publ.*

& *ibid.* *Bart. num. 4. Castr. n. 2. Jason. num. 1. Felin. ad c. Nonnulli num. 10. de Rescript.* Conf. ea, quæ in *tit. de Constit. Princip. §. 52.* proposui. Et quamvis ad quamlibet possessionem nanciscendam apprehensio rei ejusque exercitium requiratur, exinde tamen non sequitur, leges Civiles, vel summam potestatem in Republica efficere non posse, ut ipso jure dominium in aliquem transeat, vel aliud *jus in re* constituatur, hætenus, ut eadem efficacia actio ad petendam rem, vel alia realis institui queat, ac si quis corporalem rei possessionem adprehendisset. *Pufendorf. de Jure Nat. & Gent. lib. 4. cap. 9. §. 7. & Schilter. in Praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 45. §. 38.* Huc pertinent ea, quæ Vir Illustris *Guilielmus van der Muelen in Comment. ad Grot. de Jure Belli & Pac. lib. 2. cap. 6. §. 1.* doctissime scripsit, cujus verba heic subjicere, haud ingratum erit: „Firmum itaque manet, non „sufficere actum internum voluntatis ad transferendum jus „suum in alterum, nisi per verba aut signa externa voluntas alienandi declaretur a parte dantis, a parte accipientis voluntas acceptandi significetur, per eadem ideoque „signa mutuum consensum concurrere oportet ad perficiendam juris translationem, nec præter hæc requisita „naturaliter quid amplius requiri videtur, nisi quod perfectio jam polleant judicio utrique, ut dijudicare noverint, quid nociturum. Ut enim traditio requiritur, juris est civilis, *l. 3. de Obl. & Act. l. 20. C. de pact.* Voluntas dominium transfert, traditio tantum est effectus voluntatis & sequela; hæc tantum utendi re, cujus Dominium per translationem, id est, renunciationem juris, quod in rem, quam possidet quis jure domini, habet, facultatem præstat; voluntas autem Domini, ejusque renunctio alterum Dominum efficit, in cujus gratiam facta. Possessor conjungit hac ratione dominium cum possessione, sed non perficitur, quasi ei aliquid deficeret, „quam-

„quamdiu res non tradita, ita ut, re penes antiquum Do-
 „minum permanente, tanquam aliena, uti ab eo nequeat,
 „quin peccet contra rationis dictamen, imo & furtum fa-
 „cere videbitur. Atqui nihil magis æquitati consenta-
 „neum, quam ut ei, qui Dominus est, concedatur rei suæ
 „usus, quæ sine ejus possessione, & proinde traditione,
 „haberi nequit, dictat ratio, ut dominii translationem se-
 „quatur rei traditio. Non eo, quasi deficeret, ut dicere
 „incepimus, aliquid dominii translationi, sed ut habeat
 „usum & possessionem rei suæ, cujus dominium quis sibi
 „acquisivit. Quod ex eo manifestum, quia si res, cujus
 „dominium acquisivi, penes tertium existeret, possem na-
 „turæ jure, vi translati in me dominii possessorem conve-
 „nire, ut mihi tradat rem, nec vetus Dominus ullo jure
 „eam posset sine meo consensu auferre, vel clam, vel vi,
 „quin furtum faceret, rapinam admitteret. Quæ ratio
 „causam præbuit fortasse, quod hanc contrariæ opinionis
 „patroni distinctionem excogitarint, utrum scil. Dominus,
 „rem suam alienans, ipse possideat, an tertius? Priore casu
 „necessariam traditionem vel veram, vel saltem ex legis
 „provisione fictam aut analogicam; posteriore vero suffi-
 „cere expressam voluntatem ad transferendum dominium
 „putant, sed nullam distinctionis suæ solidam, qua niti-
 „tur, rationem afferunt, quamobrem sola expressa domini
 „voluntas in utroque & omni casu sufficeret ad transferen-
 „dum dominium absque traditione. Ratio itaque, quod
 „ad transferendum dominium requiratur traditio, est, ut
 „diximus, legum dispositio: nam jure naturæ non est ne-
 „cessaria traditio. Est tamen rationi consona, quia sicut,
 „ut possim re aliqua uti naturaliter, requiritur in me vis
 „utendi, & in re conveniens applicatio.

TIT. IX.

DE SENATORIBUS.

§. I.

Supra demonstratum fuit, *Jus Romanum*, pro attributo personæ, seu facultate sumtum, duplex esse, personarum, & rerum. Quæ jam sequuntur, potissimum referri debent ad cognitionem actionum, quæ ex dicto utroque jure fluunt. Hoc fine operæ pretium erat, intelligere, quænam apud Romanos natura, & indoles fuerit *Magistratum*, apud quos actiones proponuntur.

§. II. Magistratus in genere est persona, ad jus de causis controversis reddendum, a summa potestate in Republica constituta, *l. 1. ff. de offic. ej. cui mand. est jurisd.*

§. III. Jus constituendi *Magistratus* originarie Principi, vel summæ potestati in Republica competit, & quod hodie in multis civitatibus municipalibus videmus, ipsos cives sibi eligere Consules, & Senatores, id hautquaquam credendum est, ex proprio horum jure fieri, verum ex Principis concessione, sive expressa, sive tacita, derivari debet, sic ut exinde etiam cognoscendum sit, utrum ejusmodi jus eligendi sit limitatum, vel illimitatum. An vero Consulibus, & Senatoribus, in Civitatibus municipalibus a populo electis, jurisdictio competat, heic tractari potest. Ego id negandum esse, censeo, quippe cum privatis nulla ratione tribuendum sit id, quod unice a Principe summaque potestate in Republica dependet, at jurisdictionem concedere, & per consequens publicam auctoritatem privatis tribuere, ad solum Principem pertinet; cognoscunt quidem Duumviri, & Senatores aliquando de causis controversis, sed id plerumque faciunt ut arbitri, consentientibus

partibus electi, hisce enim litigantibus omnino integrum est, causæ suæ controversæ fata arbitrorum decisione committere: qua ratione sæpenumero Senatus *Teutoburgensis* de causis controversis per modum arbitrii jus reddit; & cum ad ejusmodi arbitrium utriusque litigantis consensus requiratur, hinc Senatus cognitio cessat, quando alteruter litigantium ad judicium provocat, quod vocant *Teutoburgenses*: *sich zum rechten præsentiren*. Et quamvis B. *Zabnius*, celeberrimi nominis Jctus, in *Ichnograph. municip. cap. 7.* municipiis inferiorem jurisdictionem tribuat, argumenta tamen, ab illo prolata, id non evincunt, nam cum apud *Romanos* Duumviri in Municipiis *Magistratus* fuerint, quibus a summa potestate jurisdictio absque imperio concessa erat, hinc textus ex *Jure Romano* hac in re adferri nequeunt, quippe cum nostri Duumviri, & Senatores non sint ejusmodi *Magistratus*, in municipiis a summa potestate constituti, sed duntaxat electi a privatis civibus, in quorum arbitrio non est, jurisdictionem tribuere. Accipiunt quidem municipia a Principe, vel summa potestate in Republica jus civitatis, sed exinde non sequitur, jurisdictionem illis etiam tribuendam esse, sicut ex indole juris civitatis facile intelligitur, nam singuli etiam cives habent jus civitatis, sed non jurisdictionem. Neque etiam obstat, quod gubernatio municipii sine jurisdictione sit nulla, nam ex eo nihil amplius sequitur, quam quod municipium, vel civitas absque jurisdictione consistere nequeat, cujusmodi jurisdictionem Princeps Prætori, vel aliis concedit, ut proinde non sit necessarium, Collegio Decurionum eam vindicare.

§. IV. Magistratus *Romani* bifariam considerari debent, 1. quoad officium, & 2. quoad jurisdictionem eorum.

§. V. Officium *Magistratum* vel refertur ad integrum ordinem, ex quo *Magistratus* sumebantur, vel in specie in

in singulis *Magistratibus* consideratur.

§. VI. Ordo, ex quo *Magistratus Romani* constituebantur, bifariam rursus considerandus est, 1. *collective*, & 2. *separatim*.

§. VII. Ordo *collective* consideratur in integro *Senatu*, seu *Senatoribus*.

§. VIII. Senatores fuerunt Cives *Romani*, per legitimam electionem, in summo ordine constituti, publici consilii causa. Vid. *Struv. exerc. 4. th. 2.*

§. IX. De hisce *Senatoribus Romanis* potissimum sequentia considerari debent, 1. eorum numerus, 2. *authoritas*, & *potestas*, & 3. eorum dignitas.

§. X. Numerus *Senatorum* variavit secundum diversa temporum intervalla, sic ut sub Regibus pauciores, in populari vero statu plures extiterint. *Romulus* centum creabat, siue quia is numerus satis erat: siue quia soli centum erant, qui creari *Patres* possent. *Patres* certe ab honore, *Patriciique* progenies eorum appellati, *Liv. lib. 1. cap. 8.* Postea, bello adversus *Sabinos* confecto, adjiciebantur centum. Præter hos alios centum in *Patres* legebat *Tarquinius Priscus*, & quidem plebejos, propterea minorum gentium appellatos, factio haud dubia Regis, cujus beneficio in curiam venerant, *Liv. lib. 1. cap. 35.* Et cum initio Status Popularis cædibus regis deminutus esset *Patrum* numerus, hinc *Brutus* primoribus equestris gradus lectis ad trecentorum summam explevit, traditumque inde fertur, ut in *Senatum* vocarentur, qui *Patres* quique *conscripti* essent; *Conscriptos* videlicet in novum *Senatum* appellabant lectos, *Liv. lib. 2. cap. 1.* ut proinde ex eo tempore heic titulus *Patres Conscripti*, in publicis allocutionibus *Senatus* semper adhibitus, natales suos acceperit. Quando itaque dicta ratione jam tum a *Bruto* equestris gradus viri in *Senatum* lecti fuerunt, hinc assentiri nequeo *Henrico Kippingio lib. 2.*

Antiquit. Rom. cap. 3. §. 1. pag. m. 534. scribenti, equestris ordinis viros in *Senatu* nullos fuisse, donec *Gracchus* Tribunus plebis, feditiosis rogationibus nobilis, trecentos equestris ordinis viros ingereret, ac sexcentos efficeret *Senatores*. Fefellit *Kippingium* autoritas *Plutarchi*, in vita *Gracchi* dicentis, legem a *C. Graccho* latam esse, ut trecenti Equites simul cum trecentis *Senatoribus* judicarent. Sed, quæso, quis ex eo evinceret, nullos ante *Gracchi* tempora in *Senatu* extitisse Equites? cum diligentissimus rerum Romanarum scriptor *Livius*, supra relato loco, contrarium memoriæ prodiderit. Imo id, quod ibidem *Plutarchus* de potestate judicandi, inter *Senatores* & Equites divisa, retulit, a vero prorsus alienum est, prout facili opera ex *Paterculo*, *Floro*, *Appiano*, & *Cicerone* demonstrari poterit; *Plutarcho* autem, ceu *Graco*, & proinde in moribus, & institutis *Romanae* Reipublicæ peregrino, ejusmodi errorem facile condonamus, neque etiam adeo vitio illi vertimus, quod denarium Rom. dragmæ, libram minæ æquaverit, utcunque id *Budæi* calculum conturbaverit, observante *Francisco Polleto* in *Historia fori Rom. lib. 3. cap. 8. in Notis*. Porro quamvis *Julius Caesar Dictator* plures *Senatores* instituerit, peregrinis in *Senatum* allectis, & in triumvirorum concertationibus etiam mille fuerint, *Augustus* tamen Imperator, tradente *Suetonio* in ejus vita cap. 35. ad veterem numerum modumque *Senatum* revocavit.

§. XI. Senatorum autoritas, & potestas apud *Romanos* non semper eadem fuit, ubi id ultro intelligitur, tempore *Alexandri Severi* Imperatoris, firmata satis Imperatorum potentia, *Senatores* modicam tantummodo habuisse auctoritatem; nam quamvis *Tiberius* eam potestatem, quæ antea totius populi erat, ad *Senatum* transtulerit, per id tamen revera non crevit illius autoritas, vel potestas, sed ex rationibus politicis id factum fuit, quoniam nimirum *Ti-*
berius

berius a Senatu nullum metuebat periculum. Vid *Tacit. i. Annal.* In Statu autem Democratico, seu libertate Quiritium magna fuit *Senatus* authoritas, adeo ut is veram speciem Romani *Senatus* ceperit, qui ex Regibus eum constare dixerat, *Liv. lib. 9. cap. 17.* habuit enim jus summum militiæ, & civibus, atque sociis imperavit, ita tamen ut potestas esset in Populo, authoritas in *Senatu*, nam a *Senatu* ad Populum provocare fas fuit. Sed in Statu Monarchico hæc *Senatorum* potestas, & auctoritas valde imminuta fuit, nam quamvis eo tempore jus etiam dixerint, *l. 1. §. 10. l. 2. ff. de flumin. l. 1. §. 1. a quib. app. non lic.* summa tamen ratio, & decretorum confirmatio ad *Cæsares*, summam eo tempore in Republica Romana obtinentes potestatem, pertinebat. Ubi tamen cum *Struvio in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 3.* hautquaquam existimandum est, *Senatores* sub *Cæsaribus* extra ordinem tantummodo jus dixisse, satis enim constat, tum temporis ordinariam *Senatui* competiisse jurisdictionem, adeo ut quidam tradant, decemviros illos fuisse, quos Prætor Urbanus in consilium adhibuit, nimirum sub *Augusto* decem *Senatores*, sub *Antonino*, & *Alexandro* quinque, & totidem Equites *Rom.* quemadmodum in Provinciis extremo conventus die a *Præside*, aut *Proconsule* adhibiti fuerunt *Recuperatores* peregrini.

§. XII. Cæterum non omnes, qui apud *Romanos* in *Senatum* veniebant, ejusdem erant ordinis, a *Patriciis* enim distinguebantur *Plebeji*, in *Senatum* etiam lecti, & ut paulo ante relatum fuit, minorum gentium homines dicti, quos etiam *Senatores Pedarios* appellatos fuisse, legimus, ideo, quoniam pedibus in aliorum sententiam ibant, hoc est cæteris assentiebantur, vel verbo, vel aliquo signo, & plerumque pedibus, qui de sententia ferenda ipsi non rogabantur; vel etiam ea hujus appellationis dari potest ratio, quod nimirum minorum gentium *Senatores*, seu *Pedarii* pe-

dibus ad curiam iverint, non vero etiam curru vecti fuerint; & præterea *Pedarii Senatores* in pleno confesso non occupabant fellas curules, hoc est eminentiores, sed in subfelliis, id est depressioribus fellis, sedebant, cum cæteri *Senatores* fellis curulibus conspicui fuerint, secundum *Martialem*:

Sedeas in alto tu licet tribunali,

Et e curuli jura gentibus reddas.

§. XIII. Quanta *Senatorum* dignitas fuerit, ex iis, quæ de eorum authoritate, & potestate dixi, non arduum erit, definire. Hæc redundabat etiam in uxores, & liberos eorum, siue hi fuerint naturales, & legitimi simul, siue naturales, aut adoptati tantum, utcunque etiam ante dignitatem senatoriam nati fuerint, *l. s. h. t.* Et quamvis huic legi derogarint Imperatores *Valens Gratianus & Valent.* in *l. 11. C. de dignit.* fancientes, liberos *Senatorum*, vel *Clarissimorum*, ante acquisitam dignitatem editos, privatos esse, hodie tamen praxis dictæ *l. s.* servatur, sic ut superveniens patri dignitas trahatur etiam ad liberos antea natos. Qua ratione filius Regis ille etiam erit, qui ante natus est, quam pater Regiam Majestatem consecutus fuit, sic ut, patre Rege vivente, appelletur: *Ihro Königliche Hoheit.* Porro Nobiles liberi etiam illi sunt, qui ante nobilitatem, patri supervenientem, nati fuerunt. Hoc non solum in dignitate, verum in aliis etiam juribus hodie obtinet, sic ut beneficia, vel jura, liberis opificum concessa, illis etiam competant, qui nati fuerunt, antequam pater magister opificii factus erat. Quod vero *Grænevvegen* ad *cit. l. 11. C. de dignitat.* scribit, hodie successionis jure paternam dignitatem, & officium neminem consequi, sola nobilitate excepta, quæ cum sanguine in posteros derivatur, id praxis aliter docet, non quidem in nobilitate, circa hanc enim sententiæ *Grænevveg.* non repugno,

pugno, sed in aliis dignitatibus, & juribus, sic ut regulariter, ipso officio excepto, eadem jura, quæ parentibus competunt, liberis etiam concedantur, quod patet 1. in præcedentia, 2. in foro privilegiato, & 3. in immunitate a tributis, & contributionibus.

§. XIV. Extinguitur hæc dignitas 1. morte, & 2. delicto, propter quod aliquis *Senatu* movetur, quo tamen casu liberi illius, qui dignitatem propter turpitudinem aliquam amisit, jura muneris paterni retinent, ut proinde filius opificis, ex ordine remoti, beneficium *der Meister Söhne* retineat.

T I T. II.

DE OFFICIO CONSULIS.

§. I.

IN præcedenti titulo egimus de Ordine, ex quo *Magistratus* sumebantur, *collective* considerato, sequitur nunc *separata* consideratio, quoad illius capita, seu *Consules*.

§. II. Consules *Romani* in Statu *Populari* maximam, in Statu *Monarchico* modicam tantummodo habuerunt auctoritatem, & proinde in hoc tit. illis nihil aliud tribuitur, quam voluntaria quædam jurisdictio, quæ portio fuit meri imperii, secundum stylum Jurisprudentiæ *Romanæ* sumti. Contentiosam etiam jurisdictionem communiter *Consulibus Romanis* tribuunt Doctores, ut *Struvius h. t. th. II. & Lauterbach. in Colleg. Theoret. Pract. h. t.* aliique, sed nunquam tantum a me impetrare potui, ut in horum sententiam concederem, hanc enim nuspiam in jure legum argumentis firmatam esse, invenio, nam quod in *l. 57. in fin. ff. de re jud.*

re jud. dicitur, sententiam valere, si minor *Prator*, vel *Consul* jus dixit, id intelligendum esse, arbitror, de eo casu, quo ex consensu partium *Consul* jus dicebat, vel sententiam proferebat, & ut hæc explicatio mihi arrideat, argumento sunt verba, proxime in hoc textu antecedentia; regulariter autem *Consules* apud *Romanos* solummodo merum habebant imperium, nullam juris dicendi facultatem; qua in re a *Duumviris* in municipiis differebant, hisce enim sola juris dicendi potestas, absque imperio, competeat, quod prolixius in tit. de *jurisdict.* ostendetur.

§. III. *Consules Rom.* alii fuerunt *ordinarii*, alii *suffecti*, in locum *Ordinariorum* deficientium substituti, quorum indolem non intellexit *Baldus*, textum l. 20. §. 6. ff. de *hered. petit.* ideo, ceu notabilem, commendans, quoniam exinde colligendum esse, existimavit, posse *Consules*, in futurum electos, cum administrantibus facere reformationes.

§. IV. Quanta potestas hodie *Consulibus* competat, id ex singularum Civitatum moribus, & Statutis cognosci debet. *Strykius in usu modern. ad h. t.* §. 2. de illis sequentem in modum scribit: *Verum non tantum in Civitatibus Imperialibus, sed & municipalibus longe major eorum est hodie, quam tempore Ulpiani Romanorum Consulum fuit potestas; non enim tantum actus voluntariae jurisdictionis, sed & contentiosa expediunt, imo & meri imperii exercitio fere ubique gaudent, & de omnibus causis, quæ in Civitate occurrunt, & ad forum Principis speciatim non pertinent, judicandi licentiam habent.* Si hæc de locis, ubi *Consules* a Principe, vel summa potestate in Republica jurisdictionem acceperunt, intelligantur, non dissentio, sed *Consules* Civitatum municipalium indistincte, & suo jure ejusmodi potestatem habere, illud est, quod abnuo, & proinde regulariter, deficiente nimirum publica auctoritate, nullam prorsus illis jurisdictionem tribuo.

TIT. XI. DE OFFICIO PRÆFECTI PRÆTORIO.

§. I.

Supra in *tit. de Senator. §. 1.* retuli, *Magistratus* officium considerari vel quoad totum ordinem, vel in singulis *Magistratibus*. Qua ratione id officium ad totum ordinem pertineat, hætenus explicatum fuit, consequens igitur est, ut subjiciatur officium singulorum *Magistratum*, quod duobus modis cognoscendum est, 1. *in se*, & *principaliter* in singulis *Magistratibus*, & 2. in *operis subsidiariis*.

§. II. Officium singulorum *Magistratum*, *principaliter* consideratum, pro diversitate ipsorum *Magistratum* variat, sunt enim *Magistratus* vel *Urbani*, vel *Provinciales*.

§. III. *Urbani* apud *Romanos* dicti fuerunt, qui domi, hoc est in ipsa urbe *Roma*, Rempublicam administrabant, jusque dicebant.

§. IV. Hi fuerunt vel *Ordinarii*, vel *Extraordinarii*.

§. V. *Ordinarii* appellantur, qui regulariter, & omni tempore in *Republica Romana* fuerunt, ut 1. *Præfectus Prætorio*, 2. *Præfectus urbi*, 3. *Quæstor*, & 4. *Prætor*.

§. VI. *Præfectus Prætorio* sub *Augusto*, & sequentibus *Imperatoribus* cohortibus aulæ duntaxat præfuit; sed *M. Antoninus* autoritate hujus jura dictabat, & tandem *Commodus* *Imperator* *Præfecto Perennio* omnes curas commisit, sic ut ex eo tempore judicia in *Præfecturam* sint translata, adeo ut a *Præfectorum* sententia appellari non potuerit; credidit enim Princeps, eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide, & gravitate, ad hujus

officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicatu-
ros esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret
judicaturus, *l. un. §. 1. ff. b. t.*

§. VII. Tempore *Justiniani* Imperatoris quatuor fuerunt
Præfecti Prætorio 1. *Orientis*, 2. *Illyrici*, 3. *Africae*, & 4. *Italiae*.

§. VIII. Sed hic cavendum est, ne *Prætorium* cum *Pa-*
latiis, quæ pro adventantibus *Romanorum* Imperatoribus
hinc inde extructa erant, confundamus; nam *Prætoria* Ju-
dicum seu *Præsidum* habitacula in Provinciis erant, mul-
tumque ita infra dignitatem *Palatiorum*, utpote soli Prin-
cipi reservatorum, adeo, ut initio hæc *Palatia* ne quidem
Provinciarum iudices inhabitare ausi fuerint. Quæ etiam
differentia satis manifeste elucescit ex *l. ult. C. de officio Reçt.*
Prov. Cujus verba hæc sunt: *Nulli judicum, qui provincias*
regunt, in civitatibus, in quibus sacra Palatia aut Prætoria
sunt, liceat his relictis, privatorum sibi domos, ad habitan-
dum, veluti Prætoria, vindicare; sed sacratissima modis omni-
bus inhabitare Palatia, seu Prætoria cogantur, ut hac necessi-
tate compellantur, eorum reparationi providere. Ubi autem
& Palatium est, & Prætorium, Palatium quidem habitationi
Præsidis, Prætorium autem vel suscipiendis conservandisque
speciebus publicis horreorum vice, vel alii necessaria rei de-
putetur. Quod si quis aliquando dissimulare tentaverit, pro-
tinus eum atque officium ejus quinquaginta librarum auri mul-
tam, ad reparandum sacrum, quod neglexerit, Palatium sol-
vere sancimus. Quam distincta itaque *Prætoria* a *Palatiis*
fuerint, hic locus perspicue ostendit, & insuper argumen-
to est, majorem longe differentiam inter illa fuisse, quam
quæ inter totum est & partem; quod contra *Huberum* do-
ctissime probavit *Vir Illustris Perizonius in Dissertat. Philo-*
log. de Prætorio Caesarum ejusque Præfect. §. 20. & seqq.

T I T. XII.

DE OFFICIO PRÆ-
FECTI URBI.

§. I.

PRæfectum urbi *Augustus* instituit, ut ordinarius, & perpetuus esset Magistratus, cui procuratio, & defensio quietis salutisque publicæ commissa fuit, tum in ipsa urbe *Roma*, tum extra eam, intra centesimum lapidem, *l. i. §. 4. & l. fin. h. t.* qua ratione ipsi potestas, & in civilibus, & in criminalibus causis competiit. In civilibus annonæ, & carnis curam gessit, *l. i. §. ii. h. t.* & in pecuniariis causis ab argentariis & contra eos adiri potuit, *l. 2. h. t.* Ad criminales causas pertinet, quod *Præfectura urbis* secundum *l. i. pr. h. t.* omnia crimina sibi vindicaverit. Conf. *l. i. §. 4. h. t.* Ex quo sequitur, hanc potestatem etiam comprehendere jus gladii, utcunque id *Præfecto* denegaverit *Struvius h. t. th. 17.* nullas tamen hujus asserti sui rationes adferens.

§. II. Si autem hæc potestas exactius perpendatur, facile apparet, causas, *Præfectis* commissas, ad extraordinariam pertinuisse cognitionem, nam habuerunt notionem, arg. *l. i. §. 4. h. t.* & præterea executionem, arg. *l. 8. de extraord. criminib.* Cui accedit, quod nullos habuerint iudices pedaneos, & per consequens ordinariam judiciorum viam non iniverint, sed ipsi in singulis causis cognoverint, & cum id etiam in causis Criminalibus fieret, hinc omnia ejusmodi crimina, quæ *Præfectura* sibi vindicavit, fuerunt extraordinaria. Conf. *d. l. 8. ff. de extraord. crim. & l. i. §. 7. h. t.*

T I T. XIII. DE OFFICIO QUÆSTORIS.

§. I.

ORigo *Quæstoribus* creandis antiquissima fuit, & pene ante omnes *Magistratus*, prout loquitur *Ulpianus in l. unic. pr. h. t.* nam natales hujus *Magistratus* ad *Romuli*, vel potius *Tulli Hostilii* tempora referuntur. Vid. *l. un. h. t.*

§. II. In Statu *Monarchico*, sub *Cæsaribus*, *Quæstores*, epistolas, orationes, & libellos Principum in Senatu legébant, *Candidati Principum* dicti, *d. l. un. §. 2. h. t.* & præterea alii fuerunt *Quæstores*, qui jurisdictionem Principis nomine exercuerunt, *Quæstores Sacri Palatii* dicti, cujusmodi munus gessit *Tribonianus*.

T I T. XIV. DE OFFICIO PRÆTORUM.

§. I.

PRætores apud *Romanos* fuerunt *Magistratus*, juris dicendi causa constituti, quorum officium tribus hisce solennibus verbis, *do, dico, addico* significabatur.

§. II. Dabat apud *Romanos* *Prætor* jura, quando adjuvandi, supplendi, vel corrigendi Juris Civilis gratia *Edicta* promulgabat; is enim, qui leges aliis præscribit, jura dicitur dare. Dabat etiam actiones, harumque formulas, judices, tutores, bonorum possessionem, item quando in
jure

jure cessio fiebat, ut in adoptione, & manumissione.

§. III. Dicebat *Prætor*, quando in causis extraordinariæ cognitionis jus reddebat.

§. IV. Addicebat *Prætor*, quando sententiam executioni mandabat, quod in realibus vocabatur *adjudicatio*, & in capitalibus in specie etiam *legis actio*; lege enim agere hoc sensu nihil aliud erat, quam facere judicatum, hoc est exequi, & implere latam sententiam, & hinc sæpius apud veteres hæc verba occurrunt: *I lictor, colliga manus, viro forti adde virgas, lege age*; & apud *Valerium lib. III. cap. 8. §. 1.* hæc habentur: *Deligatis ad palum hostibus literas a P. C. nequicquam Capuanis salutes accepit: in sinistra manu enim sicut erant tradita reposuit, ac jussu lictore lege agere, tum demum aperuit, postquam illis obtemperari non poterat. Conf. Pollet. in Histor. for. Rom. lib. 3. cap. 2. & lib. 5. cap. 3.*

§. V. Sed heic paulatim subsistendum, & considerandum erit, qui evenerit, ut *Prætori* apud *Romanos* tanta potestas concessa fuerit, vi cujus Jus Civile, non dicam supplere, sed prorsus corrigere poterat; fane id eo magis absurdum alicui videri poterit, si perpendamus, *Prætorem* apud *Romanos* Magistratum duntaxat fuisse, a Senatu Populoque Romano dependentem, nam, quæso, quis ex Magistratibus apud nos potestatem sibi sumet, Principis & superioris sui, a quo dependet, leges corrigendi, atque alia illis contraria jura statuendi? quapropter satis apparet, quod ejusmodi potestas, qua *Prætor* apud *Romanos* usus fuit, notissimos Magistratus terminos excesserit. At *Patricii* apud *Romanos* id ex stratagemate politico ita introduxerunt, ut, altero *Consulatu* a plebe expugnato, (antea enim uterque *Consul Patricius* fuerat) eo modo prævalerent in Republica, neque omnia *plebej*is communicarent, hoc fine *plebi* persuaferunt necessitatem ejusmodi Magistratus, qui, absente propter bellum *Consule*, tantisper jus di-

ceret, & calliditate sua tantum quoque obtinuerunt, ut huic *Patricii* generis homini, ceu *Pratori*, summa in Republica potestas legislativa concessa fuerit; quæ res non ipsis *Patriciis*, sed *plebeis*, damnosa extitit, ita tamen, ut hi tam ingentis præjudicii sensum non habuerint, siquidem sub specie utilitatis publicæ tanta potestas *Pratori* concessa dicebatur, ut nimirum absentium Reipublicæ causa *Consulum* locum in jure dicundo *Prator* suppleret, & ne *plebs* tam amplam potestatem hujus Magistratus per omnia cognosceret, hinc fucatis nominibus, atque appellationibus decepta fuit, ut ecce, qui ex *jure Civili* est heres semper apud *Pratorem*, utcunque aliquando nominatenus duntaxat, talis manet, unde vulgatum axioma: *semel heres semper heres*, at alius sæpenumero ex provisione *Pratoris* totam accipiebat hereditatem, qui, licet revera *heres* fuerit, ejusmodi tamen *juris Civilis* nomine non debebat uti, sed alio vocabulo, ipsa rei veritate inspecta, idem significante, *bonorum possessor* appellabatur, prout objectum, *bonorum possessio*, in *jure Pratorio*, appellatur id, quod *jus Civile hereditatem* dixit. Inde etiam alia excogitata legimus, quæ *Prætorie* ejusmodi potestatis effectus, rem sane invidiæ plenam, quodammodo lenirent, ne scilicet *lex*, & *jus Prætorium* plane idem videretur, & eapropter hoc ab initio annuum duntaxat fuit, postea tamen lege *Cornelia* perpetuum effectum; imo cum aliquando contra *jus Civile*, illud corrigendo, aliquid constitueret *Prator*, hinc omnibus modis, & quibuscunque cautelis id muniendum erat, ne in vulgus notum fieret; quare ejusmodi remedia, a *Prætoribus* introducta, ceu odiosa, negabant, ultra anni spatium vivere posse. Præterea hoc pacto habebant *Patricii* apud Romanos Magistratum, qui rigorem *legum XII. tabularum* multis casibus temperare poterat, quod *Patricii* malebant per indirectum a *Prætoribus*, vel etiam a *Jctis* (nam

(nam & his sub specie interpretationis vera potestas legislatoria indulta fuit) fieri, quam publice, legē lata, directē aliquid contra *leges XII. tabb.* statuere, verisimile enim vel maxime mihi videtur, quod *Patricii* callido consilio annisi fuerint, *plebi* persuadere, *leges XII. tabularum*, ob id, quod multa, ad *Patriciorum* utilitatem pertinentia, in iis continebantur, publicas esse, & idcirco vix ac ne vix alia lege lata contrarium introduci posse, quot enim, quæso, fuerunt apud illos, controversiæ, de connubio *Patrum*, & *plebis*? in quibus *Patres* ad jus publicum, *Legem* nimirum *XII. tabularum*, utpote in qua ejusmodi promiscua connubia prohibebantur, provocabant, dicentes, per ejusmodi promiscua connubia jura gentium confundi, atque omnia divina, humanaque turbari. Vid. *Liv. lib. 4. Histor. cap. 1. seq.* ut proinde e re *Patriciorum* fuerit, *plebi* ejusmodi perpetuam *legum XII. tabularum* auctoritatem, quæ legem in contrarium non facile admitteret, persuadere. Ne tamen interea durities illarum legum, quæ sane in multis, præprimis in successione ab intestato (qualis tamen in familiarum conservatione fundamentum habebat) obtinebat, maneret, hinc per indirectum huic subvenerunt, dum *Prætori*, & *Æt* dicto modo tantam potestatem concesserunt, ut hi *leges*, sub æquitatis, item interpretationis prætextu, & larva, corrigere valerent, hoc fine, ut *legum XII. tabularum* perpetua maneret auctoritas; quamvis ejusmodi prætextus, quo *Romani* utebantur, sæpenumero elusorius, imo ridiculus fuerit, hoc saltem fine inventus, ne directo aliquid contra *leges publicas* committeretur. Imo studium conservandarum *legum publicarum Romanos*, etiam in Statu Monarchico, aliquando ad injustissimas actiones, scelera prope dixerim, seduxit, de qua re horrendum facinus memoriæ prodidit *Tacitus lib. 5. Annal. cap. 9.* cujus sequentia sunt verba: *placitum posthac, ut in reliquos Sejani liberos*
adver-

adverteretur, vanescente quanquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis: igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra; & posse se puerili verbere moneri. Tradunt temporis ejus auctores, quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum juxta, compressam, exin, obliquis faucibus, id ætatis corpora in Gemonias abjecta.

§. VI. Præterea apud Romanos peculiare etiam Prætores Cereales extitisse, Rosinus scripsit lib. 7. *Antiquit. Roman. cap. 10.* quem secutus fuit Johannes Vincentius Gravina in *Origin. Jur. Civ.* Sed hanc sententiam doctissime explofit Vir Clarissimus, Collega meus conjunctissimus, Dominus Bernardus Henricus Reinold in lib. *Varior. cap. 3.* cujus verba heic subjicere, operæ pretium erit: „Johannes Vincen-
 „tius Gravina non ita pridem *Origines Juris Civilis* eleganti
 „explicuit stilo. Eo opere, quod Clementi XI. Pontifici
 „Maximo, inscriptum est, de Prætoribus differens, duos
 „præter priores a Cæsare Dictatore, Prætores creatos ait,
 „qui frumento præessent, Cereales ob eam curam nuncu-
 „patos. Non me fugit, binos ei fini Ædiles a Cæsare
 „constitutos, isto vocabulo notos: Estque ejus rei auctor
 „Dio Cassius fine lib. 43. at Prætores eo nomine creatos
 „non memini. Imponi sibi, si quid video, passus est Vir
 „Doctissimus ab Joanne Rosino, cujus non raro fidem
 „sequitur. Hic enim lib. 7. *Antiq. Rom. c. 10.* inquit, illis
 „Prætoribus, qui Sullæ fuerant tempestate, duos Præto-
 „res Cereales fuisse additos a Cæsare, testesque ciet Tran-
 „quillum, Dionem & Pomponium. Verum ex prioribus
 „illud haud temere ostenderit. Posterior fateor ita loqui-
 „tur: *Deinde G. Julius Cæsar duos Prætores & duos Ædiles,*
 „*qui frumento præessent, & a Cerere Cereales constituit. L. 3.*
 „§. 32. ff. de *Orig. Juris.* At non est ita exaudiendus Pom-
 „ponius,

„ponius, ac si significaret, Cæsarem duos Prætores cre-
 „asse, qui frumento præessent, & totidem Ædilibus idem
 „munus imposuisse; accepit sane ita Pomponium Marcel-
 „lus Donatus, eique ea gratia dicam scripsit. Intellexere
 „ita & Rosinus & Gravina, & qui Rosinum forsan in er-
 „rorem impulit, Alexander Neapolitanus *Gen. Dier. lib. 2.*
 „c. 15. Verum, quum alii auctores eam rem nusquam pro-
 „dant, nihil temere erat adfingendum Pomponio: sed ea
 „verba: *qui præessent frumento & a Cerere Cereales (dicti*
 „*sunt)* de solis, ad quos proxime referuntur, Ædilibus
 „erant capiunda. Nec Orationis connexum movere de-
 „bebat quemquam, quis enim sibi persuadebit, cohæsisse
 „ea verba ita apud ipsum Pomponium, scriptorem satis
 „luculentum: quis non potius quicquid Pomponium nunc
 „deformat vitii, id in Pandectarum architectos transferet,
 „qui Pomponii opus in mutilam istam & multis foedam
 „mendis arctaverunt epitomen?

TIT. XV.

DE OFFICIO PRÆ-
FECTI VIGILUM.

§. I.

HActenus descripti fuerunt *Ordinarii Urbici Magi-*
stratus, superest, ut agamus de *extraordinario*
Magistratu, qui nimirum apud *Romanos* non sem-
 per obtinuit, sed, flagitante necessitate, vel uti-
 litate Reipublicæ, aliquando constitutus fuit, ut *Præfectus*
vigilum l. 2. §. 33. ff. de orig. jur. l. 41. §. 1. ff. de excusat. tut.
 cujusmodi *Magistratum Augustus* introduxit, docente *Paulo*
 in l. 3. pr. h. t. Vid. *Sueton. in Aug. c. 30.*

§. II. Hæc res nobis insignem astutiam, & calliditatem dicti Imperatoris detegit, nam cum is summam in Republica *Romana* potestatem affectaret, hinc omnibus modis cavendum ipsi erat, ne in urbe *Romana* populus seditionem contra ipsum faceret. Hoc fine septem cohortes opportunis locis constituebat, ut binas regiones urbis unaquæque cohors tueretur: præpositis eis *Tribunis*, & super omnes *Præfecto Vigilum*, l. 3. pr. h. t. Et ut vera ratio hujus instituti tegeretur, idcirco prætexebat, hunc *Præfectum* cum dictis cohortibus propter incendiarios, effractores, fures, raptores, atque receptatores eorum Reipublicæ necessarium esse, l. 3. §. 1. h. t. Quoniam autem Populus facile intelligebat, ejusmodi rem in urbe *Romana*, ceu valde novam, & inusitatam, a solo Imperatore institui non potuisse, hinc studium salutis publicæ conservandæ omnem illius invidiam obterere debebat, prout colligi potest ex l. 3. pr. h. t. ubi ita *Paulus* ait: *nam salutem Reipublicæ tueri nulli magis credidit convenire, nec alium sufficere ei rei, quam Casarem.*

§. III. Officium *Præfecti Vigilum* ex his, quæ paulo ante retuli, satis colligi potest; cum enim prætextus, supra propositus, excogitaretur, hinc necesse etiam erat, ut, firmandi seu persuadendi illius causa, *Præfecto Vigilum* cognitio quædam de furibus, raptoribus, aliisque invasoribus daretur, l. 3. §. 1. h. t. quo fine data ipsi fuit potestas, facinorosos poena fustigationis coercendi, arg. l. 3. §. 1. & l. 4. ff. h. t. vel in facinore deprehensos ultimo supplicio afficiendi, arg. l. pen. ff. de *Condict. caus. dat. caus. non sec.* Aliis autem in facinore non deprehensis *Præfectus Vigilum* poenam ultimi supplicii inferre non potuit, arg. dict. text. & per l. un. C. h. t. ubi Imperatores *Theod. & Arcad.* ad *Neptidium Præfectum Urbis* sequentem in modum rescripserunt: *Præfecti vigilum hujus urbis nihil de capitalibus causis*
sua

sua auctoritate statuere debent: sed si quid hujusmodi evenit, culmini tue potestatis referre: ut de memoratis causis celsiore sententia judicetur. Qua ratione non amplius obstare videtur dict. *l. pen. ff. de Condict. caus. dat. caus. non sec.* ubi dicitur, *Præfectum Vigilum* servum, quasi in facinore deprehensum, summo supplicio affecisse. *Struvius* h. r. scribit, *Præfecto Vigilum* licuisse servos ultimo supplicio afficere, sed non liberos homines. Alii putant, in casu dict. *l. servum* ultimo supplicio non jure, sed de facto, uti vulgo loqui amant, occisum fuisse, quorum sententia plerisque non improbabilis videtur, quippe cum in *l. pen.* dicatur, servum, *quasi* in facinore deprehensum, ultimo supplicio affectum fuisse, certissimo argumento, eum revera in ipso facinore non fuisse deprehensum. Porro verisimilem etiam habet rationem, si dicamus, in *cit. l.* vocabula: *Præfectus Vigilum*, a Compilatoribus *Pandectarum* ibidem non integris, sed initialibus literis tantummodo proposita, hoc modo P. V. non de *Præfecto Vigilum*, sed de *Præfecto Urbi* intelligenda esse. Sed nobis dictus textus nihilquicquam obstat, quippe cum statuamus, licuisse *Præfectis Vigilum* facinorosos in ipso facinore deprehensos occidere.

T I T. XVI.

DE OFFICIO PROCONSULIS
ET LEGATI.

§. I.

Postquam in præcedentibus titulis actum fuit de *Magistratibus Urbicis*, jam sequuntur *Provinciales*, qui extra *Italiam* in provinciis, Imperio Romano subjectis, Rempublicam administrabant. Et cum *Augustus* Imp. intelligeret, non satis consultum esse, sta-
tim

tim omnes provincias sibi subicere, hinc validiores tantummodo ipse suscepit, alias vero *Senatui Populoque Romano* reliquit, secundum *Sueton. in August. c. 47.* ut proinde secundum hanc diversitatem provinciarum, varia etiam esset indoles *Magistratum provincialium*, alii enim præfiebantur Provinciis, *Senatui populoque relictis*, *Proconsules* dicti, alii vero erant *Magistratus* Provinciarum, ad Principem pertinentium.

§. II. Proconsul plenissimam jurisdictionem, ac proinde & merum imperium, & potestatem extra ordinem jus dicendi habuit, per *l. 7 §. fin. l. 8. l. 9. pr. & §§. seqq. ff. h. t. Conf. l. 6. pr. & l. 11. ff. eod.*

§. III. Proconsuli apud *Romanos* Legatus fuit adjunctus, & quidem sub hoc prætextu, ut is *Proconsuli* in diffusa administratione adsisteret. Et quamvis *Struvius h. t. th 30.* aliique Doctores hunc prætextum pro vera causa *Legatorum* dictis *Proconsulibus* adjunctorum habeant, consilia tamen Imperatorum *Romanorum*, Monarchiam affectantium, perpendentibus non difficile erit æstimare, revera ejusmodi *Legatos* dictis *Proconsulibus* additos fuisse, ut illi ea, quæ ad commodum ipsorum Principum pertinebant, curarent, & viderent, ne *Proconsul* in provincia, quod Principi damnosum esset, moliretur, quo fine constitutum fuit, non valere *Proconsulem* jurisdictionem, *Legato* mandatam, ipsi, inconsulto Principe, adimere, per *l. 6. §. 1. ff. h. t.*

§. IV. Si quis autem hanc potestatem, *Legato Proconsulis* apud *Romanos* competentem, exacte consideraverit, inveniet, eam non fuisse jurisdictionem *mandatam*, sed *propriam*, actu scil. primo, sic ut illa per excitationem *Proconsulis* in actum secundum deduceretur, *Lib. Baro de Lynck. in Anal. ad Struv. h. t.* nam 1. *Legatus*, æque ac *Proconsul*, inter *Magistratus Romanos* refertur, 2. *propria* ipsius appellatur jurisdictione, *l. 13. h. t. & l. 4. ff. de offic. ej. cui mand. est jurisd.*
3. *Pro-*

3. *Proconsul* nulli alii, quam *Legato* vices suas committere poterat, *l. 4. §. fin. h. t.* & 4. *Legatus* non a *Proconsule*, sed a summa potestate in *Repubblica Romana* dependebat. Huic 5. accedit, quod a *Legato* ad ipsum *Proconsulem* appellatio processerit, *l. 2. quis & a quo appel.* cum cæteroquin in *mandata* jurisdictione non ipse mandans, sed hujus superior appellari debeat, *l. 1. §. 1. ff. eod.*

§. V. Anceps est quæstio, an *Legatus* etiam habuerit *voluntariam jurisdictionem*, & quamvis ego pro certo habeam, hanc *Legato* etiam competiisse, textus tamen, qui hac in re sibi invicem contrariari videntur, maximam difficultatem fecerunt, adeo ut *Struvio h. t. th. 31.* aliisque visum fuerit, eam non aliter superari posse, quam si *l. 17. §. 1. de manum. vind.* corrigatur. Sed alio modo hæc res decidi potest, sic ut antinomix nullus locus relinquatur. Videamus itaque verba *l. 2. §. 1. h. t. Apud Legatum vero Proconsulis*, inquit ibidem *Marcianus*, *nemo manumittere potest, quia non habet jurisdictionem talem.* Jam perpendamus etiam textum, huic *l.* obstantem, in *l. 17. §. 1. ff. de manum. vind.* ubi dicitur: *Sed & apud legatum ejus*, scilicet *Proconsulis*, *manumittere possumus.* Miror, *Struvium*, aliosque Doctores non vidisse, quod *Paulus* in hac *l. 17. §. 1. ff. de manum. vind.* subintellexerit, *Legato* mandatam fuisse a *Proconsule* jurisdictionem, facile enim potuisset Doctores docere idem *Paulus* in *l. 12. ff. h. t.* qui ibidem ait: *legatus mandata sibi jurisdictione judicis dandi jus habet*; ut proinde hæc *l. 17. §. 1. de manum. vind.* ex aliis ejusdem authoris verbis in dicto textu, supra relato, explicanda, & per consequens distinguendum sit, utrum a *Proconsule Legato* mandata fuerit jurisdictione, nec ne, sic ut de priori casu *l. 17. §. 1. de manum. vind.* de posteriori vero casu *l. 2. §. 1. h. t.* intelligenda sit, satis enim intelligitur, *Paulum* in dict. *l. 17. §. 1. de manum. vind.* minus scripsisse, plus vero sensisse,

fuisse, & sæpe *Legatum Proconsulis* cum effectu vocasse, eum nimirum, cui a *Proconsule* mandata erat jurisdictio, prout apparet etiam ex *l. 12. §. 1. ff. de judic.* Cui accedit, quod *Marcianus* scripsit in *l. 13. h. t. Legatos Proconsulis* nihil proprii habere, nisi a *Proconsule* eis mandata fuerit jurisdictio.

TIT. XVII. DE OFFICIO PRÆFECTI AUGUSTALIS.

§. I.

Magistratus provinciis Principum præfecti, vel *Aegypto*, vel cæteris provinciis præfuerunt.

§. II. In præsentī tit. agitur de *Magistratu Aegypto* præposito, qui *Augustalis*, seu *Præfectus Augustalis* dicebatur; qua in re rursus cernimus callidum institutum *Augusti* Imperatoris, nam cum *Aegyptus* fertilissima, & adhæc aditu difficilis esset provincia, hinc Imperator inprimis operam dabat, ut hanc, potestati suæ subiectam, retineret, & per consequens omnia, quæ ipsi damnosa, vel suspecta videri poterant, abscinderet. Ex qua ratione non solum hunc peculiarem *Magistratum* illi præfecit, sed præterea etiam sancivit, ne aliquis illustris absque Principis permissu hanc provinciam ingrederetur, quippe cum satis intellexerit, eos, qui *Aegyptum* occupassent, *Italiam* facili opera fame premere posse.

§. III. Potestas *Augustalis* in jure dicendo eadem videtur fuisse, quæ aliorum fuit *Præsidum Provincia.* Conf. *l. 21. ff. de manum. vind.*

T I T. XVIII.

DE OFFICIO PRÆSIDIS.

§. I.

Magistratus cæteris Provinciis Principum præfecti, vel in universum summam rei in provinciis gesserunt, vel fiscum Imperatoris duntaxat administrarunt.

§. II. Hi, qui summam rei in provinciis gesserunt, dicti fuerunt *Præsides*, quibus competiit jurisdictio, in latissima significatione sumpta, *l. 2. & seqq. ff. h. t.* Et cum jus quoque gladii habuerint, secundum *l. 6. §. 8. h. t.* hinc sequi videtur, potestatem deportandi illis etiam permissam fuisse, qui enim potest majus, hoc est poena ultimi supplicii facinorosos afficere, is etiam minus potest, hoc est in insulam deportare. Sed jus deportandi, & in metallum damnandi ita comparatum erat, ut id Principes sibi reservarent, & per consequens illis *Magistratibus* tantummodo competeret, quibus specialiter erat datum. Quamvis itaque potestas in metallum dandi *Præsilibus provinciarum* permissa fuerit, secundum *l. 6. §. 8. h. t.* jus tamen in insulam deportandi illis non fuit datum, per *l. 6. §. 1. ff. de interd. & releg.* utcunque *Præfecto Urbi* per epistolam *Divi Severi ad Fabium Cilonem Præfectum Urbi* utrumque jus & deportandi, & in metallum damnandi concessum fuerit, per dict. *l. 6. §. 1. de Interd. & relegat. & l. 8. §. 5. ff. de pæn.* ut proinde dictum axioma, *qui potest majus, potest etiam minus*, nobis nihil obstat, sed duntaxat de eo casu, quo illud minus sub majori continetur, intelligi debeat.

TIT. XIX.

DE OFFICIO PROCURATORIS CÆSARIS VEL RATIONALIS.

§. I.

Qui *Fiscum* Imperatoris in provinciis, huic subiectis, administrabat, dicebatur *Procurator Cæsaris*, vel *Rationalis*. Vid. l. 13. ff. de transact. l. 3. C. si adv. fisc. & l. 5. C. ubi caus. fisc. cum enim *Augustus* ea, quæ alioquin populi erant, sibi subjiceret, hinc etiam primus hujusmodi *Procuratores* constituit, atque in provincias misit, ut ea, quæ ad *Fiscum* pertinent, exigerent, & administrarent, l. fin. de interrog. in jur. fac. & l. 47. §. 1. de jure fisci. ita tamen ut postea, *Ærario* populi cum *Fisco* confuso, *Fiscus* a *privatis* rebus Principis distingueretur, & *Fisco* præpositus *Comes Sacrarum largitionum*, *privatis* autem rebus Principis præfectus *Comes rerum privatarum*, vel *sacri patrimonii* diceretur. Vid. tot. tit. C. de Offic. Comit. sacr. largit. tot. tit. C. de Offic. Com. sacr. patrim. Conf. Struv. h. t. th. 35. Et quamvis ab initio hisce *Procuratoribus* nulla competeret jurisdictio, ea tamen postea a *Claudio* illis in causis *Fiscalibus* pecuniariis tributa fuit, Sueton. in Claud. c. 12. Conf. l. 2. C. si adv. fisc. sic ut hæc jurisdictio ne quidem a *Præsidibus*, vel *Proconsulibus* interpellari potuerit, l. 9. pr. de offic. Procons.

§. II. *Procurator Cæsaris* vel erat simplex, vel *Præsidis* viceungebatur,

§. III. Simplex *Procurator Cæsaris* erat, qui tantummodo res *Fiscales* administrabat, sic ut totius provinciæ cura ad alium Magistratum, & quidem ad *Præsidem* illius pertineret.

§. IV.

§. IV. Procurator Præsidis vice fungebatur in minori aliqua provincia, *Præsidem* non habente, ubi summam rei tenebat; cuiusmodi *Magistratum* gessit *Pontius Pilatus* in *Judea*; cum enim hæc provincia non satis magna esset, ut illi *Præses* præficeretur, hinc vices Præsidis in ea gessit *Procurator Caesaris*, dictus *Pontius Pilatus*, *Vitellio Præsidi Syriae* subjectus, cuiusmodi sententiam confirmat *Tacitus*, qui *lib. 15. cap. 44. Annal.* ita scribit: *auctor nominis ejus* (scil. Christiani) *Christus*, qui, *Tiberio imperitante*, per *Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat*. Ex quibus intelligitur, non solum sententiam *Lactantii lib. 4. divinar. Instit. c. 28.* dicentis, *Pilatum Legatum* fuisse, esse rejiciendam, verum etiam errare illos, qui *Præsidis officium Pilato* tribuunt.

T I T. XX. DE OFFICIO JURIDICI.

§. I.

Dictum fuit in tit. de *Officio Præfecti Augusti*. *Augustum Aegypti* peculiarem curam gessisse. Quamvis itaque huic provinciæ *Præsidem*, *Præfectum Augustalem* dictum, præfecerit, tantam tamen provinciam uni Magistratui committere, non satis tutum videbatur, ut proinde *Præfecto Augustali* fuerit additus aliquis Magistratus, hoc prætextu, ut is *Alexandriae* jus diceret, revera tamen, ut esset speculator, & observator actionum *Præfecti Augustalis*, & hinc *Præfectus Augustalis* eum remove non poterat, *l. pen. C. de offic. præf. Aug.*

TIT. XXI. DE OFFICIO EJUS CUI MAN- DATA EST JURISDICTION.

§. I.

EX *tit. de Offic. Præf. Prator.* repetendum est, officium *Magistratum* vel *principaliter* considerari, vel in *operis subsidiariis*; cum itaque hætenus officium singulorum *Magistratum principaliter* consideratum, seu descriptum fuerit, jam superest, ut depingamus officium *Magistratus*, in *operis subsidiariis* consideratum.

§. II. Hæ *opera subsidiaria* apud Romanos præstitæ fuerunt 1. a *mandatariis jurisdictionum*, & 2. ab *Assessoribus*.

§. III. *Mandata jurisdictionis* est, quæ beneficio alterius *Magistratus*, *jurisdictionem* suam *mandantis*, exercetur. Vid. *l. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. IV. Mandare potest *jurisdictionem* is, qui eam suo jure habet, *l. more majorum §. ff. de Jurisd.* & per consequens mandari nequit, 1. *jurisdictionis extraordinaria*, neque 2. *merum imperium*.

§. V. Mandari potest illi *jurisdictionis*, in cujus persona nullus est defectus, & qui non est extra territorium *mandantis*, arg. *l. un. pr. C. qui pro sua jurisd. sive Magistratus*, sive privatus sit, *l. fin. §. 1. ff. de Jurisd.*

§. VI. Inter *mandatam*, & *delegatam jurisdictionem* Jure Civili nulla obtinet differentia; & quamvis *Engelius in Colleg. Jur. Can. tit. de Offic. jud. ordin. num. 2.* alique multi Doctores dissentiant, loca tamen, ab illis allegata, ejusmodi diversitatem inter *mandatam*, & *delegatam jurisdictionem* non evincunt, quod paucissimis demonstrare lubet.

Sic

Sic in *l. fin. pr. ff. h. r.* manifestum esse dicitur, *mandatam* sibi *jurisdictionem* mandare alteri non posse. Huic non obstat *l. 12. §. 1. ff. de judic.* ubi *Paulus* ait: *is quoque, cui mandata est jurisdictio, judicem dare potest, ut sunt legati Proconsulum*; nam cum de *Legatis Proconsulum* ibidem sermo fiat, exinde planum fit, ibidem propositum esse ejusmodi *Magistratum*, cujus *jurisdictio* revera fuit *propria*, non *mandata*, prout in *tit. de Offic. Procons.* §. 4. demonstratum fuit; neque etiam video, qua ratione supra proposita distinctio inter *jurisdictionem mandatam*, & *delegatam* ex *l. 1. §. 1. ff. quis a quo appel.* juncta *l. un. C. qui pro sua jurisd.* probari queat, cum id, quod *Ulpianus* in dicta *l. 1.* scripsit: *ab eo, cui quis mandavit jurisdictionem, non ipse provocabitur*, de ea quoque *jurisdictione*, quam *delegatam* Doctores dicunt, asserendum sit, sic ut a *delegato*, seu *mandatario* non ad ipsum *delegantem*, sed ad eum, qui provocaretur ab eo, qui mandavit, vel delegavit *jurisdictionem*, procedat appellatio, dict. *l. 1. §. 1. ff. quis a quo appel.* nisi hi, quibus a Principe *jurisdictio mandata*, seu *delegata* est, aliis causas delegaverint judicandas, cujusmodi speciali in casu duo singularia observanda sunt, 1. quod illi, quibus nimirum *jurisdictio* a Principe *mandata*, seu *delegata* fuit, eam aliis rursus mandare queant, & 2. quod ab ejusmodi subdelegatis non ad ipsum Principem, verum ad subdelegantem, seu eum, cui a Principe *jurisdictio mandata* fuerat, fieri debeat appellatio, per *l. un. C. qui pro sua jurisd.* Præterea inter *mandatam*, & *delegatam jurisdictionem* hæc ab *Engel. cit. loc. num. 2.* traditur differentia, quod nimirum in propriis terminis tunc dicatur *jurisdictio mandata*, quando ea in universum ad omnes generaliter, vel saltem ad omnes unius generis causas committitur, puta, quando quis ad totam mandantis *jurisdictionem*, ejus nomine exercendam, vel saltem in omnibus causis Civilibus tantum, aut Crimi-

nalibus tantum, judex creatur, per *l. solet 16. cum l. seq. ff. de jurisd. delegata* autem *jurisdictionis* ad unam tantum particularem causam restringatur; sed hæc frustra adferuntur, & ex ipsa *l. 16. & seq.* ab *Engelio* relata liquido apparet, *mandatam* etiam eam appellari *jurisdictionem*, qua una tantummodo species committitur, & cum in *jure Romano* per speciem intelligatur individuum, hinc sequitur, in dictis *ll.* unam speciem *jurisdictionis* significare unam, vel certam aliquam causam.

§. VII. Hi, quibus *mandata* erat *jurisdictionis*, *judices* apud *Romanos* dicebantur, cum ipsi *mandantes* appellarentur *Magistratus*.

§. VIII. Dicti *judices*, in generali significatione, vel *Ordinarii* erant, vel *Extraordinarii*.

§. IX. Ordinarii *judices* erant, qui ex *Decuriis Judicum*, fumebantur. Huc pertinebat *Centumvirorum Collegium*, institutum, ad eas controversias decidendas, in quibus non tam de facto, quam de æquitate, & jure litigabatur, cujusmodi *Centumviri* ex tribubus *Romanis* eligebantur, & quidem ex singulis tribubus, seu *curiis* tres cives; & quamvis hac ratione centum & quinque viri in dicto *Collegio* fuerint, erant enim apud *Romanos* triginta quinque tribus, propter commodiorem tamen appellationem *Romanis* magis placuit *Centumvirorum*, quam centum & quinque virorum nomen, quod etiam retinuerunt, utcunque postea horum *judicum* numerus usque ad centum & octoginta excreverit, prout liquet ex iis, quæ *Plinius lib. 6. ad Romanum* scripsit sequentibus verbis: *Sedebant judices centum & octoginta (tot enim quatuor consiliis colliguntur) ingens utrinque advocatio, & numerosa subsellia: præterea densa circumstantium corona latissimum judicium multiplici circulo ambibat.* Ex quibus etiam intelligitur, hoc *Centumvirorum Collegium* in quatuor *Tribunalia, Consilia* dicta, distributum fuisse.

fuisse. Ubi porro observari debet, hujus *Centumviralis Collegii* postea Decemviros quasi Præsides fuisse, sic ut hi *centumviralem hastam* cogere coeperint: nam cum eo die, quo judicium instituebatur, ante subsellia hasta, ceu signum futuræ cognitionis, erigeretur, hinc evenit, ut hasta pro ipso *Centumvirali* judicio sumeretur, secundum *l. 2. §. 29. ff. de orig. jur.* quo pertinet illud *Lucani ad Pisonem*:

Seu trepidos ad jura decem citat hasta virorum

Et firmare jubet centeno judice causam.

Nec non illud *Martialis*:

Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum.

Hunc loquitur gravis plurimus ore cliens.

Et cum apud Romanos complures alii actus, & quidem solennes, interventu etiam *hastæ* publica autoritate celebrati fuerint, hinc ab ejusmodi more derivanda sunt nomina *subhastationis*, item *venditionis sub hasta*, & plura alia.

§. X. In constituendis *judicibus* ordinariis *Prator*, ceu summus Præsides, sequebatur desiderium, & arbitrium litigantium, sic ut hi circa ejusmodi *judices* eligendos prius inter se convenire deberent, secundum ea, quæ tradit *Cicero pro Cluentio* hisce verbis: *neminem voluerunt majores nostri non modo de existimatione cujusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima judicem esse, nisi qui inter adversarios convenisset.* Conf. *l. 47. ff. de judic.* Et cum hac ratione *judices* ex electione, & conventionem partium constituerentur, hinc eveniebat, ut pater in causa filii, & vice versa filius in causa patris *judex* esse potuerit, *l. 77. ff. de judic.* nam volenti, & ultro adversarii patrem, vel filium admittenti, non fiebat injuria.

§. XI. Extraordinarii *judices* dicebantur, quando extra ordinem aliis, qui non erant ex dictis Decuriis Judicum, seu ex Collegio *Centumvirorum* mandabatur *jurisdictio*, cujusmodi *judices delegati* jure antiquo *recuperatores* appellati fuerunt,

fuerunt, propterea, quoniam litigantes apud eos quasi contendebant de *recuperando* eo, quod in sponfionem deductum erat, nam initio hujusmodi *judices* a *Pratore* dabantur, quotiescunque litigantes per sponfionem in litem coiverant, sic ut *Prator* uteretur verbis litem contestantium, ut v. g. in causa *Cacinnæ* sequenti modo: *Ebutius edicto unde vi* tenetur; ubi, reo respondente: *Ebutius* non tenetur, lis erat contestata. Posthæc *Cacinna*, jubente *Pratore*, sponfionem faciebat, & secundum hanc formula per modum conditionis *recuperatoribus* sequentem in modum præscribebatur: ni adversus *Edictum Pratoris unde vi* vis facta esset, absolvatur *Ebutius*, vel hoc modo: si adversus *Edictum* vis facta sit, condemnetur *Ebutius*. Hos *recuperatores* *Prator* non ex *Collegio Centumvirorum*, sed extra ordinem dabat, quos volebat, docente *Francisco Polleto in Historia fori Romani lib. 3. cap. 15. in fin.* quo illud pertinet, quod *Plinius lib. 3. epist. 20. ad Maximum* scripsit, sequentibus verbis: *interim beneficio tabellarum habebimus Magistratus, qui maxime fieri debuerunt, nam ut in recuperatoriis judiciis, sic nos in his comitiis, quasi repente apprehensi, sinceri judices fuimus.* Cum hi *delegati judices*, ceu *extraordinarii*, extinctis *Decuriis Judicum*, vel *Centumviris*, a *Magistratibus* semper dati fuerint, illis nimirum casibus, in quibus *judices pedanei* constituebantur, *l. 3. C. de judic. pedan.* hinc cuncta *judicia* coeperunt esse *extraordinaria*, secundum veterem loquendi modum, quo nimirum illa *judicia extraordinaria* appellabantur, in quibus *Prætor*, vel *Magistratus judices pedaneos* non ex *Decuriis Judicum*, vel *Centumviris*, sed *extra ordinem* aliunde, quos volebat, constituebat; & quamvis Doctores vulgo existiment, *pedaneos judices* a *Diocletiano*, & *Maximiano in l. 2. C. de pedan. judic.* abrogatos esse, id tamen falsissimum est, quippe cum ex *l. 15. C. de judic.* luculenter appareat, tem-

pore

pore *Justiniani* ejusmodi *judices pedaneos* adhuc datos fuisse, dum in fine illius *l. Imperator jussit*, ea, quæ ibidem sancita sunt, in *pedaneis* quoque *judicibus* observari; quod etiam intelligitur ex *Nov. 82. cap. 4. & cap. 6.* Ea vero loca, quæ a Doctoribus, ad contrariam sententiam probandam, adferuntur, levi opera ita explicari possunt, ut nobis nihil- quicquam obstat; nam in *l. 2. C. de pedan. judic.* nihil aliud definitur, quam quod *Præsides Provinciae* tantummodo propter occupationes publicas, vel causarum multitudinem habere debeant potestatem *judices pedaneos* dandi, ex quo male inferitur, in genere *judices pedaneos* fuisse abrogatos; cum, ut alia taceam, in *l. fin. C. de pedan. jud.* ceu diu post dictam *l. 2.* lata, disertis verbis moderatōribus provinciae permittatur, ut in humilioribus negotiis *judices pedaneos* constituent, quod certum præbet argumentum, *judices pedaneos* per dictam *l. 2.* hautquaquam abrogatos fuisse. Et porro ex præcedentibus intelligitur, id, quod in *§. fin. l. de Interd.* asseritur, omnia judicia esse *extraordinaria*, non eam habere significationem, quasi nulli *judices pedanei* amplius dati fuerint, sed illud accipiendum est de ejusmodi judicio, quod *judices pedanei*, extra ordinem, non ex Decuriis Judicum, vel Centumviris sumti, exercebant, & cum deficientibus Decuriis, vel Centumviris, omnes ejusmodi *judices* aliunde sumerentur, quod apud *Romanos*, antea *extraordinarium* vocabatur judicium, hinc secundum talem respectum veteris observationis omnia *judicia* facta fuerunt *extraordinaria*. Scio quidem, *Romanos* illa etiam *extraordinaria* appellasse *judicia*, in quibus ipse *Prætor*, vel *Magistratus* cognoscebat, sic ut nullus *judex pedaneus* interveniret, sed hanc significationem circa dictum *§. fin. l. de Interd.* locum non invenire, argumento sunt supra relati textus in *l. 19. C. de Judic. & Nov. 82. cap. 4. & cap. 6.* ex quibus constat, tempore *Justiniani* Imperatoris *judices pe-*
aneos

pedaneos adhuc datos fuisse, & proinde hoc sensu omnia judicia hautquaquam appellari potuisse *extraordinaria*. Imo tempore *Pauli* J^Cti jam tum omnia *judicia extraordinaria* fuisse, apparet ex *l. 47. §. 1. ff. de negot. gest.* Et quamvis Liber Baro *de Lyncker in Analect. ad Struv. tit. de Negot. gest. lib. 51.* scripserit, dictorum verborum in cit. *l. 47.* non esse authorem *Paulum* J^Ctum, sed illa a *Triboniano* cit. *l.* inserta fuisse, mihi tamen id non videtur verisimile, quippe cum non solum stylus, verum etiam connexio illorum verborum in dict. *l. 47.* satis superque ostendant, *Paulum* pro authore omnium istorum, quæ in illo textu proponuntur, habendum esse, nemo autem existimabit, tempore *Pauli* hoc sensu omnia *judicia extraordinaria* fuisse, sic ut nulli amplius *judices pedanei* dati fuerint. An itaque eo tempore, quo *Paulus* vixit, nulli amplius *Judices ordinarii*, vel *Centumviri* fuerunt? Ita mihi videtur, & proinde hoc respectu tum omnia *judicia extraordinaria* fuisse, puto; nec me movet, quod ipse *Paulus* in *l. 17. pr. de inoff. testam. Centumvirorum* mentionem faciat, exinde enim non sequitur, ea ætate *Centumviros* adhuc obtinuisse, nam in *l. 32. §. 1. ff. de LL. Julianus* etiam scripsit, leges nulla alia ex causa subditos obligare, quam quod *judicio populi receptæ* sunt, nemo autem talia de illis temporibus, quibus *Julianus* J^Ctus vixit, intelliget.

§. XII. Officium *judicum delegatorum* est, ea facere, & fideliter expedire, quæ ad exercitium *jurisdictionis*, ipsis *mandata*, pertinent, sic ut munus mandantis in jure dicendo observare teneantur, *l. 3. ff. h. t.*

§. XIII. Hodiernis etiam temporibus sæpe *Magistratus* aliis *jurisdictionem* suam mandant, sic ut hodie ea quoque *mandata* dicatur *jurisdictio*, quæ beneficio alieno exercetur; ubi statim de *jurisdictione*, summo *Camerali* *judicio* competente, disceptatur, utrum illa *mandata* sit, an vero
ordina-

ordinaria. Qui *delegatam*, seu *mandatam*, in eo iudicio propugnant *jurisdictionem*, eos sequentem in modum video argumentari: 1. *Collegio Camerali* facultatem hanc iudicandi ac decernendi non competere a lege, quin potius ex singulari Cæsaris cum Statibus conventionem, jam qui a lege *jurisdictionem* habere velit, ut eam, jure proprio, non aliena indulgentia obtineat, necessum esse; legis enim esse, non mandare, sed dare *jurisdictionem*. 2. In *Camera* sub nomine, titulo, ac sigillo Cæsaris expediri Processus, *Ord. Cam. Part. 1. tit. 27. §.* Und soll der Verwalter; at *ordinarios judices* cuncta proprio peragere nomine, arg. *l. 3. ff. h. t.* 3. *Ordinarios* non esse, quibus vice alterius actus judiciales agere incumbat; jam vero iudices, Præsides, atque Assessores in *Camera* Imperatorem, ac Status Imperii repræsentare. 4. Hanc opinionem insigniter confirmari arbitrantur ipsius Imperatoris *Rudolphi II.* testimonio, dum in privilegio de non appellando a iudicio appellationum subdelegato *Argentoratensium* sequentem in modum prolocutus fuit: also daß absurdum und ungereimt wäre / von einem Kayserslichen delegirten Gericht für und an das andere zu appelliren. Vid. *Schilter in Inst. Jur. Publ. tom. 1. lib. 4. tit. 5. §. 1. p. m. 360.*

§. XIV. Verum utut hæc fortassis sat subtiliter disputari soleant; *jurisdictionem* tamen *Cameralem delegatam* esse, nemini persuadebitur, cui rerum civilium profundior paulo intellectus. Facile equidem, ut ad primum me statim convertam dubium, a me impetrabunt dissentientes, ut illis concedam, ex singulari conventionem Cæsaris cum Statibus, *Collegio Cam.* competere *jurisdictionem*. Verum an *delegata* inde jus dicendi potestas evadet? Videant certe quid defendant. Nam magnum habebit malum, qui omnibus istis Iudicibus, qui à Principe constituuntur, *Ordinariam jurisdictionem* detractum iverit; lex enim quoad hos non defi-

nit, quem v. g. judicem, seu Prætozem *Teutoburgi* hic esse oporteat, a Principis enim gratia, ejusmodi, quanta quanta est, ordinatio proficiscitur; at quis talem Magistratum propterea dixerit *delegatum*, eique *ordinariam* denegaverit juris dicendi facultatem? Quod deinde mos remanserit in *Camera* sub sigillo, nomine, ac Titulo Imperatoris expedire processus, illud stylus seculi produxit, ut maxime erroneum fuerit, ab externis ejusmodi rebus, *curialia*, seu curiæ stylum vocant, ad rem ipsam ac veram alicujus negotii indolem argumentari velle, utut ex titulorum hac pompa Monarchicum regimen in Imperio quidam jam olim adstruere conati fuerint; & adhuc hodie nonnulli ejusmodi opinionibus sibi placeant; verum quam recte, ab aliis jam dudum edoctum est; vid. *Severin. de Monzamb. de Statu Imp. Rom. Germ. cap. 6. §. seq.* Dehinc frustra asseritur, *Ordinarios* non esse, qui vice alterius *jurisdictionem* exercent; nam instantia illa, a judicibus, a Principe constitutis, modo data, ejusmodi dubium profligare rursus poterit. Quod vero *Rudolphus II.* vocem *delegati* judicii *Camera* accomodaverit, istud genuinæ hujus *jurisdictionis* naturæ nihil quicquam derogare valet; ab Imperatore enim, ut ad exquisitæ civilis scientiæ regulas dictionem suam tam solícite formet, requirere, putidum fuerit; & mens quoque illius, utut incommodis vocabulis expressa, in se perspicua satis est.

§. XV. *Ordinariam* itaque *jurisdictionem* summo isti Tribunali competere, certissimum reor: dum enim ab Ordinibus Imperii publica juris dicendi potestas illi tributa, ut vi istius *jurisdictionis* ac officii statuere possit, hinc vel ex hoc fundamento manifesta hæc thesis redditur; quæ complurium quoque Doctorum calculum meruit. Vid. *Gail. 1. O. 41. n. 5. Paurmeist. de jurisdict. lib. 2. cap. 6. num. 31. Bender. de revis. conclus. 4. n. 3. Reinking. de Regim. Secul. lib. 2. class. 2. cap.*

sap. 14. num. 7. item Vitriarius in Inst. Jur. Publ. tom. 1. lib. 4. tit. 5. §. 1. p. m. 360. sec. edit. novissimam in quarto; quanquam hic pro neutra, seu ordinaria, seu delegata, pugnet hac in parte jurisdictione, sed simpliciter dependentem ac magistralem hanc potestatem dicat. Uti vero sententiæ alicujus defensoribus semper eo annitendum erit, ut talia adferant argumenta, quibus illud, quod probari oportet, clare evincatur; hinc in præsentis juris controversia, ut illud observatum esset, maxime optandum foret. Verum deprehendo apud plerosque hujus opinionis defensores ejusmodi ratiocinia, quæ nihilquicquam adstruere valent; sic dicunt: Imperatorem, causas in Camera pendentes, neque motu proprio, neque ad partis instantiam, avocare inde, atque ad se trahere posse; Bene quidem ita; verum non ideo hæc jurisdictio redditur Ordinaria; nam quod Imperatori talis avocandi causas potestas non competat, id inde est, quod ipse solus, sicuti non constituit Camera, ita eandem quoque non possit tollere, vel in totum, vel quoad certam partem, avocando scil. ab ea certas causas; nam tale quid communi constituentium consensu Statuum scil. Imperii fieri debere, ipsum juris & sanæ rationis dictamen suadet, quod nihil tam naturale sit, quam eo, quo quid colligatum est modo, idem resolvi.

§. XVI. Equidem nonnullos, vel affectus, vel alia causa, abripuit, ut a solo Cæsare jurisdictionem Cameralem dependere, non dubitaverint, asserere. Ita ratiocinantur: 1. Collegium Cam. Cæsaris judicium vocari, das Kaiserliche Cammergericht / Ord. Cam. part. 1. in pr., quare 2. dicunt: Imperatorem illud appellitare: sein höchstes Gericht / R. I. de anno 1654. §. als auch bey dem gemeinen: c. 3. Nullibi legi, Status concurrisse, cum ante institutam Camera, jurisdictio solius Cæsaris fuerit, 4. Decreta Cameraalia sub sigillo, & nomine Cæsaris expediri, arg. Ord.

Cam. p. 3. tit. 12. §. und solche. Hoc dogma inter cæteros defendunt *Schutz vol. 2. I. P. diff. 2. th. 6. lit. D. p. 66. Paurmeist. de jurisdict. lib. 2. cap. 6. §. 18. Limn. lib. 9. fur. Publ. cap. 2. num. 54. seqq. Liber Baro de Lynck. in Anal. ad Schvveder. jus publ. part. spec. sect. 1. cap. 8. §. 3. p. 32.*

§. XVII. Verum rectius rem ponderarunt illi, qui non solius Cæsaris, verum Statuum quoque Imperii nomine, Assessores jus dicere existimant. Et validissimo hoc sunt suffulti argumento: dum communi Imperii Statuum consensu & auctoritate judicium hoc constitutum est, necessario quoque inde fluere, & *jurisdictionem* ad omnes constituentes, non vero ad unicam saltem partem referendam esse; qualis enim est causa, talem quoque effectum esse debere, naturalis ratiocinationis regulas dictare. Sane quis adeo rerum in Imperio & imprimis tot Ordinationum, de *Camerali* hoc *judicio* exstantium, ignarus est, ut nesciat, cunctorum Statuum consensu *Cameram* constitutam esse, quapropter non Imperatorem solum, verum universum imperium repræsentare dicitur. In *Ord. Cam. de anno 1555. p. 1. tit. 8.* disertis exprimitur verbis: **Daß die Besizer von der Kayserlichen Maj. auch Churfürsten und Ständen des heiligen Römischen Reichs / an solche hohe justitien geordnet / und an ihrer statt sitzen /** quo textu quid clarius, quid apertius inveniri queat, ego certe non video. Deinde ipsi Imperii Status, jurium suorum haud ignari, hæc eo quoque interpretati fuere modo, prout intelligi potest ex replica trium secularium Electorum apud *Lundorp. tom. 2. Act. publ. lib. 1. tr. 4. p. 47.* **daß Cammer-Richter und Besizer ihre jurisdiction von Kayserlicher Majestät / auch Churfürsten / Fürsten und allgemeinen Ständen des Reichs haben.** Quo autem omnis dubitationis præcludatur species, locum ex *R. I. de anno 1654. §. 165.* subjiciam; ita vero is se habet: **damit aber auch unser und des heil. Reichs Cam-**
mer-

mergericht / als welches uns samt Churfürsten und Ständen des Reichs repræsentiret / und nun wiederumb so ansehnlich und statlich ersetzt wird / inhalts der vorigen Reichsabschiede und Ordnung seine authorität / jurisdiction und gewalt / wie sich gebühret / erhalten 2c. Quod & ipsi Assessores in libello superioribus Comitibus exhibito diserte fassi sunt; daß nehmlich von Kayserl. Majestät auch Churfürsten und Ständen des Reichs das Gericht lediglich dependire. Et quæso, quo colore alias circa prælaudatum judicium, Imperii Status, non Imperator solum, verum cæteri quoque Ordines quid mutare potuerunt, in *Recessibus* scil. *Imperii & Instrumento pacis*? Certe aliis Statibus nequicquam talia conveniebant, si solus Imperator auctor Collegii illius erat; quare & sententiam hanc, Cæsari & Statibus debitum jus tribuentem, ceu veriore, viri satis celebres amplectuntur; inter quos maxime elucet *Schvveder in jure publ. part. spec. sect. 1. cap. 13. §. 8. Vitriar. in Inst. jur. publ. lib. 3. tit. 2. §. 68. Severin. de Monzamb. de Stat. Imp. Germ. cap. 5. §. 20. ibid. Dn. Thomas. in not. lit. L. p. m. 282.*

§. XVIII. In contrarium allata speciosa saltem sunt, nequicquam vero re ipsa aliquid comprobantia. Vocatur *Camera* quandoque: das Kayserliche Cammergericht / sed & Imperatorem istud vocare: Unser und des heil. Reichs Cammergericht / quis est, qui ignoret? Vid. *Rec. Imp. de anno 1654. §. damit dann auch 2c. 126. & §. 165* Unde latino sermone non *Imperatoris* sed *Imperialis*, quasi des Reichs Cammer / dicitur; & proinde *Limnaeus lib. 9. Jur. Publ. cap. 2. §. 53.* labitur, quod *Cameram Imperialem & Imperii* diversa heic significare, existimet. Quod Imperator *Cameram* appellat: sein höchstes Gericht / perperam hinc concluditur, illam & Statuum tribunal non esse, siquidem unius inclusionem non esse exclusionem alterius, apud omnes constat; unde

in sæpe allegato *Recessu Imp. de anno 1654. §. damit aber auch 16. 165. Imperator dicit: Unser Kayserl. und des Reichs höchstes Gericht.* Quod nusquam legatur, Status circa partem hanc concurrisse, illud frustra asseritur, & per superius adducta explodi poterit; sicut quoque illud affatim demonstratum fuit, lubricum nimis esse, a stylo judiciorum, & externis illorum formularibus ad ipsam rem argumentari velle.

§. XIX. Sed uti media ambulare via, *Justiniano* sæpius cordi fuit, nonne & heic medio tutissimus ibis? Sane *Kulpisius*, quoad præsentem controversiam ejusmodi fuit amplexus sententiam, qua Imperatori quidem circa *jurisdictionem Cameralem* omnis adscribitur authoritas, verum quantum constitutionem illius judicii attinet, ibi Status quoque concurrisse. Ita enim prælaudatus *Auctor in notis ad MonZamb. p. 2. cap. 2. §. 2. p. m. 122.* differit: aliud omnino est, si quæras, a quonam Camera Imp. constituta sit, aliud a quo jurisdictionem habeat, vel cujus nomine jus dicat: quod plerique atque inter eos etiam *Limneus* ac *Stephani* confundunt, erudite autem distinguit *Lampadius* (scil. in tract. de Republ. part. 3. cap. 16.) ita ut constitutionem illius, quoad subjectum, formam, & modum expedienda jurisdictionis, communi Statuum & Cesaris authoritate factam esse, ipsam vero jurisdictionem a solo Cesare accepisse dicat. Sed talia quis componet, & conciliabit? Musa velim memores, qua ratione Imperatori adscribi possit *jurisdictio*, quæ sine subjecto, forma & modo expediendi consistat? Satiùs credo fuisset, Scholasticorum ejusmodi distinctiunculis, ac doctrinis de separatione partium Majestatis ac de Republica mixta repudium dedisse, quam talibus cantilenis, nihilquicquam significantibus, inhæsisse; quæro enim, quale ens credis *jurisdictionem* sine subjecto, forma, & modo? quidque Imperatori talibus rebus, quæ extra conceptum nostrum

nostrum nihil, & tantum non aurei montes sunt, accessurum putas? Conf. *Dn. Thomas. in not. ad Monzamb. cap. 5. §. 20. p. m. 282. & seqq.* Vid. disputat. mea de vera atque genuina *Jurisdictionis Cam. indole*, §. 9. & seqq.

§. XX. Ex quibus satis superque intelligitur, *jurisdictionem Cameralem* non esse *mandatam*. Quæ vero in Imperio nostro sit *indoles mandata jurisdictionis*, jam juvabit paucis cognoscere. Ubi non est accedendum illis Doctoribus, qui statuunt, hodiernis temporibus inter *mandatam*, & *delegatam jurisdictionem* obtinere differentiam, nam quando legimus, *jurisdictionem Jure Romano* posse quidem privatis mandari, per *l. ult. §. 1. ff. h. t.* sed hodie secundum *Jus Canon.* per *c. ult. pr. de Rescr. in 6.* eam privatis delegari non posse, hæc non sunt eo trahenda, quasi inter *delegatam*, & *mandatam jurisdictionem* sit differentia, sed existimandum est, hac in re *Jus Civile*, & *Canonicum* inter se differre, sic ut illo *Civili Jure* *jurisdictio* privatis etiam mandari, seu, quod idem est, delegari queat, *Jure autem Canonico*, juxta dict. *cap.* id non permittatur.

§. XXI. Hodie illi, quibus mandatur *jurisdictio*, appellantur *Commissarii*; & quamvis *Lauterbachio in Compend. ff. ad tit. de Jurisdic. pag. 25.* visum fuerit, eos non esse similes illis, quibus *Jure Romano* mandabatur *jurisdictio*, mihi tamen contrarium placet, quippe cum nihil referat, si quis eum, cujus vicaria opera *Magistratus* utitur, *mandatarium*, seu *judicem delegatum*, an vero hodiernis temporibus *Commissarium* appellaverit, dummodo meminerimus, circa hosce *mandatarios*, siue *Commissarios Jus Romanum*, & hodiernam *praxin* in omnibus non convenire, prout supra relatum fuit.

§. XXII. Constituuntur hodie *Commissarii* vel ad totam causam, vel ad certam duntaxat illius partem.

§. XXIII. Qui ad totam causam constituuntur, vel causæ cognitionem solummodo habent, vel etiam *jus*, seu potestatem

testatem sententiam ferendi a committente, seu mandante acceperunt. Illis non competit jus sententiam pronuncian- di, sed in dubio concessa tantummodo intelligitur facultas causæ statum cognoscendi, illumque committenti Magi- stratui referendi, seu exponendi, v. g. si in literis commis- sionis dictum fuerit: **die Sache zu unserer Regierung nebst euren allerunterthänigsten bericht einzuschicken** vel sequenti modo: **die Parthenen zu vernehmen und dieselbe gütlich zu vergleichen / oder in entstehung gütlichen Vergleichs aller- unterthänigst zu berichten.** Hi vero jus sententiam pronun- ciandi etiam habent, eo nimirum casu, quo ejusmodi po- testas *Commissariis* disertis verbis conceditur, quod in du- bio factum esse, non intelligitur. Hujusmodi *Commissarii* ad totam causam a *judicio Camerali* non constituuntur; illius enim, ceu totius Imperii Rom. Germanici summi Tribuna- lis, Assessores ita sunt comparati, ut illorum insignis & sin- gularis eruditio, peritia, & industria præ aliis sit electa, sic ut tot gravissimarum causarum ambigua fata illorum de- cisioni & arbitrio tuto committi possint, ut proinde in po- testate hujus judicii situm esse non debeat, tam excellen- tem & arduam provinciam, aliis, quorum industria & qua- litas non est electa, committere, quæ ratio quoque effi- cit, quod *judicium Camerale* Acta, sententiæ ferendæ cau- sa, nunquam ad extraneos transmittat.

§. XXIV. Quamvis autem in aliis judiciis hujusmodi *Commissarii* ad totam causam sæpenumero constituentur, in *Ducatu* tamen *Cliviensi* & *Comitatu Marcano* causæ liti- gantium regulariter non mandantur *Commissariis*, ceu qui litigantibus, vel alterutri eorum, obtrudi nequeunt, sed his volentibus, ad ordinarium judicium provocare, per- mittitur, secundum *Recessum Provinciale* de anno 1661. §. **fer- ner statuiren und wollen Wir** &c. cujus hæc sunt verba: **fer- ner statuiren und wollen Wir / daß kein Collegium hinführo**
die

die Parthenen wieder ihren willen zu annehmung der Commissionen anhalte / keine Sache von denen Unter-Gerichten avocire / dieselbe durch anordnung gewisser Commissionen von ihren instantien nicht abziehe / sondern dieselbe vor ihren ordentlichen Richter erster instanz allerdings lasse / es wäre dann Sache / daß die Parthenen beyderseits eine Commission selbst suchen / oder dieselbe von dem Richter / dahin die Sache in erster instanz gehörete / bloß und allein die streitigkeit in der güte zu vergleichen und benzulegen / verordnet würde / auff welchen fall die Commissiones zwar unverbotten seyn / die bey dergleichen commissionibus gehaltene Acta und Prothocolla aber / wann die güte nicht verfienge / und die Commission sich unverrichteter Sachen zerschläge / sollen von keinen würden gehalten / und hernachmahls / wann die Sache mit ordentlichem Recht vorgenommen / von dem Richter / wann sie gleich allegiret und angezogen / nicht attendiret werden. Cujusmodi sanctio postea repetita fuit in *Edicto* promulgato anno 1670. die 27. Decemb. §. imgleichen sollen unsere Hoffgerichts Räte &c.

§. XXV. Cum vero sæpe eveniat, ut, vel utroque litigante consentiente, vel ex aliis justis causis, *Commissarii* ad totam causam constituentur, hinc in illis casibus operæ pretium erit, cognoscere modum procedendi, partim ab ipsis *Commissariis*, & partim a litigantibus observandum, de quo vid. *Stryck. in Introduct. ad prax. for. cap. 2. §. 9. & seqq.*

§. XXVI. Honorarium *Commissariis* in hisce provinciis præstandum, lege, seu *Ordinatione*, anno 1673. die 19. Octob. publicata, definitum fuit; an vero hæc norma, dicta *Ordinatione* præscripta, in praxi ab omnibus *Commissariis* strikte observetur, me quidem latet, utcunque pro certo habeam, multos *Commissarios* ad veram Philosophiam litigantes perducere, dum efficiunt, ut avaritiæ dediti, pe-

cuniam omnino contemnant, vel saltem contemnere debeant, & finita commissione, crumenas suas inspicientes, credere discant, dari aliquod vacuum in rerum natura.

§. XXVII. Commissarii, ad certum actum constituti, regulariter vel ad *probationem recipiendam*, vel ad *executionem faciendam* dantur, & cum ipsi *Cameralis judicii Assesores* ejusmodi speciales actus non expediant, hinc hujusmodi *Commissarii* plerumque a *Camera* dari solent, utcunque prioris generis *Commissarii*, ad totam nimirum causam dati, in *Camerali judicio* non obtineant, prout supra relatum fuit.

§. XXVIII. Qui ad *probationem recipiendam* dantur *Commissarii*, variant pro diversitate generis, seu modi probandi, vel per testes, vel per instrumenta, vel per inspectionem ocularem, sic ut intuitu seu respectu hujus diversitatis in *jure Camerali Commissio* sit duplex, alia in *communi forma*, alia in *meliori*, seu *optima forma* data. *Commissio* in *communi forma* est, qua judex tantummodo committit probationem per *testes* recipiendam, & aliquando etiam *ocularem inspectionem*. *Commissio* in *optima*, seu *meliori forma* dicitur, quando *Commissario* concessa est potestas recipiendi omnis generis probationem, sic ut non solum testes recipere, & examinare, atque in rem præsentem ire possit, verum potestatem etiam habeat, instrumenta transfundendi. *Roding. in Pand. Jur. Cam. lib. 3. tit. 14. §. 14. & seqq.*

§. XXIX. Hujusmodi *Commissiones*, ad *probationem recipiendam* datæ, aliæ sunt *Ordinariae*, aliæ *Extraordinariae*.

§. XXX. Ordinariæ sunt, quæ servato juris ordine postuluntur, & decernuntur.

§. XXXI. Extraordinariæ sunt, quæ extra ordinem postuluntur, & decernuntur, non servato juris ordine, & vulgo *Commissiones* ad perpetuam rei memoriam vocantur.

§. XXXII. Hæ *Extraordinariae Commissiones* petuntur, vel

vel in causa nondum in *Camera* pendente, vel ea jam tum ibidem pendente, nam utroque casu a *Camera* quidem decernuntur, secundum *Recess. Imp. deputat. de anno 1600. §. es sollen auch Commissiones &c. 132.* ita tamen ut priori casu indistincte *extrajudicialiter* talis *Commissio* peti debeat, posteriori vero casu, causa scil. in *Camera* pendente, electionem aliquis habeat, an *judicialiter*, an *extrajudicialiter* hanc *Commissionem* petere velit. *Roding. cit. loc. §. 4. & seqq.*

§. XXXIII. Dictæ *Commissiones* ad perpetuam rei memoriam in *Camera* peti possunt, quando illi, adversus quos petuntur, immediate Imperio subjecti sunt, sic ut *Austregæ* hoc in casu non attendantur, neque etiam actoris, seu petentis qualitas inspiciatur. Vid. *Schvvan. obs. 25. n. 20. & seq.*

§. XXXIV. Sequuntur *Commissarii*, quibus executio sententiarum Cameralium mandatur. Ubi dispiciendum est, an reus, contra quem executio decernitur, sit mediatum Imperii civis, an vero immediatus. Priori casu executio sententiæ, a *Camera* latæ, committitur Magistratui, vel Judici, cui reus est subjectus, posteriori vero casu executio mandari debet Directoribus, seu Ducibus Circulorum, secundum *Recess. Imp. de anno 1654. §. So oft auch der Richter 86. & §. In welchem termin 160. item §. In Fällen und Sachen 162. Conf. Ordinat. Cam. de anno 1555. part. 3. tit. 48. Von execution / und vollziehung der Urtheil §. 8. & seqq. item tit. 49. cujus rubrica est: erklärung obberührter articul auch weitere fürsorgung der execution des Kayserlichen Landfriedens und gesprochener Urtheil. Quod non solum in sententia, a *Camera* Imperiali lata, procedit, verum etiam obtinet, quando sententia a *Judicio Aulico Viennensi*, seu ab Imperatore lata fuit, sic ut Imperator eo in casu, quo executio contra Immediatum decreta est, Directoribus Circuli hanc rem committere teneatur, nec alios *Commissarios* ad hoc negotium constituere queat.*

§. XXXV. Levi itaque opera explodi potest sententia Anonymi Authoris, qui in dissertatione *de Officio Directorum, & Ducum Circularium in executione sententiarum* statuit, in executione sententiarum, in Consilio Aulico latarum, S. Cæsaream Majestatem non esse adstringendam auxilio Directorum, vel Ducum Circularium, plerumque lento, quandoque invito, cum executiones celeriores exitum sortiri debeant; non equidem in animum meum induco, scriptione mea jura, Sacræ Cæsareæ Majestati competentia, in dubium vocare, integrum tamen mihi erit, ea, quæ legibus, vel potius conventionibus publicis hac in re sancita sunt, proponere. Quid *Recessus Imperii* circa præsentem articulum definiant, in præcedenti §. relatum fuit; jam certum est, normam executioni dictis *Recessibus* Imperii præscriptam omnino servandam esse, secundum *Capitulationem Imp. artic. 2.* ubi sequentia occurrunt verba: **Wie auch insonderheit alles dasjenige / was bey vorigen Reichstagen verabschiedet / und geschlossen worden / und bey Reichstagen ferner für gut befunden und geschlossen werden mögte / gleich wäre es dieser Capitulation von worten zu worten einverleibet / steht / vest und ohnverbrüchlich halten / und unter keinerley vorwand / er sene wer der wolle / ohne Churfürsten / Fürsten und Stände auff einem Reichs- oder Ordinari- deputations- Tag vorgehende bewilligung darauß schreiten / sondern dasselbe gebührend handhaben / und darwieder niemand beschwehren / noch durch andere beschwehren lassen / auch nicht gestatten / daß in religions Sachen jemand dem instrumento Pacis, dem Nürnbergischen Executions-Recess und denen mit anderen habenden pactis entgegen / vergewaltiget / graviret / oder turbiret werde / wie auch / daß an einigen Orthen / von welchen das instrumentum Pacis disponiret / in Ecclesiasticis & Politicis sub quocunque prætextu oder ungleicher auflegung desselben / darge-**

dargegen / oder wieder die im Reichs-Abschied de anno 1555. einverleibte Executions-Ordnung directe vel indirecte ge- handelt werde; & hæc ultima verba primum inserta fue- runt *Capitulationi Leopoldinae*, & postea in novissima Impe- ratoris CAROLI VI. *Capitulatione* repetita leguntur. Quæ omnia satis indicant dictas executiones sententiarum, in summis Imperii Tribunalibus latarum, nullis aliis, quam Principibus Circulorum mandari posse. Me quidem non fugit, ejusmodi sententiarum executiones in Imperio lento procedere gradu, sed illud incommodum metuendum etiam erat, utut aliis quam Præfectis Circulorum tale negotium commissum fuerit. Et quamvis causas hujus rei divinan- do assequi, non ita arduum sit, præstat tamen eas silentio heic præterire, ea enim, quæ hæctenus proposui, præsentis instituto sufficiunt.

§. XXXVI. Id porro addere placet, quid obtineat, quando bona, in quibus executio fieri debet, extra im- perium sita sunt, eo namque casu satis constat, frustra ex- ecutionem in ejusmodi bonis mandari Præfectis Circulo- rum Imperii, his enim in alieno territorio executionem fa- cere non licebat, arg. *l. fin. ff. de jurisdict.* Literæ itaque subsidiales, seu mutui compassus hoc casu necessariæ sunt, quibus summa Imperii judicia Principem, sub quo dicta bo- na sita sunt, rogant, ut sententiam, in istis judiciis latam, executioni mandet. Harum literarum sequens solet esse formula: Wir CARL der Sechste von Gottes Gnaden erwehlter Römischer König / zu allen Zeiten mehrer des Reichs / Erzhersog zu Oesterreich / König zu Hispanien / beeder Sicilien / und Hierusalem / wie auch zu Hungarn und Böhheim / Hersog zu Burgund / und Brabant / Graff zu Habsburg / zu Flandern / und Tyrol 2c. 2c.

Entbiethen dem Durchlauchtigen 2c. N. N. unser gnad und alles guts. Durchlauchtiger Fürst 2c. In der an unserm

Kaiserlichen Reichs-Hoff-Rath (vel si sententia a Camerali
judicio sit lata: Cammergericht) durch den N. N. Klägern
wieder N. N. Beklagten den - - Monaths - - im Jahr
- - - gerichtlich eingeführet und der gebühr prosequirter
citation-Sach sub Num. I. beygefüget / ist daselbsten hier=
nach folgende Urtheil am - Monaths - - - anno - - -
publiciret und eröffnet worden:

In Sachen N. N. Klägern eins / wieder N. N. Beklag=
ten andern theils zc. sequitur tenor sententiæ:

Nachdemnahl nun seithero an klagender seiten glaubliche
anzeig geschehen / daß unter sothaner Thme Klägern adju=
dicirter Erbschaft auch der / in N. gelegener Flecken N. als
ein allodial-gut begriffen ist. Solchem nach umb diese Un=
sere Kaiserliche subsidiales Juris an Ew. Liebden. zu ertheilen/
inständigst anruffend erlangt / daß selbige heut dato vermit=
telst darüber ergangenen conclusi erkannt worden seynd.
Hierum ersuchen Wir Euer Liebden von gericht- und rechts=
wegen hiemit / daß Sie oberwehnte Urtheil / so viel voran=
geregten Flecken N. betrift / exequiren / und vollziehen.
Daran geschicht was sich von Rechts-wegen gebührt. Ge=
ben Wien - - Monaths - - An.

T I T. XXII.

DE OFFICIO ADSESSORUM.

§. I.

Superest, ut de *operis subsidiariis*, ab *Adsefforibus* apud
Romanos præstitis, agamus. Hi *Adseffores* fuerunt
Jcti, a judicibus, & recuperatoribus in consilium ad=
hibiti, ut jura illis suggererent, *Consiliarii* etiam dicti
in *l. pen. ff. h. t.* ut proinde judices de consilii sententia pro=
nunciare

nunciare dicerentur, prout ex illis liquet, quæ *Cicero* in Orationibus suis passim proposuit; inter alia autem in *Orat. pro Publ. Quinctio* sequentem in modum locutus fuit: *quæ quo plura sunt C. Aquilli eo te, & hos, qui tibi in consilio ad-sunt, meliori mente nostra verba audire oportebit; ut multis incommotis veritas debilitata tandem equitate talium viro-rum recreetur.* Horum *Adseſſorum* officium describitur in *l. 1. ff. h. t.*

§. II. Si *Adseſſoris* imprudentia jus aliter dictum esset, quam oportebat, non debebat hoc *Magistratui* officere, sed ipsi *Adseſſori*, *l. 2. ff. quod quisque jur. in alter stat.* & præterea ejusmodi imprudentia nocebat quoque *judici pe-daneo*, hoc casu litem suam facienti, & ex quasi delicto obligato, *princ. l. de Obligat. quæ quasi ex del. nasc.* hic enim sibi imputare debebat, quod ejusmodi indoctum & imperitum *Adseſſorem* elegerat. Ex quo patet, hodiernis temporibus dictam actionem: *si judex litem suam fecisse dice-tur* nullum habere usum, quippe cum apud nos nulli *Adseſſores* a judicibus, vel Magistratibus, ad jura illis sugge-renda, adhibeantur, & proinde fundamentum dictæ actionis in praxi prorsus cesset.

§. III. Hi, qui in *Camera Imperiali* sunt *Adseſſores*, ab illis, de quibus modo egimus, toto coelo differunt, maxima enim ac summa juris dicendi facultate pollent, atque hinc perpetui, ac togati *Romani Imperii* Senatores, Imperato-rem, atque Status repræsentantes, in *Ord. Cam. p. 1. tit. 8. in princ.* collaudantur.

§. IV. In his *Asseſſoribus*, *Camera Imperiali* præsentandis, paritas religionum, in Imperio nostro receptarum, obser-vari debet, & ut illa firmo atque perpetuo fundamento ni-tatur, hinc in *Instrum. Pac. VVestphal. Art. V. §. 56. & Reces. Imp. novissimo de anno 1654.* definitum fuit, ex quanam re-ligione quisque Statuum & Circulorum *Asseſſorem* præsen-tare

tare debeat. Sic vigore istius sanctionis, vel conventionis *Moguntinus*, *Trevirensis*, *Agrippinensis*, atque *Bavarus*, Catholicos *Camera Imperiali* probandos, & in *Assessores* recipiendos, mittunt, *Saxo* autem *Brandenburgicus*, atque *Palatinus* ad Evangelicam religionem in præsensationibus suis faciendis omni tempore adstricti sunt. Cæsar rursus Catholicum *Collegio Cam.* sistit. Atque eadem hæc in *Circulis* obtinent; nisi quod ex his quidam partim Evangelicos, & partim Catholicos præsentrare debeant, qui eapropter mixti *Circuli* vocari consuevere, quales sunt *Franconicus*, *Suevicus*, *Rhenanus superior*, atque *Vestphalicus*. Reliqui, vel solum Evangelicos, vel Catholicos tantum *Assessoratus* Candidatos designantes, simplices *Circuli* appellantur. Vid. disput. mea de paritate religionis in *Augustissimo Cam. Imp. iudicio observanda cap. 2. §. 16.*

§. V. In universum autem in *Assessoribus Cameralibus* tria considerari debent, 1. ipsorum constitutio, 2. qualitas, & 3. officium.

§. VI. Constitutio perficitur præsentrando, examinando & cooptando, de quibus actibus sigillatim egit *Blumius in Proc. Cam. tit. 7. §. 8. & seqq.*

§. VII. Ad qualitatem pertinet, quod *Assessores* debeant esse 1. honestæ vitæ, *Conc. Ord. Cam. p. 1. tit. 3. §. 1.* 2. Germani *Conc. dict. loc.* 3. ex legitimo matrimonio nati, sic ut ne quidem legitimati admittantur, 4. Nobiles, aut Doctores, vel Licentiati Juris, 5. Evangelicæ vel Catholicæ religioni addicti, *Concept. Ord. Cam. dict. loc.*

§. VIII. Officium *Assessorum* vel consideratur in genere, vel in specie, scil. in Senatu, vel Audientia observandum, quod ordine exposuit. *Blumius cit. loc. §. 40. & seqq.*

LIB. II. TIT. I. DE JURISDICTIONE.

§. I.

Uamvis in explicanda *jurisdictionis Romanae* indole viri, & eruditione & autoritate insignes, ingenia sua exercuerint, adeo, ut nulla fere existat *Juris* materia, de qua plures tractatus editi fuerint, operæ tamen pretium me facturum esse, existimavi, si hanc *Juris Romani* materiam plenius perscripserim, & ad usum fori accomodaverim, nam libros, ab aliis de hac re scriptos, inspicientibus facile apparebit, plerisque Doctoribus veram *jurisdictionis Romanae* indolem, vel propter antiquitatis *Romanae* neglectum studium, vel propter alias causas, incognitam fuisse.

§. II. In tit. *de Senator. §. 4.* dictum fuit, *Magistratus Romanos* bifariam considerari, 1. quoad eorum *officium*, & 2. quoad *jurisdictionem*; jam superest, ut, explicato in præcedentibus *officio* Magistratum, de eorum *jurisdictione* etiam agamus.

§. III. Hæc *jurisdictio* vel *absolute*, vel *relate*, h. e. intuitu ipsius judicii, consideratur.

§. IV. *Jurisdictio absolute* considerata duplicem habet tractationem, vel ad *constitutionem jurisdictionis*, vel ad *ejus defensionem*, seu *tuitionem* pertinentem.

§. V. *Constitutio jurisdictionis* rursus bifariam tractari debet, 1. intuitu *personæ concedentis*, & 2. intuitu *concessionis*.

§. VI. *Persona*, quæ concedit *jurisdictionem*, est summa potestas in Republica, quæ apud *Romanos* in Statu Regio
Sf penes

penes Reges, in Statu Popularem penes populum, & in Statu Monarchico penes Cæsares fuit.

§. VII. Jurisdictio, intuitu *concessionis* spectata, est duplex, vel *plena*, vel *minus plena*.

§. VIII. Plena *jurisdictio* Jure Romano appellatur, quæ una cum *imperio* conceditur, & est potestas causas, ad judicia spectantes, secundum jus præscriptum ordinandi, atque determinandi, & præterea in illis *imperium* exercendi. Hæc dicitur plenissima *jurisdictio* in l. 7. §. fin. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd. & officium illius, cui ejusmodi *jurisdictio* competebat, latissimum vocatur in l. 1. ff. h. t. cujus partes consistebant in dando, dicendo, & addicendo; hisce enim tribus verbis tota & universa Magistratum potestas significabatur, & proinde fastus erat dies, in quo exerceri poterat *jurisdictio*, nefastus vero, in quo non erat integrum, eam exercere, secundum ea, quæ Ovidius in Fastis sequenti modo cecinit:

*Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur,
Fastus erit, per quem lege licebat agi.*

In hac lata significatione multis visum fuit, ex vocabulo *jurisdictionis* omittendam esse literam c. ita ut hæc vox sit composita ex jure atque ditione; ditio enim *imperium* atque potestatem significat, ut apud Ciceronem, in Oratione pro lege Agraria scribentem: *Coercere, opprimere, & in potestatem & ditionem redigere*; & apud Virgilium lib. 1. *Aeneid.* *Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat*, conf. §. 1. proæm. Inst. Sed repugnant huic opinioni optimi Codices, in quibus legitur *jurisdictio* cum litera c. cum quo etiam convenit ipsa hujus vocis indoles, non sine ratione composita ex jure & ditione; nam per ditionem, seu nomen verbale, significatur actus hujus verbi, juris nimirum dicendi.

§. IX. Jurisdictio *minus plena*, seu in stricta significatione

tione est, quæ, secundum Jus *Romanum*, absque *imperio* Judicibus conceditur, sic ut per illam sola facultas causam cognoscendi, & sententiam pronunciandi tribuatur, & per consequens ad eam illi tantummodo actus, qui inter litis contestationem, & sententiæ executionem medii sunt, pertineant.

§. X. Huic opponitur *merum imperium*, ideo ita dictum, quoniam est destitutum cognoscendi, censendique potestate, quasi nudum, & simplex, absque *jurisdictione*, arg. *l. 1. §. 1. & l. fin. §. 1. ff. de officio ejus cui mand. est jurisd.* uti vinum *merum*, seu purum dicitur, cui nulla aqua admixta est, in illo *Martialis* epigrammate:

Cum peterem mixtum, vendidit ille merum.

Sic etiam *mera* poena appellatur, quæ nullam rei persecutionem, aut æstimationem continet, & *merum*, seu simplex factum, quod non est conjunctum cum datione. Quando itaque hæ duæ morales facultates *jurisdictio*, stricte sumpta, & *imperium* in diversis subjectis reperiuntur, tum is, cui solum *imperium*, absque *jurisdictione*, competit, *merum* habet *imperium*, quod apud *Romanos* usu veniebat, quando Prætor in causis ordinariæ cognitionis constituebat Judices pedaneos, quibus sola *jurisdictio* committebatur, Prætori vero, vel Magistratui nulla *jurisdictio*, vel cognitio, sed solum, & nudum, h. e. *merum imperium*, compete-
 bat, sic ut vi hujus *imperii* numerum Judicum iniret, contumaces mulctaret, tempora clepsydrarum præscribe-
 ret, Judices citaret, eos in consilium mitteret, sortes edu-
 ctas numeraret, &, collato numero, pro majore pronun-
 ciaret, & postea sententiam executioni mandaret, quæ omnia *meri* erant *imperii*, a *jurisdictione*, personis Judicum, separati. Et hinc non est admittenda sententia communis
 Doctorum, contendentium, *merum imperium* esse *jurisdi-*
ctionem criminalem, ita enim *Pinnius* in tract. de *jurisdict.*

cap. 1. §. 5. descripsit *merum imperium*, quod sit jus animadvertendi in reos criminum, sive capite plectendi sint, summove afficiendi supplicio, sive tollendi e numero civium, metalli coercitione, deportatione, exilio, sive relegandi, fustigandive. Eodem modo *merum imperium* definivit *Struvius in Synt. Jur. Civ. exerc. 4. th. 73.* per potestatem gladii, vel alterius gravioris coercitionis, ad animadvertendum in facinorosos homines. Conf. *Schilterus in praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 6. th. 9. & Zasius h. t. n. 14.* Cui errori ansam dedit *Ulpianus in l. 3. ff. h. t.* ubi dicitur: *merum est imperium, habere gladii potestatem, ad animadvertendum in facinorosos homines.* Facile autem ex hac *l.* intelligitur, *JC-*tum ibidem hautquaquam proponere definitionem *meri imperii*, sed exemplum ejus duntaxat referre, nam ibidem etiam *merum imperium* appellatur *potestas*. Quis vero unquam contendet, *potestatem* solo gladii jure circumscribi? Quid enim, ut alia taceam, dicemus de relegandi, & fustigandi jure? Sane id ad gladii potestatem referri nequit, & tamen *mero imperio* a *Vinnio*, & *Struv.* cit. loc. aliisque accensetur, certissimo argumento, plura ad *merum imperium* pertinere, quam solam gladii potestatem. Et revera omnia ea *meri imperii* dicenda sunt, quæ absque causæ cognitione expediuntur, & in dando, atque addicendo, secundum ea, quæ supra retuli, consistunt.

§. XI. Ad *merum imperium* pertinent *legis actiones*, seu *actus legitimi*, qui nimirum partim ante judicium, stricte sumtum, & partim post latam sententiam peragebantur, ut proinde hujusmodi *legis actiones* apud illos non fuerint, quibus sola *jurisdictio*, hoc est cognitio causæ, absque *imperio*, competeat, ut erant *Judices pedanei*, *Recuperatores*, & *Legati Proconsulum*. Hinc facile intelligitur, quare apud *Legatum Proconsulis* nemo manumittere potuerit, docente *Marciano in l. 2. §. 1. ff. de Offic. Procons.* nam non habebat
juris-

jurisdictionem talem, quæ nimirum significabat solum *imperium*, absque *jurisdictione*, strictè de sola cognitione sumpta; nisi ipsi a Proconsule fuisset mandata *jurisdictio* l. 17. §. 1. ff. de manum. vindict. Vid. ea, quæ in tit. de officio Procons. & Legat. §. 5. disserui.

§. XII. Plerique sibi persuadent, *legis actiones* actus esse *voluntaria jurisdictionis*. Vid. Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 4. th. 71. Imo Lib. Baro de Lyncker in Analectis ad hunc Struvii locum latiore adhuc contendit esse *voluntariam jurisdictionem*, quam ut solis *legis actionibus* absolvi debeat, hæc enim *legis actiones* duntaxat ad jura quædam status, seu personarum, referendas esse, existimavit. Ego vero & a Lynckero, & ab aliis dissentio, ac *legis actiones* adeo extendo, ut plures actus, quam illos, qui ad *voluntariam jurisdictionem* pertinent, sub se comprehendant, sic ut omnia ea, quæ *meri imperii* esse dicuntur, ad *legis actiones* referri debeant; ita enim *legis actio* est, & *lege agitur*, quando ex capite legis XII. Tabb. actio instituitur, ut apud Cicronem lib. 1. de Oratore: cum egisset lege in hereditatem paternam testamento exhaeres filius, quæsitum est de Jure Civili, possetne paternorum bonorum exhaeres esse filius. Sic etiam licitor, dum in causis criminalibus mandatum Prætoris exequebatur, *lege agebat*, qua in re hæc formula apud Romanos solennis erat: *I licitor, colliga manus, viro forti adde virgas, lege age*, ut proinde licitor quasi legis actor vocari possit cum Fr. Polleto in Histor. for. Rom. lib. 5. cap. 13.

§. XIII. Ex his intelligitur, quare *actus legitimi*, vel *legis actiones* apud Romanos non admiserint diei, vel conditionis adjectionem, nam cum in solo *imperio* consistant, huic consequens est, quod non aliter quam pure celebrentur; sic enim quando v. g. licitor virgis aliquem cædit, id pure fieri, & proinde conditionis, vel temporis adjectionem

nem heic absurdam esse, satis constat.

§. XIV. Erant quoque *meri imperii* illi actus, quibus Magistratus aliquem mittebat in bonorum possessionem, restituebat in integrum, item jubebat cavere Prætoriam stipulatione, prout apparet ex *l. 4. ff. h. t. & l. 26. §. 1. ad Municip.* quod tamen non de causæ cognitione, sed de ipsa executione, vel de *imperio*, exaudiri debet, ut proinde Magistratus municipales, seu duumviri apud Romanos vi *jurisdictionis* sibi competentis cognoscere potuerint, utrum desiderio illius, qui v. g. petebat, ut mitteretur in possessionem bonorum, vel restitueretur in integrum, esset defendendum nec ne; verum quando causa cognita adversarius nolebat decedere de possessione, vel permittere, ut actori possidere liceret, tunc ipsi Magistratui municipali non erat integrum, in invitos, & reluctantes potestatem exercere, vel *jurisdictionem* poenali iudicio defendere, *l. 1. pr. ff. si quis jus dic. non obtem.* sed Prætor partes suas interponere debebat, *l. 4. §. 3. ff. de damn. infect.* ut proinde id, quod in dictis actibus causæ cognitionem, atque sententiæ pronuntiationem excipiebat, *merum imperium* fuerit, contra reluctantes, & refractarios exercendum, quod in *l. 26. §. 1. ad Munic.* Magistratibus municipalibus denegatur. Dissentiunt heic communiter Doctores, ut *Vinnius lib. 1. Select. quest. cap. 3. & Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 4. th. 65.* alique, existimantes, dictos actus ad *jurisdictionem* pertinere, non ad *imperium*; quo fine duplicem *jurisdictionem* esse, contendunt, aliam excellentiorem, seu imperiosam, & aliam inferiorem, vel non imperiosam, atque ad priorem *jurisdictionem* supra propositos actus referunt. Hi ad dictam *l. 26. ff. ad Municip.* respondent, quod Jure Romano municipalibus Magistratibus imperiosa non competat *jurisdictio*, & proinde illis non sit permissum, in integrum restituere, vel mittere in possessionem bonorum,
aut

aut jubere cavere Prætoria stipulatione. At levi opera hæc explodi possunt, si modo causam, propter quam Magistratus municipales a dictis actibus arcentur, perpendamus; ideo vero id constitutum fuit, quoniam hi actus magis *imperii* sunt, quam *jurisdictionis*; cum vero non *jurisdictionis*, sed *imperium*, & potestas Magistratibus municipalibus denegetur, per *l. 32. ff. de injur.* hinc sponte sua fluit, duumviros, ceu Magistratus municipales propterea Jure Romano non valere in integrum restituere, vel jubere cavere Prætoria stipulatione, aut mittere in bonorum possessionem, quoniam sunt sine *imperio*, & potestate, uti dicitur in cit. *l. 32. ff. de injur.* *merum* autem *imperium* potestas appellatur in *l. 3. ff. h. t.* Accedit, quod in *l. 4. §. 4. ff. de damn. inf.* disertis verbis statuitur, non duumviros, sed Prætorem, vel Præsidem permissuros, ut possidere liceat, & ut ex causa decedatur de possessione. Cui opponitur, quod Magistratus municipales *mixtum imperium* habuerint, arg. *l. ult. §. 1. de offic. ejus cui mandat. est jurisd. l. 2. ff. h. t.* & utique *jurisdictionem* suam captis pignoribus tueri potuerint, *l. quemadmodum 29. §. pen. ff. ad L. Aquil. l. 3. §. 1. ff. de reb. eor. qui sub tut. sunt*, id enim Vinnius cit. loc. urget, & exinde sequi videtur, Magistratus municipales non solum habuisse *jurisdictionem*, sed præterea ipsis permissum fuisse, decreta sua exequi, quod *mixtum imperium* vocatur. Si hoc admittitur, dicendum etiam est, Magistratus municipales vi hujus *mixti imperii* invitos, & reluctantes adigere, & cogere potuisse, ut decederent de possessione, cujusmodi potestas tamen ipsis in cit. *l. 4. §. 4.* expresse denegatur. Quid itaque dicemus? An habuerunt apud Romanos Magistratus municipales *mixtum imperium*? Prorsus id negandum esse, existimo, ut cunque affirmativa sit communis Doctorum sententia, quam inter alios secutus quoque fuit Struv. exerc. 4. th. 63.

Con-

Contrarium vero facile probatur ex *l. 1. pr. ff. si quis jus dicenti non obtemp.* ubi expresse asseritur, duumviris non esse concessum *jurisdictionem* suam defendere poenali judicio. Si itaque duumviris non licuit, per remedia coactiva, quibus refractarii coercentur, *jurisdictionem* suam defendere, exinde planum fit, ipsis solam, & nudam *jurisdictionem*, absque coercitione, & per consequens nullum *mixtum imperium* competiisse, quod etiam confirmatur *l. 2. ff. de in jus voc. junct. l. 32. ff. de injur.* nam in *l. 2. Ulpianus* ait, Magistratus majores, qui *imperium* habent, coercere aliquem posse; ex quo sequitur, aliis, minoribus nimirum Magistratibus, jus coercendi non competere. Quando itaque hoc ipsis denegatum est, nulla ratione *mixtum imperium* illis tribui potest, quippe cum id maxime in coercitione consistat. Verum pergit *Vinnius*, atque dicit, *jurisdictionem* sine modica coercitione nullam esse, per *l. 5. §. 1. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* Respondeo, id in genere verum esse, quod nimirum *jurisdictio* sit inane, atque elusorium nomen, ni inobedientes & refractarii coerceantur, & in ordinem cogantur; ex quo tamen inferri nequit, eundem, cui *jurisdictio*, h. e. sola causæ cognitio, commissæ est, protinus decreta, & sententias executioni mandare posse, cum sufficiat, & contra finem *jurisdictionis* nihilquicquam committatur, quando sententiam non ipse, qui eam pronunciavit, sed alius executioni mandat, quod apud *Romanos* regulariter contingebat, dum ibidem Judices pedanei, vel Recuperatores *jurisdictionem*, h. e. solam causæ cognitionem, habebant, ipso Prætoře, seu Magistratu, vi *meri imperii* sententias, a dictis Judicibus latas, executioni mandante. Si heic dissentientes, regerere cupiant, *Paulum* in cit. *l. 5. §. 1.* per verba: *jurisdictio sine modica coercitione nulla est*, innuere voluisse, quod in eadem persona, cui competit *jurisdictio*, vel illa mandata est,

con-

concurrere debeat jus coercendi, id est *imperium* cum *jurisdictione* mixtum, tum fateor, dictam *l.* mihi valde obstare, cum exinde sua sponte fluat, quod etiam in Magistratibus municipalibus nulla *jurisdictio* absque coercitione subsistere queat, sicuti etiam, mandata *jurisdictione* privato, *imperium*, quod non est *merum*, mandatum fuisse, visum fuit in cit. *l. Paulo*. At visum ita fuit huic *Paulo* JCto, qui omnes occasiones arripuit, quibus dissentire posset, a cæteris JCtis; quod vero aliis, & potissimum *Papiniano*, contrarium placuerit, patet ex *l. 1. §. 1. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* ubi hæc verba habentur: *Quare nemo dicit, animadversionem legatum Proconsulis habere mandata jurisdictione*; ubi *Paulus* notavit, verius esse, & *imperium*, quod *jurisdictioni* cohæret, mandata *jurisdictione* transire, & præterea in dicta *l. fin. §. 1. eod. tit.* scripsit, mandata *jurisdictione* privato, etiam *imperium*, quod non est *merum*, mandari videri. Sed rationes, supra allatæ, facile evincunt, *Papiniani* sententiam veriore esse, quæ etiam mihi magis arridet; nec est, quod dicas, hoc modo antinomias aperte statui, nam nunquam animum induxi, ut contra apertam veritatem aliquid statuerem, vel nigrum esse album crederem. In *l. 2. ff. h. t.* nihil amplius asseritur, quam quod concessa *jurisdictione*, ea quoque concessa esse videantur, sine quibus *jurisdictio* explicari nequit, per quæ tamen non intelliguntur actus *imperii*, sed alia media, sine quibus causæ cognitio institui nequit. At captis pignoribus *jurisdictionem* suam Magistratus municipales tueri valent, arg. *l. 29. §. pen. ff. ad L. Aquil. l. 3. §. 1. ff. de reb. cor. qui sub tut. sunt.* Respondeo, ex cit. *l. 29. §. pen.* contrarium evinci potest, & quidem hisce verbis: *item si dum putat se ex lege capere pignus, non ex lege ceperit, & res trias corruptasque reddat, dicitur legem Aquiliam locum habere*; quæ satis ostendunt, Magistratui municipali regulariter

non licuisse, ex lege pignus capere, pignora enim in causa judicati ex autoritate ejus, qui jubere poterat, capienda erant, per *l. 10. ff. qui potior. in pign.* Magistratus vero municipales, ceu *potestate* vel *imperio* destituti, jubere non poterant, arg. *l. 2. ff. de in jus voc.* Aliquando tamen quibusdam Magistratibus municipalibus jure singulari fuit concessum, ut lege sua jus persequendi pignoris in bonis debitoris haberent, uti apparet ex *l. 37. ff. de reb. auth. jud. possid.* ad quod jus singulare respexit *Ulpianus* in verbis sequentibus dictæ *l. 29. §. pen.* dum ita ait: *quod dicendum est, & si ex lege pignus cepit.* Ad *l. 3. §. 1. ff. de reb. eor. qui sub tut. vel cura sunt*, non difficilis est responsio, nam non agitur in ea de Magistratu municipali, sed dicitur ibidem, jussu Magistratus, vel Præsidis, vel alterius potestatis fundum pupillarem pignori capi, & distrahi posse; hoc vero intelligendum esse de Magistratibus majoribus, seu illis, qui jubere possunt, & *potestatem* habent, suadet inter alia vocabulum *potestatis*, in dicta *l.* positum, ut proinde ab hoc jure pignora capiendi Jure Romano merito arceantur Magistratus municipales, ceu *potestate* destituti, utcunque hodiernis temporibus Magistratibus municipalibus jus pignora capiendi *mixtumque imperium* abjudicari nequeat.

§. XV. Quando itaque actus restitutionum in integrum, & missionum in bonorum possessionem, supra relato modo, ad *merum imperium* pertinent, dicendum etiam est, illos non posse mandari, ea enim, quæ *meri imperii* sunt, mandari nequeunt, per *l. 1. §. 1. ff. de officio ejus cui mand. est jurisd.* Huic vero gravissime obstat *l. 4. §. 1. ff. eod. tit.* cujus hæc sunt verba: *Ut si possessio bonorum detur, vel si cui damni infecti non caveatur, ut is possidere jubeatur; aut ventris nomine in possessionem mulier, vel is, cui legatum est, legatorum servandorum causa in possessionem mittatur: mandari potest.* Sed respondetur, in illis actibus, duo spectantur, i. cognitio,

tio, & 2. executio. Hæc executio est *meri imperii*, & mandari nequit, at cum cognitio non sit *meri imperii*, sed *jurisdictionis*, in stricta significatione sumtæ, hinc aliis mandari potest, & de ejusmodi cognitione intelligendam esse dictam *l. 4. §. 1. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* clare ostendit *princ. illius*, in quo agitur de cognitione, & postea in *§. 1. dicti actus*, ceu exempla quædam, subjiciuntur, per vocabula: *ut si*; ut proinde secundum regulas bonæ interpretationis hujusmodi exempla de ipsa cognitione, in *princ. illius l. proposita*, intelligi debeant, quod clare etiam elucescit ex *l. 4. §. 3. & seq. ff. de dam. inf.* ubi in dictis actibus inter ipsam causæ cognitionem, & ejus executionem distinguitur, & hæc Magistratibus municipalibus denegatur, illa vero conceditur. Posthæc aliud dubium explodendum venit, & quidem ex *l. 3. ff. h. t.* ubi *mixti imperii* esse dicitur, dare bonorum possessionem; ex quo fluit, quod non sit *meri imperii*. Quæ heic *Antonius Goveanus*, *Antonius Faber*, *Hotoman. Vinnius*, aliique, corrigendo, vel emendando dictam *l.* attulerunt, ideo non sunt admittenda, quoniam in conjecturis duntaxat consistunt, & præterea ejusmodi explicationes, quibus verba textuum absque probabili causa corriguntur, nimis violentæ, & suspectæ mihi videntur. Commodissime hæc *l.* explicari potest, quando dicitur, dationem bonorum possessionis fuisse *mixti imperii*, eo nimirum casu, quo Prætor ipse extra ordinem cognoscebat, non datis Judicibus pedaneis; tum enim præter *imperium* ipsi, ceu Magistratui, competens, habebat etiam *jurisdictionem*, in stricto significato definitam, quæ alioquin in causis ordinariæ cognitionis solis Judicibus pedaneis competeat; ut proinde datio bonorum possessionis, quatenus nimirum in ipsa executione consistebat, in causis ordinariæ cognitionis, *meri imperii*, in causis vero extraordinariæ cognitionis *mixti imperii* fuerit.

§. XVI. Supra propositum fuit, regulariter Prætores, vel alios Magistratus majores nullam causæ cognitionem, sed duntaxat nudum, hoc est *merum imperium* habuisse; hoc inprimis in causis criminalibus apud *Romanos* observabatur, sic ut Prætor cognitionem de criminibus, & *jurisdictionem* committeret Judicibus, ipse vero tantummodo *merum imperium* exerceret, & , deposita prætexta, sententiam ferret, prout colligitur ex *Valerio lib. IX.* sequentia referente: *consimili impetu mortis C. Licinius Macer vir Prætorius repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur, in mæ-nianum conscendit: siquidem cum M. Ciceronem, qui id judi-cium coge-bat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum, qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse, nec sua bona haste posse subjici, ac protinus sudario, quod forte in manu tenebat, ore & faucibus suis coarctatis incluso spiritu morte pœnam præcurrit.* Sed huic sententiæ inter alia refragatur *l. i. princ. in fin. ff. de offic. ej. cui mand. est jurisd.* ubi Prætori in causis criminalibus tribuitur cognitio, hisce verbis: *Et si a familia dominus occisus esse dicetur, cognitionem Prætor, quam ex SCto habet, mandare non poterit.* Quid heic dicemus? An cum *Lib. Bar. de Lyncker in Anal. ad Struv. exerc. 4. th. 33.* asseremus, Prætori singulariter *SCto Silaniano* concessam fuisse cognitionem aliquam in servos, per *l. i. pr. ff. de SCt. Silan.?* Mihi vero id non probatur, nuspiam enim invenio, per *SCtum Silanianum* Prætori datam fuisse *jurisdictionem*, stricte de sola cognitione causæ sumtam. Id quidem illo *SCto* fuit sancitum, quod, domino occiso, publica quæstio de servis haberi debeat, at causæ cognitionem ab ipso Magistratu, vel Prætore, instituendam fuisse, ibidem, hautquaquam reperio, & per consequens in *l. i. pr. ff. de officio ejus cui mand. est jurisd.* pro voce *cognitionem* legendum esse puto *quæstionem*; nam cum *SCto Silaniano* Prætori non concedatur cognitio hujus criminis, sed

sed de quæstione ibidem sermo sit, docente *Ulpiano* in *l. 1. pr. ff. de Scto Silan.* hinc levi opera judicatur, vulgatam lectionem subsistere non posse. Vel responderi potest, dictum delictum, quo dominus a familia sua occisus esse dicitur, relatum etiam fuisse ad crimina extraordinaria, ceu in quibus ipsi Prætores extra ordinem cognoscebant, prout latius ostendam in *tit. de Extraord. crimin.* Porro obstat *l. 2. §. 1. ff. de officio ejus cui mand. est jurisd.* ubi causæ cognitio ipsi Prætori conceditur, in verbis: *causa cognita id Prætor vel Præses permittat*, item *l. 11. ff. de reb. eor. qui sub tut. vel cura sunt*, ubi hæc verba habentur: *causa cognita Præses provincie debet id permittere.* Sed pertinent hæc loca ad causas extraordinariæ cognitionis; quamvis enim regulariter Prætores, vel Magistratus *Romani* ipsi in causis controversis non cognoverint, sed hanc provinciam Judicibus pedaneis commiserint, id tamen aliquando aliter se habuit, in illis nimirum negotiis, quæ ob singularem, quem præ se ferebant favorem, ab ipsis Magistratibus cognosci, atque decidi debebant, nullis prorsus datis Judicibus pedaneis, cujus generis erant causæ minorum 25. annis, qua talium, in quibus agebatur vel de alienandis bonis illorum, vel de illis in integrum restituendis. Vid. *l. 1. §. 1. ff. de minor. 25. ann.* ubi Prætor dixit: *uti quæque res erit animadvertam*, cujusmodi verbum *animadvertere* indicium erat extraordinariæ cognitionis; nam in cæteris ordinariæ cognitionis negotiis, in quibus ipse Magistratus non cognoscebat, se judicium daturum, Prætor promittebat, ut in *l. 1. §. 1. ff. de dol. malo.* Ad extraordinariæ cognitionis causas relatæ quoque fuerunt cognitiones de honorariis Professorum liberalium artium, Medicorum, & Advocatorum, *l. 1. ff. de extraord. cognit.* item de fideicommissis, *l. 178. §. 2. de Verb. Sign.* & de transactione alimentorum, *l. 8. pr. & §. 18. de transact.* In hisce extraordinariæ cogni-

tionis causis *imperium* cum *jurisdictione* fuit mixtum, sic ut in una eademque persona hæ duæ facultates concurrerint, hoc est Prætor habuerit *imperium*, & præterea ipsi etiam competierit *jurisdictio*, in stricto significato sumpta, dum ipse extra ordinem cognovit; cujusmodi cognitio in cæteris causis ordinariæ cognitionis Judicibus pedaneis, ut ante dixi, commissa fuit.

§. XVII. Communis Doctorum schola in definiendo *mixto imperio* aliter sentit, nam *Struvius h. t. th. 62.* scripsit, quod hoc *imperium* insit *jurisdictioni*, scilicet ut aliqua potentia, seu virtus suo toti potestativo, se, quando opus est, exerens, & *jurisdictionem* defendens. Conf. *Vinnius in tract. de jurisd. cap. 7. num. 1. & 2.* Sed *imperium* a *jurisdictione*, tum quoad personas, tum quoad propriam suam indolem, maxime fuit distinctum, Magistratibus enim *imperium*, Judicibus vero regulariter *jurisdictio* competiit; & quamvis aliquando, in causis nimirum extraordinariæ cognitionis, hæ duæ facultates in una eademque persona concurrerint, utriusque tamen natura, in se considerata, salva, & distincta mansit, ut proinde dici nequeat, *imperium* inesse *jurisdictioni*, ut toti potestativo, quippe cum *jurisdictio*, in se considerata, Jure Romano non sit totum aliquod, cujus pars esset *imperium*, sed facultas ab *imperio* separata, illique in causis ordinariæ cognitionis contradi-
 distincta. Quis enim, quæso, contendet, mixtura quadam ex diversis medicamentis facta, unum medicamentum alteri inesse, ut toti suo potestativo? Et sicuti in ejusmodi medicamentorum mixtura effectus, exinde nati, singulis speciebus, ceu causis, tribuendi sunt, ita quoque in præsentī casu, quo dicta ratione *imperium* cum *jurisdictione* est *mixtum*, effectus dictarum facultatum proprii manent, & singulis hisce facultatibus, ceu causis, conveniunt, sic ut ea, quæ secundum meam sententiam ex solo, seu *mero imperio*

perio fluunt, ut pignoris capio, mulctæ dictio, & corporis retentio, seu prehensio, non sint tribuenda *jurisdictioni*, neque etiam *imperio*, & *jurisdictioni* simul, hoc est *mixto imperio*; illa enim loca, ad quæ *Struvius h. t. th. 64.* alii- que provocant, ut *l. 2. ff. de in jus voc. & l. 9. §. fin. ad L. Jul. pecul.* non de *mixto imperio*, sed de *imperio*, simplici- ter sumto, hoc est de *mero* agunt.

§. XVIII. Haftenus proposita differentia inter *jurisdictionem* & *imperium*, an quoque illi juri, in quo in *Impe- rio Rom. Germanico* versamur, conveniat, paucis videndum est; parum enim esset, *Jus Romanum* scire, si ejus praxis in foro nostro ignoraretur; *Eckholtus* quidem in *Comment. ad ff. h. t. §. 1.* de usu hodierno *jurisdictionis Romanæ* sequen- ti modo scripsit: *De jurisdictione Romanorum multi multa scripsere, quæ tamen plurima ipsa antiquavit temporis vetu- stas, adeo, ut, qui Imperii jurisdictionis modernæ complicatam notitiam sola Juris Romani scientia fretus evolvere conatur, oleum & operam perdat, & de asino lanam quærat, uti loqui- tur Andr. Knichen. in præfat. tr. de jure territor.* At ex se- quentibus abunde constabit, pleraque *Juris Romani* capita de *jurisdictione* temporis vetustate non esse antiquata; & quamvis certum sit, hodie in plerisque locis *imperium* per- sonis Magistratum, & Judicum, a *jurisdictione* non am- plius distinctum esse, negari tamen nequit, quin loca den- tur, in quibus, quoad ipsas Magistratum, & Judicum per- sonas, *imperium* a *jurisdictione* adhuc differt; sic in hac *Duis- burgensi* civitate in ordinario judicio, quod circa causas ap- pellationis occupatur, ad Scabinos causæ cognitio, seu *ju- risdictio*, sententiæ dictionem etiam comprehendens, per- tinet, sic ut nulla in illo judicio sit cognitio Prætoris, *me- rum imperium* ibidem tantummodo habentis, vi cujus hic consilium exercet, & postea sententiam, a Scabinis latam, executioni mandat, aliaque, quæ *meri imperii* sunt, facit; ut

ut proinde hoc sensu recte dicatur, Prætores *Tentoburgensem* habere *merum imperium*.

§. XIX. Quæ in præcedentibus retuli, ad *jurisdictionem* & *imperium* in genere pertinent. Jam sequitur, ut in specie de diversis speciebus, variaque indole *jurisdictionis* dispiciamus. Dividitur *jurisdictio* 1. in *voluntariam*, & *contentiosam*, cujus distinctionis potissimum hic effectus est, quod actus *voluntariae jurisdictionis* a Judice in propriis etiam causis regulariter exerceri possint, & non requirant competentiam Judicis, quæ tamen necessaria est in *contentiosa jurisdictione*.

§. XX. *Voluntaria jurisdictio* est, quæ regulariter in volentes, & plerumque authoritatis tantummodo gratia exercetur. Conf. l. 2. pr. ff. de offic. procons. Dico regulariter, nam aliquando, & per accidens, evenire potest, ut contentio quædam interveniat, & quidem 1. in tutoris datione, 2. in datione bonorum possessionis edictalis, 3. in interpositione, vel etiam denegatione decreti, præcedente causæ cognitione, 1. super transactione de alimentis, testamento relictis, l. 8. §. 8. de transact. 2. super alienatione prædiorum minoris, l. 1. ff. de reb. cor. qui sub tut. 3. in manumissione a minore 20. annis facienda, §. 4. l. quib. ex caus. manum. 4. in adrogatione impuberis, l. 15. §. 2. l. 17. ff. de adopt. Et quamvis *Struvius exerc. 4. th. 69.* dictos actus ad ejusmodi *jurisdictionem*, quæ ex *voluntaria*, & *contentiosa* est mixta, referat, hanc tamen sententiam merito rejecit *Lib. Bar. de Lynck. in Anal. ad cit. Struvii loc.* nam indoles *voluntariae jurisdictionis* non hæc est, quod in ea contentio intervenire nequeat, sed ideo *voluntaria* appellatur, quoniam plerumque, & per se, sine contentione peragitur; & præterea *Struvius voluntariam jurisdictionem* tantummodo ad *legis actiones* restringere videtur, cit. loc. th. 71. & seq. quam sententiam tamen ibidem explofit modo laudatus *Lynckerus*.

§. XXI.

§. XXI. Quid de oppignoratione judiciali sit dicendum, Doctores inter se non conveniunt; nam *Carpzovius 4. Resp. 31. num. 11.* negavit, eam esse actum *voluntaria jurisdictionis*; id vero affirmavit *Schilterus in praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 5. th. 5.* cujus argumenta apud me prævalent.

§. XXII. *Voluntaria jurisdiction* alia est *Ordinaria*, alia *Extraordinaria*.

§. XXIII. *Ordinaria* dicitur, quæ competeat jure Magistratus, seu vi officii. German. *frast tragenden Amts.*

§. XXIV. *Extraordinaria* est, quæ jure Magistratus, seu vi officii non competeat, sed extra ordinem, speciali Lege, Senatusconsulto, vel Principis constitutione concedebatur, ut erat tutoris datio, *l. 6. §. 2. de tutel.* Ad hanc *extraordinariam jurisdictionem Struvius h. t. th. 67.* retulit quoque varias cognitiones Magistratum, super prædiis minorum alienandis, super transactione de alimentis, testamento relictis, item super manumissione, a minore 20. annis facienda. Sed hoc modo confundit *extraordinariam jurisdictionem*, cum *cognitione extraordinaria*, quæ duo Jure Romano inter se maxime differunt, nam *jurisdictio extraordinaria* per specialem concessionem Magistratibus obvenit, quod tamen de causis *extraordinariae cognitionis* asserendum non est.

§. XXV. Cum autem *voluntaria jurisdictio* Jure Romano nihil aliud comprehendat, quam aliquot actus *meri imperii*, hinc dicta divisio *jurisdictionis voluntariae* in *ordinariam*, & *extraordinariam*, secundum stylum Jurisprudentiæ Romanæ, mero quoque imperio applicari potest, ita ut hoc vel *ordinarium*, vel *extraordinarium* dicatur.

§. XXVI. Hodie vero omnis *voluntaria jurisdictio* est *ordinaria*, nullaque datur *extraordinaria*; & in Imperio nostro Judices non solum *contentiosam*, verum etiam *voluntariam* habent *jurisdictionem*, quæ *Camerali* quoque com-

petit Judicio, prout varii actus emancipationum, adoptionum, item tutorum constitutionum luculenter comprobant. Vid. *Lib. Bar. de Lyncker in Anal. ad Schweder. Jus Publ. Part. Spec. Sect. 1. cap. 14. §. 7.*

§. XXVII. Contentiosa *jurisdictio* est, quæ inter contentendentes, & proinde in invitos exercetur.

§. XXVIII. Sequitur alia *jurisdictionis* divisio in *civilem*, & *criminalem*; & quamvis certum sit, regulariter, & plerumque vocem *jurisdictionis* Jure Romano ad *civilem* tantummodo pertinere *jurisdictionem*, negari tamen nequit, quin loca dentur, in quibus vocabulum *jurisdictionis* latius accipitur, quam ut de sola *jurisdictione civili* prædicari queat. Vid. *l. 7. §. fin. ff. de offic. Procons. & l. 1. princ. & §. 1. ff. de offic. ej. cui mand. est jurisd.* Huc pertinet inscriptio hujus tituli generalis de *jurisdictione*, tam in *Codice*, quam in *Pandectis*, sub qua intelligitur quoque *jurisdictio criminalis*. Conf. *l. 3. ff. & l. 5. C. h. t.*

§. XXIX. Civilis *jurisdictio* est, quæ in causis *civilibus*, ad interesse privatum tendentibus, exercetur.

§. XXX. Criminalis dicitur, quæ in causis *criminalibus*, ad utilitatem publicam tendentibus, exercetur.

§. XXXI. Quamvis autem apud Romanos in Statu Popularem, *jurisdictio* Magistratibus a Senatu Populoque Romano concessa fuerit, gladii tamen jus Populo reservatum fuit, de sanguine quippe ac capite civis Romani judicare, non levis momenti visa res est, adeo ut Quirites vitam Romano civi, facinoroso licet & maxime scelerato, adimere, piaculum nefasque duxerint. Quid? quod ne civitatem quidem delinquenti invito auferre voluerint. Quo tamen interea facinorosis istis ac noxiis hominibus civitas purgaretur, illud, quod directe fieri, piaculum putabant, saltem per obliquum effecere, adimendo delinquentibus necessaria maxime vitæ subsidia, & ab elementorum, aquæ
scil.

scil. & ignis usu, istos arcendo, aqua & igni interdicere, isti vocabant, in cujus locum postmodum tamen aliud poenæ genus, deportatio nimirum, ab *Augusto* surrogatum fuit.

§. XXXII. De Judicio *Camera Imperialis* observandum est, quod illi non competat *jurisdictio criminalis*. Vid. *Ord. Cam. part. 2. tit. 28. §. item nachdehm auch §.* qui locus in *Concept. Ord. Cam.* est *tit. 31. §. 14. & Rec. Imp. August. de anno 1530. §. item als etliche zeit 95.* Quod tamen de illis causis duntaxat intelligi debet, quæ poenam corporis afflictivam intendunt, aliæ vero, quibus ad mulctam, fisco solvendam, agitur, in *Camera* tractari possunt. Conf. *Blum. in Proc. Cam. tit. 63. §. 2. & seqq.*

§. XXXIII. Sed cum supra allegati textus solum prohibeant, ne causæ *criminales* per appellationem ad *Cameram* deferantur, hinc anceps inter Doctores enata est quæstio: quid de Immediatis censendum, utrum hi, cessantibus *Austregis*, in *Camera* non sint criminaliter conveniendi? Mira heic sese prodit sententiarum diversitas; nam *Petro Fridenrico Mindano* libitum fuit, pro affirmativa pugnare, *lib. 1. de process. extrah. cap. 9. n. 1. & seqq.* Rationes apud ipsum invenio sequentes: 1. de non exceptis judicari juxta regulam, *l. patre furioso & ibi Ddres ff. de his qui sui vel al. jur. sunt*, nusquam vero reperiri prohibitum, Immediatos, quando *Austrega* cessant, in causis *criminalibus*, coram *Camera* conveniri, standum itaque regula communi, quæ in causis *civilibus* solet observari, 2. in *Ordin. Cam. part. 2. tit. 28.* appellationem tantum in causis *criminalibus* ad *Cameram* prohibitam, de prima vero instantia nihilquicquam sancitum, 3. si Comites, Barones, Nobiles immediati, in causa *criminali* ab inferioris ordinis hominibus conveniri non possent in *Camera*, delicta manerent impunita, contra *l. ita vulneratus ff. ad L. Aquil.*

§. XXXIV. Diversam ab hac amplexus fuit sententiam

Rulandus de Commiss. part. 1. lib. 2. cap. 3. hisce motus argumentis: 1. *Cameram* absque *mero imperio*, (quo vulgo significatur *jurisdictio criminalis*) de causis *criminalibus* judicare non posse, 2. de stylo *Judicii Cameralis* nullas ejusmodi causas in *Camera* tractari, stylum vero pro lege esse, *Everhard. in top. loc. à Stylo.* 3. quod in specie datum est, id in genere videri prohibitum, arg. *l. 1. ff. de offic. cj. cui mand. est jurisd.* *Camera* autem *jurisdictioni* crimen, specialiter in eo casu, quo personæ *Camerales* delinquant, subjici. Vid. *Ord. Cam. part. 1. tit. 50. §. fin.*

§. XXXV. Rursus alii opinantur, considerandum heic esse, an Imperii Immediatus delictum in alterius territorio patrauerit, & hoc casu Dominum ejusmodi territorii Judicem futurum, quamvis minoris forte dignitatis, & gradus sit. Hæc sententia est *Rumelini ad A. B. p. 2. Diss. 1. th. 5. & Myler. in addit. ad eund. loc.* dicentis, crimen Domino illius territorii, in quo commissum, nullo dignitatis habito respectu, *jurisdictionem* tribuere, *auth. qua in provinc. C. ubi de Crimin.* si tamen delictum corporalem irroget poenam, eo casu ligatas esse Principi in territorio manus, & tum ad Imperatorem pertinere cognitionem. *Myler. de Princip. & Stat. Imp. p. 1. c. 20. num. 31. & seqq.*

§. XXXVI. Hanc vero sententiam, prædicto modo distinguentem, prorsus rejiciunt Doctores alii. Vid. *Illustr. Andler in jurispr. lib. 1. tit. 10. n. 24.* & hinc alia subnascitur a dictis omnibus diversa opinio, qua judicium de Immediatorum causis *criminalibus*, neque *Camera*, neque soli Imperatori, verum Ordinibus Imperii, Imperatori scil. & Statibus assignatur. Sane antiquissimis temporibus, & jam sub *Francorum* Imperio, tales causas in Concilio Ordinum Imperii pertractatas fuisse, plurima nobis exempla ostendunt, quod *Conring. in diss. de judic. Germ. th. 63.* late comprobavit. Sic *Brunechildis* decreto Concilii capitis damnata est, &

& *Tassilo Bojoaria Dux* multorum criminum infimulatus, a Concilio judicatus legitur, ex cujus quoque sententia anno 828. *Dux Forojuliensis*, ignaviae accusatus, Ducatu pulsus est. Hanc sententiam Legibus Imperii maxime quoque conformem esse, multi credunt. Vid. *Jus Saxon. Prov. 3. ss. Jus Alem. Prov. cap. 150. Instr. Pac. Westphal. art. 5. §. 20. vers. quoad. Conf. Schilter. in Inst. Jur. Publ. tom. 1. lib. 4. tit. 5. §. 3. p. m. 362. & seqq. Furstner. de Supremat. cap. 26. 29.*

§. XXXVII. Limitant tamen hæc, ita ut in aliquibus causis cognitio super rebus *criminalibus* a *Camera* fieri possit. Scil. 1. in crimine fractæ pacis, 2. super criminibus personarum *Cameralium*, 3. in causis nullitatis Processus, 4. in causa competentiae, si non de crimine puniendo, sed de *jurisdictione* respectu illius causæ *criminalis* quærat, *Frider. lib. 1. de Process. extr. cap. 9. num. 10.* nisi forte *Austregæ* conventionales circa hanc partem aliud quid inducant, vel talis causa sit, ut prius debeat a *Judicibus Austregarum* ordinationis judicari: & quæ aliæ limitationes a rerum *Cameralium* scriptoribus enarrantur. Illud obiter heic addo, non levem de causis *criminalibus* earumque cognitione inter *Cameram*, & civitatem *Spirensen* fuisse disceptationem, sed ejusmodi litigium inter *Cameram*, & *Vetzlarienteses* jam sopitum esse, reversalibus desuper datis.

§. XXXVIII. Porro *jurisdictio* etiam dividitur in *principalem*, seu *ordinariam*, & *minus principalem*.

§. XXXIX. *Principalis*, seu *ordinaria* est, quæ principaliter, & *Jure Romano* immediate a summa potestate in Republica conceditur, & hinc jure Magistratus, germ. *Kraft tragenden Amts* / competit.

§. XL. *Minus principalis* est, quæ immediate a summa potestate non conceditur, & proinde jure Magistratus non competit, sed alieno beneficio exercetur.

§. XLI. Hæc *minus principalis* dividitur in *mandatam*,
V v 3
seu

seu *delegatam*, & *prorogatam*.

§. XLII. De *mandata jurisdictione* actum fuit in *tit. de Officio ejus cui mand. est jurisd.* Prorogata est, quæ ex voluntate legis, vel partium litigantium, a Judice, extra terminos *ordinariæ jurisdictionis*, exercetur.

§. XLIII. Hæc dividitur in *legalem*, seu *necessariam*, & *conventionalem*, seu *voluntariam*.

§. XLIV. *Legalis prorogata jurisdictione* est, quæ fit lege disponente, per reconventionem, vi cujus Judex in actorem, quem reus vicissim convenit, *jurisdictionem* exercere potest, *l. 11. §. 1. h. t. l. 14. & auth. seq. C. de sentent. & interlocut.* Ubi quæritur, an hæc reconventio ad personam etiam privilegiatam, e. g. Studiosum, extendi possit, quod negat *Schvwendendörf. ad Eck. h. t. §. 11.* affirmat tamen post multos alios *Nicolai in Processu judiciario part. 1. cap. 13. num. 6. & seqq. pag. m. 211.*

§. XLV. *Conventionalis prorogatio* est, qua voluntate partium Judicis *jurisdictione* prorogatur, idque vel *expressa* voluntate, aditione Judicis confirmata, *l. 18. h. t. l. pen. C. de pact. vel tacita*, quæ ex litis contestatione, coram incompetente Judice a scientibus facta, colligitur, *l. 4. C. h. t.* In utraque tamen hæc duo observari debent, 1. qualitas personæ, & 2. qualitas causæ, nam 1. personas quod attinet, Clericis prohibitum est, secularis Judicis *jurisdictionem* prorogare *c. significasti 18. c. si diligenti 12. X. de for. compet.* & 2. causæ, specialem Judicem habentes, ut spirituales, matrimoniales, & feudales, per hanc *prorogationem* alterius Judicis incompetentis cognitioni subjici nequeunt.

§. XLVI. Prorogatur *jurisdictione* 1. de persona ad personam, *l. 14. h. t.* 2. de re ad rem, *l. 74. §. 1. de judic. l. 28. ad municipal.* 3. de loco ad locum, & 4. de tempore ad tempus. Et quamvis *Struvius*, & *Lauterbach. h. t.* alique posteriores

res duos modos extensionum non agnoscant, ego tamen illos juri convenientes esse, existimo; nam si Jure Civili privatis mandari potest *jurisdictio*, per *l. fin. §. 1. de offic. ej. cui mand. est jurisd.* possunt etiam partes litigantes, Magistratus, quoad locum, vel tempus, incompetentis, *jurisdictionem* prorogare; neque obest, quod Magistratus extra fines territorii, vel finito eorum officio, sint privati, *l. 3. de offic. Præsid.* in privatos vero *jurisdictio* prorogari nequeat, nam idem etiam de cæteris *prorogationum* modis, de persona ad personam, & de re ad rem procedentibus, dici potest, Judex enim quoad personam, & rem, *jurisdictioni* suæ non subjectam, utique privatus est, & tamen satis constat, hisce casibus *prorogationem jurisdictionis* locum habere. Et cum Magistratus extra territorium in causis *voluntarie jurisdictionis*, ceu ex voluntate partium dependentibus, pro privatis non habeantur, hinc nullam causam video, quare iidem in causis *contentiosis*, partium litigantium voluntate ipsorum cognitioni commissis, pro privatis haberi debeant. Vid. *c. Statutum 11. §. in nullo de rescript. in 6. Conf. Engel. in Colleg. Jur. Can. lib. 1. tit. 32. num. 31. & seqq.*

§. XLVII. Hodie *prorogatio voluntaria*, invito ordinario, hoc est competente Judice, fieri nequit, utcunque sententia, a Judice, cujus *jurisdictio* prorogata fuit, ignorante ordinario, dicta, ob incompetentiam nullitatis argui nequeat.

§. XLVIII. Præter hæc hodiernis temporibus in Imperio Rom. Germanico circa *jurisdictionem* quædam observantur, quæ ex Jure Romano cognosci nequeunt, & ut id sigillatim, & ordine intelligatur, operæ pretium erit, sequentes differentias, inter *Jus Romanum*, & *Germanicum*, hac in re potissimum obtinentes, recensere.

§. XLIX. Prima differentia: Jure Romano omnis *jurisdictio*

dictio ab Imperatore concedebatur, Jure *Germanico* etiam conceditur a Principibus, & Statibus Imperii. Ratio hujus differentiae in eo consistit, quod Jure *Romano* Imperium *Romanum* fuerit una Respublica, hodie vero Imperium *Romano-Germanicum* sit systema plurium Rerumpublicarum. Qua occasione ea venit excutienda quaestio, an praesenti Imperatori in Statuum territoriis ibi competat *jurisdictio*, sic ut illa, quae ordinarie penes Status est, tum quiescat? Hoc prima facie videtur affirmandum esse, cum Imperator sit totius *jurisdictionis* scaturigo & fons, omniumque in Imperio superior, ut ita non sit dubitandum, quin in qualibet parte orbis jurisdictionem exercere possit, quod *Baldus* voluit in *c. 1. qui feud. dar. poss. & in c. 1. de donat. Feud. cap. 2. de pac. juram. firm.* ubi dicit, quod omnis *jurisdictio*, in quacunque parte mundi, sit penes Imperatorem, quem etiam sequitur *Curt. Consil. 95. col. 2.* Et *Bartolus* eum haereticum esse, pronunciavit, qui diceret, Imperatorem non esse Dominum, & Monarcham totius Orbis. Imo plerique *Itali*, & *Ultramontani* Jurisconsulti olim tale dogma propugnarunt. Verum *Citramontani* Doctores contrarium docuerunt, & supra propositam *Ultramontanorum* doctrinam secundum praesentem Imperii formam nullatenus obtinere, quilibet ex Legibus Imperii fundamentalibus, atque Constitutionibus publicis, haud difficulter cognoscet. Vid. *Capitulat. Carol. V. art. 4. verb. ohn unser und männigliches eintrag und behindernuß 2c. & Capitul. Ferdinandi II. art. 3. nec non Ordin. Cam. P. 2. tit. 1. pr. & tit. 5. §. Und sol sonst*; ut proinde hodie, praesente Imperatore in Principis & Status alicujus territorio, hujus Principis *jurisdictio* non suspendatur. *Stryck. in diss. de Jure praef. circa negotia Imperii cap. 2. num. 76. seq. & Reinking. cit. loc.* Proximum huic illud est, an Imperator cum Imperii Statibus in qualibet instantia concurrat? Quod itidem negandum

gandum esse, ex dictis fundamentis planum est. Prolixius hanc rem tractavit *Reinking. cit. tract. de Reg. Sec. & Eccles. lib. 1. Class. 5. cap. 7. num. 12. & seq.* Conf. disput. mea *de Prasentia Regia §. 63. seq.*

§. L. Secunda differentia: Jure *Romano jurisdictio Austregarum* incognita est, sed hujusmodi *jurisdictio* in Imperio *Rom. Germanico* obtinet, cujus diversitatis ratio ex præcedenti differentia ultro cognoscitur, nam cum Imperium *Rom. Germanicum* sit systema plurium Rerumpublicarum, hinc conveniens erat, ut hi, qui in illis Rebuspublicis sunt Immediati, primam aliquam haberent instantiam, ne alias illorum causæ controversæ unius instantiæ alea periclitarentur, & per consequens deterioris essent conditionis, quam privati ipsorum subditi, ceu quorum causæ in variis Judiciis successive tractari, & ventilari possunt. *Austrega* itaque heic significant *jurisdictionem* illorum Judicum, qui de causis controversis quorundam Immediatorum in prima instantia regulariter jus reddunt.

§. LI. Dico: *quorundam Immediatorum*, nam 1. jus *Austregarum* non omnibus Immediatis in Imperio competit, excipiuntur enim Civitates Imperiales, ceu quæ in prima instantia statim in summo Imperii Judicio, vel *Camerali*, vel *Aulico* conveniri debent, & 2. *Austregarum* privilegium Immediatis non ideo competit, quod sunt Status Imperii, cæteroquin enim Nobilibus Imperii immediatis denegandum esset.

§. LII. In universum autem *Austregis* gaudent, I. Principes (qui heic generaliter sumuntur, sic ut sub illis comprehendantur, & qui Principum dignitate majori, & qui dignitate Principibus pari præfulgent. Illi, qui nimirum Principum dignitate majori gaudent, sunt 1. Electores, 2. Archidux Austriæ, & Dux Burgundiæ, 3. Archiepiscopi, quos sequitur Magister Ordinis Teutonici, 4. Episcopi,

pi, 5. Magister Ordinis S. Johannis, 6. Abbates, qui sunt Principes, *gefürstete Aebte* / 7. Præpositi Principes, *gefürstete Pröbste* / 8. Abbatissæ Principes, 9. Duces, 10. Marchiones, 11. Quinque ex Landgraviis, Alsatia scil. Thuringia, Hassia, Leuchtenbergia, ac Franconia. Hi, qui nimirum dignitate Principibus pari præfulgent, germ. *Fürstnässige* dicti, sunt 1. Comites Palatinatus Rheni, 2. ex Burggraviis Norimbergensis, Magdeburgensis, Zorbeckenensis, ac Misnienensis, quibus Strombergensem, & Reineccensem adjicit *Reink. de Reg. Sec. & Eccles. lib. 1. Class. 4. c. 13. n. 44.* 3. Comites Principes, *gefürstete Grafen* / & 4. Domini, qui Principes sunt, vel iis æquiparantur) II. Prælati, seu Præpositi, ut Abbates, & Abbatissæ, feuda ab Imperio habentes, quibus annumerantur Commendatores Provinciales, ut sunt *die Land-Commenthur der Balley-Coblentz / der Balley-Elsas / und der Balley-Burgund.* III. Comites, immediate ab Imperio comitatum suum recognoscentes, quibus annumerantur Burggravi, non Principum, sed Comitum duntaxat dignitate præfulgentes, IV. Barones, immediate ab Imperio baronatum suum recognoscentes, & V. Nobiles immediati, quales quidam sunt in Franconia, Suevia, & ad tractum Rheni, *die freye Reichs von Adel / oder Ritterschafft.*

§. LIII. Quod porro in definitione *Austregarum* dixi, hos Judices *regulariter* in prima instantia jus reddere, id eo pertinet, ut causæ, in quibus *Austregæ* cessant, excludantur. Quales sunt 1. actiones reales, quando nimirum actor in loco rei sitæ actionem instituere intendit, 2. causæ matrimoniales, criminales, & feudales, 3. relaxatio juramenti ad effectum agendi, 4. causæ *l. diffamari C. de in-gen. & manum.* 5. causæ litigiosæ possessionis, 6. causæ pignorationis, 7. causæ arresti, 8. illi casus, in quibus *jurisdictio Cam.* ratione causarum fundatur, 9. si pupilli, & viduæ

duæ privilegio fori ex *l. un. C. quand. Imp. int. pup.* uti velint, 10. causæ mandatorum S. C. 11. reductio laudi, 12. si hi, qui *Austregis* gaudent, poena banni afficiuntur, vel regalibus privantur, 13. causæ *voluntarie jurisdictionis*, 14. si *Austregis* renunciatum fuit, 15. si adsint *Austrega* conventionales.

§. LIV. In cæteris causis, heic non exceptis, *Austregarum* Judicium locum habet, sic ut modus, tum illud constituendi, tum procedendi in illo, secundum sequentes quatuor casus variet.

§. LV. Primus casus est: si Princeps contra Principem actionem instituit. Vid. *Concept. Ordin. Cam. p. 2. tit. 2.* Circa *modum constituendi* hoc Judicium quatuor requisita observari debent, 1. denunciat actor reo litem, ad *Austregarum* Judicium pertinentem, datis ad eum literis, quibus omnia intentionis suæ capita inserit, 2. reus intra 4. septimanas, a die insinuationis numerandas, quatuor Principes, binos ecclesiasticos, & seculares, actu regentes, ex diversis familiis nominat, sic ut, hac observatione neglecta, protinus in *Camera* conveniri queat, 3. actor intra quatuor septimanas aliquem inde eligit, & de eo reum certiozem reddit, 4. uterque intra 14. dies implorat arbitrum electum, ut causæ disceptationem suscipiat. Ad *modum procedendi* requiritur, ut terminus intra mensem a die denunciatae implorationis præfigatur, causaque intra proximum semestrem, vel annum terminetur.

§. LVI. Secundus casus est: si Princeps actionem intendit adversus Prælatum, Comitem, Baronem, aut Nobilem immediatum. Vid. *Concept. Ord. Cam. p. 2. tit. 3.* In quo *modus constituendi* Judicium est duplex, sic ut integrum sit actori 1. Judicem suæ conditionis, hoc est Principem, non suspectum, nec a reo ultra 12. milliaria habitantem, ab Imperatore impetrare, vel 2. a reo desiderare, ut istres

Principes, non suspectos, nec ab actore ultra 12. milliaria remotos, nominet, ex quibus nominatis actor Judicem eligit. In hoc casu *modus procedendi* idem est, qui in primo casu, proxime exposito.

§. LVII. Tertius casus est: si Princeps conveniendus est a quolibet alio, etiam mediato, civitate, sive rustico, judæo, subdito, modo subditus a Principe, non qua tali, gravatus sit, utcunque actor Imperio non sit subjectus. Vid. *Concept. Ord. Cam. part. 2. tit. 4.* In hoc tertio casu *modi constituendi* Judicium sunt octo, qui vulgo *octo via* appellantur. Prima via est, qua actor ipsius rei consiliariis rei controversæ decisionem committit, sic ut numero novem, partim nobiles, & partim literati, seu jurisperiti, requirantur, & reo tot consiliarios non habente, ex aliis ipsius officialibus, aut vasallis hujusmodi numerus suppleri debeat. *Concept. Ord. Cam. d. tit. 4.* In hac via *modus procedendi* requirit, ut reus intra mensem, vel ad summum intra sex septimanas, post factam requisitionem, actorem coram consiliariis ad certum diem citari curet, dict. *tit. 4. §. 1.* sicut hi consiliarii, ceu Judices electi, litem intra sex menses, aut, justis impedimentis intervenientibus, intra annum a tempore libelli, in Judicio editi, computandum, finire debeant, dict. *tit. 4. §. 1.* utcunque illud spatium in causis arduis non adeo præcise observetur. Secunda via est, qua actor, coram paucioribus rei consiliariis litigaturus, eorum septem, vel quinque duntaxat eligit, cit. *tit. 4. §. 5.* & heic idem *modus procedendi*, qui in prima via relatus fuit, servari debet. Tertia via appellatur, in qua Princeps reus, desiderante actore, tres Principes nominat, juxta modum, in secundo casu, cum quo hæc via coincidit, propositum. Vid. dict. *tit. 4. §. 7.* Quarta via est, in qua Imperator, desiderante actore, Commissarium, Comitiva, aut præeminentis Prælaturæ dignitate conspicuum, litis decidendæ causa,

causa, constituit, eodem *modo procedendi*, qui in primo casu traditus fuit, heic servato. In quinta via ab actore novem, & a reo totidem consilarii nominantur, sic ut ex his actor tres, ex illis vero reus duos eligat, quibus electis causæ decisio committitur, secundum *modum procedendi*, in prima via traditum, dict. *tit. 4. §. 10.* In sexta via, & ab actore, & a reo duo consilarii, vel alii Judices eliguntur, coram quibus idem *modus procedendi*, qui in prima via relatus fuit, observatur, dict. *tit. 4. §. 11.* Septima via soli actori electionem concedit, ita tamen, ut is ex rei consiliariis quinque arbitros eligere debeat, quibus *modus procedendi*, in prima via traditus, præscriptus est, cit. *tit. 4. §. 12.* In octava autem via optio est penes reum, novem consiliarios, & inter hos ad minimum quinque nobiles, eligentem, sic ut hi prius a vinculo jurisjurandi, Domino suo præstiti, liberari, & postea novo juramento ad præsentem causam obstringi debeant, dict. *tit. 4. §. 14.*

§. LVIII. Sequitur quartus casus, quo nimirum inter Prælatos, Comites, Barones, & Nobiles immediatos controversia existit, ubi *modus constituendi, & procedendi* duplex est. In priori reus tres Principes, intra 12. milliaria habitantes, nominare debet, ex quibus actor eligit Judicem, cui *modus procedendi*, in primo casu traditus, præscriptus est. In posteriori vero modo actor Commissarium a Cæsare impetrat, observata heic eadem procedendi forma, quam in primo casu exposuimus. *Concept. Ordinat. Cam. part. 2. tit. 5.*

§. LIX. In universum observari debet, processum *Austregarum* esse summarium, sic ut in causis simplicis spoli celerius etiam quam in cæteris controversiis procedatur.

§. LX. Cum itaque *Austregæ* dictis immediatis Imperii civibus pro prima instantia concessæ sint, hinc ultro apparet, actores in causis, ad ejusmodi *Austregas* pertinentibus, ad *Cameram* protinus convolare non posse, *Camerales* enim

tales simplicis querelæ causas hautquaquam admittunt, sed hujusmodi casibus sequenti modo respondere solent: **noch zur zeit abgeschlagen / sondern wofern supplicant Jurisdictionem Camerae besser fundiren wird / soll ergehen / was recht ist /** cujusmodi decretum datum fuit *anno 1691. die 8. Jan.* Elisabethæ Charlottæ Principi *Holsatiae*, in *Judicio Camerali* actionem instituenti, adversus viduam Annam Ludovicam de *Nassau Hadamar*; & quamvis postea procurator actricis annisus fuerit probare, in illa causa *Austregis* locum non esse, secus tamen visum fuit *Camerae* Assessoribus, hoc modo decernentibus: **noch zur zeit abgeschlagen / sondern wofern supplicant dem nechst vorigen decreto in specie ratione Austregarum ein besseres gnügen leisten wird / soll ergehen / was recht ist.** In *Consil.* 16. Jan. 1691.

§. LXI. Quamvis vero ex præcedentibus satis intelligatur, illas causas *Immediatorum*, in quibus *Austrega* locum non habent, ad *Cameram* pertinere, & proinde *Austregas* ad casus exceptos, quibus causæ quorundam *Immediatorum* a *Camerali* *Judicio* exemptæ sunt, referendas esse, non tamen sufficit hæc observatio, verum hac occasione in genere admonendi sumus, quænam causæ *jurisdictioni Camerali* subjiciantur, ut ita modum fundandæ *jurisdictionis Cameralis* exacte cognoscamus, quæ res eo magis scitu necessaria est, cum propter varia, quæ in Imperio dantur *Judicia*, & propter multas personas, & causas, a *jurisdictione* istius *Judicii* exemptas, circa præsentem articulum summa sæpenumero oriatur difficultas, adeo ut *Camerales* actori, ad hoc *Judicium* convolanti, non ante processus decernant, quam *jurisdictio Cameralis* in libello disertis verbis atque specificè fundata, hoc est probata fuerit, & hinc sæpe tale decretum dari solet: **Wofern supplicant jurisdictionem Camerae (v.g. ratione personarum) fundiren wird / soll ferner ergehen / was recht ist.** Et cum ea, quæ *Rodingius*,
Blumius,

Blumius, aliique Juris atque Processus *Cameralis* Scriptores circa modos fundandæ *jurisdictionis Cameralis* scripserunt, per omnia mihi non arrideant, hinc operæ pretium esse duxi, meam hac in doctrina sententiam proponere.

§. LXII. In eo omnes consentiunt, quod *jurisdictio Cameralis* in universum fundetur, vel per modum *simplicis querelæ*, vel per modum *provocationis*.

§. LXIII. Causæ *simplicis querelæ* appellantur, quæ directo, seu immediate, statim in prima instantia ad *Cameram* deferuntur, sic ut antea in nullo alio Judicio ventilatæ fuerint, ubi nihil interest, quo modo *Camerali* Judicio subjiciantur, sive hoc fiat per *citationem*, sive per *mandatum*; & quamvis Auctor *annotat. ad Roding. Pandect. Cam. tit. 4. §. 6. & seqq.* aliique statuunt, causas *mandatorum* ad *simplicem querelam* non esse referendas, argumenta tamen illorum nihil aliud probant, quam quod *citatio*, & *mandatum* inter se differant, quod nemo in dubium vocavit; scio quidem, aliquando nomen *simplicis querelæ* in stricta significatione ad solas *citationum* causas restringi, sed exinde non sequitur, latiore hujus nominis non esse significationem, & ex *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. 12. §. ult.* satis constat, sub causis *simplicis querelæ* comprehendi etiam *mandata*.

§. LXIV. Per modum *simplicis querelæ* *jurisdictio Cameralis* fundatur, 1. ratione *personarum*, & 2. ratione *rerum*.

§. LXV. Ratione *personarum* hæc *jurisdictio* fundatur, duobus modis, vel 1. ita, ut sufficiat, solum reum *immediate Camera* subjici, vel 2. ita, ut uterque litigans, & actor, & reus, *Immediatus* esse debeat.

§. LXVI. Priori modo hæc *jurisdictio* fundatur, quando reus *immediate* Imperio subest, & *Austregæ* locum non habent, vel persona *Cameralis*, aut alia convenitur, quæ in prima instantia nullum inferiorem habet Judicem, nam
Camera

Camera jurisdictio regulariter extendenda est ad omnes personas, non exceptas. Vid. *Ord. Cam. P. 2. tit. 27. ibi: weiter setzen / ordnen / und wollen Wir.* Ad hunc modum sequentes casus in specie referuntur, I. si reus *immediate* Imperio subiectus est, *Concept. Ordinat. Cam. P. 2. tit. 39.* ut sunt Principes, Comites, Barones, & Nobiles immediati, etiam Appanagiati, vulgo *abgetheilte Fürsten / Grafen / und Herren /* item Civitates Imperiales, quo etiam pertinet, quando Immediatus aliquis propter damnum, a militibus, in territorio illius grassantibus, datum, convenitur, ab illis nimirum, quibus huiusmodi damnum illatum, quibusque contra illud nullum auxilium præstitum fuit. Vid. *Constitutio Pacis publ. de anno 1548. art. Von den Herren lösen. 24.* item causæ relaxationis juramenti ad effectum agendi, quando nimirum actor in *Camera* queritur, se ob causam civilem a Magistratu, immediate Imperio subiecto, in carcerem conjectum, & non ante inde liberatum fuisse, quam solenne juramentum, de non vindicando carcere, præstiterit, & proinde absolutionem ab illo juramento petit. II. Si Circulus Imperii aliquem Statum ex alio Circulo ad se trahit, *Rec. Imp. de anno 1548. §. Und nachdehm 49.* III. Si quis foro suo renunciavit, seque *jurisdictioni Camerali*, vel expresse, vel tacite, non opponendo exceptionem privilegii fori subjecit, dummodo hoc fori privilegium principaliter concernat favorem renunciantis, ut *Austregæ*, nam si ipsius Superioris, ceu Judicis primæ instantiæ, favorem simul respiciat, sine huius consensu renunciatio fieri nequit. IV. Si Status Imperii subditum, aut civitatem municipalem, immediate sibi subiectam, conveniat, nisi consuetudine, aut privilegio, inductum sit, ut reus coram Iudicio Principis conveniri queat. V. Si reus sit vagabundus, contra quem actor a *Camera* citationem edictalem impetrare potest, *Gail. 1. O. 1. n. 34.* si vero causa, quæ

quæ actori cum vagabundo intercedit, in *Camera* tractari nequit, v. g. matrimonialis, tum vagabundus a *Camera* hoc fine citatur, ut denominet sibi aliquem in Imperio Judicem, coram quo conveniri velit. VI. Si sit bannitus, aut regalibus, beneficiisque juris communis privatus, qui cum aliis juribus atque beneficiis fori etiam privilegium amisit, *Gail. 1. O. 1. num. 38* VII. Si sub *jurisdictione*, inter duos vel plures Immediatos litigiosa, habitat, qua de re præjudicium habet *Roding. in Pandect. Cam. lib. 1. tit. 4. num. 30.* VIII. Si persona *Cameralis*, hoc est *Camere* immediate subiecta, conveniatur, ut sunt 1. Judex, Præsides, Assessores, Advocati, Procuratores, & cæteræ personæ *Camerales* cum tota familia, & si inter hujusmodi personas quædam *Austregis* gaudeant, ut Principes, Comites, & alii, tum ratione officii in *Camera*, in cæteris vero causis coram *Austregis* conveniendi sunt, 2. Praxeos *Cameralis* studiosi, matriculæ *Cam.* inserti, *dic Practicanten* / 3. Litigantes, eorumque sollicitatores, propter contractum in loco Judicii *Cam.* initum, vel delictum ibidem commissum, conventi, & tempore instituendæ actionis ibi adhuc degentes. Hæ personæ *Camerales* in *Judicio Aulico Cesareo*, quod alias cum *Camera Imperiali* concurrentem habet *jurisdictionem*, conveniri nequeunt.

§. LXVII. Sequitur posterior modus *jurisdictionem Cameralem* ratione *personarum* fundandi, in quo requiritur, ut uterque litigator, & actor, & reus, immediate sit Imperio subiectus. Causæ, ad hunc modum pertinentes, sunt tres, 1. litigiosæ possessionis, 2. pignorationis, & 3. arresti.

§. LXVIII. Ratione *rerum* fundatur *jurisdictio Cameralis* bifariam, 1. propter *qualitatem causarum*, & 2. propter *qualitatem bonorum*.

§. LXIX. Propter *qualitatem causarum* fundatur *jurisdictio Cam.* quando *causa* ita est comparata, ut statim ad

Camera deferri possit, non attento, an reus sit mediatus, vel immediatus.

§. LXX. Hæc *qualitas causarum* oritur I. ex *singulari rei delicto*, & 2. ex *quadam causarum continentia*.

§. LXXI. Propter *singulare delictum* reus, utcunque mediatus, statim in *Camera* conveniri potest, I. in causa fractæ pacis publicæ, tam religiosæ, quam profanæ, II. in violatione privilegii *Cæsarei*, & III. in causis fiscalibus, quales sunt, I. quando contra *Auream Bullam* aliquid committitur, *Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 21. §. 1.* vel 2. contra *Ordinationem politicam*, *wieder die Pollicey-Ordnung* / quæ anno 1530. promulgata, deinde anno 1548. reformata, & denique anno 1577. renovata, auctaque est, dict. *tit. 21. §. 3.* aut 3. contra *Edictum Monetale*, anno 1559. sancitum, *wieder die Münz-Ordnung* / quo casu *Fiscalis Cam.* adversus violatorem agit ad privationem privilegii cudendi monetæ, & præterea ad poenam 40. marcarum auri puri, *Rec. Imp. de anno 1551. §. so haben Wir 46. & 49.* aut 4. contra Constitutionem de *Anabaptistis* anno 1529. sancitam, & postea anno 1544. & 1551. renovatam, aliorum subditos, ob *Anabaptismum* extorres, scienter recipiendo, 5. si quis mandatis Cæsareæ Majestatis, vel Judicii Imperialis non paruerit, *Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 21. §. 1.* aut 6. *Camerali* Judicio debitam reverentiam non exhibuerit, *Rec. 1. de anno 1654. §. damit aber 165.* vel 7. in causis, in eo Judicio pendentibus, alibi mandata inhibitoria, restitutoria, avocatoria, vel suspensoria impetraverit, qui parti adversæ, & *Fiscali Camerali* in poenam 10. marcarum auri puri condemnatur, & præterea causæ usque ad finem tractantur, dictis mandatis insuper habitis, *Rec. 1. de anno 1654. §. ebenmäßig sollen 66.* item si quis 8. contra Imperii subditum in Judicio extraneo actionem instituit, *Recess. Imp. de anno 1512. §. Wo aber hiemieder 58.*, quo casu decerni solet mandatum

tum cassatorium, atque inhibitorium, cum citatione ad videndum se incidisse in poenam violatæ *jurisdictionis* Imperii, quod quoque obtinet in appellationibus causarum civilium, ab Officialibus ad *Pontificem Romanum* ejusque *Nuncios* interpositis, *Rec. Imp. de anno 1654. §. alß sich dann 164.* si quis 9. consilio, deliberationibus, aut auxilio *Turcarum*, aliorumve contra *Christianos*, & *Romanum Imperium* interfit, *Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 21. §. 4.* qui incurrit poenam confiscationis omnium bonorum, & præterea ab Imperio excluditur, *dict. §. 4.* Et 10. si quis Assessoribus injuriam ratione ipsorum officii, vel qualitatis intulit, 11. Advocatus causæ, juramentum appellationis præstare recusans, qui incidit in poenam unius marcæ auri puri. Vid. *Comm. Decret. anno 1657. mense Januar. latum §. pen. 12.* si ex causis, ad *Cameram* per appellationem, aliave via delatis, circa restorationem, vel emendationem Judiciorum aliquis defectus deprehendatur, quando nimirum ex Judicis imperitia, negligentia, corruptione, seu malitia, ad alicujus præjudicium judicatum, justitia denegata, aut protracta fuit, quo casu tam negligentes Magistratus, quam Judices ab illis ordinati, commerita poena, per *Fiscalem Cam.* exigenda, plecti jubentur *Rec. I. de anno 1654. §. Wann sich auch 109.* si quis 13. frivole appellaverit, poena duarum marcarum auri puri coercendus, sic ut hujusmodi mulcta usque ad 20. marcas pro re nata augeri queat. *Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 31. §. 3.* vel alias 14. temerarie litigaverit, a *Camera* in poenam, *Fisco Cesareo* solvendam, condemnandus, *Rec. I. de anno 1654. §. nicht weniger 85.* 15. si *Judex inferior*, ab appellante legitime requisitus, vigore *Cæsarei Edicti* acta edere, dolose detrectaverit, qui poenam 20. marcarum auri puri incurrit, *Conc. Ord. Cam. p. 2. tit. 34. §. 11.* aut quando is 16. recusat, rationes decidendi, post insinuatæ compulsoriales edere, propterea poena duarum

marcarum auri coercendus, *Rec. I. de anno 1654. §. desgleichen sollen 60. si quis 17. illis, qui a vagis militibus instantur, imploratus auxilium non præstitit, qui in poenam 40. marcarum auri puri incidit, Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 21. §. 5.*

§. LXXII. Continentia causæ, ceu qua *jurisdictio Cameralis* quoque fundatur, est cohærentia controversiarum, propter quam illarum cognitio commode non potest separari.

§. LXXIII. Hæc est duplex, vel *conventionis*, vel *reconventionis*.

§. LXXIV. Continentia *conventionis* vel est *causæ principalis*, vel *accessoria*.

§. LXXV. Continentia *causæ principalis* est triplex, vel 1. *plurium personarum*, vel 2. *plurium rerum*, vel 3. *plurium actionum*.

§. LXXVI. Continentia *plurium personarum* vel est *actorum*, vel *reorum*.

§. LXXVII. Continentia *plurium actorum* est, quando actioni, in *Camera* institutæ, tertius aliquis pro suo interesse accedit, seu intervenit, utcunque is sit mediatum, aut privilegiatum Judicem habeat, *l. 14. ff. h. t. l. 17. & 22. ff. de Judic. Roding. in Pand. Camer. lib. 1. cap. sing. de continent. causar. §. 50. & seqq.*

§. LXXVIII. Continentia *plurium reorum* est, quando plures rei, diversis Magistratibus in Imperio *Rom. Germanico* subjecti, in *Camera*, ceu *Judicio omnium superiori*, citantur.

§. LXXIX. Hæc *plurium reorum continentia* bifariam procedit, vel *desiderante actore*, vel *desiderante reo*.

§. LXXX. Continentia *reorum*, quæ, *desiderante actore*, procedit, est, quando actor adversus plures reos, diversis *jurisdictionibus* subjectos, statim in *Camera Imperiali* actionem

nem instituit, eosque omnes ibi citari desiderat, *l. 6. §. 1. ff. de edend. l. 1. ff. de quib. reb. ad eund. jud. eat.* utut concurrant rei Clerici, vel alii privilegiati, dummodo actio instituta non concernat negotium *ecclesiasticum*, sed *seculare*.

§. LXXXI. Continentia, quæ, *desiderante reo*, inducitur, fit *adсистента litis* causa, quando nimirum ex pluribus rei controversæ consortibus, unico tantum, in *Camera* convento, desiderante, reliqui quoque pro *adсистencia litis* citantur, qui etiam inviti ibidem propter *continentiam causæ* comparere tenentur, utcunque privilegium fori habeant, *l. 47. pr. ff. de re jud. l. 7. C. quomodo & quand. jud. sent. profer. Roding. cit. loc. §. 16.*

§. LXXXII. Continentia *plurium rerum* est, quando plures res, in diversis territoriis Imperii *Rom. Germanici* sitæ, statim in *Camera* petuntur, *l. 38. ff. de judic. Vid. Ord. Cam. p. 2. tit. 21. §. Wo auch zwischen 2c.*

§. LXXXIII. Continentiam *plurium actionum* voco, quando actori contra reum *plures actiones*, & quidem omnes principales, competunt, sic ut una earum in *Camera* instituta, reliquæ quoque cum illa in eodem libello cumulari possint, utut *Camera jurisdictio* in cunctis hisce actionibus non sit fundata, *l. 10. C. de judic. l. 30. ff. eod.*

§. LXXXIV. Continentia *causæ accessorie* dicitur, qua cognitio *causæ incidentis*, vel *accessorie* ad *Cameram* pertinet, propterea, quod de causa principali judicat, *l. 3. C. de judic. utcunque incidens* quæstio quodammodo sit spiritualis, ut matrimonium, jus patronatus, & similes aliæ, dummodo de facto, vel quocunque possessorio illarum tantummodo quæeratur, *Roding. cit. loc. §. 20. & seqq.* Huc quoque pertinent sequentes casus, quos vulgo Doctores ad præsens caput non referunt, ut 1. quando pars litigans ratione residui salarii ab Advocato, aut Procuratore *Cam.* convenitur, 2. si Commissarius, a *Camera* datus, partem impetrantem

ad solvendum salarium convenit, 3. quando Commissario *Camerali*, qua tali, injuria infertur, & 4. si quis propter sumtus, in executionem factos, ab executore conveniatur, *Conc. Ord. Cam. p. 2. tit. 17.*

§. LXXXV. Sequitur *continentia reconventionis*, qua reus, in *Camera* ab actore aliquo conventus, contra hunc vicissim actionem, quæ *reconventio* appellatur, instituit, *l. 14. C. de sentent. & interloc. omn. jud.* tametsi actor sit Clericus, vel *Austregis*, aut alio privilegio fori gaudeat.

§. LXXXVI. Præterea, ut supra dictum fuit, *jurisdictio Cameralis* fundatur quoque *intuitu bonorum*. Hoc contingit, quando aliquis propter feuda, vel bona, Imperio immediate subjecta, actione aliqua convenitur, utcumque reus, possessor illorum bonorum, Imperio immediate subjectus non sit, *Gail. 1. O. 10.* ut proinde hac ratione Clerici ratione territorii, vel bonorum, quæ ab Imperatore, & Imperio tanquam feuda recognoscunt, coram *Camera* quibuscunque actionibus realibus recte conveniantur. Quo etiam pertinent bona ecclesiastica, & res spirituales, quando nimirum controversia circa possessionem harum rerum versatur, tradunt enim Doctores, hoc possessorium non esse spirituale, sed temporale, *Gail. 1. Obs. 37. n. 5.* Et præterea, si alicui a *Cæsare* sit concessum privilegium, aut jus percipiendi contributiones alicujus civitatis Imperialis, vel feudi, & lis super eo oriatur, tum ex hoc capite *ratione rerum* est fundata *jurisdictio Cameralis*.

§. LXXXVII. Tandem per *provocationem* Judicii *Cam.* *jurisdictio* quoque fundatur; ubi tamen necesse est, ut quis hanc *provocationem* faciat a Judice, *Camere* immediate subjecto, utut aliquando *provocationes*, a mediato factæ, in *Camera* admittantur, si nimirum Immediatus 1. justitiam notorie denegaverit, *Ordin. Cam. part. 2. tit. 29. in pr.* quo tamen casu, accurate loquendo, non tam per *provocationem*, quam

quam per *viam simplicis querelæ*, & quidem ex capite denegatæ justitiæ causa ad *Cameram* deferatur, *Myns. cent. 3. Obs. 55. & 57.* vel 2. sit suspectus, aut 3. Judex esse nolit, & sponte sua causam ad Superiorem remittat. Vid. *Ordin. Cam. part. 2. tit. 29. in princ.* cujus hæc sunt verba: **es soll keine appellation an dem Kayserlichen Cammergericht angenommen werden / die nicht gradatim geschehen / und die einen nähern Richter hätte; es wäre dann / daß der nächste Unterrichter dem appellanten kündlich das Recht versagt / oder der Sachen verwand / oder sonst auß rechtmässigen Ursachen nicht Richter seyn könnte / oder wolte.** Quando itaque per hujusmodi *provocationem* fundatur *jurisdictio Cameralis* nihil amplius requiritur, quam ut demonstretur, Judicem, a quo fit appellatio, vel alia *provocatio*, esse Immediatum, quod plerumque hac formula in libello exprimitur: **zumahlen dieses höchsten gericht's jurisdiction, ob notoriam Domini Judicis a quo immedietatem, zur gnüge fundiret ist.** Et quamvis ad introducendam appellationem plura requirantur, ut v. g. summa appellabilis, libellus gravaminum, & alia, ea tamen ad modum fundandi hanc *jurisdictionem* referri nequeunt.

§. LXXXVIII. Cum itaque ex præcedentibus satis intelligatur, me in fundanda *jurisdictione Cam.* insuper habita doctrina *Rodingii*, & *Blumii*, aliorumque Scriptorum *Cameralium*, novas divisiones fecisse, hinc causa etiam proponenda est, quare communis doctrina hac in re mihi displicuerit, & ~~quoniam~~ ^{cum} circa *provocationum* causas, *jurisdictionem Cameralem* fundantes, non dissentiam, hinc videamus saltem ea, quæ de causis *simplicis querelæ*, quoad præsentem materiam, a *Rodingio* relata fuerunt. Hæc ex sequenti schemate commode cognosci possunt:

Jurisdi- ctio Came- ralis in causis sim- plicis que- relæ fun- datur, vel ratione	{ <i>Persona- rum</i>	{ <i>Factorum,</i> quæ sunt decem,	{ 1. Violatio pacis publicæ, 2. Res fiscales, 3. Lis inter duos Immediatos de possessione, 4. Pignoratio, 5. Arrestum, 6. Causæ mandatorum S. C. 7. Juramentum de non vindican- do carcere, 8. Diffamatio, 9. Justitiæ denegatio, vel protra- ctio, 10. Violatio privilegii Cæsarei.
	{ <i>Causa- rum, & tum vel ratione</i>	{ <i>Rerum,</i> quæ sunt vel	{ <i>Immediata</i> { <i>Bona, vel</i> { <i>Mediata, diversis juris- dictionibus</i> subjecta. { 1. Commissiones ad per- petuam rei memoriam, 2. Executiones senten- tiarum, 3. Declaratio pœnæ compulsorialium, 4. Datio, & confirmatio tutorum, 5. Reductio a laudo con- tra Immediatos, 6. Causæ usurariæ, 7. Causæ restitutionis proscriptorum, 8. Causæ executionis bannitorum, 9. Causæ refusionis sum- tuum, ad conservatio- nem pacis factorum.
		{ <i>Actus judicia- les, qua- les sunt</i>	

§. LXXXIX. Heic statim *Rodingio*, omnes modos, *jurisdictionem Cam.* per *simplicem querelam* fundantes, ad *solas personas*, & *causas* restringenti assentiri nequeo, cum satis constet, eum modum, quo aliquis ratione bonorum, immediate Imperio subjectorum, in *Camera* actione reali convenitur, ad *causam* referri non posse, & præterea decem facta, a *Rodingio* enarrata, per omnia ad modum illum, quo ratione *causarum* fundatur *jurisdictio Cameralis*, non pertinent, sed pleraque eorum ad modos, hanc *jurisdictionem* intuitu *personarum* fundantes, deputari debent. Et quamvis id ex modis, supra a me relatis, haud difficulter cognoscatur, juvabit tamen, ea jam prolixius ostendere. In lite, inter duos Immediatos de possessione existente, propter solam *personae qualitatem* cognitio *Cameralis* fundatur; nam sane in hujusmodi controversia, ad *Cameram* deferenda, reus immediate Imperio debet esse subjectus. Quod vero in actore hoc etiam requiritur, ut nimirum is, æque ac reus, Imperio immediate subjectus sit, illud sententiæ meæ nihilquicquam refragatur, quin potius eam confirmat, satisque probat, in præsentī lite ratione *personarum jurisdictionem Cameralem* omnino fundari, dum heic utraque persona litigans, & actoris, & rei, Imperio immediate subjecta esse debet; nam quod *Camera* propter litem, de possessione inter duos Immediatos existentem, in prima statim instantia adiri possit, hoc vel *qualitati* hujusmodi *facti*, vel *qualitati* dictarum *personarum* imputandum est. Et quando hoc ad solam *facti qualitatem* Scriptores *Camerales* referunt, tum necesse est, ut concedant, hujusmodi casu *Cameram* inter mediatos, litem de possessione habentes, judicare quoque posse, si nimirum sola *facti qualitas* ad fundandam hanc *jurisdictionem* sufficit. Si respondeant, ad *jurisdictionem Cameralem* circa *litigiosam possessionem* requiri quoque *personarum immedietatem*, id rursus

inserviet meæ sententiæ, nam ubi conditio, & qualitas personæ efficit, ut quis in *Camera* forum sortiatur, ibi utique *ratione personarum* Judici competit cognitio, jurisque dicendi potestas. Sed heic nobis occurritur, quod ad præsentem modum fundandi *jurisdictionem Cameralem facti* etiam *qualitas* requiratur. Quamvis id non negem, sed ultro largiar, ad mandata, super *litigiosa possessione* decernenda, requiri controversiam, seu litem, super possessione existentem, non video tamen, qua ratione id ad modum fundandi *jurisdictionem* referri queat; illa enim, quæ requiruntur ad id, ut Judex quid jubere, vel contra aliquem decernere possit, nihil faciunt ad ipsam *jurisdictionem* fundandam, utcunque ad specialem actoris intentionem probandam necessaria sint. Sic actionem ex *l. diffamari s. C. de ingen. manum.* ad illa quoque facta retulit *Rodingius*, in quibus *jurisdictio Cameralis* intuitu *causarum* fundatur. Sed si diffamata sit persona *Cameralis* v. g. Procurator, an heic propter *facti qualitatem jurisdictio Cameralis* fundata erit? Sane in hac re inter membrum Imperii immediatum, & personam *Cameralem*, nulla obtinet differentia, idem est factum, eadem diffamatio, & quod hoc casu Procurator *Cameralis* diffamantem in *Judicio Cam.* convenire queat, id non efficit factum diffamationis, sed persona Procuratoris, immediate *Camera* subjecta; nam utut in actione *l. diffamari* requisita, ad dictum factum pertinentia, probari debeant, hæc tamen non ad fundandam *jurisdictionem* *Judicii Cameralis*, sed ad probandam actoris intentionem spectant, quæ duo accurate distinguenda sunt. Eadem ratione in causa *pignorationis jurisdictio Cameralis* propter solam *qualitatem personarum* fundatur, non vero respectu hujus *causæ*; nam quod litigantes heic Immediati sunt, id facit *Judicium Camerale* competens, & proinde illius *jurisdictionem* fundat, requisita vero *pignorationis* operantur, ut hujusmodi

modi speciali remedio locus sit. Eadem in *arresto*, a *Rodingio* perperam etiam ad *facta*, *jurisdictionem Cameralem* fundantia, relato, observari debent, sic ut in hujusmodi *arrestis* controversia *jurisdictio Cameralis* non propter *qualitatem facti*, sed sola *personarum consideratione* fundetur, ut proinde crediderim, in hac re non sufficere, si quis dicat: **und dann dieses höchsten Gerichts jurisdiction ex qualitate facti gnugsam begründet ist**, verum sequenti modo fundatio *jurisdictionis* ad *personarum qualitatem* referenda erit: **und dann dieses hochpreißl. Cammergerichts jurisdiction inter Status utrinque immediatos ohnzweyselbahr fundiret ist / sonst auch alle requisita Constitutionis Arrestorum gnugsam justificiret sind.**

§. XC. Quid porro de *Mandatis S. C.* dicendum est? Hæc *Rodingius* cum communi *Cameralium* Scriptorum Schola ad illos modos, quibus *ratione facti jurisdiction Cameralis* fundatur, retulit, quod mihi nunquam arrisit, sed magis est, ut existimem, *Mandata* non esse specialem modum fundandi *jurisdictionem*; quid enim si contra personam, mediate Imperio subjectam, *Mandatum* petatur? Heic fane id decernendum esset, si solum *Mandatum* ad fundandam *jurisdictionem* sufficeret. Quid si adversus personas *Camerales Mandata* decernuntur? Hoc fane casu, nullo alio modo, quam propter *qualitatem personarum* fundata est *jurisdiction Cameralis*. Et sicuti nemo asseruerit, *citationes* esse modos, quibus *jurisdictio* fundatur, ita etiam de *Mandatis* id asserendum non est, quippe cum ante de fundata *Judicii Cameralis jurisdictione* constare debeat, quam *citationes*, vel *Mandata* decernantur.

§. XCI. Tantisper dixisse sufficiat de secunda differentia, inter *jurisdictionem Romanam*, & *German.* obtinente, sequitur tertia differentia, secundum quam *Jure Romano jurisdiction* quoad personas, & causas ecclesiasticas nul-

lam distinctionem recipit, sed Jure Canonico, & moribus hodiernis, 1. quibusdam personis ecclesiasticis, ut Episcopis, aliisque, *jurisdictio secularis* etiam cum regalibus competit, & 2. Judicibus secularibus apud *Catholicos jurisdictio ecclesiastica* non competit. Et quamvis postea per *Pacem Religiosam*, & *Instrumentum Pacis Osnabr. art. V. §. 48. jurisdictio ecclesiastica* Papalis, quoad *Evangelicos*, suspensa fuerit, *Catholici* tamen eam inter se retinuerunt, sic ut hac in re distinguendum sit inter eos *Catholicos*, qui sub Principe, vel Magistratu, *Rom. Catholica* religioni addicto, vivunt, & inter alios, sub Magistratu, *Evangelica* religioni addicto, habitantes. Illi quoad causas ecclesiasticas subjiciuntur Judicibus ecclesiasticis, & si ipsi Principes sunt ecclesiastici ordinis, tum Officiales, nomine ipsorum Judicia exercentes, in civilibus etiam causis cognoscunt, & ab illis in hujusmodi causis ad *Cameram*, vel *Judicium Aulicum* appellandum, cum in ecclesiasticis causis ad Pontificem *Romanum*, vel Nuncium ejus procedant appellationes, ita tamen, ut in causis mixtis, v. g. matrimonialibus, decimarum, & aliis, in arbitrio partis gravatae sit, an a sententia, ab Officiali lata, ad *Cameram*, an vero ad Nuncium Apostolicum appellare velit, si nimirum mera juris quaestio incidat, nam si simpliciter de ipso facto controversia existat, ad *Cameram* appellatio procedit, qua de re notabile praejudicium, ceu sententiam, anno 1677. die 13. Septemb. latam, literis mandavit *Roding. in Pandectis Cameral. lib. 1. tit. 23. §. 18.* Hi vero, qui in Provinciis *Evangelicorum* Principum vivunt *Catholici*, horum Principum, seu Magistratuum suorum *jurisdictionem* in causis etiam ecclesiasticis agnoscere tenentur, qua de re saepenumero diversae religionis Principes, vicina territoria habentes, pactis, atque transactionibus suae religionis confortibus prospiciunt, cujusmodi transactiones inter gloriosissimae memoriae Principes Fridericum Wilhelmum

helmum Electorem *Brandenburgicum*, & Philippum Wilhelmum Ducem *Neoburgicum*, partim intuitu Ducatus *Cliviensis*, & Comitatus *Marcani* atque *Ravensburgensis*, & partim respectu Ducatus *Montensis*, & *juliacensis* celebratae fuerunt, sic ut *Catholici Clivienses*, & *Marcani* eam *jurisdictionem*, quæ potissimum per transactionem, anno 1672. die 26. Aprilis initam, & quidem artic. So viel nun die geistliche *jurisdiction* &c. definita fuit, in causis ecclesiasticis agnoscere teneantur, *Ravensburgenses* vero *Catholici* in causis ecclesiasticis, juxta *articulum IV. §. 3.* dictæ transactionis, inveteratam consuetudinem sequantur. In hac transactione definitum etiam fuit, quid circa *jurisdictionem ecclesiasticam* intuitu *Evangelicorum Montensium*, & *juliacensium* observari debeat, quæ de re in *artic. 9.* sequentia occurrunt: §. 1. Damit es auch der Jurisdiction halber in geistlichen Sachen / welche die Reformirte und Lutherische angehen / ins künfftige in diesen Herzogthümbern Gütlich und Berg seine richtigkeit habe / soll keine censur, disciplin, matrimonial- und dergleichen Sachen / welche sonst bey den Evangelischen ad forum Ecclesiasticum oder mixtum gehören / vor denen Land-Dechanten oder andern geistlichen Römisch-Catholischen Gerichtern gezogen / sondern von denselben gänzlich befreyet seyn und bleiben. §. 2. Und dahero mögen die Evangelische wen sie untereinander in Ehesachen streitig werden / sich bey den Synoden / Classibus, Presbyteriis, Consistoriis, Inspectorio, oder bey ihren Seelsorgern angeben / welche dan die Parthenen / zu sich zu veranlassen / sie zu vergleichen / und in der güte voneinander zu setzen / allen fleiß anzuwenden. Wan aber die güte zum längsten innerhalb drey Monathen nit verfangen wolte / alsdan sollen sie die Sachen an ihrer Fürstl. Durchl. Regierung zu Düsseldorf verweisen / welche Regierung eine jede Sache in dreyen Schriften hinc inde von 14. Tagen oder zum läng-

sten von drey zu drey Wochen ohne verstattung unnötiger und zum höchsten der zweyten dilation instruiren lassen. Und wan sie völlig instruiert ist / die Acta prævia inrotatione entweder an eine derselben Religion zugethane bewehrte Juristen Facultät / oder andern der Religion zugethanen Unpartheischen Rechtsgelehrten / nachdeme die Sache der einen oder andern Evangelischen Religion Verwandten concerniret / zur rechtlicher decision, ohne daß die Partheyen wissen wohin / zu verschicken und aufzustellen. §. 3. Was nun dergestalt erkandt / dasselbe soll von mehrgemelter Regierung zur execution gesetzt / und davon keine appellation noch revision gestattet werden / jedoch wann sich ein / oder das ander / oder auch beyde theile beschwehret fänden / und etwas / so in vorigen Actis nicht gewesen / oder nicht recht aufgeführt / nachmahls ausführen wolten / und sich bey der Regierung anmeldeten / alsdan sollen jedwederem theile noch zweene sätze verstattet / und mit instruction auch verschickung der Acten / eben wie vorgedacht / verfahren werden. §. 4. In denen fällen aber / wann zwischen Röm. Catholischen und Evangelischen Unterthanen Ehestreit vorfället / folget der actor das forum rei, und wird der Evangelische nach denen von den Evangelischen angenommenen / der Römisch-Catholische aber / nach den Römisch-Catholischen geistlichen Rechten / insonderheit in puncto divortii & repudii gerichtet.

§. XCII. Heic juvabit cognoscere, quid nomine *causarum ecclesiasticarum* veniat, ac quænam controversiæ eo referendæ sint. Communis scriptorum Schola hac in parte certi nihilquicquam, & quod ab omni parte beatum esset, tradidit. Qui autem Reipublicæ atque religionis in ea indolem exactius trutinabit, deprehendet, inter alias muneris partes Principi religionis quoque curam incumbere, sed hæcenus saltem, quatenus per eam Reipublicæ tranquillitas vel conservari, vel promoveri potest. Nam quod alii autumant,

autumant, etiam ut homini in futura vita bene sit, seu de æterna subditorum salute Principis esse, providere, illud solidioris Philosophiæ præceptis repugnat, prout alii affatim commonstravere. Finis igitur Reipubl. determinat heic Principis jus circa sacra; quod apud *Evangelicos* ex superioritatis territorialis potestate arcessendum est.

§. XCIII. Ubi in genere pro regula observari debet, illas causas esse *ecclesiasticas*, quæ circa personas, & res *ecclesiasticas*, qua tales, versantur. Dico: *qua tales*, nam si Clerici non qua tales, sed quatenus bona secularia possident, actione reali convenientur, Judicium seculare locum habebit. *Carpz. in jurispr. Eccles. l. 3. def. 7.* Præter causas *ecclesiasticas*, aliæ etiam *mixti generis* causæ dicuntur, & quidem sequentes, 1. relaxatio juramenti, 2. usuraria pravitatis, 3. causæ fagarum, & fortilegiorum, & 4. causæ miserabilium personarum, quæ ad *jurisdictionem ecclesiasticam* pertinent, si in illis de jure quærat, *secularis* vero *jurisdictione* etiam obtinebit, quando de ipso facto controversia occurrit.

§. XCIV. Cum certum sit, causas *ecclesiasticas* ad *Cammeram* non pertinere, hinc quæritur, quid juris sit, quando controversia *ecclesiastica* inter personas immediatas oritur, & præprimis, si illæ *Austregis* gaudeant, & an ejusmodi lis ad *Austregarum* Judicium pertineat. Illis, qui independentem plane potestatem Principum *Evangelicorum*, quoad controversias *ecclesiasticas* asserunt, facile est, negativam comprobare. Sane a nemine quoad rem aliquam dependens, & præter Deum alium superiorem haud agnoscens, necessum haud habet, se hominis alicujus ac Judicis decisioni subicere, sed ipse pro lubitu, independentiæ vi, statuere, ac decernere poterit, dummodo contra leges divinas, tam naturales, quam positivas, universales scil. nihilquicquam committatur, quod tamen an factum sit, nec ne,

ne, nemo ex ipsa hac independentiæ indole, cognoscere ac determinare valet. Præterea sequenti argumento incompetencia *Austregarum* circa dictas Immediatorum causas *ecclesiasticas* evincitur. Scilicet privilegia *Austregarum* re ipsa nihil aliud sunt, quam exceptiones a *jurisdictione*, *Camera* in prima instantia alioquin in personas, Imperio immediate subjectas, competente. Jam ipsa *Camera jurisdictione* in spiritualibus non est fundata, ideo nec spirituales causæ inter eas sunt referendæ, quæ ad *Austregas* pertinere possunt, nam exceptio necessario esse debet de regula, & de contentis sub eadem.

§. XCV. Non desunt tamen, qui calculum affirmativæ addidere sententiæ, scil. tales causas in prima instantia cognitioni Judicum *Austregarum* deferendas esse. Doctores numero non pauci, inter quos *Vultejus*, qui in causa quadam illustri præjudicio hanc opinionem comprobavit, item *Mindan. de Process. cap. 10. num. 4. & Ziegler. quoque in Comm. concl. §. Austrega, Conclus. 2. n. 2.* Palmarium istorum argumentum est: in *Ord. Cam. part. 2. tit. 4.* primæ illud instantiæ privilegium Principibus, & Statibus immediatis in genere, in quibusvis causis, nullo prorsus habito discrimine, concessum, & ideo generalem hanc dispositionem generali quoque intellectu de omnibus causis assumendam esse, arg. *l. 1. §. cum urbem ff. de off. præfect. urb. l. Julianus ff. de leg. 3.* idque eo magis hoc casu observandum esse, cum verba in *Ord. Cam. cit. loc. ibi: Warumb oder wes uhrsachen das wäre /* singularem generalitatis emphasin spirent, geminata enim simplicibus solere esse fortiora, *l. 22. C. ad Sct. Vellejan. & animum omnino deliberatum, & destinatum declarare l. 4. ff. de fidejuss. tutor.* Imo in ipso textu *Ord. Cam. p. 2. tit. 2. in pr.* manifeste quoque causarum spiritualium injici mentionem, hisce nimirum verbis: *mit rechtfertigung Churfürsten / Fürsten / oder Fürst-*
mässi-

mässigen / geistlicher / oder weltlicher um spruch und forderung / die ihrer einer zum andern hätte oder gewinne / soll es 2c. Quamquam autem hoc ratiocinium non de nihilo sit, *Austregarum* tamen hac in parte Judicium adstruere non valet. Nam in *Ord. Cam.* ea non fuit voluntas Ordinum Imperii, ut in quibusvis causis Judices *Austregarum* concederentur, sicuti multis id instantiis probari posset. Alter vero ex *Ord. Cam.* textus, utpote de personis tam secularibus, quam ecclesiasticis, accipiendus, nihilquicquam in contrarium militat, & verba illius: **spruch und forderung** / terminis habilibus, non vero controversiis ecclesiasticis adaptanda sunt. Vid. *Reinking. de Regim. Secul. & Eccles. lib. 3. c. 1. L. X. num. 42. & seq.*

§. XCVI. Cum matrimoniales causæ ad ecclesiasticas referantur, hinc in *Camera* quoque disceptari nequeunt. Vid. *Ord. Cam.* ut & *Concept. Ordinat. part. 2. tit. 1. §. ult.* Sed & in hoc passu de Immediatorum controversiis matrimonialibus non adeo inter Doctores convenit, quodnam Judicium heic pro competente agnoscendum sit. De Protestantium ejusmodi causis loquor. Nonnulli Imperatori in hisce litibus decisionem adsignant, in quorum opinionem Dn. *Textor* concessit ad *Rec. Imp. noviss. Dissert. 1. th. 74.* Contra vero *Ziegler. in Comment. Conclus. §. Austrega concl. 2. & Vultej. ad L. 1. n. 49. in fin. C. ubi Senatores vel Clariss.* tales controversias *Austregarum* decisioni subdunt. Alii rursus malunt, Principes, & Status immediatos A. C. coram suis Consiliariis conveniendos esse, cum in ecclesiasticis, & spiritualibus, propter suspensam jurisdictionem Pontificiam, superiorem non recognoscant. *Reinking. d. l. n. 50. Myler. de Stat. Imp. p. 1. c. 20. n. 19.* Inveniuntur tamen, qui & hasce Principum controversias a Judicio *Camerali* haud exemptas esse, contendunt, & quidem ex hoc fundamento: Judicium *Cameral*e Ecclesiasticis juxta ac Secularibus

Imperii Principibus, & Statibus originem debere, atque adeo ab iis simul *jurisdictionem* habere, qui de causis matrimonialibus cognoscendi jus habent. Verum quam lubrico hoc argumentum nitatur fundamento, quivis facile perspiciet; hinc in re tam aperta plura proferre, supervacaneum esset.

§. XCVII. Quarta differentia: Jure *Romano* nulla obtinuit *jurisdictio feudalis*, sed in Imperio *Rom. Germanico* peculiariter dantur Judicia *feudalia*, in quibus controversiæ *feudales* ventilantur, cujus differentiae ratio in promptu est, quoniam nimirum *Romanis feuda* olim incognita fuerunt, quæ tamen in *Germania* passim frequentantur.

§. XCVIII. De hac *feudali jurisdictione* admonendi sumus, causas *feudales* certa ratione a Judicio *Camerali* exemptas esse. Majora *feuda*, eatenus cognitioni *Camerali* subsunt, si lis in possessorio summario circa eadem ventiletur. Ordinarium possessorium, ut & petitorium circa ejusmodi majorum *feudorum* controversias saltem ab Imperatore, & Paribus curiæ discutiendum venit. Quod si minorum *feudorum* intuitu controversia sit, tum *Camerales* judicare poterunt, & Consilarii quoque Aulici, si *Cameram* prævenerint. De *feudis* Imperii majoribus res non adeo expedita quibusdam creditur, quis pro Judice competente in iis habendus sit. Non infimi subsellii Auctores heic in diversa abeunt. Verum quantum dictam meam attinet sententiam, illa sequentibus fulcitur fundamentis: primum est singulare Principum *Germaniæ* jus, quod solum Imperatorem absque Paribus curiæ in ejusmodi causis judicare prohibet. Deinde & Constitutio Imperii hac in parte Ordinibus Imperii, seu Paribus curiæ, favet, utpote qua cautum, ut in causis, quæ Principis Imperii vitam, vel honorem, aut *feuda* concernunt, Imperator tam Ecclesiasticos quam Seculares Principes, imo etiam Abba-

Abbates, principali dignitate conspicuos, adhibeat. Ex-
tat hæc dispositio in *Rec. Imp. de anno 1466*. Et quæso *feuda*
regalia dependentne à solo Imperatore? Minime, sed a
toto Imperio; ergo nec cognitio de iisdem uni Impera-
tori, sed Paribus curiæ quoque attribuenda erit; atque hanc
ipsius olim Imperatoris *Friderici III.* sententiam fuisse, com-
probari poterit; ita enim in literis ad *Henricum Bavariæ*
Ducem confessus fuit: *daß Fürsten Sachen für den Keyser*
allein / mit zuziehung der Fürsten-genossen / nach Fürsten-
recht sollen gewiesen werden. Cur aliam sententiam fove-
remus? cum observantia quoque pro illa stet. Sic olim
Sigismundus Imperator, datis ad Concilium *Basiliense* lite-
ris, controversiam de Electoratu inter *Henricum Lauen-*
burgicum, & *Fridericum Saxonie Ducem* exortam, & ad
Concilium *anno 1415.* delatam, ad forum suum remitti pe-
tiit, Parium curiæ adhibito consensu, eam terminaturus.
Non aliter quoque, quam cum consensu ac cognitione Pa-
rium Curiae, dissidium inter *Henricum*, & *Albertum Bava-*
riæ Duces exortum, ab eodem Imperatore *Constantie* com-
positum, legitur. Plura exempla rerum *Germanicarum* An-
nales nobis hac de re suppeditant, illud, quod dixi, lucu-
lenter satis comprobantes. Conf. *Limn. lib. 2. Jur. Publ. p.*
1. c. 9. n. 32. seqq. ubi latius hæc persequitur, & contraria
quoque refutat. *Lehman. in Chron. Spir. lib. 2. cap. 9. Schrad.*
de Feud. p. 10. Sect. 2. num. 14. Fridberg ad Burcholdum q. 2.
Disß. 20. n. 3. per tot. Conf. disput. mea *de vera ac genuina*
Jurisdictionis Cameralis indole §. 47. Inter dissentientes præ-
ter alios invenio *Reinking. lib. 1. class. 4. cap. 19. Buxtorf. ad*
A. B. th. 62. lit. C. & D. Carpzov. de Lege Regia cap. 9. Sect.
12. n. 27. & Stamler. de Reserv. Imper. §. 38. Sed cum illo-
rum argumentis ab aliis satis superque satisfactum sit, hinc
ulterius hisce non esse inhærendum, censeo.

§. XCIX. Quinta differentia: Jure Romano incognita
fuit

fuit *jurisdictio forestalis*, quæ tamen apud nos certam *jurisdictionis* speciem efficit, & quidem ex hac ratione, quia olim *Romani* Imperatores sibi solis venationem non vindicarunt, sed eam omnibus subditis promiscue concesserunt, ut proinde etiam in Republica *Romana* certa *jurisdictio* circa venationem, & sylvas incognita fuerit. Sed cum hodie jus venandi inter regalia referatur, & justissime a venationibus privati passim arceantur, hinc utile etiam erat, certis personis super hac re *jurisdictionem* tribuere, & per ejusmodi Judices *forestales* curare, ne subditi in sylvis, & aliis fundis rem illicitam, juriq; Principis repugnantem, facerent.

§. C. Sexta differentia: Jure *Romano* *jurisdictio* non fuit distincta in inferiorem, & superiorem, sed in Imperio *Romano Germanico* hæc distinctio frequentem habet usum, sic ut inferior *jurisdictio*, das *Nieder-gericht* / ad causas civiles, & minora delicta restringatur, superior autem *jurisdictio* das *Halß- oder Peinlich-Gericht* / ad causas criminales, & delicta graviora pertineat. Conf. *Carpzov. in Praxi Crim. quest. 109. num. 28. & 33.* ubi exposuit, quæ causæ ad inferiorem, vel superiorem *jurisdictionem* referendæ sint. Ideo vero hæc distinctio natales tantummodo debet Juri *Germanico*, quoniam hoc jure *jurisdictio* est fructuosa, &, prout mox declarabitur, sæpenumero patrimonialis, sic ut vel sola inferior, vel aliquando etiam superior in patrimonium concedatur *jurisdictio*. Et cum apud *Romanos* *jurisdictio*, ceu in qua onus magis erat, quam commodum, in patrimonium non concederetur, hinc sponte sua fluit, dictam distinctionem ibidem plane incognitam fuisse.

§. CI. Septima differentia: Jure *Romano* *jurisdictio* tantummodo fuit *personalis*, seu *administratoria*, in præcedentibus explicata, verum præter hanc in *Germania* alia etiam *realis*, seu *patrimonialis* obtinet *jurisdictio*, nam cum apud nos, secundum ea, quæ in præcedenti §. relata fuerunt, varia

varia ex *jurisdictione* proveniant commoda, ut proinde illa fructuosa dicatur, hinc evenit, ut illi, quibus a Principe *jurisdictio*, vel pago, vel castro adhærens, conceditur, non solum sibi, verum etiam sæpenumero heredibus suis prospiciant, sic ut hæc *jurisdictio* sit *patrimonialis*, & ad heredes, atque successores quoque transeat. Ubi mihi non arridet conjectura illa, qua existimatur, potestatem, nobilibus in homines proprios competentem, mutatam fuisse in *jurisdictionem patrimoniale*m, satis enim intelligitur, ex causa, paulo ante descripta, indolem *jurisdictionis patrimonialis* apud *Germanos* coepisse. Si autem hæc *patrimonialis* a Principe concessa est *jurisdictio*, controversum est, an intelligatur data privative, an cumulative, an vero subordinate, hoc ultimum cum *Struvio exerc. 4. th. 80.* & in *Synt. Jur. Feud. cap. 6. aph. 18.* mihi verissimum videtur.

§. CII. Octava differentia: Jure *Romano* *jurisdictio* nunquam per præscriptionem acquirebatur, sed apud *Germanos* inter modos, quibus *jurisdictio patrimonialis* acquiritur, numerari etiam debet præscriptio, cujusmodi diversitatis ratio ultro ex præcedentibus intelligitur, quia nimirum hodie in bonis, & patrimonio etiam existit *jurisdictio*, & proinde modi, quibus aliæ res, patrimonium nostrum augentes, acquiruntur, huic objecto quoque applicari debent, quod tamen Jure *Romano* secus se habebat.

§. CIII. Hæc, quæ in præcedentibus a §. s. hucusque retuli, pertinent ad *jurisdictionis constitutionem*, nunc ordo postulat, ut de illius *defensione*, seu *tutione* differamus. Ad hanc tractationem spectant tria Edicta, defendendæ *jurisdictionis* causa a Præatore apud *Romanos* proposita.

§. CIV. Primo Edicto poena 500. aureorum statuta fuit in eos, qui id, quod perpetuæ *jurisdictionis* causa in albo Prætoris propositum erat, corruperant, secundum sequentia verba, ab *Ulpiano* in *l. 7. pr. ff. h. t.* relata: *si quis*

id, quod jurisdictionis perpetuae causa, non quod, prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum aureorum judicium, quod popolare est.

§. CV. Album Prætoris, ab albo colore dictum, erat tabula, in qua ea, quæ ad modum procedendi, vel *jurisdictionem* pertinebant, a Prætore palam proponebantur, ut unicuique legendi potestas esset.

§. CVI. Hoc album aliud *perpetuum* fuit, aliud *temporale*.

§. CVII. Album *perpetuum* ea comprehendebat, quæ *perpetuae jurisdictionis* causa erant proposita.

§. CVIII. Hoc rursus duplex fuit, vel *Edictorum*, vel *Formularum*, sive *Actionum*.

§. CIX. Album *Edictorum* Prætoris *Edicta* comprehendebat; proponebant enim Prætores, quibus de rebus, aut quomodo jus essent dicturi, quamdiu Magistratu fungerentur, *l. 2. §. 20. ff. de orig. jur. l. 7. h. t.* cujusmodi mos obtinuit, usque dum *Salvius Julianus* perpetuum *Edictum* faceret. Et quamvis hoc album singulis annis mutatum fuerit, intuitu tamen illorum decretorum, quæ *perpetuae jurisdictionis* causa non erant proposita, *perpetuum* dici poterat.

§. CX. Album *Formularum*, sive *Actionum* appellatur, in quo *formula actionum* descriptæ erant; postquam enim *Cneus Flavius* librum, in quo *legis actiones*, hoc est *formulae*, exaratæ erant, surreptum, populo tradiderat, inventæ fuerunt aliæ agendi *formulae*, quæ cum iis, quas *Sextus Aelius*, & alii composuerant, in ordinem directæ, & publice propositæ fuerunt, sic ut exinde *directæ* actiones appellerentur, quæ disertis verbis in hoc albo Prætorum propositæ erant.

§. CXI. Album *temporale* decreta, in singulis causis a Prætore data, vel jura, Judicibus pedaneis præscripta, comprehendebat.

§. CXII.

§. CXII. Dicta poena quingentorum aureorum illos mansit, qui *album perpetuum* corruperant, dict. l. 7. pr. h. t. aliis vero, *temporale album* corrumpentibus, arbitraria poena dictata fuit.

§. CXIII. Hodie, qui Principum *Edicta*, publice valvis affixa, dolo malo corrumpunt, eandem poenam quingentorum aureorum merito incurrunt, vel etiam subditi, ejusmodi quid committentes, aliquando poenam corporis afflictivam patiuntur. Et quamvis non impune sit, inferiorum Magistratum decreta corrumpere, dicta tamen poena hoc casu locum non obtinebit, sed levior quædam multa delinquentem coercere valet.

T I T. II.

QUOD QUISQUE JURIS IN ALTERUM STATUERIT, UT IPSE EODEM JURE UTATUR.

§. I.

Secundum *Edictum*, ad tuitionem jurisdictionis perti-
nens, in l. 1. §. 1. ff. h. t. sequentibus verbis descri-
bitur: qui magistratum, potestatemve habebit, si quid
in aliquem novi juris statuerit: ipse quandoque, adver-
sario postulante, eodem jure uti debet. Si quis apud eum, qui
Magistratum potestatemque habebit, aliquid novi juris obti-
nerit: quandoque postea adversario ejus postulante, eodem
jure adversus eum decernetur: scilicet, ut quod ipse quis in al-
terius persona æquum esse credidisset, id in ipsius quoque per-
sona valere patiatur.

§. II. Hujus *Edicti* duæ sunt partes, prior de ipso Ma-
gistratu, jus novum, hoc est iniquum, decernente, & po-
sterior

sterior de *litigante*, jus *novum* impetrante, agit, ita tamen, ut in *litigante* satis sit, jus *novum* fuisse impetratum, utut id effectum non habuerit, in *Magistratu* vero requiratur, ut jus *novum*, ab eo, vel motu proprio, vel ad petitionem alterius statutum, executioni mandatum fuerit, cujusmodi executio, ceu effectus, potissimum bifariam impediri potest, 1. si *Magistratus*, cum vellet statuere, prohibitus sit, & 2. si inter eos jus *novum* decrevit, in quos nullam jurisdictionem habuit.

§. III. Si Procurator jus *novum* impetravit, distinguendum debet, an sit Procurator in rem suam, an vero in rem alienam. Ille indistincte hoc Edicto tenetur, hic vero tum demum in Edictum incidit, quando absque mandato Domini, vel ejus ratihabitione jus iniquum impetravit, cujusmodi sententia sequenti argumento probatur: si Procurator, jus iniquum postulans, eo casu, quo Dominus ei specialiter mandavit, vel ratum habuit, hoc Edicto non tenetur, ergo sequitur, eum alio casu, quo nimirum Dominus id specialiter non mandavit, vel ratum habuit, teneri; atqui Procurator, jus iniquum postulans, eo casu, quo Dominus ei specialiter mandavit, vel ratum habuit, hoc Edicto non tenetur. E. sequitur, eum alio casu, quo nimirum Dominus id specialiter non mandavit, vel ratum habuit, teneri. Consequentiam majoris propositionis si quis negare vellet, necesse esset, ut argumentis, a contrario sumtis, omnem vim detraheret, vel prorsus negaret, exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis. Minor probatur per *l. 3. §. 1. ff. h. t.* Cui non obstat *l. 1. §. 13. ff. de vi & vi arm.* nam in hoc textu agitur de violenta dejectione, & proinde propter ejusmodi violentiæ delictum, a Procuratore vere commissum, ipse etiam Procurator dejiciens tenetur. Tutores vero, & Curatores, nomine pupillorum jus iniquum impetrantes, ipsi hoc edicto

cto coercentur, sic ut horum dolus & temeritas pupillis nocere non debeat, dict. *l. 3. §. 1. ff. h. t.* Add. *l. 198. ff. de Reg. jur. l. 6. C. unde vi, l. 3. & 4. ff. quando ex fact. tut. vel curat.* utcunque hi inde locupletiores facti fuerint, nam quamvis turpe lucrum pupillis etiam sit extorquendum, poena tamen, quam maxime hoc edictum persequitur, suos authores manere debet, *l. 6. C. unde vi.* ut proinde non sit accedendum sententiæ *Zafii*, aliorumque, existimantium, minores, & pupillos pati debere retorsionem juris novi, impetrati a tutore, vel curatore, si inde locupletiores facti sunt, arg. *l. 15. princ. ff. de dol. mal.* nam id quidem ultro largior, quod dolus, atque fraus tutoris, vel curatoris noceat pupillo, & minori, quando nimirum hi ex tali dolo lucrum acceperunt, *l. 3. ff. quand. ex fact. tut. vel curat.* sed cum poena hujus edicti sæpissime lucrum excedat, hinc facile apparet, pupillos, minoresque dicto casu ex facto tutorum, vel curatorum non teneri. Quid si fidejussor jus novum impetravit? Hoc casu non dubitatur, quin ipse propter impetrationem juris iniqui teneatur; reo autem principali hujusmodi tutoris factum non nocet, *l. 3. §. 3. ff. h. t.* utcunque fidejussor hoc edicto, propter jus novum, a reo principali impetratum, jure coerceatur, cit. *l. 3. §. 3. ff. h. t.* De filiofamilias observari debet, illius jus iniquum contra creditores impetratum non nocere patri, propter filii sui factum illicitum in præsens edictum non incidenti, nam quamvis is ex contractibus liberorum conveniri queat, iniquum tamen foret, ex delictis liberorum parentes obligare velle.

§. IV. Hæc ad personas pertinent, quæ hoc edicto tenentur. Jam porro notandum est, quod non solum dolus statuentis, vel impetrantis jus novum, verum etiam culpa lata hoc edicto coerceatur, in causis enim civilibus culpa lata æquiparatur dolo, *l. quod Nerva 32. ff. depos.* Si autem

levi, vel levissima Magistratus culpa jus novum statutum, eoque damnum parti illatum fuerit, poena edicti cessat, sic ut propter imprudentiam Assessoris, Magistratui jus suggerentis, ipse Assessor, non vero Magistratus teneatur, *l. 2. ff. h. t.* Et quamvis hoc casu etiam imperitia Assessoris ipsi Magistratui, in causis extraordinariae cognitionis, vel Judici pedaneo, in causis ordinariae cognitionis, nocuerit, id tamen ad illam actionem, qua nimirum Judex litem suam fecisse dicebatur, referri debebat. Conf. *princ. l. de Obligat. qua quas. ex del. nasc.*

§. V. Hoc factum illicitum, quod impetrando, vel decernendo jus novum, dicta ratione committitur, ad delicta privata referri debet, quippe cum producat actionem, ad interesse privatum tendentem, respectu actoris, petentis id, quod sibi abest, rei persecutoriam, respectu rei aliquando poenalem, & aliquando rei persecutoriam, sic ut etiam actio adversus heredes transmittatur, *l. 3. §. 5. ff. h. t.*

§. VI. Moribus hodiernis hoc edictum, ceu non abrogatum, adhuc est in usu, & praeterea occasione illius introductum fuit *jus retorsionis*, seu *talionis*, quo cives alicujus provinciae, vel civitatis contra alterius provinciae cives jura singularia, contra jus commune introducta, retorquent, ita tamen, ut id non habeat locum inter cives unius Reipublicae, diverso jure utentes, vel contra eos, qui privilegia, v. g. moratorium, legitime impetrarunt, utut dissentiat *Carpzov. part. 3. Const. 38. def. 1.* Et quamvis ex justa ratione *Germani* contra *Gallos* jus *Albinagii* retorquere possent, in *Camera* tamen Imperiali hoc casu *retorsionis* jus non admittitur, teste *Lauterbachio in disput. de jure in Curia Mercat. usit. th. 67.* & *Schiltero in dissertat. de jure peregrinor. §. 22.* Si vero jus provinciale, vel statutum non est odiosum, sed actori favet, commodumque illi adfert, tunc dubitari potest, an actor peregrinus hujusmodi favorabili
statuto

statuto uti possit, quando nimirum in illius patria ejusmodi favorabile statutum non obtinet, vel an exceptio *retorsionis* hoc fine illi opponi possit, ut prius actor peregrinus a sua civitate reversales adferat, quam ad dictum jus privilegiatum admittatur? Distinguo, an Princeps, vel Magistratus ejusmodi jus provinciale, vel statutum fecerit specialiter in favorem civium suæ provinciæ, an vero generaliter, & absque tali respectu id constituerit. Priori casu eo singulari jure peregrinus uti nequit; posteriori vero casu hujus commodum ipsi non erit denegandum. Conf. *Schilter. cit. lic.*

TIT. III. SI QUIS JUS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT.

§. I.

Tertio edicto concessum fuit Magistratibus, secundum jus potestatis suæ, *jurisdictionem* defendere poenali judicio, *l. un. pr. ff. h. t.* Hoc peculiare edictum propositum fuit contra eos, qui jus dicenti non obtemperant, *l. un. §. 3. ff. h. t.*

§. II. Illi videntur jus dicenti non obtemperasse, qui, quod extremum in *jurisdictione* est, non fecerunt, *l. un. §. 1. ff. h. t.* Quid in hac *l. un. §. 1. h. t.* per *extremum jurisdictionis* intelligatur, non una eademque ratione Doctores expendunt. *Struvius in Synt. Jur. Civ. exerc. 4. th. 85.* per id intellexit executionem, & eos demum hoc poenali judicio coerceri existimavit, qui, quod ultimum in *jurisdictione* est, non faciunt, hoc est executioni obsistunt, & eam non patiuntur; quam sententiam probant quoque *Zæ-*

sius in Comment. ad ff. h. t. Scipio Gentil. de Jurisdic. lib. 1. cap. 8. & Wesenb. h. t. alii que. Sed levi opera demonstrari potest, non solum eos, qui executioni obfistunt, verum alios etiam refractarios, per præsens poenale iudicium in ordinem cogi, atque coerceri; nam is, qui rem mobilem vindicari a se passus non est, vel sequentia recusavit, non obtemperasse videtur, *l. un. §. 1. h. t.* Et quod non solum reus, verum etiam petitor hoc edicto tenetur, secundum *l. un. §. 3. h. t.* id argumento est, plures actus, quam solam executionem, ad *extremum jurisdictionis* pertinere, quod facile intelligitur, quando ex iis, quæ in præcedentibus a me relata fuerunt, repetimus, universam Magistratum, & Iudicum potestatem in Republica Romana hisce tribus verbis comprehensam fuisse: *do, dico, addico*, sic ut medium verbum *dico* designaverit *jurisdictionem*, stricte sumtam, in causis ordinariæ cognitionis Iudicibus pedaneis tantummodo competentem, cætera vero duo verba, *do, & addico*, hujus *jurisdictionis*, ad solam causæ cognitionem pertinentis, fuerint *extrema*, illos actus significantia, qui Iudicium, stricte dictum, præcedebant, & illud sequebantur, atque tantummodo in iubendo, non vero cognoscendo, consistebant; quando enim ordinem Processus Iudiciarii consideramus, apparet, tria in illo observanda occurrere, 1. actus, causæ cognitionem præcedentes, ut citationem, Jure Romano dationem Iudicum pedaneorum, & plura alia, de quibus in sequentibus acturus sum, 2. causæ cognitionem, seu *jurisdictionem*, stricte sumtam, & 3. actus, qui causæ cognitionem, seu *jurisdictionem* excipiunt. Priores & posteriores actus sunt *extrema* dicti medii, scilicet causæ cognitionis, cujusmodi *extrema*, dictæ *jurisdictioni*, stricte sumtæ, opposita, nihil aliud erant, quam *merum imperium*, causæ cognitioni contradistinctum; ut proinde ego existimem, per *extremum jurisdictionis* in præsentem

præsenti titulo significari *merum imperium*; nam quamvis *imperium* quoad personas Magistratum, & Judicum a *jurisdictione* non semper fuerit distinctum, sed in causis extraordinariæ cognitionis cum *jurisdictione* in una eademque persona concurrerit, *mixtumque imperium* appellatum fuerit, in se tamen, & in abstracto consideratum, in dictis etiam extraordinariæ cognitionis causis a *jurisdictione* ita distinctum mansit, ut actus *imperii*, *jurisdictioni* stricte sumtæ oppositi, propriam suam naturam, atque indolem retinuerint, & proinde peculiare suos effectus produxerint, sic ut hoc respectu illi actus, qui *jurisdictionem*, strictè sumtam, præcedebant, eamque sequebantur, indistincte, in quibuscunque causis, tam extraordinariæ, quam ordinariæ cognitionis, ad *merum imperium*, *jurisdictioni*, strictè sumtæ, oppositum, referri possint. Et quod hujusmodi *merum imperium* non solum ad criminales causas, verum etiam ad civiles pertinuerit, paulo ante in *tit. de jurisdictione*. §. 10. demonstratum fuit.

§. III. Hoc edictum non pertinet ad Duumviros, ceu Magistratus municipales, hi enim disertis verbis excipiuntur in *l. un. pr. ff. h. t.* nam cum his Jure Romano non competat *merum imperium*, hinc etiam illis non est concessum, *jurisdictionem* suam pœnali judicio defendere. Quando itaque Duumviris hujusmodi pœnale judicium, ad defendendam *jurisdictionem* comparatum, Jure Romano in dict. *l. un. pr. ff. h. t.* denegatur, exinde ultro cognoscitur, illis nullum *mixtum imperium*, sed solam *jurisdictionem*, in stricto significato sumtam, competiisse. Et quamvis hæc sententia in *tit. de jurisdictione*. §. 14. satis superque probata fuerit, præfens tamen titulus ansam suppeditat inquirendi, an admitenda sit sententia illorum, qui contendunt, *Romanos Duumviris*, ceu Magistratibus municipalibus, aliqualem, seu modicam coercionem in causis criminalibus concessisse.

Vid. B. Zahnius in *Ichnographia Municipali* cap. XI. num. 1. Qui id affirmant, potissimum provocant ad *l. 15. §. 39. ff. de injur.* ubi *Ulpianus* ita ait: unde querit *Labeo*, si Magistratus municipalis servum meum loris ruperit: an possim cum eo experiri, quasi adversus bonos mores verberaverit? Et ait, Judicem debere inquirere, quid facientem servum meum verberaverit: nam si honorem, ornamentaque petulanter attentantem ceciderit, absolvendum eum. Verum enim vero *Jctus* in dicto textu tantummodo de servis loquitur, & de his quærit, utrum Magistratus municipalis, servum verberans, a Domino illius actione injuriarum pulsari possit, nec ne, sic ut eum Magistratum, qui servum, honorem, ornamentaque petulanter attentantem, ceciderat, absolvendum esse, pronuntiet. Sed musa velim memores, qua ratione exinde inferri possit, Magistratui municipali modicam aliquam coercionem, & animadversionem in causis criminalibus apud *Romanos* concessam fuisse. Eadem etiam ratione dictus *Ulpianus* in eadem *l. 15. §. 38. ff. de injur.* omnem alium privatum, qui alterius servum petulantem non animo injuriandi Dominum, sed animo corrigendi, aut emendandi ipsum servum, verberaverat, ab actione injuriarum immunem pronunciavit. An itaque cuivis privato homini, alterius servum dicto casu recte cædenti, sic ut propterea actione injuriarum non teneatur, modicam coercionem in causis criminalibus tribuamus? Non opinor. Porro dictæ sententiæ nihilquicquam infervit id, quod idem *Ulpianus* scripsit in *l. 17. §. 2. ff. eod. tit. de injur.* sequentibus verbis: *servus meus opera vel querela tua, flagellis casus est a Magistratu nostro. Mela* putat dandam mihi injuriarum adversus te, in quantum ob eam rem equum Judici videbitur; & si servus decesserit, Dominum ejus agere posse, *Labeo* ait: quia de damno, quod per injuriam factum est, agatur; & ita *Trebatius* placuit. Hic sufficit respondere,

dere, quod ex citat. verbis non appareat, servum, ibidem propositum, a Magistratu municipali jure flagellis fuisse cæsum. Imo quod Jctus eum, cujus opera, vel querela servus a Magistratu flagellis cæsus erat, judicio injuriarum subjicit, id ipsum argumento esse poterat, hujusmodi coercionem Magistratum contra leges fecisse, eamque potestatem ipsi non competiisse. Addi etiam potest, quod cit. §. 2. l. 17. loquatur in genere de Magistratu, & proinde nulla causa appareat, quare id sit restringendum ad Magistratum municipale. Et cum supra proposita loca de *servis*, a Magistratu cæsis, vel castigatis, loquantur, hinc facile a me impetrabunt dissentientes, ut concedam, Magistratibus municipalibus modicam coercionem in *servos* fuisse tributam, quod *Ulpianus* quoque tradit in l. 12. ff. de *Jurisdic.* hisce verbis: *Magistratibus municipalibus supplicium a servo sumere non licet: modica autem castigatio eis non est deneganda.* Ex quo sequitur, dictis Magistratibus municipalibus quoad liberos homines modicam coercionem non competiisse, nam hujusmodi casus de *servis* exceptis firmat regulam in casibus non exceptis, ut proinde in casibus non exceptis inhærendum sit generali Juris dispositioni, secundum quam Duumviris apud *Romanos* non fuit concessum, *jurisdictionem* suam defendere pœnali judicio, dict. l. un. pr. ff. h. t.

§. IV. Sed quid de Duumviris, & Decurionibus in municipiis Imperii *Romano-Germanici* dicemus? Si hi *jurisdictionem*, vel superiorem, vel inferiorem, a Principe, aut summa potestate in Republica, acceperunt, possunt etiam *jurisdictionem* suam defendere pœnali judicio, illosque, qui *extremum jurisdictionis* non fecerunt, coercere, sic ut hoc casu apud nos habeant *mixtum imperium*, quod Magistratibus municipalibus apud *Romanos* denegatum fuit, prout in tit. de *Jurisdic.* probavi.

§. V. Actio, quæ ex hoc edicto oritur, est Prætoria, & datur Magistratui, contra eum, qui *extremum jurisdictionis* non fecit, seu jus dicenti non obtemperavit, ad id, quanti ea res est, *l. un. §. 4. h. t.*

§. VI. In definienda indole hujus actionis Doctores inter se non conveniunt circa illos, qui præsentem actionem instituere possunt, nam cuilibet de populo eam concedit *Lauterbach. in Colleg. Theoret. Pract. h. t. §. 2.* hisce motus argumentis: 1. quia datur ad Magistratus *jurisdictionem*, & auctoritatem defendendam, publicæ utilitatis gratia, non propter privatum interesse, 2. quod apud Duumviros causæ privatorum potuerint tractari, non autem hæc actio, 3. quoniam illi datur actio ex delicto poenalis, qui læsus est ex illo delicto, atqui contempta *jurisdictione*, & non admissa executione, privatus non læditur, E. Sed hæc argumenta probant, quidem dictum poenale judicium illi Magistratui, cui quis non obtemperavit, dari, non vero evincunt, hujusmodi judicium popolare esse, & omnibus de populo permitti. Sunt & alii Doctores, qui hanc actionem actori competere existimant. At cum hoc remedio non solum reus, verum etiam ipse actor contumax coerceatur, *l. un. §. 3. h. t.* hinc in genere asserendum non erat, eam actionem actori competere, cui accedit, quod non datur ad id, quod interest actoris, sed quanti ea res, scilicet contumacia, est, *l. un. §. fin. ff. h. t.* quæ ratio efficit, ut statuam, hoc judicium soli Magistratui dari, quippe cum illius saltem intersit, auctoritatem inviolabilem conservare, contemptumque *jurisdictionis* vindicare.

§. VII. Hodie hanc actionem in praxi abrogatam esse, cum *Simone a Grænevvegen* ad *h. t.* non temere erat credendum, præprimis cum *Meichsner. 1. Dec. 17. num. 1.* testis sit, eam in praxi *Camera* Imperialis Magistratui adhuc competere.

T I T. IV.

DE IN JUS VOCANDO.

§. I.

HActenus actum fuit de *jurisdictione*, in se considerata, jam ordo postulat, ut *jurisdictionem*, intuitu *judicii* consideratam, exponamus. Ubi sciendum est, quod *judicium* vel *late* sumatur, vel *stricte*.

§. II. *Judicium*, *late* sumtum, totum litis tractum ab in jus vocatione usque ad executionem comprehendit, & proinde eo etiam pertinent actus, litis contestationem præcedentes, sic ut in hac significatione in jus vocatio sit quoque pars *judicii*.

§. III. Hoc *judicium* vel est *proprium*, seu verum, & *improprium*, seu quasi tale.

§. IV. *Proprium*, seu verum *judicium* appello, quod verus Magistratus, vel Judex exercet.

§. V. In hoc *judicio*, in dicta *late* significatione sumto, potissimum considerari debent actus, *judicium*, *stricte* sumtum, præcedentes.

§. VI. Hi actus vel sunt *essentiales*, vel *accidentales*.

§. VII. Actus *essentiales* appello, qui in quocunque *judicio* requiruntur, & sine vitio nullitatis abesse nequeunt, ut sunt 1. *in jus vocatio*, §. *fin. l. de pæn. temere litigant.* & 2. *actionis editio*.

§. VIII. In jus vocatio bifariam consideratur, vel *absolute*, seu simpliciter, vel *relate*, intuitu temporis.

§. IX. In jus vocatio, *absolute* considerata, duplicem habet tractationem, quarum prior pertinet ad *modum*, & posterior ad *effectum*.

§. X. Modus, hac in re observandus, alius Jure *antiquo*, alius Jure *novo* obtinet.

§. XI. Jure *antiquo in jus vocatio* fiebat privata auctoritate actoris, adversario suo, forte sibi obvio, denunciantis, ut secum in jus (hoc est in locum judicii, ubi Magistratus jus reddebat) veniret. *l. 1. ff. h. t. & l. 2. pr. ff. si quis in jus voc. non ier.* Qua in re sequentes formulæ maxime erant in usu: in jus eamus: in jus veni: sequere ad Tribunal: in jus ambula. Sic apud *Plautum Pænulo Act. 5. Sc. 4. Hanno Pænus*:

*Ite, ait, in jus, ne moramini,
Antestante me, atque duce.*

Et in *Curculione, Act. 5. Sc. 2. Phædr.*

*Qui scias mercari furtivas atque ingenuas virgines,
Ambula in jus.*

Addatur etiam *Plinius*, qui in *Panegyrico* ita ait: dicitur *actori, atque Procuratori tuo: in jus veni, sequere ad Tribunal.* Vid. *Brissou. de formul. lib. 5. pag. m. 366. & seq.* Si vero reus actori obviam non veniebat, distinguendum erat, an id propterea fieret, quod ignoraret actor, ubi reus habitabat, prout in magnis civitatibus sæpissime usu veniebat, an vero ideo id eveniret, quoniam reus latitabat, sic ut hoc casu *missio in bonorum possessionem, ex primo decreto facta*, illo vero casu *edictum peremptorium* vicem *in jus vocationis* suppleverit. *Edictum peremptorium* inde hoc nomen sumsit, quod perimeret disceptationem, hoc est ultra non pateretur adversarium tergiversari, *l. 70. ff. de judic.* nam comminabatur Magistratus hoc *edicto*, se, etiam absente diversa parte, cogniturum, & pronunciaturum, *l. 71. ff. eod.* quod sequenti ordine fiebat. Primo quis petebat post absentiam adversarii *edictum* primum, postea, & quidem per intervallum non minus decem dierum, alterum, & tandem tertium, *l. 68. 69. & 70. ff. de judic.* vel etiam statim

statim unum *edictum* pro omnibus postulabat, *l. 72. ff. cod.* Post *edictum peremptorium* impetratum, cum dies ejus supervenerit, absens citari debebat: &, sive respondebat, sive non respondebat, agebatur causa, & pronunciabatur, non utique secundum praesentem, sed interdum vel absens, bonam causam habens, vincebat, *l. 73. pr. ff. de judic.* Si autem de domicilio rei satis constabat, sed is, domi suae latitans, nunquam in publicum prodibat, tum, cessante secundum *l. 18. ff. h. t. in jus vocatione*, supra propositum *edictum peremptorium* necessarium erat, quando nimirum latitans nulla habebat bona, quippe cum aedes, in quibus latitabat, alienae esse potuerint. At contra reum, propria possidentem praedia, perinde erat, vel *edictum peremptorium*, vel *missionem in bonorum possessionem* debitoris, latitantis, ex primo decreto petere, sic ut posteriori hoc remedio debitori latitanti, ceu taedio rerum suarum, ab alio detentarum, affecto, causa injiceretur in judicium veniendi. Vid. *l. 26. ff. de pig. act. & l. 9. C. de bon. auth. judic. possid.* Tempore, quod reo praefinitum erat, elapso, *citatio*, per publicam praekonis vocem fiebat, & quidem indistincte, sive reo praesente, sive absente, eo fine, ut reus, in loco quidem judicii, sed non mox coram tribunali praesens, ad Praetorem, vel Judicem accederet, &, reo etiam absente, causa ageretur, *l. 73. pr. ff. de judic.* & si constabat, reum, non sua culpa, sed parum exaudita voce praekonis, defuisse, restitui in integrum poterat, *l. 7. pr. ff. de in integr. restitut.* De hac *citatione* videri potest Cicero, qui *lib. 7. in Verr.* ita ait: *quem is, uti Panormum venit, ad se vocari, & de Tribunali citari jussit.* Conf. *Martial. lib. 5. Epigram.*

*Qui nec leno potes, nec commissator haberi,
Nec pavidos tristi voce citare reos.*

Supra dicta *citatio* non solum ad reum, verum etiam ad actorem pertinebat, & si actor, qui *edictum peremptorium*

impetraverat, aberat die cognitionis, is vero, adversus quem *edictum* impetratum erat, aderat, tum circumducendum erat *edictum peremptorium*: neque causa cognoscebatur, nec secundum præsentem pronunciabatur, sic ut, circumducto *edicto* instantia tantum perierit, ex integro autem litigari potuerit, *l. 73. §. 1. & 2. ff. de judic.* In criminalibus autem causis, accusatore absente, aut non respondente, is, cujus nomen erat delatum, ex reis eximebatur. Vid. Cicero lib. 2. in Verr. pag. m. 142. & seq. citatus accusator M. Pacilius, nescio quo casu, non respondit, non affuit. Si præsens Sthenius reus esset factus: si manifesto in maleficio teneretur: tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oportet. Etenim, si posset reus, absente accusatore, damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum, ac prædonum, ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem.

§. XII. Quamvis jure novo in *jus vocatio* publica auctoritate fiat, *l. 9. C. de bon. auth. jud. possid. l. fin. C. h. t.* propterea tamen existimandum non est, inter illam, & *citationem* nullam esse differentiam, nam 1. *citatio* in absentibus etiam locum habet, cum in *jus vocatio* præsentem reum requirat, 2. *citatio* etiam fit post litem contestatam, sed in *jus vocatio* ante litem contestatam peragitur, 3. *citatio* non solum est rei, verum etiam testium, & aliorum, at in *jus vocatio* tantummodo ad reum pertinet.

§. XIII. Est itaque hodie *citatio* nihil aliud, quam actus judicialis, quo reo, vel aliis judicis auctoritate injungitur, ut ad diem certum in judicium veniant.

§. XIV. Cum hic actus judicialis, quo reus in *jus vocatur*, sit essentialis, prout supra §. 7. dictum fuit, hinc sua sponte fluit, eum absque vitio nullitatis omitti non posse,

posse, adeo ut etiam requiratur 1. in notoriis, & 2. in reo, ex alia causa in judicio præfente, qui protinus non teneatur respondere, sed tempus ad deliberandum flagitare potest, *l. 1. pr. ff. de edend.* nam *citatio* duos habet fines, primus est, ut compareat reus, & secundus, ut paratus, & instructus ad respondendum compareat.

§. XV. *Citatio* dividitur ratione *modi* in *verbalem*, & *realem*.

§. XVI. *Verbalis* est, quæ fit verbis, vel ore prolatis, vel in scripturam redactis.

§. XVII. Hæc rursus est vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*.

§. XVIII. *Ordinaria* est, qua quis per nuncium citatur, vel in faciem, vel ad domum, quando nimirum absens a nuncio clara voce, sic ut vicini eam audire possint, vocatur: vel *citatio* domesticis insinuat, aut ad ædium valvas affigitur.

§. XIX. *Extraordinaria*, seu irregularis *citatio*, quæ etiam *edictalis* vocatur, tunc obtinet, quando *ordinaria verbalis*, vel etiam *realis* commode fieri nequit. *Clem. I. de judic.* & fit duobus modis, vel publica Præconis voce, vel per edictum, in trium Dominorum territoriis affixum. Ubi in *Camera* requiritur, ut is, qui ejusmodi *Edictalem citationem* petit, in libello ad minimum tria loca, domicilio citandi vicina, in quibus *citatio* affigenda, exprimat, aut saltem promittat, se in Cancellaria id facturum, hoc enim neglecto, per decretum injungi solet, ut ista loca nominentur. *Blum. in Proc. Cam. tit. 65. §. 8.*

§. XX. *Realis citatio* est, quæ fit personæ prehensione, regulariter in causis tantummodo criminalibus, post legitima indicia. In civilibus causis non habet locum, nisi reus 1. comparere nolit, *l. 8. C. quomodo & quand. jud.* vel 2. de fuga sit suspectus. *Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 5. th. 12.*

§. XXI. Est & alia divisio *citationis*, ab *effectu* desumpta, in *simplicem*, & *peremptoriam*.

§. XXII. Simplex *citatio* est, qua aliquis ita citatur, ut, si præfinito tempore non compareat, propterea illius jus non perimatur, ut proinde potius sit *monitoria*, quam *arctoria*.

§. XXIII. Peremptoria *citatio* est, qua citando certus terminus ita proponitur, ut, si in illo non compareat, illius jus protinus extinguatur, seu perimatur; ubi requiritur, ut apponatur vox *peremptorie*, vel alia comminatoria, illi æquipollens, v. g. si dicatur: Judicem, reo non comparente, nihilominus cogniturum, & pronunciaturum, quod jus & justitia postulat, *l. 71. & 73. ff. de Judic.* Hæc *peremptoria citatio* requiritur in omnibus negotiis, in quibus agitur de privatione alicujus juris, seu privilegii, *Besold. in Consil. Tubing. Consil. 167. num. 6.* & fit regulariter post secundam dilationem, sic ut tertia *dilatoria* vim habeat *peremptoria*. Aliquando una pro omnibus decernitur, dummodo spatium, in tribus *dilatoriis* requisitum, comprehendat, quod in *Camera* observatur.

§. XXIV. Porro *citatio* etiam dividitur in *mediatam*, & *immediatam*.

§. XXV. Mediata, seu *subsidualis citatio*, est, qua subditus alterius territorii, requisito illius Judice, citatur. Literæ rogatoriæ, quæ ad Judicem, sub quo reus citandus degit, diriguntur, vocantur literæ mutui compassus, seu subsidiales, de quibus vid. *Blum. in Proc. Cam. tit. 73. §. 18.* Hujusmodi *mediata citatio* etiam fit a Consistorio, Judicem secularem quidem rogante, sed omiſsa formula *in subsidium*, tradente *Eckolt. h. t. §. fin.*

§. XXVI. Immediata *citatio* est, qua subditus, in judicis citantis territorio existens, vocatur, non implorato auxilio alterius Magistratus, utcunque aliam jurisdictionem,

nem, five *patrimonialem*, five *personalem* ibi habentis.

§. XXVII. In univ^{er}sum autem *citatio* bifariam consideratur, 1. quoad illius *conceptionem*, 2. quoad *executionem*.

§. XXVIII. In *conceptione citationis* tres partes observari debent. Prima pars continet nomina *personarum*. Secunda *causam*. Tertia ipsam *citationem* ad certum *locum*, & *tempus* factam. Vid. l. 8. C. *quom. & quand. jud.*

§. XXIX. In prima parte requiritur, ut exprimatur 1. nomen judicis citantis, in ordinario nomen dignitatis, & officii, in *Camera* vero nomen Imperatoris, sequenti modo: Carl der Sechste von Gottes Gnaden / erwählter Römischer Kayser 2c. 2. nomen rei, cui in *Camera* Imperator gratiam suam offert, hac formula: Entbieten unserm und des Reichs lieben getreuen N. N. unsere Gnad und alles guts: Lieber getreuer / nisi sit Judæus, ad quem, omiſſa gratiæ oblatione, statim sequenti modo sermo dirigitur: Fügen dir N. Juden hiemit zu wissen. Et quamvis nomen etiam actoris, *citationem* impetrantis, exprimatur, id tamen non pertinet ad primam, sed ad secundam partem, ceu quæ, ut dixi, *causam citationis* continet, & cum in *Camera* hoc fine narrata libelli actoris *citationi* præmittantur, sic ut illis subjiciatur, actorem humillime implorando impetrasse, ut contra reum *citatio* decerneretur, hinc ejusmodi expressio actoris nominis a *causa citationis* separanda non est.

§. XXX. Circa secundam partem admonendi sumus, quod *causa* debeat esse certa, sic ut reus ad aliam, ad quam citatus non est, respondere non teneatur. Vid. Eckolt. h. t. §. 15. cujusmodi sententia congruit etiam Juri *fuliacensi*, & *Montensi* prout apparet ex *Ordinat. cap. 16.* Hujusmodi *causa* sequenti modo in *Camera citationi* inseritur: Unserem Kayserlichen Cammergericht hat unser und des Reichs auch lieber getreuer N. N. unterthänigst supplicirend für-
und

und anbracht / welcher gestalt 2c.

§. XXXI. In tertia parte observari debet, quod *citatio* debeat fieri 1. ad certum *locum*, & 2. ad certum *tempus*. Hoc in *Camera* per hanc formulam peragitur: Hierumb so heischen und laden Wir dich eingangs ernenten von N. von Römischer Kayserlicher Macht auch Gericht und Rechts wegen hiemit / daß du auff den sechzigsten Tag / den nechsten nach überantwort- und verkündigung dieses / deren Wir dir zwanzig vor den ersten / zwanzig vor den anderen / zwanzig vor den dritten letzten und endlichen Rechtstag setzen und benennen peremptorie, oder ob derselbe kein Gerichtstag seyn würde / den nechsten Gerichtstag darnach selbst oder durch deinen bevollmächtigten Anwald an hiesigem unserm Kayserlichen Cammergericht erscheinst / zu sehen und hören / daß du den supplicanten v. g. *ratione debiti cessi evictionem* zu præstiren / und das debitum cum omni interesse selbst zu exigiren schuldig sehest / durch Urtheil und Recht ausgesprochen werde / oder aber erhebliche und beständige Ursachen und einreden / ob du einige hättest / warumb solches also nicht geschehen selte / in rechten gebührlich vorzubringen / darauff der Sachen / und allen ihren Gerichtstagen und terminen biß nach endlichen Beschluß und Urtheil aufzuwarten. Dann bestimmen Wir beyderseiths Partheyen zu übergebung derjenigen gerichtlichen Handlungen / welche nach der in primo termino verübter nothurst vermög der Ordnung und jüngern Reichs-Abschieds / ferner einzubringen / sich gebühren mag / zeit dreier Monathen pro termino legali. Wann du kommest / und erscheinst also dann also / oder nicht / so wird doch nichts destoweniger auff des gegentheils oder seines Anwolds anruffen und erfordern hierin in Rechten gehandelt und procediret / wie sich das seiner Ordnung nach gebühret. Darnach du dich zu richten. Geben in unser und des Heil. Reichs-Statt Weklar
dem

den = Tag Monaths = " im Jahr = "

§. XXXII. Locus est regulariter tribunal, die Gerichts-
stelle / ubi sufficit, si ordinarii Judices, certum tribunal ha-
bentes, dicant: für uns zu erscheinen. Necesse autem est,
ut *locus*, ad quem quis citatur, non solum sit honestus, ve-
rum etiam tutus, nam ad *locum* non tutum citatus com-
parere non tenetur. Locus non tutus est, in quo citatus
aut injuriam, v. g. cruciatus corporis, aut incarcerationem,
vel aliud periculum, v. g. contagionem timet. Vid.
Zanger. de Except. part. 2. cap. 5. ubi late de exceptione
loci non tuti egit.

§. XXXIII. Circa *tempus* distinguendum est inter Jus
Civile, & *Praxin*.

§. XXXIV. Jus *Civile* hac in re vel est *vetus*, vel *novum*.

§. XXXV. *Vetus* in *citatione dilatoria* definivit spatium
decem dierum, *l. 69. ff. de Judic.*

§. XXXVI. Jus *Civile novum* introduxit tempus dupli-
catum, scilicet spatium viginti dierum in *Nov. 53. cap. 3. §.*
1. Nov. 82. cap. 10. Vid. tamen *Nov. 112. cap. 3. in princ.*

§. XXXVII. Praxis variat pro diversitate Judiciorum.
In *Saxonia* hoc tempus continet spatium sex septimanarum,
& trium dierum. Jure *Juliacensi*, & *Montensi* in actioni-
bus realibus, intuitu rerum immobilium institutis, spatium
sex septimanarum pro termino peremptorio concessum est,
in aliis vero actionibus spatium 14. dierum obtinet, secun-
dum *Ordinat. Jul. & Mont. cap. 16. §.* Und dieweil es an vie-
len Gerichten 2c. Et cum in *Camera Imperiali* citatis ad
minimum spatium sexaginta dierum pro termino *peremto-*
rio concedendum sit, secundum *Recess. Imp. de anno 1654. §.*
Wurde hierauff 2c. 30. hinc apparet, ejusmodi terminum,
ceu lege publica præscriptum, in dicto *Judicio Camerali*
non esse arbitrarium, utcunque id scripserit *Lauterbach. in*
Comp. h. t. pag. m. 32. cujus sententia admitti quidem po-
test,

test, quando cives *VVetzlarienses*, vel alii, in locis *VVetzlarie* vicinis habitantes, citantur, hisce enim brevius spatium, pro arbitrio Assessorum definiendum, præscribi potest. Præterea dictum spatium 60. dierum non obtinet in *citationibus* ad reassumendum, neque in *citationibus*, mandatis S. C. annexis, tradente *Blumio in Proc. Cam. tit. 65. §. 28. & 29.*

§. XXXVIII. Sequitur *citatio*, ratione *executionis* considerata, ubi duo actus observari debent, 1. *insinuatio*, & 2. *relatio nuncii*, de facta insinuatione.

§. XXXIX. *Insinuatio citationis* nihil aliud est, quam actus, quo a nuncio judicii reo *citatio* traditur. Germ. dicitur: *die citation insinuiren / die Ladung verkündigen.* Multi hac in re requirunt, ut nuncius ad talem actum speciali Judicis mandato instruat, sic ut de tali speciali mandato in quavis causa constare debeat. Ita enim cum communi Doctorum Schola contendit *Gail. 1. Obs. 54. num. 1. & Mullerus ad Struv. exerc. 5. th. XI. lit. B.*, pro stabilien- da hac sententia allegans *l. 29. §. ult. de minor. 25.* in qua tamen nihil aliud asseritur, quam quod in integrum restitutionis decretum interpositum non præjudicet creditoribus, nisi ad agendum a Præside evocatis. Et cum tempore illius textus, ceu cujus author est *Modestinus*, in *jus vocatio* privata autoritate, ut paulo ante dictum, processerit, hinc absurdum est, ex eo contendere velle, *insinuationem citationis* speciale Judicis mandatum requirere, quippe cum non entis nullæ sint qualitates. Illustr. tamen Regimen *Clivense* in causa mihi satis nota sequenti decreto meliorem insinuationem injunxit: *Supplicant hätte besser / als geschehen / de insinuato zu dociren / und demnechst näheren Bescheids zu gewärtigen.* Signat. Cleve im Regierungs-Rath den 6. Aug. 1705. Speciale enim mandatum de insinuando deerat, & cum hoc postea peteretur, hinc

nuncio

nuncio potestas insinuandi concedebatur, sequenti, ni fallor, formula: *es wird der N. hiemit authorisiret / bengehenden libellum des N. dem N. zu insinuiren / und darab zu referiren /* utcunque ex *Vultejo, Hiltropio, & Mynsingero* tradat *Muller. cit. loco*, hodie ex usu fori, & stylo *Camera* receptum esse, ut ubique ministro, *citationem* insinuanti, etiam non probato judicis mandato, credatur; de quo usu practico testatur etiam *Textor in Praxi Judic. part. 1. cap. 4. num. 6.* ubi inquit: *sed contrarium tamen est probabilius in nuncio judicii generali, cui generalis citandi commissio a judice videtur injuncta, ut ei credendum sit, tanquam persone juratae, cujus officio actus iste incumbit, quamvis non doceat de commissione judicis speciali, atque hoc ipsum observatur in usu practico, ut nunciis juratis dicasteriorum credatur sine speciali documento commissionis ad exequendam citationem facta.* Conf. *Berlich. part. 2. Decis. 190. num. 11.*

§. XL. Dicta *insinuatio citationis* non est actus judicialis, sed extrajudicialis, & proinde die etiam feriata fieri potest, observante *Gailio 1. Obs. 53. num. 7.* Si processus, a *Camera* decreti, insinuandi veniunt, tum in locis Rom. Germanico Imperio subjectis *Camera* nunquam Magistratui loci per requisitionem, seu in subsidium, hanc rem committit, sed regulariter *insinuationes* fiunt a nunciis *Cameralibus*; aliquando tamen ex causa, *Judicio Camerali* approbata, vel, si nunciorum nemo adest, *Notarii immatriculati* admittuntur. *Conc. Ord. Cam. p. 1. tit. 48. §. 11. & tit. 52. pr.*

§. XLI. Relatio nuncii est actus, quo nuncius in scriptis testatur, a se traditam esse reo *citationem*, cujusmodi executiones nuncii *Camerales* protinus annotare, ac postea Magistro nunciorum tradere debent. *Conc. Ord. Cam. part. 1. tit. 51. §. pen.* In hac re nunciis plena fides tribuitur, dummodo *relatio* sit 1. clara, & expressa, 2. actis adscripta, 3. facta, priusquam *Judex* de contumacia citati de-

cernat, 4. ab ipso nuncio judiciali, & 5. ipsi Judici, vel saltem Actuario Judicii facta. Vid. *Nicol. in Process. part. 1. cap. 5. num. 3.* De cæteris rebus, *executionem citationis*, & officium nunciorum non concernentibus, v.g. si injuriam sibi illatam esse, asserant, illis non creditur, docente *Nicol. in Processu cit. loc.*

§. XLII. Aliquando Judex, omissa *citatione*, protinus a præcepto incipit, si nimirum *mandatis* locus est. Nam quamvis certum sit, Judicem ab executione processum inchoare non posse, *l. 1. C. de execut. rei jud. l. nec quicquam §. ubi decretum ff. de Offic. Procons. Ord. Cam. part. 2. tit. 23.* sæpenumero tamen evenit, ut Judex statim reo nondum audito aliquid injungat, quod etiam apud Romanos per libellum fiebat, in casibus, causæ cognitionem non desiderantibus, *l. 71. ff. de Reg. Jur. & l. 9. §. 1. ff. de Offic. Procons.* Et cum moribus hodiernis, præprimis vero in *Camera Imperiali mandata* obtineant, quando nimirum causæ cognitio non desideratur, hinc de indole *mandatorum* quædam differere, non ingratum erit. Est autem *mandatum* Judicis præceptum, quo is, ad nudam actoris implorationem, reo statim injungit, ut quid faciat, vel omittat.

§. XLIII. Dividitur *mandatum* in *simplex*, & *non simplex*.

§. XLIV. Simplex est, quo prima vice, & quidem regulariter sub poena decem marcarum auri puri, aliquid reo injungitur.

§. XLV. Mandatum *non simplex* est, quo, obedientia simplici mandato non præstita, sub graviori poena aliquid injungitur.

§. XLVI. Hoc rursus est vel *ulterius*, vel *adhuc ulterius*, vel *arctius*.

§. XLVII. Mandatum *ulterius* in *Camera* appellatur, quod contra reum, *simplici mandato* non parentem, sub poena

poena quindecim marcarum auri puri decernitur.

§. XLVIII. Adhuc *ulterius* est, quod contra reum, *ulteriori mandato* non parentem, sub graviore pecuniaria poena emittitur.

§. XLIX. Arctius *mandatum* est, quo reo contumaci, & *ulteriori* atque *adhuc ulteriori mandato* non parenti, sub poena banni regulariter aliquid injungitur, ita tamen, ut hæc aliquando in pecuniariam poenam mutetur.

§. L. Si tamen Assessores pro certo habeant, atque prævideant, reum *simplici mandato* debitam obedientiam non esse præstiturum, tum sæpe, omisso *ulteriori*, & *adhuc ulteriori mandato*, statim *arctius*, idque vel sub banni, vel gravi pecuniaria poena decerni solet; quod factum in causa Domini de G. Contra Præsidentem & Senatores Consilii Ordinarii Leodiensis, ubi post *simplex mandatum* attentatorum revocatorium petitum erat *arctius* sub poena banni, Camera autem in hunc, qui sequitur, modum decernebat: *petitum mandatum arctius, ut & arctiores compulsoriales, attamen sub poena auctiori decernimus. In Cons. 13. Junii 1692.*

§. LI. In *arctiori mandato* illud quoque observari debet, quod in eo condemnandus etiam sit reus in poenam, *mandato simplici*, & *ulteriori* (si hoc præcesserit) insertam; quod tamen in *ulteriori*, & *adhuc ulteriori* non observatur, in hoc enim reo, *simplici mandato* non parenti, sub graviore pecuniaria poena tantummodo quid injungitur, ita tamen ut declaratio poenæ hautquaquam adjiciatur.

§. LII. Præterea *mandatum* aliud est *cum clausula*, aliud *sine clausula*.

§. LIII. *Mandatum cum clausula* dicitur, quo reo quidem statim aliquid injungitur, ita tamen ut ipsi, ceu tali *mandato* forte gravato, concedatur facultas opponendi exceptiones, propter quas existimat, se jure non teneri, illi morem gerere. Hæc *clausula* in Camera sequentibus ver-

bis concipitur: Im fall Ihr aber durch dis unser Kayserliche Gebott beschwehret zu seyn / und warumb demselben anbefohleener massen nicht zu gehorsahmen wäre / erhebliche beständige uhrsachen und einrede zu haben vermeinen soltet / alsdann heischen und laden Wir euch von berührter Kayserlichen Macht / auch Gerichts- und Rechtswegen hiemit auff den 60. Tag dem nechsten nach beschēhener insinuation dieses / deren Wir euch 20. für den ersten / 20. für den andern / 20. für den dritten / letzten / und endlichen Rechtstag setzen / und benennen / peremptorie, oder / ob derselbe kein Gerichtstag seyn würde / den nechsten Gerichtstag darnach / selbstn oder durch einen vollmächtigten Anwald an demselben unserm Kayserlichen Cammergericht erscheinet / solche eure ursachen / und einrede in Rechten gebührlich fürzubringen / alenthalben unsers Kayserlichen Cammergerichts erkänntuß und fürderlichen entschieds zu gewarten.

§. LIV. Mandatum *sine clausula* est, quo absolute, ommissa dicta *clausula*, reo aliquid injungitur, sic ut huic facultas non concedatur, opponendi exceptiones, propter quas existimat, ejusmodi *mandato* morem non esse gerendum, utcunque potestas ipsi relinquatur, proponendi causas, propter quas existimat, declarationem poenæ, *mandato sine clausula* insertæ, fieri non debere, & quidem hac formula: **Oder aber erhebliche uhrsachen und einreden / ob Ihr einige hättet / warumb solche erklährung nicht geschehen sollte / rechtlich vorzubringen / und endlichen entschieds darüber zu gewarten.** Porro in *mandato* S. C. reo etiam injungitur, ut in primo statim termino fidem faciat, se *mandato* debitam præstitisse obedientiam, quo fine ipsi tempus 30. dierum præfigitur, hac formula, quam *Camerales* vocant annexam citationem solitam: Wir heischen und laden Euch dabeneben von berührter unserer Kayserlichen Macht auch Gerichts- und Rechtswegen hiemit auff den

den 30ten Tag den nechsten nach beschehener insinuation dieses / deren Wir euch 10. vor den ersten / 10. vor den andern / und 10. vor den dritten / letzten / und endlichen Rechtstag setzen / und benennen peremptorie, oder ob derselbe nicht ein Gerichtstag seyn würde / den nechsten Gerichtstag darnach / durch einen Bevollmächtigten Anwald an demselben unsern Kayserlichen Cammergericht zu erscheinen / glaubliche anzeigen zu thun / daß diesem unsern Kayserlichen Gebott alles seines inhalts gehorsamlich gelebet sey / oder wo nicht / alsdann zu sehen und hören / Euch um eures ungehorsams willen in vorgemelte poen gefallen seyn / mit Urtheil und recht sprechen / erkennen / und erklären / oder aber erhebliche ursachen 2c. Quod vero plerique Juris *Cameralis* Scriptores docent, *mandatis* S. C. tantummodo opponi posse exceptiones sub- & obreptionis, id novissimæ *Camerali* praxi repugnat.

§. LV. Sed parum est, prædictam differentiam inter *mandata cum clausula*, & *sine clausula* cognoscere, nisi intelligatur, quando dictis *mandatis* locus sit. Hoc fine ex præcedentibus repetendum est, *mandata* regulariter a Magistratu, seu Judice non esse decernenda, sed reum prius audiendum, & proinde citandum esse. Et cum casus, quibus *mandata* jure decernuntur, ad exceptiones pertineant, hinc operæ pretium erit, generale aliquod criterium investigare, ex quo pronum erit, ejusmodi exceptiones intelligere. Ubi sciendum est, illis casibus, quibus actor fundamentum suæ intentionis statim Judici, vel per liquida instrumenta, vel aliis modis, plene probat, *mandatis* locum esse, sic ut reus inauditus, hoc est absque causæ cognitione, protinus adstringendus sit, ad satisfaciendum actori: ut ecce quando Titius a Cajo mille aureos ex mutuo petit, & statim de hoc mutuo fidem judici per liquidum instrumentum facere nequit, sed alio modo intentionem

tentionem suam probaturus est, hautquaquam *mandatum* de solvendo, verum *citatio* ad videndum exigi debitum adversus Cajum decerni debet, qua de re præjudicia retulit *Blumius in Proc. Cam. tit. 34. §. 83.* Si vero actor narrata sui libelli per liquidum instrumentum probat, *mandato*, & quidem *cum clausula* locus est, prout ejusmodi *mandatum* ad dimittendam hypothecam C. C. decretum in *Camera* fuit, *anno 1661. die 15. Febr.* in causa *Braunschweig contra Sachsen* / tradente *Blumio cit. loc.* Et ut porro cognoscatur, quando *mandata cum clausula*, & *sine ea* decernenda sint, hinc observandum est, regulariter illis casibus, quibus exceptiones reo competere possunt, *mandata cum clausula* locum habere, ut verbi gratia si in supra proposito casu Titius liquido suo instrumento efficiat, ut contra reum *mandatum* decernatur, illud utique *cum clausula* dandum, & proinde concedendum reo erit, ut opponat exceptiones, quas contra chirographum, etiam guarentigiatum, habere, & fortassis solutionem, vel aliud quid, quo obligatio extincta est, docere potest, ut proinde satis certum sit, ejusmodi casu *mandato S. C.* locum non esse, quippe cum in isto reo potestas opponendi exceptiones non reservetur. Porro exinde pronum etiam erit cognoscere, in casibus, quibus a *mandato* Judex initium processus facere potest, regulariter *mandata cum clausula* obtinere, & proinde *mandata sine clausula* ad exceptiones ab hac regula referenda, regulariter autem illicita esse. Enumerantur autem in *Ordin. Cam. p. 2. tit. 23.* & in *Concept. dict. Ordin. tit. 25.* quatuor casus, qui vulgo *die vier fälle* appellantur, in quibus *sine clausula* reis aliquid injungi, vel mandari potest. Primus casus est, si factum, reo imputatum, per se est illicitum, sic ut nullo jure defendi queat. Secundus est, si continet damnum irreparabile. Tertius, si concurrit Reipublicæ læsio. Quartus, si periculum est in mora. Et quamvis

vis plures speciales dentur casus, in quibus *mandata S. C.* locum habent, *Recess. Imp. de anno 1594. §. So soll auch zum fünften 86.* omnes tamen ad supra recensitos casus referri possunt.

§. LVI. Aliquando etiam evenit, ut *mandatum cum clausula*, & *sine ea* simul decernatur, imo etiam *citatio* adjiciatur, ita enim in *Judicio Camerali anno 1698. die 13. Maji*, in causa *der Gemeinde Berckag contra Wurburg & Conf.* datum fuit *mandatum* de abducendo milite, relaxandis captivis, nec via facti, sed juris procedendo *sine clausula*, de reparando damno dato, non turbando in possessione vel quasi libertatis, & exemptionis ab accisiis, & aliis ejusmodi oneribus, nec imponendo, vel exigendo accisias, sed cassando *cum clausula*, annexa *citatione* ad deducendum jus suum.

§. LVII. Hac occasione quædam etiam de *monitoriis* adferenda sunt; & quamvis hæc revera *mandatis* accenseri debeant, ideo tamen illis contradistinguuntur, quoniam aliquando, imo plerumque, non adjecta poena, decernuntur, cum *mandatis* semper poena adjiciatur. Decernuntur autem hæc *monitoria* I. contra Status Imperii, in mora solvendi collectas Imperii existentes. *Ord. Cam. part. 1. tit. 17. in fin.* II. contra Status Imperii, moram committentes, in solvenda pecunia, sustentationi personarum Cam. destinata, *Conc. Ord. Cam. part. 1. tit. 29. §. 5.* III. contra Judices inferiores, a partibus litigantibus immoderatam pecuniæ quantitatem pro Actis primæ instantiæ exigentes, sic ut ad restitutionem illorum, quæ ultra præfinitum modum acceperunt, compelli debeant. *Conc. Ord. Cam. part. 2. tit. 34. §. 10.* IV. contra litigantes, ad debita Cancellariæ solvenda, sic ut *monitorio*, quod Advocatus, vel Procurator Cam. contra litigantes, ad solvendum honorarium impetrayit, simul hæc Cancellariæ debita inferenda sint,

Conc. Ord. Cam. part. 1. tit. 46. § 10.

§. LVIII. Sicuti id, quod supra §. 7. de *in jus vocatione*, ceu actu essentiali omnium Judiciorum, retuli, in casibus *mandatorum* aliter se habet, ita etiam hodiernis temporibus in multis locis *citatio* non est pars essentialis, & principium Judicii, sed sæpenumero ab *arresto* processus inchoatur, cujusmodi vocabulum barbarum est, & a *Gallica* voce *arrestus* originem ducere videtur. Est autem *arrestum* mandatum judicis, quo ex justa causa prohibetur aliquis extra jurisdictionem Judicis arrestantis secedere, vel bona inde dimovere, donec id præstiterit, quod ab eo postulatur, aut se non teneri probaverit.

§. LIX. Quando itaque *arrestum* Jure communi non est receptum, hinc regulariter pro illicito reputandum est, donec probatum fuerit, illud in loco, vel Judicio, in quo decernitur, receptum esse. Inter alia autem obtinet in Ducatu *Juliacensi*, & *Montensi*, secundum *Ordinationem*, ibidem sancitam, sic ut distinguendum sit inter actiones personales, & reales. In illis debitores forenses, sive extranei, bona immobilia in loco non possidentes, vel quoad personam, vel quoad bona, tamdiu arrestantur, usque dum cautionem judicio sisti, judicatumque solvi præstiterint, *Ordin. Jul. & Mont. cap. 1. §. Das Kummerrecht*. In his, realibus scil. actionibus, bona, de quibus existit controversia, *arresto* obstringuntur, & colono prædii injungitur, ut locatorem, ceu dominum prædii, extra territorium Judicis arrestantis habitantem, de *arresto* imposito certiores reddat; domino vero prædii, jurisdictioni Judicis arrestantis subjecto, ipse nuncius Judicii *arrestum* denunciatur. Vid. dict. *Ordinat. cap. 16. §. Und nachdehm*. Sic *Duisburgi arresta* quoque recepta sunt, prout ex libro Statutorum hujus civitatis *tit. Von Kummerrecht & seqq. fol. 3. pag. 2. & seqq.* intelligitur, & praxis quoque id latis docet.

§. LX.

§. LX. Excipiuntur tamen hac in re 1. quædam loca, seu horum incolæ, & 2. tempora.

§. LXI. Loca, seu horum incolæ, vel privilegio, vel pacto, cum vicinis inito, sæpenumero impetrarunt, ut in aliis locis, ubi cæteroquin *arresta* recepta sunt, *arresto* obstringi nequeant. Tale privilegium datum fuit civitati Imperiali *Tremonienſi* anno 1377. & anno 1414. die 16. Sept. Pacta vero, inter vicinas provincias hac de re inita, pro diversitate provinciarum variant. Sic in transactione, circa hereditariam ſucceſſionem intuitu Ducatus *Clivenſis*, & Comitatus *Marcani*, item intuitu Ducatus *ſuliacenſis*, ac *Montenſis*, inter Electorem *Brandenburgicum*, & Ducem *Neoburgicum* anno 1666. inita §. 13. inter alia *arresta* etiam prohibentur, ſic ut *Clivenſes*, & *Marcani* a *ſuliacenſibus*, & *Montenſibus*, & vice verſa hi ab illis *arresto* ſubjici nequeant. Eadem ratione incolæ ex Dioceſi *Coloniænſi* a *Clivenſibus*, & *Marcanis*, & vice verſa hi a *Coloniænſibus* arreſtari nequeunt, juxta concordata anno 1533. die 16. Sept. inita §. Zum anderen / & Edictum a *Friderico VVilhelmo Electore Brandenburgico* glorioſiſſimæ memoriæ anno 1652. die 9. Decemb. in hiſce provinciis ſancitum, cujus hæc ſunt verba: *Friedrich Wilhelm Churfürſt* 2c. *Thuen kund und fügen* 2c. *Demnach ſo wol Wir alß unſeres freundlichen lieben Bettern und Herren Bruders des Herren Churfürſten zu Cöllen Lbd. angemerket* / was maſſen auß denen bißhero zwiſchen gedachtes unſeres Herzogthums *Cleve* und Graſſſchafft *Marck* / ſo dann Ihrer Lbd. Erkhſtſtes *Cöllen* auch Fürſtenthums *Weſtphalen* und Beſtes *Reglinghaufen* Unterthanen gegen einander vorgenommenen arreſten viele ungelegenheiten entſtanden / und Wir zu vorkommung derſelben uns mit wolgemelter Sr. Lbd. vermöge der alten Verträgen dahin abermahl verglichen / daß nicht allein dieſer Zeit angelegete und noch wärende *arresta* beyderſeits durchge-

hends auffgehoben seyn / und hinführo keine mehr verhänget werden / sondern auch / wann ein Cöllnischer / Westphälischer / oder des Bestes Kieglinghausen Unterthan an einem unsers Herzogthumbs Cleve und Graffschaft Marck eingewesenen / oder hingegen deren unserigen einer an einem Cöllnischen / Westphälischen / oder Kieglinghausischen ansprach zu haben vermeinet / derselbe in actionibus personabilibus forum rei conventi, in realibus aber forum rei sitæ nach außweisung der gemeinen Rechten zu folgen / schuldig seyn solle; Alß befehlen Wir euch obgemelten samt und sonders hiemit gnädigst / daß Ihr diesem unter Uns getroffenen Vergleich euch hinführo allerdings gemäß halten / den klagen den Theil an das ordentliche Gericht hinverweisen / und keine Cöllnische Unterthanen ferner beschwehren sollet. In Urfund 2c. Hujusmodi pactum celebratum etiam fuit inter *Colonienses, & Juliacenses, ac Montenses, anno 1651. die 10. Octob.* nec non inter *Marcanos, & Monasterienses anno 1451.* & inter *Marcanos, & civitatem Assendiensem.* Vid. *Bogten-Brieff der Statt Essen de anno 1594.* item inter civitatem *Cliviensem, Embericensem, Calcariensem & Gochiensem anno 1312. 5. Mart. 1418. 23. Julii & anno 1525.* Porro ex libro Statutorum *Teutoburgensium tit. von Kummerrecht fol. 3. pag. 2.* constat, inter *Teutoburgenses*, atque vicinos idem jus consuetudine introductum fuisse. Verba hujus statuti ita se habent: dat die nahburen umb und by uns gesetten als Bergische / Moersische / Broickische / Meidrigsche / und Beckische / ja auch alle Clevische Underdanen umb gyner Schuld bekummert werden.

§. LXII. Haftenus proposita immunitas ab *arrestis*, privilegio, vel pactis, aut consuetudine, quæsita, cessat, quando aliquis in loco, ubi dicta ratione arrestari nequit, contraxit, vel deliquit, quod disertis etiam verbis dicto statuto civitatis *Teutoburgensis* cavetur, sequenti modo: so
mag

mag dannoch der Rechtspflichtiger / welcher wegen eines excesses / und handels / oder contracts, off umb schuldt / und handels / hir binnen Duisburgh geschit / mit kummer angehalten werden.

§. LXIII, Illa tempora heic excipiuntur, quibus nundinae celebrantur, sic ut illis durantibus nulla *arresta* decerni debeant. Conf. *l. un. C. de Nund. Nov. 52. cap. 1. & Mev. in tract. de arrest. c. 11.* quam immunitatem tamen non habent, qui in ipsis nundinis contrahunt, arg. *l. 19. §. 2. ff. de Judic.* quod itidem sequentibus verbis dicti statuti *Teutoburgensis* exprimitur: und so langh auch die Weckemart durt / die angeit Freidags mittags / und durt bis Sonstags te mittage / soll geiner umb schuldt bekummert werden / ausgescheiden von schuld / die man in denselven Mart gemacht hatte.

§. LXIV. Cæteris vero temporibus, quibus nundinae non celebrantur, in locis, privilegio, vel pacto, non exceptis, contra quoscunque regulariter *arresta* decerni possunt, sic ut non solum ipsi rei, verum etiam testes, testimonii perhibendi causa, jure arrestari queant, observante *Hubero in Praelect. Jur Rom. h. tit. de in jus voc. pag. m. 112.* cum enim *arresta* in hujusmodi locis, ubi contra Jus commune introducta sunt, vicem *citationis* obtineant, hinc omnes illi, qui citari possunt, jure etiam *arresto* subjiciuntur.

§. LXV. Dividitur *arrestum* in *personale*, & *reale*.

§. LXVI. *Personale arrestum* est mandatum Judicis, quo ipsa *persona* arrestatur, quod fit per solam denuntiationem, vel per personae apprehensionem, cujusmodi posterior modus obtinet, quando reus non habet in loco prehensionis bona, reique momentum ferre potest sumtus custodiae. Vid. *Huber. cit. loc. pag. m. 110.*

§. LXVII. *Arrestum reale* est, quo mandato Judicis *res* *arresto* afficitur, de quo vid. *Huber. cit. loc.* Hoc secundum

dum statuta, & praxin hujus civitatis in controversiis rerum immobilium est loco *citationis*, sic ut is, qui *arrestum* impetravit, intra annum & diem, & quidem in tribus proxime sequentibus juridicis, id prosequi debeat, quod fit per editionem libelli, continentis causales *arresti*, in quo simul petitur, ut reus citetur, atque respondeat. Hac forma non observata, *arrestum* nullum, vel desertum esse, pronunciari debet, quæ omnia late proponuntur in libro Statutorum *Teutoburgensium tit. von kummeren / und arresten uff ersthalen / wie darin te verfahren & seqq. tit. fol. 4. & seqq.*

§. LXVIII. Effectus legitime impetrati *arresti* Jure *Saxonico* est jus pignoris, quo bona per *arrestum* afficiuntur, monente *Struvio in Synt. Jur. Civ. exerc. 26. th. 12.* Sed Jure *Lubecensi arrestum* jus pignoris non producit, verum rem tantummodo facit litigiosam, & proinde vim tantummodo habet prorogandæ tamdiu jurisdictionis, donec judicatum fuerit. *Mev. de arrest. cap. 19. num. 19. & Richter. de Jure & Privileg. Cred. sect. ult. cap. 5. num. 3. & 4.* quod etiam in hisce provinciis usu servatur, & Rescripto Illustr. Regiminis *Clivensis* anno 1684. die 27. Nov. disertis verbis firmatum fuit.

§. LXIX. Cum *arrestum* firmandi judicii, & securitatis causa decernatur, hinc sua sponte fluit, & ex supra proposita definitione intelligitur, id relaxandum esse, quando quis sufficientem offert cautionem, nisi in continenti probatum fuerit, arrestatum ex conventionem se ad id obligasse, aut jure judicioque quis condemnatus fuerit. *Roding. in Pand. Cam. lib. 1. tit. 11. §. 65. in fin.* Si vero Magistratus cautionem fusque deque habet, & *arrestum* relaxare recusat, videndum est, an agatur res inter mediatos Imperii cives, an vero inter immediatos. Priori casu quis superiorem Magistratum adire, ejusque auxilium contra inferiorem,

riorem, *arrestum* post oblatam cautionem relaxare recusantem, implorare potest. Posteriori casu summa Imperii Judicia dicto *arresto* pressis pro asyulis sunt, quippe cum *Austregæ* locum non habeant in causis ejusmodi *arrestis*, quo nimirum immediatus aliquis Imperii alium immediatum, ejusve bona, aut subditos, vel horum bona detinet, nec ad oblatam cautionem de judicio sisti, & judicatum solvi dimittit. De hujusmodi *arrestis* peculiaris *Constitutio* Imperii anno 1570. est sancita. Vid. *Cenc. Ord. Cam. p. 2. tit. 24. pr.* sic ut læsus possit *mandatum* de relaxando *arresto* in *Camera* Imperiali impetrare. Ubi requiritur, ut 1. *arrestum* sit impositum ob causam civilem, non vero criminalem 2. ut oblata idonea cautio, vel pignoratitia, vel fidejussoria, rejiciatur, 3. ut utraque pars sit immediata; quod tamen limitatur 1. si is, qui per alienum territorium transivit, a Magistratu loci arrestatur 2. in subdito, qui contra Dominum suum aliquando *mandata* super dicta *Constitutione* de *arrestis* in *Camera* impetrat, & 3. in Imperii mediato, quando ob causam, in *Camera* pendentem, *arrestum* impositum est. Supra dicta *Constitutio* de *arrestis* locum non habet 1. in *arrestis* licitis, ratione contractus, rei judicatæ, consuetudinis, privilegii, vel vectigalis non soluti impositis, *Recess. Imp. de anno 1594. §. Und so viel re.* 2. in *arrestis*, a Judice, vel Magistratu ad partis adversæ implorationem decretis, quando nimirum 1. arrestatus jurisdictioni Judicis, Magistratusve arrestantis aliqua ratione est subjectus, & 2. non gaudet privilegio de non arrestando. Formulas supplic. hac in re proposuit *Blumius in Supplicat. tit. 7.* & *Clariss. Hoffman. in Praxi Jur. & Proc. Cam. tit. 7.*

T I T. V.

SI QUIS IN JUS VOCATUS
NON IERIT, SIVE QUIS EUM
VOCAVERIT, QUEM EX EDICTO
NON DEBUERIT.

§. I.

IN præcedenti *tit. §. 9.* dictum fuit, *in jus vocationem* bifariam considerari, vel quoad *modum*, vel quoad *ejus effectum*. Quæ hætenus prolata fuerunt, ad *modum* illius pertinent, consequens igitur est, ut etiam *effectum* depingamus. Hic est duplex, vel *illegitima*, vel *legitima in jus vocationis*.

§. II. *Illegitima in jus vocatio* est, vel intuitu *personarum*, vel *loci*, vel *temporis*.

§. III. Intuitu *personarum illegitima* dicitur *in jus vocatio*, vel propter *Judicem*, ad quem quis vocatur, vel propter ipsum *reum* vocatum.

§. IV. Propter *Judicem* fit *in jus vocatio illegitima*, quando is est *incompetens*, sic ut ad ejusmodi *incompetentem Judicem* vocatus comparere non teneatur, dummodo illius *incompetentia* sit *notoria*, *l. fin. ff. de Jurisdic.* nam si *dubia* sit, in jus vocatus comparere debet, *l. 5. ff. de Judic.* cui tamen comparenti integrum est, exceptionem fori declinatoriam, *Judicis* nimirum *incompetentis*, opponere. Et hinc etiam Clericus, ad Judicem Laicum in jus vocatus, comparere, & *incompetentiam* allegare tenetur.

§. V. Propter ipsum *reum in jus vocatio* dicitur *illegitima*, quando vocantur personæ, quæ vel *simpliciter*, vel *secundum quid* in jus vocari nequeunt.

§. VI.

§. VI. Simpliciter vocari nequeunt 1. propter defectum intellectus, furiosi, vel infantes, *l. 4. pr. ff. de in jus voc.* & 2. propter imperium, Magistratus majores, ut Consules, Præfecti, Prætores, Proconsules, *l. 2. ff. de in jus voc.*

§. VII. Secundum quid, & sine permissu Prætoris non possunt vocari parentes, & patroni, liberique eorum, *l. 4. §. 1. ff. de in jus voc.* Et generaliter illæ personæ, quibus reverentia præstanda erat, sine jussu Prætoris in jus vocari non poterant, *l. 13. ff. eod.* sic ut contra eum, qui hujusmodi personas sine permissu Prætoris in jus vocabat, data fuerit actio in poenam quinquaginta aureorum, actori applicandam, *§. 12. l. de Action. l. 12. & l. pen. ff. de in jus voc.* Et cum hæc actio sit poenalis, tendens ad utilitatem actoris, contra edictum Prætoris in jus vocati, hinc ultro sequitur, dictam *in jus vocationem*, contra edictum Prætoris factam, delictis privatis annumerandam, & propterea hanc actionem civilem esse. Sed an non aliquando per accidens fit criminalis? Ita visum fuit *Struvio exerc. 5. th. 6.* existimanti, dictam actionem, contra reum, inopia laborantem, institutam, fieri criminalem, per *l. ult. ff. de in jus voc.* Quamvis vero *Modestinus* in hac *l. ult.* dicat, libertum, qui patronum sine venia edicti impetrata in jus vocaverat, ex quærela patroni, vel supra dictam poenam, id est quinquaginta aureos dare, vel a Præfecto urbi, quasi inofficiosum castigari, si inopia dignoscatur laborare, exinde tamen male concluditur, supra dictam actionem, ceu ex delicto privato descendente, per accidens fieri criminalem, eo enim ipso, quo dico, actionem esse criminalem, necesse est, ut ejusmodi actio tendat ad utilitatem publicam, & si hoc fiat, non amplius referri potest ad delicta privata, quorum proprium est, persequi interesse, & commodum privatorum, eorum nimirum, qui tales actiones, ex delictis privatis descendentes, instituunt, ut proinde certum sit,

fit, dictam *ocationem in jus*, contra edictum Prætoris factam, apud Romanos diverso respectu fuisse delictum privatum, & delictum seu crimen extraordinarium, & illud quidem, quando proposita ratione contra edictum Prætoris in jus vocatus suum commodum hac actione persequeretur, hoc vero, quando reus a Præfecto urbi extra ordinem castigabatur, *l. fin. ff. de in jus voc.*

§. VIII. Intuitu *loci illegitima* apud Romanos in jus erat *vocatio*, quando aliquis de domo sua in jus vocabatur, nam domus tutissimum cuique refugium, atque receptaculum est, & is, qui inde in jus vocat, vim inferre videtur, *l. 18. d. tit.* Huc pertinebat, quod non potuerint vocari, qui propter loci religionem inde se movere non poterant, *l. 2. ff. dict. tit.*

§. IX. Ratione *temporis in jus vocatio illegitima* erat, quando quis vocabatur, quando equo publico in causa publica transvehebatur, aut uxorem ducebat, aut funus prosequeretur familiare, justave mortuo faciebat, *l. 2. d. tit.*

§. X. Hec non arduum est judicare, quare supra relatis modis *in jus vocatio illegitima* fuerit, quoniam nimirum antiquo Romanorum Jure privata procedebat auctoritate, adeo ut actori licuerit, reum reluctantem, per vim, & obtorto quoque collo, ad Prætozem rapere, sicut in *tit. ne quis eum, qui in jus voc. vi exim.* fusius explicabitur. Sed nefas erat, illos, quibus reverentia debebatur, vel qui imperio conspicui erant, dicta ratione durius tractare, & præterea nemo in domo sua ejusmodi violentiam experiri debebat, secundum dict. *l. 18. ff. de in jus voc.*

§. XI. Hodiernis temporibus publica Judicis auctoritate peraguntur citationes, & proinde cessat supra relata juris veteris observatio, illis scilicet casibus, quibus violentia, cum antiqua *in jus vocatione* conjuncta, causam prohibitioni dedit, ut proinde hodie etiam reus domi suæ in jus vocari

vocari queat, & nimis stolidum sit, dict. l. 18. ad praxin applicare. Eadem etiam ratione Magistratus, imperium apud nos habentes, in jus vocari jure possunt, & præterea hodie, secundum praxin multorum Judiciorum, liberi, parentes suos non impetrata venia in jus vocantes, in poenam edicti, paulo ante relatam, non amplius incidunt, utcunque in Ducatū *Wurtembergico* aliud sit statutum in *Jure Provinc. p. 1. tit. 11. §. f.* Imo sunt JCTi non infimi subsellii, qui liberis, parentes suos in jus vocantibus, veniæ impetrationem hodie indistincte injungunt, sic ut *Jus Romanum*, hoc in casu in *Imperio Romano Germ.* non esse abrogatum, existiment, quorum sententia non est contemnenda; neque est, quod dicas, hodie *in jus vocationem* privata non amplius auctoritate fieri, nam *Jure etiam Codicis* dicta *Juris veteris* observatio non amplius obtinebat, dum publica Magistratus auctoritate ibidem procedebant citationes; sed eo tempore liberis, parentes suos in jus vocantibus, utique necessaria erat veniæ impetratio, sic ut etiam hodie, si non ex necessitate, saltem ex utilitate, a liberis, contra parentes actionem instituentibus, hæc excusatio, ceu veniæ petitio, libello inferi possit: wie ich dann hiemit gehorsamst umb Vergebung gebeten haben wil / daß ich veranlasset / oder genöthiget werde / meinen Vater / dem ich sonst allen respect und gehorsam erzeigen wil / gerichtlich zu belangen.

T I T. VI.

IN JUS VOCATI UT EANT,
AUT SATIS, VEL CAUTUM DENT.

§. I.

DE effectu *illegitimæ in jus vocationis* paulo ante egimus, jam sequitur, ut proponamus *legitimæ citationis*

tionis effectum, qui apud Romanos fuit duplex, vel ipsa comparitio, vel cautionis praestatio.

§. II. Comparitio alia erat *voluntaria*, alia *coacta*.

§. III. *Voluntaria comparitio* erat, quando reus, ab a-
ctore in jus vocatus, actori vocanti protinus morem ge-
rebat, & cum eo ad Prætores in jus ibat.

TIT. VII.

NE QUIS EUM, QUI IN JUS VOCABITUR, VI EXIMAT.

§. I.

Coacta *comparitio* erat, quando actor reum relu-
ctantem, per vim, injecta manu, ad Prætoris tri-
bunal trahebat, ita tamen ut hoc casu, quo nim.
rei in jus vocati protinus non sequebantur, sed
morabantur, prius testimonium iis, qui præsto aderant,
denuntiaretur, sequentibus verbis: *licet antestari?* Quibus
verbis præsentibus, interrogati, an liceret, illis testibus in tali
re uti, respondebant: *licet*, simulque aurem, ceu secundum
sententiam veterum memoriæ sedem, porrigebant, qua
molliter tacta, atque apprehensa, monebantur, rei gestæ
memores esse, & posthæc adversarius demum manu inje-
cta in jus rapi, & obtorto etiam collo, ad Prætoris tri-
bunal trahi poterat, cujusmodi observatio intelligi potest
ex iis, quæ *Horatius* memoriæ prodidit, *lib. 1. Sermon. Sa-
tyr. 9.* in fine hisce verbis:

Casu venit obvius illi

Adversarius: & quo tu, turpissime? magna

Exclamat voce: & licet antestari? Ego vero

Oppono auriculam: rapit in jus, clamor utrinque,

Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

Quo

Quo etiam facit sequens *Plauti* locus in *Curcul. Act. 5. Sc. 2.*
*Ph. Qui scias mercari furtivas atque ingenuas virgines, ambula in jus. Th. non eo. Ph. Licet te antestari; Th. Non licet. Ph. Jupiter tete male perdat: intestatus vivito. C. At ego, quem licet, te. Ph. accede huc. Th. Servum antestari? Vide. C. Hem! ut scias me liberum esse. Th. ergo ambula in jus. Hem tibi. C. O cives, cives. Th. quid clamas? Ph. quid istum tibi tactio est? Th. Quia mihi libitum est. Ph. accede huc tu: ego illum tibi dedam, tace. C. Phædrome, obsecro serva me. Huc pertinent verba legum *XII. tabularum*, quæ ex fragmentis sequenti tenore ad nos pervenerunt: *si calvitur, pedemque struit, manum endo, jacito*, h. e. si moretur, frustretur, retrorsum eat, manum injicito. Add. *Cujac. lib. 7. Obs. cap. 16. & lib. 10. cap. 10.* Et hunc morem videtur quoque respicere Salvator noster in parabola apud *Matth. cap. 18. vers. 23. & seqq.* quando *vers. 28.* ita ait: *egressus vero servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat sibi centum denarios: & injecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens: solve quod debes.* Et quamvis *Svendendörf. ad Eck. tit. de in jus voc.* & complures alii Doctores negent, violentam illam *in jus vocationem*, & tractionem obtorto, ut ajunt, collo unquam apud *Romanos* permissam fuisse, horum tamen sententia ex iis, quæ in præcedentibus relata fuerunt, levi opera explodi potest, & ab aliis doctissime explosa fuit.*

§. II. Cum itaque dicto modo violenta *in jus vocatio* apud *Romanos* permissa fuerit, hinc aliis non licebat, in jus vocatum, quem actor tenebat, & obtorto collo ad Prætoris tribunal trahebat, eximere, adeo ut speciale edictum Prætor contra eos proposuerit, qui in jus vocatos vi eripiebant, *l. 1. pr. ff. h. t.* per quam violentam exemptionem illius, qui in jus vocabatur, committebatur delictum privatum, producens actionem, ad commodum, seu utilita-

tem privati, nimirum actoris, tendentem, cujusmodi commodum non aestimabatur secundum verum actoris jus, seu id, quod vere illi debebatur, sed secundum id, quod is in Judicio, utcunque per calumniam, petebat, *l. 5. §. r. ff. h. tit.*

§. III Actio, quæ ex hoc delicto oritur, dicitur *in factum*, & est prætorialis, poenalis, daturque ei, qui alium, vi exemptum, in jus vocavit. Heredibus hujus datur, si eorum interfit, *l. 5. §. fin. ff. h. t.* Instituitur adversus eos, qui in jus vocatum exemerunt; cujusmodi *eximendi* verbum generale est, & significat, quoquo modo auferre, ut puta, si quis non rapuerit quem, sed moram fecerit, quominus in jus veniret, ut actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur, videbitur exemisse, quamvis corpus non exemerit. Sed & si eo loci detinuerit, non abduxit, his verbis tenetur *l. 4. pr. ff. h. t.* Neque etiam semper dolus ad præsentem actionem requiritur, nam cum is, qui contra edictum in jus vocatus est, v. g. patronus, a liberto, pater a filio vi eximi potuerit, *l. 1. §. 2. ff. h. t.* hinc aliquando eveniebat, ut quis extraneum, quem ex errore putavit patronum actoris, in jus vocantis, fuisse, vi eximeret, propter quam exemptionem habet quoque locum præsens judicium, utcunque is, qui exempt, dicto casu dolum non commiserit; quæ res etiam efficit, ut existimem, in hac actione juramentum in litem non esse admittendum, cum enim, ut supra monui, præsens actio calumniatori quoque detur, hinc planum satis est, tali actori non esse permittendum, in litem jurare. Huic 2. accedit, quod, ut paulo ante monui, heic non semper dolus coerceatur. Præterea 3. sciendum erat, hoc judicium esse poenale, in quo non est locus juramento in litem, ut proinde nihil quicquam obstat *l. 6. C. unde vi, & cap. fin. X. quod met. caus.* quippe cum in hisce textibus agatur de actionibus rei persecutoriis,

secutoriis, ex delicto etiam descendentes. Et quamvis in *l. 5. §. 1. h. t.* dicatur, tanti in hoc judicio reum condemnari, quanti ea res est ab actore aestimata, inde tamen inferendum non est, talem aestimationem jurejurando in litem fieri.

§. IV. Si plures deliquerint, in singulos hoc judicium dabitur, & nihilominus manet, qui exemptus est, obligatus, *l. 5. §. 3. ff. h. t.*

§. V. Hodie, cessante privata *in jus vocatione*, cessat etiam hæc actio, utcunque adversus illos, qui arrestatos eripiunt, vel eximunt, argumentum ex præsentis titulo supeditaverint *Peck. de jure sist. c. 33. & Lib. Baro de Lynck. in Analect. ad Struv. h. t. ad th. 18.*

TIT. VIII.

QUI SATISDARE COGANTUR, VEL JURATO PROMITTANT, VEL SUÆ PROMISSIONI COMMITTANTUR.

§. I.

TAntisper dixisse sufficiat de *comparitione*, jam sequitur, ut agamus de *cautionis præstatione*, ceu qua in jus vocatus apud Romanos evitabat necessitatem, protinus cum actore in jus eundi, hoc enim fine *satisdabat*, se in jus venturum, datis fidejussoribus, qui eum certo die judicio sisti, aut quanti ea res esset, promitterent. Et hinc Cicero pro Quintio ait: *Ita disceditur, ut Idibus Septembris P. Quintium sisti Alphenus promitteret. Venit Romam Quintius: vadimonium sistit.*

§. II. Et ut ea, quæ in *cautionis* materia scitu necessaria sunt,

sunt, secundum ordinem, quem Compilatores ff. secuti fuerunt, proponantur, hinc sciendum est, quod *cautio* bifariam debeat considerari, 1. quoad consentanea, & 2. quoad dissentanea.

§. III. In priori tractatione statim definitur *cautio*, in genere sumpta, quod nimirum sit actus, quo securitas adversario præstatur.

§. IV. Dividitur varie 1. ratione *causæ efficientis*, 2. ratione *objecti*, & 2. ratione *modi*.

§. V. Ratione *causæ efficientis* alia est *conventionalis*, seu *voluntaria*, alia *legalis*, seu *necessaria* l. 7. §. 1. & l. 8. §. 4. ff. h. t.

§. VI. Conventionalis est, quæ ex libera partium voluntate proficiscitur.

§. VII. Legalis est, quæ a Magistratu injungitur, ut est cautio de iudicio fisci, iudicatum solvi, de rato, de solvendo expensas, de non offendendo &c.

§. VIII. Hæc rursus dividitur in *simplicem*, & *communem*. princ. l. de divis. stipulat.

§. IX. Simplex est vel *Prætoria*, vel *iudicialis*. dict. princ. l. de divis. Stipulat.

§. X. Prætoria est, quæ auctoritate *Prætoris* injungebatur, & proinde a mero *Prætoris* officio, seu imperio, proficiscebatur. §. 2. l. d. t.

§. XI. Hæc est vel *Prætoria*, in specie ita dicta, vel *Ædilitia*.

§. XII. Prætoria, in specie ita dicta, dicebatur, quæ a mero imperio *Prætoris* proficiscebatur, idque vel *in iudicio*, seu potius *in jure*, vel *extra iudicium*.

§. XIII. Priori casu *in jure*, & proinde lite nondum contestata, præstanda erat *cautio* ab illis, qui alieno nomine litigabant, hoc est a procuratore actoris, & a defensore rei. Procurator, seu etiam tutor, vel curator actoris compell-

compellebatur *satisfactionem* præstare, ratam rem dominum habiturum, §. 3. *l. de satisdat.* sic ut recusanti denegaretur a Prætoris actio, arg. *l. 43. §. 4. ff. de Procurat.* utcumque hæc *cautio* interdum a Judice pedaneo injuncta fuerit, & hoc respectu ad *communes cautiones* referri possit. Defensor rei præstabat *cautionem* judicatum solvi, sic ut Prætor recusantem hanc *cautionem* præstare, non admitteret ad alienæ litis defensionem, §. 4. *§. 5. l. de Satisdat.* Imo aliquando etiam proprio nomine litigantibus *in jure*, & per consequens ante litem contestatam, a Prætoris *meri imperii cautionis* præstatio injungebatur, quo pertinet *cautio* fructuaria, sic ut Prætor petenti usumfructum actionem, vel etiam retentionem denegaret, si ususfructus nomine non caveretur, *l. 7. ff. usufr. quemadm. cav.*

§. XIV. Posteriori casu *extra judicium* mero Prætoris imperio, injungebatur *cautio* damni infecti, & legatorum servandorum, sic ut, hac *cautione* non præstita, adversarius a Prætoris mitteretur in possessionem bonorum illius, qui recusabat hujusmodi *cautionem* præstare, *l. 7. de damn. inf. tit. ut legat. nom. cav. & tit. ut in posses. leg.*

§. XV. Ædilitia *cautio* est, quæ a mero Ædilis imperio injungebatur, & quidem absque ullo Judicio, de illis rebus, quæ edicto Ædilium continentur, *l. 1. & seqq. ff. de Ædilit. edict.* Et quando venditor recusabat hujusmodi *cautionem* præstare, actio adversus eum dabatur ad redhibendum, vel quanti emptoris interesset, *l. 28. ff. de Ædilit. edict.*

§. XVI. Judicialis est, quæ a solo Judicis pedanei officio proficiscebatur, hujus jussu, & autoritate in *judicio*, hoc est post litem contestatam, præstanda, §. 1. *l. de divis. Stipulat.* Talis est 1. *cautio* de dolo, in actione in rem, vel quod metus causa, qua reus, jubente Judice pedaneo, cavebat, in restituenda re, de qua agitur, dolum malum ab-

esse, §. 1. l. de divis. Stipulat. l. 20. & l. 45. ff. de rei vind. l. 9. §. 5. ff. quod met. caus. 2. cautio de prosequendo, & reddendo servo fugitivo, dict. §. 1. l. de divis. Stipulat. l. 14. §. 11. ff. quod met. caus. Conf. l. 69. §. fin. ff. de legat. 1. Huc pertinent variae cautiones, in compluribus aliis actionibus officio Judicis præstandæ, ut in actione familiæ erciscundæ, l. 16. pr. & l. 25. §. 10. ff. fam. ercisc. item in vindicationibus servitutum, l. 7. & l. 12. ff. si servit. vindic. Et cum hujusmodi cautiones intuitu causæ efficientis judiciales dicantur, quoniam nimirum a Judicis pedanei officio proficiscuntur, hinc facile discerni possunt a cautionibus judicialibus, respectu finis ita appellatis, quæ nimirum celebrantur, firmandi futuri Judicii causa, ut id ratum sit, quales sunt supra propositæ Prætorie cautiones judicatum solvi, & de damno infecto.

§. XVII. Communis cautio est, quæ aliquando auctoritate Prætoris, vel etiam Ædilis, aliquando etiam auctoritate Judicis pedanei injungitur, qualis est cautio de rato, & rem salvam fore pupillo, nam & Prætor jubebat, rem salvam fore pupillo caveri, & interdum Judex pedaneus, si aliter hæc res expediri non poterat, §. 4. l. de divis. Stipulat.

§. XVIII. Sequitur 2. divisio, ab objecto desumpta, secundum quam cautio vel est extrajudicialis, vel judicialis.

§. XIX. Extrajudicialis est, quæ præstatur circa res, & actus extrajudiciales, utcunque sæpe in Judicio præstetur.

§. XX. Hæc pro diversitate rerum, & negotiorum, variat. Huc etiam pertinet cautio de non offendendo, nam quamvis hæc in Judicio etiam præstetur, cum tamen firmandi illius causa non sit introducta, hinc extrajudicialis appellatur. Ad cautionem de non offendendo sequentia requiruntur, 1. minæ præcedentes, 2. metus justus,

stus, qui nimirum in constantem hominem cadit, 3. probatio minarum, quæ aliquando per juramentum petentis fieri potest, docente *Christin. ad Stat. Mechlin. tit. 4. art. 1. num. 4. & Brunneman. in Proc. Civ. cap. 8. num. 11.* Ipsa cautio fidejussoribus datis expediri debet, utcunque quis sit possessor bonorum immobilium, tradente *Brunnem. cit. loc. num. 11.* Juratoria tamen cautio admittitur, si comminator fidejussorem invenire nequit, & integræ vitæ est. In Camera hujusmodi casu mandata de non offendendo decernuntur; ubi non requiritur, ut requisita Constitutionis fractæ pacis publicæ in libelli narratis proponantur, sed sufficit, vim publicam imminentem quodammodo probari, aut notoriam esse, secundum *Recess. Imp. Ratisbon. de anno 1594. §. Zum andern / wann mandata 75.* Hisce mandatis Camera Imp. reo, dictam vim publicam alteri inferre, paranti, sub poena banni, vel privationis, sine clausula injungit, ut a proposito violento desistat, & jure atque Judicio potius, quam violentia, & facto jus suum persequatur, *Ord. Cam. part. 2. tit. 9. §. Und ob sichs zutrüge 2.* Ubi tamen observandum, quod contra reum, mandato non parentem, sed vim publicam inferentem, ad poenam, mandato insertam, banni nimirum, vel privationis, agi nequeat; nam si hoc casu is, cui contra mandatum *Cammerale* vis publica illata fuit, eam jure, atque judicio prosequi vult, distinguere debet, utrum vis illata sit armata, atque publica, nec ne; sic ut priori quidem casu contra eum, qui dictam vim facit, a Camera citatio decernatur, ad videndum, audiendumque, se incidisse, & declarari in poenam mandati, scilicet banni, vel privationis, posteriori vero casu is, cui vis non publica illata fuit, ad ordinarium Judicem remittatur, quippe cum, deficientibus fractæ pacis publicæ requisitis, deficiat etiam jurisdictio *Cameralis.*

§. XXI. Judicialis *cautio* heic appellatur, quæ versatur circa Judicium.

§. XXII. Estque vel *generalis*, vel *specialis*.

§. XXIII. Generalis est, quæ in omnibus causis locum habet.

§. XXIV. Hæc vel ab ipsis personis, principaliter litigantibus, vel ab eorum procuratoribus, cæterisque, aliorum nomine litigantibus, præstari debet.

§. XXV. *Cautio*, ab ipsis litigantibus præstanda, vel ab actore præstari debet, vel a reo.

§. XXVI. Actoris *cautio* vel pertinet ad *Jus Romanum*, vel ad praxin hodiernam.

§. XXVII. Illa, quæ *Jure Romano* ab actore præstanda venit *cautio*, referri debet ad *Jus novum*; *Jure enim veteri* actores, proprio nomine litem inferentes, nulla *cautione* onerabantur, *pr. & §. 1. l. de Satisfat.* Sed *Jure novo* actor cavere debet, se 1. intra duos menses, a tempore porrecti libelli computandos, litem cum reo contestaturum, *Nov. 96. cap. 1. auth. libellum C. de lit. contest.* 2. usque ad finem in lite permanfurum, *Nov. 112. cap. 2. auth. generaliter C. de Episc. & Cler. & 3. expensas restitutum, si appareat, eum injuste litem movisse.*

§. XXVIII. Quæ vero secundum praxin hodiernam actori injungitur *cautio*, vel *Jure Saxonico* tantummodo obtinet, vel in aliis Judiciis etiam frequentatur.

§. XXIX. *Jure Saxonico* actor, præter *cautionem* pro reconventionem, & expensis, *guarandam* etiam præstare tenetur, *er muß die gewehr angeloben.* Est autem *guaranda* (a vocabulo *guerra*, litem significante, dicta) *cautio*, qua actor stipulata manu, aut tactura baculi Judicis, reo convento promittit, se in actione, prout est instituta, permanfurum, & reum contra quemcunque, eandem actionem instituentem, defensurum. Vid. *Carpz. p. 1. C. 4. d. 1. Zanger.*

ger. de Except. part. 2. C. 21. num. 58. & seqq. Eckolt. ad ff. h. t. §. 5. & Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 5. th. 32.

§. XXX. In cæteris Judiciis actor *cautionem* præstat de prosequenda lite, & restituendis reo vincenti expensis *Stryck. in Introd. ad. prax. for. cap. 11. §. 2. Ordinat. Monast. tit. 6. Brunsvicens. tit. 31. Pomeran. in tit. de Caut. Jud. sisti. Add. Brunnem. in Proc. Civ. cap. 8. num. 3.*

§. XXXI. Sequitur *cautio*, præstanda a reo, proprio nomine litem excipiente, quæ vel Jure Romano fuit introducta, vel usu hodierno observatur.

§. XXXII. Jus Romanum hac in re vel *antiquum* est, vel *novum*.

§. XXXIII. Jure *antiquo* præstabatur, 1. *cautio* iudicio sisti, & 2. *cautio* iudicatum solvi.

§. XXXIV. *Cautio* iudicio sisti erat, qua rei, privata actorum autoritate in jus vocati, fidejussoribus datis cavebant, se certo tempore in jus venturos, quæ, abrogata observatione dictæ *in jus vocationis*, privato arbitrio factæ, in usu esse desiit.

§. XXXV. *Cautio* iudicatum solvi Jure *antiquo* a reo in actione reali præstari debebat, *pr. 1. de Satisdat.* non vero ab eo, contra quem actio personalis instituebatur, cujus ea erat diversitatis ratio, quoniam in actione reali periculum erat, ne possessor faceret rem deteriore, sicut propter hunc metum interdum res mobilis apud officium deponi debuerit, donec vel *satisdatio* præstita, vel lis ad finem perducta fuerit, *l. 7. §. fin. ff. h. t.* Quando itaque reus post litem contestatam, absque dolo, & culpa, rem possidere desierat, absolvi debebat, *l. 27. §. 1. de rei vindicat.* In personalibus vero actionibus ejusmodi periculum non subest, quippe cum ibidem mora perpetuet obligationem.

§. XXX. Jure Romano novo reus, five personali, five reali

reali actione conveniatur, pro sua persona cavere debet, quod in Judicio permanere velit, usque ad terminum litis, §. 2. *l. de Satisfat.*

§. XXXVII. Secundum praxin hodiernam in causis civilibus reus dictam *cautionem* regulariter non præstat, nisi in loco Judicii domicilium forsan non habeat, & proinde periculum fugæ subfit. Et aliquando in lite, circa rem mobilem existente, præstari debet *cautio* de re exhibenda, vel non dissipanda, vel non deterioranda. Imo si per ejusmodi *cautionem* actori non satis consulatur, rei mobilis sequestratio, vel, hac etiam non sufficiente, illius arrestum decerni potest. *Stryck. in Introduct. ad Prax. forens. cap. XI. §. 3.* In causis vero criminalibus reus absens ad *cautionem* admittitur, sicut salvum conductum impetraturus præstet *cautionem* judicio sisti, non vero de judicato solvendo, *Brunnem. in Proc. Civ. cap. 8. num. 6.*

§. XXXVIII. *Cautio*, quæ a procuratoribus, cæterisque, aliorum nomine litigantibus, præstari debet, vel refertur ad illa Judicia, ubi in arbitrio litigantium est, an ipsi litigare, an vero vicaria procuratorum opera uti velint, aut de illis Judiciis agitur, in quibus semper per procuratores lis exercetur.

§. XXXIX. Priori casu *cautio*, vel ad eos pertinet, qui pro actoribus litem inferunt, vel ad eos, qui pro reis eam suscipiunt, referri debet.

§. XL. Hi, qui nomine actorum litigant, tam in actionibus personalibus, quam realibus præstare debent *cautionem*, rem ratam dominum habiturum, & Jure veteri quidem indistincte, *princ. & §. 1. l. de Satisfat.* sed Jure novo hoc demum casu, quo non mandatum actis insinuatum est, vel præsens dominus litis in judicio procuratoris sui personam confirmavit, §. 3. *l. dict. tit.*

§. XLI. Alii vero, qui ex parte reorum litigant procuratores,

ratores, Jure *veteri* omnimodo, & in actionibus personalibus, & realibus, *cautionem* judicatum solvi præstant, quia nemo defensor in aliena re, sine *satisfactione* idoneus esse creditur, §. 3. *l. dict. tit.* Jure vero *novo* procuratores *cautionem* non præstant, quando nimirum ab ipsis reis mandatum, *cautione* judicatum solvi firmatum, acceperunt, §. 4. *l. dict. tit.*

§. XLII. Dictæ *cautionis* judicatum solvi tres proponuntur clausulæ, 1. de re judicata, 2. de re defendenda, & 3. de dolo malo, *l. 6. jud. solvi.* §. 4. *l. de Satisfat.*

§. XLIII. Sequitur posterior casus, quo nimirum sermo est de illis Judiciis, in quibus causæ controversæ semper per procuratores, publice ad id constitutos, ventilantur, quod hodie non solum in summis Imperii Tribunalibus, & proinde etiam in *Camera* Imperiali observatur, verum etiam in multis aliis Statuum Imperii Judiciis, ut v. g. in Dicastrio Justitiæ *Clivensi* obtinet. Ibi actores, & rei pro se suisque heredibus, sub hypotheca bonorum, cavere debent, se omnia, per procuratores suos, horumque substitutos, in Judicio gesta, rata habituros, procuratores cunctis oneribus juris, præsertim *satisfactionibus* judicio sisti, & judicatum solvi, exempturos, ac omnino indemnes præstituros. *Blum. in Proc. Cam. tit. 70. §. 11.* Et præterea actores, extra Imperium habitantes, contra subditos Imperii, in *Camera* actionem instituentes, *cautionem*, vel fidejussoriam, vel pignoratitiam, præstare debent, secundum *Ordinat. Camer. Part. 3. tit. 49. §.* Weiter wo jemand außerhalb des Reichs 8. qua de re præjudicium retulit *Roding. in Pand. Cam. lib. 3. tit. 29. §. 41.* Hinc anno 1661. die 30. Januarii in causa *Merode contra Vercken* actori, extra Imperium habitanti, injunctum fuit, ut *cautionem* judicio sisti, & judicatum solvi præstaret. Vid. *Blumius in Proc. Cam. tit. 70. §. 12.* Hic porro observandum est, in *Camera* procu-

procuratorem, in primo termino nullum prorsus mandatum constitutionis, vel non legitimum, exhibentem, non aliter admitti, quam si de rato, & mandato caveat, *Ordinat. Cam. part. 3. tit. 12. §. Im fall aber 2c. 11.* Et quamvis hac in re, docente *Rodingio in Pand. Cam. lib. 3. tit. 29. §. 29.* in *Camera* olim dubitatum, & in utramque partem disputatum fuerit, an hujusmodi *cautiones* indifferenter in omnibus causis admitti debeant, hodie tamen, referente eodem *Rodingio* cit. loc. §. 35. id omni difficultate caret, & non dubitatur, quin procurator *Cameralis* in omnibus indistincte casibus, prævia legitimatione, & *cautione*, admittatur.

§. XLIV. Ratione modi *cautio* 2. dividitur in *nudam*, & *non nudam*.

§. XLV. *Nuda cautio* est, quæ verbis tantum fit, sive ore prolatis, sive in scripturam redactis.

§. XLVI. Et hæc vel est simpliciter *promissoria*, quæ fit simplici, seu nuda promissione, vel *juratoria*, quæ fit jurjurando.

§. XLVII. *Cautio non nuda* dicitur, quæ fit interveniente pignore, aut fidejussore, & proinde vel est *pignoratitia*, vel *fidejussoria*, quæ etiam *satisfactio* appellatur, *l. 1. ff. h. t.*

§. XLVIII. Quamvis *cautionis* nomine minime *fidejussio*, sed *nuda promissio* significetur, *l. sancimus 3. C. de Verb. & rer. sign.* quotiescunque tamen idonea *cautio* requiritur, vel *pignoribus*, vel *fidejussoribus* caveri debet, *l. 59. §. fin. ff. mand.* & cum heic potissimum agatur de *cautione* iudicio fisci, hinc videndum est, quænam species locum habeat; ubi sciendum est, reum, in jus vocatum, non aliter, quam datis *fidejussoribus*, præsentem necessitatem protinus cum actore in jus ambulandi evitare potuisse, *l. 1. ff. h. t.* ita tamen ut distinguendum fuerit, inter personas, quæ

quæ in jus vocabantur, an nimirum illæ fuerint extraneæ, an vero necessariae. Pro extraneis idonei *fidejussores*, tam ex facilitate conveniendi, quam ex facultatibus æstimandi, *l. 2. pr. & l. 7. pr. h. t.* intervenire debebant, *l. 5. §. 1. h. t.* Pro necessariis personis, veluti pro parente, patrono, liberisve, vel uxore, nuruve, qualescunque *fidejussores*, etiam non locupletes, accipi jubentur in *l. 1. & 2. ff. in jus voc. ut eant.*

§. XLIX. Sed nonne interdum *juratoria*, vel plane *promissoria cautio* in præsentī specie, qua judicio fisci cavebatur, admissa fuit? *Struvius exerc. 5. th. 24. Lauterbach. in Comp. h. t.* & plerique alii Doctores affirmarunt, illustres, atque pauperes ad *juratoriam*, & possessores rerum immobilium ad *nudam promissoriam cautionem* admissos fuisse, quorum sententia mihi nunquam arrisit, nuspiam enim invenio, eo tempore, quo privata auctoritate in jus vocatio facta fuit, personas illustres, vel pauperes necessitatem protinus cum actore ad tribunal Prætoris ambulandi, per id evitare, vel deprecari potuisse, quod jusjurandum præstiterint. Imo possessores rerum immobilium ab ejusmodi necessitate statim in jus veniendi immunes fuisse, accedente nimirum *promissoria cautione*, id plane inauditum esse, reor. Argumenta, quibus dissentientes utuntur, nihil probant. De *juratoria cautione* adferuntur textus in *l. 17. pr. C. de dignit. & l. 12. pr. C. de prox. sacr. scrip.* probantes, a viris illustribus, & spectabilibus *juratoriam* tantummodo *cautionem* exponendam esse, & præterea de pauperibus, ad dictam *cautionem* admittendis, allegantur *auth. generaliter C. de Epif. & Cler. Nov. 112. cap. 2. & Nov. 134. cap. 9.* Sed cum ejusmodi textus ex *Codice* adferantur, & proinde loquantur de supra dictis temporibus, quando nimirum in jus vocatio, seu citatio non amplius privata auctoritate, sed jussu Magistratus peragebatur, hinc satis pronum est arbitrari, tales textus frustra applicari ad præ-

sentem *cautionem* iudicio fisci, respicientem illam in ius vocationem, quæ privata voluntate actoris procedebat. Neque etiam video, qua ratione *l. 15. ff. h. t.* de hac *cautione* iudicio fisci intelligi queat. In principio illius textus scribit *Macer* J Ctus, possessores immobilium rerum satisfacere, non compelli, & postea in sequentibus §§. definit, quis pro possessore rerum immobilium haberi debeat; at hunc textum intelligendum esse, existimo de *cautione* iudicatum solvi, potissimum ab eo, qui alieno nomine litem susceperat, præstanda, id enim colligi potest ex alio textu, a Compilatoribus *Pandectarum* relato in *l. 2. ff. quando appelland.* cuius idem *Macer* eodem *lib. 1. de appellat.* est auctor. Et nullam causam video, quare dicta *l. 15.* præcisè de *cautione* iudicio fisci exaudienda sit, quod eo minus ferendum erat, cum *l. 14. ff. h. t.* ceu proxime præcedens, de *cautione* iudicatum solvi tantummodo loquatur, ut proinde credendum sit, textum sequentem in *cit. l. 15. ff. h. t.* de eadem *cautione* intelligendum esse. Et cum exinde manifestum sit, in hoc *tit. ff.* non solum *cautionem* iudicio fisci, verum etiam de iudicato solvendo proponi, hinc nobis nullum facit negotium, quod rubrica hujus *tit.* triplicem *cautionem*, 1. *satisfactionem*, seu *fidejussoriam*, 2. *juratoriam*, & 3. *simplicem promissoriam*, comprehendat; nam quamvis ad supra dictam *cautionem* iudicio fisci, secundum observationem antiquæ in ius vocationis, nulla habita personarum distinctione, vel bonorum consideratione, *fidejussoria cautio* exacta fuerit, in cæteris tamen *cautionum* speciebus, & præprimis in *cautione* iudicatum solvi, interdum *juratoria*, & interdum *promissoria* admissa fuit, & hodie adhuc admittitur, sic ut regula *cautionem non nudam*, & plerumque *satisfactionem*, hoc est *fidejussores*, exigat, exceptio vero *cautionem* etiam *nudam* admittat, & quidem 1. propter *qualitatem personarum*, & 2. propter *qualitatem rerum*, ad eum, qui *cautionem*

tionem præstare debet, pertinentium. Propter *qualitatem personarum* sufficit *cautio juratoria*, si nimirum personæ sunt 1. illustres, vel spectabiles, *l. 17. C. de dignitat.* utcunque *fidejussores* reperire queant, & 2. pauperes, dummodo tales personæ de fuga non sint suspectæ, sed vitæ integritate conspicuæ, atque secundum *Jus Saxonicum*, & mores hodiernos, jurejurando asseverent, se, debita diligentia adhibita, *fidejussores*, aut pignora invenire non potuisse, qua in re sequens solet servari formula: **Sie hätten so viel nicht in ihrem vermögen / glaubeten auch / daß Sie nach angewandten möglichsten fleiß solchen Vorstand mit Bürgen oder Pfanden nicht bestellen könnten.** Propter *qualitatem rerum* suæ *promissioni* committuntur possessores rerum immobilium, dict. *l. 15. ff. h. t.* sic ut specialis horum bonorum oppignoratio non requiratur, neque etiam cum *Berlichio* jus hypothecæ in ejusmodi bonis adversariotribuendum sit, arg. *l. 15. §. fin. ff. h. t.* Possessores rerum immobilium non solum illi dicuntur, qui vere res immobiles possident, verum etiam, qui juris intellectu, seu fictè possident, hoc est, qui actionem realem ad dominium rei vindicandum habent, arg. *l. 17. ff. de acquir. vel amit. poss.* quippe cum rem ipsam habere videatur, qui actionem ad illam habet. Ubi requiritur, ut possessoribus dictarum rerum immobilium dominium competat, illi enim, qui illarum tantum usufructum habent, suæ promissioni non committuntur, *l. 15. §. 1. h. t.* Nihil tamen interest, an hoc dominium sit naturale, an vero civile, *l. 15. §. 3. h. t.* revocabile, sive irrevocabile, dict. *l. 15. §. 6. & fin. ff. h. t.* Imo bona etiam obærata, & litigiosa sufficere, ex hoc §. 6. dict. *l.* evinci potest. Et cum in eadem *l. 15. §. 1.* dicatur, eum esse possessorem rerum immobilium accipiendum, qui in agro, vel civitate rem soli possidet, hinc requirunt Doctores, ut aliquis in eadem provincia, in qua judicium super re controversa

troverfa exercetur, res immobiles possideat, sic ut bona, extra illam provinciam sita, non proficiant.

§. L. Per regulam, in §. *preced.* propositam, definitum fuit, *cautionem fidejussoriam* plerumque requiri. Cum itaque per vocabulum *plerumque* ostendatur, id non esse perpetuum, hinc porro investigari debet, quando *cautioni fidejussoria*, & quando *pignoratitia* locus sit. Ubi porro pro regula observari debet, *cautionem necessariam*, quæ propter Judicium firmandum præstari debet, *fidejussoribus* expediendam esse, per *l. 7. ff. de Prætor. stipulat.* Conf. *l. 1. ff. h. t.* Et quamvis in cit. *l. 7. ff. de Prætor. stipulat.* indistincte traditum sit, *Prætorias satisfactiones* personas desiderare pro se intervenientium, ratio tamen non patitur, ut id de ejusmodi *necessaria cautione*, quæ quidem jubente Prætoris, sed non propter firmandum Judicium præstari debet, intelligamus, nam in Judiciis, propter incertum eventum, tempore *cautionis* præstandæ, regulariter certa quantitas definiri nequit, ut proinde etiam ibidem *pignora*, quorum semper certa est æstimatio, locum non habeant, sed præcise *fidejussores* requirantur, utut hodie in hisce *judicialibus cautionibus* pignora etiam sufficiant, tradente *Carpzovio P. 1. C. 5. d. 7.* Et cum in aliis casibus, quibus *necessaria cautio* Judicium, ejusque firmitatem non respicit, certa quantitas sit objectum *cautionis*, hinc ibidem, Jure etiam *Romano*, *pignoribus* caveri potest, *l. 1. §. 9. ff. de Collat. bon. & l. 2. §. 3. Quod legator.* In *voluntaria* vero *cautione*, ex conventionem præstanda, distinguendum est, an *satisfactio*, hoc est *fidejussoria cautio*, promissa fuerit, nec ne. Priori casu promissis standum est, & per consequens caveri debet per *fidejussores*, sic ut *pignora* non sufficiant. Huic non obstat *l. 21. §. fin. ff. de pecun. constit.* nam ibidem pro vocabulo *satisfactorum* legendum esse *satisfactorum*, ratio, quæ in fine cit. *l.* subjicitur, satis suadet, quod nimirum

rum nihil interfit, quemadmodum *satisfaciat*. Si tamen is, cui *satisfactio* fuit promissa, postea contentus fuit alia *cautione*, e. g. *simplici promissoria*, dubitandum non est, quin id admittatur, cum quisque juri suo possit renunciare, ut proinde facili negotio conciliari queat. *l. 61. ff. de Verbor. sign.* Posteriori casu caveri potest *fidejussoribus*, vel *pignoribus*, secundum *l. 59. §. fin. ff. mand.* nam quod in *l. 25. ff. de Reg. jur.* Pomponius tradit, plus *cautionis* in re esse, quam in *persona*, exinde inferendum non est, *pignoratitiam cautionem* præferendam esse *fidejussoribus*, sed Pomponius ibidem voluit ostendere, quod expediat creditori, *pignori* potius incumbere, quam in personam adversus debitorem agere, *§. 14. l. de Obligat. quæ ex del.* sic ut hoc sensu ne quidem inter *pignoratitiam*, & *fidejussoriam cautionem* comparatio instituitur.

T I T. IX.

SI EX NOXALI CAUSA AGATUR, QUEMADMODUM CAVEATUR.

§. I.

IN *præced. tit. §. 22.* dictum fuit, *cautionem judicalem*, ratione *objecti* consideratam, vel *generalem* esse, vel *specialem*. Explicata itaque *generali cautione*, superest, ut proponatur *specialis*, quæ nimirum in aliquibus tantummodo causis locum habet.

§. II. Hæc vel Jure *Romano* obtinuit, vel Jure *Germanico* fuit introducta.

§. III Quæ Jure *Romano* obtinuit, pertinet ad *cautionem noxalem*, ubi is, qui judicio fisci promiserat, eum, de

quo noxalis actio erat, debebat in *eadem causa* exhibere, in qua tunc erat, donec iudicium accipiebatur, *l. 1. pr. ff. h. t.* Est autem in *eadem causa* sistere, jus actoris ad experiendum non reddere deterius, *l. 1. §. 1. ff. h. t.* Si servus manumissus sit, & liber factus sistatur, distinguere debet inter causas criminales, & civiles. In illis liber factus non recte sistitur, quia aliter de servo supplicium sumitur, & verberibus satisficit, aliter de libero vindicta sumitur, vel condemnatio pecuniaria. In his vero causis etiam in meliorem causam videtur pervenisse, *l. 5. ff. h. t.* Et quamvis in poenis infligendis spectetur tempus commissi delicti, *l. 1. §. 1. ff. de Pæn.* id tamen decisioni dictæ *l. 5.* nihilquicquam obstat, quippe cum in ea agatur de ordine processus, ceu qui facilior est in servos, quam in liberos homines. Conf. *Lauterbach. in Colleg. Pract. h. t.*

§. IV. Cautio *specialis*, *Jure Germanico* introducta, pertinet vel ad causas *primæ instantiæ*, vel ad causas *provocationum*.

§. V. In *prima instantia* *Jure Germanico* præstanda est cautio 1. in *causis pignorationum*, 2. in *causis arresti*, & 3. in *interdicto uti possidetis*.

§. VI. In *causis pignorationum* actor in restitutione facienda *cautionem*, sicubi adversarius eam exegit, præstat, & quidem nuda repromissione. Si vero nulla fuit exacta, negligi potest. *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. 42. §. 13.* Vid. *Gylm. in resolut. Visit. tom. 1. part. 3. num. 43.*

§. VII. In *causis arrestorum* arrestatori idonea cautio iudicio fisci, & iudicatum solvi præstari debet, ut nimirum arrestans, de suo jure securus, via ordinaria agere possit, & arrestatus, in causa principali conventus, tergiversari nequeat. *Concept. Ord. Cam. part. 2. tit. 24. in princ. Blum. in Proc. Cam. tit. 33. §. 18.*

§. VIII. In hac re cautio non nuda, ceu *fidejussoria*, vel
pigno-

pignoratitia, præstanda est, & proinde *juratoria* non admittitur, nam hujusmodi *cautioni* nunquam est locus, quotiescunque alio remedio *cautionem* petenti consuli potest, utcunque Judex providere debeat, ne iniquis *cautionibus* homines premantur; multa enim in controversiis, circa *cautiones* existentibus, prudentis Judicis arbitrio committi debent, sic ut is, secundum circumstantias obvenientes, arbitrari quoque debeat, utrum illa *cautio*, quæ sub hypotheca omnium bonorum præstatur, idonea, & proinde admittenda sit, nec ne. Et quamvis Illustr. Assessores *Camerales* in causa *Umsels Juden zum Schutze in Franckfurth* contra Magistratum ibidem anno 1660. die 21. Januarii oblatam generalem *cautionem* rejecerint, & sufficientem specialem *cautionem* injunxerint, aliquando tamen illam admiserunt, & quidem anno 1661. die 18. Jun. in causa *Kronweissenburg* contra *Straßburg* / item die 16. Novemb. ejusdem anni in causa *Leutschmeisters* contra *Dettingen* / nec non anno 1662. die 28. Jul. in causa *Dünckelspiel* contra *Denolsbach* / & anno 1663. die 10. Julii in causa *Rubi* contra *Leiningen* / docente *Blumio* in *Proc. Cam. tit. 33. §. 20.*

§. IX. In *interdicto uti possidetis* victus victori *cautionem* de non amplius turbando præstare tenetur, non quidem Jure Civili, arg. *l. 1. pr. ff. uti possid. Struv. in Synagm. Jur. Civ. exerc. 45. th. 121.* Sed secundum Jus, moribus introductum, docente *Mullero* ad dict. *Struvii locum lit. E.* cujusmodi praxin *Camera* quoque sequitur, & olim sequenti modo pronunciavit: **In Sachen Bürgermeister und Rath N. appellanten eins wieder die N. N. appellaten / in actis benannt / andern theils / secundæ appellationis, ist allem fürbringen nach zu recht erkannt / daß Richter voriger instanz wol geurtheilt / übel davon appelliret / und ihnen appellanten nicht geziemet noch gebühret / ermelten appellaten an deme ihnen appellatis in voriger Urtheil zuerkanten mit-**

mitbrauch und respective eigenthumb eintrag zu thun / und die geklageter massen zu verhindern / sondern daran zu viel und unrecht gethan haben / davon abzustehen / sich dessen hinführo zu enthalten / und neben erstattung des erlittenen schaden / jedoch auff unsere Richterliche ermässigung / gebührliche caution zu thun schuldig seyn sollen &c.

§. X. Hæc *cautio* de non amplius turbando locum saltem habet in possessorio ordinario; in possessorio autem summarissimo non est præstanda, utcunque actor eam petierit; nisi ex ipsius libello, & potissimum ex illius conclusionem cognoscatur, possessorium ordinarium institutum esse, quod regulariter ex petita hac *cautione* de non amplius turbando colligitur; nam hujusmodi *cautio* jus possessoris in perpetuum, donec super dominio pronuncietur, duraturum respicit, de quo saltem in ordinario, non etiam summario, vel momentaneo possessorio disceptatur. Et ante sententiam, in summario possessorio latam, de certo aliquo detentore, seu possessore nondum constat; quin potius, ut super eo pronuncietur, momentaneum possessorium agitari solet. *Carpz. lib. 1. tit. 2. Resp. 15. num. 13.*

§. XI. In causis *provocationum* Jure Germanico *cautio* referenda est ad judicium revisorium, ubi victor adversario, revisionem impetranti, idoneam præstare debet *cautionem* de restituendo, si in judicio revisorio succumberet. *Recess. Deput. de anno 1600. §. 157.* Et hæc illi, qui revisionem petit, in scriptis eo fine communicanda est, ut contra eam excipere possit, si illam non satis idoneam esse, existimaverit. Quo casu Judex *Camera* definire debet, quid circa *cautionem* pronunciandum sit. In re dubia apud Directores Circuli, Magistratum loci, vel per Commissionem prius inquireret, utrum oblata a victore *cautio* idonea sit, nec ne. *Vid. Roding. in Pand. Camer. lib. 3. tit. 61. §. 83. & seqq. Blum. in Proc. Cam. tit. 77. §. 19.*

T I T. X.

DE EO, PER QUEM FACTUM
ERIT, QUO MINUS QUIS IN
JUDICIO SISTAT.

§. I.

EX *tit. qui satisd. cog. §. 2.* repetendum est, *cautionem* bifariam considerari, quoad *consentanea*, & *dissentanea*. Sequuntur jam *dissentanea*, quibus nimirum *cautio* eliditur.

§. II. Eliditur *cautio* vel ab *homine*, vel a *lege*.

§. III. Ab homine *cautio* eliditur bifariam, vel facto tertii, vel facto illius, qui *cautionem* præstitit.

§. IV. Facto tertii id contingit, quando is dolo impedit reum iudicio sisti, *l. 1. pr. ff. h. t.* v. g. quando venienti ad iudicium aliquid pronunciavit triste, propter quod is necesse habuerit, ad iudicium non venire, *l. 1. §. 2. ff. h. t.* Fecisse autem dolo malo non tantum is putatur, qui suis manibus, vel per suos retinuit, verum qui alios quoque rogavit, ut eum detinerent, vel abducerent, ne iudicio sistat, sive scientes, sive ignorantes quid esset, quod comminisceretur, *l. 1. §. 1. ff. eod.*

§. V. Hoc factum tertii cum producat actionem, ad commodum, & interesse privatum, nimirum actoris, tendentem, merito inter delicta privata numeratur.

§. VI. Actio, quæ ex hoc delicto oritur, appellatur *in factum*, & est prætoriam, daturque impedito, sive actori vocanti, sive reo vocato, adversus tertium impedientem, quanti actoris interfuit, eum iudicio sisti, *l. 3. pr. h. t.*

§. VII. Et quamvis ex hoc delicto ad reum impedientem plerumque nihil perveniat, & proinde hoc respectu is

poenam præstare dicatur in *l. 1. §. 4. h. t.* hæc actio tamen est rei persecutoria, quippe cum actor ea id, quod sibi ex patrimonio abest, persequatur, *l. 1. §. 3. & l. 3. pr. eod.*

T I T. XI.

SI QUIS CAUTIONIBUS, IN
JUDICIO SISTENDI CAUSA FA-
CTIS, NON OBTEMPERAVERIT.

§. I.

Quo modo *cautio* elidatur facto illius, qui eam præstitit, in præsentī titulo ostendi debet, postquam paulo ante demonstratum fuit, quo pacto *cautio* facto tertii elidatur.

§. II. In hujusmodi facto, quo dicta ratione *cautio* eliditur, potissimum considerari debet, utrum illud ex justo impedimento descendat, nec ne.

§. III. Justum impedimentum illud est, quo in jus vocatus prohibetur, ad judicium occurrere, ut 1. morbus son-
ticus, *l. 2. §. 3. h. t.* 2. furor, *l. 2. §. 5. eod.* 3. mulieris
graviditas, *l. 2. §. 4. eod.* 4. adversa tempestas, quæ impe-
dimento est itineri, vel navigationi, *l. 2. §. 6. eod.* 5. vis
fluminis, cujus magnitudo est impedimento navigationi,
sive pons solutus sit, sive navigium non stet, *l. 2. §. 7. eod.*
6. detentio a Magistratu facta, *d. l. 2. §. 9. eod.* 7. munus
publicum, *d. l. 2. §. 1. eod.* 8. condemnatio rei capitalis,
qua nimirum reus morte, exiliove coercitus est, & pro-
pterea judicio sistere se non potuit, *l. 4. pr. eod.* 9. funus
domesticum, *d. l. 4. §. 2. eod.* 10. vincula publica, vel cu-
stodia militaris, *l. 4. §. 1. eod.* 11. absentia Reipublicæ
causa, *l. 6. eod.*

§. IV.

§. IV. Impedimentum non justum est, quo in jus vocatus non impeditur, in judicio se sistere, arg. *l. 2. §. 8. h. r.* Hoc casu is, qui in judicio secundum suam promissionem non sistebat, *vadimonium* defererebat. Et sicuti *vadimonium* nihil aliud erat, quam sponsio comparendi in judicio, ad certum diem, per vades, h. e. fidejussores, facta, sic ut ex eo tempore, quo vades apud *Romanos* postulabantur, res in *vadimonio* esse, dicta fuerit, docente *Cicerone* in *Orat. pro P. Quinctio* sequentibus verbis: *res convenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem jacturam facere cupiebat, iste mediocri praeda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cæpit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset, venit ad vadimonium Nævius.* Ita *vadimonium* deferere, vel ad *vadimonium* non venire, significabat, non venire ad dictum diem in judicium.

§. V. Poena *vadimonii* deserti Jure *Romano* duplex statuitur, 1. solutio pecuniæ promissæ, vel illius, quod interest, *l. 2. §. ult. ff. qui satisd. cog.* & 2. missio in possessionem bonorum *vadimonium* deferentis.

§. VI. Circa primam poenam distinguendum est, utrum cautione certa quantitas, ceu poena pecuniaria, fuerit promissa, nec ne. Priori casu datur condictio certi, ad exigendam quantitatem, a fidejussore promissam, *pr. l. de Verb. obl.* utut ea excedat summam, a reo debitam; ipsam enim quantitatem debitam fidejussor non spondet, sed novam obligationem contrahit, propriumque factum promittit, ut proinde ex §. 5. *l. de fidejuss.* opponi nequeat, fidejussores ita obligari non posse, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Posteriori casu locus est actioni ex stipulatu, dict. *pr. l. de Verb. oblig.* ad verum actoris interesse, *l. 2. §. fin. qui satisd. cog. l. fin. si quis in jus voc.*

Cum hoc interesse ex tempore, quo in jus vocatus fisti debuit, æstimetur, *l. 12. §. 1. h. t.* hinc constat, non ad litem motam, sed ad tempus moræ respiciendum esse. Et hæc poena tum adversus fidejussorem, *l. 2. §. fin. qui satisd. cog.* tum adversus ipsum reum, in jus vocatum, obtinet, per *l. ult. ff. si quis in voc. non iv.*

§. VII. Sequitur secunda poena, qua *vadimonii* desertor per missionem in possessionem bonorum afficiebatur. Hæc non solum Jure *novo Romano* comprobata est, arg. *Nov. 53. cap. 4. §. 1.* verum antiquo etiam Jure obtinuit, *l. 2. 6. & 7. ff. quib. ex caus. in poss. eat.* Quod satis confirmat Cicero in dicta Oratione pro P. Quinctio, cujus hæc sunt verba: Tum Nevius pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sestiam sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes, testificatur iste, P. Quinctium non stetisse, & se stetisse. Tabula maxime signis hominum nobilium consignantur, disceditur, postulat a Burrieno Prætor Nevius, ut ex edicto bona possidere liceat. Jussit bona proscribi ejus, quo cum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius vivis, divelli nullo modo poterat. Conf. *l. 2. quib. ex caus. in poss. eat.* Et cum *vadimonium* deserere, res maximi momenti, & pessimi exempli fuerit, ut propterea dignum, propter quod *vadimonium* deseratur, dictum fuerit de negotio arduo, & maximi momenti, hinc dicta poena, quam reus, *vadimonium* deserens, patiebatur, gravissima fuit, prout Cicero in dicta Orat. satis superque ostendit, & quidem sequentibus verbis: Quid igitur demonstrat? *vadimonium* sibi ait esse desertum. Antequam doceo, id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officii ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sex. Nevii considerare. Ad *vadimonium* non venerat, ut ait, is quo cum tibi affinitas, societas, omnes denique cause, & necessitudines veteres intercedebant.

cedebant. Illicone ad Praetorem ire convenit? Continuone verum fuit, postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? Ad hac extrema, & inimicissima jura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod gravius, atque crudelius facere posses, reservares? Nam quid homini potest turpius, quid viro minus, aut acerbius usu venire: quod tantum evenire dedecus: quæ tanta calamitas inveniri potest? Pecuniam si cuiquam fortuna ademit, aut si alicujus eripuit injuria: tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. At non nemo aut ignominia affectus, aut judicio turpi convictus, bonis quidem suis utitur: alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miseriis adjumento, & solatio sublevatur. Cujus vero bona venierunt, cujus non modo illæ amplissima fortuna, sed etiam victus, vestitusque necessarius sub Pracone cum dedecore subjectus est: is non modo ex numero vivorum exturbatur: sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. Etenim mors honesta saepe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. Ergo hercule, cujus bona ex edicto possidentur, hujus omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe tacite, obscureque conceditur. Cui magistri fiunt, & domini constituuntur: qui, qua lege, & qua conditione pereat, pronunciant: de quo homine Praconis vox prædicat, & pretium conficit, huic acerbissimum vivo, videntique funus indicitur: si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emtores, ut carnifices, ad reliquias vite lacerandas, & distrabendas. Itaque majores nostri raro id accidere voluerunt: Praetores, ut considerate fieret, comparaverunt. Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundo potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, invitati, multis vadimonis desertis, saepe illusi, ac desti-

tuti. Considerant enim, quid & quantum sit, alterius bona proscribere. Jugulare civem, ne jure quidem quisquam bonus vult, mavult enim commemorare, se, cum posset perdere, pepercisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis, & communis humanitatis causa: ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis jure incommodi cadere possit. Hæc missio fiebat in omnia bona rei, *vadimonium* deferentis, arg. l. 1. ff. quib. ex caus. in poss. & l. 1. §. 2. ff. ut legat. seu fideicom. servand. caus. cav. quod nec Jure Novellarum mutatum est, utcunque dissentiant vulgo Doctores, existimantes, juxta *Novellam* 53. cap. 4. §. 1. actorem in possessionem bonorum rei latitantis secundum quantitatem, vel mensuram declarati debiti mittendum esse. Sed hæc Nov. intelligi debet de *distractione* bonorum, quæ cum *missione* hautquaquam est confundenda, nam *missio* in omnia bona debitoris fiebat, excepta causa damni infecti, dict. l. 1. ff. quib. ex caus. in poss. eat. *distractione* vero tantummodo fiebat pro mensura declarati debiti. Porro cum Imperator in cit. Nov. 53. in fin. sanciverit, quod reus, si postea ad judicium occurrat, omneque damnum salvet, rem recipere, & fidejussorem præstans, causam prosequi queat, id argumento est, Jure Romano non licuisse Judici, contra reum, *vadimonium* deferentem, seu absentem, definitivam sententiam pronunciare, utcunque id contra actorem, *cremodicium* contrahentem, permiserit *Justinianus* in Nov. 112. cap. 3. quando nimirum actor, tribus edictis evocatus, non comparet, quo casu, elapso anni spatio, reus comparens sententiam definitivam impetrare potest.

§. VIII. Cum in præcedentibus actum fuerit de *vadimonio*, ejusque desertione, operæ etiam pretium erit, de *cremodicio* agere, & hac occasione exponere, quid sit *cremodicium*

dicium contrahere. Ubi sciendum est, per hoc intelligi contumaciam actoris, vel rei, post litem jam contestatam commissam, l. 7. §. ult. ff. de minor. l. 31. §. 2. ff. de negot. gest. l. 13. ff. judic. solv. l. 54. §. 1. ff. de re jud. & l. 13. §. 3. & 4. C. de judic. Vid. Cl. Lambertus van Eck in dissertatione inaugurali de vadimonio deserto & eremodicio contracto cap. 5. §. 3.

§. IX. Poena eremodicii contracti est damnum, sive amissio litis, l. 53. ff. de re jud. ita tamen ut etiam secundum absentem, si is justam causam habeat, pronunciari debeat, docente Ulpiano in l. 73. ff. de judic. Et ne id an- sam det existimandi, hac ratione dictam dispositionem l. 53. ff. de re jud. qua desertor litis damno litis coerceri jubetur, prorsus frustraneam esse, quando nimirum secundum absentem, justam causam habentem, pronunciari debet, hinc observandum est, supra propositam dispositionem duos potissimum habere effectus, 1. quod absens, causa cognita, condemnatus, appellare nequeat, l. 73. §. ult. ff. de judic. l. 23. §. ult. ff. de Appellat. l. 1. quor. appellat. non recip. & l. 13. §. 2. & 4. C. de judic. & 2. quod absens, in justa causa vincens, in expensas condemnari debeat, juxta dict. l. 13. §. 2. & 6. C. de judic.

§. X. Ex his intelligitur, quomodo inter se differant, *vadimonium deserere*, & *eremodiciu contrahere*, scil. 1. *vadimonii desertio* tantummodo ante litem contestatam locum habet, sed *eremodiciu* non ante *contrahitur*, quam lis contestata fuerit, 2. solus reus *desertor vadimonii* existit, sed uterque litigator *eremodiciu contrahere* potest, 3. per *desertionem vadimonii* lis non amittitur, sed is, qui *eremodiciu* contrahit, damno litis coercetur, 4. *desertores vadimonii*, si ex justa causa se in judicio sistere non potuerunt, exceptionem, ceu remedium ordinarium, habent, l. 2. ff. h. t. & proinde non indigent auxilio extraordina-
rio

rio restitutionis in integrum, sed *eremodicio contracto* desertori litis ex justa causa beneficio restitutionis in integrum succurritur, *l. 7. §. ult. ff. de minor. l. 10. quom. & quand. jud. sent. prof. deb. l. 1. C. quib. ex caus. maj. in integr. rest.* Vid. *Cl. Lamb. van Eck dict. dissertat. cap. 5. §. 5.*

§. XI. Hisce, ceu ad *Jus Romanum* pertinentibus, explicatis, subjicienda erit praxis dicti Juris in præcipuis *Germania* foris, & videndum, qua ratione in illis *contumacia* partium litigantium coerceatur. Hoc fine scire oportet, quod *contumacia* nihil aliud sit, quam inobedientia erga Judicem commissa.

§. XII. Estque *vera*, vel *ficta*.

§. XIII. *Contumacia vera* est, quando aliquis, tribus dilatoriis citationibus, vel una peremptoria, vocatus, per malitiam non comparet, *l. 53. §. 1. ff. de re jud.* vel etiam, si ad primam dilatoriam citationem statim dixerit, se nolle comparere, tradente *Brunnem. in Proc. Civ. cap. 4. num. 7.*

§. XIV. *Ficta* vel *presumpta contumacia* est, quando sufficienter citatus emanet, absque malitia.

§. XV. Porro *contumacia* est vel *non agentis*, vel *non comparentis*.

§. XVI. *Contumacia non agentis* est, quando pars ipsa, vel ejus procurator in judicio præsens est, sed agenda non agit, moramque nectit; quo casu non agens facultate agendi privatur, ac terminus pro purificato habetur, sicut contumax non aliter, quam refuis expensis, ad proseguendam causam admittatur, *Concept. Ordin. Camer. p. 3. t. 50. princ.*

§. XVII. *Contumacia non comparentis* est vel *actoris*, vel *rei*.

§. XVIII. Actor *contumaciam* committit vel ante litem contestatam, vel post eam.

§. XIX. Si actor est contumax ante litem contestatam,
tunc

tunc reus secundum processum Juris communis, præviam *contumacia* accusatione, petit, ut 1. ab instantia absolva-
tur, salva tamen nova actionis institutione, actori compe-
tente, 2. actor expensas, & interesse refundat, & 3. is, no-
vam citationem desiderans, cautionem præstet, quod fi-
deliter in termino comparere velit, *Stryck. in Introd. ad
Prax. for. cap. 6. §. 3.*

§. XX. In Judicio *Camerali* heic porro distinguitur, an
actor sit contumax statim in primo citationis termino, an
vero post eum.

§. XXI. Actore in primo citationis termino absente,
terminus, proclamate facto, & sex juridicis continuis ela-
psis, circumducitur, hoc est annullatur, reusque petere
potest, ut, refusus sibi ab actore expensis, vel ab *instantia*,
aut a *citatione* absolvatur. *Ordinat. Cam. part. 3. tit. 42. in
pr. Vid. Roding. in Pand. Cam. tit. 54. §. 1. & seqq. ubi §. 3.*
inter hæc duo, absolvi nimirum ab *instantia*, & a *citatio-
ne* differentiam exposuit. Dicta *circumductio* tamen cessat,
1. si reproductio citationis ob culpam nuncii, processus
tardius afferentis, intra præfixum terminum non fiat, *Myns.*
2. *Obs. 62.* 2. in causis appellationum, ob fatalia, vel in to-
tum, vel fere elapsa, *Conc. Ord. Cam. p. 3. t. 12. §. pen. &*
3. si actio est annalis, v. g. injuriarum, nam cum propter
anni lapsum nova citatio impetrari nequeat, hinc hoc casu
restitutio necessaria est, *Mynsing. s. Obs. 87. num. 3.*

§. XXII. Actore vero post primum citationis termi-
num, sed lite nondum contestata, absente, duæ viæ in Ju-
dicio *Cam.* reo propositæ sunt. Prima via est, qua, pro-
clamate facto, & sex juridicis elapsis, absolutionem ab
observatione judicii, sive citatione impetrare potest, ut
proinde hac ratione terminus quoque circumducatur. Se-
cunda via est, qua reus in causa principali procedit, li-
tem contestatur, petitque, ut ab actione quoque absolva-
tur,

tur. *Ord. Cam. part. 3. tit. 42. §. Wo aber der Kläger 2c. Rec. Imp. de anno 1654. §. Da auch wegen 2c. 44.*

§. XXIII. Si actor post litem contestatam contumax est, tunc, reo postulante, definitive pronuntiari potest, ita tamen, ut reus, si succumbat, expensas refundere non teneatur. *Ord. Cam. part. 3. tit. 42. §. fin.* utcunque reo integrum etiam sit, in *Camera* supra propositas duas vias inire, vel in aliis Judiciis sequi dictum processum Juris communis, eo casu, quo actor est contumax ante litem contestatam, obtinentem.

§. XXIV, Si reus est contumax, distinguendum est inter praxin *Cameralis*, & praxin aliorum Judiciorum.

§. XXV. Praxis *Cameralis* hoc casu vel est *antiqua*, vel *nova*.

§. XXVI. Antiqua est, secundum quam tres modi, in contumaciam contra reum absentem procedendi, obtinebant, 1. poena banni, 2. missio in bonorum possessionem, pro qualitate causæ, & 3. decisio causæ principalis, sic ut lis pro negative contestata habeatur.

§. XXVII. Praxis *nova Cameralis* est, qua, abrogatis per *Recess. Imp. de anno 1654. §. Würde hierauff 36.* duobus prioribus modis, solus ultimus obtinet, & proinde in causa principali proceditur, lisque negative contestata habetur. Excipiuntur tamen tutores, & curatores, nam cum horum non comparentium culpa pupillis, & minoribus in tantum nocere non debeat, ut contra hos in causa principali pronuntiari queat, hinc adversus illos contumaces duos priores modos adhuc obtinere, existimo, qua de re extat præjudicium in causa *Münchhäuser* contra *Hildesheim* / ubi in *Camera* anno 1659. die 12. Decembr. missio ex primo decreto in contumaciam facta fuit, teste *Roding. in Pand. Jur. Cam. lib. 3. tit. 56.*

§. XXVIII. Circa praxin aliorum Judiciorum distinguendum

endum est inter illa Judicia, in quibus Jus *Civile* hac in re obtinet, & inter Judicia, in quibus Jus *Saxonicum* observatur.

§. XXIX. In prioribus Judiciis, in quibus processus Juris *Civilis* observatur, contra reum contumacem potissimum tres modi obtinent, 1. nova citatio, sub certa poena. Vid. l. 2. §. 1. ff. *si quis in jus voc.* cujusmodi poena seu mulcta, non tam Fisco, proprie dicto, sed cuilibet Judici, jurisdictionem habenti, competit, per tit. ff. *si quis jus dic.* Hæc poena in secunda citatione solet augeri, reservata priori poena. Vid. *Mogunt. Ordin. tit. Von citation.* §. Und ob einer den ersten / & *Ordinat. Brunsvic. tit. 25. §. Ob ci ner den ersten. Brunnem. in Proc. Civ. cap. 4. num. 9. & seqq.* 2. missio in bona contumacis, ex primo decreto, l. 9. C. *de bon. auth. jud. possid.* ita tamen, ut sit distinguendum inter actiones personales, & reales institutas. In personalibus actionibus fit missio pro mensura debiti, seu quantitatis, in libello petitæ. In realibus, in totam rem fit missio, si tota petita fuerit, fecus vero in partem, quæ petita fuit. Et cum actor hoc casu ex primo decreto rei custodiendæ tantummodo causa mittatur, hinc ad dominum, ceu possessorem, fructus pertinent, l. 9. §. 6. ff. *de reb. auth. jud. poss. l. 5. §. 21. ut in poss. legat.* Si autem reus *contumaciam* purgaverit, tollitur primum decretum, dummodo expensas restituat, & cautionem præstet de lite prosequenda. Sed si in *contumacia* perseveraverit, tunc in realibus actionibus solus anni cursus vim secundi decreti habet, *cap. pen. X. de dol. & contum.* ita tamen, ut cognitio super *contumacia*, & ipso debito fieri debeat. In personalibus actionibus contra reum, per tempus, arbitrio Judicis definiendum, in *contumacia* perseverantem, decretum secundum interponitur, l. 9. C. *de bon. auth. jud. poss.* quo actor veram possessionem, & dominium prætorium consequitur, *Brunnem.*

cit. loc. num. 14. Et quamvis ad hoc secundum decretum plena probatio requiratur, ea tamen jurejurando suppleri potest, *Brunnem. cit. loc. 3.* petente actore, lis adversus reum contumacem pro negative contestata habetur, ubi omnia reo sunt communicanda, isque ad omnes actus est citandus, nisi generalis ad totam litem citatio facta fuerit, & tandem definitive, prout ante dictum, pronunciari potest, *l. 13. §. 1. C. de Judic.*

§. XXX. In illis vero Judiciis, quæ secundum observationem Juris *Saxonici* gubernantur, lis pro affirmative contestata, & reus contumax pro confesso, & convicto habetur, ita tamen, ut primo debeat condemnari usque ad legitima impedimenta deducenda, *bis auff chhast / und behelfliche widerrede /* & postea si non comparuerit, vel dicta impedimenta non probaverit, ad executionem condemnatur, *bis auff die hülfe /* h. e. in id, quod ab actore in libello petitum. Vid. *Stryck. in Introd. ad Prax. for. cap. 6. §. 6.*

T I T. XII.

DE FERIIS, ET DILATIONIBUS, ET DIVERSIS TEMPORIBUS.

§. I.

IN tit. *de in jus voc.* §. 8. diximus, *in jus vocationem* bifariam considerari, vel *absolute*, vel *relate*. Postquam ea, quæ ad *absolutam* tractationem pertinent, hætenus explicata fuerunt, jam superest, ut videamus, quomodo *in jus vocatio relate* consideretur. Hoc fit tripliciter, 1. intuitu *feriarum*, 2. intuitu *dilationum*, & 3. respectu *diversorum temporum*.

§. II.

§. II. *Feriae* sunt dies a forensibus negotiis, moram admittentibus, vacui. Vid. *l. 2. & pen. ff. h. t.*

§. III. Cum in hac descriptione vox *dies* generis locum obtineat, hinc necesse est, variam illius indolem cognoscere; quo fine sciendum est, *diem* in genere vel esse *naturalem*, vel *civilem*.

§. IV. *Dies naturalis* appellatur, in quo tempus *lucis* duntaxat computatur, exclusa *nocte*, ut proinde spatium 12. horarum tantummodo comprehendat, & a solis ortu, usque ad occasum, seu a sexta matutina, usque ad sextam vespertinam numeretur. Conf. *l. 2. §. 1. ff. de Verbor. signif.* Hujusmodi *naturalis dies* in causis judicialibus observatur, arg. *l. 2. §. 31. ff. de Reg. Jur.* Et potissimum hora *tertia*, quæ nobis *nona* est, *Judicia* apud *Romanos* initium sumebant, sic ut hac hora litigantes, eorumque advocati adesse debuerint, quem morem respexit *Martialis* in sequenti carmine:

Prima salutantes, atque altera detinet hora,

Exercet raucos tertia causidicos.

Post prandium autem, seu pastum hora *nona*, post solis ortum, quæ nobis est *tertia*, *Judicia* exercebantur.

§. V. *Civilis dies* appellatur, in quo utrumque, & *lucis*, & *noctis* tempus computatur, sic ut spatium 24. horarum complectatur.

§. VI. Hujus *civilis diei* computatio vel est *civilis*, vel *canonica*.

§. VII. Computatio *civilis* est, quæ Jure *civili Romano* introducta fuit, & a media nocte, ad sequentem mediam noctem procedit, *l. more Romano 8. ff. h. t.*

§. VIII. Computatio *canonica* est, quæ Jure *canonico* introducta, a vespera in vesperam procedit, *c. 1. X. h. t.* & in diebus festis, seu feriis divinis locum habet, sic ut non solum *Catholicis*, verum etiam multis *Evangelicis* so-

lenne sit, vesp̄eras ante festa celebrare. Cujusmodi consuetudini imputandum est, quod hodiernis adhuc temporibus pridie ante festum, in vesp̄eram inclinante die, campanæ pulsantur. Ubi non ingratum erit, in natales hujus observationis inquirere, & examinare, quo tempore, & ex qua causa dictæ vesp̄eræ ante diem festum sacræ esse coeperint. Multi hujusmodi morem ex legibus divinis, populo *Judaico* præscriptis, repetunt, hoc fine allegantes *Levit. cap. 23. vers. 32.* in fine, cujus hæc sunt verba: *a vesp̄era usque ad vesp̄eram celebratote cessationem vestram.* Et id *Alexandrum III. Pontificem* sibi quoque persuasisse, ex *c. 2. X. h. t.* fatis intelligitur. Sed cum hujusmodi lex soli populo *Judaico* præscripta, atque ideo particularis, & quidem ceremonialis fuerit, hinc, extincta Republica, & religione *Judaica*, vires etiam amisit, sic ut credibile non sit, *Christianos* in primitiva Ecclesia, in celebrandis diebus festis, ad eam legem respexisse. Cui accedit, quod Deus, dum supra proposito modo *Judeis* injunxit, ut sabbathum de vesp̄era in vesp̄eram celebrarent, secutus fuerit morem apud *Judeos* receptum, secundum quem hi dies a vesp̄era in vesp̄eram computabant, sic ut talis quoque ordo in primæ creationis historia, in sacris literis *Genes. cap. 1.* descripta, observatus fuerit, dum ibidem vesp̄eræ principia dierum fecerunt, sequenti modo: *sic fuit vesp̄era, & fuit mane diei primi*, item: *sic fuit vesp̄era, & fuit mane diei secundi*, & ita porro; ut proinde juxta hujusmodi computationem non arduum sit, intelligere, quod generis humani Salvator *Jesus Christus* per tres dies in sepulchro extiterit. Et cum multa instituta *Hebraeorum* ad *Græcos* defluerint, hinc solenne etiam fuit *Atheniensibus*, diem ab occasu solis ad occasum computare, cujus contrarium obtinuit apud *Babylonios*, a solis exortu ad exortum ejusdem astri diem statuentes. Mediam vero viam iniverunt olim *Um-*
bri,

bri, Italia quidam populi, diem a meridie ad meridiem numerantes; sic ut exinde cognoscatur, quatuor diversos modos dies numerandi inter dictas gentes obtinuisse, docente *Censorino, de die natali, cap. 23.* Quod autem primi *Christiani* vespertino tempore sacra sua inchoaverint, hujus rei ratio ex institutis *Reipublicæ Judaicæ*, tum temporis ad interitum inclinantis, & mox prorsus extinctæ, derivari nequit, sed magis est, ut existimem, *Christianos* in primitiva ecclesia, sub *Gentilibus* Imperatoribus, pressa, ideo vespera initium celebrandorum festorum sumsisse, quoniam illorum religio in Imperio *Romano* tunc fuit damnata, ut propterea non ausi fuerint palam, & clara luce sacra sua facere, sed ea clam & tempore noctis celebraverint, sic ut illa Magistratus, ceu *Gentiles* laterent, quod satis superque intelligitur ex iis, quæ *Plinius Secundus* ad *Trajanum lib. 10. epist. 97.* scripsit, cujus epistolæ integra verba heic non pigebit adscribere: *Solenne est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio quid, & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hesitavi sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant: deturne pœnitentia venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit: nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum sequutus modum: interrogavi ipsos an essent Christiani: confitentes, iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes, duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset, quod faterentur: pervicaciam certe, & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentia: quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos, mox ipso tractu, ut fieri solet, diffundente se crimine,*
plures

plures species inciderunt. Propositus est libellus sine autore, multorum nomina continens, qui negant, se esse Christianos, aut fuisse, quum presente me Deos appellarent, & imagini tue, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent: praterea maledicerent Christo, quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani. Ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negaverunt: fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, nonnemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorumque simulacra venerati sunt, ii & Christo maledixerunt. Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpa sua, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire: carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse: rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetarias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quae ministra dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quaerere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam, & immodicam, ideoque, dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione maxima propter periclitantium numerum. Multienim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est, quae videtur sisti & corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa caepisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emtor inveniebatur. Ex quo facile est opinari,

opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentia locus. Quamvis vero sub *Constantino M.* & sequentibus *Christianis* Imperatoribus religio *Christiana* publice exerceri potuerit, indecens tamen visum fuit, tempori, divino cultui in primitiva Ecclesia sacrato, aliquid detrahere, quapropter mos remansit, vespera ante festum cultus divini initium facere, adeo ut in *Concilio*, apud *Compendium* in *Gallia* anno 833. celebrato, decretum fuerit, omnes dies dominicos a vespera in vesperam servandos esse, quod cautum etiam fuit *lib. 1. Capitul. Caroli cap. 15. & lib. 6. Capitul. 186.* hisce verbis: *diem dominicum secundum reverentiam colite, opus servile, id est agrum, pratum, vineam, vel si quæ graviora sunt, non conficiatis, neque calumnias inter vos dicatis; sed tantum divinis cultibus serviatis, & a vespera ad vesperam dies dominicus servetur.* Ex eodem *Concilio* id *Decretalibus* inseruit *Raymundus* in *c. 1. X. h. t.*

§. IX. Hodie in *feriis* humanis computatio diei *civilis*, in divinis vero computatio *canonica* observatur, sic ut *Catholici* diebus sacris horas suas canonicas, & divina officia a vespera in vesperam peragere teneantur, secundum dict. *c. 1. X. h. t. Conf. c. quod die 75. dist. c. 1. de consec. dist. 3. Clement. 1. de Religios. utcunque Suarez. de relig. tom. 1. lib. 2. de diebus festis c. 31. & Gonzal. Tel. ad dict. c. 1. X. h. t. num. 3.* tradant, quoad præceptum colendi ipsum diem festum, viginti quatuor horas, a dimidia nocte, in aliam dimidiam computandas esse.

§. X. Quando itaque computatio diei *canonica* horas tantummodo canonicas, & divina officia respicit, hinc ultro intelligitur, in cæteris casibus *civilem* diei computationem obtinere, ut proinde hæc etiam locum habeat in canonicatibus, & præbendis, eo nimirum casu, quo jus conferendi hujusmodi beneficia inter duos pluresve Principes, ceu Patronos, secundum certa mensium intervalla

distributum est, cujusmodi distributionem intuitu præben-
 darum, in Ducatu Clivenfi, Comitatuque Marcano, &
 Ravensburgensi, nec non in Ducatu Juliacensi, & Mon-
 renfi fecerunt gloriosissimæ memoriæ Principes FRIDE-
 RICUS WILHELMUS, ELECTOR BRANDEN-
 BURGICUS, & PHILIPPUS WILHELMUS,
 DUX NEOBURGICUS in transactione religiosa, anno
 1672. inita, & cum turpe sit, jus, quod in provinciis supra
 relatis obtinet, ignorare, hinc operæ pretium esse duco,
 illa, quæ in dicta transactione hac de re constituta sunt,
 heic subjicere. Hæc in *artic. 10. §. 26.* sequenti modo pro-
 ponuntur: Was aber die collation, und Vergebung der
 Prælaturen / Canonicaten / Præbenden / und anderer geist-
 lichen beneficien anbelanget / welche in mehrgedachten Her-
 zogthümern Gütlich / Cleve / Berge / auch Graffschaften
 Marck / und Ravensberg / zu des Landes Fürsten collation
 gehörig / soll es damit nachfolgender gestalt unveränderlich
 gehalten werden / daß auff denjenigen Stiftern / da alle
 collationes der Herrschaft völlig gebühren / Ihrer Chur-
 fürstl. Durchl. zu Brandenburg ꝛc. und dero descendentes
 diejenige beneficia, so in dem Januario, Martio, Majo,
 Julio, Septembri & Novembri, verfallen / oder ad manus
 Principis resigniret werden; Als auch Ihrer Fürstl. Durchl.
 zu Neuburg und dero descendentes diejenige / so im Fe-
 bruario, Aprili, Junio, Augusto, Octobri, und Decembri
 verfallen / oder resigniret werden / zu vergeben / zustehen;
 auff denjenigen Stiftern aber / da die vorige Landes Fürst-
 liche Herrschaft sechs Monath hergebracht / da sollen Ihrer
 Churfürstl. Durchl. und dero descendentes drey Monath /
 und des Herren Pfalz-Grafens Fürstl. Durchl. und der-
 selben descendentes auch drey Monathen / dergestalt reser-
 viret seyn / daß Ihre Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg ꝛc.
 an denselben orthen / im Januario, Majo, und Septembri,
 Ihre

Ihre Fürstl. Durchl. zu Neuburg aber / im Martio, Julio, & Novembri, die collation ohne beschwer oder verminderung gemelter beneficien und renthen / wie oben gedacht / zu exerciren / der also von Ihrer Churfürstl. Durchl. oder Fürstl. Durchl. provifus auch schuldig seyn / mit vorgeigung seines Collation-patents, des andern placitum zu erhalten / wie dan ohne vorgeigung solcher collation, und darauff erfolgten placiti, die Prælati und Capitula, die provifos zur possession nicht admittiren / noch gestatten sollen. Si itaque eveniret, ut moreretur aliquis Canonicus die ultimo mensis, v. g. 31. Januarii, & quidem inter horam undecimam, & duodecimam nocturnam, dubium esse posset, cui vacantis beneficii collatio tribui debeat, cujusmodi controversiæ decidendæ præjudicium faciet supra propositus modus computandi diem, nam si *canonicam* diei computationem dicto casui applicamus, ad Serenissimum ELECTOREM PALATINUM collatio dicti vacantis beneficii spectabit; quando autem *civilem* computationem sequimur, & proinde diem a media nocte, usque ad mediam noctem computamus, jus conferendi dictam vacantem præbendam habebit Serenissimus, & August. REX BORUSSIÆ. Et hanc posteriorem sententiam veriore esse, ex iis, quæ supra retuli, satis intelligitur. Conf. *B. Stryckius in Usu modern. h. tit. §. 15.* Si Canonicus vita decedat ea in civitate, in qua plura sunt horologia, quæ plerumque variare solent, casus evenire posset, ut is moreretur eo tempore, quo ex uno tantummodo horologio duodecima est audita, cæteris horologiis post mortem Canonici eam horam demum significantibus. Heic horologium majoris Ecclesiæ attendendum est.

§. XI. Explicato dictæ definitionis genere, ordo postulat, ut variam *feriarum* indolem exponamus; ubi inprimis observari debet, quod *feriæ* vel *divinæ* sint, vel *humanae*,

sic ut hæc divisio & de causa efficiente, & de fine *feriarum* exaudienda sit.

§. XII. Quoad causam efficientem *feria divina* appellantur, quæ Deum habent authorem, quo refertur dies Sabbathi, in cuius locum successit Solis dies, sic ut hic communi Christianorum consuetudine cultui divino destinari debeat. Quod vero huiusmodi certus dies in septimana sacer esse debeat, id ex sola ratione cognosci nequit, verum ex revelata, hoc est positiva, Dei voluntate proficiscitur. *Genes. cap. 2. vers. 2. & 3.*

§. XIII. *Feriae humane* in dicta significatione appellantur, quæ hominem habent authorem, & a summa potestate in Republica fuerunt constitutæ.

§. XIV. Hanc potestatem *ferias* indicendi *Catholici* Pontifici tribuunt, ita tamen, ut eam Episcopis in singulis eorum diocesis quoque concedant, dicentes: tantum posse Episcopum in sua diocesi, quantum Pontifex in universa potest facere Ecclesia. *Evangelici* vero jus *ferias* indicendi Principi, vel summæ potestati in Republica vindicarunt. Sed quo fine? An ideo Principi vi superioritatis territorialis competit potestas *ferias* indicendi, ut per ejusmodi cultum divinum, in sacris diebus celebrandum, subditos suos pios efficiat? Sunt, qui negant Principi, qua tali, incumbere, ut ad veram religionem, sinceramque pietatem subditos suos perducatur. Doctissimus vero *Conringius* in dissertatione *de Authoritate & Officio Majestatis civilis circa sacra* §. 106. contrarium docuit. Finem autem, propter quem civitates, & Respublicæ constitutæ, & imperia introducta fuerunt, considerantibus non difficile erit judicare, summæ potestatis officium eo maxime dirigendum esse, ut publica tranquillitas in Republica conservetur, civesque in officio suo, & cancellis contineantur, & præterea adversus aliorum injurias defendantur. Hoc fine summæ pote-

potestati incumbit, ut talia media, quæ conservandæ Reipublicæ inservire, & ad damna inde avertenda, utilia esse, arbitratur, adhibeat. Hinc inprimis requirebatur, ut publice festos dies indiceret, populoque injungeret, ut ejusmodi divino cultui sacrato tempore summi Numinis benedictionem, sine qua ne momento quidem Respublica conservari potest, publicis precibus sollicitaret. Adhæc utile quoque erat, & inprimis requirebatur, ut verbi divini Ministri, ceu oraculorum divinorum interpretes, hominibus officia, Deo, Magistratui, aliisque præstanda, certis diebus exponerent. Quid si ingens malum, vel ab hoste, vel a pestifero aliquo morbo, Reipublicæ immineat? Tum sane ad Principis summæque potestatis curam maxime pertinebit, publicas indicare preces, quibus subditi summi Numinis iram placant, & efficiunt, ut tanta mala, civitati vel extremum interitum, vel ingens damnum allatura, clementissime avertantur. Qua ratione legimus, *Davidem*, precibus, & sacrificiis a Divino Numine impetrasse, ut pestis cessaret, quæ cæteroquin per triduum a *Dane*, usque ad *Beerschebahu* septuaginta millia virorum in populo *Israelitico* extinxerat. *Samuel. lib. 2. cap. ult.*

§. XV. Hæc pertinent ad jus Principis *ferias* indicendi. Sed quid obtineat, quando sub Principibus *Evangelicis* vivunt etiam subditi, *Catholicæ* religioni addicti, jam paucis videndum est. Hoc casu *Catholici*, æque ac *Evangelici* *ferias* celebrant, ita tamen ut libertati cujuscunque religionis inde nihil decedat. Qua in re dicta transactio religiosa, inter FRIDERICUM WILHELMUM, ELECTOREM BRANDENBURGICUM, & PHILIPPUM WILHELMUM, DUCEM NEOBURGICUM, anno 1672. celebrata, in dictis locis, modum ab *Evangelicis*, atque *Catholicis*, in *feriis* observandum, definivit, sic ut extraordinariæ *feriæ* ab utraque parte indi-

stinete celebrari debeant, juxta *artic. 10. §. 6. dictæ transactionis*, cujus hæc sunt verba: Dafern auch Ihre Churfürstl. Durchl. in dero Erev-Marck- und Ravenspergischen Landen / oder Ihre Fürstl. Durchl. in dero Göllich- und Bergischen Landen / oder auch dero beyde Successores zu abwendung Krieg / Pestilenz und anderer gemeinen Gefahr und Schwierigkeiten einige Buß- und Bett-Tage / oder auch vor eine sonderbare gemeine Gnade und Wolthat Gottes Danck- und Fest-Tage anordnen mögten / sollen die Evangelische nicht weniger / als Catholische in beyderseits Herrschaften Landen ein jeglicher nach seiner Religion weise / solche Buß- Bett- Danck- Fest-Tage zu feyren schuldig / und gehalten seyn. Porro *Evangelici*, in Ducatu *Juliacensi*, & *Montensi* habitantes, in *artic. 8. §. 5. dictæ transactionis*, ab observatione illarum ceremoniarum, quas ipsi in sua religione non receperunt, liberantur, sequentibus verbis: Vorgedachte Augspurgische Confessions-verwandte Reformatirter und Lutherischer Religion sollen an keine andere Ceremonien / als die Ihrige gebunden / daher Sie nicht schuldig und gehalten seyn / bey denen Römisch-Catholischen Processionen Graß zu streuen / Meyen zu setzen / Män oder andere dergleichen bey den Römisch-Catholischen gebräuchliche Feyer Glocken zu ziehen / mit dem Gewehr bey der Procession aufzuwarten / Fahnen oder Creuze zu tragen / bey der Morgends- Mittags- oder Abends-Glocke den Hut abzuziehen / und was dergleichen mehr; Sie sollen auch dierthalben von niemanden beschweret / vielweniger von ihnen begehret werden / vorher erzehlten und anderen Römisch-Catholischen ceremonien und ritibus beyzuwohnen. Item in §. 8. dicti *artic. sequentia* disponuntur: über dieses so sollen jetztgedachte Evangelische bey denen Römisch-Catholischen Processionen / und wann das also genante venerabile zu den Krancken getragen wird / kein vorseßlich ärgerniß geben /

geben / sondern entweder so lange / bis die Proceſſion, oder das venerabile vorbey / auff die ſeiten in ein Hauß / oder zurück gehen / oder dem Priester und denen / welche mit ihm ſeynd / eine dergleichen Ehrerbiethung beweisen / als wie ſie zu thun pflegten / wan Priester und andere ehrliche Leute ihnen zu anderen zeiten begegnen.

§. XVI. Præter ſubditos advenæ quoque tenentur, *ferias*, in loco illo, in quo ad tempus commorantur, receptas, ſervare, quippe cum omnes, qui in Republica aliqua, vel in perpetuum, vel ad tempus degunt, legibus, & ſtatutis illius obligentur. Qua occasione hæc quæſtio excutienda venit: an Status Imperii diebus dominicis in ſuo territorio vias publicas exteris mercatoribus, & aurigis occludere, eodemque hoc medio ad Sabbathum ſanctificandum permovere queat? In Conſiliis ſeu Reſponſis *Argentorarienfibus*, cura B. Schilteri ante aliquot annos editis, invenio, authorem Reſponſi quinti hanc quæſtionem negative decidiſſe. Sed pleraque argumenta, ibidem relata, tantummodo probant, quod conſultius ſit, ſi Princeps, vel Status aliquis Imperii ejusmodi conſtitutionibus abſtineat, quod ultro largior. Si vero de jure, Statui Imperii, vi ſuperioritatis territorialis, competente, quæſtio proponatur, tum nullus dubito, quin illa cum Cl. Titio ad *Lauterbach. Obſervat. 40.* affirmative decidenda ſit.

§. XVII. Tantisper dixiſſe ſufficiat de *feriis divinis*, atque *humanis*, quoad *cauſam* earum *efficientem*, conſideratis, jam ſupereſt, ut illarum diverſam indolem, reſpectu *finis* variantem, exponamus. Ubi placet, eundem ordinem ſervare, atque prius de *feriis divinis* agere. Hæ intuitu *finis* appellantur, quæ divino cultui interviunt.

§. XVIII. Hujusmodi cultus divinus alius eſt *internus*, alius *externus*.

§. XIX. Internus cultus divinus eſt, qui ſola cogitatione,

ne, & interiori mentis devotione perficitur.

§. XX. Cultus *externus* est, qui actibus externis peragitur.

§. XXI. Hic lege positiva introductus fuit, sic ut ejus necessitas ex solo rationis lumine cognosci nequeat. Quo fine sciendum est, quod homo ex sola ratione satis intelligat, Deum omnium rerum non solum esse Creatorem, hoc est summum illud ens, ad cujus imperiosum jussu omnia, quaecunque in hoc universo deprehenduntur, existentiam & essentiam acceperunt, verum cunctarum quoque creaturarum, ceu quæ absque Deo, ne momento quidem subsistere possunt, esse conservatorem. Hac ratione homo suam erga summum illud & benignissimum Numen obligationem addiscit, & satis intelligit, se tanta hæc Dei beneficia summa gratiarum actione recognoscere, & maxima reverentia optimum hoc Numen prosequi, actionesque suas ad illius gloriam instituere debere, non tam ob poenæ, siue æternæ, siue temporalis, metum, & formidinem, sed propter amorem erga hunc Creatorem, tam benignum hominum Patrem, ceu a quo solo omnia, quaecunque in mortales defluunt bona, proveniunt. Et præterea exinde homo deprehendit, quod ulteriorem conservationem, ceu quam semper mortales desiderant, a summo illo ente ardentissimis precibus impetrare debeat. Quæ omnia internis cogitationibus, mentisque operationibus bene fieri, mortalesque summo Numini, cogitationes hominum satis intelligenti, per tacitam venerationem, devotionem suam satis significare possunt; nam siue Deum consideremus, siue hominem, ceu creaturam, neutro modo secundum solam rationem necessitas cultus *externi* evincitur. Si Deum intueamur, is non indiget ejusmodi ceremoniis, aliisque signis externis, quibus mortales reverentiam suam significant, quippe cum sit cordium scrutator per-

perspicacissimus, quem cogitationes mortalium, aliæque internæ eorum mentis functiones hautquaquam latent. Neque etiam ex parte hominum aliquid adferri potest, quo necessitas, actibus externis Deum colendi, ex solo rationis lumine cognosceretur; nam cum per internam devotionem cultus divinus perfici queat, hinc id mortalibus, secundum sanæ rationis ductum actiones suas instituentibus, satis erat, ad socialem vitam instituendam. Et quando nobis a dissentientibus occurritur, socialitatis communis interesse, ut quis aliis cogitationes suas de Deo exprimat, & significet, ne alias pro atheo habeatur, tunc in promptu est responsio, ejusmodi significationem opinionis nostræ de summi Numinis existentia non esse actum cultus divini, quippe cum quis alteri existentiam divinam evidentissime probare queat, utut eo tempore Numen divinum, per invocationem illius, vel alio modo, non colat. Præterea hujusmodi opinio de divini Numinis existentia, & reverentia erga illud magis significari potest per observationem officiorum, ex Jure Naturali aliis præstandorum, quam per cultum aliquem *externum*, præprimis cum hujusmodi cultus *externus* sæpenumero simulatus esse queat.

§. XXII. Hujusmodi cultus *externus* vel est *solemnis*, vel minus *solemnis*.

§. XXIII. Solemnis perficitur omnibus, aut plerisque actibus sacris, ut 1. oratione, 2. hymnis, 3. verbi divini prædicatione, 4. sacramentorum administratione, & 5. eleemosynarum collatione. Conf. *Epist. Paul. ad Rom. cap. 15. vers. 27. & 2. ad Corinth. 9.*

§. XXIV. Minus *solemnis* est, quæ paucioribus actibus sacris perficitur, ut sunt 1. horæ precum *die Betstunden* / 2. institutio catechetica, *die Kinderlehre*.

§. XXV. Omnes ritus, quibus cultus *externus* perficitur, regulariter adiaphori sunt, nisi eorum observatio in

facris literis injungatur, utcunque illi inprimis commendarı debeant ritus, quibus maxima reverentia, summo Numini debita, significatur, ut proinde in nominis divini invocatione genuum flexio non sit rejicienda, & præstet stando orare, quam sedendo, quod ipsi *Gentiles* quoque agnoverunt, & argumento sunt sequentes *Martialis* versus ex *lib. 12. epigr. 78.*

Multis dum precibus Jovem salutat

Stans summos resupinus usque in unguis.

§. XXVI. Utcunque vero in Statu integritatis nulla, five in religione, five in aliis rebus, ad distinctionem veri & falsi pertinentibus, inclinationum, opinionumque fuisset diversitas, ejusmodi tamen veri & falsi cognitionem, ceu quam uno quasi impetu, morfu scilicet pomi de vetita arbore decerpti, acquiri posse, putabant protoplasti, longius removit summum Numen, vel saltem post lapsum eam magis difficilem reddidit, ut proinde intellectus, dicta ratione corruptus, circa tales cognitiones in varias diversasque defluerit sententias; cujusmodi opinionum diversitas in modo colendi Deum, hoc est in religione, maxime conspicua est, sic ut in nulla alia re, quam in hoc religionis negotio plures opiniones deprehendantur, & tot sectæ, non dicam de *Judaïs*, *Mahumedanis*, & *Gentilibus*, verum inter ipsos *Christianos* reperiantur.

§. XXVII. Hæc religionum diversitas in Imperio quoque nostro deprehenditur; publicis tamen constitutionibus in eo tres duntaxat religiones, *Reformata* nimirum, *Luthæra*, & *Romano-Catholica*, firmatæ sunt, ita tamen ut in *Instrumento Pac. VVestphal. art. V. §. 31.* harum trium religionum libertas ad annum 1624. restricta, & tum demum una ex hisce tribus religionibus in loco, vel civitate aliqua Imperii admittatur, quando ullo ejusdem anni tempore ibidem vigit.

§. XXVIII.

§. XXVIII. Secundum dictum *Instrumentum Pac. art. V.* in Imperio *Romano-Germanico* cultus divinus est duplex, vel *devotio domestica*, vel *exercitium religionis*.

§. XXIX. *Devotio domestica* est, quæ fit domi, privatim orando, Deumque actibus sacris colendo, sed absque verbi divini Ministro.

§. XXX. *Exercitium religionis* est, quod celebratur per verbi divini Ministrum.

§. XXXI. Hoc dividitur in *privatum*, & *publicum*.

§. XXXII. *Privatum exercitium religionis* est, quod in loco privato celebratur, per Ministrum quidem verbi divini, verum non ad communem populi, sed privatae saltem familiae usum domesticum.

§. XXXIII. *Publicum religionis exercitium* appellatur, quod celebratur per Ministrum Ecclesiae, rite ordinatum, ad communem populi usum.

§. XXXIV. Cum autem in dicto *Instrumento Pacis art. V. §. 31.* disertis verbis proponatur, quod illi, qui anno 1624. vel aliqua ejus parte, *publicum*, vel *privatum*, verbi gratia *Evangelicae religionis exercitium* in Statuum *Romano-Catholicorum* terris habuerunt, id etiam in posterum una cum annexis retinere possint, hinc e contrario sequitur, quod quando alicui religioni, v. g. *Evangelicae* additi, hanc fidem, vel religionem, in loco aliquo dicto tempore non exercuerunt, in posterum etiam ibidem hoc *religionis exercitium*, sive *publicum*, sive *privatum*, prætereundum nequeant, verum juxta §. 34. *art. V. Instrum. Pac.* duntaxat *devotionem domesticam*, quæ, ut modo dixi, tam *privato*, quam *publico religionis exercitio* opponitur, atque sine verbi divini Ministro peragitur, exercere queant.

§. XXXV. Hoc *exercitium* in Imperio *Romano-Germanico*, ad dictas tres religiones restrictum, illos quidem, qui aliam religionem profitentur, ab *exercitio* illius in Im-

perio nostro arcet, sic ut hi invitis Statibus, in quorum territoriis degunt, *religionis suæ exercitium*, sive *publicum*, sive *privatum* ibidem flagitare nequeant. Sed si Princeps, vel Status Imperii id illis concedat, hoc casu non dubitatur, quin ejusmodi *religionis* in Imperio *Romano-Germanico* cæteroquin non approbatæ *exercitium*, Principe permitte, admitti queat. Sic complura dantur loca, in quibus variæ religiones publice exercentur, prout de *Creivelda* in Principatu *Meursano* satis constat, quod nonnemo sequenti carmine eleganter expressit:

*Papa, Moses, Pennus, Calvinus, Menno, Lutherus,
Una in Creivelda varium cantant Haleluja.*

§. XXXVI. Hanc diversitatem religionis Reipublicæ nihilquicquam nocere, facile mihi persuadeo, variisque exemplis florentissimarum Rerumpublicarum, in quibus variæ religiones obtinuerunt, & hodiernis adhuc temporibus vigent, demonstrari potest. Imo de *Ægyptiis* legimus, eos ad firmandum imperium varias excogitasse religiones, ne conspirare omnes possent; & quod vicinas magis regiones, & propiora tempora attinet, de *Gallia* regno observandum est, quod hujus robur atque fundamentum in libertate religionis, maxime vero *Reformate* posuerit *Hornius in Orbe Politico cap. 2. c. 15. pag. m. 96.* quod neminem cordatum negaturum esse existimaverim, præprimis quando ista, quæ *Cardinal. Bentivol.* ex anno 1619. in *Relationibus* suis scripsit, considerantur, *Reformatos* scil. numerum XV. millionum habitantium eo tempore in *Gallia* circiter superasse. Porro si *Gallia* vicinam *Helvetiam* intueamur, huic nemo inter damna Reipublicæ numerat, quod *Evangelici*, & *Catholici* ibidem æquali sorte gaudeant. Prudentissimi quoque *Fæderati Belgii* Moderatores, atque Ordines satis intelligunt, quantum commodi *Belgio* suo tolerantia plurium religionum adferat, & tantum abest, ut damno-

damnosam eam sibi esse, existiment, ut potius eam omnibus modis concedant, ita ut ibidem credendi, & non credendi maxima sit licentia. Imo *Turcae* hac in re non solum Jus Gentium observant, verum utilitati quoque suæ Reipublicæ quam maxime consulunt, dum multas religiones admittunt, & Reipublicæ suæ ejusmodi tolerantiam inservire existimant, quod *Camerarius* in *horis suis succis* testatus fuit, & notabili *Solymani* exemplo probavit.

§. XXXVII. Quamvis itaque *Schutzius* in *Man. Pacif. quest. 3.* religionum diversitatem in Imperio nostro deplo- raverit, ejusmodi tamen lachrymæ absque ulla causa ef- funduntur, nam quod ait, *neminem Deum amantem illi fir- ma societate conjungi posse, quem ipsum quod colimus numen haud decenter colere credit, ac sententia animi tanta in re, quanta est Deus, salusque nostra, a se dissentire intelligit*, hujus contrarium illis facile ostendi potest, qui societatis civilis indolem, ejusque finem considerant, prout hac in re quo- que dictum *Schutzium* confutavit *Heydenus Borromeus Ric- cruntus*, sub quo nomine, ut mihi videtur, latet *Henricus Brucknerus* in *not. ad cit. Schutzii* locum.

§. XXXVIII. Quapropter non est admittendum prin- cipium illud politicum, secundum quod ad felicitatem Re- rumpublicarum maxime pertinere creditur, ut inter cives sit unitas seu harmonia sententiarum circa doctrinam fidei; nam cum finis fidei sit æterna animæ salus, Reipublicæ vero vel Civitatis finis temporalis ipsius Reipublicæ salus, seu tranquillitas publica, hinc qui Reipublicæ præsent, muneri suo per omnia satisfaciunt, quando ea, quæ ad di- ctum finem requiruntur, observant, nec eapropter infelix credenda est Respublica, quod in ea reperiuntur, qui quo- ad media, quibus salus æterna civium promovetur, inter se quidem dissentiant, omnes tamen ad tranquillitatem publicam conspirant, iisdemque mediis, quibus hæc pro-
Mmm 3 curatur,

curatur, utuntur; nam quod credenda attinet, Princeps, vel is, cui gubernatio Reipublicæ commissa est, facile pati potest, quemlibet suo sensu abundare, modo subditi non sint impii, & nihil admittatur, vel publice doceatur, quod dicto fini civitatis, hoc est tranquillitati publicæ repugnet. Imo ejusmodi unitatem opinionum in rebus fidei inter mortales, in quibus quot capita fere tot sensus dantur, impossibilem esse, cum aliis facile crediderim; quæ in re merito cum *Cl. Noodt in dissertat. de Religion. ab Imperio jure Gent. libera* immensam & admirabilem veneror divinam sapientiam, quod aliud ipsi in numeris placuerit, aliud in religione; in numeris enim & Arithmeticis eundem omnibus a summo Numine formatum esse intellectum videmus, quod tamen in rebus fidei & religionis secus se habet, ceu in quibus Principi vel Magistratui impossibile plane est, inter omnes homines vel cives harmoniam sententiarum efficere, cum tamen divino Numini æque facile fuisset, unam eandemque opinionem de rebus religionis inspirare hominibus, omnemque humani generis religionem sub unam coarctare formulam, sicut unam eandemque certitudinem inter omnes homines de scientiis Mathematicis, potissimum vero de Arithmetica, fecerat.

§. XXXIX. Sed jam in viam. De *feriis divinis*, ceu cultui divino destinatis, in genere actum fuit. Nunc paucis etiam agendum est de varia illarum indole; dividuntur enim in *ordinarias*, & *extraordinarias*. Vid. l. 26. §. 7. ex quib. caus. major.

§. XL. Ordinariæ, vel *solennes* appellantur, quæ quotannis certis temporibus recurrunt. Huc referuntur dies Solis, alias Dominicus dictus, l. 2. & 7. C. h. t. & festa solennia, ut Nativitatis Christi, Paschatos, & Pentecostes, l. 6. & 7. C. h. t.

§. XLI. Extraordinariæ sunt, quæ certo, & ordinario tempore

tempore non recurrunt, quæ etiam *repentina* appellantur, quoniam repente, quotiescunque necessitas, vel utilitas Reipubl. exigit, indicuntur, *l. 1. & 7. C. h. t.*

§. XLII. In *feriis divinis* in universum illa negotia, quæ cultui sacro impedimentum adferunt, & in aliud tempus differri possunt, prohibentur, *l. fin. C. h. t.*

§. XLIII. Hujusmodi negotia vel sunt *judicialia*, vel *extrajudicialia*.

§. XLIV. Judicialia negotia vel ad *contentiosam* pertinent *jurisdictionem*, vel ad *voluntariam*.

§. XLV. Negotia, ad *contentiosam jurisdictionem* pertinentia, vocantur *jurgia*, quæ etiam *legibus XII. tabularum* in diebus festis celebrari prohibita fuerunt, sequentibus verbis: *Feris jurgia amovento*. Vid. Cicero lib. 2. de LL. Et hinc Ovidius lib. 1. Fastor. ait:

Lite vacent aures, insanaque protinus absint

jurgia, differ opus livida turba tuum.

Quod etiam comprobavit *Martialis lib. 10. epigr. 87.*

Natalem colimus, tacete lites.

§. XLVI. Et hæc adeo vera sunt, ut ne quidem *jurgia* coram arbitro diebus festis agitari possint, *l. 7. C. h. t.* in verbis: *ut nec apud ipsos arbitros*, quippe cum arbiter judiciali modo, & instar Judicis procedat. Vid. *l. 36. de Recept. qui arbit. recep.* Ut proinde in arbitratore, non servato juris ordine causam amicabiliter componente, aliud obtineat, *l. fin. §. 1. C. h. t.*

§. XLVII. Sed videtur dicendum esse, observationem *feriarum* ad arbitrum non pertinere, & quidem arg. *l. 40. ff. de recept. qui arbitr. recep.* ubi Pomponius ita ait: *Arbiter Calendis Januariis adesse jussit, & ante eum diem decessit, alter ex litigatoribus non adfuit: proculdubio pœna minime commissæ est. Nam & Cassium audisse se dicentem, Aristo ait, in eo arbitro, qui ipse non venisset, non esse commissam: quem-*
admodum

admodum Servius ait, si per stipulatorem stet, quo minus accipiat, non committi pœnam. Cum enim ibidem arbiter Calendis Januariis litigatores adesse jusserit, exinde apparet, arbitris licuisse, diebus sacris causas judiciales tractare, nam satis constat, Romanos omnium mensium Calendas tutelæ Junonis commendasse, referente Ovidio lib. i. Fastor.

Vindicat Ausonias Junonis cura calendas.

Et præterea peculiari etiam ratione Calendas Januarii, ceu Jano consecratas, cultui divino destinarunt; huic enim Jano, ceu inter Deos populares selectos relato, hoc die sacra fecerunt, docente eodem Ovidio lib. i. Fastor.

Jane tibi primum thura merumque fero.

Et quoniam Consules eo die Magistratum iniverunt, & comitati frequentia populi in Capitolium ascenderunt, hinc solenne fuit, ut illo tempore Jovi juvenci mactarentur, multæque res, odorem facientes, cremarentur, cujusmodi observationem præter alios memoriæ prodidit dictus Ovidius lib. i. Fastor. sequenti carmine:

Cernis odoratis ut luceat ignibus aether,

Et sonet accensis spica Cilissa focus?

Flamma nitore suo templorum verberat aurum,

Et tremulum summa spargit in æde jubar.

Vestibus intactis Tarpejas itur in arces,

Et populus festo concolor ipse suo est.

Jamque novi præeunt fasces, nova purpura fulget,

Et nova conspicuum pondera sentit ebur.

Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,

Quos aluit campis herba phalisca suis.

Quibus adjectæ fuerunt preces de felici anno, inter populum dictis Calendis factæ, prout post alios idem Ovidius in Fastis auctor est, quando ita cecinit:

At cur leta tuis dicuntur verba Kalendis,

Et damus alternis, accipimusque preces?

Huic

Huic accedit 2. quod propter hasce *Calendas Januarias* die proxime præcedente, pridie *Calendarum Januarii*, Magistratus *Romani* neque jus dixerint, neque sui potestatem fecerint, tradente *Ulpiano* in *l. 5. ff. h. t.* Quando itaque Magistratus pridie *Calendar. Januar.* propter has *Kalendas*, judiciales causas non tractarunt, hinc facile quis existimare posset, eos tanto magis his ipsis *Kalendis* dictis causis abstinuisse, nam propter quod unumquodque tale est, illud magis est tale. Videndum itaque est, quid hisce argumentis reponi debeat. *Faber* ad dictum textum distinctionem fecit inter *Jus Romanum* antiquum, & novum, atque existimavit, illo antiquo Jure, arbitros litigatores cogere potuisse, ut die etiam *feriato* comparerent, id vero Jure novo in *l. 7. C. h. t.* mutatum fuisse. Alii cit. *l. 40. ff. de recept. qui arbitr. recep.* de consensu partium intelligunt, dicentes, arbitros partibus consentientibus die sacro arbitrium dicere posse. Et quoniam Judex id facere nequit, ut nimirum diebus sacris ex partium consensu sententiam dicat, hinc dicunt, arbitria in omnibus non esse redacta ad similitudinem Judiciorum. Sed cum *feria divina* non respiciant commoda privatorum, hinc etiam illis, qui coram arbitris litigant, non erit integrum, suo consensu efficere, ut diebus sacris negotia profana, illis temporibus omnino prohibita, contra expressam juris dispositionem gerantur, præprimis cum partes juri prohibitivo renunciare nequeant, *c. fin. X. h. t.* Alia itaque ratione hæc res decidenda, & hoc fine sciendum est, *primas Calendas Januarii* non pertinuisse ad *ferias indictivas*, quæ præconis voce publice nunciabantur; quando enim *indictivæ ferie* celebrandæ erant, præco edicebat, ut jurgiis, & servili opere homines abstinerent. Imo tantum abest, dicto die, ceu novi anni initio, a judicialibus causis, aliisque operis fuisse cessatum, ut potius eo tempore *Romani* cujus-

cunque generis negotia passim in Judicio, & extra illud diligentissime tractarint, quippe cum quisque ex diligentia, hujusmodi primo die in negotiis adhibita, futuri laboris omen faceret. Hunc morem *Ovidius* sequenti carmine depinxit:

Postea mirabar, cur non sine litibus esset

Prima dies: causam percipe, Janus ait.

Tempora commisi nascentia rebus agendis.

Totus ab auspicio ne foret annus iners.

Quisque suas artes ob idem delibat agendas

Nec plus quam solitum testificatur opus.

Et hoc fine Magistratus *Romani* secundum dictam *l. s. ff. h. t. pridie Calendas Januarias* jus non dixerunt, ut nimirum causas judiciales in ipsas *Calendas* differrent, & ab illis initium laboris diligenter facerent. Cui accedit, quod *Romani* Magistratus *pridie Calendarum Januarii* occupati fuerint circa ea, quæ pertinuerunt ad solennitates insequentis diei, & per consequens ex tali causa copiam sui non fecerint. Sed hodie in Imperio *Rom. Germanico* hæc omnia aliter se habent, nam moribus hodiernis *pridie Calendas Januarias*, hoc est ultimo mensis *Decembris* die, in dominicum non incidente, jus dicitur, ipsis vero *Januarii Calendis*, ceu quæ inter *Christianos* cultui divino deputantur, cuncta cessare debent profana negotia, & proinde etiam ejusmodi die sacro judicia exerceri nequeunt, sic ut supra relatæ duæ leges, scil. *l. s. ff. h. t. & l. 40. ff. de recept. qui arbitr. recep.* hodie nullum habeant usum.

§. XLVIII. Cum itaque in genere *contentiosæ jurisdictionis* negotia diebus festis celebrari nequeant, hinc sequitur, omnes actus, ad illam *jurisdictionem* pertinentes, dicto *feriarum* tempore, prohibitos esse, & idcirco sententiam tunc ferri non posse, *c. fin. X. h. t.*

§. XLIX. De *citatione* non satis est expeditum, utrum ea

ea *divinis feriis* decerni, & insinuari queat, nec ne. Negant hoc *Brunnem. in repetit. Paratit. VVesenb. h. t. q. 5. & ad l. fin. C. eod.* aliique ab eo allegati, per *l. 1. & fin. C. h. t. & c. 1. & fin. X. eod.* Affirmant vero *Gailius lib. 1. Obs. 53. num. 1. & 7. Rutg. Ruland. de Commiss. P. 1. lib. 6. c. 3. num. 21. & Illustris Thomasius in Not. ad Strauch. Dissertat. 24. rh. 11.* Et horum affirmantium sententiæ ego quoque calculum adjicio; nam prior actus, quo nimirum *citatio* decernitur, non est judicialis, sed extrajudicialis, nullam causæ cognitionem desiderans, quod etiam de posteriore actu, scil. executione, seu insinuatione *citationis* dicendum est, sic ut ea diebus etiam festis licite peragatur, quippe cum nullam requirat causæ cognitionem, & non per Judicem, sed per nuncium expediatur. Vid. *c. prudentiam c. cum contingat X. de offic. delegat.* Alia est quæstio: an *citatio* ad diem festum fieri possit? Heic distinguendum esse puto inter *Jus Civile, & Canonicum*. Jure *Civili* dicta quæstio neganda est, *l. 2. ff. Si quis in jus voc. non ier. & l. fin. C. h. t.* Jure autem *Canonico* affirmanda est, sic ut valeat talis *citatio*, ad diem festum facta, sed die non feriata sequenti, ceu juridica, procedatur, *c. cum dilecti X. de dolo & contumac.* Cui accedit, quod judex, ob locorum distantiam, & nunciorum in exequendo tarditatem, scire nequeat verum & certum comparendi terminum; nam quamvis hic in *citatione* præfinitus sit, non prius tamen currere incipit, quam a tempore executionis, seu factæ insinuationis, *c. super eo 2. §. fin. in fin. X. de appellat.* utcunque melius sit, hanc *citationibus* adjicere clausulam: ut nimirum citatus die præfixa compareat, si illa juridica fuerit, si autem non fuerit juridica, compareat die juridica sequenti. Conf. *Vallens. in Paratitl. Jur. Can. h. t. num. 13.*

§. L. Porro de *testium examine* quæritur, utrum hujusmodi actus diebus festis jure expediatur, nec ne? Sunt quidem,

quibus affirmativa placet, sed negativa sententia mihi verior videtur, arg. *l. fin. §. i. C. h. t.* Vid. *Suarez. de diebus festis lib. 2. cap. 3.* Quod etiam de ipsis testium depositionibus intelligendum esse, existimo, nam de *juramento* non dubitatur, quin id testes diebus sacris præstare nequeant: quia diebus sacris regulariter nullum *juramentum* præstari debet, *c. 1. X. h. t. c. decrevit 22. quest. 5.* Qua in re divortium etiam sententiarum inter Doctores reperitur, multi enim *juramenta* quoque *extrajudicialia* in diebus dominicis, vel sacris vetita esse, contendunt; non pauci vero dictam prohibitionem, de non præstandis *juramentis* in diebus sacris, ad *juramenta judicialia* restringunt. Et hæc posterior sententia priori præferenda est, quippe cum *jusjurandum*, extra Judicium præstandum, nullam causæ cognitionem exigat, & cum revera, & implicite invocationem nominis divini comprehendat, hinc illius præstatio nullum impedimentum cultui sacro adfert.

§. LI. *Negotia voluntaria jurisdictionis* vel requirunt causæ cognitionem, vel absque ea expediri possunt. Illa in diebus sacris prohibentur, hæc vero permittuntur, *l. fin. ff. h. t.* qualia sunt manumissio, emancipatio, testamenti factio, contractus, transactio, *l. 2. §. 8. C. h. t. tutoris*, vel curatoris datio, *l. 2. ff. h. t. l. 6. §. 2. de tutor. & curat.* nisi ex inquisitione dandus sit, hoc enim casu causæ cognitio est necessaria, *l. 7. ff. de confirm. tut.* Et cum in unione prolium causæ etiam cognitio exigatur, hinc illa die sacro celebrari nequit, utut dissentiat *Rickius in tract. de unione prol. cap. 6.*

§. LII. Sequuntur *negotia extrajudicialia*, quæ in univ-
ersum sunt duorum generum, vel *artificialia*, vel *inartificialia*.

§. LIII. Artificialia dicuntur, quæ singulari arte perficiuntur, & dividuntur in *liberalia*, & *illiberalia*.

§. LIV.

§. LIV. De studiis liberalibus sciendum est, quod diebus sacris non permittantur, quando quis per illorum exercitium in cultu sacro impeditur; cæteroquin enim hujusmodi studia, si rebus sacris impedimento non sunt, diebus festis tractari possunt, sic ut id etiam de studio Jurisprudentiæ intelligendum esse, existimem: nam

Qui vult sanctorum celebrare singula festa,

Non poterit rite cum Codice scire Digesta.

§. LV. Illiberalia, ceu opificia, diebus sacris exerceri nequeunt, *l. 3. C. h. t.* in verbis: *cunctarum artium officia.* Et cum tot festa, quot *Catholici* celebrant, apud *Evangelicos* non admittantur, hinc hujus religionis opificibus, in Ducatu *Juliacensi*, & *Montensi* habitantibus, in sæpe dicta transactione religiosa concessum est, officia suarum artium exercere, secundum definitionem in *artic. 8. §. 9.* propositam, & quidem sequentibus verbis: *Es sol in Barmen / Sohligen und Elversfelde den Evangelischen / so Reformirten als Lutherischen bey den Catholischen Festtagen öffentlich / an übrigen orten aber in den Häusern bey verschlossenen Buden / Thüren / Laden und Fenstern zu arbeiten erlaubt seyn / und sollen Sie deswegen keine inquisition und bestraffung zu befürchten haben / wann aber den Grob-Schmieden an Feyertagen von durchreisenden arbeit zugebracht wird / mögen Sie selbige auch öffentlich verfertigen.* Huc referri possunt artes gladiatoria, saltatoria, ludorum, vel spectaculorum exercitationes, aliaque, diebus sacris quoque prohibita, nam in *l. fin. §. fin. C. h. t.* Imperator inter alia hæc sancivit: *Nec hujus tamen religiosi diei otia relaxantes, obscænis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena theatralis, aut Circense certamen, aut ferarum lachrymosa spectacula: & si in nostrum ortum, aut natalem celebranda solennitas inciderit, differatur.* Amissionem militia, proscriptionemque pa-

rimonii sustinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cujuscunque judicis apparitor pretextu negotii publici seu privati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda.

§. LVI. Inartificialia negotia appellantur, quæ absque singulari arte perficiuntur, & dividi possunt in servilia, & non servilia.

§. LVII. Servilia negotia a servis, famulis, vel ancillis geri, & tractari solent. Hæc diebus sacris cessare debent, *l. 3. C. h. t.* Quod in legibus *Aleman. tit. 39.* quoque cautum reperitur, sequentibus verbis: *In diem Dominicum nemo opera servilia presumat facere, quia hoc lex prohibuit, & sacra Scriptura in omnibus contradicit.* Et hac de re extat etiam poenalis sanctio *Theodorici*, cujus hæc sunt verba: *Si quis die dominico operam servilem fecerit, liber homo bovem junxerit, & cum carro ambulaverit, dextrum bovem perdat; si autem secaverit fœnum, vel collegerit, vel aliquod opus servile fecerit, corripitur semel, vel bis; & si non emendaverit, rumpatur dorsum ejus quinquaginta percussionibus.* Conf. *Gonzal. Tel. ad c. 1. X. h. t.* Neque hoc incognitum fuit *Gentilibus*; nam quamvis hi diem dominicum cultui divino non destinaverint, felicitatem hujusmodi diei ignorantes, alios tamen sacros habuerunt dies, sic ut nefas esse duxerint, in illis sacris diebus servilia opera facere, nam secundum *Tibullum lib. 2. in princip.*

Luce sacra requiescat humus, requiescat arator,

Et grave, suspensò vomere, cesset opus.

Solvite vincla jugis, nunc ad præsepia debent

Plena coronato stare boves capite.

Omnia sint operata Deo, non audeat ulla

Lanificam pensis imposuisse manum.

Huc pertinent ea, quæ *Horatius* eleganter cecinit, *lib. 3. Carm. Od. 18.*

Ludit

*Ludit herboso pecus omne campo,
Quum tibi nonæ redeunt Decembres,
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus.*

§. LVIII. *Negotia non servilia* sunt promiscui & varii actus, qui in diebus sacris tractari nequeunt, quando cultui divino impedimento sunt, ut mercatus *c. 1. X. h. t.* cuiusmodi nomen contractus emtionum, venditionum, locationum, conductionum, & similium complectitur, præsertim si hi contractus publice & publica solennitate celebrentur, docente *Vallens. in Parat. Jur. Can. h. t. num. 12.* Et quoniam dicta ratione mercatus in diebus sacris celebrari nequit, hinc ultro intelligitur, nundinas etiam illis temporibus impermissas esse, utcunque in hisce usus multorum locorum contrarium fervet. Sed an talis consuetudo est rationabilis, & proinde admittenda? *Panormitanus, & Hostiensis* id negarunt. At *Gonzal. Tel. ad c. 1. X. h. t. n. 8.* ibidemque allegati *Cajetanus, Azorius, atque Suarez* huiusmodi consuetudinem non esse rejiciendam, docuerunt.

§. LIX. Quid de nuptiarum celebratione dicendum est? Hanc *Gonzal. Tel. ad cap. 4. X. h. t.* & complures alii certis anni temporibus illicitam esse, contendunt, sed argumenta, quæ hoc fine adferuntur, nihil probant. De Gentilibus id constat, quod certis anni temporibus, nuptias non contraxerint, statim enim mense Februario illi dies, quibus parentalia celebrata fuerunt, excipiebantur, juxta *Ovidium lib. 2. Fastor.*

Postea præteriti tumulis redduntur honores,

Prodigiisque venit, funeribusque modus.

Dum tamen hæc fient, viduæ cessate puellæ:

Expectet puros pinea tædæ dies.

Nec tibi, quæ cupida matura videbere matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

Conde

*Conde tuas Hymenæe faces, & ab ignibus atris
Aufer, habent alias mæsta sepulchra faces.*

Neque etiam festa *Saliorum*, quæ in menſem *Martium* incidebant, admittebant nuptias, docente eodem *Ovidio* in *Fastis* lib. 3.

*Nubere ſi qua voles, quamvis properabitis ambo,
Differ, habent parvæ commoda magna moræ.*

Sed tales *Ethnicorum* mores peculiareſ ſuas habuerunt cauſas, quæ cum religioni *Chriſtianorum* non conveniant, hinc apud nos etiam juſ facere nequeunt.

§. LX. Quod ſupra propoſita negotia diebus ſacris expediri nequeant, hoc eſt intelligendum, quando in aliud tempuſ commode referri poſſunt, ut proinde in caſibus neceſſitatis a dicta regula diſcedendum ſit, & ruri poſiti, neceſſitate exigente, agrorum culturæ libere licenterque inſerviant: quoniam frequenter evenit, ut non aptius alio die frumenta ſulcis, aut vineæ ſcrobibus mandentur, ne occaſione momenti pereat commoditas, cœleſti proviſione conceſſa, l. 3. C. h. t. Hinc *Virgil. lib. 1. Georgic.* ait:

*Quippe etiam feſtis quadam exercere diebus
Fas, & jura ſinunt. Rivos deducere nulla
Religio vetuit, ſegeti prætereſ ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepreſ,
Balantemque gregem fluvio mœſare ſalubri.*

Et quamvis *Judæis* præceptum, de Sabbatho colendo, tam ſevere injunctum, tamque ſanctum fuerit, ut lapidibus obruerentur violatores illiuſ præcepti, qui vel ligna ſaltem in Sabbatho collegerant, *Numer. 15. verſ. 32.* caſuſ tamen neceſſitatis excipiebatur, utcunq; contrarium placuerit *Eſſeis*, ne quidem neceſſariam naturæ purgationem excipientibus, ſic ut propter hanc die Sabbathi loco non moverentur. Vid. *Joſephuſ de bello Judaico lib. 2. cap. 7.* Cujuſmodi ſententiæ conveniebat doctrina illorum, qui, quando

quando die Sabbathi vim patiebantur, illam vi non esse repellendam, existimantes, omnem prorsus defensionem omittebant, ut proinde *Asidai*, decreto publice facto, recte statuerint, se hosti, die Sabbathi irruenti, arma opponere velle. Et hinc in *Misna Thalmudica* dicitur: *omne opus prohibetur in Sabbatho, nisi sit pro anima.*

§. LXI. Præterea excipitur utilitas Reipublicæ, propter quam Judex diebus sacris non solum ad capturam procedere potest, verum in atrocioribus quoque criminibus, v. g. latrocinio, assassinio, aliisque similibus, jure cognoscit, adeo ut reum illis diebus torturæ subicere queat, *l. 10. C. h. t.* quamvis *Carpzov. in Praxi Crim. part. 3. qu. 124. num. 4.* Judici commendet, ut torturam in diem non feriatum differat.

§. LXII. Si extra hos, necessitatis, vel utilitatis, casus negotia prohibita dictis sacris diebus gesta, vel celebrata fuerint, illa sunt ipso jure nulla, per *l. fin. C. h. t.* in verbis: *quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritetur.* Sic sententia, diebus sacris lata, est ipso jure nulla. Et utcunque dictum fuerit, mercatum etiam diebus festis celebrari non posse, multi tamen existimant, eum, contra talem prohibitionem sacro die celebratum, non esse nullum. Vid. *Gonzal. Tel. ad c. 1. X. h. t. num. 9.* An vero per dispensationem Principis effici possit, ut negotium aliquod diebus sacris jure celebretur, videndum est. *Struvius in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 35.* hoc quodammodo negat. Sunt tamen, qui id affirmant, & contendunt, nullum jus divinum universale ferias præscribere, seu potius determinare.

§. LXIII. De feriis divinis satis actum fuit. Et quamvis ea quoque, quæ in specie ad exercitium religionum pertinent, satis superque explicata fuerint, ne quis tamen illa, quæ in §. 34. *h. t.* a me relata fuerunt, male interpretetur, hinc sequentia verba in fine dicti §. 34. addi, vel

subintelligi possunt: *nisi prescriptione, vel alio legitimo modo publicum exercitium firmatum fuerit.* His peractis superest, ut de *humanis* feriis loquamur. Hæ ideo ita dicuntur, quoniam usui humano inserviunt.

§. LXIV. In hoc significato *ferie humane* dividuntur in *necessarias, & voluntarias.*

§. LXV. *Necessariæ* dicuntur, quæ necessario hominum usui inserviunt.

§. LXVI. Suntque vel *urbane, vel rustice.*

§. LXVII. *Urbanæ ferie* dicuntur, quæ respiciunt usum urbanum, ut sunt *nundinæ, l. un. C. de Commerc.* Has non solum mercatoribus, verum omnibus aliis quoque prodesse, contra *Carpzovium P. 1. Const. 30. def. 24.* recte defendit *Stryck. in Not. ad Lauterbach. h. t. & in Usu mod. eod. tit. §. 13.* nam in *nundinis* etiam alii, qui non sunt mercatores, aliquid emere solent, utcunque certum sit, mercatoribus decipientibus, seu fallentibus, qui vulgo *Banfrotierer* appellantur, tales ferias nullum patrocinium præstare.

§. LXVIII. *Rusticæ ferie* dicuntur, quæ usum habent rusticum, & fructibus colligendis destinatae sunt, ut *ferie messium, & vindemiarum*, quibus alii accensent tempus seminum spargendorum, sed absque legis autoritate, in *feriis* constituendis necessaria. Hæ in *l. 2. C. h. t.* ita determinatae sunt, ut a die octavo *Calendarum Julii*, usque in *Calendas Augusti* messis *ferie* concedendæ sint, *vindemiales* autem a decimo *Calendarum Septemb.* usque in *Idus Octobris* extendantur. Sed quamvis hæc *lex Theodosium* authorem præ se ferat, eam tamen supposititiam esse, probarunt alii, & *Cujacius* opinatus fuit, hanc constitutionem a *Theodorico Gothorum* Rege promulgatam, perperamque eo loco compilatam fuisse. Et cum hodie æquales termini propter diversam provinciarum indolem constitui nequeant, hinc dictus textus in praxi non observatur.

§. LXIX.

§. LXIX. Voluntariæ, seu *honoraria feriae* sunt, quæ necessariis hominum usibus non inserviunt, sed honoris causa, ob singularem personæ, rei, vel loci alicujus memoriam celebrantur, v. g. natalis Principis, Academiae *jubilæum*, vel urbis, v. g. Romæ, aut Constantinopolis, *l. 7. C. h. t.* cujusmodi *feriae ad divinas* eo etiam casu referri possunt, quando nimirum cultui divino quoque destinantur.

§. LXX. Differentia, inter *divinas & humanas ferias* modo relata, sequentes diversos producit effectus. 1. *Feriis divinis* partes litigantes renunciare nequeunt, *humanis* tamen possunt renunciare, nam illæ inserviunt cultui sacro, & publicum magis, quam privatum commodum respiciunt, jus publicum autem pactis privatorum mutari non potest, *l. 38. ff. de pact. c. si diligenti X. de foro compet.* hæ vero *feriae* primario in gratiam privatorum sunt introductæ, ut proinde in privatorum arbitrio sit, hisce renunciare, *l. pen. C. de pact.* 2. In *feriis divinis* non solum *forensia negotia* sunt prohibita, verum complura etiam alia, cultui sacro impedimentum adferentia, quæ paulo ante explicata fuerunt, sed in *feriis humanis* tantummodo *forensia negotia* exerceri prohibentur. 3. In *feriis humanis* cognitio non solum de atrocioribus, verum de aliis quoque quibuscunque criminibus institui potest. Imo tum jure tractantur omnes causæ liberales, tempore, aut morte perituræ, *l. 3. ff. h. t.* nec non causæ alimentorum, scilicet futurorum, missio in possessionem ventris nomine, vel rei servandæ causâ, vel legatorum, fidei commissorum, vel damni infecti, inspectio ad atrocem injuriam æstimandam necessaria, *l. 2. ff. h. t.* item causæ ad disciplinam militarem pertinentes, *l. pen. ff. h. t.* quæ tamen, necessitate, vel utilitate Reipublicæ exigente, in *feriis* etiam *divinis* licite expediuntur.

§. LXXI. De *in jus vocatione*, intuitu *feriarum* considerata,

derata, fatis egimus, proximum nunc est, ut secundum §. *l. h. t.* eam respectu *dilationum* consideremus, & proinde de *dilato vadimonio* agamus, quando enim in jus vocatus, apud *Romanos*, vel a Judice, vel ab actore dilationem impetrabat, *vadimonium* differri dicebatur. Vid. *Cicero*, qui pro *Quintio* ita ait: *Hic cum rem Gallicanam cuperet revifere, hominem in praesentia non vadatur. Ita sine vadimonio disceditur. Deinde Romae dies XXX fere Quinctius commoratur, cum ceteris, quae habebat, vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset.* Est autem in genere *dilatio* nihil aliud, quam rei alicujus, certo tempore agenda, in aliud commodius tempus rejectio.

§. LXXII. Dilationis duplex est divisio, vel a *causa efficiente*, vel *sine* desumpta.

§. LXXIII. Respectu *causae efficientis dilatio* dividitur in *legalem*, *conventionalem*, & *judicalem*.

§. LXXIV. Legalis est, quae a lege statuitur, quo pertinet decendum in appellationibus.

§. LXXV. Conventionalis est, qua partium consensu actus aliquis differtur. Hoc saepe apud *Romanos* eveniebat, quando actor reo, in jus vocato, necessitatem comparendi remittebat, id est missum faciebat *vadimonium*.

§. LXXVI. Judicialis *dilatio* dicitur, quae a Judice conceditur.

§. LXXVII. In hac *judiciali dilatione* distinguendum est inter Jus civile, & praxin forensem.

§. LXXVIII. Jure civili Judex in pecuniariis causis *dilationem* singulis causis plus semel tribuere nequit, in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duas dare potest, sed utrumque causa cognita, *l. fin. ff. h. t.* Et cum in hoc textu causae capitales pecuniariis opponantur, hinc ex hujusmodi oppositione apparet, per causas capitales ibidem significari criminales, hoc est omnes existimationis causas,

fas, secundum *l. 103. ff. de verb. sign.* In crimine autem adulterii nulla danda dilatio est, *l. 41. ff. ad l. Jul. de adult.* sic ut in hujusmodi crimine occurrat exceptio a regula, quam tamen de accusatore duntaxat intelligo, & existimo, huic Jure Romano nullam esse dandam *dilationem*, nam verba, quæ in dicta *l. 41.* sequuntur: *nisi ut personæ exhibeantur* argumento sunt, ibidem tantummodo sermonem esse de accusatore, ceu qui apud Romanos curare debebat, ut personæ reorum exhiberentur. Vid. *tit. ff. de custodia & exhibitione reorum.* Accusatori vero in promptu non habenti probationes Jure Romano regulariter non erat concedenda *dilatio*, ne alias occasio daretur facile turbandi matrimonium. Et cum *Paulus* in dicta *l. 41.* non asserat, accusato denegandam etiam esse *dilationem*, hinc quoad illum regulæ, in *l. fin. ff. h. t.* propositæ, inhærendum esse puto. Plane ipsi quoque accusatori in crimine adulterii danda est *dilatio*, quando id Judex causa cognita permittit, docente *Paulo* in *cit. l. 41. ff. ad l. Jul. de adulter.* sequentibus verbis: *aut Judex ex qualitate negotii motus, hoc causa cognita permiserit.* Ubi assentiri nequeo Illustri *Thomasio* in *Not. ad Huber. prælect. h. t. §. 6.* Viro omni præconio meo majori, qui hujusmodi verba dictæ *l.* a *Triboniano* adjecta esse, contendit; nam utcunque concedamus, Jure demum novo adulterii crimen capitale factum fuisse, propterea tamen asserendum non est, *Tribonianum* hoc crimen per dicta verba, *l. 41.* addita, simile voluisse facere reliquis criminibus capitalibus, quippe cum supra demonstratum fuerit, in *l. fin. ff. h. t.* capitale crimen non restringi ad illud, ex quo poena ultimi supplicii facinorosum manet, sed ad omnem causam existimationis pertinere, sic ut capitalis causa ibi significet criminalem, quocunque judicio publico vindicandam, per actionem, ad interesse publicum tendentem. Ex quo sequitur, quod crimen adulterii

in præfenti *dilationis* materia Jure quoque veteri, & per consequens ex sententia *Pauli*, ceu authoris utriusque textus *l. fin. ff. h. t. & l. 41. ff. ad l. Jul. de adult.* simile fuerit reliquis capitalibus, hoc est criminalibus causis, pecuniariis causis oppositis.

§.LXXIX. Jam ad praxin accedamus. Ubi merito culpandi sunt illi Judices, qui litigantibus, & potissimum reis, *dilationes* petentibus, nimium indulgent, & hac ratione lites non solum protrahunt, verum eas plane immortales reddunt. De hujusmodi pravo more jam tum suo tempore conquestus fuit *Juvenalis Satyr. ult.* sequenti carmine:

- - - *Et tunc quoque mille ferenda
Tedia, mille moræ, toties subsellia tantum
Sternuntur, jam facundo ponente lacernas
Ceditio, & Fusco jam micturiente, parati
Digredimur, lentaque fori pugnamus arena,
Et res atteritur longo sufflamine litis.*

Quanto itaque magis hodie multorum Judicum depravatum morem deplorare debemus, quippe cum quotidiana testetur experientia, entia heic præter necessitatem multiplicari, & abusum ipso usu majorem esse. Sed cum non sit videndum, quid in Imperio *Rom. Germanico* fiat, verum quid fieri debeat, hinc operæ pretium erit, paucis cognoscere, quot *dilationes* hodiernis temporibus Judex partibus litigantibus jure concedere queat. Hoc fine distinguendum est inter probatorias, & cæteras varii generis *dilationes*. In hisce numerus Judicis arbitrio relinquitur. In illis certus numerus est definitus, nam quatuor permittuntur, ita tamen ut ad quartam accedere debeat jusjurandum. Quod probant Doctores per *Nov. 90. c. 4. & cap. pen. X. de testibus*. Quamvis autem verba horum textuum inspicientibus non arduum sit, cognoscere, ibidem non agi de *dilationibus* probatoriis, sed de testium productionibus,

bus, sic ut quarta testium productio non ante permittatur, quam producens jurejurando fidem fecerit, se attestata priorum testium non didicisse, neque novos testes subornasse, communis tamen expositio, utcunque erronea, in praxi jus fecit, sic ut secundum eam vulgo credatur, quatuor *dilationes* probatorias Jure communi permittas esse, quamvis in *Rec. Imp. de anno 1654. §. Den punctum probationum betreffend / 50.* tres tantummodo permittantur, & id, quod olim in quarta observari debebat, tertiæ *dilationi* tribuatur. Et cum hoc jus in *Camera* quoque observetur, hinc juvabit, indolem hujusmodi *praxeos Cameralis*, circa præsentem *dilationum* materiam plenius explicare.

§. LXXX. Sunt vero in *Camera* quædam harum *dilationum* probatoriarum *propria*, quædam *communia*.

§. LXXXI. *Propria* aliquarum *dilationum* dicuntur, quæ non in omnibus procedunt, sed in *prima*, vel *secunda*, vel *tertia* tantum obtinent.

§. LXXXII. In *prima dilatione* sequentia occurrunt singularia. I. Sine ulla impedimenti allegatione decerni potest, sic ut causæ cognitio heic tantummodo ad tempus præfigendum pertineat. II. Petitur, & decernitur cum ipsa commissione. III. In causis, celeritatem desiderantibus, & in quibus periculum est in mora, una pro omni decernitur, sic ut ea omnis spes ulterioris *dilationis* præscindatur. IV. Mortuo etiam adversæ partis procuratore, si eo vivo submissum fuit, superstiti petenti decerni potest, *Recess. Deputat. Imp. Spir. de anno 1600. §. Alsdann ferners die beweisung / 132.* Quod Jure *novissimo* nullam amplius habet difficultatem, nam cum secundum *Rec. Imp. de anno 1654. §. 99. & 100.* non solum heredes, verum etiam substituti mandatis procuratoriis inferantur, hinc, mortuis procuratoribus principalibus, substituti horum vices intra
duos

duos menses gerere debent.

§. LXXXIII. Secunda *dilatio* hæc singularia habet: I. Causæ, propter quas hæc petitur, exponendæ, & non-nisi causa cognita, decernitur, sic ut, nullo impedimento expresso, prorsus denegetur, recessusque habitus non solum rejiciatur, verum procuratori quoque petenti *Ordinationis* poena irrogetur, dict. *Recess. Deput. Spir. de anno 1600.* §. *Nachdehm auch hiebevör* 2c. 130. II. Intra tempus *primæ dilationis*, & ex causis solitis petenda est, illo vero tempore elapso, non conceditur, nisi fides facta fuerit debitæ adhibitæ diligentia. Vid. *Decret. Camer. Comm. de anno 1577. die 3. Julii.*

§. LXXXIV. Tertiæ *dilationis* post *Recessum Imp. de anno 1654. §. 50.* ea sunt propria, quæ Jure *Germanie antiquo*, ante dictum *Recessum* obtinente, ad *quartam* tantummodo *dilationem* pertinebant. Sic I. is, qui hanc *dilationem* petit, solenne juramentum præstare tenetur, se malitiose, aut calumniandi animo eam non petere. *Ordin. Camer. part. 3. tit. 10. §. Was aber die dilationes &c. Mynsing. obs. 70. cent. 1.* Et hoc fine procurator speciale mandatum producere debet. II. præmittitur sententia quædam interlocutoria, cujus sequens solet esse tenor: *In Sachen 2c. ist der Bescheid / wofern Dr. N. uff vorbrachten special-gewalt / in heutiger / oder nechstfolgender audienß juramentum tertiæ dilationis, dem jüngern Reichs-Abschied gemäß / erstatten wird / daß ihm alsdann die gebetene Zeit hiemit zugelassen / und angesetzt seyn soll.* Hæc in prorogatione *dilationis* etiam requiruntur, secundum sequentem formulam: *In Sachen 2c. ist erkannt. Schworet Dr. N. einen Eyd zu Gott / und auff sein H. Evangelium / daß sein angeben / in der anzeig den 16. Martii jüngsthin eingebracht / die Wahrheit sey / daß er die gebetene prorogation nicht auff gefährde / oder verzug der Sachen begehre / sonderen deren noth-*

nothdurft sey / daß ihm alsdann dieselbe prorogation uff 2. Monath / nach außgang der dritten dilation anzugehen / hie mit erkenne seyn solle. Vid. Paul. Gamsf. in Comment. ad Re-cess. Imp. dict. loco. & Roding. in Pandect. Camer. lib. 3. tit. 26. §. 29. & seqq.

§. LXXXV. Communia omnium *dilationum* probato-riarum hæc sunt. I. Omnis *dilatatio* regulariter est peremto-ria. II. Vel ad instantiam partis, vel ex officio decerni-tur. III. In singulis *dilationibus* in Camera spatium trium mensium conceditur. Gamsf. cit. loc. Et quamvis dissentiat Roding. lib. 3. tit. 26. §. 9. existimans, hoc tempus esse ar-bitrarium, praxis tamen *Cameralis* illius sententiæ repugnat. IV. Plerumque adjicitur comminatio præclusionis viæ pro-bandi. V. Ille, qui calumniose *dilationem* petit, poena afficitur. Memor. Visitat. de anno 1577. §. Welcher massen 2c. 22. VI. *Dilatatio* impetrata utrique parti communis est. VII. Commissarius, finita aliqua *dilatione*, procedere potest. VIII. Judex in dubio eas concedere, atque in earum fa-vorem pronunciare tenetur, quippe cum facultas proban-di sit extendenda. Roding. cit. loc. §. 5. & seqq.

§. LXXXVI. Sequitur divisio *dilationis*, a diversitate fi-nis desumta, secundum quam *dilatatio* vel est *citatoria*, vel *deliberatoria*, vel *probatoria*.

§. LXXXVII. *Citatoria dilatatio* est, qua citatus ad Ju-dicium impetrat a Judice, ut necessitas comparendi in a-liud tempus differatur.

§. LXXXVIII. *Dilatatio deliberatoria* est, quæ Jure Ro-mano concedebatur reo, ut is deliberaret, utrum cedere, an vero contendere vellet. Sed cum juxta Re-cess. Imp. de anno 1654. §. 34. Judex teneatur reo citato statim cum ipsa citatione libellum actionis transmittere, hinc sponte sua fluit, novam *dilationem* ad deliberandum non amplius dari. Vid. Brunnem. in Proc. cap. 6. num. 7. & Stryck. in Not. ad Lauterb. h. t.

§. LXXXIX. Probatoria *dilatio* est, qua terminus probatorius in aliud tempus rejicitur, & hæc in *Camera* per *dilationem*, absolute seu simpliciter positam, regulariter significatur, cum cæteræ *dilationes* ibidem semper dicantur *termini*.

§. XC. Sed cum experientia doceat, hodie *dilationes* in infinitum procedere, litesque immortales fere reddere, hinc ab AUGUSTO & SERENISSIMO BORUSSIÆ REGE, FRIDERICO WILHELMO, DOMINO meo Clementissimo in *Ordinatione Universali*, anno 1713. die 21. Junii constituta, §. *die anberahmte Termine &c.* 31. saluberrime restrictæ sunt, sic ut vi illius sanctionis omnis *dilatio* regulariter peremptoria sit.

§. XCI. Posthæc videamus de tertia hujus tit. parte, nimirum de diversis *temporibus*; in qua tractatione occurrit divisio in tempus *continuum*, & *non continuum*.

§. XCII. Tempus *continuum* est, quod de momento in momentum computatur.

§. XCIII. Tempus *non continuum* appellatur, quod non computatur de momento in momentum.

§. XCIV. Hoc *non continuum tempus* dividi debet in *civile*, & *utile*.

§. XCV. Civile *tempus* est, in quo dies coeptus habetur pro completo.

§. XCVI. Tempus *utile* dicitur, in quo illi tantummodo dies numerantur, quibus actor experiundi potestatem habet, aut reus sui copiam facit, vel Prætor jus reddit, *l. 1. ff. de divers. temp. præscript.*

§. XCVII. De temporibus litium in *Camera Imperiali* sciendum est, quod in dicto *Rec. Imp. novissimo* §. *benneben bleibet* 35. usque ad §. 57. in universum sex *termini* actibus judicialibus præscribantur, sic ut aliqui actus indistincte in omnibus *terminis* peragi queant, alii vero ad certos *terminos* adstricti sint.

§. XCVIII.

§. XCVIII. Actus ad omnes indistincte *terminos* pertinentes sunt 1. delatio juramenti calumniæ, 2. recognitio vel diffessio sigilli, atque manus Notariorum, & 3. contradictio generalis.

§. XCIX. Actus certis *terminis* adstricti secundum sex *terminos* distinguuntur; sic ut peculiares actus partim ab actore, & partim a reo in his terminis observari debeant, & quidem juxta diversitatem causarum *simplicis querela*, & *appellationis*.

§. C. In *primo termino* in causis *simplicis querela* actor sequentes actus observare tenetur. I. Si alieno nomine comparet, procuratorium producit. *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. II.* II. Processus cum relatione nuncii de facta insinuatione breviter reproducit. *Concept. Ordinat. Cam. dict. tit. II. Recess. Imp. de anno 1654. §. beneben bleibt 35.* III. Libellum separatim exhibitum reproducit, *dict. tit. II. ibi: Desgleichen seine Klage / cit. §. Beneben bleibt 35.* Libello vero separatim non exhibito, citationis narrata loco libelli repetuntur. IV. Litem affirmative contestatur. V. Documenta probatoria, reo insinuata, reproducit, reo vero non insinuata, & in hoc termino producta, in vim probationis repetit. *Recess. Imp. de anno 1654. dict. §. Beneben bleibt 35. in fin.* Reus in hujusmodi *simplicis querela* causis sequentes actus peragere tenetur. I. Producit procuratorium, quando scil. juxta morem, in *Camera* receptum, alieno nomine litem suscipit, si vero in hoc primo termino procuratorium ob impedimentum aliquod non producat, tum cavere debet procurator, se illud intra tres menses producturum. Vid. *Decret. Comm. Cam. de anno 1659. 13. Decemb. §. 2.* II. Exceptiones suas fori declinatorias, si quas habet, sub præjudicio præclusionis proponere debet, easque vel solas, vel etiam cum eventualibus, utroque tamen casu adjuncta eventuali litis contestatione. *Recess.*

Imp. de anno 1594. §. So viel dann 59. & seqq. junct. Recess. Imp. de anno 1654. §. Es soll auch 37. & §. Und hat der Beflage 40. III. Exhibet exceptiones suas dilatorias, atque peremptorias, in vim dilatoriarum proponendas, cum eventuali litis contestatione, atque eventualibus, & quidem semper sub præjudicio præclusionis. *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. 27. pr. & §. 1. Recess. Imp. de anno 1654. §. Es soll auch 37. & §. Und hat der Beflagete 40. Comm. Decret. de anno 1659. die 13. Decemb. §. 4. vers. oder existente irrelevantia.* IV. Opponit exceptiones, quas contra libellum actoris habet, v. g. exceptionem libelli inepti, generalis, obscuri, idque vel pure, vel eventualiter, pro diversitate litis, vel pure, vel eventualiter contestatæ. V. Litem vel eventualiter, vel pure contestatur. *Recess. Imp. de anno 1594. §. Sehen demnach 65. junct. Conc. Ord. Cam. part. 3. tit. 15. pr. & Recess. Imp. de anno 1654. §. Es sollen auch 37.* VI. Tenetur respondere ad documenta probatoria, simul cum processibus sibi insinuata, cit. §. 37. VII. Documenta sua probatoria producit. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Im fall 46.* VIII. Reconventionem, si quam habet, instituit, nam hæc ante litis contestationem, aut proxime post eam, in proxima, vel etiam secunda instituenda est, hoc nimirum effectu, ut simultanei processus jure gaudeat. *Conc. Ord. Cam. part. 3. tit. 33.*

§. CI. In *appellationum* causis ab appellante seu provocante sequentia in hoc *primo termino* observanda sunt. I. Procurator producit procuratorium, *Conc. Ord. Cam. part. 3. tit. 34. prins. & §. 3.* non quidem sub præjudicio circumductionis termini, sed absolutionis a citatione. *Comm. Decret. de anno 1659. die 13. Decemb. §. 2.* II. Processus appellationis cum nuncii relatione reproducendi. *Conc. Ord. dict. loc. junct. Rec. Imp. de anno 1654. §. In appellation-Sachen 58.* III. Formalia appellationis justificanda, & quidem sub præ-

præjudicio absolutionis a citatione, dict. tit. 34. §. ult. & dict. §. 58. IV. Præstandum est juramentum de non frivole appellando in animam tam principalis, quam advocati causæ. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Zumahlen aber* 118. V. Causa inhibitionis tractanda, commisso nimirum attentato contra insinuatam inhibitionem, quo casu agitur ad declarationem poenæ, inhibitioni insertæ. *Rec. Imp. noviss. §. In appellation-Sachen* 58. *Concept. Ord. Cam. p. 3. tit. 37. §. 3.* Huc etiam pertinent attentata, quæ nimirum, inhibitione non decreta, vel ea nondum insinuata, commissa sunt, quo casu in hoc termino petendum est, ut hujusmodi attentata revocentur, cit. §. 58. in fin. junct. *Conc. Ord. Cam. part. 3. tit. 37. §. 3. & 5.* VI. In puncto compulsorium desideria proponenda. VII. Acta, debito modo edita, exhibenda sunt clausa, atque sigillata, simulque sigilli recognitio petenda, nec non Actorum publicatio, & communicatio. *Concept. Ord. dict. l. tit. 34. pr. & tit. 35. §. 11. Recess. Imp. de anno 1654. §. So dan sollen* 62. VIII. Reproducendus libellus appellationis. *Concept. Ord. cit. loc. vel acta priora loco libelli repetenda. Concept. Ord. part. 3. tit. 13. §. 1. & 2. junct. Recess. de anno 1654. §. Wolte er aber* 65. & quidem sub præjudicio absolutionis a citatione. *Comm. Decret. de anno 1593. die 13. Decemb. pr.* In appellatione a simplici interlocutoria libellus non est exhibendus, sed ejus loco repeti debet instrumentum, vel schedula appellationis, sub solito præjudicio. *Rec. Imp. de anno 1654. §. In appellation-Sachen* 58. Actus a procuratore appellati, in hoc termino observandi, hi sunt. I. Is producit procuratorium, vel caveat de rato. II. Exceptiones, si quas habet contra formalia appellationis, vel alias dilatorias, opponit, sub præclusionis præjudicio. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Würde aber* 69. *Rec. Imp. de anno 1594. §. In appellation-Sachen* 64. III. Dictis exceptionibus eventualem litis contestationem an-

nectit, vel, illis deficientibus, litem pure contestatur. *Concept. Ord. p. 3. tit. 38. §. 4. & 15. Rec. Imp. de anno 1570. §. Da aber nur 93.* IV. Opponit exceptiones contra libellum appellationis, seu gravaminum, vel eventualiter, vel pure, juxta distinctionem proxime relatam, *Rec. Imp. noviss. §. Wen auch 70.*

§. CII. Sequitur *secundus terminus*, in quo actor sequentia observare debet. I. Negat exceptiones declinatorias, & dilatorias, vel, omissa negatione, in illis replicat, atque submittit. *Concept. Ord. Cam. p. 3. tit. 28.* II. Replicat adversus exceptiones rei, atque submittit, eo nimirum casu, quo ex parte actoris nulla probatio necessaria est. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Im übrigen verbleibts 52. vers. Item so fern.* III. Probat narrata libelli, in rei exceptionibus negata. IV. Respondet documentis probatoriis, a reo in primo termino productis, *Rec. Imp. de anno 1654. §. Im fall aber 46.* V. Opponit exceptiones contra reconventionem, a reo institutam, dict. §. 46.

§. CIII. In *tertio termino* sequentia a reo observanda sunt. I. Is probat exceptiones dilatorias, ab actore in secundo termino negatas. *Conc. Ordinat. p. 3. tit. 29. pr.* Vel adversus replicas actoris, dilatorias exceptiones non negantis, duplicat, atque ad sententiam submittit. Qua submissione facta, circa declinatorias videndum est, utrum illæ sint relevantes, nec ne. Priori casu Judex citatum a citatione absolvit; posteriori vero casu, quo nimirum exceptiones declinatoriæ irrelevantes, & illis eventualia annexa sunt, Judex hæc eventualia pro puris acceptat, atque definitive pronunciat. Si vero declinatoriis exceptionibus eventualia non sunt adjecta, lis, in eventum contestata, pro pura, plane autem non contestata, in contumaciam pro contestata accipitur, dict. *tit. 29. §. ult. Recess. Imp. de anno 1594. §. In appellation-Sachen 64.* & præterea simul reo injungitur,

gitur, ut intra certum terminum defensionales sub poena præclusionis proponat. *Concept. Ord. p. 3. tit. 15. §. pen. II.* In hoc *termino* duplicare, atque submittere tenetur, quando nimirum actor peremptorias rei exceptiones non negavit, verum replicavit, atque submisit, ut proinde hoc casu probatio non sit necessaria. *Concept. Ord. p. 3. tit. 22. §. ult. Rec. Imp. de anno 1654. §. Wie auch in diesem 55.* Reo autem in duplicis nova proponente, actor per sententiam interlocutoriam ad triplicam admittitur. *Comm. Decret. de anno 1659. die 13. Decemb. §. 4. verb. Die Schriftwechselung.* III. Probat exceptiones suas, in actoris replicis negatas. *Conc. Ordinat. p. 3. t. 31. pr.* IV. Exceptiones proponit contra documenta actoris, in secundo termino producta. *Rec. noviss. §. Wann nun der Beflagete 45.*

§. CIV. In *quarto termino* hæc observatio necessaria est. I. Probat actor replicas suas, in rei duplicis negatas. *Conc. Ordinat. p. 3. tit. 29. §. 1. & t. 32. §. 1.* II. Excipit reus contra rotulum actoris, in puncto libelli, in *tertio termino* productum, & postea publicatum, atque communicatum. *Recess. Imp. de anno 1654. §. Und demnach 56. Conc. Ord. p. 3. tit. 23. §. 1.* III. Producit reus, si propter exceptiones commissionem impetravit, rotulum. IV. Duplicat reus in reconventionem.

§. CV. Ad observationem *quinti termini* sequentia referuntur. I. Actor producit rotulum, postquam in puncto replicarum commissionem impetravit. II. Excipit contra rotulum, a reo intuitu exceptionum firmandarum, productum. III. Replicat, atque concludit in exceptionibus, contra rotulum in puncto libelli atque cæteris productis.

§. CVI. In *sexto termino* hæc peraguntur. I. Reus excipit contra rotulum in puncto replicarum. II. Replicat atque concludit contra rotulum in puncto exceptionum. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Ebenmäßig auff solche 57. Conf. Blum. in Proc. Cam. tit. 76. §. 37. & seqq.* TIT.

TIT. XIII.

DE EDENDO.

§. I.

Postquam *in jus vocatio* explicata fuit, jam ordo, in *tit. de in jus voc.* §. 7. propositus, postulat, ut de *editione actionis* agamus. Ubi sciendum est, quod is, qui in jus aliquem vocat, huic vocato *edere* teneatur actionem, & instrumenta, ut sciat reus, utrum cedere, an contendere debeat, & si contendendum putat, veniat instructus ad agendum, cognita actione, qua conveniatur, *l. 1. pr. ff. h. t.*

§. II. Hæc *editio* bifariam consideratur, vel *simpliciter*, vel *relate*, intuitu illorum, quorum vicaria opera actor utitur, seu quibus negotium committitur.

§. III. Actionis *editio simpliciter* sumta vel ad *jus antiquum* refertur, vel de *jure novo* intelligitur.

§. IV. *Jus antiquum* hac in re ad illud tempus referri debet, quo in *jus vocatio* supra descripto modo privata auctoritate procedebat; ubi *editio actionis* ex albo Prætoris, & non ante, quam reus in jure, hoc est coram Prætore, præsens esset, fiebat, sic ut actor illo tempore adversarium suum ad album Prætoris traheret, illique ibi ostenderet, quam actionem adversus eum instituebat.

§. V. *Jus novum* in præsentī materia illo tempore fuit introductum, quo in *jus vocatio*, seu citatio publica auctoritate Magistratus facta fuit; tunc enim *editio actionis* fiebat per *libellum*, & quidem antequam reus in judicium veniret; ita tamen ut postea, reo in jure præsentē, actor formulam actionis, reo per *libellum* jam tum *editæ*, a Prætore postularet; quæ formula Judici pedaneo præscribebatur.

§. VI. Libellus in genere, seu *late* sumtus qualemcunque

que scripturam denotat l. 4. §. 1. ff. de Publ. & Vectigal. & plerumque accipitur pro precibus, l. 9. ff. ad L. Rhod. l. 15. ff. de in jus voc. l. 15. §. 29. ff. de Injur. l. 7. §. relegatum ff. de Interd. & relegat. l. 3. ff. de Aliment. legat. l. 6. ff. ad L. Jul. de vi publ.

§. VII. Talis libellus vel absolute consideratur, vel relate.

§. VIII. Libellus absolute consideratur, quando non distinguitur, ad quem dirigitur, an summo Principi, an vero alii inferiori Magistratui offeratur.

§. IX. In hujusmodi libello duo observari debent, 1. externa inscriptio, & 2. internus tenor.

§. X. Externa inscriptio secundum specialem cujusvis scripturæ indolem in Judiciis dirigenda est. Quod inprimis in Camera Imperiali observari debet, sic ut quamvis sæpenumero scripturis pro diversitate factorum diversæ atque variæ rubricæ ab Advocatis tribui soleant, v. g. Anzeig / Gegen-anzeig / Ablehnung / Gegen-ablehnung / Beantwortung / Hintertreibung / Gegenhandlung / Gegen-Schluß / Schrift- an stat Mündlicher Recess, Submissiv-Gegen-Submissiv-Recess, illæ tamen scripturæ, quæ post libellum proponuntur, sub nullo alio nomine, quam exceptionum, Replicarum, atque Duplicarum exhibendæ sint. Vid. Comm. Decret. Camer. de anno 1659. §. 4. Idem etiam obtinet in Judicio Aulico Clivensi, secundum Constitutionem de anno 1695. die 16. Novemb. §. Daß die Advocati, und Procuratores. Et novissime quoque sancitum fuit à Serenissimo Borussiae Rege in Universali Ordinat. Justit. de anno 1713. die 21. Junii. §. Es sollen alle Gerichte 37.

§. XI. Tenor dicti libelli in terris Potentissimi Regis Borussiae ita debet esse comparatus, ut omittantur 1. falsa narrata, 2. injuriosa dicta, Univers. Ordinat. Justit. §. Daß / wie in oben angezogenen 8. & 3. observetur modus in Edicto de anno 1714. die 1. Octob. præscriptus. Verba

hujusmodi saluberrimi *Edicti* non pigebit heic subjicere:
 Wir Friderich Wilhelm / von Gottes Gnaden / König in
 Preussen 2c. 2c. 2c. Thun kund und fügen hiemit zu wissen;
 Ob Wir wohl so fort bey angetretener Unserer Regierung
 mittelst einer in öffentlichen Druck ausgegangenen allgemei-
 nen Ordnung / Uns angelegen seyn lassen / den Lauff der
 Justitz zu befördern / und was ihn hindern könnte / aus dem
 Wege zu räumen / insonderheit aber mit aller ersinnlichen
 Sorgfalt zu verhüten / daß die Partheyen nicht mehr / wie
 vorhin / mit Rescripten sechten / noch daß die im Rechten
 befangene Sachen durch unnütze Commissiones von denen
 ordentlichen Gerichten abgezogen / und dadurch das Recht
 verzögert werde; So haben Wir dennoch mißfällig ver-
 nommen / daß Unserer so gerechten und Landesväterlichen
 Intention zu wider / viele muthwillige Supplicanten noch
 immerhin Mittel und Wege gefunden / mit ihren bösen Hän-
 deln durch zu dringen / und bald diese bald jene wiederrecht-
 liche und zum Mißbrauch Unsers höchsten Namens gerei-
 chende Verordnung / imgleichen ungebührliche Commis-
 siones und Avocationes der Acten zu erschleichen.

Gleichwie Wir aber hierdurch nochmahls auf das ernst-
 lichste bezeugen / daß Wir nicht gemeinet seyn / auf solche
 Arth den Lauff Rechtens hindern zu lassen / vielmehr hier-
 mit Unsere in der allgemeinen Justitz-Ordnung §. 9. 10. 11.
 22. & 52. enthaltene deutliche Willens-Meinung wiederho-
 let und darüber mit Nachdruck gehalten haben wollen; Also
 achten Wir annoch nöthig / umb alles zu Verschleiffung der
 Justitz abziehendes Wesen zu verhüten / auch dieses zu ver-
 ordnen / und kund zu thun.

I. Wann ein Supplicatum bey Uns / Unserm Geheim-
 ten Etats-Rath / oder Unseren Landes Regierungen / denen
 nicht zugleich die Gerichte zu verwalten anvertrauet worden/
 in Rechtshängiger Sache übergeben wird; So soll alsdann
 der

der Conciipient oder derjenige / welcher das Supplicatum revidiret hat / vornehmlich dafür stehen / die Gerichte aber / wann das Supplicatum an Sie remittiret / dem Befinden nach / entweder was geklaget / remediren / oder wann zur Ungebühr und wider die Acta Beschwerde geführt worden / an uns Pflicht-mässigen Bericht umständlich abstaten / da Wir dann den Supplicanten nach verdienst / den Conciipienten aber / welcher es besser versteht / oder verstehen sollen / mit doppelter Straffe ansehen lassen wollen / zu welchem Ende von nun an

2. Kein Supplicatum angenommen werden soll / dafern nicht der Conciipient, oder Revisor desselben nach dem §. 21. der Justitz-Ordnung eigenhändig seinen Lauff- und Zunahmen / mit Benennung des Gerichts / darinn er recipiret ist / deutlich und mit vollen Buchstaben darunter geschrieben. Dafern aber sich jemand unterstehen sollte / eines recipirten Advocati oder Procuratoris Nahmen unter eine Schrifft fälschlich zu setzen / und dadurch seinen eigenen zu verheelen / so soll derselbe / wann er dessen überführet / nachdrücklich an Gelde / oder in Ermangelung dessen mit Gefängniß abgestraffet werden. Sonsten aber soll allemahl / wann der Conciipient sich nicht unterschrieben / dieser nicht weniger als der Supplicant die verordnete 10. Thlr. Straffe erlegen. Dieweil auch

3. Schon mannigmal sich begeben / daß einfältigen und frembden / imgleichen Militair-Personen / die von der Verfassung bey der Justitz keine Nachricht gehabt / von Leuten / die zu der Zahl der Advocaten und Procuratoren nicht gehöret / Supplicata verfertiget / und ihnen ohne Unterschrift des Conciipienten ausgeantwortet worden / so sind zwar alsdann die Supplicanten nach dem §. 21. nur gedachter Justitz-Ordnung / mit Straffe belegt worden; Nachdem aber an deme / daß hier mehr der Conciipient, als der unwissende

Supplicant es versehen / so soll / wann dergleichen sich hin-
führo wieder zu trüge / und aus den umständen des Supplicanten
Einsalt oder Unschuld herfür leuchtete / dieser frey ge-
lassen / von dem angegebenen Concipienten aber die ver-
würfzte Straffe abgefordert / oder wann mehr Bosheit da-
hinder steckte / und etwa auch der Richter unverdient angegrif-
fen / oder anders in supplicando gesündigt wäre / mit Lan-
des Verweisung und härter wider ihn verfahren werden.
Welches auch

4. Bey denen Armen = Sachen also beobachtet werden
soll / massen Wir den wahren Armen zu gut bey denen Ge-
richten eigene Advocaten bestellen lassen / welche hierdurch
ernstlich angewiesen werden / die ihnen vorkommende Ar-
men = Sachen reifflich zu überlegen / und ihre Vorstellungen
dergestalt einzurichten / damit sie alles / was sie schreiben /
verantworten können.

5. Und weil auch Unsere Willens = Meinung dahin gehet /
daß alle und jede Supplicata, so in hohen und niedern Gerich-
ten übergeben werden / von recipirten Advocatis und Pro-
curatoren entweder unterschrieben oder revidiret seyn sollen;
So haben diejenige / welchen die Supplicata überreicht wer-
den / nach den Concipienten / oder denjenigen / der sie re-
vidiret / sofort zu sehen / und dafern sie dabey einigen Man-
gel verspüren / solche bey denen höhern Judiciis Unseren Fi-
scalen zuzustellen / von denen Unter = Gerichten aber sollen
die Verbrechere ex officio zur Straffe gezogen werden. Es
sollen aber

6. Die Supplicata von Concipienten unterschreiben oder
sonsten revidiren zu lassen / Unsere Geheimte = und Justitz-
Räthe / Doctores, so zugleich Professores Juris auf Uni-
versitäten / auch recipirte Advocati und Procuratores in so
weit befreyet seyn / wann sie in ihren eigenen Angelegenhei-
ten etwas übergeben / jedoch müssen sie solchenfalls die Sup-
plicata

plicata oder Schrifften eigenhändig unterzeichnet haben; Was aber von den Magistraten aus den Städten in Process-Sachen oder sonst einkommt / muß nach dem Edict vom 1. Septembr. 1710. dergestalt eingerichtet seyn / daß nebst der gewöhnlichen Unterschrift Bürgermeister und Rath / es auch namentlich wenigstens von 3. Raths-Membris unterzeichnet seyn / bey 10. Thlr. Straffe / so oft darwider gehandelt wird.

Damit nun jedermann sich für Schaden hüte / und dadurch von freventlichen suppliciren auch extrahiren unnöthiger Rescripte und Commissionen zurück gehalten werde; So wollen Wir / daß diese Unsere Verordnung von denen Cankeln abgelesen / auch in allen Gerichten und Gerichts-Stellen angeschlagen / und zu jedermanns Wissenschaft gebracht / und von Unseren Justitz- und Fiscalischen Bedienten darüber ernstlich gehalten werde. Urfundlich unter Unserer eigenhändigen Unterschrift / und aufgedrucktem Königl. Insiegel. Geben Berlin den 1. Octobr. 1714.

Fr. Wilhelm.

L. D. E. v. Plotho.

§. XII. Libellus *relate* sumtus heic intuitu summi Principis consideratur, quando nimirum ad eum *libellus* dirigitur. Ubi potissimum observari debent ea, quæ circa *libellum* Serenissimo Regi Borussiae offerendum specialiter requiruntur. Et quamvis ea, quæ in *libello* absolute considerato supra dicta fuerunt, heic quoque observari debeant, præterea tamen admonendi sumus, hujusmodi *libellum*, qui stylo hodie recepto, dicitur *supplicatum*, in quibusdam causis, juxta dictam *Universalem Ordinat. Justit. de anno 1713. die 21. Junii* plane non admitti. Tales causæ sunt 1. in quibus lis vel in Judiciis superioribus vel inferioribus

oribus jam tum mota est, vel quæ ordinaria via juris tractandæ, & decidendæ sunt, sic ut tale *supplicatum* vel protinus sit rejiciendum, vel inscriptis his verbis: **an den ordentlichen Richter** / ad forum ordinarium remittendum, supplicans vero cum concipiente, si secunda vice ejusmodi *supplicatum* offeratur, poena carceris afficiendus sit, cit. *Univers. Ordinat. Just.* §. **Was nun Sachen** 20. 9. Excepto libello, seu *supplicato* super denegata vel protracta Justitia oblato; huic enim prima vice verbum: *remittatur*, secunda vice verba: *promoveatur justitia* loco extensi Decreti inscribuntur, tertia vero vice Acta avocantur, *Univers. Ordinat. Justit.* §. **Zu dem bis hieher** 22. II. dispensationes matrimonii, Jure divino saltem ex verisimili rationis paritate prohibiti, sic ut tale *supplicatum* sub poena decem vel plurium Imperialium usque ad viginti Imperiales offerri prohibeatur, dicta *Universal. Ordinat. Just.* §. **Was die casus** &c. 14. III. expectantiæ vel adjunctiones, juxta §. **Haben Wir ein für allemahl** 15. dicta *Universal. Ordinat.* IV. eleemosynæ, ceu quæ pauperibus, testimonio verbi divini Ministri fidem paupertatis suæ facientibus, statim omisso *supplicato* ex pecuniis, in favorem pauperum a Serenissimo Borussiae Rege clementissime statutis, erogandæ sunt, ut nimirum nullis sumptibus gravari debeant, secundum §. **Nachdem auch** 16. cit. *Universal. Ordinat.* V. quæ generaliter saltem proponuntur, aut nullius sunt momenti, neque verisimili modo demonstrantur, aut confuse tractantur, cit. *Universal. Ordinat.* §. **Zu dem bis hieher** 22. in verbis: **alle andere supplicata, die nur generale und mit nichts bescheinigte / auch zuweilen kaum von vernünftigen Menschen so wunderlich zu erdenkende verworrene und nichts bedeutende dinge in sich halten / worauff auch nichts als ein leeres getösch solcher Verordnungen / die ebenfalls nichts hauptsächliches in sich begreifen / erfolgen kan / sollen von unserm**

unseren würcklichen geheimten Râthen an unsern geheimen Registrator, wie oben gedacht / und zwar ad reponendum geliefert werden.

§. XIII. In præsentî tit. *libello* supra propofita lata significatio tribui non debet, sed heic *libellus* stricte sumitur, sic ut per eum significetur illa duntaxat scriptura, quæ desideria actoris continet.

§. XIV. In hac significatione dividitur in *libellum actionis*, & *libellum citationis*.

§. XV. *Libellus actionis* est scriptura, qua principalis actoris intentio clare proponitur, sic ut exinde indoles actionis institutæ intelligatur.

§. XVI. Huic *libello* secundum dictam *Universalem Ordinat. Justit. §. Die Advocaten in allen Judiciis 33.* omnia instrumenta, quibus actor intentionem suam probaturus est, adjungi debent, sic ut Advocati, hujusmodi sanctioni. morem non gerentes, poenam pecuniariam incurrant. Verba *Ordinationis* ita se habent: Die Advocaten in allen Judiciis sollen gehalten seyn / in dem ersten Satz auff Seiten des Klâgers die Documenta und Beweissthümer allesamt / wie auch auf Seiten des Beklagten in Exceptionibus, und so weiter in Replicis, und Duplicis, keines weges aber in denen Conclusions-Schriſſten / benzulegen / weilten eben darauff viele Weitläufftigkeiten entstehen / daß die Documenta bis zum Schluß verspähret werden. Wird ein Advocatus darwider handeln / so ist er so fort in eine namhafte Geld-Straffe zu vertheilen. In *Judicio Aulico Clivensi* hætenus in arbitrio actorum fuit, talia instrumenta vel protinus *libello*, pro processibus impetrandis oblato, annectere, vel ea in primo termino producere, juxta *Ordinationem* dicti Illustris Judicii tit. 1. §. Dabeneben wird einem jedweden Klâger &c.

§. XVII. *Libellus* ita formandus est, ut non sit vitiosus,

sus, & ineptus. Et quamvis Judex in dubio justa interpretatione *libello* subvenire debeat, sic ut eo casu, quo ex conclusione illius non apparet, quænam actio sit instituta, actori utilissimam actionem eligere teneatur, tradente *Gailio* 1. *Obs.* 61. num. 9. & 10. si tamen *libellus* adeo est ineptus, ut nulla prorsus interpretatione adjuvari possit, tunc reus ab observatione Judicii absolvendus, actorque in expensas condemnandus est, reservato illi jure agendi ex alia causa, *Gail.* 1. *Obs.* 67. num. 1. nam illa sententia, quæ, insuper habita *libelli* ineptitudine, lata fuit, ipso jure, parte etiam non opponente, est nulla, quippe cum sententia *libello* debeat esse conformis. Et hoc in causis *appellationum* indistincte procedit, quando Judex inferior, non attenta *libelli* ineptitudine, pronuntiavit. *Gail.* 1. *Obs.* 67. num. pen. & ult. Sed in causis *simplicis quærelæ* potest etiam Judex, si velit, rejecto *libello* inepto, actori injungere, ut alium *libellum* exhibeat, sic ut hoc casu non sit necesse, reum ab observatione Judicii absolvere, *Gail. dict. l. num. ult.*

§. XVIII. Ille ineptus dicitur *libellus*, ex quo non concluditur certum jus agendi, & ex quo non constat, actori actionem aliquam competere, sive illa nata, & extincta, sive nondum nata fuerit, sed nasci speretur, ut obligatio conditionalis. *Gail.* 1. *Obs.* 66. n. 14.

§. XIX. Vitium, quod *libellum* facit ineptum, potissimum est triplex, 1. obscuritas, 2. contrarietas, & 3. cumulatio inepta plurium actionum.

§. XX. Obscuritas *libelli* est vitium, propter quod certa, & specialis actoris intentio intelligi nequit. Ex qua causa rejicitur *libellus* alternativus, & generalis, quod regulariter exaudiri debet, si adversarius contra ejusmodi *libellum*, sive alternativum, sive generalem, nihil excipiat. Præterea alternativus quoque *libellus* admittitur, 1. quando debitum est alternativum, §. 33. l. de *Action.* 2. in casu l. 2. C.

2. *C. de rescind. vendit.* ubi venditor ultra dimidium læsus petit, ut emtor fundum venundatum restituat, aut quod deest justo pretio solvat, 3. in actione hypothecaria, qua quis experitur, ut reus hypothecam dimittat, vel debitum solvat, *l. 16. §. 3. ff. de Pignor. l. 2. ff. quib. mod. pign. vel hyp. solv.* 4. quando una actio alteri surrogatur, & incertitudo ex facto alieno dependet, *l. 1. §. 4. ff. quod legat.* ut si quis petit rem ex jure dominii, vel quasi, & proinde rei vindicationem & publicianam actionem instituit, *l. 1. §. 1. ff. de public. in rem act.* & huc etiam pertinet casus, quo actio de peculio & de in rem verso simul instituitur, secundum *§. 3. l. quod cum eo qui in alien. potest.* 5. si res debita post moram debitoris deterior facta est, ubi res debita, vel ejus æstimatio peti potest. Porro generalis quoque *libellus* admittitur 1. si justa sit actoris ignorantia, *l. 76. §. 1. ff. de Rei vindic.* 2. si genus est promissum, & 3. quando instituitur actio generalis, vel universalis, ut actio pro socio, tutelæ, negotiorum gestorum, *l. 38. ff. pro soc.* repetitio dotis, intuitu fructuum, ante matrimonium, vel post illud perceptorum, *l. 5. ff. de Impens. in res dot. fact.* hereditatis petitio, *l. 1. pr. ff. de Rei vindic.* In cæteris vero casibus, non exceptis, Judex regulæ inhærere, & *libellum* alternativum, & generalem, reo desiderante, rejicere debet.

§. XXI. Contrarietas est vitium, quod efficit, ut Judex *libellum*, etiam ex officio, debeat rejicere, adeo ut clausula salutari, alias omnia *libelli* vitia sanante, salvari nequeat.

§. XXII. De cumulatione plurium actionum sciendum est, quod per illam ineptus reddatur *libellus*, quando duæ vel plures actiones, elective concurrentes, quarum una alteram tollit, vel quæ sibi invicem contrariæ, aut præjudiciales sunt, in *libello* conjunguntur, & simul instituntur. Ut proinde cumulatio admitti non debeat, 1. in

pluribus ex eadem causa descendentibus actionibus, quæ electione tolluntur, *l. quod in herede 9. §. 1. ff. de Tribut. act. 2.* in actionibus contrariis, *l. 1. C. de furt. 3.* in illis actionibus, in quibus sententia in una lata parit exceptionem rei judicatæ in alia, *l. fundum 16. l. fundi 18. ff. de Except. & Præjudic.*

§. XXIII. Libellus *actionis* dividitur in *articulatum*, & *simplicem*.

§. XXIV. Libellus *articulatus* est, qui continet merita causæ, per certos articulos proposita. Hic in *Rec. Imp. de anno 1654. §. diesem nechst 34. & §. es sollen auch 37. item §. zu beforderung 64. & 96.* nec non in *Ordinat. Judicii Aulici Clivo-Marcani Tit 1. §. So jemand Ladung* disertis verbis abrogatus est, sic ut nec in *Camera*, nec in *Judiciis Clivenfis*, & *Marcanis* admittatur, utcunque in *Pomerania*, Potentissimo Borussiæ Regi subjecta, receptus sit, *Ordin. Dicast. tit. 40. §. 2. & tit. 69. §. 1.*

§. XXV. Simplex *libellus* est, quo merita causæ continua serie proponuntur, ita tamen ut non sit impermissum, in certas partes talem libellum dividere, hisce verbis: *zum ersten / zum anderen / zum dritten &c.* vel aliis etiam æquipollentibus.

§. XXVI. Hic vel est *ordinarius*, seu solennis, vel *summarius*, seu minus solennis.

§. XXVII. Libellus *ordinarius* est, qui in judicio ordinario, de quo in *tit. de Judic.* agetur, requiritur.

§. XXVIII. Summarius *libellus* appellatur, qui in processu minus solenni seu summario tantummodo obtinet, & nudam officii Judicis implorationem continet, sic ut hujusmodi petitio plerumque *libello citationis* inseratur, & postea in primo termino narrata citationis non loco *libelli*, sed loco summariaë petitionis repetantur, neque etiam litis contestatio, scil. solennis, celebretur, quippe cum hæc
regulariter

regulariter non requiratur, quando *libellus* non est necessarius. *Gail. l. 1. Obs. 146. num. 6.*

§. XXIX. Sunt, qui dividunt etiam *libellum* in *scriptum*, & *verbalem*, ut *Blumius in Proc. Cam. tit 68. §. 3.* & multi alii. Verbalis *libellus* vocatur, quando actor narrata citationis, seu acta priora, loco *libelli*, viva voce, repetit. Vid. *Concept. Ord. Cam. part. 1. tit. 13. §. 1.* Quamvis autem rem ipsam non negem, & quotidiana Judiciorum praxis satis nos doceat, sæpenumero actorem narrata citationis, vel acta priora viva voce loco *libelli* repetere, inconveniens tamen illa erat appellatio, quæ prorsus contradictionem in adjecto involvebat; nam cum scriptura sit omnis *libelli* essentiale requisitum, hinc admitti nequit, ut *libellus* aliquis dicatur, qui nulla scriptura constat, sed solis verbis pronuntiatur; prout nemo dixerit, ignem aliquem esse frigidum, calido contradistinctum.

§. XXX. Partes *libelli* vel *necessariæ* sunt, vel *voluntariæ*.

§. XXXI. *Necessariæ* dicuntur, quæ abesse nequeunt, & sunt tres, *exordium*, *propositio*, & *petitio*, seu conclusio.

§. XXXII. *Exordium* continet honorificam Judicis compellationem. Et quamvis Doctores in hoc *exordio* etiam nomen actoris & rei exigant, ego tamen sufficere, existimo, si in *facti narratione*, seu in ipsa *propositione* actoris, & rei nomina proponantur; nam cum illa a *facti narratione* separari nequeant, hinc intelligitur, hujusmodi nomina non ad *exordium*, sed ad *facti narrationem*, seu *propositionem*, & proinde ad secundam partem *libelli* pertinere.

§. XXXIII. *Propositio* continet *facti narrationem*, cui plerumque adjicitur juris applicatio, seu medium concludendi, per modum syllogismi, & quidem duobus modis, sic ut hæc juris applicatio 1. præmittatur *facti narrationi*, vel 2. illi subjiciatur, seu illam sequatur. Prius sequen-

tibus verbis, v. g. in actione injuriarum, fieri potest: Ob zwar in denen gemeinen beschriebenen geist- und weltlichen Rechten heilsamlich verordnet / auch bey hoher poen verboten / daß keiner den andern in- oder ausserhalb Gerichts mit Ehren-verleßlichen Worten / Handlungen / oder Fürträgen / diffamiren / angreifen / oder beschreyen solle / so hat doch dem ohnerachtet Cajus sich erkühnet / Anwalds Principalen &c. jam sequitur facti narratio. Posterius contingit per sequentem verborum conceptionem: **Erw. Fürstl. Durchl. bringt Anwald des Titii unterthänigst supplicando vor und an / was gestalt Cajus sich erkühnet / Anwalds Principalen &c.** Post hanc facti narrationem sequitur juris applicatio, hoc modo: Weil nun sothane proceduren in denen geist- und weltlichen Rechten ernstlich und bey hoher poen verbotten &c. Quibus postea cætera, ad *libellum* pertinentia, subjici possunt. Et hic modus mihi magis arridet, nam prior nimis redolet scholam. Imo quandoque præstat, enthymema formare, omissa prorsus juris applicatione, in iis nimirum casibus, quibus jus valde certum, & lippis quoque ac tonforibus notissimum est. Qua ratione in supra proposita actione injuriarum, omissa juris dispositione, ceu Curiaë satis nota, protinus *factum* enarrari, illique statim *conclusio* subjici poterat.

§. XXXIV. Dicta propositio, seu facti narratio, veritati debet esse consentanea. Et quamvis Judex simplicibus narratis actoris quoad fundandam jurisdictionem ad decernendos processus credere teneatur, docentibus *Gailio 1. O. 31. num. 1. & Mynsingero 2. O. 9. n. 8.* hoc tamen aliter se habet, 1. si Judici notorie constet, narrata esse falsa, *Gail. 1. O. 31. n. 4.* 2. in omnibus supplicationibus pro mandatis S. C. *Rec. Imp. de anno 1654. §. Alle Supplicanten 79.* 3. in supplicationibus pro processibus appellationis, *cit. Rec. Imp. §. und nachdem 120.* 4. in causis denegatæ, vel protractæ justitiæ,

stitiæ, *Gail. 1. O. 28. n. 3. & O. 31. n. 7. 5. in supplicationibus pro citatione ad videndum relaxari juramentum ad effectum agendi, Gail 1. O. 22. n. 4. & O. 31. n. 7. 6. in causa l. diffamari. Gail. 1. O. 10. n. 7. & seq. Rec. Imp. de anno 1654. §. Cammer-Nichter 1c. 83. 7. in pauperibus supplicantibus. His enim antequam processus decernantur, præmittuntur literæ informatoriæ ad ipsorum Magistratum. Concept. Ord. Cam. part. 1. tit. 55. §. 3.*

§. XXXV. Conclusio *libelli* consistit in congrua petitione, quæ indoli actionis institutæ conformis est; sic ut ex hac conclusione & præmissa facti narratione actionis requisita cum omnibus circumstantiis intelligi queant. Vid. *Rec. Imp. de anno 1654. §. diesem nechst nun 34.* Ut vero nomen actionis exprimatur, id neque Jure *Civili*, arg. *l. 1. pr. ff. h. t. & l. 3. C. eod.* neque Jure *Canonico*, arg. *cap. 6. X. de Jud.* requiritur, nisi ex uno facto plures actiones dentur.

§. XXXVI. Circa *causam* actionis vulgo Doctores inter actiones personales, & reales distinguunt, docentes, in illis *causam remotam*, nimirum contractum, vel delictum, in his vero *causam proximam*, videlicet dominium, vel aliam juris in re speciem in libello exprimendam esse. Sed meo quidem judicio falluntur, dum contendunt, contractum, vel delictum actionum personalium *causam* esse *remotam*, facile enim apparet, actiones personales proxime ex contractu, vel delicto fluere, *remotam* vero illarum causam existere jus ad rem, prout *remota* actionum realium *causa* referri debet ad jus in re, & *proxima* ad illam speciem juris in re, ex qua specialis actio realis, v. g. rei vindicatio, vel actio hypothecaria descendit. Qua ratione in hac re nulla erit differentia inter actiones personales & reales, cum in utraque actione, & personali, & reali, instituta, sit *proxima causa* in libello exprimenda, & sicuti in illa, scil. personali actione, non sufficit: *peto a Titio centum aureos, quia is*

mibi eam pecuniam debet, seu, ad illam solvendam, mibi ex jure ad rem est obstrictus, ita etiam actor in actione reali, v. g. rei vindicatione, instituta, dicere nequit: *peto Titium ad restitutionem fundi condemnari, quoniam ex jure in re est devinctus*, sed *proximam causam* juris in re, scilicet dominium, in proposita rei vindicatione allegare debet, sicut in personali quoque actione requiritur, ut actor specialem contractum, vel delictum, hoc est *proximam causam* nominet.

§. XXXVII. Conclusio *libelli* vel est *specialis*, vel *generalis*.

§. XXXVIII. *Specialis conclusio* est, quæ fit per specialem petitionem, secundum actionis institutæ indolem. Hanc causæ civiles requirunt, sic ut in illis *libellus* absque hujusmodi *speciali* petitione, seu conclusione, sit nullus.

§. XXXIX. Conclusio *generalis* est, quæ generalem petitionem continet, & in causis criminalibus tantummodo admittitur, arg. l. 1. §. 4. ff. ad SCt. Turpil. l. 15. ff. ad Municipal. v. g. si petatur, den peinlich Beflageten der begangenen Missethat halber nach außweisung der Rechten zu bestraffen.

§. XL. *Partes libelli* voluntariæ sunt, quæ vel exordio, vel facti narrationi, vel conclusioni adjiciuntur, de quibus egit *Lauterbach. in Comp. h. t. pag. 40. & seq.*

§. XLI. Sequitur *libellus citationis*, quo tantummodo citatio petitur. Hic respectu *Processus Cameralis* est humilis imploratio *Judicis Cameralis* pro processibus decernendis. Dico: *pro processibus decernendis*; nam vox *processus* heic specialem induit significationem, atque *citationem*, ceu primam, & maxime necessariam totius *Processus judicialis* partem, vel etiam *mandatum* significat, idque per synecdochen totius pro parte. Sic dicimus, die Proceß außwirken. Vid. *Recess. Imp. de anno 1654. §. diesemnechst nun*

34. & seq. Ubi etiam sancitum est, quod *libellus* cum ipsa *citatione* reo simul edi debeat. Hic *libellus* sine tantummodo differt a *libello actionis*; nam in hoc *actionis libello* actor petit, ut reus condemnetur, in *citationis vero libello* intendit, ut reus citetur. Quæ paulo ante explicatæ fuerunt partes *libelli actionis*, in *libello citationis* etiam requiruntur.

§. XLII. Aliquando in *Camera Imperiali* absque *libello*, viva voce, seu per *Recessum* aliquem *oralem*, & quidem judicialiter in Audientia *processus* petuntur, nimirum in causis, in *Judicio Camerali* pendentibus. Tales *processus* sunt, 1. citatio ad reassumendum, quæ tamen, juxta novissimum *Recessum Visitationis de anno 1713. §. Nachdemmahlen auch die citationes ad reassumendum 58.* non statim in eadem Audientia, qua petitur, sed, nemine etiam illi contradicente, elapsis sex Juridicis, demum decernenda, 2. commissio ad examinandos testes, 3. compulsoriales ultiores, & arctiores, 4. inhibitio ulterior & arctior, 5. mandata de exequendo, & 6. omnia mandata arctiora.

§. XLIII. Præterea in levibus atque exiguis causis *libello* non est opus, *Auth. nisi breves C. de Sentent. ex peric. recit. Nov. 17. c. 3. Nov. 80. cap. 1.* Et quamvis quantitas usque ad duos aureos modica summa dicatur in *l. 10. ff. de dol. mal.* id tamen tantummodo pertinet ad restitutionem in integrum, ceu quam *Prætor Romanus* propter modicam læsionem non concedebat. Ut proinde in aliis causis determinatio levis atque magnæ summæ Judicis arbitrio committenda sit. In terris Potentissimo Borussia Regi subiectis Judices *libellum*, in causis levibus vel non prolixis ab actore oblatum admittere non debent, quod satis superque probatur ex *Universali Ordinat. Just. §. Es wird auch 36.* per argumentum a contrario inde formatum.

§. XLIV. Circa *libellum actionis* Doctores inter se non
conve.

conveniunt, an *errorem*, in eo commissum, corrigere liceat, & quousque id permissum sit. Hac in re vulgo distinguitur inter *errorem* circa *accidentalia*, & circa *substantialia* commissum. Prioris generis *errorem* semper corrigi, hoc est, *libellum* quocunque litis tempore emendari posse, satis certum est. In posterioris generis *errore* multi distinguunt inter *jus vetus*, & *novum*, sic ut illo, *veteri* scil. *jure*, mutationem *libelli*, manente eodem judicio, nimirum post litem contestatam, impermissam esse, contendunt, *novo* autem *jure* eam etiam post litem contestatam fieri posse, arbitrentur. Sed cum hæc sententia præ se ferat, quod *jure novo* non amplius dati fuerint *Judices pedanei*, hinc, sublato hujusmodi fundamento, corrumpere debet; supra autem demonstratum fuit, doctrinam illam, qua statuitur, *jure novo Judices pedaneos* abrogatos fuisse, admitti non posse. Ut proinde existimem, *Jure Romano libellum* mutare post litem contestatam hætenus saltem licuisse, ut iis, quibus *Judices pedanei* erant dati, aliud judicium necessarium fuerit. Vid. l. 9. C. de liber. Et quamvis in §. 35. l. de Action. actori, aliud pro alio petenti, permittatur, in eodem judicio, cognita veritate, *errorem* suum corrigere, hæc tamen verba: *eodem judicio* tantummodo sunt intelligenda intuitu personarum litigantium, ceu quæ post litem contestatam manebant. Et cum hujusmodi casu idem *Judex pedaneus* post *mutationem libelli* causæ cognitionem, seu jurisdictionem stricte dictam, habuerit, hinc dicta verba: *eodem judicio* respiciunt etiam personas, judicium constituentes, ceu mutato *libello*, non mutatas.

§. XLV. *Jure Saxonico* distinguitur inter *emendationem*, seu *mutationem libelli*, factam ante terminum, vel in termino. Prior *mutatio*, ante terminum facta, permissa est actori, absque necessitate refundendi expensas, dummodo novam impetret citationem, comprehendentem legitimum

mum terminum, inserto exemplo *libelli*. Posterior mutatio, quæ fit in ipso termino, eo quidem casu, quo lis nondum est pure contestata, neque guaranda præstita, permittitur, ita tamen ut refundendæ sint expensæ. Sed, lite contestata, *mutatio libelli* fieri nequit, utcunque hoc casu actori, refundenti omnes expensas, sit integrum, novam actionem instituere.

§. XLVI. In *Camera Imp.* mutatio libelli usque ad litis contestationem saltem permittitur, *Gail. l. Obs. 74. num. 4. Klock. tom. 3. Conf. 123. num. 13.* Et hoc etiam in his provinciis, nimirum in Ducatu *Clivensi*, & Comitatu *Marcano*, obtinere, existimo.

§. XLVII. Dictum fuit in §. 1. hujus *tit.* quod actor reo etiam edere teneatur instrumenta. Sub his comprehenduntur rationes, quæ cum die, & consule edendæ sunt, cum cætera instrumenta, absque die, & consule, edi debeant, *l. 1. §. 2. ff. h. t.* Hodie vero indistincte cum die & consule eduntur instrumenta. Reus actori regulariter nihil tenetur edere, *l. 4. C. h. t.* nisi excipiendo fiat actor, tum enim illa instrumenta, quibus, ad fundandam exceptionem suam, usus est, edere debet. Et sicuti actor reo ad fundandam actionem, ita reus actori ad fundandam replicationem instrumenta edere tenetur, quippe cum actor replicando reus fiat, sicuti reus excipiendo fit actor, *l. 1. ff. de Except. Conf. l. fin. in fin. C. h. t.* Quamvis autem hac in re multi dissentiant, prior tamen sententia, quam modo retuli, in praxi est recepta, docente post alios *B. Stryckio in usu mod. h. t. §. 18.*

TIT. XIV.

DE PACTIS.

§. I.

HActenus explicata fuerunt *consentanea editionis actionis*, jam sequuntur *dissentanea*, ea nimirum, quæ *actionis editionem* elidunt, videlicet 1. *pactum* de non petendo, l. 2. §. 1. ff. h. t., & 2. *transactio* de re dubia, & lite incerta facta, l. 1. ff. de Transact. Et quamvis hoc modo haud difficulter appareat, quare a Compilatoribus *Pandectarum* ad præsentem locum relata fuerit materia de *pactis*, alia tamen ratione connexio inter hunc & præced. tit. inveniri potest, quando nimirum consideramus, in præced. tit. de *Edend.* inter alia actum etiam fuisse de rationibus ab *argentariis* edendis; cum itaque fundamentum, ex quo *argentarii*, alique rationes reddere, & edere debent, plerumque sit *pactum*, arg. l. 9. §. 4. ff. de *Edend.* hinc, explicata dicta *editione rationum*, conveniens visum fuit Compilatoribus, subicere indolem *pactorum*, præprimis cum *pacta* sæpenumero inter *argentarios*, *mensulariosque*, & *debitores* inita fuerint, prout constat ex l. 9. pr. l. 25. pr. l. 27. pr. & l. 47. §. 1. h. t.

§. II. Sed fragmenta, quæ ex *LL. XII. tabularum* hac in re supersunt, priorem connexionem confirmant, prout ex sequentibus verbis colligitur: NITA PAICUNT, INCOMITIO AUT IN FORO AB ORTU ANTE MERIDIEM CAUSAM CONSCITO; CUM PERORANT AMBO PRÆSENTES. Qua enim ratione in serie dictarum *LL. XII. tabularum* articulum de *in jus vocando* tituli de *pactis*, & *transactionibus* excipiunt, eodem etiam ordine *Edictum perpetuum*, & proinde *Pandectarum* volumen

men tractatum fuit; nam vox NITA, id est, NI ITA est ad superiora relativa, sic ut talis sit sententia: NISI ITA PACUNT, seu paciscuntur, vel vindice dato, aut transactione habita, CAUSAM CONSCITO, hoc est, tu *Prætor* causam cognoscito. Vid. *Quintilian. lib. 1. Instit. Orat. c. 6.*

§. III. Inter varia *Jurisprudentiæ* capita, nullum est, quod magis commendari debeat, quam illud, quod de *pactis* nobis proponitur; si enim frequentiam, & usum consideraverimus, tum sane nulla res inter mortales magis frequentatur, quam *pactum*, & conventio; nam testamenta, aliaque mortalium negotia moralia, magnum quidem usum habent, sed *pacta* majorem. *Jurisprudentiam Romanam* autem considerantibus facile patet, in tam magno *Juris* volumine nullam reperiri materiam, quæ scitu magis necessaria esset, quam caput de *pactis*, ceu quod per totam *Juris Romani* prudentiam se diffundit.

§. IV. Quamvis autem abstrahendo a *Jure* positivo *pactorum* simplicissima sit indoles, circa modum tamen contrahendi diversarum gentium mores & instituta variant. Sic olim apud *Græcos* *pacta*, nonnisi Diis testibus, inita fuerunt. Qua de re ita cecinit *Homerus Iliad. XXII.*

Ἄλλ' ἄγε δεῦρο θεοὺς ὀπίδωμεθα. τοὶ γὰρ ἀρίστοι

μαρτυροὶ ἴσσουνται καὶ ὀπίσκοποι ἁρμονιῶν.

Sed age hic Deos respiciamus. Hi enim optimi

Testes erunt, & custodes pactorum.

Huc pertinent etiam ea, quæ apud eundem Poëtam *Odyss.*

XIV. Ulysses ad *Eumæum* fatur, sequentibus verbis:

Ἄλλ' ἄγε νῦν ῥήτην ποιήσομεθ'. αὐτὰρ ἔπειθε

μαρτυροὶ ἀμφοτέροισι θεοὶ, τοὶ Ὀλύμπῳ ἔχουσιν.

Sed age nunc pactum faciamus, & postea

Testes ambobus Dii, qui Olympum habitant.

In foederum vero sanctione *Græci* & plerique alii Gentiles

ex omnibus Diis præcipue *Jovem* invocabant, ut proinde *ὄρκιος* ille dictus, armatusque fulmine fuerit in eorum exitium, qui jurejurando fallerent. Hinc veteres Græci perjurium soli Deo puniendum reliquerunt, ut docuit *Demosthenes in Aristocratem*. Et cum hujusmodi doctrina ad Romanos quoque defluerit, hinc *Cicero de LL.* ita ait: *perjurii pœna divina, exitium, humana, dedecus*. Quo pertinet rescriptum *Alexandri Imperatoris in l. 2. C. de Reb. Cred.*

§. V. Pactum in genere est duorum vel plurium, facultatem consensuendi habentium, de aliqua re consensus. Vid. *l. 1. §. 2. ff. h. t.* ubi *Ulpianus* pactiōnem definivit, quod sit duorum pluriumve in idem placitum consensus. Et sicuti *Ulpiano* pactum generale est vocabulum, complectens omne duorum pluriumve in idem placitum, & consensum, vel contrahendi, vel finiendi negotii gratia, sic ut etiam quemcunque contractum comprehendat, arg. *l. 20. C. h. t.* ita etiam tam late patet *conventum*, quippe cum a *conventionē* deducatur, ut a *pactiōne* pactum, sic ut huc referri debeant ea, quæ idem *Ulpianus* retulit in *d. l. 1. §. 3. ff. h. t.*

§. VI. Facultas consensuendi, ceu cujus in dicta definitione mentio facta fuit, illis competit, qui vero consensu se obligare possunt.

§. VII. Hæc facultas vel est *naturalis*, vel *moralis*.

§. VIII. Facultatem *naturalem* omnes habent, qui intelligere possunt, quod agunt. Et proinde illa destituuntur, qui id, quod agitur. vel plane non intelligunt, vel non satis intelligunt.

§. IX. Plane id, quod agunt, non intelligunt 1. infantes, §. 9. *I. de Inutil. stipulat.* qui nec se aliis civiliter, nec alios sibi naturaliter obligant, sic ut tutoris autoritas accedere nequeat, sed tutor solus nomine infantis paciscatur, 2. furiosi, & mente capti. *l. 189. ff. de Reg. jur.*

§. X. Non satis intelligunt id, quod paciscendo agitur, 1. infan-

1. infantiae proximi, qui sine tutoris auctoritate se aliis non obligant civiliter, utcumque naturaliter se obstringant, quando nimirum naturalis obligatio, abstrahendo ab effectibus, illi a Jure *Civili* tributis, consideratur, *l. 21. ff. ad L. Falcid. l. 64. pr. ad SCt. Trebel.* alios vero sibi etiam civiliter obligant, 2. pubertati proximi, absque tutoris auctoritate alios quidem sibi civiliter, se vero aliis tantummodo naturaliter obligantes, & praeterea etiam aliis civiliter, 1. si dolo quid commiserunt, *l. 1. §. 15. ff. depos. l. 13. §. ult. ff. de dol. mal.* 2. si locupletiores sunt facti, *l. 3. pr. Commod. l. 1. §. 15. ff. depos.* & 3. minores, curatorem habentes. Conf. *l. 3. C. de in integr. restit.*

§. XI. Facultas *moralis* est, quam habent illi, quibus arbitrium paciscendi per leges civiles non est ademptum. Est autem hoc arbitrium Jure civili ademptum vel ex *natura alicujus contractus*, vel intuitu seu *respectu personarum*.

§. XII. Ex *natura contractus* prohibentur muti, vel surdi stipulationem celebrare, quippe cum essentiale hujusmodi contractus consistat in verbis, quae non potest pronunciare mutus, nec audire surdus, §. 7. *l. de Inutil. stipulat.*

§. XIII. Intuitu *personarum* ademptum est dictum arbitrium paciscendi hominibus, vel *absolute*, vel *relate*, respectu alicujus societatis, consideratis.

§. XIV. Intuitu hominum, *absolute* seu simpliciter consideratorum, prohibentur 1. foeminae pro aliis intercedere, sic ut ex intercessione seu fidejussione sua non obligentur, per *tot. tit. ff. ad SCt. Vell.* 2. prodigi, cum enim his decreto magistratus bonorum administratio interdicta sit, hinc de rebus suis pacisci nequeunt, & proinde in hujusmodi *pactis* furiosis equiparantur, sic ut sine curatoris consensu paciscendo se aliis obligare nequeant, *l. 6. ff. de verbor. oblig. l. 70. §. 4. ff. de fidejussor. l. 40. de Reg. jur.* Sed cum in acquirendo non sint prodigi, aliosque sibi obligare queant,

ant, hinc hac ratione pupillis ac minoribus comparantur.

§. XV. Relate & intuitu alicujus societatis homines potissimum considerantur respectu societatis 1. *gentium*, 2. *civitatis*, & 3. *familie*.

§. XVI. In societate *gentium* interdictus est cum hostibus commerciorum usus, *l. 4. & ult. C. de Commenc. & mercat.* & proinde privatis non est permissum, pacta cum hostibus celebrare.

§. XVII. In societate *civitatis* prohibentur Jure Romano 1. Præsides, & Magistratus, qui cum imperio & potestate in provinciis erant. Hos ideo *Romani* ab emtionibus, aliisque *pactis*, quibus res provincialium, ad quotidianum usum non necessariæ, acquirebantur, removebant, ne hi per accessionem multarum rerum ad tantas divitias pervenirent, quibus in damnum Reipublicæ *Romanæ*, ad provincias sibi subjiciendas, uti possent. Cui accedebat metus concussionis. Vid. *l. 62. pr. ff. de contrah. emt. l. un. C. de Contract. jud. vel eor. qui sunt circa eos*. Sed moribus nostris hæc prohibitio non observatur. Vid. *Struv. exerc. 23. th. 3. 2.* Medici, qui cum ægrotis, pro sanitate, seu salute recuperanda, pacisci nequeunt, *l. 3. ff. de Extraord. cognit. l. 9. C. de Profess. & Medic.* & quidem ob præsumtam concussionem. Propter quam in eadem hac *civitatis* societate 3. prohibentur quoque *pacta* inter advocatum, & clientem, de quota litis *l. 1. §. 12. ff. de Extraord. cognit. & l. 5. C. de postul.* Cum quo convenit *Ordinatio Judicii Aulici Clivensis*, seu *Clev. und Märck. Justiz. Reglement de anno 1695. die 16. Novemb. §. 7. & 11.* Conf. etiam *Ordinat. Cur. Civit. Aßendiens. de anno 1680. die 5. Mart. §. 11.* Huc quodammodo 4. pertinent milites, qui alienarum rerum conductores, seu procuratores, aut fidejussores, vel mandatores conductorum fieri prohibentur in *l. 31. C. de locat. & conduct. ne, omisso armorum usu, ad opus rurestre se conferant,*
&

& vicinis graves præsumptione cinguli militaris existant.

§. XVIII. Intuitu *familia* homines considerantur, vel in societate, inter Dominum & servum obtinente, vel in ea, quæ patri cum filio intercedit.

§. XIX. Respectu prioris societatis servus Jure *Romano* jus paciscendi non habet; nam quamvis Jure *naturali* se aliis, & hos sibi valide obliget, Jure tamen *civili* ex pacto non obligatur, *l. 14. ff. de Obl. & Act. l. 9. §. 1. de Pecul.* ut-cunque paciscendo Domino suo acquirat, hujusque conditionem meliorem facere possit.

§. XX. Intuitu posterioris societatis, quæ patri cum filio intercedit, non potest filiusfam. cum patre, vel fratre suo, ejusdem patris potestati subiecto, conventionem civiliter efficacem inire, *l. 7. ff. de obl. & act. l. 11. ff. de Judic. & l. 38. ff. de Condict. indeb.* excepto peculio castrensi, *l. 15. §. 1. ff. de pecul. castr.* aut quasi castrensi, *l. 2. C. ad SCt. Maced.* vel adventitio extraordinario, arg. *l. fin. pr. vers. sancimus C. de bon quæ lib. Nov. 117. cap. 1.* Cum aliis vero filiusfam. arbitrium paciscendi habet, *l. 57. ff. de Judic.* excepto contractu mutui, si eo pecuniam accipiat, quod *SCtum Macedonianum* prohibuit, *tot. tit. ff. ad SCt. Maced.*

§. XXI. Dictæ personæ, facultatem consentiendi, & proinde paciscendi habentes, hætenus quidem cum aliis *pacta* celebrare possunt, dummodo obligent 1. se illi, cum quo paciscuntur, vel 2. hunc sibi, ut proinde exinde duæ regulæ nascantur. Prima regula est: non valet conventio, seu *pactum*, quo quis alium daturum, facturumve quid promittit, §. 3. *l. de Inutil. stipulat.* quæ fundamentum habet in ratione naturali, secundum quam nemo alterius, non consentientis, conditionem deteriore facere nequit, sic ut satis certum sit, eum, quem alius daturum, facturumve quid promisit, non obligari. Sed an hic ipsi paciscenti non obstringitur, ut illi id præstet, quod secundum
initam

initam conventionem alteri absenti debebat præstari? Minime gentium, quippe cum dicto *pacto* promissor, de se nihil pollicitus fuerit, sed alterum duntaxat obligaverit; ut proinde tum teneatur, si promiserit 1. poenam, §. 26. l. de *Inutil. stipul.* vel 2. heredis factum, l. 83. pr. ff. de *verbor. obligat.*, aut 3. *suum* factum, se scil. effecturum, ut alius præstaret, §. 3 l. d. tit. vel ejusmodi quid, quo proprium promissoris factum intelligitur, l. 81. pr. & l. 83. pr. ff. de *Verbor. obligat.* ubi tamen sufficit, omnem adhibere diligentiam, monente Illustri de Coccejo in *Hypomnemata. Jur. lib. 3. tit. 20. §. 4.* Secunda regula est: nemo alteri, ceu illi, cum quo conventio non celebratur, pacisci potest, §. 4. l. de *Inutil. stipulat.* quæ mihi cum ratione naturali consentire videtur; si enim v. g. Titius mihi promitteret, se daturum mille aureos Cajo, ex indole conventionum satis intelligitur, adversus Titium nullam prorsus actionem institui posse; nam si ego eam instituere vellem, necesse esset, ut peterem, Titium mille aureos dare oportere, vel mihi, vel Cajo; sed neutrum fieri potest. Non prius, quia id repugnaret disertis conventionum verbis, quibus Titius promiserat, se Cajo daturum. Neque etiam posterius obtinebit, quippe cum hujusmodi casu Titio in promptu foret exceptio: *tua non interest*, ceu quæ repellit omnem agentem, nam mea utique non interest, Cajo vel alii, potestati meæ non subiecto, pecuniam dari, vel quid præstari. Cajo autem, ex dicta conventionione adversus Titium actionem moventi, dabitur exceptio non competentis actionis; illi enim ex pacto, quod alius iniverat, jus vel actio acquiri nequit. Si alius sit adjectus solutioni, §. 4. l. de *Inutil. stipulat.* ipsa etiam obligatio contrahentes non egreditur, & proinde adjectus contra promissorem, ut sibi solvatur, agere nequit, l. 10. ff. de *solut.* utcunque ejusmodi conventio id efficiat, ut promissor, si velit, adjectoolvere possit, dict.

dict. §. 4. & l. 56. §. 2. ff. de Verbor. Obligat. dummodo ad-
 jectio facta sit per particulas disjunctivas, *aut, vel, sive*, v.
 g. mihi aut Sejo dare spondes; nam copulative, v. g. mihi
 & Sejo dare spondes, non solutioni, sed ipsi obligationi fa-
 cta censetur, & per consequens obligatio rei dividuæ pro
 parte duntaxat dimidia contrahitur, l. 1. §. 5. ff. de Verb. ob-
 ligat. obligatio vero rei individuæ, videlicet servitutis pro-
 missæ, in totum valet, §. fin. l. de Stipulat. servor. sic ut
 hoc casu adjectus perinde habeatur, ac si non esset adje-
 ctus. Si vero pater filiofam. ex qua causa sibi acquirit, sti-
 puletur, valet conventio, §. 4. l. de Inutil. stipulat. l. 39. &
 l. 130. pr. ff. de verb. obligat. & indistincte omnibus casibus
 quis alteri pacisci potest, in quibus stipulantis vel paciscen-
 tis interest, ut alii quid detur, vel præstetur, §. 19. l. dict.
 tit. vel quando aliquis sibi pœnam stipulatur, secundum
 §. 18. l. de Inutil. stipulat. sic ut hujusmodi casus perperam
 ad exceptiones referantur, sed ad interpretationem restri-
 ctivam pertineant, & ita sint comparati, ut regulam non
 offendant. Quo etiam pertinet, quod quis illi, cujus juri
 subjectus est, v. g. filius patri, servus Domino, stipulari,
 seu pacisci queat, §. 4. l. dict. tit. Aliquando tamen ali-
 quis alteri pacisci potest, sic ut tunc dicta regula exceptio-
 nes patiat, & quidem vel ex qualitate *conventionum*, vel
 ex qualitate *personarum*. Ex qualitate *conventionum* alteri
 pacisci possumus, vel propter indolem ipsarum *conventio-
 num*, vel propter *objectum*, quod in conventionem dedu-
 citur. Propter indolem *conventionum* aliis pacisci possu-
 mus 1. in contractibus realibus, & omnibus negotiis, quæ
 traditione perficiuntur, l. 9. §. pen. ff. de Reb. Cred. & 2.
 in stipulationibus *Prætoriiis*, in quibus hoc servandum est,
 ut, si Procurator meus stipuletur, mihi, causa cognita, ex
 ea stipulatione actio competat, l. 5. ff. de stipulat. Prætor.
 Propter *objectum*, quod in conventionem deducitur, valet

conventio 1. de re Domini a Procuratore facta, *l. 68. ff. de Procurat.* & 2. de dote, quam quis pro extranea muliere constituit, & paciscitur, ut talis dos uxori, vel cognatis ejus reddatur, *l. 45. ff. Solut. matrim. l. 4. & l. 7. C. de pact. convent.* ita tamen ut id in aliis casibus, in quibus v. g. mater filiae suae stipulatur, non obtineat. Vid. *Carpz. p. 2. Const. 33. def. 26. in fin.* Qualitas *personae* heic est duplex, vel illius *personae*, quae paciscitur, vel illius, cui alter paciscitur. Ad qualitatem *personae*, quae alteri paciscitur, referri debet, quod persona publica aliis jure paciscatur, seu stipuletur, §. 3. *l. de Adopt. & l. 1. §. 15. ff. de Magistr. convent.* Huc etiam 2. pertinet is, qui ut minister, vel nuncius alterius nomine contrahit, *l. 14. §. fin. & l. 15. ff. de Constit. pec.* Propter qualitatem *personarum*, quibus stipulamur, pacisci possunt 1. tutores & curatores pupillis, minoribus, & aliis, sub tutela vel cura existentibus, *l. 5. §. pen. ff. de Constit. pecun.* & 2. alii militibus, arg. *l. 26. ff. de Reb. Cred.* Quamvis *Schilterus in Praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. 8.* & ad §. 4. *l. de Inutil. Stipulat.* cum multis aliis Doctoribus supra propositam regulam moribus hodiernis non observari, contendat, ego tamen sententiae illorum accedo, qui hac in re nullam prorsus inter Jus Civile, & praxin statuunt differentiam. Vid. *Harprecht. ad dict. §. 4. l.* Sed quid secundum Jus *Canonicum* dicemus? *Schilterus cit. loc.* scripsit, eo jure nos alteri pacisci posse, quod mihi nunquam probabitur, quippe cum canones etiam admittant exceptionem: *tua non interest*, per *c. non solent caus. 2. quest. 7.* & in dubio casu inter Jus Civile & *Canonicum* non sit inducenda differentia, *c. 1. X. de nov. oper. nunciat.*

§. XXII. Objectum *pacti* est res, in generali significatione, sic ut eo vocabulo factum quoque comprehendatur, quod tamen alias rei, stricte sumtae, contradistinguitur. Circa rem, facto oppositam, requiritur, ut sit 1. in
rerum

rerum natura, five actu, five potentia, *l. 46. ff. h. t. 2.* in commercio, five simpliciter, five secundum quid, *l. 83. §. 5. de Verb. Obligat.* & 3. ut ex speciali ratione & certo respectu de ea conventio non sit interdicta, ut res litigiosæ, tigna, ædibus juncta, & res dotales immobiles, ceu de quibus conventiones, ad dominium transferendum habiles, prohibentur. Quo etiam pertinent arma, & instrumenta rustica, quæ pignori dari nequeunt, *l. 14. §. 1. ff. de Re milit. l. 7. 8. & auth. seq. C. quæ res pign. obl. poss.*

§. XXIII. Et sicuti in *re*, ut paulo ante dictum fuit, imprimis requiritur, ut in rerum natura existat, cum rei, plane non existentis, impossibilis sit præstatio, ita etiam in *facto* omnino exigendum est, ut id sit possibile, & quidem *natura*, & *jure*. Factum possibile *natura* est, cui *natura* non resistit, & hac ratione impossibile est, digito cœlum attingere, mare ebibere, *l. 35. pr. l. 72. l. 173. §. 6. ff. de Verbor. obligat.* Factum possibile *jure* est, cui jus non resistit, ceu quod non est inhonestum, seu turpe, & quidem vel *Jure Naturali*, qua ratione impossibile est, homicidium, adulterium, aliudve crimen committere, *l. 27. §. 4. ff. & l. 6. C. h. t.* vel *Jure Civili*, *l. 28. pr. ff. h. t.*

§. XXIV. Huc etiam referuntur *pacta* circa futuram in bona adhuc viventis, & non consentientis successionem, *l. fin. C. h. t. l. 5. C. de pact. convent.* hujusmodi enim *pacta*, circa futuram successionem, five obtinendam, five conservandam, five omittendam, & repudiandam inita, ideo *Jure Romano* prohibita esse, contendunt Doctores, quoniam continent votum captandæ mortis. Et quamvis vulgo in hac ratione acquiescant, multa tamen illi opponi possunt; nam si omnia negotia, voto captandæ mortis ansam suppeditantia, prohibenda essent, tum pupillaris substitutio, donatio omnium bonorum retento usufructu, mortis causa donatio, testamentumque nuncupativum, imo omnis successio

ab intestato lubrico niteretur fundamento, quippe cum exinde dictum captandæ mortis votum facile oriri queat. Imo, hac ratione admissa, ne quidem liberis bona parentum relinquenda essent, nam liberi quoque sæpenumero parentum bonis justo citius inhiant, & quo iisdem potiantur in patrios inquirunt annos, exempla enim non desunt, ubi reipsa tanta scelera a filiis in parentes patrata, quo saltem patrimonio suo citius potiantur. Quo pertinet, quod olim, anno nimirum MDLXVIII. *Carolus*, unicus filius, atque heres amplissimorum *Hispaniæ* Regnorum, in suspicionem insidiarum, ex hoc capite intentarum, venerit, sic ut propterea a *Philippo II.* parente in custodiam datus, morte, seu naturali, seu procurata, perierit. Et valde memorabile est, quod tunc ex *Ovidii 1. Metamorph. Opmerius Belga* isthuc traxit:

FILIVS ante DIEM patros InqVIrIt In annos.

Hoc enim versu annus MDLXVIII. quo nimirum dictum facinus contigit, continetur. Conf. *Fam. Strad. Decad. 1. lib. 7. pag. 378. Thuan. lib. 43. ad ann. 1568. Myler. ab Ehrenbach Gamol. cap. 23. §. 8. & 16. Stryck. in diss. de Expectant. cap. 1. n. 34.* Verum enim vero malevolos duntaxat homines ejusmodi desideria alienæ mortis tenent; alii vero, quibus meliora finxit præcordia Titan, talia vota captandæ alienæ mortis prorsus averfantur, utcunque sciant, sibi per mortem aliorum magna emolumenta accessura. Explosa itaque hac ratione, de alia laborandum est. Bachovius in *notis ad Treutler. disput. 6. th. 8. lit. a.* hujus juris sequentem causam, ceu proximam retulit, quod nimirum certi tantummodo sint modi, quibus hereditas defertur, testamentum, & lex, arg. *l. 1. ff. de hered. petit.* sicut sunt certi modi acquirendæ obligationis, & dominii, ut proinde dicendum esse videatur, inter dictos modos deferendæ hereditatis pacta non esse admittenda, eoque pertinere

tinere videtur, quod in hac re dicitur, cautiones privatorum legis auctoritate non censeri, *l. fin. ff. de suis. & legit.* Sed bona quidem hæc verba sunt, prætereaque nihil, illa enim ratio, penitus inspecta, petitionem principii continet, seu id petit, quod est in quæstione; quærebatur enim, cur testamentum, & lex sint tantummodo isti modi, quibus *Romani* vim, & potestatem deferendi hereditatem concesserunt; in quæstione erat, quare *pacta* inter dictos modos deferendæ hereditatis non fuerint admissa; si enim talia argumenta, petitionem principii inferentia, sufficerent, tum facile cujuscunque absurdissimæ etiam rei rationes dari possent. Et quando omnes aliæ rationes, a Doctoribus hac in re allatæ, ad trutinam veritatis revocantur, nihil aliud quam petitionem principii continent. Quo pertinent ea, quæ *Mullerus ad Struvium exerc. 6. th. 44. lit. 8.* retulit, primo enim dicit, *ideo pacta successoria Jure Romano improbata esse, quoniam hereditas viventis, neque pactis, neque stipulationibus dari potest.* Hoc quidem probatur per *l. 15. C. de pact. convent.* & *l. 9. C. de inutil. stipulat.* verum non erat probandum, Jure Romano esse constitutum, *pactis* deferri hereditates non posse, sed causa adsignanda erat, quare id sancitum fuerit. Porro & illud argumentum nimis invalidum est: *si viventis nulla est hereditas, l. 1. de hered. & act. vend. ergo nec super eadem, utpote aliena, & quæ in rerum natura non est, pactum initum valere debet, l. 41. de pign. act. l. 28. de contrah. emt.* nemo enim non videt, in hoc argumento consequentiam negandam esse; nam quamvis ultro largiar, viventis nullam esse hereditatem, hautquaquam tamen inde inferri potest, *pactum*, super tali hereditate initum, non subsistere, & quidem ex hoc principio, quoniam talis res tempore initi *pacti* adhuc aliena, & nondum in rerum natura est. An itaque ex hoc principio improbandæ sunt pactiones, super rebus alienis factæ?

Nonne sæpissime res alienæ objectum conventionum efficiunt? An porro ideo *pactum* non valet, quod super re nondum existente celebratum fuit? Quid enim dicendum est de *pactis*, super rebus futuris initis? Sane licet res, de quibus *pacta* celebrantur, actu non sint præsentis, seu in rerum natura, propterea tamen *pacta*, super illis inita, non improbantur. Sed ejusmodi *pacta* successoria bonis moribus adversari, ait *Muller. dict. loc.* & vulgo in ore habent Doctores; nihil autem adfertur, ex quo intelligi posset, talia *pacta* revera bonis moribus contrariari; nam quod liberam testandi facultatem adimunt, id nullam involvit turpitudinem; & si omnia negotia, liberam testandi facultatem adimentia, contra bonos mores essent, tum donatio omnium bonorum, retento usufructu, ex hoc fundamento impugnari posset, quæ tamen jure subsistit. In summa inter omnes a Doctoribus allatas rationes nulla deprehenditur, quæ admitti possit. Quid igitur dicendum est? An confugiemus ad *l. 20. ff. de LL.* & ibidem cum *Juliano* dicemus? non omnium quæ a majoribus constituta sunt ratio reddi potest. Absit, absit, ad ejusmodi asylum ignorantiae confugere. Nam quamvis in Jurisprudentia *Romana* multa occurrant arbitraria, quorum certa & necessaria ratio dari nequit; summa tamen ope eo anniti debemus, ne tam facile dictæ *l. 20.* auxilium, & patrocinium imploremus. Sane in illis sanctionibus, & juribus, quæ peculiari indoli Reipublicæ *Romanae*, & potissimum Statui populari debentur, probabilis ex Statu illo publico *Romano* deprompta ratio dari potest, & in præsentī casu res ita comparata est, ut supra propositum jus peculiarem Reipublicæ *Romanae* statum respiciat. Lex erat apud *Romanos* in *XII. tabulis* sancita, quæ negabat, cognatos succedere posse, sic ut omnis ab intestato successio tantummodo ad suos heredes, & agnatos restricta fuerit. Secundum hanc legem eveniebat,

bat, ut, intestato aliquo mortuo, nullis suis heredibus, vel agnatis extantibus, hereditas ærario deputeretur, & cognatis etiam proximis præriperetur. Cum vero sæpissime hoc aliter evenire potuisset, si civibus licuisset, per *pacta* aliis hereditatem promittere, seu addicere, hinc negarunt *Romani*, *pactis*, vel stipulationibus hereditates deferri posse, cum cæteroquin, hoc admissio, plerumque cognati *pacto* sibi prospicere potuissent. Quotusquisque enim est, qui hereditatem suam *pacto* potius nolit promittere cognatis, quam admittere velit, ut ea post mortem suam ad bona vacantia referatur. Et levi etiam opera *pacta* circa futuram hereditatem inter eos, de quorum successione agitur, & horum cognatos ita iniri poterant, ut subsisterent, quippe cum in conventionibus nullis solennitatibus sit opus. Hæc itaque est vera ratio, propter quam *Romani* in dicto statu *populari* ejusmodi *pactis*, circa futuram hereditatem deferendam initis, omnem prorsus obligandi vim detraxerunt, ne scilicet per illa ærario præjudicium inferri posset. Et cum huic defuncti per *pactum*, cum cognatis, vel aliis de successione initum, frustra obicem ponerent, hinc eveniebat, ut nulla alia via, quam testamento condito, cognatis, vel aliis amicis hereditas à defuncto relinqui posset, cum ultimarum voluntatum summus fuerit favor; uti enim quisque paterfam. legasset suæ rei, seu de re sua disposuisset, ita jus erat, quod disertis verbis leges XII. tabb. sanciverunt. Sed ut hæc obex facile removeretur, idcirco, prisco illo *Romanorum* Jure, tot solennitates rei testamentariæ fuerunt præscriptæ, ut levi opera testamentum everti posset, quippe cum in tanta solennitatum diligentissima observatione facile evenire queat, ut testator aliquam earum negligat. Ubi operæ pretium erit, brevissimis proponere, quid de hujusmodi solennitatibus ipsi *Romani* senserint. Sic vocantur in l.
12. ff.

12. ff. de injust. rupt. irrit. fact. testam. scrupulositates, in l. 88. §. 17. de legat. 2. nimiae, & miseræ diligentiae, ipseque *Justinianus* Imperator eas maximas legum subtilitates appellavit in l. fin. C. de testam. Cum itaque apud *Romanos* ultima defunctorum elogia supra propositam indolem habuerint, hinc in promptu est judicare, quod talis observatio miserarum diligentiarum in ultimis voluntatibus multos a proposito testamenti condendi averterit, vel etiam in causa fuerit, ut, testamento aliquo condito, hautquaquam difficile fuerit, illud evertere, eoque everso, cognatis, vel heredibus in eo institutis omnem hereditatis adipiscendæ spem adimere. Et quamvis initio status *popularis* testamenti factio favorabile fuerit negotium, secundum supra proposita verba *LL. XII. tabularum*, uti quisque legasset suæ rei ita jus esto, non arduum tamen est judicare, quod observatio dictarum miserarum diligentiarum procedentibus temporibus in Statu *populari* rei testamentariæ præscriptarum satis prodat, *Romanos* tunc non adeo magnam curam gessisse, ut testamenta conderentur, vel condita effectum haberent, prout exinde etiam intelligitur, quod olim in dicto statu *populari* civibus *Romanis* facultas testamentorum condendorum parcissime fuerit concessa, quippe cum hujusmodi facultas duobus duntaxat temporibus, nimirum 1. in pace & otio, calatis comitiis, & 2. in bello, cum in prælium exituri essent, competierit, §. 1. l. h. t. utut postea, introducto testandi genere per æs & libram, sæpius testamentum facere licuerit. Sed hæc in Statu *Populari* obtinebant. Sub *Cesaribus* longe alia coepit esse ratio *Status*; nam licet *Cæsares* solennitates, testamentis præscriptas, non abrogaverint, ejusmodi tamen circa defunctorum elogia, fecerunt sanctiones, ex quibus intelligi potest, illis temporibus rem testamentariam valde favorabilem fuisse. Et sicuti procul omni dubio in Statu *populari* maxime invidio-

sum

sum fuit Magistratibus, supremas defunctorum voluntates, in cognatorum vel aliorum favorem factas, propter neglectam solennitatum observationem, irritas, seu nullas declarantibus, ita vice versa *Augustus* Imperator sibi hac in re mirum in modum conciliavit civium *Romanorum* animos, dum effecit, ut fideicommissa, ceu quæ primis temporibus, h. e. in Statu *populari* infirma fuerunt, §. 1. l. de *fideicom. hered.* validum juris vinculum acciperent, & non amplius pudore eorum, qui rogabantur, continerentur; nam quod id popolare fuerit, hoc est populo *Romano* valde placuerit, apparet ex §. 1. l. de *fideicom. hered.* Cui accedebat aliud ingens commodum, quod ex tali validitate, fideicommissis tributa, accipiebat callidus *Augustus*, nam cum is, teste *Dione lib. 55. A. U. C. 759. M. Emilio & L. Aruntio Coss.* auctor fuerit illius vectigalis, vi cujus de omnibus hereditatibus, ab intestato non delatis, fisco vigesima pars pendere debebat, hinc hujusmodi vigesima præstanda etiam erat de illis, quæ a defuncto fidei heredis, alioquin ab intestato succedentis, erant commissa, postquam nimirum hisce fideicommissis ab *Augusto* Imperatore valida juris auctoritas tributa fuerat. Et ut hæc vicesima pars (postea secundum constitutionem *Antonini Caracallæ* decima) de omnibus bonis defuncti, testamentum facientis, detraheretur, hinc traditum fuit, illud testamentum, quod de parte bonorum, v. g. de semisse, tantummodo conditum erat, perinde accipiendum, & habendum esse, ac si de omnibus bonis, hoc est de toto asse, esset factum, sic ut secundum §. 5. l. de *hered. instit.* totus as in semisse esset, & per consequens de omnibus testatoris bonis vigesimam hereditatum acciperet fiscus, cæteroquin eam non accepturus, si quis potuisset pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere; cum hoc casu de illa parte, pro qua defunctus intestato decessisset, fisco non licuisset, vigesimam accipere.

pere. Ut proinde propter hujusmodi fisci commoda traditum fuerit, neminem pro parte testatum, & pro parte intestatum decedere posse. Ex hisce itaque temporibus natales acceperunt illa jura, secundum quæ traditur, publice expedire, suprema hominum judicia exitum habere, *l. s. ff. testam. quemadm. aper.* cujusmodi publica utilitas potissimum in dicta vigesima hereditatum consistebat. Et sicuti *Cæsares* solennitates testamentorum, utcunque tunc maxime favorabilium, non exploserunt, ita etiam supra propositam de *pactis* juris regulam retinuerunt, quod nimirum *pactis* hereditates deferri nequeant. Sed *Germani* aliam habuerunt Reipublicæ, & proinde juris indolem. Hi pacta de quacunque etiam re celebrarunt, & diligentissime coluerunt, adeo ut teste *Tacito* in *tract. de German. cap. 24.* aleatores illas conventiones, quas novissimo jactu de corpore, & ipsa libertate iniverant, religiosissime servaverint, sic ut victus voluntariam servitutem adierit, & quamvis junior, quamvis robustior alligari se ac venire passus fuerit. Hujusmodi *Germanorum* fidem merito quidem miratus fuit *Tacitus*, sed quod scribit, eam in re prava fuisse pervicaciam, & fidem, id intelligi debet secundum jura moresque *Romanorum*, aleæ lulum damnantium, sic ut, hoc *Romano* Jure, omnes conventiones, inter aleatores initæ, turpes & illicitæ fuerint, prout integer tit. de *Aleatoribus*, *Pandectis* insertus, satis superque ostendit. Cum vero in ipso hoc lusu nulla sit turpitudine, hinc merito *Germani* operam illi dare potuerunt, & adhuc possunt, absque ulla nota turpitudinis. Eadem etiam ratione pacta circa futuram successionem apud *Germanos* inita fuerunt, quod satis superque ostendunt pacta *confraternitatum*, *Ganerbinatus*, aliaque inter Principes illustresque personas adhuc hodie valida, & frequentem usum habentia, nec non ea, quæ inter privatos moribus hodiernis valent pacta conjugum de
mutua

mutua successione, item de *unione prolium*, ut vulgo Doctores loqui amant. Hæc secundum Juris *Romani* regulas examinata hautquaquam subsistunt, sed juxta priscos *Germanorum* mores validitatem habent. Et quoniam hoc modo *pacta* circa futuram hereditatem iniri, illisque apud *Germanos* hereditates deferri potuerunt, hinc evenit, ut in *Germania*, nondum introducto Jure *Romano*, nulla testamenta condita, imo hæc prorsus incognita fuerint: introducto autem Jure *Rom.* apud nos testamenta coepisse, satis quidem certum est; sed *Germanos* propterea a pristinis illis moribus, quibus hereditates *pactis* etiam deferrebantur, prorsus non discessisse, argumento sunt pacta, paulo ante relata, quæ circa futuram successionem iniri possunt, sic ut illa, docente quotidiana praxi, hodie quoque valida sint, & sancte custodiri debeant. Receperunt quidem *Germani* cum Jure *Romano* usum testamentorum, hætenus tamen, ut *pacta* reciproca, de futura successione inita, non solum inter illustres, verum etiam inter cæteros conjuges vigorem suum retinuerint. Quæ ratio quoque efficit, ut pro certo habeam, in dubio casu, secundum pristinos *Germanorum* mores, *pacta dotalia* ita esse explicanda, ut per modum dispositionis inter vivos valeant, utcunque id disertis verbis in tabulis *pactorum* non fuerit expressum; regulariter enim actus, in Republica aliqua gesti, secundum principia, & indolem domestici, & antiquissimi juris judicandi sunt.

§. XXV. Posthæc videamus de varia *pactorum* indole. Est autem *pactum*, in generali significatione secundum *l. 20. C. h. t.* sumtum, aliud *obligatorium*, aliud *liberatorium*.

§. XXVI. Pactum *obligatorium* est, quo obligatio constituitur, seu inducitur.

§. XXVII. Hoc est vel *non nudum*, vel *nudum*.

§. XXVIII. Pactum *non nudum* est, quod in simplicibus

bus conventionum finibus non subsistit, sed vim obligandi habet, & proinde actionem producit, *l. 15. ff. de prescript. verb.*

§. XXIX. Estque vel *pactum vestitum*, vel *contractus*.

§. XXX. *Pactum vestitum* est, quod vel *contractu*, vel *lege* adistente, obligationem, & proinde actionem producit.

§. XXXI. Hoc dividitur in *adjectum*, & *legitimum*. *Pactum adjectum* est, quod Jure Romano contractui bonæ fidei in continenti adjicitur, & per id de validitate ipsius contractus participat. *l. 7. §. 5. ff. h. t.*

§. XXXII. Cum itaque ex hujusmodi *pacto* Jure Romano tum demum actio nascatur, quando id fuit adjectum
1. contractui b. f. & 2. in continenti, hinc utriusque requisiti causa investiganda erit. Ubi observari debet, ideo pactum, contractibus b. f. adjectum, actionem tantummodo parere, quoniam *Judex pedaneus* in contractibus stricti juris præcisæ formulæ fuit adstrictus, in aliis vero bonæ fidei contractibus, formula insuper habita, ex æquo & bono de aliis etiam, extra contractum *pacto* definitis, vel secundum æquitatem præstandis, judicare potuit, hætenus tamen, si ejusmodi *pactum* contractui bonæ fidei in continenti esset adjectum, ea enim, quæ ex intervallo contractui adjiciebantur, pro parte & accessione ipsius contractus non reputabantur. Cui accessit, quod maxime probabile sit, Romanos in statu populari pactis, contractibus stricti juris in continenti, vel negotiis bonæ fidei ex intervallo adjectis, ex hac quoque ratione validam agendi vim tribuere noluisse, ut cives, & præprimis plebeji eo magis adigerentur, relictis hujusmodi pactis, actiones non producentibus, stipulationem inire, & proinde in ea re Jure-Consultos consulere, hoc fine, ne alias in ejusmodi verborum misera atque scrupulosa solennitate, in stipulationibus

nibus Jure antiquo observanda, §. 1. *I. de verbor. obligat.* aliquid negligenter, inutilemque stipulationem celebrarent.

§. XXXIII. Quamvis exinde satis superque intelligatur, *pactum nudum*, contractui stricti juris, utcunque in continenti, adjectum, Jure Romano actionem non producere, *l. 7. §. 5. ff. h. t. l. 99. ff. de verbor. obligat.* inveniuntur tamen leges, externa specie contrarium probantes. Potissimum vero magnam fecit difficultatem *l. lecta 40. ff. de Reb. Cred.* quæ veteri JCtorum scholæ adeo obscura visa est, ut non solum de ea fuerit dictum: *lex lecta, & nunquam satis intellecta*, verum etiam inter leges damnatas relata sit, juxta sequentem legum damnatarum catalogum:

Damnetur mater, damnetur lectaque frater.

Damnetur Gallus, damnetur filius ejus.

In dicta *l. 40.* sequentia verba nobis vehementer quidem obstant: quia *pacta, in continenti facta, stipulationi inesse creduntur.* Sed, missis aliorum Doctorum variis opinionibus, breviter, & commode responderi posse, puto, quod non sit legendum *stipulationi*, sed *stipulatione*, sic ut significetur, *pacta*, quæ fuerunt facta *stipulatione*, seu per *stipulationem*, inesse contractui, hoc est pro parte illius reputari; Romani enim in plerisque conventionibus stipulationes adhibebant, prout colligitur ex *l. 7. §. 12. ff. h. t.* ubi Ulpianus ita ait: *quod fere novissima parte pactorum ita solet inseri, rogavit Titius, spondit Mevius: hac verba non tantum pactiois loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. Ideoque ex stipulatu nascitur actio: nisi contrarium specialiter adprobetur, quod non animo stipulantiū hoc factum est, sed tantum paciscentium.* Et cum dicta verba hoc sensu sint intelligenda, hinc illa, quæ jam sequuntur: *quamvis sententia diversa obtinuerit*, eodem modo explicari debent;

ut præsupponendum sit, *pactum* ibidem *stipulatione*, seu per *stipulationem*, celebratum fuisse, sic ut hac ratione non tantum ad exceptionem, verum etiam ad actionem profit.

§. XXXIV. Pactum vero, contractui bonæ fidei in continenti adjectum, Jure *Romano* tum demum subsistit, quando iis, quæ in genere ad omnium contractuum substantialia pertinent, nihil detrahit, sed in specie cujuscunque contractus essentiam, vel naturam, tantummodo determinat. Hujusmodi *pacta*, dictam essentiam, vel naturam contractuum determinantia, appellantur *accidentalia*, quæ *possunt* adesse, cum *substantialia* dicantur, quæ *debent* adesse, & *naturalia*, quæ *solent* adesse. Sunt autem tam *substantialia*, quam *naturalia* contractuum alia *generalia*, alia *specialia*. Substantialia *generalia* sunt, quæ in omni contractu requiruntur, & adesse debent, ut sunt 1. consensus, & 2. bona fides, dolum excludens. Substantialia *specialia* sunt, quæ in singulis contractibus, secundum specialem cujuscunque contractus substantiam, seu essentiam, requiruntur. Cum itaque v.g. emtionis & venditionis *substantiale*, seu *essentiale* sit, quod per traditionem, ex illo contractu procedentem, dominium transferatur, hinc fit, ut, hujusmodi requisito substantiali per speciale pactum sublato, negotium in aliud genus contractus, & quidem in locationem conductionem degeneret, *l. 80. §. fin. ff. de contrah. emt.* Sic *essentiale*, seu *substantiale* mortis causa donationis est, quod donator eam pro lubitu revocare queat. Sed si hujusmodi mortis causa donationi *pactum* adjiciatur, ut donatori eam non liceat revocare, tunc negotium indueret indolem donationis inter vivos, ceu quæ regulariter revocari nequit. Naturalia *generalia* sunt, quæ in quocunque contractu quidem non requiruntur, solent tamen adesse, si contrahentes nihil in contrarium paciscantur. Vid. *l. 72. pr. ff. de Contrah. emt.* Quo pertinet,

net, quod regulariter casus fortuitus non præstetur, damnum tamen, culpa datum, resarciri debeat, *l. contractus 23. ff. de Reg. Jur.* Nam quamvis levis & levissima culpa in omnibus contractibus non præstentur, certum tamen est, latam culpam in omnibus, & levem in plerisque contractibus præstandam esse. Naturalia *specialia* sunt, quæ in singulis contractibus secundum specialem cujuscunque contractus naturam requiruntur, ita tamen ut contractus genus non mutetur, utcunque hujusmodi naturalia pacto tollantur. Sic secundum naturalia depositi, depositarius usum pecuniæ, apud se depositæ, non habet, & proinde usuras non præstat. Quamvis itaque depositario per speciale *pactum* usus rerum depositarum concedatur, & per consequens usurarum quoque præstatio, concurrente mora, ab eo exigatur, ipsum tamen depositum manet; quippe cum id, quod *naturale* hujus contractus est, tantummodo mutetur, ipsa ejus essentia seu substantia salva manente. Ut proinde hujusmodi casu actio ex ipso hoc contractu depositi detur, & ad usurarum quoque præstationem dirigatur *l. 24. & l. 26. §. 1. ff. deposit.* Quod tamen in mutuo, aliisque contractibus stricti juris non obtinet; supra enim dictum fuit, ex *pactis*, quæ contractibus stricti juris adjiciuntur, actionem non nasci, utut *pacta, naturalibus* horum contractuum aliquid detrahentia, exceptionem produxerint. Hac tamen in re differentia est observanda inter *pactum* detrahens contractui stricti juris adjectum, & inter id, quod contractui bonæ fidei, quoad illius *naturalia*, aliquid detrahit. Prius exceptionem quidem parit, sed hætenus tantum, quando reus, coram *Pratore* conventus, curaverat, ut hujusmodi *pactum* detrahens formulæ, quam *Prætor Judici pedaneo* præscribebat, infereretur; hoc enim neglecto, *Judex pedaneus*, ceu præcise formulæ adstrictus, *pactum*, postea in judicio a reo oppositum, attendere non poterat.

poterat. Posterius vero *pactum*, contractui b. f. aliquid detrahens, indistincte, etiam in iudicio, recte opponebatur, quamvis formulæ non fuisset insertum; in contractibus enim bonæ fidei *iudicum pedaneorum* potestas formulæ non erat adstricta.

§. XXXV. Hodie hæc Juris *Romani* scrupulositates susque deque habentur, omneque *pactum*, contractui stricti juris, & ex intervallo quoque adjectum, validam actionem producit. Et si *naturalibus* contractuum detrahit, indistincte quoad exceptionem reo proficit.

§. XXXVI. Hæc ad *pacta adjecta* pertinent. Sequitur *pactum legitimum*, quod speciali lege adistente obligationem, & actionem producit.

§. XXXVII. Hujus duo sunt requisita, 1. *authoritas* specialis alicujus legis, generaliter sumtæ, & 2. tale negotium, quod ante legis *authoritatem*, illi supervenientem, *pactum nudum* fuerat.

§. XXXVIII. Hoc *pactum legitimum* est *Civile*, vel *Prætorium*.

§. XXXIX. *Civile* est, quo *authoritate Juris Civilis* aliquibus negotiis, antea in finibus *nudi pacti* subsistentibus, valida obligandi, & agendi vis indita fuit. Huc pertinent *pacta* usurarum, civitatibus solvendarum, l. 30. ff. de Usur. foenoris ex pecunia trajectitia, l. 5. §. 1. & l. 7. ff. de Naut. fœn. dotis, l. 6. C. de dot. promiss. & donationis, l. 35. §. ult. C. de donat.

§. XL. *Pactum legitimum Prætorium* est, quo *authoritate Prætoris* ex pacto aliquo *nudo* valida obligatio, & actio nascitur. Ad hoc refero pactum constituti, l. 1. & tot. tit. ff. de Constit. pecun. & pactum hypothecæ, l. 17. §. 2. ff. h. t. l. 2. pr. ff. de pignor. act. Dissentit liber Baro de Lyncker in Anal. ad Struv. exerc. 6. th. 20.

§. XLI. Hodiernis temporibus doctrina Juris *Romani* de pactis

pactis legitimis in foro nullum amplius habet usum, nam cum ex quocunque *nudo pacto* hodie actio nascatur, hinc ultro apparet, in praxi dictam auctoritatem legis, Jure Romano *pactis legitimis* tributam, insuper haberi.

§. XLII. Sequitur *contractus*, qui est conventio, habens proprium *nomen*, aut, eo deficiente, *causam*, l. 7. §. 1. & l. 2. ff. h. t. Nomen heic non significat nomen appellativum, sed certam, atque specificam contrahendi formam, quibusdam *contractibus* Jure Romano inditam, sic ut hujusmodi *contractus* ex nomine, illis tributo, cognoscantur, cæterisque *contractibus*, tale *nomen* non habentibus, contradistinguantur. Porro *causa* heic denotat dationem, vel factum, sub lege mutuæ præstationis.

§. XLIII. Dividitur *contractus* in *verum*, & *quasi contractum*.

§. XLIV. Verus *contractus* est, qui vero consensu perficitur.

§. XLV. Estque vel *nominatus*, vel *innominatus*.

§. XLVI. *Contractus nominatus* est, qui supra propositum *nomen*, hoc est certam, atque specificam contrahendi formam habet, & nominatam actionem producit.

§. XLVII. Hæc certa, atque specifica contrahendi forma, dicto modo quibusdam *contractibus* indita, a Jure Romano natales suos accepit, sic ut jus formularium, ceu quod non solum ad disceptationes forenses, verum ad conventiones quoque pertinebat, veram diversitatem inter *contractus nominatos*, & *innominatos* fecerit; *nominati* enim *contractus* illi dicebantur, ex quibus actiones *nominatae* nascebantur; *innominati* vero erant *contractus*, ex quibus *innominata*, & incerta agendi formula oriebatur, factumque integrum, prout gestum, & inter contrahentes celebratum fuerat, a *Prætoris* *Judici pedaneo* præscribi debebat; sic ut ejusmodi actiones, ex *contractibus innominatis* venientes,

a præscriptione omnium verborum, ad *contractus* seriem pertinentium, vel ab integro facto præscripto, nomen sumerent, actionesque *præscriptis verbis*, vel *in factum* appellarentur; nam formulæ actionum, ex *contractibus nominatis* descendendum, non integris verbis, sed per initialem duntaxat cujuscunque vocis literam *Judici pedaneo* præscribebantur. Sicuti vero *contractus innominati* certam, atque definitam non habebant contrahendi formam, ita etiam actiones, exinde venientes, carebant ejusmodi certa procedendi formula, sicut *Judex pedaneus* normam in hisce judiciis procedendi ex primis duntaxat quorumcunque vocabulorum literis intelligere non potuerit, verum ea a *Pretore*, integris ipsi verbis præscriptis, significanda fuerit. Tantum itaque a me impetrare nequeo, ut opinioni *Struvii exerc. 6. th. 31.* aliorumque accedam, & existimem, supra propositam qualitatem, & indolem *contractibus nominatis* a Jure *Gentium* inditam fuisse. Quæso enim, quo pacto ex sana ratione, vel Jure etiam *Gentium* mihi defines, quare in permutatione, antequam a neutra parte quid præstitum fuerit, poenitentia licita sit, hæc vero in emptione perfecta, utcunque nondum consummata, non admittatur? Heic frustra respondetur, hoc ideo fieri, quoniam emptio & venditio est *contractus consensualis*, per solum consensum perfectionem suam accipiens, permutatio vero *contractus innominatus*, & proinde per dationem, vel præstationem facti tantummodo perficiendus. Nam cum hac ratione causa, quæ ex solo Jure *Naturali* adsignanda erat, ex Jure *Civili* duntaxat adferatur, hinc facile adparet, ita petitionem principii committi, & id, quod hac in re probandum erat, non probari.

§. XLVIII. *Contractus nominati* sunt quatuor, *reales, verbales, literales, & consensuales*. §. fin. l. de obligat. Et quamvis omnes *contractus consensum* requirant, & proinde

inde hoc sensu *consensuales* dici queant, non omnes tamen solo *consensu* perficiuntur, sed aliqui præter *consensum* ad perfectionem *rem*, alii *verba*, alii *litteras* desiderant, quidam vero ad hujusmodi perfectionem nihil amplius, quam *consensum* poscunt. Hodiernis temporibus omnes contractus *consensuales* esse puto, & quidem ex ea ratione, quod apud *Germanos* nudo pacto semper tributa fuit valida obligandi & agendi vis; & cum *Romani* nudis conventionibus validam agendi vim detraxerint, hinc ex hoc principio dicta divisio contractuum nata fuit.

§. XLIX. Reales *contractus* sunt, qui non ante perficiuntur, quam res, de qua agitur tradita fuerit, sic ut ex hac traditione accipiens obligetur, rem vel in genere, vel in specie restituere. Tales sunt mutuum, commodatum, depositum & pignus, quibus ego adjicio precarium.

§. L. Verbalis contractus est, qui *verbis* perficitur, & dicitur stipulatio.

§. LI. Literalis est, qui *litteris* perficitur.

§. LII. Consensualis est, qui solo *consensu* perficitur, utcunque ad illius consummationem traditio rei vel præstatio alicujus facti requiratur.

§. LIII. Contractus *innominatus* vocatur, qui non habet *nomen*, sed *causam*, & proinde nominatam actionem non producit. Hujusmodi contractus exempla sunt, do ut des, & do ut facias, item vice versa facio ut des, & facio ut facias.

§. LIV. Sequitur *quasi contractus*, qui consensu *presumpto* constat, *pr. 1. de obl. quæ quasi ex contr. nasc.* Et quamvis *Vultejo lib. 1. jurispr. Rom. cap. 42.* hujusmodi appellatio inconveniens videatur, ego tamen nullam idoneam causam video, quare hoc nomen rejiciendum sit; nam cum leges dicant, obligationem quasi ex contractu nasci, hinc convenienter etiam dicitur, obligationem ex quasi

contractu nasci, quippe cum hæc duo, obligationem *quasi ex contractu*, & *ex quasi contractu* oriri, inter se non magnopere differant. Similia exempla in Jure nostro occurrunt in actione Serviana, & quasi Serviana, possessione, & quasi possessione, conditione impossibili, & quasi impossibili, utcunque non negem, hujusmodi assertiones ex Philosophia *Stoicorum* profluxisse.

§. LV. Dictum fuit, *quasi contractus presunto* consensu constare. Talis consensus a lege occasione alicujus facti inducitur, & quidem propter æquitatem naturalem, ne aliquis ex illo facto cum alterius damno locupletior fiat. A quo differt *tacitus* consensus, qui ex certis aliquot signis, communi quasi consensu humani generis, ad declarandam voluntatem, receptis, colligitur, sic ut omnis is, qui hujusmodi signum percipit, secundum sanam rationem statim inferre queat, illo obligationem induci. Hujusmodi facta sunt redditio chirographi, & postulatio cibi, atque potus in diversorio. Et ut utriusque consensus, *presumpti*, atque *taciti*, differentia clarius elucescat, hinc sequentes regulæ, in solo tacito consensu obtinentes, observandæ sunt. Prima regula est: qui non potest *expresse* consentire, *tacite* etiam consentire nequit. Cum itaque furiosi, mente capti, & infantes expresso consensu se obligare nequeant, hinc etiam chirographum, ab illis redditum, remissionem debiti non operatur. Ex *presumpto* autem consensu illi etiam obligantur, qui expressa voluntate se aliis obstringere nequeunt, sic ut furiosus ex hujusmodi *presumpto consensu* negotiorum gestori omnino obligetur ad indemnitatem præstandam, utcunque expresso consensu suo se obligationi subicere nequeat; cum enim obligatio, quæ ex *quasi contractibus* oritur, plerumque supra propositæ rationi innitatur, ne scil. aliquis locupletior fiat cum alterius jactura, hinc in promptu est causa, quare furiosi, & cæteri,

cæteri, qui se expresse obligare nequeunt, per *presumptum* consensum obligentur, nam his quoque permissum esse non debet, lucrum habere, cum detrimento aliorum. Secunda regula est: quotiescunque *expressus consensus* in contrarium adest, toties *tacitus consensus* nihil operatur. Quando itaque Creditor, chirographum debitori suo reddens, expresse declarat, se per hujusmodi redditionem debitum remittere nolle, id efficit, ut supra propositus *tacitus consensus* nihilquicquam operetur. Sed in *presumpto consensu* expressa protestatio, in contrarium facta, fusque deque habetur, sic ut is, qui administrationem negotiorum alterius suscipit, nihil agat, quando expressa voluntate declarat, se exinde Domino negotiorum nolle obligari. Hujusmodi enim declaratione, seu protestatione, efficere nequit, ut contra dictam regulam cum Domini negotiorum detrimento locupletior fieri possit.

§. LVI. Ad *quasi contractus* sequentes species pertinent: negotiorum gestio, tutelæ administratio, communio rerum, hereditatis aditio, indebiti solutio, datio, vel acceptio sine causa, receptum, litis contestatio, & jactus marinus.

§. LVII. Postquam in præcedentibus *pacta non nuda* explicata fuerunt, jam demum indolem *pactorum nudorum* intelligere, & exponere possumus, hæc enim *a priori* definiri nequeunt. Et quamvis dicatur, *pactum nudum* illud esse, quod in simplicibus conventionis finibus subsistit, seu quod destitutum est vi & potestate efficaciter obligandi, neque de Jure Civ. actionem parit, l. 27. C. de locat. & cond. ejusmodi tamen descriptio *a posteriori* desumpta est, quippe cum exinde non intelligatur, quænam negotia in simplicibus conventionum finibus subsistant. Præterea dictis verbis duntaxat proponitur, quid *pactum* non sit, & quod illud non habeat vim, & potestatem efficaciter obligandi.

Si quis itaque in Jure *Romano* accurate scire velit, utrum negotium aliquod nudis *pactis* accenferi debeat, nec ne, necesse est, ut prius cognoscat indolem *pactorum non nudorum*, horumque species, atque divisiones percurrat, sic ut tum demum ad *pactum nudum* convolandum sit, quando casus propositus ad classem *pactorum non nudorum* referri nequit. Huc potissimum pertinent conventiones, contractus *reales* præcedentes, nam cum hujusmodi *contractus* non ante perfecti sint, quam res tradita fuerit, hinc sequitur, quod ante rei traditionem Jure *Romano* res in nudis placiti finibus consistat. Hoc etiam de *contractu literali* dicendum est, sic ut, scriptura nondum perfecta, conventio ad *pacta nuda* pertineat. Et cum hæc *nuda pacta* Jure *Romano* actionem non produxerint, hinc causa investiganda est, quare *Romani* hujusmodi *nudis conventionibus*, deliberato tamen animo initis, vim coactricem detraxerint. De qua re dissimili modo Doctores loquuntur. *Vinnius* ad §. 2. *I. de Obligat.* scribit, quod Juris *Romani* conditores honestius, atque ad virtutis studium conducibilius esse, existimaverint, quædam relinquere hominum inter se spontaneæ fidei, & probitati, quam omnia vinculis legum, & necessitate adstringere. Sed *Vinnium* rem ex vero non æstimasse, facile arbitrabuntur isti, qui conditionem Reipublicæ *Romanae* in Statu *populari* penitus considerant, nam *Patricii* summa cura agebant, ut in præcipuis causis, momentum aliquod in Republica habituris, arbitrium dirigendi actiones cæterorum civium, nimirum plebejorum, haberent. Hoc fine non solum jus formularium, homini plebejo maxime captiosum, in negotiis judicialibus introduxerunt, sed præterea etiam effecerunt, ut negotia extrajudicialia ab ejusmodi solennitatum, & formularum observatione non essent vacua. Ex hac ratione peculiaris fuit excogitatus contractus stipulationis, in

in quo ante *Leoninam* constitutionem in *l. 10. C. de Contrah. stipulat.* solennia verba requirebantur, §. 1. *l. de Verb. Obligat.* adeo ut levissimus error, vel in syllaba, vel alio quocunque modo in hujusmodi *verbali contractu* commissus, totam conventionem nullam faceret, & proinde tot disputationes de validitate vel invaliditate stipulationum apud *Romanos* existerent. Cum vero *plebeji* in Statu *populari* ejusmodi solennitatum observationem non satis intelligerent, hinc eveniebat, ut *Jctos*, ceu *Patricios*, plerumque consulerent, & per consequens hi hoc modo arbitrium dirigendi conventiones consequerentur. Probabile itaque mihi quam maxime videtur, *Romanos* ex hac ratione *nudis pactis* validam obligandi, & agendi vim ademisse, quippe cum satis constet, nullum ex *plebejis*, vel aliis civibus *Romanis* se commissurum fuisse huic stipulationi, seu miseræ, & scrupulosæ verborum solennitati, si simplici, & *nudo pacto* valida obligandi, & agendi vis fuisset tributa.

§. LVIII. Quamvis autem Jure *Romano* ex *nudo pacto* efficax actio institui nequeat, exceptio tamen exinde nascitur. Sed an *nudum pactum* compensationem etiam producit? Id plerique Doctores affirmant, sic ut horum sententia inter communes opiniones referri queat, Ego vero ut contrarium verius esse, existimarem, sequentia effecerunt argumenta, 1. quod compensatio sit species quædam solutionis, seu imaginaria solutio, & plena satisfactio, *l. 4. §. 7. ff. de re jud.* & *l. 4. C. de Compensat.* ut proinde certum sit, non posse per naturale debitum aliud, quod naturale, & civile simul est, ope compensationis extinguui, alias enim aliud pro alio invito creditori obtruderetur, 2. observandum est, quod compensatio sit debiti, & crediti inter se contributio, *l. 1. ff. de Compensat.* Ex quo sequitur, utrumque debitum æqualis oportere esse conditionis, quippe cum principia æqualitatis in ea contributione non ferventur,

ventur, ubi reus melioris, actor vero deterioris est conditionis, dum actor, quod sibi debetur, reo invito efficaci actione extorquere potest, id vero, quod reus vicissim ab actore petit, hujus conscientiae, & pudori duntaxat committitur, utrum nimirum id praestare velit, nec ne, 3. Si reus id, quod valida actione vicissim ab actore petere non poterat, mediante compensatione consequi posset, sic ut actor invitatus compensationem admittere teneretur, admitteretur aliquid contra naturalis obligationis indolem, in eo consistentem, quod ex ea nullum remedium coactivum oriatur, sed conscientiae, & pudori debitoris duntaxat relinquatur, utrum obligationi suae satisfacere velit, nec ne, prout in obligatione, quae ex nudo pacto *Jure Romano* oritur, cernere licet; nam is, qui compensationem objicit, vicissim quasi actionem adversus actorem instituit, & per consequens id, quod sibi vicissim debetur, aequè ab invito exigit, ac ab ipso reo exigitur, *l. 15. ff. rat. rem haberi*, ubi *Paulus* ait: *nam & si quis adversus petentem compensatione, deductioneve usus sit: recte dictum est, petisse eum videri, & stipulationem committi, amplius non peti.* Ut proinde compensationis allegatio mutua petitio dicatur in *l. 6. C. de Compensat.* Cui accedit 4. quod secundum contrariam sententiam is, cui naturaliter tantummodo aliquid debetur, plerumque efficere queat, ut debitum naturale ab invito etiam extorqueat, cum facillimum ipsi sit, rem aliquam ab illo emere, vel mutuo pecuniam sumere, & postea venditori, pretium petenti, vel creditori mutuum repenti, compensationem debiti naturalis objicere. Et cum naturalis obligatio aequè ac alia cedi possit, arg. *l. 64. pr. ff. ad SCt. Trebel.* hinc isti, cui naturaliter aliquid debetur, semper in promptu erit occasio debitum naturale consequendi, quando id illi cedit, qui cesso debitori valide est obligatus, sic ut hujusmodi cessionarius, debito naturali sibi

fibi cesso, aliam efficacem actoris petitionem eludere valeat. Quid? quod hac ratione 5. filii familias, contra *Scutum Macedonianum* mutuo accipientes pecuniam, pupilli, absque tutorum autoritate contrahentes, heredes, in testamento, solennitatibus Juris *Civilis* destituto, legatis, aut fideicommissis onerati, omnesque alii, naturaliter duntaxat obligati, dictis modis eo adduci possent, ut cogerentur illis obligationibus naturalibus satisfacere, in quibus tamen leges remedium coactivum non concesserant. Præterea huc 6. pertinet, quod in *l. 14. ff. de Compensat.* disertis verbis scriptum reperitur, omnia ea, quæ per exceptionem perimi possunt, in compensationem non venire. Ex quo sequitur, neque id, quod ex *nudo pacto* debetur, neque aliud debitum naturale in compensationem venire; nam hoc utique per exceptionem perimi potest, quando nimirum vox exceptionis pro quacunque defensione, qua reus necessitatem solvendi declinat, sumitur, *l. nihil interest 112. ff. de Reg. Jur.* Dissidentibus occasionem erroris præbuit *Ulpianus* in *l. 6. ff. de Compensat.* ita scribens: *etiam quod natura debetur, venit in compensationem.* Sed ut hæc verba recte intelligantur, sciendum est, quod aliquid vel *natura*, hoc est Jure *Naturali*, vel Jure *Civili* debeatur. Et sicuti Jure *Civili* id deberi dicitur, quod ex causa, a Jure *Civili* introducta, debetur, hinc facile intelligitur, quod *natura* aliquid deberi dicendum sit, quando causa obligationis Juri *Naturali*, seu, quod idem est, Juri *Gentium* natales suos debet. Hoc optime explicavit *Paulus* in *l. 84. §. 1. ff. de Reg. Jur.* his verbis: *is natura debet, quem Jure Gentium dare oportet cujus fidem secuti sumus.* Si Jure *Civili* res debetur, fit obligatio civilis, quando vero *natura* aliquid debetur, obligatio naturalis dicitur, quæ duplex est, alia, ex qua datur remedium coactivum, ceu actio, & alia, ex qua nascitur duntaxat exceptio, ut Jure *Romano*

nudum pactum, prout clare apparet ex *l. 10. ff. de obligat. & act.* ubi *Paulus* duo hæc genera obligationis naturalis proponit. Quando itaque in dicta *l. 6. ff. de Compensat.* affirmatur, id, quod *natura*, hoc est, ex naturali obligatione, debetur, in compensationem etiam venire, ejusmodi naturales obligationes intelligi debent, ex quibus actio oritur.

§. LIX. Hodie ex *nudo pacto* actionem oriri, expeditum est. Et Jure quoque *Canonico nudis pactis* plenam obligandi, & exinde agendi vim tributam fuisse, satis constat ex *c. 1. & 3. X. de Pact.* Conf. *c. juramenti q. 5. caus. 22. c. puella q. 1. caus. 20.*

§. LX. Quæ hætenus proposita fuerunt, pertinent ad *pactum obligatorium*. Jam superest, ut de *pacto liberatorio* agamus. Hoc est conventio, qua obligatio dissolvitur.

§. LXI. Estque vel *nudum*, vel *non nudum*.

§. LXII. Pactum *liberatorium nudum* est conventio, quæ efficit, ut obligatio *naturalis ipso jure*, *civilis vero ope exceptionis* extinguatur.

§. LXIII. Pactum *liberatorium non nudum* est, quod obligationem, & actionem *ipso jure* tollit, *l. 1. 7. §. 2. l. 27. §. 2. ff. h. t. l. 95. §. 4. ff. de solut.*

§. LXIV. Hoc *non nudum liberatorium* pactum divido in *verbale*, & *consensuale*.

§. LXV. Verbale *liberatorium pactum* est modus, quo per verba *stipulationis* prior obligatio *ipso jure* extinguitur.

§. LXVI. Hoc est duplex, 1. *acceptilatio*, & 2. *novatio*.

§. LXVII. Pactum *liberatorium consensuale* est modus, quo *nudo consensu*, quacunque ratione, sive verbis, sive literis, sive etiam nutu, declarato, obligationes, ex contractibus consensualibus, nondum tamen consummatis, descendentes, *ipso jure* tolluntur, §. *fin. l. quib. mod. toll. obligat.*

T I T. XV.

DE TRANSACTIONIBUS.

§. I.

DUO erant dissentanea, quæ actionis editionem elidunt, *pactum*, & *transactio*. Vid. §. 1. supra in *tit. de Pact.* Cum hætenus de *pactis* actum fuerit, hinc ordo postulat, ut, exigente id etiam serie a *Compileribus ff.* observata, jam indolem *transactio- num* exponamus. Sicuti vero semper pio Judici incumbit, ut tentet, inter partes litigantes amicabilem *transactionem* promovere, ita hæc observatio non solum in Ducatu *Cli- viensi*, & Comitatu *Marcano* illis, qui ad instantiam *Re- visionis* deputantur, injuncta fuit in *Recessu Provinciali de anno 1661. die 19. Martii* §. Ehe und zuvor / sequentibus ver- bis: Ehe und bevor auch die zu denen revisionibus deputi- rete Ræthe entweder selbst sprechen / oder die Sachen zum Spruch Rechtens an außwärtige verschicken / sollen Sie allezeit zwischen denen Parthenen die Sache und Streitig- keit in der Güte / und ohne Weiterung zu vergleichen / und hinzulegen / ihnen mit allem Fleiß / und Ernst angelegen seyn lassen / verum etiam in *Universali Ordinatione Justitiæ Serenissimi Regis Borussiae* §. Zu dem Ende 29. hujusmodi *transactio- nis tentamen* Judicibus in quibuscunque causis præscriptum fuit, sic ut causa *examini* judiciali ante non sit committenda, quam tale *tentamen* præcesserit. Verba Serenissimi Legislatoris hæc sunt: Und ist unser Wille / daß fünftig so gleich in primo termino die güte / er sey dazu ange- sezt oder nicht / tentiret / und wann dieselbe nicht ver- fangen wil / die Sache entschieden werden solle. Et cum id etiam in *Recessu Imp. de anno 1654.* §. Zwentens soll der Rich-

ter no. sancitum sit, hinc in toto *Imperio Romano Germanico* Judices curare debent, ut talis *transactio* tentetur, adeo ut, monente *Zieglero in Dicast. Concl. 22. §. 10.* possint, & debeant eam partibus suadere, quantum fieri potest, etiam post sententiam pronunciatam, quamdiu illa in rem judicatam non defluxit. Conf. *l. eleganter 23. §. 1. verb. quid ergo ff. de Condict. indeb. l. si causa 32. C. h. t.* Si tamen talis tentatio ex negligentia vel imperitia Judicis omissa fuerit, propterea tamen sententia lata nullitatis vitio non laborat, quippe cum non pertineat ad formam substantialem Processus.

§. II. *Transactio* vel *late*, seu *improprie*, sumitur, vel *stricte*, seu *proprie*.

§. III. In lata significatione denotat quaecunque pactum, *l. tres fratres 35. ff. de pact. l. 21. ff. de dolo malo. l. 2. & l. 31. ff. de iurejur.* & transigere hoc sensu significat peragere aliquid, seu finire, ut v. g. vitam transigere, item negotium transigere apud *Ciceronem*, pro *Quintio* ita dicentem: *quaro qua ratione Nevius susceptum negotium non transigerit.*

§. IV. *Stricte* seu *proprie* sumpta *transactio* est conventio, qua res dubia, aliquo dato, promisso, vel retento, deciditur, *l. 1. ff. h. t.*

§. V. Cum itaque *transactio* sit species quædam conventionis, hinc omnia ea, quæ in conventionem, seu in genere, requiruntur, regulariter etiam in *transactione*, seu in specie, obtinent, nam species semper participat de indole sui generis. Ex quo intelligitur, neminem ad transigendum cogi posse, quippe cum conventiones & contractus invitis extorqueri nequeant, quod tamen in causa injuriarum fecus se habet; in hac enim Princeps, exigente utilitate publica, litigantibus transactionem injungere valet, docente *Mevio part. 1. Decis. 224. & Harprechto in Consil. Tubin.*

Tubingens. Consil. 55. num. 395. & seqq. Dico *transactionem*; nam hæc fit dato aliquo, vel promisso, ut proinde hujusmodi exceptio non pertineat ad simplicem aliquam remissionem injuriarum, nulla prorsus injuriato præstita satisfactione, nam talis simplex remissio illi, qui injuria affectus est, sub prætextu utilitatis publicæ nunquam injungi potest.

§. VI. Ex his, quæ de generali conventionum indole, in *transactione* regulariter observanda, dixi, constat, omnes illos, qui conventionem inire possunt, habiles etiam esse ad transigendum. In specie autem observandum est, quod Procurator, sive judicialis, sive extrajudicialis, transigere nequeat, *l. 7. C. h. t.* nisi sit 1. in rem suam, arg. *l. 17. ff. de jurejur. l. 13. §. 1. ff. de Pact.* vel 2. speciali mandato instructus, arg. *d. l. 17.* aut 3. Procurator universalis, cui nimirum omnium bonorum administratio commissa, vel cum libera scil. potestate, vel sine ea, *l. 58. & seq. ff. de Procurat.* Quid de Syndicis & administratoribus civitatis dicendum? His transigendi facultatem competere, constat ex *l. 12. C. h. t. & l. 14. ff. de Pact.* Prælati in transactionibus Capituli quidem consensu indigent, sed Pontificis autoritas non requiritur, nam *Bulla Sixti V.* & similes, in quas jurare solent Prælati, non respiciunt feuda & similia, quæ ab ipsa Ecclesia recognoscuntur, sed agunt solummodo de bonis menfalibus, & quidem de alienatione voluntaria, Ecclesiæ damnosa.

§. VII. Conventio, per quam *transactio* initur, est duplex, vel *contractus*, vel *pactum*.

§. VIII. Ex hoc intelligitur, *transactionem* referri non posse ad contractus, quippe cum contractus sit illud negotium, per quod *transactio* celebrari debet, non obstante *l. 5. C. h. t.* ceu in qua contractui latior significatio indita fuit. Sed an hodiernis temporibus *transactio* contractibus

accenseri debet? Nequaquam; nam hac in re nullam prorsus video differentiam inter *jus Romanum* & *Germanicum*, utcunque non inficias iverim, hodie ex *transactione*, per nudam conventionem inita, non aliam competere actionem, quam quæ ex nudo pacto *jure Germanico* datur.

§. IX. Contractus, per quem, ut modo dixi, quandoque *transactio* celebratur, vel est *nominatus*, vel *innominatus*.

§. X. Nominatus contractus, ad *transactionem* celebrandam habilis, est *stipulatio*, quæ est *simplex*, vel *Aquiliana*.

§. XI. *Stipulatio simplex*, quando nimirum per illam *transactio* celebrata fuit, actionem ex stipulatu producit, *l. 6. & l. 33. C. h. t.* ita tamen, ut eo casu, quo poena adjecta fuit, in electione rei sit positum, an adversus actorem, *transactionem* violantem, conventioni inhærere, an vero ab eo poenam petere, dataque condicere velit, *l. 37. & l. 40. C. h. t.* Et quamvis hodie non sit necesse, *transactionibus* celebrandis *stipulationes* adhibere, cum *jure German.* pacta nuda eandem vim habeant, certum tamen est, *stipulationem* hac in re moribus non esse abrogatam.

§. XII. *Aquiliana stipulatio* est, qua obligationes, quomodocunque contractæ, in *transactionem* deducuntur, sic ut prius ad verbalem obligationem relatæ per acceptilationem tollantur. Hæc priorem actionem ipso jure tollit, *l. 2. l. 4. & l. 15. ff. h. t.* Conf. §. 2. *l. quib. mod. toll. obl.* sicut accessoria obligationis, nimirum fidejussores & pignora, etiam extinguantur, cum alias, *Aquiliana stipulatione*, & proinde *acceptilatione* non adhibita, prior obligatio ope exceptionis tantummodo infirmetur, sic ut, altero *transactionem* non implente, ad priorem actionem, pacto non extinctam, redire liceat, *l. 14. C. h. t.* nam *jure Romano* post *l. fin. C. de Novat.* *transactio* novationem non involvit.

§. XIII. Hodie supra dicta *stipulatio Aquiliana* supervacanea est, & simplex pactum liberatorium eundem habet effectum,

effectum, quem *Romani* Aquilianæ stipulationi tribuerunt, ita tamen, ut ne quidem hodie *transactio*, nudo pacto, vel quocunque alio modo celebrata, vim extinctivam habeat, neque novationem sub se comprehendat, si prior obligatio expressis verbis extincta, aut sublata non fuit, idque secundum *l. fin. C. de Novat.* cujusmodi dispositio in praxi tamdiu observari debet, donec probari queat, illam abrogatam esse.

§. XIV. Contractus *innominatus* in præsentī materia est articulus *do ut des*, vel *do ut facias*, vel vice versa *facio ut des* v. g. *do tibi fundum*, ut a lite discedas, *l. 33. ff. h. t.* vel *remitto tibi actionem*, ut mihi partem bonorum des, *l. 6. C. h. t.* Ex hoc contractu oritur actio præscriptis verbis, *l. 6. & l. 33. C. h. t.* vel etiam datum, aut remissum ex capite causæ non secutæ, non autem ex causa poenitentiaë condicatur, *l. 10. ff. de Condict. caus. dat. caus. non sec.*

§. XV. Pactum nudum, quo transactio sæpenumero initur, *jure Romano* exceptionem duntaxat producit, *l. 17. C. h. t.* & per consequens ipso jure actionem priorem non tollit, hodie vero non solum actio exinde datur, sed præterea ipso etiam jure pristinam actionem extinguit, ut proinde *jure Germanico* supra proposita distinctio inter dictas conventionum species parum attendatur.

§. XVI. Transactio intuitu objecti dividitur in *universalem*, & *particularem*.

§. XVII. Universalis est, qua omnes lites inter transigentes deciduntur. Et hæc tollit illas etiam actiones, quæ in judicium non fuerunt deductæ, *l. 29. C. h. t.* & extenditur ad omnia, quibus, servata sermonis proprietate, applicari potest, adeo ut licet actor probare velit, se de hoc, vel illo puncto non cogitasse, imo ne cogitare quidem potuisse, sed illa prorsus ignorasse, tamen satis sit, ipsum in genere de omnibus, quæ sub illo genere, vel generali

nerali locutione comprehendendi potuerunt, cogitasse. *Harprecht. in Consil. Tubing. Consil. 81. num. 95.*

§. XVIII. Et hæc rursus dividitur in *Universalem*, in specie ita dictam, & *generalem*.

§. XIX. Universalis in specie ita dicta est, quæ omnes etiam diversi generis lites comprehendit.

§. XX. Generalis appellatur, qua plures quidem res controversæ, sed ejusdem generis deciduntur, *l. 19. & l. 29. C. h. t.*

§. XXI. Transactio particularis est, qua specialis quædam controversia deceditur.

§. XXII. Illud utriusque *transactionis*, five universalis, five particularis, commune est, quod 1. requirat rem dubiam, & 2. fieri nequeat de rebus seu causis per specialem legis dispositionem exceptis.

§. XXIII. Res dubia illa dicitur, cujus veritas & certitudo legitime inquisita non statim inveniri nequit, ob rationes sibi invicem contrarias. Si autem negotium nullam probabilem difficultatem habeat, *transactio* super illo inita, ipso jure est nulla. Et quamvis res etiam lite dubiæ *transactionem* admittant, hoc tamen de qualicunque lite non est intelligendum, sed de tali, in qua evidens calumnia non potest detegi, secundum *l. 65. §. 1. ff. de Condict. indeb.* Sed heic cavendum est, ne cum *Surdo Consil. 451. num. 50. & seq. & Gratiano in disceptat. cap. 861. num. 8. & 9.* quamlibet coloratam causam admittamus, nam admissa hac sententia unicuique daretur occasio, & libertas effrænata, nullis coarctata modis, unicuique movendi litem, aut vexandi adversarium, quocunque modo, & via excogitata & inventa, eliciendi transactionem super re, super qua se jus habere, vel non habere, non ignoraret, aut saltem ignorare non deberet, sic, ut quælibet persona etiam rudis & mediocriter prudens id agnosceret.

sceret. Ideoque recte textus in *l. 12. C. de transact.* remittit arbitrio, prudentiæ & religioni judicis, existimare, utrum transactio de dubia lite facta sit, an ambitiose id, quod indubitate deberi posset, remissum sit. Ut priori casu ratam manere *transactionem* jubeat, posteriore casu nullam pronunciet. Et calumnia evidens intervenisse dicitur, quotiescunque apparet actorem transegisse super re, super qua nullum jus habebat; & ob id præsumitur, *transactionem* callide extorsisse, ex qua iniquum esset, tanquam ex suo dolo quicquam consequi, qui dolus arguitur, quando in contrarium apparet publicum instrumentum, vel casus a lege aut statuto decifus. *Urceolus in tract. de transact. q. 43. num. 30. & seqq. Harprecht. in Consil. Tübing. Consil. 30. num. 397.*

§. XXIV. Facile itaque intelligitur, super re judicata, ceu quæ semper est certa, nullam iniri posse transactionem. Post appellationem autem interpositam, illa adhuc pendente, transactioni locus est, appellatio enim efficit, ut sententia vires rei judicatæ non consequatur. Si autem nullitas sententiæ opposita est, secundum *Recessum Imp. de anno 1654. §. 21. & seqq.* distingui debet inter nullitatem sanabilem, & insanabilem. Prioris generis nullitas per modum appellationis proponenda, & hinc ad illius fatale adstricta est, ut proinde post latam sententiam intra decem dies, ceu quo tempore appellatio, & cum ea hujusmodi nullitas interponitur, permessa sit *transactio*. Posterioris generis nullitas, nimirum insanabilis, secundum jus commune intra triginta annos post latam sententiam impugnari potest, & per consequens eousque licita etiam est *transactio*. Jure tamen *Cliviensi* atque *Marcano* secundum *Ordinationem Judicii Aulici tit. 1. §. ult.* insanabili nullitati decem annorum spatium præscriptum fuit, & hinc tantisper etiam permissum est, *transactionem* inire. Et in univer-

sum sciendum est, tamdiu post sententiam *transactiones* celebrari posse, quamdiu remedium aliquod (suspensivum, vel devolutivum effectum habens, sive illud sit revisio, sive supplicatio, sive restitutio in integrum, sive aliud quaecunque) superest.

§. XXV. *Transactio* de re certa facta, ne quidem per modum pacti subsistit, omnis enim actus ex intentione partium, & indole cujuscunque negotii, quod agitur, judicari debet; nam quamvis hujusmodi *transactio*, super re certa celebrata, formam genericam conventionum, consensum nimirum contrahentium in idem placitum, retineat, cum tamen in forma specifica, & potissimum super re dubia fundetur, & proinde per se non subsistat, hinc sequitur, quod ejusmodi forma deficiente, seu vitiata, ipsa quoque *transactio* subsistere nequeat. Neque etiam verus utriusque contrahentis consensus in tali negotio adesse potest, nam alter in errore versatur, dum paciscitur, & existimat, se de re dubia *transactionem* celebrare, alius vero, dum scit, rem illam, de qua conventio celebratur, certam, & per consequens ad *transactionem* non esse habilem, calumniari videtur, error autem & dolus vim *transactionis* tollunt, *l. 19. & l. 29. C. h. t.* Conf. *Schilter. h. t. §. 4.*

§. XXVI. Sequuntur causæ per specialem legis dispositionem a *transactione* exceptæ. Excipiuntur autem quædam *jure Civili*, quædam *jure Canonico*.

§. XXVII. Causæ *jure Civili* exceptæ sunt quædam delicta, ubi distinguendum est inter delicta futura, seu committenda, & præterita, seu commissa.

§. XXVIII. Delicta futura nullam omnino admittunt *transactionem*, ceu ansam ad delinquendum daturam, *l. 27. §. 3. & 4. ff. de Pact.*

§. XXIX. In commissis, seu præteritis delictis qualitas, & varia illorum indoles est attendenda; sunt enim in
univer-

universum *delicta* vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*.

§. XXX. *Delicta ordinaria* dicebantur, in quorum cognitione atque animadversione Magistratus *Romani*, secundum ordinarium judiciorum morem, notionem, seu jurisdictionem stricte sumtam, *Judicibus pedaneis* committebant, ipsi vero merum tantummodo imperium in illis exercebant.

§. XXXI. Hæc ordinaria delicta Jure *Romano* dividi debent in *publica*, & *privata*; quæ in eo inter se conveniunt, quod utraque apud *Romanos* ordinario more, datis *Judicibus pedaneis*, fuerint terminata; at de differentia illorum delictorum dissimili ratione loquuntur Doctores. Sunt enim, qui eam a diversitate objecti deducunt, dicentes, ea esse *privata delicta*, quibus privati immediate læduntur, & *publica*, quæ magis in damnum Reipublicæ tendunt; sed hoc pacto adulterium, homicidium, & complura alia crimina, ad *publicorum judiciorum* classem pertinentia, *privatis delictis* adnumeranda essent, quippe cum ex illis flagitiis immediate, & maxime damnum sentiant privati. Mihi itaque rectius sentire videntur, qui distinctionem inter *publica*, & *privata delicta* ad diversitatem finis referunt, nam actiones, ex *privatis delictis* descendentes, pro fine habent commodum & utilitatem ipsius actoris, *judicia* autem *publica* intendunt commodum publicum, seu utilitatem Reipublicæ. Est & alia differentia, a loco desumpta, nam *privatorum delictorum*, atque aliarum actionum, ad cognitionem *Centumvirorum* pertinentium, tribunal erat sub tecto in *Basilica*, *publicorum* vero *criminum* tribunal erat sub dio, & æthere aperto, sic ut hujusmodi *publica judicia* in publico omnium conspectu habita fuerint, quod variae orationes *Ciceronis* luculenter ostendunt. Potissimum autem id colligitur ex illius *Orat. in Verr. 5.* & quidem ex sequentibus verbis: *venit enim mihi in mentem in judicio*

M. Aquillii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit: qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse arripuit M. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque ejus a pectore abscidit, ut cicatrices Populus Romanus Judicesque adspicerent. Præterea hoc etiam colligi potest ex Valerio, lib. 7. de Lucio Pisone sequentem historiam literis mandante: cum tristes, inquit, sententia de eo ferrentur, repentine vis nimbi incidit, cumque prostratus humi pedes Judicum oscularetur, os suum cæno replevit, quod conspectum totam questionem a severitate ad clementiam, & mansuetudinem transtulit. Et porro idem Scriptor dicto libro ait: Appius Claudius, cum causam diceret, satis periculose coorti imbris beneficio tutus fuit a damnatione: discussa enim questione, aliam, diis interpellantibus, de integro instaurare non placuit.

§. XXXII. Sunt itaque *publica delicta* Jure Romano, quæ producunt accusationes, ad commodum publicum tendentes, sic ut *Prætor* in illis, juxta ordinariam *Judiciorum* formam, cognitionem *Judicibus pedaneis* committeret, & præterea hujusmodi *Judicia* sub dio, seu æthere aperto, exerceret. Tempus autem, quo hujusmodi accusationibus dicta forma *Judiciorum publicorum* primum præscripta fuit, referri debet ad tempora *Syllæ*, nam, cum antea omnia crimina *extra ordinem* vindicarentur, hic quædam eorum *publico judicio* commisit, & proinde leges de *sicariis*, de *falsis*, de *parricidio*, & de *injuriis*, promulgavit. His deinde *Pompejus* legem de *parricidiis*, *C. Julius* vero leges de *Majestate*, de *adulteriis*, de *vi*, de *repetundis*, de *annona*, de *peculatu*, de *sacrilegiis*, & de *residuis*, item de *ambitu*, *Fabius* vero legem de *plagiariis* adjecit. Et cum cætera crimina, quibus forma *publicorum Judiciorum* dictis legibus non fuit præscripta, *extraordinaria* manserint, hinc *Macer*
in

in l. 1. ff. de Publ. judic. scripsit: *Non omnia judicia, in quibus crimen vertitur, publica sunt: sed ea tantum, quæ ex legibus publicorum judiciorum veniunt.* In his publicis judiciis æque ac in privatis delictis, aliisque actionibus, *Magistratus Romani* cognitionem, id est jurisdictionem strictè sumtam, *Judicibus pedaneis* commiserunt; sic ut hi juxta tenorem, quem formula actionis ostendebat, procederent, *Prætor* verò *merum*, hoc est solum *imperium*, & per consequens judicii tantummodo exercitationem haberet. Conf. l. 1. pr. ff. de offic. ej. cui mand. est jurisd. Huc pertinent ea, quæ passim *Cicero* in Orationibus suis habet, & potissimum observari merentur sequentia illius verba, ex Oratione pro *Archia* desumpta: *quæ non fori judicialique consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, & Judices spero a vobis in bonam partem accepta, ab eo, qui judicium exercet* (h. e. a *Præto*re, seu *Magistratu*) *certe scio.* Et porro idem in *Orat. in Verrem* 2. ita ait: *dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui judicia dant, (hi sunt Prætores) & eorum qui judicant (hi sunt Judices pedanei.)*

§. XXXIII. Privata delicta *Jure Romano* appellantur, ex quibus adversus delinquentem instituitur actio, tendens ad commodum privatum, ipsius nimirum actoris.

§. XXXIV. Suntque vel *privata*, in specie ita dicta, vel *popularia*.

§. XXXV. Delicta *privata*, in specie ita dicta, sunt, ex quibus tantummodo illis, qui ejusmodi delictis læsi sunt, datur actio, ut furtum, rapina, damnum injuria datum, & plura alia.

§. XXXVI. Popularia delicta dicuntur, ex quibus descendunt actiones populares, non solum illis, qui læsi fuerunt, sed cuivis ex populo competentes, sic ut ad ipsius actoris commodum tendant, hi tamen, qui ejusmodi de-

lictis læsi sunt, aliis concurrentibus præferantur, *l. 3. §. 1. ff. de popular. act.* ut sunt 1. albi corruptio, *l. 7. pr. ff. de jurisd.* 2. dejectio vel effusio alicujus rei ex cœnaculo facta, unde alicui nocitum sit, arg. *l. 5. §. 5. ff. de his qui effud.* 3. apertura tabularum testamenti, nondum vindicata nece defuncti, facta, *l. 3. §. 18. & seqq. l. 25. §. 2. ad Sct. Silan. & cætera.*

§. XXXVII. Extraordinaria delicta sunt, in quorum cognitione, & animadversione *Prætor*, vel Magistratus extra ordinem, non datis *Judicibus pedaneis*, procedebat, ita tamen, ut poena, facinoroso dictata, ad publicum commodum spectaverit.

§. XXXVIII. Quamvis autem alii delicta, supra proposito modo, in *ordinaria*, & *extraordinaria* non distinguant, negari tamen nequit, quin talis divisio apud *Romanos* fuerit recepta; nam eo ipso, quo hi quædam crimina dixerunt *extraordinaria*, docente integro *tit. ff. de Extraord. crimin.* necesse est, ut admittamus, apud illos crimina etiam fuisse *ordinaria*, quippe cum omne *extraordinarium* præsupponat *ordinarium*, *extraordinario* contradistinctum. Quod vero in *extraordinariis criminibus* ipse Magistratus *extra ordinem* causam cognoverit, & proinde nulli *Judices pedanei* ibidem intervenerint, ex toto *tit. ff. de extraord. crimin.* probari potest. Sic in *l. 1. pr. & l. 10. ff. dict. tit.* disertis verbis dicitur, facinorosos, quorum ibidem fit mentio, *extra ordinem* puniri. Et in *l. 1. ff. nec non in l. 5. ff. eod.* habetur, quod in facinorosos, ibidem relatos, graviter *animadverti* soleat. Hoc vero verbum *animadvertere* apud *Romanos* signum erat *judicii extraordinarii*, quod solum *Prætor*, aliusque Magistratus, nullis *Judicibus pedaneis* intervenientibus, perficiebat, prout apparet ex *l. 1. §. 1. ff. de minor. 25. ann.* ubi *Prætor* edicit: *quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quæque res*
erit

erit animadvertam. Et erat hoc jus singulare, quando nimirum ipse *Prætor animadvertebat*, hoc est absque *Judicum pedaneorum* interventu *extra ordinem* causam cognoscebat.

Cujusmodi jus in *cit. l. 1. §. 1. ff. de minor. 25. ann.* in favorem minorum 25. annis introductum fuit, sic ut ex lubrico ætatis læsi ab ipso *Prætor* restituerentur, neque hæc causa *Judicibus pedaneis* committeretur. In cæteris autem causis, ad *ordinarium jus* pertinentibus, *Prætor* non *animadvertebat*, sed *judicium dabat*; Vid. *l. 1. §. 1. ff. de dolo mal.*

§. XXXIX. Quod furtum, rapina, & complura alia delicta ad classem *ordinariorum* delictorum a me relata fuerint, & ita etiam sint comparata, ut actiones, ad commodum privatorum tendentes, producant, hoc non est perpetuum; nam aliquando in illis delictis *Magistratus Romani animadvertebant*, hoc est facinorosos poenis, ad publicam tantummodo utilitatem spectantibus, afficiebant, nullis *Judicibus pedaneis* constitutis, docente *l. fin. ff. de privat. delict. l. fin. ff. de furt. & l. fin. ff. de injur.* Et cum hoc respectu furtum, rapina, aliaque supra proposita delicta, sint *extraordinaria* crimina, & proinde delicta *privata* amplius appellari nequeant, hinc accedere nequeo illis, qui dicunt, quod aliquando de delictis *privatis* criminaliter agatur, nam cum actiones, ex *privatis* delictis descendentes, ad privatam duntaxat procedant utilitatem, criminalis vero persecutio, sive in *publicis*, sive in *extraordinariis* criminibus instituta, publicam tantummodo utilitatem præ se ferat, hinc ultro intelligitur, dicta assertione, ceu prorsus sibi contradicente, omnino esse abstinendum, quippe cum delicta, ex quibus criminaliter agitur, non amplius mancant *privata*, sed dicta ratione ad *extraordinaria* referri debeant; & sicuti in servitutibus altius non tollendi, oneris ferendi, aliisque, quæ urbanæ sunt, quando debentur prædio urbano, rusticæ vero dicuntur, si debentur

bentur prædio rustico, dicendum non est, servitutes urbanas aliquando esse rusticas, ita etiam supra proposita dicendi ratio in materia delictorum admitti nequit. Sane JCti in *Pandectis* alio modo locuti fuerunt, nam *Ulpianus* in *l. fin. ff. de privatis delict.* dicit, eum, qui ex maleficiis pecuniariter agere vult, ad jus ordinarium, hoc est ad iudicium ordinarium, remittendum esse, illum vero, qui extra ordinem ejus rei pœnam exerceri velit, subscribere in crimen oportere. Et idem *Ulpianus* in *l. fin. ff. de furt.* non asserit, ex privatis delictis criminaliter quoque agi, sed tantummodo dicit, furti plerumque criminaliter agi. Quod etiam *Hermogenianus* in *l. fin. ff. de injur.* pronunciavit, hisce verbis: *de injuria nunc extra ordinem ex causa & persona statui solet.*

§. XL. Sed his, quæ de distinctione criminum (hoc est Judiciorum in quibus causæ criminales tractabantur) *ordinariorum*, & *extraordinariorum* a me relata fuerunt, gravissime obstant ea loca, in quibus jus animadvertendi in facinorosos *Præfecto urbi* tribuitur, ut in §. 10. I. de suspect. tutor. Quod præterea confirmari potest ex *Taciti Annalibus lib. 14. cap. 41.* cujus hæc sunt verba: *pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud Præfectum urbis arguerentur, ad Prætores detulisset, interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusus.* Quando itaque apud Romanos potestas cognoscendi & puniendi in causis criminalibus soli *Præfecto* competiit, hoc ipso dicta divisio maleficiorum in *ordinaria*, & *extraordinaria* corruere videtur, quippe cum *Præfectus urbi* ipse causæ cognitionem suscepit, totamque jurisdictionem criminalem absque interventu *Judicum pedaneorum* perfecit. Verum enim vero salva fatis res est, dummodo inter tempora distinguamus, nam supra proposita distinctio delictorum eo tempore maxime in usu fuit, quando *Prætoribus*, aliisque Magistratibus

gistratibus potestas dicto modo causas criminales tractandi compete-
 bat. Sed postquam *Augustus Præfectum urbi*, ceu
 ordinarium, & perpetuum Magistratum, in causis crimina-
 libus instituit, sic ut hujusmodi *præfectura* sibi postea omnia
 crimina vindicaverit, tradente *Ulpiano* in *l. 1. princ. ff. de*
offic. præf. urb. exinde in usu esse desiit dicta divisio delicto-
 rum. Et cum ipse *Præfectus urbi* cognitionem susceperit,
 & proinde regulariter nullos dederit *Judices pedaneos*, hinc
 ex eo tempore omnia judicia criminalia, ad commodum
 publicum instituta, facta fuerunt *extraordinaria*, quod in-
 nuere voluit *Paulus* in *l. 8. ff. de publ. jud.* dum ita loquitur:
ordo exercendorum publicorum capitalium in usu esse desiit:
durante tamen pœna legum, cum extra ordinem crimina pro-
bantur. Ea tamen adhuc remansit differentia, quam di-
 versitas finis inter delicta fecerat, sic ut *privata* parerent
 actiones, ad interesse privatum tendentes, coram *Pratore*
 secundum jus ordinarium instituendas, *publica* autem deli-
 cta, five in specie ita dicta, five in genere *extraordinaria*,
 producerent remedia commodo publico inservientia, ad
Præfecti urbi animadversionem pertinentia. Ut proinde
 appareat, *privata delicta* mansisse *ordinaria*, *Prætoris* po-
 testati relicta, *publica* vero delicta facta fuisse *extraordina-*
ria, quæ cæteroquin olim, antequam *Præfectura* sibi omnia
 crimina vindicaverat, *ordinaria* erant, hoc est cognitio &
 animadversio eorum ad Judicium ordinarium pertinebat.

§. XLI. Hæc differentia, delictis a diversitate finis in-
 dita, in præsentī materia insignem habet effectum, nam
 in *privatis delictis* transactiones fieri possunt, in *publicis*
 vero criminibus regulariter non admittuntur.

§. XLII. In *privatis delictis* ideo licita est *transactio*,
 quoniam actiones, exinde descendentes, ad commodum
 ipsorum actorum, illis delictis læforum, spectant. Neque
 hac in re nobis adversatur *Ulpianus*, qui in *l. 7. §. 1. ff. ad*

SCt. Turpil. pronunciavit, officio *Judicis* coerceri culpam ejus, qui furti, vel injuriarum crimen objecerat, sed destiterat; nam quamvis furtum, & injuria sint privata delicta, exinde tamen inferri nequit, actori esse impermissum, furti, vel injuriarum actionem, semel institutam, deferere, quippe cum in dict. l. 7. §. 1. cit. tit. præter judicium furti, atque injuriarum, crimina stellionatus, & expilatae hereditatis proponantur, & per consequens ibidem duntaxat sermo sit de criminibus extraordinariis, qualia etiam sunt furtum, & injuria. Quando itaque de hisce maleficiis extraordinem criminaliter agitur, tum de illis transigere non licet, sic ut accusator, de illis transigens, vel alia ratione desistens, extra ordinem coerceri debeat, dict. l. 7. §. 1. ad *SCtum Turpil.* Si vero ex injuria atque furto civilis actio instituta est, sic ut actor suæ utilitati consulere velit, *transactio* ipsi permittitur. Nam cum actores jus suum plane remittere, illique renunciare valeant, hinc multo magis per *transactionem* aliquid de eo remittere possunt, sic ut, accepto aliquo, de actione, ex delictis privatis sibi competente, vel jam tum instituta, decedant. Qua ratione reus etiam a vinculis ejusmodi actionis eximitur, ita tamen ut infamiae labem per talem *transactionem* contrahat, l. 6. §. 3. ff. de his qui not. infam. quippe cum eo ipso, quo transigit, id est, pro redimenda actione aliquid dat, vel præstat, crimen confiteri videatur, l. 4. §. fin. ff. de his qui not. infam.

§. XLIII. In publicis criminibus, ut supra dixi, *transactio* regulariter non admittitur.

§. XLIV. Sunt autem publica crimina, intuitu finis dicta, duorum generum. Prius genus illorum est, quæ ex legibus *Judiciorum publicorum* veniunt, l. 1. ff. de publ. jud. & olim ad Jus ordinarium relata fuerunt. Posterius genus ad ea crimina pertinet, quæ olim ante *Praefectum urbi*, ab

Augusto

Augusto institutum, *extraordinaria* appellabantur, in quibus vindicandis publicæ etiam utilitati consulebatur, arg. *l. fin. ff. de furt. l. fin. ff. de injur. & l. 3. ff. de extraord. crimin.* Et hæc omnia utriusque generis maleficia respectu finis recte *publica* dicuntur, quoniam poena, quæ exinde in facinorosos statuitur, ad publicum commodum pertinet.

§. XLV. In criminibus, ad prius genus relatis, ideo regulariter *transactio* fuit vetita, quoniam legibus non est permixtum, de re publica transigere, *l. 7. §. 7. & §. 14. & l. 27. §. 4. ff. de pact.*

§. XLVI. Hoc adeo *jure Rom.* obtinet, ut ne quidem accusatori licuerit, sponte sua accusationem semel coeptam deferere, utcunque nihil ipsi ab adversario propterea datum fuerit, si quis enim ab accusatione citra abolitionem desistebat, in *SCtum Turpillianum* incidebat, *l. 1. §. 7. ff. ad SCt. Turpil.* Et cum posteriori hoc casu, quo nimirum quis gratis, ab accusatione desistebat, nulla appareat turpitudine, & accusator bona fide id facere queat, hinc causa investiganda erit, propter quam *Romani* tam severe prohibuerunt, abolitione non impetrata, accusationes semel coeptas deferere. Ego id avaritiæ *Romanorum* Imperatorum, nimioque eorum studio, quovis modo augendi fiscum imputandum esse, censeo, quod facile existimabunt illi, qui non solum cognoscunt rationem illorum temporum, quibus dictum *Turpillianum SCtum* natales accepit, regnante nimirum *Nerone* Imperatore, *Casonio Peto*, & *Petronio Turpiliano* Consulibus. *Tacit. lib. 14. Annal. cap. 29.* verum etiam perpendunt, quod *jure Romano* damnatione bona publicentur, cum aut vita adimitur, aut civitas, aut servilis conditio irrogatur, *l. 1. pr. ff. de bon. damnat.* Jam, me etiam tacente, quisque judicabit, maxima commoda per infinitas bonorum confiscationes Principibus accessisse, quando accusatoribus non erat integrum,

ab accusationibus semel coeptis, abolitione non impetrata, defistere, cum cæteroquin, hujusmodi facultate accusatoribus concessa, multa intervenire potuerint, ut quis accusationem defereret, & per consequens, reo non damnato, Princeps etiam bona illius non caperet. Imo primi Imperatores non solum curarunt, ut accusationes coeptæ ad finem perducerentur, sed præterea etiam effecerunt, ut homines facile ad accusandum, & deferendum accederent. Qua ratione *Tiberius* Imperator, referente *Suetonio*, accusatoribus præmia decrevit, neminique delatorum fidem abrogavit, sic ut hujusmodi delatores assidui fuerint Imperatoribus, & quævis crimina objicerent, hoc fine, ut exinde multorum damnatorum bona ad fiscum pervenirent. Hinc *Suetonius* de *Domitiano* cap. 12. ait: *bona vivorum & mortuorum usquequaque, quolibet & accusatore, & crimine corripiebantur: satis erat, objici quaecunque factum dictumque adversum Majestatem Principis.* Utcunque hic Princeps, in principio regiminis sui maximo odio, & justissimis poenis delatores prosequutus fuerit, sic ut *Martialis* ipsi hac de re sequenti carmine gratulatus sit:

*Turba gravis paci, placidaque inimica quieti,
 Quæ semper miseræ sollicitabat opes.
 Tradita Getulis, nec cepit arena nocentes,
 Et Delator habet, quod dabat exilium.
 Exulat Ausonia profugus Delator ab urbe,
 Impensis vitam Principis annumeres.*

§. XLVII. Ad præsentem tractationem tantummodo pertinent *transactiones*, de quibus modo diximus, quod *Senatusconsulto Turpilliano* in criminibus capitalibus vetitæ fuerint. Huic vero valde obstat *l. 9. C. de contrahend. & committend. stipulat.* qua Imperatores *Diocletianus & Maximianus Capitonius* sequentem in modum rescripserunt: *si quidem Zenoni stipulanti mortis, vel cruciatus corporis terri-*

tus timore spondesti: adversus experientem exceptione proposita defendi potes. Sin vero nihil tale probetur, accusationis institutæ, vel futuræ prætextu: non ob turpem, sed probabilem causam habita stipulatione, promissio non infirmatur. Sin autem ob non instituendam accusationem criminis pecunia promissa sit, cum de hujusmodi causis pacisci non liceat, petitio denegatur. Vir Illustris Gerardus Noodt JCtus incomparabilis in Diocletiano & Maximiano, sive in libro singulari, de transactione & pactione criminum cap. 6. illam legis partem, quæ nobis contrariatur, de transactione, super civili, & pecuniaria causa, facta, intellexit, hisce verbis: quod si id non sit; sed te probabilem ob causam obligasti, cum transigeres de civili & pecuniaria ex delicto actione; recte teneris: nec poteris te, si conveniaris, ea exceptione tueri; etsi velis uti prætextu accusationis institutæ vel futuræ quam metueris: quia non ob causam eam turpem atque improbabilem habita stipulatio est; sed ne civili & pecuniaria actione convenireris, quod nullo jure improbat. Sed huic sententiæ atque explicationi ideo assentiri nequeo, quoniam remedia, quæ ex delictis privatis, & proinde de civili, atque pecuniaria causa instituuntur, in Jure Romano nusquam appellantur accusationes. Et cum in verbis modo relatis accusationis institutæ, vel futuræ mentio fiat, hinc de alia expositione laborandum erit. Hoc fine supra relatum rescriptum Imperatorum in l. 9. C. de Contrah. & commit. stipulat. in tres partes distinguendum esse, puto. Ad primam partem pertinet casus, quo aliquis alteri stipulanti quidem spondesti, verum mortis vel cruciatus corporis timore territus erat, ubi accedo sententiæ Doctissimi Noodt, existimantis, ipso jure promissorem obligari, cum autem liberari exceptione quod metus causa. Conf. §. 1. l. de Except. Sin vero nihil tale probetur, accusationis institutæ, vel futuræ prætextu, non ob turpem, sed probabilem cau-

iam habita stipulatione, promissio non infirmatur. Quibus verbis secunda pars rescripti significatur. In ea vero Imperatores præ se ferunt *Capitonem Zenoni* stipulanti non ob omittendam, vel deferendam actionem, ex delicto competentem, sed ex alia probabili aliqua causa sponondisse, sic ut in hujusmodi stipulatione nulla sit mentio facta alicujus accusationis, a *Zenone* adversus *Capitonem*, vel jam tum institutæ, vel futuræ. Quod satis etiam confirmat Ecloga librorum βασιλικῶν, in qua lib 24. tit. de Prator. stipulat. tota hæc lex his verbis exponitur: Ἐὰν τις διὰ θανάτου, ἢ σώματος αἰκισμὸν δεδοικώς, ὡμολογήσῃ π: ἐναγομένου ἔχει παρρηγομένην. εἰ δὲ δι' εὐλογον, ἢ μὴν αἰχρῶν αἰτίαν ὡμολογήσῃ, κερτεῖται. εἰ δὲ διὰ τὸ μὴ κατηγορηθῆναι ἐγκληματικῶς, ἢ ἐρρωται. Ad secundam legis nostræ partem, ceu de qua jam agitur, hæc verba pertinent: εἰ δὲ δι' εὐλογον, ἢ μὴν αἰχρῶν αἰτίαν ὡμολογήσῃ, κερτεῖται. Sin ob probabilem, non turpem causam, promissit; tenetur. Et cum illis hautquaquam contineatur, de civili & pecuniaria ex delicto actione transactum fuisse, hinc idonea causa adferri nequit, quare hujusmodi rescripti pars ad *transactiones*, super *delicto privato* factas, restringi debeat, quippe cum ibidem tantummodo significetur, talem promissionem, de quacunque probabili, non turpi causa initam, ideo non posse infirmari, quod contra promissorem accusatio instituta fuerit, vel post initam stipulationem instituatur, quando nimirum stipulatio super ipso crimine, de quo accusatio instituta erat, celebrata non fuerat. Tertia autem pars præsentis rescripti intelligi debet de eo casu, quo *Capito* disertis verbis, propter accusationem alicujus criminis, vel prorsus omittendam, vel deferendam, quid promiserat, cujusmodi pactio, seu transactio in prohibitionem *Senatusconsulti Turpilliani* incidebat.

§. XLVIII. Sed nunc cognoscendum erit, an id, quod de prohibita *transactione* in *criminibus publicis* dictum fuit, limitari

limitari debeat in criminibus capitalibus, ceu sanguinis poenam inferentibus, id est, an in his *transactio* permissa sit. Communis Doctorum schola affirmativam tuetur sententiam, quam explofit supra laudatus D. Noodt dict. lib. cuiusmodi sententiæ ut subscribam, ideo a me impetrare nequeo, quoniam demonstrari non potest, Imperatores Diocletianum, & Maximianum in l. 18. C. de transact. de solo reo locutos fuisse. Verba dictæ l. hæc sunt: *Imperatores Diocletianus & Maximianus AA. & CC. Valenti. Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est: in aliis autem publicis criminibus, quæ sanguinis poenam non ingerunt, transigere non licet citra falsi accusationem.* Heic lubens fateor, verba huius textus secundum facti seriem, Imperatoribus propositam, explicanda esse, sed cum de tali facto nihil amplius constet, quam quod ipsum rescriptum suppeditat, atque ostendit, hinc investigari debet, quænam explicatio & sententia verbis rescripti congruat. Mihi autem verisimile videtur, ea verba maxime ad accusatorem pertinere, imo de reo intelligi non posse. Quod illa de accusatore maxime intelligi queant, negari nequit, quippe cum is falsi crimen committat, quando transigit in *publicis criminibus*, quæ sanguinis poenam non ingerunt, l. 2. ff. de Concuss. Et cum ea verba accusatori optime conveniant, hinc tamdiu illi applicanda erunt, donec ex circumstantiis facti, Imperatoribus propositi, vel aliis idoneis argumentis ostendatur, huiusmodi rescripti partem de accusatore non esse intelligendam. Imo de reo hanc rescripti partem exaudiendam non esse, ego mihi persuadeo, & hanc sententiam sequenti argumento probo: si reus in criminibus, sanguinis poenam non inferentibus, transigendo crimen falsi committeret, tunc sequeretur, quod tale factum transactionis in dictis criminibus, poenam sanguinis non inferentibus, respectu rei speciali lege

lege, vel constitutione, ut falsum notatum esset; sed tale factum transactionis in dictis criminibus, poenam sanguinis non inferentibus, speciali lege, vel constitutione non est notatum. E. reus in criminibus, sanguinis poenam non inferentibus, transigendo crimen falsi non committit. Major propositio vel potius ejus consequentia probatur ex ipsius criminis falsi indole, & præterea argum. l. 3. §. 1. ff. *Stellionat.* Minoris probatio negantibus incumbet, ut nimirum ostendant, hanc notationem in proposito casu a lege aliqua factam esse. Illustris Noodt in *cit. tract. cap. 22.* sequentibus verbis hoc probare vult, quando ait: *Et tamen, ut accusator, qui pecuniam ob non accusandum acceperit, in quibuscunque criminibus, sive habeant sanguinis poenam, sive non habeant, falsi tenetur, l. 2. ff. de Concussion. sic rescribunt Imperatores in d. l. 18. C. de transact. reum, si accusatorem redemerit in criminibus, quæ sanguinis poenam non inferunt, falsi obligari.* Verum cum in præsentī casu tota disceptatio de genuino sensu atque intellectu verborum dict. l. 18. instituat, hinc non ex ipsa hac l. sed aliunde erat evincendum, reum per *transactionem*, de crimine non capitali cum accusatore initam, poenam legis *Corneliae de falsis* incurrere, quippe cum nulla probatio per id, de quo quæritur, seu quod in quæstione est, fieri queat. Neque etiam hoc Doctissimum Virum latet, quapropter, aliis argumentis sententiam suam probaturus, ita pergit: *atque hoc eo probabilius; quia Et Imperator Alexander l. 10. C. ad l. Juliam de adulteriis idem vel simile indicat, de crimine, in-quiens, adulterii pacisci non licet, Et par delictum est accusatoris prævaricatoris, Et rei fugientis veritatis inquisitionem. Vulgo editur, Et defugientis: sed verissima est sententia Jacobi Cujacii, V. CL. lib. 6. observ. c. XI. emendantis, Et rei fugientis.* Ita enim sensus constat: *Et recte ait Alexander, par esse delictum accusatoris qui prævaricatur, Et rei qui fugit veritatis*

veritatis inquisitionem: cum praesertim accusator, qui praevaricatur, proprias probationes dissimulat; & falsas adversarii admittit l. 1. §. 1. & §. 6. ff. ad SCt. Turpil. Hæc statim intelligitur, ex textu dictæ *l. 10. C. ad l. Jul. de adult.* ante nihil certi demonstrari, quam planum redditum fuerit, an sit legendum *defugientis*, an vero *rei fugientis*, nam quamvis posterior lectio non adeo contemnenda sit, & pro ea etiam magna *Cujacii* autoritas militet, prior tamen majorem verisimilitudinem habere videtur, quippe cum propositum fuerit *Alexandro* Imperatori in dicta *l. 10.* ostendere, quod in crimine adulterii accusator æque delinquat per pactum cum reo adultero de accusatione deferenda, ac per praevaricationem; pacto enim accusator etiam ostendit, quod refugiat veritatis inquisitionem. Ut proinde verba dictæ *l. 10. & refugientis veritatis inquisitionem* de ipso accusatore, hautquaquam vero de reo intelligi debeant, quæ sententia non solum communi Doctorum calculo recepta est, verum etiam *Gothofredi*, *Russardi*, aliorumque magnorum virorum autoritate nititur. Et per me etiam fieri licet, si quis hæc verba dict. *l. 10.* de reo intelligere velit, nam quando, hac sententia, & interpretatione admissa, reus adulter cum accusatore paciscitur, seu transigit, accusator autem praevaricatur, tum non est idem, sed par utriusque, & rei, & accusatoris, delictum, quod ego de paritate effectus, seu poenæ, intelligo; accusator enim, qui praevaricatur, pari poena afficitur, qua afficeretur reus, si is per praevaricationem non esset absolutus, *l. pen. ff. de Prævaricat.* Hæc autem non probant, reum, in dictis criminibus transigentem, crimen falsi patrare. Sed alio argumento *Vir Illustris* dict. loc. usus fuit, sequentibus verbis proposito: *omnis quoque rei corruptio pro falso accipitur, sive judicem redemerit, sive adversarium l. 1. §. 2. l. 21. ff. ad legem Corneliam de falsis l. 34. ff. de jure fisci.* Verum qui-

dem. est, quod is, qui Judicem corrumpit, poenam legis *Cornelia de falsis* incurrat, *l. 1. §. 2. & l. 21. ff. ad l. Corn. de fals.* Sed idem de reo, accusatorem corrumpente, traditum non reperitur; ut proinde hoc casu, deficiente expressa legis notatione, crimen falsi statuendum non sit. Et quamvis accusator, in criminibus non capitalibus a reo corruptus, falsi criminis reus fiat, exinde tamen inferri nequit, idem crimen reum committere, quippe cum sufficiat, reum, accusatorem corrumpentem, pro convicto haberi, sic ut necesse non fuerit, eum præterea poena falsi coercere. Quando itaque posterior pars dicti rescripti in *cit. l. 18. C. h. t.* omnino de accusatore intelligenda est, hoc nimirum sensu, quod is in criminibus, sanguinis poenam non inferentibus, transigendo crimen falsi committat, tum dubitandum non est, quin prior etiam pars illius rescripti de ipso accusatore exaudiri debeat, nam de reo absque rescripto Imperatorum satis certum erat, huic in criminibus, sanguinis poenam inferentibus, impermissum haud esse, accusationem contra se institutam transigendo, seu accusatorem corrumpendo, redimere; nam *Ulpianus* non solum in *l. fin. ff. de Prævaricat.* scripsit: *in omnibus causis præterquam in sanguine, qui delatorem corrumpit, ex SCto pro victo habetur*, verum etiam in *l. 1. ff. de bon. cor. qui ante sentent. mort. sibi consciv.* hanc exceptionem in causis capitalibus declaravit. Et cum *Ulpianus* in *cit. l. fin. ff. de Prævaricat. Senatusconsulti* mentionem faciat, hinc planum puto esse, ibidem significari *SCtum Turpillianum*, ceu quo accusatoribus interdictum erat, ab accusatione semel coepta desistere, sic ut etiam reus, adversarium corrumpens, hoc *SCto* pro convicto haberetur. An vero exceptio ibidem proposita, & quidem hisce verbis: *præterquam in sanguine ad SCtum* referri quoque debeat, parum liquet. Doctissimus *Noodt* in *cit. lib. cap. 8.* verba modo relata non de *SCto*, sed de

de decreto Principum intellexit. Ipsa verba Doctissimi Viri subjicere non pigebit. Postremo, inquit, ista mihi suspicio est, pœnam corrupti delatoris apud Ulpianum in d. l. ult. Senatusconsulto adscribi; sed exceptionem, præterquam in sanguine, non Senatusconsulto deberi; sed Decreto Principum: quibus deinde visum in cognitione fuit, Senatusconsulti rigorem in causa sanguinis laxare. Intererit, hæc paucis confirmasse: quia facile evincunt, quod dixi, transactionem de capitali crimine illa exceptione, præterquam in sanguine, apud Ulpianum in d. l. ult. non approbari. Cujus autem potius utar testimonio, quam Ulpiani cujus sententia questioni est? is vero in l. i. ff. de bon. eor. qui ante sentent. mort. sibi consciv. (quæ est ex lib. 8. Disputationum, ex quo est quoque l. 29. ff. de jure fisci, de qua superiore monui capite) In capitalibus inquit criminibus a Principibus decretum est, non nocere ei qui adversarium corrumpit: sed in his demum quæ pœnam mortis continent, nam ignoscendum censuerunt ei qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum voluit. Sic Ulpianus tria illa quæ attuli pro expositione d. l. ult. clare demonstrans. Primum enim negat, reo nocere, si adversarium corruperit, id est, si cum eo transegerit, sive, si aliquo dato, vel promisso, cum eo pactus sit, ne se accuset in capitali crimine: nec tamen semper atque indistincte; sed demum, si mortis pœnam, quam & sanguinem vocat, comprehendat. Hæc prima nostra ad d. l. i. observatio: eaque illud, in sanguine, in d. l. ult. ff. de Prævaricatione, item sanguinis pœnam, & capitale crimen in l. 18. C. de transactionibus, tantum naturalem indigitare mortem, tam manifeste apparet, ut nil necesse sit, pluribus demonstrare, crimina, quæ summo supplicio vindicantur, si quæ in his transactio, seu corruptio, a reo facta dicatur, in d. l. ult. a Senatusconsulti severitate excipi. Non equidem inficias iverim, huic sententiæ omnino esse subscribendum, si probari posset, reo, in criminibus capitalibus accusatorem

corrumpenti, decreto Principum tantummodo ex gratia succurri. Cum vero *Ulpianus* in cit. *l. fin. ff. de Prævaricat. de Senatusconsulto* duntaxat loquatur, postquam nimirum in *princ.* illius *l.* & regulam, & exceptionem proposuerat, hinc rationis est, ut verba sequentia: *ex Senatusconsulto* ad omnia, quæ tam de exceptione, quam de regula præcedebant, referamus; id enim bonæ interpretationis regulæ poscunt. Sed heic nobis occurritur, dicta verba: *ex Senatusconsulto* referri non posse ad eam partem, qua exceptio proponitur, hisce verbis: *præterquam in sanguine*, quippe cum talis exceptio non ipso *Senatusconsulto*, scilicet *Turpilliano*, introducta, sed decreto Principum adscribenda sit, secundum *Ulpianum* in *l. 1. ff. de bon. eor. qui ante sentent. mort. sib. consciv.* cujus hæc sunt verba: *in capitalibus criminibus a Principibus decretum est, non nocere ei, qui adversarium corrumpit: sed in his demum, quæ pœnam mortis continent. Nam ignoscendum censuerunt ei, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum voluit.* Verum cum de hujusmodi decreto Principum nihilquicquam constet, hinc suspicor, in hac *l. 1.* hautquaquam esse legendum: *a Principibus decretum est*; quippe cum verisimile sit, eodem *SCto Turpilliano*, quo compositiones criminum inter accusatorem & reum vetitæ fuerunt, *l. 6. pr. ff. ad SCt. Turpil.* exceptas etiam fuisse causas sanguinis, arg. *d. l. fin. ff. de Prævaricat.* Credo autem, *Ulpianum* in cit. *l.* scripsisse: *a Patribus decretum est*, id vero aliis erroris causam præbuisse, quoniam vocabulum *Patribus* non integris, sed illis tantummodo literis, quibus etiam vox *Principibus* scribebatur, a veteribus expressum fuit, docente *M. Valerio Probo* in *lib. de Notis Romanorum interpretandis* apud *Hel. Putsch. pag. 1595. & seq. item pag. 1625. & seq. & pag. 1657. & seqq.* Sed an id, quod *SCto Turpilliano* cautum fuit, a *Patribus* decretum est? Omnino, nam hoc *Senatusconsultum* disertis verbis

verbis vocatur *Decretum Patrum* in l. 16. C. ad l. Jul. de ad. Et hoc etiam de aliis *Senatusconsultis* satis constat, quod nimirum *Decreta Patrum* fuerint.

§. XLIX. Hactenus actum fuit de illa *Juris Romani* dispositione, qua *transactio* in criminibus capitalibus permittitur. Jam paucis etiam tractandum erit de exceptione, hoc est de adulterio, nam licet hoc sit capitale, nullam tamen *transactionem* admittit d. l. 18. C. h. t. Utrum vero adulterium *lege Julia* crimen capitale fuerit, nec ne, id in tit. ad L. Jul. de adult. explicabitur. Hoc loco tantummodo de indole hujus exceptionis agendum erit. Causa illius procul omni dubio est, quod *transactio*, de adulterii crimine facta, speciem lenocinii præ se ferat. Sed lenocinium, pluribus adulteriis committendis ansum suppeditans, in *Republica Romana* omnino erat prohibendum, sic ut negotia, ex quibus hujusmodi turpitudine oriri poterat, præscindenda essent; præprimis cum adulteria ibidem valde fuerint frequentia, adeo ut jam tum suo tempore *Horatius* de ejusmodi foecundis culpæ seculis lib. 3. Od. 6. sequentem in modum scripserit:

Fœcunda culpa secula nuptias

Primum inquinavere, & genus, & domos.

Hoc fonte derivata clades

In patriam populumque fluxit.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo, & fingitur artibus

Jam nunc, & incestos amores

De tenero meditatur ungui.

Mox juniores quarit adulteros

Inter mariti vina: neque eligit,

Cui donet impermissa raptim

Gaudia, luminibus remotis:

Sed jussa coram non sine conscio

*Surgit marito, seu vocat institor,
Seu navis Hispanæ magister,
Dedecorum pretiosus emtor.*

Cum autem de crimine adulterii non solum marito, verum aliis quoque personis jus accusandi competat, hinc Illustris *Thomasius* in *Not. ad Strauch. Dissert. 26. th. 7.* scripsit, speciem lenocinii veram non esse rationem dictæ prohibitionis, quippe cum hæc quidem marito, adulterum accusanti, non vero aliis accusatoribus applicari queat. Si heic dicatur, duplicem fuisse hujus prohibitionis causam 1. speciem lenocinii, & 2. odium criminis adulterii, apud *Romanos* nimium crescentis, salva satis res est, sic ut illi nihil amplius objici queat.

§. L. Quid de usu hodierno dicendum est? An hodie permissum est, de crimine adulterii transigere? Id affirmant *Carpzov. in Praxi Crim. quest. 55. num. 14. Struv. in Synt. Jur. Civ. exerc. 6. th. 61.* aliique. Sed præstat, in præsentiquoque dispositione usum *Juri Romano* in foro tamdiu concedere, donec liquido ostendatur, hoc jus in proposito articulo abrogatum esse, quod hæctenus dissentientes non probarunt, & præterea *Carpzovius cit. loc.* confundit transactionem cum gratuita remissione delicti. Illa semper fuit prohibita, hæc nunquam, sic ut maritus, uxori injuriam, adulterio sibi illatam, remittens, crimen lenocinii non committat, nisi eam in ipso adulterio deprehenderit, *l. 2. C. ad L. Jul. de adult.* ubi uxori, matrimonium violanti, merito irasci debet *l. 29. pr. ff. ad l. Jul. de adult.* Aliis autem casibus conjugum non est interdictum, alteri crimen adulterii condonare, adeo ut in favorem illius, desiderantis nimirum in matrimonio perseverare, personæ, quæ adulterium commiserat, mortis poena remittatur, & regulariter ordinaria poena in aliam mitiorem mutetur; utcunque hæc remissio ipsi adultero, ad obtinendam mitiorem poenam, proficere

ficere non debeat. Conf. *Stryck. in us. mod. §. 13. & seqq.*

§. LI. Quæ hæctenus explicata fuerunt, pertinent ad *transactiones*, de criminibus capitalibus initas, jam etiam cognoscere debemus, quid obtineat in criminibus non capitalibus. In his indistincte *transactiones* prohibentur, sicut accusator transigens poena criminis falsi afficiatur, reus vero pro convicto habeatur, *l. fin. ff. de Prævaric. & l. 18. C. h. r.* Et quamvis multi falsi crimen excipiant, atque in eo jus transigendi concedant, hujusmodi tamen sententia mihi non probatur, & tutius etiam est, inhærere regulæ, de criminibus non capitalibus modo propositæ, quamdiu exceptio certis atque perspicuis argumentis demonstrari nequit.

§. LII. Sequuntur, juxta ordinem supra propositum, ea maleficia, quæ olim apud *Romanos extraordinaria* appellata fuerunt, in quibus ex ratione, paulo ante relata, *transactiones* etiam prohibitæ sunt, arg. *l. 7. §. 7. & §. 14. item l. 27. §. 4. ff. de Pact.* Ubi tamen quoad *Senatusconsultum Turpillianum* differentia est observanda inter *crimina publica*, in specie ita dicta, hæctenus quoad præsentem materiam explicata, & inter *extraordinaria crimina*. Nam is, qui desistit ab accusatione *criminis publici*, in *Senatusconsultum Turpillianum* incidit, is vero, qui desistit a persecutione *criminis extraordinarii*, quod alii objecerat, extra ordinem coercetur, sic ut poenam *Senatusconsulti* non incurrat, *l. 7. §. 1. ff. ad SCt. Turpil.*

§. LIII. Præter crimina, secundum distinctionem in præcedentibus §. §. relatam, nullæ aliæ causæ controversæ Jure Civili a *transactione* excipiuntur; nam de alimentis futuris, ultima voluntate relictis, non est simpliciter interdicta *transactio*, sed solummodo cavetur, eam, non nisi *Prætoris* cognitione, & decreto interveniente, celebrandam esse, *l. 8. pr. & §§. seqq. ff. h. r.*

§. LIV.

§. LIV. Doctores etiam tradunt, prohibitam esse *trans-
actionem* super causis controversis, quarum tenor nondum
est cognitus. Sed id mihi non arridet, nam invenio, certo
fundamento hanc sententiam carere, atque male intelle-
ctam *l. 6. ff. h. t.* illi causam dedisse; quod autem hic com-
munis error non debeat jus facere, facile intelligitur ex iis,
quæ *Cajus* auctor dictæ *l. 6. eodem lib. 17. ad Edictum pro-
vinciale* scripsit, & a Compilatoribus *Pandectarum* ad titu-
lum *testam. quemadm. aperiant. inspici. & describ.* relata fue-
runt. Verba ibidem in *l. 1. pr. & §. 1. dict. tit.* sequentia
occurrunt: *Omni*bus, quicunque desiderant, tabulas testa-
menti inspiciere, vel etiam describere, despiciendi, describendi-
que potestatem facturum se *Prator* pollicetur. Quod vel suo
vel alieno nomine desideranti tribuere cum manifestum est.
Ratio autem hujus *Edicti* manifesta est. Neque enim sine ju-
dice transigi, neque apud judicem exquiri veritas de his con-
troversis, quæ ex testamento profiscerentur, aliter potest,
quam inspectis cognitisque verbis testamenti. Eadem verba,
in §. 1. dictæ *l.* proposita, leguntur etiam in *cit. l. 6. ff. h. t.*
Ubi satis superque apparet, *Cajum* in *cit. l. 1. ff. testam.
quemadm. aperiant.* hautquaquam voluisse probare, quod
transactio, super controversiis testamentorum, nondum in-
spectis tabulis illorum, inita, sit invalida, seu prohibita;
nihil vero amplius *Cajo* ibidem propositum fuit, quam ut
rationem redderet, quare omnibus desiderantibus tabulas
testamenti inspiciere, vel etiam describere, despiciendi de-
scribendique potestatem facturum se *Prator* polliceatur. Et
cum dictus *JCtus* hujus *Edicti*, seu juris *Pratorii* in *cit. l. 1.
§. 1.* rationem dederit, hinc non conveniebat, eam ratio-
nem extra propositam materiam intelligere, eamque ita
extendere, ut nova exinde lex, quæ dictam prohiberet
transactionem, fieret. Huic accedit, quod in *cit. l. 6. ff.
h. t.* atque in *l. 1. ff. testam. quemadm. aper.* verbum *transi-
gere*

gere fumatur improprie, de compositione rei certæ, & non amplius controversiæ; si enim super relatis controversiis non ante transigi potest, quam apud judicem veritas, inspectis tabulis testamentorum, exquisita fuerit, hinc sequitur, post exploratam veritatem ex dictis tabulis rem claram atque certam redditam fuisse, ut proinde nulla amplius controversia, seu res dubia remanserit.

§. LV. Porro reperiuntur, qui scribunt, illicitam esse *transactionem*, super lite, in suprema Curia pendente, absque hujus Curiae consensu factam. Vid. *Papon. de Arrest. l. 6. r. 3. arr. 6. 7. 8. & Christin. vol. 2. decis. 96. num. 2.* Sed hæc sententia & Juri Romano, & praxi repugnat; erubescendum autem erat, in ejusmodi rebus sine lege loqui, atque *transactiones* dicto modo restringere.

§. LVI. Pari ratione non est admittenda sententia illorum Doctorum, qui existimant, instrumenta *guarentigiata transactioni* non subjacere. Et quamvis ea, quæ ad indolem instrumentorum *guarentigiatorum* pertinent, in tit. *de fide instrum.* commodè explicari queant, decisioni tamen præsentis quæstionis maxime inserviet, rectè intellexisse veram horum instrumentorum indolem, præprimis cum hac in re communis Jctorum doctrina mihi non placeat. De effectu, qui talibus instrumentis tribuitur, inter omnes Doctores res satis est expedita, quod nimirum exinde parata oriatur executio. Et cum Jure Romano in omnibus instrumentis ordinarius procedendi modus servandus sit, hinc constat, hujusmodi instrumenta dicto Jure incognita fuisse. Pro certo autem habeo, illa primos suos natales debere *Italibus*, prout apparet ex Jure *Feudali 2. F. 34. §. si autem inter pares duos.* Ubi *guarentizare* est firmitatem dare, vel confirmare, seu approbare possessionem. Quæ omnia clare elucescunt ex iis, quæ *Johannes Bolognetus Jctus Italianus* ad *l. 2. ff. de verbor. oblig.* retulit, hisce verbis:

o^ctava colligitur conclusio ex dictis Bartoli, quod inolevit consuetudo per Italiam, ut instrumenta guarentigiata mittantur executioni, quid autem sit guarentigia declarat etiam Jason hic dicens quod est quaedam firmitas, quæ virtute statuti conceditur instrumentis, nam guarentare dicitur esse firmitatem dare, seu guarentigiare. In definiendo instrumento guarentigiato ad statuta, quæ dicto instrumento vim paratæ executionis tribuunt, respiciendum erit. Ubi observandum, quod in plerisque locis Italiae variis statutis vis paratæ executionis tributa fuerit illis duntaxat instrumentis, ceu *guarentigiatis*, quæ facta erant a Notario jubente, ut ea, quæ in instrumento scripta sunt, observentur. Hujusmodi instrumentum, præceptum Notarii de solvendo comprehendens, apud nos quidem incognitum est, sed in Italia frequentem habuit usum, docente Bologneto ad dict. l. 2. qui ibidem, post varias guarentigia formas expositas, sequentia verba scripsit: *tertia etiam planior datur forma, ut postquam Notarius scripsit, eum promississe solvere, interrogat an sit debitor, & ille confitetur ei tanquam Judici, qui postea sciens in confesum nullas esse partes, nisi in condemnando, condemnat eum solvere per suam sententiam, quæ transit in rem judicatam, quoniam ab ea non appellatur, & cum sit scripta in instrumento, dicitur habere vim sententia, ideo ex forma statuti mittitur executioni instrumentum, sicut si sententia lata fuisset ab ordinario, & istis tribus modis utitur quasi tota Italia per varia statuta.* Sed heic non est existimandum, ad instrumenta guarentigiata Notarii auctoritatem ubique necessariam fuisse, nam in Regno Neapolitano, ubi Notarii dictam jurisdictionem inter partes non habent, illud guarentigiatum dicebatur instrumentum, in quo debitor juraverat se soluturum, tradente eodem Bologneto cit. loc. num. 222. ubi etiam de Regno Sicilia refert, ibidem ad instrumentum guarentigiatum requiri, ut
decem

decem anni ab eo tempore, quo illud scriptum fuit, non effluxerint, & præterea illo describatur obligatio expressa, inducens præsentem petitionem. In Ducatu *Burgundia*, referente *Barthol. Chassaneo ad consuetudines illius Ducatus tit. de Redit. vend. §. 3. ad verba: quand ils sont mis hors de la puissance num. 2. pag. 964.* instrumentum *guarentigiatum* appellatur, in quo contrahentes se submitunt coercitioni jurisdictionis Cancellariæ contractuum, vi sigilli Cancellariæ in instrumento appositi. In *Judicio Camerali* illud dicitur instrumentum *guarentigiatum*, in quo prægnantes sunt clausulæ, quibus creditori, non solvente debitore, potestas conceditur, vel 1. statim bona debitoris via executiva, absque ordinario processu, in *Judicio Camerali* persequendi, vel 2. bona debitoris persequendi, jure, vel injuria. Prior clausula his verbis exprimitur: *Die execution ohne einige ordentliche rechtfertigung und process anzustellen; posterior vero hoc modo concipitur: daß er debitor in unverhoffeten mißzahlungsfall dem Gläubiger freye Macht und Gewalt gebe / seines gefallens zu verfahren / und sich an den Pfänden oder Büthern mit oder ohne Recht bezahlet zu machen.* Ubi hæc verba: *ohne Recht* instrumento vim paratæ executionis tribuunt, prout disertis verbis sancitum est in *Recess. Deputat. de anno 1600. §. Ob auch auff obligationes &c. 31. & seq. Conf. Concept. Ordin. Cam. part. 2. tit. 25. §. Wann in obligationen s. & seq.* In *Saxonia* omne instrumentum liquidum est *guarentigiatum*, & proinde paratam executionem producit, tradente *Carpzovio in Proc. tit. 1. art. 3. num. 11.* Apud *Clivienses, & Marcanos* vi *Constitutionis*, latæ, anno 1695. die 16. Decemb. §. 17. omne instrumentum illæsum est *guarentigiatum*, sic ut nullæ exceptiones, altiore indaginem requirentes, illi opponi queant. Verba dictæ *Ordinat.* hæc sunt: *Ferner wollen Wir / daß in denen obligationibus,*

gationibus, welche nach publication dieses Edicti aufgegeben werden / es so in judicando gehalten werde / daß wan instrumenta illæsa produciret / und solutio in continenti nicht erwiesen wird / alsdan von dem debitore das in obligatione begriffene quantum so fort ohne annehmung weiterer außflüchte deponiret / das depositum aber dem creditori erga sufficientem cautionem de restituendo in casum succumbentiæ aufgesolget werde. Conf. quoque *Resolutio Clivo-Marc. de anno 1690. die 18. Nov. §. 5. vers. finden & vers. es lassen.* Ubi tamen requiritur, ut instrumentum contineat debitum præsens, & liquidum, quod in omnibus statutis, atque sanctionibus, de instrumentis *guarentigiatis* disponentibus, observari debet, utcunque in illis nominatim debiti puri atque liquidi mentio non fiat. Hoc jus, quo apud nos instrumenta *illæsa* gaudent parata executione, vocari solet **das Nantissement-Recht** / a vocabulo *Gallico*, latine editionem, seu exhibitionem, vel traditionem rei significante, nam hoc casu debitor statim ad traditionem, vel exhibitionem rei debitæ compellendus est. Cum itaque in definiendis instrumentis *guarentigiatis* ad varia statuta, vim paratæ executionis ejusmodi instrumentis tribuentia, respiciendum sit, hinc intelligitur, frustra laborari de generali & perpetua horum instrumentorum definitione, nam satis certum, & paulo ante traditum est, talia instrumenta ex *Jure Civili* paratam executionem non habere, sed ex statutis eam qualitatem demum accipere, ut proinde in illis provinciis, ubi ejusmodi statuta deficiunt, *Juri Civili* inhærendum, & in omnibus indistincte instrumentis modus procedendi ordinarius atque solennis servandus sit. Hujusmodi autem statuto extante, ad verba illius recurrendum, atque observandum est, quænam requisita dictis instrumentis præscribantur, hoc nimirum fine, ut judex viam paratæ executionis inire queat, quod

Bologne.

Bolognetus ad cit. l. 2. num. 223. quoque monuit. Qua in re tamen cavendum est, ne sequamur illos Doctores, qui, in formanda generali instrumentorum *guarentigiatorum* definitione, vel ad statuta illarum provinciarum, in quibus vivunt, respexerunt, vel requisita, juxta statuta *Italiae*, vel aliorum locorum in instrumentis *guarentigiatis* necessaria, ex *Italis* aliisque JCtis incaute descripserunt, vel denique in thesi instrumenta *guarentigiata* definiverunt, quæ tamen in hypothese, juxta jura illorum locorum, in quibus vis paratæ executionis instrumentis conceditur, definienda erant. Sic *Lauterbachius in Compendio ad tit. ff. de fide instrum. pag. 429.* ea instrumenta *guarentigiata* esse dixit, quæ continent jussum Judicis, vel Notarii, ut in continenti promissa adimpleantur. Sed talis jussus Notarii, seu Judicis ex statutis quidem *Italiae*, paulo ante relatis, ad instrumenta *guarentigiata* requirebatur; in *Germania* vero ejusmodi jussum ad essentiam horum instrumentorum pertinere, probari nequit. Alii clausulas executivas, v. g. *mit oder ohne Recht* / ad essentiam talium instrumentorum necessarias esse, arbitrantur, ut *Rodingius in Pand. Cam. lib. 1. tit. 12. §. 85.* quæ sententia in specie quidem in loco, ubi statutum ad essentiam instrumentorum *guarentigiatorum* dictas clausulas exigit, vera, hautquaquam vero in genere admittenda est. *Stryckius in notis ad Lauterbach. cit. loc.* ea instrumenta *guarentigiata* appellavit, quæ plenam securitatem continent, & quibus nulla opponi potest exceptio. At ita ab effectu, & a posteriori duntaxat hæc instrumenta describuntur, ex quibus nondum intelligitur indoles talium instrumentorum, quæ plenam securitatem tribuunt, quibusque nulla opponi potest exceptio.

§. LVII. An autem instrumenta *guarentigiata* id etiam efficiant, ut super illis *transactiones* celebrari nequeant, jam videndum est. Ubi observari debet, ad indolem ho-

rum instrumentorum non pertinere, ut nullæ prorsus exceptiones illis opponi queant, eas enim contra illa locum habere, existimo, quæ in continenti probari possunt, sic ut multi admittant exceptiones usurarias, non numeratæ pecuniæ, rei non traditæ, aliasque, de quibus egit *Bartholom. Chassan. ad Consuetud. Burgund. cit. loc. tit. de Reditib. vend. §. 3. num. ii. seqq. pag. 866.* Quando itaque per tales exceptiones fides instrumentorum *guarentigiatorum* in dubium vocari potest, hinc planum etiam fieri arbitror, de illis valide transigi posse, quippe cum ejusmodi casu res dubia, & per consequens ad transigendum habilis sit.

§. LVIII. Superest, ut proponamus causas, Jure Canonico a *transactione* exceptas. Tales sunt controversiæ matrimoniales, *cap. fin. X. h. t.* quod intelligi debet de tali casu, quo conjuges per *transactionem* intendunt, a matrimonio, ceu quod secundum primævam illius institutionem est indissolubile, discedere. Et quamvis matrimonium ex causis adulterii, & malitiôsæ desertionis, secundum Jus divinum, dissolvi queat, hujusmodi tamen dissolutionis causæ non erant permittendæ privato conjugum transigentium arbitrio. Ut proinde nullo casu contra matrimonium *transactio* concedatur.

§. LIX. Sequitur effectus *transactionis*, qui vel est *generalis*, vel *specialis*.

§. LX. Generalis est, qui in quavis *transactione* obtinet, quo pertinet, quod illa controversiis & litibus finem imponat, novationemque inducat, non quidem extinctivam, sed cumulativam, sic ut ad priorem actionem, disertis verbis non extinctam, redire non liceat, neque etiam ex capite poenitentia rescindi queat, *l. quamvis C. h. t.* Cui non contrariatur *cap. contingit. 3. X. h. t.* ubi Pontifex *Dulmensi Episcopo* ita rescribit: *unde quia nos consulere voluisti, tibi respondemus, quod si Abbas vel Prior a Capitulo suo*

suo de ratihabitione literas habuerit, transactionem, quam fecit (si fuerit aliquot annis servata) Capitulum, ac si consenserit in eam, non poterit revocare. Quamvis autem multis visum fuerit, ex hujus *cap.* ultimis verbis delendam esse particulam *non*, alio tamen modo hunc textum explicare possumus, dicendum enim est, illa verba in *cit. cap. si fuerit aliquot annis servata*, non inferre, transigentibus tempus aliquod ad poenitendum dari; sed ideo in eo textu lapsus temporis exigitur, quoniam Capitulum in *transactio- nem* non consenserat, & literæ ratihabitionis missæ plenam fidem *transactionis* non faciebant, sic ut Capitulum non teneretur *transactio*ni stare, nisi aliquod tempus excessisset, docente *Gonzal. Tel. ad c. 1. X. h. t. num. 13.*

§. LXI. Porro cum *transactio* tantam habeat authoritatem, ut rei judicatæ, atque juramento comparetur, *l. 2. & l. 31. ff. de jurejur. l. non minorem 20. C. h. t.* hinc sequitur, eam sub prætextu instrumentorum, postea repertorum, rescindi non posse, *l. 19. & l. 29. C. h. t.* Quod tamen in causis pupillorum, & Reipublicæ aliter se habet, per *l. 35. ff. de re jud. & l. ult. C. si adversus transact.*

§. LXII. Rescindi tamen potest *transactio*, 1. ex falsis instrumentis facta, *l. pen. C. h. t.* 2. inani litis terrore per manifestam calumniam expressa, *l. 65. §. 2. ff. de Condict. indeb. l. 8. §. 20. ff. h. t.* 3. propter errorem calculi, nisi super hoc errore transactum sit, *l. un. C. de error. calc.* 4. propter dolum, sic ut per contractum bonæ fidei, v. g. permutationem facta, ipso jure sit nulla, per conventionem autem stricti juris celebrata exceptione infirmari debeat. Et 5. ob læsionem ultra dimidium, per *l. 2. C. de Rescind. vend.* Cui 1. non obstat, quod *transactio* rei judicatæ, & juramento æquiparetur, nam omne simile est etiam dissimile, & hujusmodi comparisonem per omnia non procedere, ex collatione *transactionis*, & rei judicatæ, item
juris-

jurisjurandi satis cognoscitur. Neque 2. adversatur, propter instrumenta, noviter reperta, *transactionem* rescindi non posse, hoc enim intelligo de illo casu, quo nimirum ex instrumentis, postea repertis, læsio ultra dimidium probari nequit. Si vero talia instrumenta, postea producta, læsionem ultra dimidium ostendant, tum non dubito, quin *transactio* rescindi possit; nam quod 3. dissentientes dicunt, in *transactione*, ceu quæ fit de re dubia, veram & certam æstimationem cognosci non posse, id admitti nequit, cum satis constet, dubium post initam *transactionem*, vel ex instrumentis, postea repertis, vel alia investigatione resolvi, & proinde læsionem, ejusque quantitatem definiri posse; nam quando Judex, non facta *transactione*, litem per sententiam accurate definire valet, nihil etiam impedimento est, quo minus, *transactione* inita, accurata & justa litis decisio fieri, & per consequens vera & certa æstimatio investigari possit. Neque etiam 4. dissentientes juvat, quod pecunia, quæ *transactionis* causa solvitur, non detur tanquam in præteritum debita, sed ob causam futuram, ut aliquid sequatur, *l. nec intentio 23. C. h. t.* & quod satis abundeque magna causa sit, cur detur, ut nimirum a lite discedatur; nam respondeo per instantiam: pecunia, quæ ex contractu innominato, v. g. permutatione, solvitur, non datur tanquam in præteritum debita, sed ob causam futuram, ut aliquid sequatur. Sed exinde non est inferendum, in eo contractu remedio *l. 2. C. de rescind. vend.*, propter læsionem ultra dimidium, non esse locum. Sed 5. graviter obstare videtur *l. Lucius Titius 78. §. ult. ff. ad SCtum Trebell.* ubi *Scævola* casum proponit, quo reperta sunt instrumenta, ex quibus apparuit, quadruplo amplius in hereditate fuisse, quam heres fiduciarius ex causa fideicommissi restituerat; & tamen negat, si *transactio* intervenierit, amplius fideicommissi nomine peti posse. Responsiones

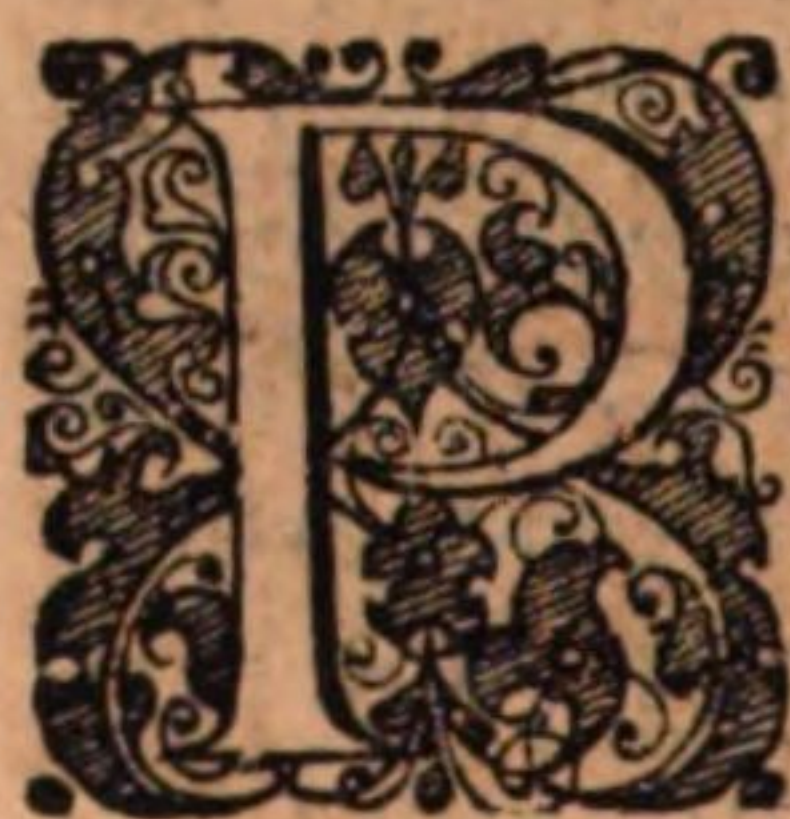
fiones, quibus ad hanc *l.* communiter Doctores utuntur, mihi non arrident, neque etiam causam video, quare cum *Struvio in Evolut. h. t. th. ult.* singulare quid statuendum sit in fideicommissis, seu pactis, & *transactionibus*, inter heredem fiduciarium & fideicommissarium initis; utcunque *Struvius* magno labore *dicto loc.* id egerit, ut in *trans- actione*, super fideicommisso inter dictas personas inita, exceptionem aliquam a regula defenderet. Ego vero regulæ in hoc quoque casu inhæreo, sed inter jus antiquum & novum distinguo; nam cum statuitur, *transactionem*, em- tionem venditionem, vel aliam conventionem propter læ- sionem ultra dimidium ex *l. 2. C. de rescind. vend.* rescindi posse, eo ipso satis significatur, ante hanc *l. 2. C. de rescind. vend.* vel ante tempora *Dioclet. & Maxim.* Imperatorum, ceu auctorum illius *l.* hoc jus, quo negotium aliquod pro- pter læsionem ultra dimidium rescinditur, nondum obti- nuisse. Et quando hac ratione omnes leges, ante dictam *l. 2.* latæ, de jure antiquo sunt intelligendæ, hinc non am- plius laborandum est circa resolutionem dicti textus in *l. 78. §. ult. ff. ad Sct. Trebell.*

§. LXIII. Specialis *transactionis* effectus est, qui tan- tummodo obtinet in *transactione*, jurejurando firmata. Ubi non satis expeditum est, quid judicandum sit de jurejuran- do, *transactioni* rei certæ, vel judicatæ adjecto. Et quam- vis huic tanta efficacia tribuatur, ut illo *transactio* alias in- valida confirmetur, ego tamen hac in re distinguendum esse puto inter Jus Civile, & Canonicum. Jure Civili ju- ramentum *transactioni* novam qualitatem non tribuit, & proinde, si *transactio* nulla est, jusjurandum illi adjectum efficere nequit, ut ea valida fiat. Jure autem Canonico hoc jusjurandum dicto casu servandum est, cum sine dispendio salutis servari queat. Præterea ad effectum juratæ *trans- actionis* referri debet, quod is, qui talem *transactionem* vio- lat,

lat, si est major 25. annis, 1. infamiam incurrat, 2. jus agendi ex illa *transactio*ne amittat, 3. poenam promissam præstet, & 4. accepta restituat, *l. 41. C. h. t.*

LIB. III. TIT. I. DE POSTULANDO.

§. I.

Ostquam explicata fuit *actionis editio*, *simpliciter*, seu *absolute* sumpta, jam flagitante ordine, in §. 2. *tit. de Edend.* proposito, agendum est de *relata* illius consideratione, hoc est de iis, quibus hoc *negotium* committitur.

§. II. Hac occasione in genere agendum est de *negotio*, ejusque indole. Ubi sciendum est, quod *negotium* vel *strictè* sumatur, vel *late*.

§. III. *Negotium*, *strictè* dictum, refertur tantummodo ad actus judiciales.

§. IV. Estque duplex, vel *postulatio*, vel *procuratio*.

§. V. *Postulatio* nihil aliud est, quam *petitio* quædam, apud eum, qui *jurisdictioni* præest, facta, *l. 2. §. 2. ff. h. t.* Dico *petitio*; nam *postulare* in genere nihil aliud est, quam petere, & poscere, seu desiderium aliquod proponere, *l. 32. ff. de adopt. l. 9. §. observare ff. de offic. Procons.* Hinc in *Jure Canonico* *postulatio* significat supplicem petitionem, de admittenda quadam persona ad dignitatem Ecclesiasticam, quæ alias ob defectum canonicum eligi non poterat. Sed hæc *petitio* in præsentī *tit.* restringitur ad judicia, imo tantummodo ad ea, quæ in *jure* proponebantur, ut proinde *Ulpianus* in *l. 1. §. 2. ff. h. t. postulationem* descripserit, quod
fit

fit desiderium suum, vel amici sui, in *jure*, apud eum, qui jurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. Jure autem *Romano* hæc *postulatio* fiebat in *jure*, hoc est apud Magistratum, pro tribunali sedentem, docente eodem *Ulpiano* in *l. 4. §. 8. ff. de damn. inf.* sequentibus verbis: *postulare autem proprie hoc dicimus, pro tribunali petere, non alibi.* Ut proinde id, quod ex *l. 1. §. 6. h. r.* colligimus, *postulationes* factas etiam fuisse apud *Judices pedaneos*, *improprie* tantummodo sit intelligendum: nam *proprie* actor postulabat, quando formulam actionis desiderabat, reus vero postulare dicebatur, petendo exceptionem, quando nimirum petebat, ut *Prætor* formulæ, quam *Judici pedaneo* præscribebat, exceptionem etiam infereret, quem morem *Cicero* respexit, quando *de Orat.* ita ait: *postulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur.*

§. VI. Qui pro aliis postulant, dicuntur *Advocati*, ideo, quoniam in consilium advocantur. Vid. *tit. C. de advoc. divers. jud.* item *Oratores*, quia causas perorant, *l. si quis 9. in fin. C. de advoc. diversorum Judicum*, nec non *Patroni*, a patrocinio, quod clientibus suis præstant, *l. properandum 13. §. illo proculdubio, 9. l. rem non novam 14. §. 1. C. de Judic. & togati*, quoniam, *toga* amicti, incedebant in causarum peroratione, *l. ne quis 3. l. quicquid 5. l. cum advocatio 8. l. si quis de togatis 9. C. de advocat. divers. Judic.* Vid. *Plinius lib. 1. ep. ad Minut.* ubi ait: *Officio togæ virilis interfui; ille me in advectionem rogavit.* Et quoniam causas dicunt, hinc *Causidici* quoque vocantur in *l. quisquis C. de postul. l. 2. & fin. C. de advoc. divers. Jud. l. 1. ff. de Orig. Jur.* Imo non tantum *Advocati* Jure Romano *Causidici* dicti fuerunt, verum etiam *Apollini* hujusmodi nomen *Causidici* inditum fuit, propterea quod is singulis diebus inter litigantes jus diceret; *Martialis* enim *lib. 2. epigr. 64.* ait:

- - - - *Marsya caussidicus.*

Nam *Marsyas* erat apud Romanos statua in foro. Et ut id perfectius intelligatur, sciendum est, quod *Roma* in foro *Augusti*, ubi causæ agebantur, statua eburnea *Apollinis* fuerit, de qua *Plin. lib. 7. cap. 53.* Ut proinde *Juvenalis Apollinem* juris peritum dixerit, *Satyr. 1. vers. 127. & seq.*

Ipsæ dies pulcro distinguitur ordine rerum:

Sportula, deinde forum, jurisque peritus Apollo.

Quo etiam pertinet *Horatii* locus *Satyr. 9. lib. 1. Serm.*

- - - - *Sic me servavit Apollo.*

§. VII. Laudabile *Advocatorum* munus his verbis descripserunt Imperatores *Leo & Anthemius* in l. 14. C. de *Advocat. diversor. Judiciorum*: *Advocati*, qui dirimunt ambigua fata causarum, suæque defensionis viribus in rebus sæpe publicis ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quam si præliis atque vulneribus patriam parentesque salvarent. Nec enim solos nostro Imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam *Advocatos*: militant namque causarum Patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt. Mali vero *Advocati*, rabulæ scilicet forenses, hujus laudis nullum habent participium. Et si hi quoque dictam l. 14. C. de *Advocat. diversor. Judiciorum* sibi applicare velint, per me id fieri licebit, dummodo sequentem in modum verba illius legant: *Advocati*, qui protrahunt certa fata causarum, suæque nequitia viribus in rebus sæpe publicis ac privatis bene ordinata, & reparata destruunt, fatigata prorsus pervertunt, non minus nocent humano generi, quam si furtis, atque vulneribus patriam parentesque devastarent. Nec enim solos contra imperium nostrum militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam *advocatos*, militant namque causarum patroni, qui malevola vocis confisi munimi-

ne spem, vitam, & posteros destruunt. Tales *Advocati* etymologiam cum veris, & bonis *Advocatis* communem habent, sic ut etiam a voce *ad*, & *vocare* dicantur, sed alio sensu; nam boni, piique *Advocati* a clientibus vocantur, ut in bona causa patrocinium præstent; mali vero, & impii *Advocati* alios, quibuscunque artibus, & technis, ad se vocant, proprii commodi causa, eo nimirum fine, ut eos pecunia emungant, & cum horum damno meliorem suam conditionem efficiant. Hujusmodi rabulæ forenses jura cauponantur, & linguas, manus, imo ipsas animas venales gerunt, dum leges pro arbitrio detorquent, & suis pravis artibus, ut alia taceam, efficiunt, ut lites immortales fiant, nullusque exitus detur.

§. VIII. Dividuntur *Advocati* in *privatos*, & *publicos*.

§. IX. *Advocati privati* dicuntur, qui in causis privatorum patrocinium præstant.

§. X. Suntque vel *ordinarii*, vel *extraordinarii*.

§. XI. *Ordinarii* appellantur, qui intra numerum *Advocatorum* sunt recepti, & matriculæ inserti.

§. XII. *Extraordinarii* sunt, qui matriculæ non sunt inserti. Hujusmodi *extraordinarii Advocati* in Provinciis, Serenissimo, & Potentissimo Regi Borussiae subjectis, non amplius dantur, sed omnes *Advocati* ibi sunt *ordinarii*, sic ut in singulis provinciis, & judiciis certus eorum sit numerus, & proinde aliis, intra illum numerum non constitutis, hautquaquam sit permissum, litigantibus patrocinium præstare, prout in *Universali Ordinatione*, anno 1713. die 21. Junii sancita, §. *Soll der numerus &c.* 60. cautum fuit. Et cum postea peculiari *Edicto*, anno 1714. die 1. Octob. lato, Professoribus Juris clementissime concessum fuerit, in propriis suis causis desideria in judiciis proponere, hinc id argumento est, aliis Doctoribus Juris, vel Jureconsultis, qui intra numerum *Advocatorum ordinariorum* non sunt, id non licere.

§. XIII. *Advocati publici* sunt, qui in causis publicis patrocinium suscipiunt.

§. XIV. Suntque vel *Fisci*, vel *Principum Advocati*.

§. XV. *Advocati Fisci* dicuntur, qui in causis fiscalibus patrocinium præstant. *Principum* autem *Advocati*, qui in *Principum* causis non fiscalibus postulant.

§. XVI. Quamvis vero permissum sit Judici, in processu inquisitionis adversus reum *Advocatum fisci* constituere, id tamen ad necessitatem trahendum non est, neque existimari debet, inquisitionem absque tali *Advocato* absolvi non posse; cum enim Judex in processu inquisitionis adversus reum ex officio procedat, hinc ipse articulos inquisitionales, & probatoriales formare potest, sic ut ad hanc rem ope *Advocati fisci* non indigeat. Solent tamen in supremis Provinciarum Judiciis publice *Advocati fisci* constitui, prout de *Camerali Judicio* satis certum est. Vid. *Blum. in Proc. Cam. tit. 8. & Roding. in Pandect. Cameral. lib. 4. tit. 4. §. 1. & seqq.*

§. XVII. *Habilitas Advocatorum* cognosci potest ex iis, quæ de inhabilitate eorum legibus sancita sunt; qui enim non prohibentur, habiles sunt. Prohibentur autem alii *simpliciter*, alii *secundum quid*.

§. XVIII. *Simpliciter* prohibentur, vel *jure*, vel a *Magistratu*, seu *Judice*.

§. XIX. *Jure* aliqui prohibentur, vel *Jure Romano*, vel *Germanico*.

§. XX. *Jus Romanum* hac in re vel est *Prætorium*, vel *Civile*.

§. XXI. *Jure Prætorio* à jure postulandi arcentur 1. propter læsam existimationem, infamia juris laborantes, *l. 1. §. 8. ff. h. t.* 2. propter corporis vitium, surdi, *l. 1. §. 3. ff. h. t.* & cœci, *l. 1. §. 5. eod.* hi enim insignia Magistratuum *Romanorum*, ut latum clavum, togam prætextam, sellam curulem,

curulem, fascesque videre non poterant, & proinde Magistratibus debitam reverentiam non præstabant. In propria tamen causa, & suorum coeci admittuntur, *l. 1. §. fin. ff. h. t.* Et cum ratio supra proposita in Magistratibus inferioribus cesset, hinc Jure *Romano* coeci apud illos postulare poterant, & nunc etiam in superioribus Judiciis possunt, quippe cum in illis dicta insignia, quibus Magistratus *Romani* usi fuerunt, non obtineant. 3. Prohibentur propter ætatem, minores 17. annis, *l. 1. §. 3. h. t.* sic ut completo decimo septimo ætatis anno hæc licentia tantummodo competat, *§. fin. l. quib. ex caus. manum. non lic.* nam eo tempore togam virilem habebant, & hac induti, solenni ritu in forum deducti, tyrocinium causarum agendarum incipiebant. Hodiernis quoque temporibus hæc dispositio Juris *Romani* in locis, ubi aliud sancitum non est, observari debet, sic ut in *Camera* idem quoque obtineat, nam nusquam invenio, ibidem majorem ætatem in recipiendis *Advocatis* requiri. Et quamvis multi hodie minorem 25. annis a jure postulandi repellendum esse, existiment, ideo, quod ejusmodi minores non habent legitimam personam standi in judicio, *l. 12. C. de procurat.* ego tamen puto, Juris *Civilis* auctoritatem in foro tantisper observandam esse, donec ostendatur, eam, contraria lege, vel consuetudine, explosam esse. Nam in *Advocato*, uti in *Procuratore*, non exigitur, ut is legitimam personam standi in judicio habeat. Tandem 4. hoc *Prætoris Edicto* prohibentur ob sexum foeminae, *l. 1. §. 5. ff. h. t.* Erat enim apud *Romanos* *Carfania* improbissima mulier, quæ pro aliis postulabat, & hoc modo sexus verecundiam egrediebatur; nam mulieres *Romanæ*, quamvis aptæ essent ad munera virilia, iis tamen obeundis malitiose abuti solebant, & parim etiam sexus verecundiam facillime prostituebant. Sed an hodie foeminae pro aliis postulare possunt? Non puto, melius

melius enim est, in hac quoque re *Juris Romani* dispositioni inhærere, quod etiam in *Camera* observatur.

§. XXII. Jure *Civili* prohibentur 1. milites, arg. *l. 32. C. locat.* 2. emolumenta certæ partis litis poscentes, *l. 5. C. h. t.* 3. qui non sunt Christiani, *l. fin. C. h. t.* 4. imperiti juris, *l. 2. C. h. t.*

§. XXIII. Jure *Germanico* prohibentur 1. qui non profitentur religionem *Reformatam*, aut *Lutheranam*, aut *Catholicam*, *Ord. Cam. part. 1. tit. 18. Recess. Imp. de anno 1654.*

§. Doch sollen dabey 22. 2. nati ex illegitimo matrimonio, *Ordinat. Cam. cit. loc.* 3. qui non sunt Nobiles, Doctores, vel Licentiati, promoti in Academia aliqua ab Imperatore confirmata, utcunque hodie Imperio *Romano-Germanico* non amplius subjecta. *Ordinat. Cam. part. 1. tit. 18. Recess. Imp. de anno 1654.* §. Sintemahl aber 28. in fin.

§. XXIV. A Magistratu ab hoc jure postulandi arcen-
tur illi, quibus per sententiam advocacionibus interdictum
est, *l. 8. ff. h. t.* utcunque his permissum sit, extra judi-
cium partibus litigantibus consulere.

§. XXV. Secundum quid postulare prohibentur 1. De-
curiones contra civitatem, *l. pen. §. 1. & l. fin. ff. h. t. &*
2. Clerici contra Ecclesiam, *c. 1. & 3. X. de Postul.*

§. XXVI. Cæteri, non prohibiti, ad hoc munus admit-
tuntur. Et hinc 1. permissum est Judici, postquam sen-
tentiam tulit, contra illum, qui appellavit, patrocinium
præstare, 2. jure quis in causa criminali contra accusatum,
vel inquisitum causam agit, *Tob. Grantz de defens. inquisit. cap. 4. memb. 1. sect. 2. pag. m. 122. num. 145. Oldekop. in Ob- servat. Crim. tit. 1. Observat. 12. num. 1. & seqq. &* 3. filius quoque in illis causis, in quibus pater est Judex, *Advoca- tus* esse potest, sic ut propterea pater tanquam suspectus judex recusari nequeat, *Lambert. Goris in adversariis tr. 3. p. 1. c. 6.* Ubi etiam addit, hoc usu ita observari. Et quam-

vis eum casum excipiat, quo liquido constat de nimia patris erga filium affectione, hoc tamen de cordatis Judicibus regulariter non est præsumendum, quippe cum juramentum præstiterint, & non sit causa filii, sed aliena, cui filius tantum patrocinium præstat. In Ducatu tamen *Cli- viensi*, & Comitatu *Marcano* exceptio, Judici circa personam *Advocati*, cognatione, vel affinitate ipsi juncti, opposita, efficit, ut Judex munere judicandi in tali causa abstinere debeat; quod non solum in *Recess. provinc. de anno 1666. & 1668. in Resolut. ad gravam.* vel potius *ad petit. 14.* verum etiam in *Recessu provinc. de anno 1671. die 6. Novemb. in Resolut. ad petit. II.* cautum fuit. Hujus posterioris *Resolutionis* verba hæc sunt: *Es sollen so wol die Schwieger- Vätter in Sachen darinnen ihre Endamme advociren / als die recht Natürliche in Sachen / da ihre Söhne advociren / kein votum führen / sondern aufstehen / und wan ein ander Advocat die Schrift ganz oder zum theil aufgesetzt / derselbe ab Advocato subscribente bey einer arbitrari Straff benennet werden.*

§. XXVII. *Officium Advocati* duplex est, aliud in receptione, aliud post eam in ipso munere observandum.

§. XXVIII. In receptione Jure quidem *Romano* nulla peculiaris observatio occurrit, sed secundum *Jus Camerale* sciendum est, quod hæc receptio a Judice, & Assessori- bus, extra consuetas Senatuum horas, in pleno consilio fiat, sic ut thema aliquod practicum, secundum seriem pro- cessus *Cameralis* elaborandum, *Advocato* præscribatur, &, hoc rite peracto, juramentum ab eo præstetur. Vid. *Com- mune Decretum Camer. de anno 1672. die 30. Sept. & Concept. Ord. Cam. part. I. tit. 76.*

§. XXIX. *Officium*, ab *Advocato* in ipso munere ob- servandum, pro varietate Judiciorum variat. Id, quod ad *Cameralem* praxin hac in re pertinet, exposuit *Blumius in*

Process. Cam. tit. 9. §. 10. & seqq. In universum autem officium *Advocati* vel ipsam causam, in qua patrocinium præstatur, vel modum, causam illam in Judicio tractandi, concernit.

§. XXX. Officium, respectu ipsius causæ observandum, ad justitiam illius refertur, sic ut *Advocatus* in causa, quam scit esse injustam, postulare prohibeatur, vel, in progressu, injustitia illius detecta, eam deferere teneatur. Sed quid si in petitorio causa est injusta, in possessorio vero justa, an *Advocato* integrum est, hujusmodi causam in possessorio defendere? Id affirmavit *Joh. Parlad. lib. 1. Rer. quotid. cap. 2. num. 75.* & ex eo *Muller. ad Struv. h. t. th. 5.* Et quamvis huic opinioni quoque accedam, ratio tamen, qua *Mullerus* ad illam probandam utitur, mihi non arridet, quod nimirum *Advocatus* legis duntaxat, non vero hominis conscientiam habere debeat, nam non video, qua ratione inter conscientiam hominis, & legis distingui queat. Et cum conscientia nihil aliud sit, quam judicium intellectus, cognitione legum imbuti, hinc palam est, conscientiam legis, conscientia hominis oppositam, contradictionem esse in adjecto.

§. XXXI. Officium, quod modum tractandi causam in Judicio respicit, *Advocatum* obligat, ut in causa procedat, 1. caute, 2. candide, & 3. constanter. Caute *Advocatus* causam tractat, quando adhibet cautelas forenses, quibus adversæ partis deceptiones evitantur. Dolus vero, scil. malus, abesse debet, nam quamvis processus forensis nihil aliud sit, quam bellum linguarum, ubi certamen de victoria causæ instituitur, in bello autem varii generis stratagemata licite adhibeantur, a bello tamen ad processum forensem non valet consequentia, propterea, quod in illo hostem licet lædere in infinitum, in tractatione forensi autem litigantibus non est permissum, adversarios suos in
Judicio

Judicio lædere. Et in bello Princeps, vel is, qui bellum gerit, de victoria tantummodo est sollicitus, fusque deque habito, qua ratione illa obtineatur, *Advocatus* vero non magis de victoria, quam de veritate sollicitus est. Ut proinde etiam omnibus mendaciis abstinere debeat, adeo ut ne quidem ipsi licitum sit, in criminalibus causis delictum, a reo, quem defendit, commissum, negare, aut fictis argumentis inquisitionem eludere. Et quamvis *Pufendorfius de Jure Nat. & Gent. lib. 4. cap. 1. §. 21.* id affirmaverit, hujus tamen argumentis omnem probandi vim detraxit *Illustris Thomas. in Inst. Jurispr. div. lib. 2. cap. 7. §. 85. & seqq. & lib. 3. cap. 7.* Candide *Advocatus* causam tractat, quando fideliter munere suo fungitur. Et hinc adversario clientis sui in eadem causa patrocinium præstare prohibetur; secus enim crimen prævaricationis committit; utcunque Notarius, ceu qui de justitia causæ parum est sollicitus, utrique parti recte inserviat, *Carpzov. 1. Dec. 9.* Porro huc pertinet, quod *Advocatus* omnibus injuriis abstinere debeat. Constanter causam tractat *Advocatus*, debitam diligentiam adhibendo, & cum id absque librorum evolutione fieri queat, hinc ad nugas referendum est id, quod *Lancellot. in tract. de Offic. Advocat.* scripsit, Doctori, citra laboris impendium, vel absque librorum evolutione, consilium bonum etiam, & rectum (uti dicitur in *Jure Canonico in can. 71. caus. 11. q. 3.*) alicui danti, nullum præstandum esse honorarium.

§. XXXII. Jus, quod *Advocato* competit, est duplex, vel generale, vel speciale.

§. XXXIII. Jus generale est, quod *Advocato* competit in genere, respectu civitatis, in qua degit, & patrocinium suum præstat. Quo pertinet, quod ædes illius metatorum onere molestari non debeant, *l. 5. §. 2. C. de Advocat. diversorum Judicum.* Sed an hujusmodi immunitas, *Advoca-*

tis, aliisque literatis v. g. Doctoribus, & Professoribus concessa, justitiæ convenit? Afferri quidem posset, quod melius & justius sit, æqualitatem inter omnes alicujus Principis subditos conservari, præprimis cum inhospitationes militum pro communi Reipublicæ bono fiant, ut adeo omnes illi, qui commodi hujus participes fiunt, incommodi communionem defugere nequeant: verum longe alia ratio est pro dictis exemptis personis, quæ sese literis tradiderunt, inque iis ætatem omnem consumunt. Quot enim, quæso, impensæ ipsis ante in studia faciendæ sunt, quam ad destinata perveniant, quæ ipsæ & tum nondum cessant, sed præterea tantæ sæpius adhuc sunt, ut omne id, quod præter patrimonium industria quæsi-verunt, exhauriant; non alio certe fine, quam ut Reipublicæ utiliter inserviant; cui obtinendo non dierum dicam labores, sed ipsarum noctium & multarum lucubrationum vigilias impendunt; & proinde vitam ipsam non ducunt pretiosam, quin eam pro utilitate Reipublicæ per continuas lucubrationes, assiduosque graves labores, corripiant. Quid de aliis plerisque civibus nunc referam? Hi sane a primis annis parcunt patrimonio, imo sæpenumero statim aliquid lucrantur; ac post deinde in quæstu rerum suarum adeo procedunt, ut satis justa accipiant incrementa ad firmandas fortunas, familiasque. Nihil igitur causæ isti habent, quare immunitatem invideant talibus personis, quæ omnia sua diu ante erogare debuerant, quam hi cæteri cives quæstum facerent. Sint igitur bella, quæ tamen omni tempore abominamur, incumbant arma, urgeant præsidia; per illa tamen tantum abest, ut cessent mercaturæ & opificia, ut potius tum demum floreant, & lucrandi, multaque acquirendi capillata occasio sit. At quod studia attinet, hæc in pace sæpius jacent, interque arma plerumque silent leges, tardiusque tum veniunt stipendia.

cætera-

cæteraque commoda, quæ studiis debentur. Tum ut ad superius dubium, de æqualitate inter omnes subditos stabilienda, diluendum, deproperem; dico, ne sic æqualitatem tolli, nam non minus dictæ personæ pro commodo communi, cujus redduntur per defensores milites participes, aliquid contribuunt; adjuvent enim cæteri hospitibus & pecunia militem; aliæ exemptæ personæ etiam, quod habent, in commune conferunt; scilicet studiis suis promovent arma, cum cæteri cives loculis. Et ne consilium desit in bello Principi, ne huic vis, & ratio, hoc studia, artes & disciplinæ perficiunt; eo modo legibus armatur Respublica, ornatur militia. An vero hoc privilegium usu adhuc obtineat, videndum est. *Advocatos Camera*

Imperialis illo hodiernis quoque temporibus frui, certum est; illi enim ab omnibus oneribus exempti sunt, *Ord. Cam. part. 1. tit. 49. §. 1.* In *Marchia Brandenburgica* hoc jus speciali sanctione *anno 1658. die 26. April.* peculiari modo corroboratum fuit. Verba hujus sanctionis ita se habent:

Nachdem Se Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg unser gnädigster Herr / sich des von dero gesamten Cammergerichts und anderen Advocaten zu N. eingeschickete unterthänigste supplication / darinnen Sie sich wegen der einquartierung beschweren / und deshalb umb gnädigste verordnung bitten / gehorsambst fürtragen lassen; so haben Sie darauff und den Beylagen so viel befunden / daß es billig / daß so lange die / so des Rahts selbst / Syndici und Secretarii, mit würcklicher einquartierung nicht belegt seyn / die Supplicanten zusamt der Advocaten Wittiben / als welche / so lange Sie in ihren Wittiben-Stande verbleiben / maritorum privilegia zu geniessen / mit würcklicher einquartierung / Wacht in den Thoren / und dergleichen verschonet bleiben / allermassen Sie denn dem Magistrat und kleinen Ausschusse zu Franckfurt gnädigst und zugleich ernstlich be-

fehlen / daß Sie sich nicht allein hiernach gehorsamst achten / und Supplicanten hierwieder in keinerley wege beschweren / sondern auch der Wittiben ihres ordens also fort den einquartierten Fourier ungesäumt abnehmen sollen; nicht weniger wird auch den Officirern / so aniso allda logiren / oder künftig dahin kommen mögten / gnädig / und ernstlich befohlen / kein billet auff die Advocaten Häuser anzunehmen / noch weniger sich bey denenselben einzuquartieren.

§. XXXIV. Jus speciale *Advocatorum* appello, quod illis adversus clientes, pro quibus postulant, datur, ad præstandum illis pro patrocinio honorarium.

§. XXXV. Hoc honorarium a cliente vel est promissum, vel non promissum.

§. XXXVI. Honorarium *Advocato* promissum, vel de ipsius litis parte, vel aliunde initur. Circa honorarium, de ipsius litis parte promissum, distinguendum est inter partem litis *quotam*, & *quantam*. Honorarium, de parte *quota* litis promissum, non debetur, *l. s. C. h. t.* Id, quod de parte *quanta* litis promissum est, jure exigere potest, arg. *d. l. s. C. h. t.* Non enim accedo opinioni *Mulleri ad Struv. h. t. th. ii.* aliorumque contendendum, hautquaquam licere pacisci de re certa, quæ continetur in ea, de qua principaliter lis est, sic ut illi existiment, instituta hereditatis petitione, *Advocato* domum, vel aliam rem ex hereditate non recte promitti. Sed cum prohibitio legis ad pactum de *quota* litis tantummodo pertineat, hinc ratio non patitur, ut eam ad præsentem casum extendamus. Et frustra adfertur, ejusmodi pacto, de parte *quanta* inito, fraudem legi fieri, nam fraus ex illorum est numero, quæ non debent præsumi, vel admitti, nisi evidenter probata fuerint. Honorarium, non de ipsius litis parte, sed aliunde promissum, omnino præstandum est, annuum, totum, quamvis *Advocatus*, integro anno nondum elapso, decesserit.

ferit. Et hoc Jus Civile in *Advocato fisci* tantum constituit in *l. 15. §. 1. C. de Advocat. diversor. judiciorum*, Praxis autem ad alios quoque *Advocatos* extendit. Ad cognoscendam actionem, *Advocato* competentem, distinguendum est, utrum honorarium promissum fuerit contractu, vel pacto. Si honorarium per contractum constituatur, videndum est, an id fiat per contractum nominatum, vel innominatum. Contractus nominatus hac in re est stipulatio, actionem ex stipulatu producens. Innominatus parit actionem præscriptis verbis. Pactum vel est nudum, vel non nudum. Si hujusmodi honorarium pacto nudo promissum fuit, multi *Advocato* concedunt condictioem ex *l. un. C. de Suffrag.* quam sententiam ego non probo; quippe cum dicta *l. un. C. de suffrag.* non de advocationibus, sed de commendationibus *Aulicorum* loquatur, ut proinde hujusmodi condictio, speciali constitutione ad dictum casum restricta, præsentis pacto applicanda non sit. Hodie vero condictio ex moribus dicto casu datur. Pactum non nudum in præsentis materia illud est, quod mandato, ceu contractui bonæ fidei, accedit, sic ut in continenti illi adjectum actionem mandati contrariam, ex intervallo vero additum Jure Romano nullam prorsus actionem producat; nam cum mandatum sua natura gratuitum sit, hinc is, qui pacto, in continenti addito, sibi de certo honorario non prospexit, actione ex contractu, ad præstationes, naturæ ipsius contractus non convenientes, experiri nequit.

§. XXXVII. Si nullum honorarium est promissum, Doctores extraordinariam persecutionem, seu officii Judicis nobilis implorationem concedunt, ut *Struvius h. t. th. II.* alique, propter *l. 1. §. 10 ff. de extraord. cognit.* Sed hunc textum intelligendum esse puto de casu, quo *Advocato* honorarium erat promissum, sic ut illius modus præscribatur

batur in dicta *l. 1. §. 10.* ut nimirum pro modo litis, proque *Advocati* facundia, & fori consuetudine, & Judicii, in quo erat acturus, æstimatio adhibeatur. Ex eo vero inferri nequit, Jure *Romano Advocato* competere actionem ad exigendum salarium, quod non erat promissum; nam mandatario nulla prorsus comparata est actio, qua honorarium petere posset. Moribus tamen hodiernis hoc casu *Advocato* per implorationem nobilis officii Judicis subvenitur. An vero *Advocatus* in propria causa, ab adversario suo succumbente, & in expensas condemnato, salarium flagitare queat, non satis est expeditum; Jure *Romano*, ceu quo hujusmodi casu nulla prodita est actio, illud negandum esse, existimo, sed in praxi id petere licebit; qua in re tamen non assentior *Struvio*, per modum damni atque interesse hanc petitionem tantummodo concedenti, nam ad difficultatem probandi tale damnum vel interesse *Advocatus* adstringendus non erat.

T I T. II.

DE HIS QUI NOTANTUR
I N F A M I A.

§. I.

CUm *infames* pro aliis postulare nequeant, secundum ea, quæ in *preced. tit.* relata fuerunt, hinc ab hac tractatione non erat alienum, indolem *infamiae* exponere, eosque, quos *Prætor infames* esse, voluerat, enarrare.

§. II. Infamia est macula, ex turpi facto contracta, qua alicujus existimatio apud alios læditur, *l. 22. ff. h. t.*

§. III. Turpe factum appellatur, quod contra leges admissum

missum fuit, & quidem dolo; nam culpa lata in contrahentibus quidem, sed non in poenis dolo æquiparatur; utcunque singulari casu is, qui, ignorantia juris ductus, viduam intra annum luctus in matrimonium duxit, *infamis* fiat, *l. 11. §. 4. ff. h. t.* Deficiente autem turpi facto, *infamia* irrogari nequit, arg. *l. Ictus fustium 22. ff. h. t.* Ethinc *infamiae* detrimentum minime affertur ob id solum, quod quis in carcerem coniectus est, vel vincula alicui jussu legitimi Judicis injecta fuerunt, quod Imperatores *Severus & Antoninus* in *l. 1. C. h. t. Manilio* rescripserunt. Sed heic videndum est, an aliquis in carcerem conjiciatur custodiæ causa, an vero ideo, ut carcer sit ipsa poena. Priori casu, secundum dictam *l. 1. C. h. t.* sola incarceration ignominiam non adfert. Posteriori vero casu distinguendum est inter praxin, & Jus Romanum. In praxi satis certum est, carcerem etiam inter poenarum genera reputari, cui Jus quoque *Canonicum* convenit, *c. quamvis de pæn. in 6.* Et cum hodiernis temporibus facinorosi sæpe ad carceres condemnentur, sic ut per talem mansionem poenam patiantur, hinc fieri nequit, ut, qui ita propter delictum incarceration, *infamiae* labem effugiant. Et quamvis *Romani* homines, de delicto suspectos, custodiæ duntaxat gratia carceri mancipaverint, & proinde carcer ad poenarum animadversionumque genera relatus non fuerit, pro certo tamen habeo, eos in Statu *Populari*, & initio Status *Monarchici* carceribus, & vinculis, ad coercendos, seu puniendos reos, usos etiam fuisse. Ut id statuam, me movet *Ulpianus*, qui in *l. 8. §. 9. ff. de Pæn.* ita ait: *solent Præsides in carcere continendos damnare, aut ut in vinculis contineantur: sed id eos facere non oportet: nam hujusmodi pænæ interdictæ sunt: carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.* Si itaque tales poenæ apud *Romanos* interdictæ, seu abrogatæ fuerunt, id argumento est, aliquando ejus-

F fff

modi

modi poenas, quibus facinorosi carceribus, & vinculis coerebantur, in Republica Romana obtinuisse. Et quando docente *Callistrato in l. 35. ff. de Pæn.* mandatis principalibus cautum fuit, ne quis perpetuis vinculis damnaretur, exinde sequitur, eo tempore apud Romanos facinorosis ad certum tempus vincula poenalia injici potuisse. Hujus rei testis est *Scævola*, qui in *l. 38. ff. de injur.* sequenti modo locutus fuit: *Senatusconsulto cavetur, ne quis imaginem Imperatoris in invidiam alterius portaret: & qui contra fecerit, in vincula publica mittetur.* Omnem autem dubitationem sequens *Ciceronis* locus ex *II. Catil.* adimit: *sentiet*, inquit ibidem Orator, *in hac urbe esse carcerem, quem vindicem nefariorum scelerum majores nostri esse voluerunt.* Et teste *Valerio lib. 6. cap. 3. Cajus Vatienus*, publicatis bonis, ad æterna vincula damnatus est, propterea, quod sibi sinistrae manus digitos absciderat, ne bello *Italico* militaret. Itade *Tiberio*, referente *Suetonio*, notum est, eum magnam partem plebis, atque Decurionum in perpetua vincula coniecisse. Cum itaque *Scævola* in *cit. l. 38. ff. de Injur.* de Jure Romano antiquo, quo carcer inter poenarum genera relatus fuit, loquatur, hinc miror, Doctores hujusmodi differentiam inter Jus Romanum antiquum, & novum non cognovisse. Miror etiam, *Stryckium* in notis ad *Lauterb. tit. de Custod. & exhib. reor.* aliosque, dictam *l. 38.* intellexisse de tali missione in vincula publica, quæ eousque fiebat, donec Imperator de delicto cognosceret; nam in *cit. l. 38.* planum satis erat, eum, qui imaginem Imperatoris in invidiam alterius portaverat, in vincula publica mittendum esse. Quibus verbis satis superque significatur, vincula publica illis injecta fuisse, quibus crimen ibidem erat probatum, sic ut nulla amplius cognitio de illo necessaria fuerit.

§. IV. Si itaque, deficiente prorsus turpi facto, nulla infamia, vel ignominia statui potest, hinc planum est, eos, qui,

qui, ab aliis insultati, fuga sibi consulunt, nullum detrimentum honoris pati. Et quamvis *Gailius 2. Obs. 100. num. 8.* aliique, ab eo allegati, arbitrentur, hujusmodi casu fugam esse ignominiosam, præprimis homini nobili, adeo ut contendat, hunc, omissa fuga, aggressorem, honoris defendendi causa, occidere posse, talis tamen sententia merito explodenda est, atque cum grano salis intelligi debet id, quod vulgo adfertur, vitam, & *famam* pari passu ambulare, & æquiparari. Perperam vero hoc fine a *Gailio* allegatus fuit versus ex *Juvenali Satyr. 1. quid enim salvis infamia nummis*; nam *Juvenalis* ibi ostendere voluit, elusoriam, & nullius momenti esse *infamiam* illius, cujus bona simul non publicantur, seu nummi salvi sunt. Si versa vice Poeta dixisset, quid pecunia, seu nummi, læsa *fama*, seu existimatione: tum eo ad confirmandam sententiam suam *Gailius* uti potuisset, & rectius illud quis allegaret:

Omnia si perdas famam servare memento,

Qua semel amissa, postea nullus eris.

§. V. Porro ex dicta definitione *infamiae* intelligitur, homines, levis notæ macula laborantes, ad *infames* non esse referendos, utpote cum illis, propter maculam, turpe factum imputari nequeat. Hæc levis notæ macula oritur 1. ex illegitima nativitate, & 2. ex sordido vitæ genere.

§. VI. Ex illegitima nativitate levis notæ maculam contrahunt spurii, arg. *l. 5. C. ad SCt. Orph. l. 12. C. de Natural. liber.* aliique liberi illegitimi, item naturales, scilicet ex concubina nati. Qui vero hos *infamia facti* laborare contendunt, *infamiae* fundamentum, turpe scil. factum, ignorant; certum enim est, illegitimam conjunctionem parentum, liberis exinde natis nulla ratione imputari posse. Sed quid de liberis exposititiis, *Fündelingen*/ dicendum est? An hi præsumuntur illegitimi, & proinde levis notæ macula laborant? Id negavit *Mullerus ad Struv. h. 1. th. 20.* pro-

pterea, quoniam in dubio quilibet legitime natus præsumitur; verum cum plerumque hujusmodi liberi ex illegitima conjunctione editi sint, hinc capienda est præsumtio ab eo, quod plerumque evenire solet, sic ut regulariter credendum sit, tales liberos exposititios esse illegitimos, & per consequens levis notæ macula laborare.

§. VII. Propter sordidum vitæ genus hujusmodi macula laborant, lictores, excoriatores bestiarum, castratores suum, interfectores canum rabidorum, purgatores latrinarum, aut cloacarum. Quod vero carnifices in multis locis Imperii *Romano Germanici* hac quoque macula laborare credantur, id magis ad opinionem, & persuasionem vulgi, quam ad veritatem referendum est, utpote cum sordidum vitæ genus non profiteantur, si non simul sint lictores, & excoriatores bestiarum. Ut proinde etiam illis, qui cum his edunt, bibunt, vel alio quocunque modo conversantur, opificium prohiberi non debeat. Et quamvis communiter *Venceslao* Imperatori vitio vertatur, quod illi cum carnifice maxima familiaritas intercesserit, Illustris tamen *Thomasius* in quæstionibus promiscuis, in *Academia Fridericiana* anno 1693. ventilatis, *quæst. 2.* hanc opinionem optime explofit, & inter alia retulit, esse aliquem locum in *Marchia* satis cognitum, ubi carnifex tantæ est existimationis, ut multi ex viris honoratioribus, nobiles pariter & ignobiles, ipso familiariter utantur, & forte etiam sint aliqui ex ipsis illius compatres.

§. VIII. Effectus levis notæ maculæ est, quod homines, hujusmodi macula laborantes, 1. non sint testes, omni exceptione majores, arg. *l. 3. pr. ff. de testib.* 2. non facile ad dignitates recipiantur, arg. *l. 3. §. 2. ff. de Decur.* 3. non soleant recipi in collegia opificum, & 4. locum faciant querelæ inofficiosi testamenti, arg. *l. 27. C. de inoff. testam.*

§. IX. Postquam hæc ab *infamia* separata fuerunt, superest,

pereſt, ut ad explicationem *infamia* revertamur, & illius variam indolem exponamus. Eſt autem *infamia* duplex, vel *juris*, vel *facti*.

§. X. *Infamia juris* eſt macula, ex turpi facto, lege ſpecialiter notato, contracta, *l. 1. ff. h. t.* Sunt, qui eam vocant maculam, quæ ex facto oritur, a jure approbato. Vid. *Gonzal. Tel. ad Cap. 54. X. de teſtib. num. 2.* Sed huic definitioni objici poteſt, quod turpe factum, ceu contra leges patratum, non poſſit dici a jure approbatum.

§. XI. Hæc *infamia* dividitur in *mediatam*, & *immediatam*.

§. XII. *Mediata* eſt, quæ quidem ex turpi facto, lege ſpecialiter notato, oritur, ſed demum mediante Judicis ſententia condemnatoria, vel transactione, ſuper crimine a reo inita, contrahitur; quod contingit in judiciis publicis, *l. 7. ff. de publ. jud.* & privatis, ut furti, rapinæ, injuriarum, vel in actione doli ſubſidiaria, nec non in actionibus directis tutelæ, depoſiti, mandati, pro ſocio, & uno etiam caſu in contraria actione, ſcilicet mandati, qua nimirum debitor principalis condemnatur, ut fidejuſſori reſtituat id, quod is creditori ſolverat, *l. 6. §. fin. ff. h. t.* An vero hodiernis temporibus judicio privato condemnati adhuc incurrant *infamiam*, dubitatur. *Simon a Grænevvegen*, item *Schilterus h. t. §. 35.* tradunt, hodie nullum civile judicium *famofum* eſſe, niſi ubi ſpecialiter id receptum appareat. Ego vero in hac quoque re *Juri Civili* in foro inhærendum eſſe, exiſtimo, ſic ut credam, ſupra propoſita judicia privata, quæ Jure *Romano* condemnatis *infamia* detrimentum adferebant, hodiernis quoque moribus *famofa* eſſe, niſi ubi ſpecialiter doceri queat, hanc diſpoſitionem *Juris Romani* abrogatam eſſe.

§. XIII. *Immediata infamia* eſt, quæ immediate ex turpi facto oritur, non expectata Judicis ſententia condemnatoria,

toria, vel transactione super crimine inita. Hujusmodi *infamiam* incurrunt 1. in scenam prodeuntes lucri causa, *l. 2. §. fin. ff. h. t.* Et quamvis hi apud nos non sint *infames*, gesticulatores tamen, & circulatores, *Seiltänkers / infamibus* adnumerantur a *Lib. Bar. de Lyncker in Anal. ad Struv. h. t.* 2. usurariam pravitatem publice exercentes, *l. 20. C. h. t.* de quorum poenis agetur in *tit. de Usur.* 3. transactionem juratam rescindentes, *l. 41. C. de transact.* 4. Notarii, illicita instrumenta conficientes, *c. un. de prohibit. feud. alien. 2. Feud. 52. & 55.* 5. milites, prædia rustica conducentes, *l. fin. C. de locat.* quod tamen, teste *Grænevveg. ad dict. l.* moribus hodiernis non obtinet, 6. Tutores, & Curatores, pupillam suam, rationibus nondum redditis, temporeque restitutionis nondum elapso, absque speciali concessione, sibi, vel filio suo in matrimonium collocantes, *l. 7. C. de interd. matrim. int. pup. & tut.* 7. bina sponsalia contrahentes, *l. 1. l. 13. §. 2. ff. h. t.* 8. in adulterio deprehensi, *l. 43. §. pen. ff. de Rit. nupt.* 9. lenocinium facientes, *l. 1. & l. 4. §. 2. ff. h. t.* 10. mulieres liberæ, corpore quæstum facientes, *l. pen. h. t.* 11. viduæ, intra annum luctus matrimonium contrahentes, *l. 2. C. de sec. nupt.* & hi, qui scienter, & proprio motu illas duxerunt, parentesque eorum, hoc permittentes. Quod vero *Romani* mulieribus, ad secundas nuptias convolantibus, annum luctus præscripserunt, eo non tam ad ipsum luctum, quam ad tempus, quo regulariter solebant viduæ viros mortuos lugere, respexerunt. Et mihi verisimile videtur, apud *Romanos* hunc luctum ad anni spatium ideo fuisse restrictum, ut foeminæ, hoc tempore luctus elapso, sacra anniversaria, v. g. *Cereris*, celebrare possent, quippe cum lugentibus ea facere, regulariter non fuerit permissum. Ut proinde ex hac ratione eo tempore, quo post cladem ad *Cannas* totam urbem oppleverat luctus, necessarium visum fuerit,

fuerit, *Senatusconsulto* luctum diebus triginta finire, ne alias sacra publica, aut privata defererentur, teste *Livio lib. 22. cap. 50.* Ideo vero mulieribus intra dictum annum novæ nuptiæ interdictæ sunt, ut incertitudo prolis, seu turbatio sanguinis evitaretur, *l. 11. §. 1. h. r.* Et quoniam creditum fuit, hanc turbationem sanguinis cessare, decem a morte prioris mariti elapsis mensibus, hinc tempus luctus Jure veteri, in *Pandectis* proposito, ad decem menses restrictum fuit, tot enim menses initio ex præscripto *Romuli* effecerunt integrum annum. Huc pertinent ea, quæ *Ovidius* in *fast. lib. 1.* sequenti carmine expressit:

*Est tamen & ratio, Caesar, quæ moverit illum:
 Erroremque suum, quo tueatur, habet.
 Quod satis est, utero matris dum prodeat infans;
 Hoc anno statuit temporis esse satis.
 Per totidem menses a funere conjugis uxor
 Sustinet in vidua tristia signa domo.*

Sed postea Imperatores *Gratianus*, *Valentinianus* & *Theodosius* in *l. 2. C. de sec. nupt.* annum integrum, duodecim menses comprehendentem, hac in re introduxerunt. Jure Canonico annus luctus plane abrogatus fuit in *cap. pen. & fin. X. de sec. nupt.* ex hac ratione, quoniam secundum *Paulum 1. ad Corinth. cap. 7. v. 39.* uxor alligata est matrimonio, quamdiu vivit maritus ejus, mortuo vero marito, libera est, ad nubendum, cui velit, modo in Domino id fiat; ut cunque alii scripserint, *Pontifices* hujusmodi verbis *Pauli* abusos fuisse, & nimis præpropere occasionem detrahendi Juri Civili arripuisse.

§. XIV. Qui *infamia juris*, sive *mediata*, sive *immediata*, laborant, 1. repelluntur a dignitatibus, *l. un. C. de infam. l. 2. C. de dignit.* non etiam a muneribus, merum onus continentibus, nullamque dignitatem annexam habentibus, *l. 1. §. 6. in fin. de postul.* ut tutela; nisi *infamia* ex tali causa,

fa, v. g. ex furto, oriatur, quæ hujusmodi muneris administrationem suspectam facit, 2. arcentur, atque removen-
tur a collegiis opificum, 3. faciunt locum quærelæ inoffi-
ciosi testamenti, *l. 27. C. de inoff. testam.* 4. non sunt te-
stes idonei, *l. 1. §. 1. & l. 3. ff. de testib.* utcunque illorum
testimonia recipiantur 1. in crimine læsæ majestatis, aliis-
que criminibus exceptis, relatis a *Gonzal. Tel. ad cap. 54. X. de Testib. num. 10.* & quando 2. veritas aliter haberi ne-
quit.

§. XV. Hæc *infamia* ad heredes non transfertur, ini-
quum enim foret, hos propter delictum defunctorum poena
affici. Excipitur crimen perduellionis, in quo filii, pro-
pter hujusmodi crimen, a parentibus commissum, non so-
lum a bonis illorum, omniumque proximorum successio-
ne excluduntur, verum etiam perpetua notantur *infamia*,
atque ab omnibus honoribus arcentur, *l. 5. §. 1. C. ad l. Jul. Majest.* Utrum vero hæc poena justitiæ conveniat,
necne, a Doctoribus in utramque partem disputatur. Quid
alii definiant, parum curo; id satis apparet, heic innocen-
tes liberos, quibus crimen, a parentibus commissum, nulla
ratione imputari poterat, æterna *infamia* notari, & ad ex-
tremam inopiam redigi, hoc fine, ut illis, perpetua ege-
state fordentibus, sit & mors solatium, & vita supplicium.
Et cum id secundum leges justitiæ & æquitatis subsistere
nequeat, hinc credo, auctores dictæ *l. 5. C. ad l. Jul. Ma-
jest. Arcadium* nimirum, & *Honorium*, postea illius iniqui-
tatem agnovisse, & supra relatam poenam quoad filios
illius, qui crimen perduellionis commiserat, sustulisse.
Nam iidem Imperatores postea ad eundem *Eutichianum P. P.*
ad quem scripta erat *cit. l. 5. C. ad l. Jul. Maj.* rescripserunt
in *l. 22. C. de pæn.* sequentem in modum; *sancimus, ibi esse
pœnam, ubi & noxia est, propinquos, notos, familiares, pro-
cul a calumnia submovemus, quos reos sceleris societas non
facit.*

facit. Nec enim adfinitas, vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperitur delictum.

§. XVI. Supra proposita *infamia* ejusque effectus locum etiam habet eo casu, quo poena temporalis propter delictum imposita fuit, sic ut, elapso tempore, *infamia* in perpetuum duret, & proinde in opus publicum damnati pristinum quidem statum retineant, sed damno *infamia* post impletum tempus subjiciantur, *l. 6. C. h. t.* Et quamvis *Lauterbach. in Comp. ff. h. t. pag. 63. & concl. forens. XVI. h. t.* distinguat inter poenam temporalem *famosam*, ex causa arbitraria, & poenam ex causa, sua natura *famosa*, constitutam, sic ut illo casu, secundum *l. 3. C. h. t. l. 1. C. de his qui in exil. dat. vel ab ord. mot. l. 13. §. 1. ff. ad l. Corn. de fals. l. 3. §. 1. ff. de decur. l. 8. ff. de postul. elapso tempore infamiam cessare*, hoc vero casu, juxta *l. 5. ff. de Decur. l. 4. §. 4. ff. de re milit. l. 6. C. h. t. l. 43. §. 4. ff. de Rit. nupt. l. 63. ff. de furt.* eam adhuc durare, existimet, talis tamen distinctio dictis legibus contrariatur; nam in *l. 5. ff. de Decur.* crimen, quod ignominiam importat, non opponitur illi, quod ignominiam non adfert, sed crimini, ex quo gravior poena, quam legibus statuta erat, facinoroso dictata fuerat, sic ut propter graviolem hanc poenam, ex ejusmodi leviori delicto injunctam, transactum fuerit de *infamia*, dict. *l. 5. velut transacto negotio*, si enim propter tale crimen ipsa poena, lege statuta, & per consequens non gravior, esset injuncta, non potuisset *Papinianus* in *cit. l.* dicere, quasi transactum fuisse negotium, quoad *infamiam*. Et quaeso, si causa sua natura non est *famosa*, qua ratione quaeri poterat, an poena, elapso tempore, finita, facinorosum adhuc maneat *infamia*; nam facti quidem quaestio in arbitrio est judicantis, poenae vero persecutio, ad quam etiam *infamia* pertinet, ejus voluntati non mandatur, sed

legis authoritati reservatur, *l. 1. §. 4. ff. ad Sct. Turpill. & l. 15. ff. ad municip. & de incol.* Missa itaque illa diversitate, ceu Juri Romano plane repugnante, dicendum est, regulariter *infamiam* esse perpetuam, eamque etiam tempore, quod poenæ erat præscriptum, elapso, perseverare, arg. *d. l. 6. C. h. t.* Sed hæc regula limitatur eo casu, quo poena gravior ultra legem imposita fuit, tali enim duriori sententia cum reo quasi transactum est de existimatione, *l. 13. §. 7. ff. h. t.* Quæ sententia rationi etiam convenit, nam cum facinorosus per ejusmodi graviolem poenam, quam quæ legibus statuta erat, Reipublicæ plus præstiterit, quam illi debebat, hinc æquum etiam erat, ut id, quod reus ultra debitam poenam passus fuerat, velut per modum compensationis, *infamiam* ipsius exstingueret: alia enim ratione illi, qui poenam graviolem sustinuerat, subveniri non potuit; quippe cum, poena semel executioni mandata, nulla in integrum restitutio locum habeat, & factum infectum fieri nequeat. Sic hoc modo reo, propter delictum v. g. furtum, pecuniaria tantummodo poena, vel dupli, vel quadrupli, afficiendo, sed relegato, optime consulitur, quando Respublica intuitu gravioris poenæ *infamiam* ipsi remittit, cum certum sit, ejusmodi relegationis poenam præstitam extinguere, remque in pristinum statum deduci non posse. Si vero poena, ultra legem statuta, ita sit comparata, ut excessus tolli possit, sic ut v. g. reo, propter furtum non manifestum in duplum duntaxat condemnando, poena quadrupli dictata fuerit, tum, cessante dicta ratione, manebit *infamia*, nam hoc casu reo, id quod supra debitam quantitatem illi ablatum erat, restitui potest, ut proinde illi existimatio conservari non debeat, *l. 13. §. 7. ff. h. t.* Jure autem Romano licuisse Magistratibus, a poena, legibus statuta, recedere, *Ulpianus* docet in *l. 13. ff. de poen.* hisce verbis: *hodie licet ei, qui extra ordinem de crimine*
cogno-

cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel graviolem, vel leviolem: ita tamen, ut in utroque modo rationem non excedat. Quo sensu omnes poenae Jure Romano arbitrariae fuerunt. Et sicuti id Jure veteri in criminibus ordinariis, tam publicis, quam privatis, non obtinebat, ita certum est, illud ad Jus novum, quo omnia crimina, secundum l. 8. ff. de publ. jud. extra ordinem probata fuerunt, referendum esse, utcunque Jure hoc novo graviolem poenam reo non aliter, quam si is consensisset in hujusmodi poenam, apud Romanos dictatam fuisse, existimem; verisimile enim mihi videtur, reos saepenumero desiderasse, ut, cum propter delictum parte bonorum mulctandi fuissent, poena relegationis, ceu gravior, surrogaretur, ut ita, salvis nummis, infamia ad certum duntaxat tempus, quo exulare jussi erant, maneret, illo vero tempore finito, infamia quoque cessaret. Et quamvis hodiernis temporibus poenae, Jure Germanico, v. g. Constitutione criminali Caroli V. introductae, non sint arbitrariae, & proinde Judici non permittatur, quam vult sententiam ferre, non satis tamen liquet, utrum poenae, Jure Romano statutae, dicta ratione etiam apud nos sint arbitrariae, nec ne. Schilterus quidem in Praxi Juris Romani in for. Germ. exerc. 10. §. 36. scripsit, poenas, Jure Romano statutas, nostris Judicibus nunquam praescriptas esse. Sed cum Jus Romanum in genere in Imperio Romano Germanico receptum sit, hinc credendum est, eam quoque partem, quae delictis certas poenas irrogavit, a nostris Judicibus observandam esse, sic ut illis non sit integrum, poenam graviolem ultra leges Romanas, apud nos receptas, invitis reis dictare, vel absque summæ potestatis consensu mitiolem sententiam pronunciare. Si tamen Judex hodie, vel ex imperitia, vel ex odio, duriolem sententiam pronunciaret, eamque executioni manderet, non dubitarem, quin etiam infamia, velut transacto

negotio, cessare deberet. Et propterea existimo, aliquando evenire posse, ut reo, propter ejusmodi atrociorē sententiam, poena, quam cæteroquin meruerat, prorsus remittenda sit, nam ponamus, reum in causa delicti, ex quo non major, quam relegationis poena ipsi dictari posset, ab inimico, vel imperito Judice ad eruendam veritatem torturæ applicatum, & ita crimen probatum fuisse. Huic poenam relegationis prorsus remittendam esse, putarem, utpote cum per torturam, qua contra leges affectus erat, negotium quoad poenam velut transactum sit, sic ut iniquum fuerit, tali reo, per injustam torturam jam tum satis afflicto, aliam afflictionem addere, arg. *l. 13. §. pen. ff. h. t.*

§. XVII. Dictum fuit, *infamiam* regulariter esse perpetuam, eamque elapso etiam tempore, poenæ præscripto, superstitem esse. Hoc in Decurionibus, & Advocatis, ad certum tempus ordine motis, vel relegatis, limitatur, in his enim finito tempore *infamia* cessat, *l. 1. C. de his qui in exil. dat. vel ab ord. mot. sunt.* In hac *l.* non distinguitur, utrum poena gravior, ultra legem statuta sit, nec ne. Quod retulit quoque *Papinianus* in *l. 8. ff. de postul.* & eam habuit causam, quoniam onera, quæ Decurionibus injiciebantur, gravissima erant, sic ut ea quisque subire recusaret, & proinde cives privilegiis ad talem statum incundum invitandi essent. Quo pertinebat legitimatio liberorum naturalium, curiæ oblatores. Eoque etiam hujusmodi jus singulare referendum est. Advocati vero in præsentī materia Decurionibus comparantur, quoniam ex illis Decuriones sæpe numero electi fuerunt, arg. *l. qui necessario 2. C. de Advoc. divers. judic.* Sed huic gravissime obstant *l. 15. pr. ff. ad municip.* & *l. 5. ff. de Decur.* in quibus *Papinianus* de Decurionibus, ordine ad tempus motis, vel relegatis, asseruit, examinandum esse, quo crimine damnati talem sententiam meruerint, sic ut pronunciaverit, durioribus poenis affectos

Etos ignominia, velut transacto negotio, liberari: minoribus vero, quam leges permittunt, subjectos, nihilominus inter *infames* haberi. Quis heic non videt, *Papinianum* ibidem *vetus* jus recensere, & cum illud jam tum eo tempore per constitutionem *Antonini* in dicta l. 1. C. de his qui in exil. dat. abrogatum fuerit, hinc cuivis, rem vere æstimanti, facile persuadebitur, non leve esse vitium *Compilatorum Pandectarum*, quod ejusmodi antiquata jura cum illis *ſcutorum Responsis*, quæ de eadem re jus *novum* proponunt, non conjunxerint; ego enim pro certo habeo, *Papinianum* in lib. 2. *Quæst.* ex quo utraque lex nimirum l. 5. ff. de Decur. & l. 8. ff. de postul. desumpta est, primum jus *vetus* proposuisse, & postea *novum* subjecisse. Verba l. 5. ff. de Decur. ita se habent: *ad tempus ordine motos ex crimine, quod ignominiam importat, in perpetuum moveri placuit: ad tempus autem exulare jussos ex crimine leviori, velut transacto negotio, non esse inter infames habendos.* Hæc ad jus *vetus* pertinent. Posthæc idem *Papinianus* eodem lib. 2. *quæst.* jus *novum* proposuit in l. 8. ff. de postul. sequentibus verbis: *Imperator Titus Antoninus rescripsit, eum, cui advocationibus quinquennio interdictum esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi. Divus quoque Hadrianus rescripserat, de exilio reversum postulare posse. Nec adhibetur distinctio, quo crimine silentium, vel exilium sit irrogatum: ne scilicet pœna, tempore determinata, contra sententia fidem ulterius porrigatur.* Et quamvis *Papinianus* & *Ulpianus* in eo, qui ad tempus ordine motus est, consentiant, eumque, elapso tempore, *Decurionem* rursus esse, existiment, in relegato tamen idem non esse dicendum, *Ulpianus* scripsit in l. 2. pr. ff. de Decur. *Papinianus* vero in l. 15. ff. ad Municip. secundum *veteris* juris principia in eo eandem distinctionem adhibuit.

§. XVIII. Cessat *juris infamia*, vel quod ea 1. evitatur, vel 2. extinguitur.

G g g g 3

§. XIX.

§. XIX. Evitatur *infamia juris*, vel 1. *Jure Romano*, vel 2. *Moribus*, seu consuetudine.

§. XX. *Jure Romano* duobus modis evitatur, 1. per oblationem debiti, ex contractibus ante sententiam factam, arg. l. 7. h. t. quod praxis etiam in delictis observat, docente *Lauterbach. in Comp. ff. h. t. pag. 63.* & 2. per sententiam, in personam Procuratoris latam, propter l. 6. §. 2. ff. h. t. cujus hæc sunt verba: *si quis alicno nomine condemnatus fuerit; non laborat infamia: & ideo nec Procurator meus, vel defensor, vel tutor, vel curator, vel heres, furti, vel ex alia simili specie condemnatus, infamia notabuntur: nec ergo, si ab initio per Procuratorem causa agitata est.* Ubi pro voce ergo legendum est ego, docente *Ruffardo* ad hanc l. Et hinc in l. 1. ff. h. t. Prætor pronunciavit, eos, qui damnati sunt suo nomine, *infamia* notari. Clarius vero id probatur per l. 2. pr. ff. de obseq. parent. & patron. præstand. *Honori Parentum ac Patronorum*, inquit *Julianus*, *tribuendum est, ut quamvis per Procuratorem judicium accipiant, nec actio de dolo aut injuriarum in eos detur: licet enim verbis Edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipsa, & opinione hominum non effugiunt infamiae notam.* Sed hodie hic modus evitandi *infamiam* non est in usu, utpote cum in Judiciis *Germanorum* sententiæ non in Procuratores, verum in ipsos litigantes regulariter dirigantur. Dico *regulariter*; nam in causis injuriarum *Jus Civile* sequimur, sic ut in illis, in *Camera* quoque *Imperiali*, sententiæ, ad evitandam *infamiam*, in personas Procuratorum ferantur, *Gail. 1. Obs. III. num. 3. Blum. in Proc. Cam. tit. 75. §. 40.* utcunque anno 1664. die 6. Julii in causa *Dahlburg* contra *Hörner* ipsi reo revocatio injuncta fuerit. Est & alius casus, quo in *Camera Imperiali* in personam Procuratoris sententia fertur, quando nimirum ipse *Principalis* est mortuus, & heredum nomina *Judici* nondum sunt indicata, *Concept. Ord. Cam.*

p. 3. tit. 14. §. II. Rec. Imp. de anno 1654. §. Damit auch 29. Si vero Assessores mortem litigantis ignorarunt, tunc sententia, in istius personam lata, postea in heredes transfertur.

§. XXI. Moribus evitatur *infamia*, per sententiam Judicis infligenda, quando Judex in sententia, qua reum condemnat, *infamiam* illi remittit, seu reservat. Et quamvis hujusmodi potestas Jure *Civili* Judicibus non competat, arg. l. 15. pr. ff. ad *Municipal.* & l. 1. §. 4. ff. ad *SCt. Turpill.* certum tamen est, communem praxin hac in re hactenus jus fecisse, ita tamen, ut Judices non teneantur *famam* condemnatis reservare, sed illis permissum sit, vel, secundum hanc praxin, condemnatis reservare *famam*, vel, ea reservatione omissa, juxta dispositionem Juris *Civilis*, pronunciare sententiam. Cujusmodi Juris *Civilis* observatio mihi semper magis placuit, facinorosis enim, ceu commiseratione indignis, major datur ansa delinquendi, quando credunt, illæsam sibi fore existimationem. Ut proinde assentiri nequeam *Schiltero*, in *Praxi Juris Rom. in for. Germ. exerc. 10. §. 35.* existimanti, hodie fere regulariter reservationem intelligi, nisi aut lege publica, vel statutaria, aut sententia expresse irrogetur; nam quamvis hæc sententia *Schilteri* in relegationibus, aliisque poenis Academicis, qua Studiosi afficiuntur, obtineat, ideo, quoniam tales poenæ monitis, & coercitionibus parentum, quibus liberi non infamantur, assimilari debent, in cæteris tamen poenis, quibus cives in Republica propter delicta afficiuntur, nulla apparet ratio, propter quam hodie mitius cum delinquentibus procedendum sit, quam Jure *Romano*. Nam hodie etiam interest Reipublicæ, ut, crescentibus delictis, poenæ etiam crescant, & metu quoque *infamiae*, facinorosum manentis, alii, propositum delinquendi habentes, a scelere deterreantur. Et cum regulariter praxis, Juri *Civili*
contra-

contraria, ita intelligenda sit, ut quam minimum ab illo Jure recedatur, illiusque, ceu communis, observatio in casibus dubiis retineatur, hinc puto, Judicibus facultatem remittendi reis condemnatis *infamiam* in judiciis privatis tantummodo concedendam esse, sic ut statuendum sit, in cæteris criminibus Judicibus inferioribus eam potestatem non competere. Sed heic observabit Judex, ne *famam* reservet in tali sententia, qua reum condemnatum nulla alia, quam *infamiae* poena manet, v. g. si alicujus scriptura, propter injurias, quæ in ea continentur, a carnifice lacerari debeat: daß des Titii Schriften durch den Scharfrichter zu zerreißen / und demselben die Stücke vor die Füße zu werffen. In hac sententia *fama* reservari nequit; nam, ea reservata, nihil actum esset; quæ enim, quæso, in proposito casu Titio dictata est poena? Nullum fane dolorem in corpore sentit, utcunque ipsius charta a carnifice cancellata fuerit, neque etiam per id detrimentum in pecuniaria, vel alia familiari re patitur. Ut proinde certum sit, in dicta sententia illud vulgatum, *honore salvo*, addi non posse.

§. XXII. Extinguitur *infamia* per restitutionem in integrum, l. 1. §. 9. & 10. ff. de postul. l. 1. C. de sentent. pass. Hæc est duplex, vel restitutio *juris*, vel restitutio *gratia*. Restitutio *juris* est, qua is, qui injuste condemnatus fuit, in integrum restituitur. Restitutio *gratia* est, quæ a summa potestate illis conceditur, qui jure condemnati fuerunt. Si vero Princeps generali indulgentia poenam remittit, *infamia* non cessat, l. 7. C. de sentent. pass. & restit. l. ult. C. de general. abolit. Per hanc restitutionem *gratia* extinguitur quidem *juris infamia*, sed *facti infamia* per eam nunquam tolli potest; utpote cum Princeps efficere nequeat, ut honestus sit is, qui revera est sceleratus, & ut homines talem criminofum pro cive honesto, & bono viro æstiment.

æstiment, qui tamen turpibus factis existimationem suam maculaverat. Vid. *l. 2. pr. ff. de obseq. parent. & patron. præst.*

§. XXIII. Infamia *facti* est macula, ex turpi facto, lege specialiter non notato, contracta, vel si legis notatio quidem adsit, sententia tamen condemnatoria, Jure *Civili* in personam ipsius criminosi lata, non subsequitur, aut ejus effectus per restitutionem gratiosam extinguitur. Pertinent itaque ad hujusmodi *infamiam* 1. crimina, speciali lege non notata, ut sunt amotio rei, *l. 2. ff. rerum amotar.* vis illata, *l. 1. §. interdictum 43. ff. de vi & vi arm.* vitium ingratitudinis, violatio fidei in quocunque contractu facta, arg. *l. 2. Mutius 48. ff. mand. 2.* crimina, speciali quidem lege notata, sed in quibus non est lata sententia condemnatoria; dummodo illa non pertineant ad *infamiam immediatam*, vel 3. sententia condemnatoria in Procuratorem Jure *Civili* est lata, arg. *d. l. 2. pr. ff. de obseq. parent. & patron. præst.* aut 4. per restitutionem gratiosam a summa potestate *infamia juris* fuit remissa; ubi adhuc manet *infamia facti*, sic ut hæc per gratiam Principis extinguere nequeat, arg. *dict. l. 2. pr.* Hæc *infamia facti* nullum alium habet effectum, quam quod homines probi, & honesti ejusmodi *infames* averfentur, atque cum iis circumspecte agant. Huic addo, quod homines, tali *infamia* laborantes, non sint testes, omni exceptione majores. Dignitates autem, & honores illis abjudicari nequeunt, nam sola delicta, & sententiæ hominum privatæ nullos ad dignitates faciunt inhabiles, sed hic effectus a decreto summæ potestatis in Republica dependet. Cui non obstat, quod illa delicta, quæ supra ad *infamiam juris immediatam* retuli, *infamem* aliquem faciant, absque Judicis sententia, seu summæ potestatis decreto; nam ejusmodi delicta palam committuntur, & notoria sunt, sic ut illis excusandis color probabilis ad-

ferri nequeat, & Judicis sententia in crimine tam aperto, lippisque atque tonsoribus etiam noto, frustranea sit.

TIT. III. DE PROCURATORIBUS.

§. I.

IN *tit. de Postul. §. 4.* dictum fuit, *negotium*, stricte dictum, duplex esse, vel *postulationem*, vel *procuracionem*. Explicata itaque *postulatione*, superest, ut de *procuracione* agamus.

§. II. Procuratio heic est negotii alicujus administratio. Vid. *l. 58. §. 1. ff. de solut. l. 24. ff. de negot. gest.*

§. III. Hæc *procuratio* vel est *privata*, vel *publica*.

§. IV. Procuratio *privata* est administratio negotii privati.

§. V. Is, qui hujusmodi *privata*, seu singulorum negotia procurat, dicitur *Procurator*, qui in lato sensu significat qualemcumque negotiorum administratorem, etiam cum, qui absque mandato Domini negotia gerit, *l. 24. ff. de negot. gest. l. 3. §. 3. ff. de tut. & rat. distrab. l. 22. §. 1. ff. rat. rem hab.* Stricte vero denotat eum, qui aliena negotia mandato Domini administrat, *l. 1. ff. h. r.*

§. VI. In hoc sensu *Procurator* vel est *singularis*, vel *universalis*.

§. VII. *Procurator singularis* est, cui causæ singulares, una, vel plures, gerendæ mandantur.

§. VIII. *Universalis Procurator* est, cui omnia mandantis negotia gerenda committuntur.

§. IX. Hic dividitur in *Procuratorem cum libera*, scil. potestate, & *sine libera*.

§. X.

§. X. Procurator *cum libera* appellatur, qui negotia, præprimis extrajudicialia, instar Domini administrat, & proinde facultatem etiam alienandi habet.

§. XI. Procurator *sine libera* dicitur, cui talis libera potestas, & per consequens facultas alienandi, non competit.

§. XII. Hæc divisio Juri *Canonico* natales debet, & fundamentum habet in *cap. 4. de Procurat. in 6.* nam cum in calce hujus *cap. Pontifex* constituat, quod *Procurator*, absque speciali mandato, juramentum deferre, transigere, vel pacisci non possit, nisi ei bonorum, vel causæ administratio libere fuerit concessa, hinc sequitur, *Procuratori cum libera* potestatem competere, omnia ea expediendi, quæ speciale mandatum requirunt; cum alius *Procurator*, simpliciter, & *absque libera* constitutus, causas, speciale mandatum exigentes, suscipere nequeat, *c. qui generaliter 5. de Procur. in 6.* Quamvis autem hæc divisio in *Praxi* sit recepta, Juri tamen *Romano* non convenit, hoc enim Jure quis eo ipso, quo simpliciter mandatum accepit alterius negotia administrandi, habet etiam potestatem liberam in negotiis mandantis ea faciendi, quæ ipse Dominus præsumptive gesturus fuisset, utcunque sine additamento horum verborum constitutus sit, utpote cum potestas *Procuratoris* ex externa figura dictorum vocabulorum judicari non debeat, sed hac in re recurrendum sit ad mandantis voluntatem, vel in literis mandati expressam, vel præsumtam. Et ex hac præsumta voluntate colligitur, quod sub generali mandato regulariter non contineatur juris dominici remissio, *l. 60. ff. h. t. ut alienatio, l. 63. ff. h. t. donatio, l. 7. ff. de donat. manumissio, l. 13. ff. de manumiss. rei dominicæ pro alio obligatio, l. 1. §. 1. ff. quæ res pign. obl. non poss. pignoris liberatio, l. 7. §. 1. ff. quib. mod. pign. solv.* Dico regulariter: nam aliquando ex præsumta voluntate mandantis intelligitur, *Procuratori* potestatem

alienandi, & permutandi competere. Hoc colligitur 1. ex qualitate personæ mandantis, v. g. mercatoris, vel 2. ex qualitate rerum, quæ nimirum servando servari nequeunt, vel facile corrumpuntur. De quo casu intelligendi sunt textus in *l. 9. §. 4. ff. de acquir. rer. domin. l. 58. ff. h. t.* & *§. nihil autem 42. l. de rer. divis.* in quibus *Procuratori*, cui libera negotiorum administratio concessa, potestas rem alienandi, & permutandi tribuitur. Ut proinde hujusmodi textus referri debeant ad exceptiones, secundum regulam vero dicendum sit, *Procuratori*, utcumque cum libera facultate constituto, non licere, rem dominicam alienare, *dict. l. 63. ff. h. t.* Alio modo hanc *l. 63.* explicavit *Stryckius in usu mod. h. t. §. 33.* dicens, *eam non de generali totorum bonorum Procuratore, sed de illo, cui res administrandæ mandatae sunt, h. e. cui simplex administratio commissæ, agere.* Verum hujusmodi explicatio e diametro repugnat *cit. l. 63.*, quippe cum ibidem expresse agatur de *Procuratore totorum bonorum*. Verba *Modestini* in dicta *l.* hæc sunt: *Procurator totorum bonorum, cui res administrandæ mandatae sunt, res domini neque mobiles, vel immobiles, neque servus sine speciali domini mandatu alienare potest: nisi fructus, aut alias res, quæ facile corrumpi possunt.* Cum itaque ibidem *JCtus* loquatur de *Procuratore totorum bonorum*, hinc admitti nequit, quod *Stryckius* contendit, in *cit. l.* non agi de generali totorum bonorum *Procuratore*. Et quod ibidem adjicitur, dicto *Procuratori* res administrandas mandatas esse, id efficere nequit, ut ejusmodi mandatarius non sit *Procurator generalis totorum bonorum*, ea enim est indoles *Procuratorum*, quod illis res administrandæ mandentur, *l. 1. pr. ff. h. t.*

§. XIII. In hoc *tit.* agitur de *Procuratore*, alterius negotia in Judicio gerente, qui variis modis differt ab *Advocato*, nam 1. *Procurator* negotium gerit, *Advocatus* dirigit,
2. *Pro-*

2. *Procuratoris* munus est privatum, nisi sint ordinarii Judiciorum *Procuratores*, *Advocati* autem munus est publicum, 3. *Procuratoris* filii fam. honorarium pertinet ad peculium adventitium, *Advocati* honorarium ad peculium quasi castrense, 4. *Procuratoris* officium non est honorabile, neque etiam ignominiosum, sed indifferens, & hinc olim *Procuratores* esse poterant, de quorum existimatione dubitabatur, *Advocati* officium est honorabile, l. 14. C. de *Advoc. divers. judic.* 5. *Procurator* fit Dominus litis, & per consequens Jure Civili in eum sententia ferri potest, quod in *Advocato* secus se habet.

§. XIV. Cum *Procurator* non propria, sed alterius negotia in Judicio gerat, hinc is, qui *Procurator in rem suam* appellatur, ad præsentem tractationem non pertinet. Constituitur hujusmodi *Procurator* vel ab actore, vel a reo. Ab actore per cessionem actionis, ex titulo habili factam, l. 33. §. fin. l. 34. ff. h. t. l. 4. & l. 9. C. h. t. Ubi cessionarius ex jure sibi cesso propriam utilitatem agendo intendit. Reus vero *Procuratorem* in rem suam constituere potest eum, contra quem litis nomine habet regressum, hoc fine, ut is periculo suo litem suscipiat, l. 42. §. 2. ff. de *Procurat.* l. 66. §. 2. ff. de *evict.*

§. XV. *Procurator* dividitur in *verum*, & *quasi talem*.

§. XVI. Verus *Procurator* est, qui vero mandato constituitur. Ubi Jure Civili nihil interest, qua ratione ejusmodi mandatum declaratum fuerit, adeo, ut per nuncium, vel facto aliquo, v. g. nutu, id significari possit, l. 1. §. 1. h. t.

§. XVII. Hodie in plerisque Judiciis requiritur, ut mandatum in scriptis perficiatur, quod in *Camera* etiam *Imperiali* necessarium est.

§. XVIII. Hoc mandatum, in scriptis exaratum, appellatur *procuratorium*, & est vel *generale*, vel *speciale*.

§. XIX. Generale *procuratorium* appellatur, quo totius

litis disceptatio *Procuratori* committitur, secundum formulam in *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. 14. in fin.* propositam. Hujus in *Judicio Camerali* sequentia potissimum sunt requisita: 1. nomen constituentis, & ejus heredum, sequenti modo: Wir ends unterschriebene thun fund und bekennen hiemit für uns und unsere Erben / 2. nomen *Judicii*, scil. *Cameralis*, hoc modo: das zu vollführung unserer an dem hochpreißlichen Cammer-Gericht zu Weßlar hangenden Rechts-Sache / 3. causa, ad quam constituitur *Procurator*, ita ut omnes causæ, præsentis, & futuræ, *Procuratori* committi debeant, & id quoque mandato inferendum sit, hac ratione: jetzigen / und zukünftigen / gegen wen Wir die haben / oder überkommen mögen / *Recess. Imp. de anno 1654. §. Und demnach 10.* 4. nomen *Procuratoris*, tali modo: jeko zu unserm / und nach unserm tod unserer Erben / unzweyfeltlichen Redner / und Anwald den HochEdlen / Best und Hochgelehrten Herren. N. N. beyder Rechten Doctorem, und des hochpreißl. Cammer-Gerichts *Advocatum*, und *Procuratorem*, 5. nomen substituti, *Rec. Imp. de anno 1654. §. als auch weiter 2c. 100.* hifce verbis: und falls derselbe etwan frühzeitig mit Tod abgienge / gleichfalls den HochEdlen Besten und Hochgelahrten Herren N. N. Kayserlichen Cammer-Gerichts *Advocatum* und *Procuratorem*, als dessen substituiren Anwald / constituiret / und benennet haben / 6. *ratihabitio eorum*, quæ ante mandatum sunt gesta, hoc modo: also und dergestalt / daß Wir zufoorderst alles / und jedes / was durch ihn und andere Anwald / oder sonst in angeregten Sachen gehandelt worden / ratificiren / 7. *mandatum*, seu potestas gerendi actus futuros, cujusmodi actus plerique exprimi possunt hac formula: und solchem nach ihm freye Macht und Gewalt geben / daß derselbe / wie auch auff dessen tödlichen hintritt / vorbemelter in casum mortis substituiren Anwald in allen angezo-

angezogenen Sachen / active, und passive, bey unserm Leben in unserm / und nach dem tod unserer Erben nahmen erscheinen / allerley process auß: die wieder einbringen / fori declinatorias und andere exceptiones übergeben / libelliren / litem contestiren / articuliren / respondiren / einen jeden ziemlich in Rechten zugelassen: und mit Urtheil auffgelegten End / etiamsi litis decisorium fuerit, in unserer und respective unserer Erben Seel erstatten / allerley Beweis führen / derentwegen alle nothurst verhandeln / dieselbe tuiren / wieder die Gegen-Beweis excipiren / figilla & manus recognosciren / oder diffitiren / in contumaciam procediren / dieselbe purgiren / zu bey- und end-urtheil beschliessen / die zu eröffnen bitten / anhören / annehmen / dawieder auch restitutionem in integrum (so vonnöthen) begehren / expensas, damna & interesse designiren / taxiren / und dieselbe / auch was in der Haupt-Sachen taxiret und erkennet / erheben / annehmen / dafür quitiren / 8. potestas ad executionem procedendi, vel eam sustinendi, juxta *Concept. Ordin. Cam. part. 3. tit. 14. in pr.* sequenti modo: in executionem active procediren / biß zu endlicher vollstreckung der Urtheil / auch passive, da die Urtheil uns / oder respective unserer Erben zuwieder giengen / und darauff wieder uns und unsere Erben in executionem procediret würde / in unserem und unserer Erben Nahmen alle Nothurst / biß zu endlicher Erörterung des puncti executionis verhandeln / 9. potestas substituendi, vel substitutionem revocandi. *Ordin. Notar. de anno 1512. §. in den Gewaltthabungen 40. in fin.* sequenti modo: einen und mehr Aßer-Anwält / so oft es ihm beliebt / substituiren / und revociren / 10. clausula generalis, qua *Procuratori* datur potestas omnia ea gerendi, quæ ipse mandans præsens gesturus esset, secundum dictam *Ordinat. Notar. de anno 1512. cit. §. 40.* Hæc clausula omnia comprehendit, quæ expressis verbis æquipollent. *Myns. 4. Obs.*

Obs. 99. & sequentibus verbis significari solet: auch alles andere thuen / und lassen soll / was Wir / oder nach unserm Tod / unsere Erben selbst zu gegen jederzeit handeln / thuen und lassen solten / könnten / oder mögten / 11. clausula, qua promittit mandans, se omnia, quæ gesturus est *Procurator*, rata habiturum, *dict. Ord. Notar. §. 40. & Myns. 4. Obs. 99.* sequenti formula: und was also mehrerwehnter Anwald / und nach seinem Tod die substituïrete und ihre After-Anwälde in unserem und unserer Erben Nahmen handeln / thuen und lassen werden / das versprechen Wir für uns und unsere Erben / stet / vest und unverbrüchlich / auch beede Anwälde und ihre substituïrete aller Bürden der Rechten / præsertim satisfactionibus de iudicio sisti, & iudicatum solvi, zu entheben / und allerdings schadlos zu halten / 12. oppignoratione omnium bonorum, sequentibus verbis: bey habhafter Verpfändung unserer jehiger / und unserer Erben nachlassender Haab und Güther / so viel deren jederzeit hierzu vonnöthen seyn werden / 13. subscriptio nominis, cum adjecto sigillo, hoc modo: dessen zu wahrem urkund haben Wir dis mit unserm gewöhnlichen Signet wissentlich bekräftiget / und mit eigenen Händen unterschrieben / 14. dies, & consul, sequenti modo: geschehen den 20. Conf. Roding. in *Pand. Jur. Cam. lib. 3. tit. 29. §. 16.*

§. XX. Hoc mandatum cum supra propositis requisitis a *Procuratore* in *Camerali* Iudicio exhibendum est, quo ipso *Procurator* se legitimare dicitur.

§. XXI. Hæc legitimatio vel vera est, vel quasi talis.

§. XXII. Vera est, quando *Procurator* vere dictum mandatum producit.

§. XXIII. Quasi legitimatio est, quando *Procurator*, sufficienti mandato in primo termino destitutus, caver, de eo intra certum tempus exhibendo. Hoc in sequentibus casibus solummodo permissum est, ut 1. si *Procurator* supplicet

plicet pro novis processibus impetrandis, *Concept. Ordinat. Cam. part. 1. tit. 34. §. 2. 2.* si reus in primo termino procuratorium producere nequeat, tum enim, de illo intra 1. 2. 3. vel 4. menses producendo, cavet, juxta *commune Decretum, anno 1659. die 13. Dec.* conditum, §. 2. & 3. si a Principali insufficiens procuratorium transmissum, tum de sufficienti, intra certum tempus producendo, cavere licet. *Concept. Ordin. Cam. part. 3. tit. 14. §. 1. & 3. junct. part. 1. tit. 33. pr.*

§. XXIV. Sequitur procuratorium speciale, quod respicit actum aliquem specialem, ex verisimili voluntate mandantis sub generali mandato non comprehensum, ut restitutionem in integrum, non incidenter, sed principaliter petitam, *Mynsing. 2. obs. 26. l. 25. §. 1. & l. 26. de minor. juramenti delationem, & relationem, litis reassumptionem, & renunciationem, liberorum exhibitionem, l. 40. pr. h. r. &c.* Formulam specialis mandati, ad præstandum in *Camera* juramentum calumniæ, exhibuit *Roding. in Pand. Jur. Cam. lib. 3. tit. 30. §. 100. pag. m. 813.* qui de mandatis, seu procuratoriis *Judeorum Jure Camerali* id singulare quoque retulit, quod verba illa, quæ de juramento, in animam mandantis præstando, formulæ inferuntur, omittantur, & quidem ex hac ratione, quoniam nemo *Christianorum* in animam *Judæi* jurare potest. Cum itaque ipse *Judæus* hoc juramentum præstare teneatur, hinc is sequenti modo tenorem mandati, quoad hoc juramentum, exprimere potest: **Da auch jetzt oder ins künfftige uns oder unsern Erben einig juramentum veritatis, malitiæ, calumniæ, respondendorum, dandorum &c. auch ein jeder anderer ziemlicher in Rechten zugelassener End / etiamsi litis decisorium fuerit, durch Urtheil aufferleget würde / daß Wir und unsere Erben alsdann selber in Versohn / oder durch einen andern hierzu specialiter Bevollmächtigten Juden schweren lassen wollen.**

wollen. Conf. Roding. in Pand. Jur. Cam. lib. 3. tit. 29. §. 18. Ubi §. 19. & seq. de procuratoriis tutorum, seu curatorum, item civitatum, seu communitatum egit.

§. XXV. Quasi *Procurator* dicitur, qui præsumto Domini mandato negotia in Judicio gerit. Præsumitur autem mandatum ex aliqua *conjunctione*, quæ *Procuratori* cum Domino negotiorum intercedit. Hujusmodi *conjectio* venit 1. ex matrimonio, sic ut vi hujus maritus pro uxore, absque mandato, admittatur, ita tamen ut, lite de bonis receptitiis mota, de rato cavere teneatur, *l. 21. C. h. t.* in cæteris vero bonis, nimirum dotalibus, & paraphernalibus, simpliciter, absque tali cautione, admittatur, arg. *l. 9. C. de Rei vindic.* & *l. 24. ff. rer. amot.* 2. ex consanguinitate, & affinitate inter parentes, & liberos, item fratres, *l. 35. ff. h. t. l. 4. §. 2. ff. de in jus voc.* 3. ex beneficio inæstimabili libertatis in liberto, *l. 35. pr. ff. h. t.* 4. ex causa, seu lite communi, *l. fin. C. de consort. ejusd. lit.* Huc etiam pertinet, quod Canonici absque mandato in Judicio comparere possint, pro juribus Ecclesiæ suæ, *cap. 34. X. de offic. delegat.* nec non Monachi in causis Monasterii sui, *cap. solita X. de Censib.*

§. XXVI. Qui nullo prorsus mandato, vel vero, vel præsumto, instructi sunt, falsi *Procuratores* dicuntur. Hi nunquam admittuntur, utcunque cautionem de rato præstent, arg. *l. 1. C. h. t.* sed Judex eos etiam ex officio, parte adversa tacente, repellere debet, ne judicium reddatur elusorium, omnia enim, quæ a falso *Procuratore* geruntur, ipso jure sunt nulla, *l. 27. pr. ff. & l. 24. C. h. t.* sic ut hujusmodi nullitas in quacunque parte Judicii (secus ac reliquæ contra *Procuratores* competentes exceptiones) opponi queat, & ipse quoque falsus *Procurator* poenam incurrat, in Camera arbitrariam secundum *Recess. Visit. de anno 1560. §. 2.* in plerisque aliis Judiciis ordinatione definitam.

§. XXVII.

§. XXVII. Sed non satis expeditum est, utrum ea, quæ a falso *Procuratore* gesta sunt, per ratihabitionem Domini confirmari queant, nec ne? Ante latam sententiam ratihabitio superveniens efficere potest, ut gesta retro fiant valida, de quo casu intelligo *Ulpianum*, in *l. 56. ff. de judic.* ita dicentem: *licet verum Procuratorem in judicio rem deducere verissimum sit; tamen & si quis, cum Procurator non esset, litem sit contestatus, deinde ratum Dominus habuerit, videtur retro res in judicium recte deducta.* Si autem post latam sententiam ratihabitio Domini accedit, tunc videndum, est, an illa pro falso *Procuratore*, an vero contra eum pronunciata sit. Priori casu sententia, pro falso *Procuratore* lata, Domini ratihabitione valida fieri nequit; ratio enim non patitur, ut per hujusmodi ratihabitionem adversario exceptio nullitatis, quæ illi contra sententiam competit, auferatur, arg. *l. 11. ff. de reg. jur.* utcunque *Gaius lib. 1. Obs. 47.* de contraria praxi, in *Camera* recepta, testetur. Posteriori casu nullum est dubium, quin Dominus sententiam in suum præjudicium confirmare queat, *l. 27. ff. h. t. l. 3. §. 1. ff. rem rat. haber.*

§. XXVIII. Ne itaque dicto modo elusorium reddatur Judicium, necesse est, ut *Procuratores* legitime constituantur; ubi inprimisabilitas Dominorum constituentium, & ipsorum *Procuratorum*, qui constituuntur, excutienda est.

§. XXIX. Circa habilitatem Dominorum constituentium sciendum est, quod prohibeantur omnes, qui non possunt contractus, vel conventiones celebrare; nam cum mandatum, quo *Procurator* constituitur, sit contractus, & quidem consensualis, hinc requiritur, ut persona constituens jus paciscendi habeat, sic ut ex hac causa removeantur 1. infantes, 2. furiosi, & mente capti, arg. *l. 5. l. 40. ff. de reg. jur.* 3. impuberes absque tutorum autoritate, *l. 11. C. h. t.* 4. minores 25. annis, utcunque curatorem non habentes,

bentes, nam cum ipsi minores non habeant personam legitimam standi in Judicio, hinc etiam per alios agere nequeunt, arg. §. 2. *l. de curat. l. 11. C. h. t.* ut proinde ipsis curatores ad litem adjungendi sint, arg. *d. §. 2. l. de curat. Carpz. p. 1. Const. 1. def. 32. num. 5.* Alii minores, qui curatorem habent, absque hujus consensu *Procuratorem* non constituunt, arg. *l. 3. C. de in integr. rest. minor.* Si tamen dederint, tum sententia, pro minoribus lata, ex æquitate in favorem illorum sustinetur, *l. 14. C. h. t.* Et quamvis ipsi tutores, & curatores in causis pupillorum, & minorum loco Domini habeantur, veri tamen Domini non sunt, & hinc ante litem contestatam non *Procuratorem*, sed actorem dant, *l. 24. pr. ff. de admin. & peric. tut. l. 11. C. h. t. l. un. C. de act. a tut. vel cur. dand.* Lite autem contestata, *Procuratorem* constituunt, *l. 11. C. h. t.* Quæ distinctio etiam servanda est in Syndico universitatis, nam huic quidem non est permissum, ante litem contestatam *Procuratorem* dare, *l. 74. ff. h. t.* sed post eam id non est prohibitum, arg. *d. l. 11. C. h. t.* Huc 5. pertinent furdi, & muti, natura tales, arg. *l. 10. C. qui test. fac. poss.* nec non 6. omnes illi, quibus bonorum administratio adempta est, ut sunt prodigi, *l. 1. pr. ff. de curat. furios. l. 6. ff. de verb. oblig.* item banniti, ceu qui plane rerum suarum dominium amiserunt, utcunque hi *Procuratorem* ad defendendum dare valeant, quod etiam in excommunicato receptum est, *c. fin. X. h. t.* De servis & filiisfam. tradit *Ulpianus* in *l. 33. pr. ff. h. t.* eos posse dare *Procuratorem*, ita tamen ut filii familias *Procuratorem* etiam judicalem, servi vero tantummodo extrajudicalem, quoad negotia pecuniaria gerenda, habere queant.

§. XXX. Ex eadem ratione *Procuratores* constitui nequeunt, cum quibus contractus celebrari non potest, ut sunt furiosi, mente capti, infantes, impuberes. Minores tamen 25. annis *Procuratores* esse possunt, arg. §. 5. *l. qui*

& ex quib. caus. l. 23. ff. de minor. dummodo impleverint 17. ætatis annum; nam quamvis hi non habeant legitimam personam standi in Judicio, & non recte præsent alienis negotiis, qui suas res curare non valent, *pr. l. de curat. §. 13. l. de excusat. tutor.* id tamen de propriis minorum negotiis tantummodo intelligi debet, in alienis vero negotiis Domini horum negotiorum sibi imputent, quod minoribus illa commiserint. Et casus in l. 23. vers. *sed si eventu ff. de minor. 25. ann.* est specialis, quod nimirum minor *Procurator* in integrum restituatur, quando Dominus non est solvendo.

§. XXXI. Porro ex speciali causa prohibentur, utcunque contrahere valeant, 1. milites, l. 8. §. 2. l. 54. *pr. ff. h. t.* 2. Decuriones, l. 3. *C. locat.* non ideo, quod *Procuratoris* officium infamissima vilitas dicitur in l. 34. *C. de Decur.* sed quod Decurionibus totius civitatis cura est commissa, a qua per susceptam procurationem non sunt abstrahendi. Et in dict. l. 34. *C. de Decur.* hoc officium *Procuratoris* dicitur vile, non absolute, & simpliciter, sed certo respectu, quoad Decuriones. 3. mulieres, l. 18. *C. h. t.* quæ tamen admittuntur pro liberando marito, vel pro parentibus, & liberis, & pro his quidem eo casu, quo mulier est tutrix liberorum, vel tutores alios habere nequit. In *Camera* tamen, & aliis Judiciis, in quibus certus est *Procuratorum ordinariorum* numerus constitutus, nec milites, nec foeminae, nec alii, qui intra numerum non sunt, ullo casu admittuntur. Sed quid de illis, qui infamia laborant, est dicendum? Hi Jure *Canonico* repelluntur, c. 1. & 2. *caus. 3. quest. 7.* Jure autem *Civili* distinguendum esse puto inter infamiam certam, & dubiam, sic ut illi, quorum infamia est certa, a procuratione arceri debeant, hi vero, quorum infamia est dubia, admittendi sint, arg. §. *fin. l. de except.*

§. XXXII. Cæteri vero, non prohibiti, admittuntur, sicut plures *Procuratores* in una etiam causa jure constituantur. Ubi distinguendum est, utrum plures sint litis confortes, nec ne. Illi plures *Procuratores* habere possunt, *l. 31. §. 1. ff. h. t.* Si autem lis ad unum tantummodo pertineat, videndum est, an singuli *Procuratores* dati fuerint in solidum, an vero pro partibus. Priori casu plures *Procuratores* constitui possunt, ita tamen ut rursus distinguere debeat, an plures diversis temporibus dati sint, an vero simul. Quando plures dicta ratione diversis temporibus constituti sunt, tunc posterior tantummodo in Judicio admittitur, *l. 31. §. fin. ff. h. t. Ord. Cam. part. 1. tit. 19.* quippe cum per hujus constitutionem prioris *Procuratoris* officium extinguatur. Conf. *l. pacta conventa 72. ff. de contrah. emt. l. pacta novissima 12. C. de pact.* Si vero plures *Procuratores* uno eodemque tempore dicto modo dati fuerint, omnium quidem constitutio valet, sed ille duntaxat admittitur, qui per litis contestationem negotium occupavit, sic ut per hoc omnes alii excludantur, *l. 32. ff. h. t.* Posteriori casu distinguendum est inter Jus Civile, & Canonicum. Jure Civili plures *Procuratores* ita dari non possunt, ut omnes litigent, ne is, qui cum uno contraxit, in plures adversarios distringatur, *l. 24. ff. de administrat. tut. l. 31. §. 1. ff. h. t.* Jure Canonico constitutio plurium *Procuratorum* proposita ratione fieri potest, *cap. 6. de Procur. in 6.* quod in praxi etiam observatur, tradente *Lauterbachio in Colleg. Theor. Pract. h. t. §. 48.*

§. XXXIII. Negotia forensia, quæ *Procuratori* mandantur, vel sunt *cause delictorum*, vel civiles.

§. XXXIV. Causæ *delictorum* vel sunt *publici judicii*, vel *privati*.

§. XXXV. Causæ *publici judicii* dicuntur, quæ tendunt ad utilitatem publicam.

§. XXXVI.

§. XXXVI. Suntque vel *capitales*, vel *pecuniaria*. Vid. *l. 1. ff. an per alium causæ appellat. red. poss.*

§. XXXVII. Capitales causæ appellantur, quibus agitur ad poenam capitalem, qualis heic dicitur omnis poena major pecuniaria, sive corporis afflictiva, sive relegatio, arg. dictæ *l. 1. ff. an per al. caus. appel.*

§. XXXVIII. In hisce *capitalibus* causis Jure Romano non admittitur *Procurator*, nec pro accusatore, nec pro accusato.

§. XXXIX. Accusatoris vices ideo in his causis suscipere non poterat *Procurator*, quoniam Jure Romano accusator, qui deferebat crimen, se per subscriptionem ad poenam talionis obligare debebat, si crimen non probaret, vel calumniæ esset convictus, *l. 3. §. 2. l. 7. pr. & §. 1. ff. de accusat. & inscript. l. 2. C. de fide instrum.* Hujusmodi *inscriptio* in *l. 2. C. de exhib. & transmit. reis* dicitur in poenam reciproci stylo trepidante recautio, eo potissimum fine inventa, ne facile quis profiliat ad accusationem, *l. 7. pr. ff. de accusat. & inscript.* Fieri autem non poterat, ut *Procuratores* pro aliis accusatoribus poenam talionis subirent, arg. *l. 22. C. de pæn.* Illustri quidem *Stryckio* in usu modern. *h. t. §. 3.* hæc ratio non satis adæquata visa fuit; sed ego nihil muto, & potius existimo, aliam rationem, quam *Stryckius* ibidem commendavit, hautquaquam adæquatam esse: nam quamvis interesse publicum, quod accusando persequitur actor, non sit in ejus arbitrio, exinde tamen non sequitur, accusatori in causis *pecuniariis* non esse liberum, an ipse, an per alium accusare velit.

§. XL. Hodie, cessante *inscriptionis* usu, omnes accusatores vices suas *Procuratoribus* committere valent, quod etiam ostendit *Carolus V. Imperator* in *Const. Crim. art. 12.* in verbis: *soll der Anfläger oder sein Gewalthaber* / sic ut hæc sententia in praxi quoque obtineat, *Carpzov. in praxi crim. part. 3. quest. 105. num. 3. & seqq.* frustra dissentiente *Bocero* classe 6. *D. 6. th. 38.*

§. XLI.

§. XLI. Accusati autem in dictis *capitalibus* causis nec Jure *Romano*, nec hodie, *Procuratores* constituere possunt, ne elusorium reddatur judicium, cum *Procurator* innocens condemnari nequeat, *l. 1. C. de sentent. & interloc. omn. jud.* Cui accedit, quod ideo etiam ipsius rei præsentia requiratur, ut ex ipsius vultu, crebraque ejus mutatione, sermonis inconstantia, vocisque titubatione argumenta criminis admissi colligi queant, quippe cum vultus sit tacitus mentis sermo, & animi sensus. Cum quo etiam convenit, quoad initium processus, & examen rei, *die Clevische Fiscal- und Brüchten-Ordnung de anno 1601. die 25. Novemb.* §. Unser. Sed quid Jure *Civili* de criminibus, quorum poena est relegatio, dicendum est? In his quoque *Procuratorem* non esse admittendum, puto, frustra dissentiente *Brunneman. in tract. de Proc. inquisit. cap. 8. memb. 6. num. 6.* nam licet Princeps relegationis poenam in mulctam pecuniariam commutare queat, exinde tamen non sequitur, regulariter in illis *Procuratorem* admitti, quippe cum ea ratione facile inferri posset, valere etiam accusatos, in criminibus, quorum poena est ultimum supplicium, *Procuratores* constituere, Principi enim utique integrum est, vi juris aggratiandi hanc ultimi supplicii poenam in argentum mulctatitium convertere. Excipiuntur causæ absentiae, quas in *capitalibus* causis pro reo absente *Procurator* recte allegat, *l. 13. §. 1. ff. de publ. judic.* Et licet *Struvius h. t. 1b. 33.* existimet, *Procuratorem* in illis casibus, quibus aliquis absens damnari potest, innocentiam absentis ostendere posse, non autem ipsam causam vere agere, nulla tamen differentia apparet inter innocentiam rei ostendere, & causam vere agere. Et dum innocentiam rei absentis *Procurator* proponit, causam etiam revera agit. Quid autem Judici eo casu, quo reus est absens, & nomine ipsius alius, ceu *Procurator*, innocentiam illius probaturus, se offert,

offert, faciendum est? An admittet *Procuratorem*? Nullo modo; sed tali casu absens edictaliter citandus est. Personis tamen illustribus permissum est, injuriarum accusationem per *Procuratores* non solum criminaliter persequi, verum etiam suscipere, §. 10. l. de injur. l. fin. C. eod. l. 15. C. de accusat.

§. XLII. Sicuti vero *Procuratores* in criminibus capitalibus repelluntur, ita in cæteris publici judicii causis, ad poenam pecuniariam tantummodo tendentibus, admittuntur, sic ut id non solum in accusatis obtineat, verum accusatoribus etiam permittatur, Jure Romano *Procuratores* constituere, nam cum in ejusmodi judicio publico, quod poenam pecuniariam duntaxat persequitur, Romani accusatoribus vinculum inscriptionis non injecerint, l. fin. C. de accusat. hinc sequitur, in illis *Procuratores* fuisse admissos. Quod manifestius apparet ex l. 1. ff. an per al. caus. appellat.

§. XLIII. Causæ delictorum privati judicii vel sunt actiones populares, vel aliæ, ex delictis privatis, in specie ita dictis, descendentes.

§. XLIV. In popularibus judiciis rei quidem ad defendendum *Procuratores* designare possunt, illi autem, qui actiones populares movent, non possunt, l. qui populari s. ff. de popular. act. l. 42. pr. ff. h. t. Nam cum actiones populares cuivis ex populo dentur, hinc nemo vicaria alterius opera, in illis instituendis, uti potest, quippe cum talis *Procurator* suo nomine dictam actionem instituere valeat. Is vero, qui suo jure litigare potest, non recte *Procurator* constituitur.

§. XLV. Cæteræ vero actiones, ex delictis privatis, in specie ita dictis, venientes, *Procuratores* admittunt, & pro actoribus, & pro reis, l. 42. §. 1. ff. h. t. l. 6. §. 2. ff. de his qui not. infam. l. 11. §. 2. ff. de injur. utcunque tales actiones plerumque sint famosæ, ceu quæ non per omnia,

sed duntaxat in delatione juramenti, & aliis similibus, æquiparantur *capitalibus* causis. Conf. *Gonzal. Tel. ad cap. 5. X. h. t. num. 9.* Neque huic obstat *l. 39. §. fin. ff. h. t.* nam cum ibi dicatur, quod non facile per *Procuratorem* quis suspectus accusetur: quoniam famæ causa est, id ipsum argumento est, a causis famosis *Procuratores* prorsus non excludi, quod etiam ex sequentibus verbis dicti textus intelligitur, admittitur enim ibidem in dicta accusatione suspecti tutoris *Procurator*, quando talis accusatio ei a tutore mandata.

§. XLVI. Sequuntur *causæ civiles*, quæ ab utroque litigante *Procuratoribus* committi possunt. Neque etiam matrimoniales, vel aliæ spirituales causæ excipiuntur, siue spectemus *Jus Civile*, siue *Jus Canonicum*, quo disertis verbis permittitur, matrimonium per procuratorem contrahere *c. fin. X. h. t.* Vid. *Stryck. in usu mod. h. t. §. 14. & seq.* In multis tamen Consistoriis a dictis causis *Procuratores* arcentur, quod de praxi *Saxonica* satis certum est, tradente *Carpzovio in Jurispr. Eccles. lib. 3. def. 31.*

§. XLVII. Si *Procurator* imperitia sua, vel negligentia effecerit, ut causa deserta fuerit pronunciata, vel alio modo contra Dominum sententia lata sit, ipse arbitrarie punitur, Dominus autem hodie adversus sententiam in integrum restituitur, *Gail. 1. O. 45. & O. 139. n. 9. Carpzov. p. 1. Const. 1. def. 23. Roding. in Pand. Cam. lib. 1. tit. 26. §. 68.* Cujus ea est ratio, quoniam in *Camera Imperiali* & plerisque Judiciis certus numerus *Procuratorum* est constitutus, sic ut alii, qui intra illum numerum non sunt, non admittantur, ut proinde litigantibus nihilquicquam imputari queat, quando talibus *Procuratoribus* causas suas commiserunt. Jure vero *Romano*, ceu quo ordinarii Judiciorum *Procuratores* incogniti sunt, is, qui dolo vel culpa *Procuratoris* sui læsus est, nunquam in integrum restituitur, nequidem

dem eo casu, quo *Procurator* non est solvendo, arg. *l. 10. C. h. t.* ubi dicitur, quod dolus & culpa noceat Domino; neque distinguitur, utrum *Procurator* solvendo sit, nec ne. Accedit argumentum *l. 13. §. fin. C. de Judic. & l. 8. §. 1. ff. mandat.* Hoc tamen limitatur, si adversarius i. notorie lucrum sit consecutus cum injuria Domini, arg. *l. 206. ff. de reg. Jur.* vel 2. cum *Procuratore* colluserit, *l. 8. §. 1. mand. l. 7. §. 9. ff. de dol.* quo tamen casu Dominus proprie non restituitur in integrum ex culpa *Procuratoris*, sed potius retractatur negotium propter factum illicitum ipsius adversarii, colludentis cum *Procuratore*. *Lib. Bar. de Lyncker in Anal. ad Struv. h. t. th. 35.*

§. XLVIII. Ad officium *Procuratorum Cameralium* (quorum numerus in *Rec. Imp. de anno 1570. §. Biewohl auch 2c. 62. & Recess. Visitationis de anno 1713. §. So viel die Anzahl 2c. 99.* ad triginta personas restrictus est) in specie pertinet, quod *Audientias*, secundum *Recessum Visitationis de anno 1713. §. Dann haben der Herz Cammer Richter 56.,* diligenter frequentare, & *Recessus* suos in debito ordine proponere teneantur. *Recessus* autem heic significat præloquium, quo *Procuratores* in *Camera* scripta & adjuncta litigantium in *Audientia Camerali* exhibent, vel adversario contradicunt. Germanice appellatur *eine mündliche Handlung / mündlich Fürbringen*. Vid. *comm. Decretum de anno 1590. die 7. Julii*. Hi *Recessus* paucissimis lineis comprehendi debent, secundum *commune Decretum*, sancitum *anno 1659. die 13. Decemb. §. 6.* Si vero id, quod proponendum est, paucis lineis includi nequeat, tum *Recessus* in scriptis formandus est, hac inscriptione: *Schrift: anstatt Mündlichen Recess.* Et hic tantummodo admittitur loco exceptionum, replicarum, aut duplicarum. Vid. *dict. comm. Decret. de anno 1590. die 7. Julii §. 7. & de anno 1659. die 13. Decemb. §. 4.* Conf. omnino *Recessus Visitationis de*

anno 1713. §. Und nachdem vielfältig 53. Ubi inter alia *Recessibus Procuratorum* hæc observatio præscribitur: Daß gedachte Procuratores nacheinander / wie sie in ihrer Ordnung stehen / die Fürträge thun / und außer dieser keine Handlung fürbringen / nicht weniger sich aller Weitläufftigkeit / sonderlich bey denen so genandten Contradictions-*Recessen* / enthalten / am wenigsten aber zu Steckung der etwa bevorstehenden Urthel frivole recessiren &c.

§. XLIX. Ordo, dictis *Recessibus* in *Camera Imperiali* præscriptus, secundum praxin novissimam, est triplex, 1. ordo *Reproductionis*, 2. *Novarum*, & 3. *Terminorum*. Quartus *Sententiarum* ordo in defuetudinem abiit; hodie enim non singulis *Juridicis*, sed post longa intervalla sententiarum publicatio fit, & præterea *Recessus*, olim in ordine *Sententiarum* habiti, in ordine etiam *Terminorum*, vel, nullo termino a Judice in sententia præscripto, in *Novarum* ordine proponi possunt.

§. L. Ordo *Reproductionis* est, in quo processus cum adjunctis reo insinuati reproducuntur, cujusmodi *Recessus* in causa appellationis des Frey Herren von Nesselroth contra die Verwittibte Frey Fraw von der Reck und dero Minderjährigen Herrn Sohns Curatorem ad litem anno 1696. sequenti formula propositus fuit: In kraft sub lit. G. hieben gehenden Original gemeinen gewalts reproduciret appellantischer Anwald aufgangen und verkündete völlige appellations- process cum postscripta Nuncii relatione originaliter sub lit. H. Weilen terminus den 6. hujus wegen des Curatoris ad litem N. gewesen / so wil in primo post eundem ordine desselben erscheinen vernehmen / nemine comparente bittet ruffen. Übergiebt nichts doweriger pro justificatione formalium instrumentum sub lit. A. sententiam a qua cum extractu protocolli, weil viva voce appelliret / sub lit. B. wie auch Beylag sub lit. C. & D. repetiret dieselbe

dieselbe loco requisitionis Actorum, wie auch loco ulterioris requisitionis dictam relationem Nuncii, und weil zu deren edition hoffnung ist / als bittet ad realem productionem zeit 3. Monath / in eventum ratione ulteriorum compulso-
rialium sich per expreßum ferner anrufen vorbehaltend. In puncto principali übergiebt libellum appellationis summarium sub lit. E. mit Benlag Num. 1. und bittet animo litem affirmative contestandi, gnädig zu sprechen / bene appellatum, male judicatum cum expensis. In puncto solennium übergiebt instrumentum præstationis eorundem sub lit. F. so viel den Herren Appellanten betrifft / bittet dessen wie auch original gemeinen gewalts / und übriger adjunctorum extra N. 1. recognitionem, allenfalls ex officio, und wie sonst gebeten / zusehender aber in puncto proclamatis Urtheil / ist zugleich wegen des Advocati causæ special-gewalts in Zeit 4. Monath einzubringen / und deswegen zu caviren / erbiethig.

§. LI. Ordo *Novarum* est, in quo comparere, & agere tenetur is, cui nullus terminus est præscriptus, v. g. quando quis producit designationes expensarum, vel petit prorogationem termini: v. g. producire original an mich abgelassenes Schreiben / bitte dessen recognition, allenfalls ex officio, und auß darin enthaltenen Ursachen termini legalis ad replicandum prorogationem 3. Monath.

§. LII. Ordo *Terminorum* obtinet, quando in termino aliquo exceptiones vel alia scripta exhibentur. Hujusmodi *Recessus* in hoc ordine, in supra proposita causa, sequenti modo fuit habitus: Auff am 18. hujus gnädig eröffnete actori- Urtheil producire in primo post terminum ordine loco Replicæ diese wolgegründete animadversiones ad notas & prætenfas exceptiones mit darin angezogenen adjunctis sub lit. I. & K. handele und bitte inhalts / und gnädig förderliche Urtheil. Dann in puncto rationum decidi-

dendi auff gethanen Vorbehalt übergebe gleichfalls diese per postam mir zukommene rationes decidendi clausas & sigillatas, sub lit. L. bitte sigilli recognitionem, allensals ex officio, und wie gebeten.

§. LIII. Præterea novissime in *Recessu Visitationis de anno 1713. pag. 44.* sub titulo: *memorial denen Advocaten und Procuratoren zuzustellen* / peculiaria quædam capita proposita sunt, quæ ab *Advocatis, & Procuratoribus Cameralibus* exacte observari debent.

§. LIV. Procuratoris officium, & potestas cessat, finito mandato. Finitur hoc mandatum tribus modis, 1. morte, 2. revocatione, & 3. mutuo dissensu.

§. LV. Mors vel est ipsius *mandantis* Domini, vel *Procuratoris*.

§. LVI. Morte *mandantis* extinguitur mandatum, si is, lite nondum contestata, mortuus fuerit, nam post litem contestatam eo decedente, *Procurator* citra novum heredis mandatum litem peragere potest, *l. 15. pr. ff. & l. 23. C. h. t.* Et quamvis hoc casu *Procuratoris* officium etiam finiri, existimaverit *Carpzovius lib. 3. Resp. II. num. II.* hanc tamen sententiam ex allegata *l. 27. ff. de except. rei jud.* probare nequit. Cum vero extinguatur mandatum per mortem *mandantis*, ante litem contestatam evenientem, hinc eveniebat, ut citatio ad reassumendum adversus heredes illius decerneretur. Sed hujusmodi litis reassumptio in *Recess. Imp. noviss. de anno 1654. §. damit auch 93.* sublata, atque hoc fine sancitum est, ut in mandatis procuratoriis heredum quoque mentio fieret.

§. LVII. Mors *Procuratoris* extinguit quoque mandatum, quando nimirum re integra evenit, *l. 27. §. 3. ff. mand. & hodie in Procuratore judiciali indistincte. Lauterbach. in Colleg. Theor. Pract h. t. §. 67.* Cum autem hodiernis temporibus, secundum dictum *Recess. de anno 1654. §. als auch weiter*

weiter 94. Procuratori in casum mortis alius sit substituendus, hinc contra hujusmodi substitutum processus continuatur.

TIT. IV.

QUOD CUJUSCUNQUE
UNIVERSITATIS NOMINE VEL
CONTRA EAM AGATUR.

§. I.

IN *preced. tit.* actum fuit de *procuracione privata*, jam sequitur *publica*, qua negotia *universitatis* geruntur. Is, qui hujusmodi procuracionem suscipit, appellatur *Syndicus*, qui est persona, ab *universitate* constituta, ut causas illius in *Judicio* administret.

§. II. *Syndicus* non solum in eo a *Procuratore* differt, quod hic *privatorum* negotia gerat, *Syndico* vero *universitatis* causæ committantur; sed præterea aliæ adhuc sunt observandæ differentiæ; nam 2. *Procurator* non tantum is dicitur, qui negotia *privatorum* judicialia administrat, verum ille quoque, qui negotia, extra *Judicium* gerenda, suscipit, *Syndicus* autem ille duntaxat appellatur, qui negotia *universitatis* judicialia gerit, & qui extrajudicialia illius procurat negotia, vocatur *administrator*, seu *curator universitatis*, vel *æconomus*, si negotia ad *Ecclesiam* pertineant; 3. *privati* cogi nequeunt, ut per *Procuratorem* litigent, cum ipsi in *Judicio* litem prosequi valeant, sed *universitas* cogi potest, ut ad causas, in *Judicio* tractandas, *Syndicum* constituat; nemo enim cum ipsa *universitate* in *Judicio* litigare tenetur, ne propter multitudinem adversariorum incommodo adficiatur, arg. l. 27. §. fin. ff. de pecul.

cul. Et hinc *universitati*, v. g. pago, vel collegio opificum, litem in Judicio moventi, per decretum injungi solet: daß klagende Gemeinde einen Syndicum zu bestellen / und dadurch ihre Nothurst vorzubringen / schuldig sey. *Carpzov. in Proc. tit. 5. art. 4. num. 4. Conf. l. 4. ff. de fideicom. libert. 4.* *Syndicus* regulariter ad omnes, etiam futuras, lites *universitatis* constituitur, quod Jure Civili secus est in *Procuratore*, *l. 6. §. 1. ff. h. t. 5.* In constitutione *Procuratoris* non sufficit voluntas Domini constituentis, verum consensus quoque ipsius *Procuratoris* requiritur, cum in *Syndico*, ex membris *universitatis* constituto, satis sit, ipsam *universitatem* voluntatem suam declarare, cui is, qui ad hoc officium, ceu munus publicum, eligitur, necessario morem gerere debet. 6. In mandato *Procuratoris* non sufficit mandantis sigillum, sed illius subscriptio quoque requiritur, instrumentum *Syndicatus* autem valet, solo *universitatis* sigillo munitum, sic ut nulla subscriptio requiratur, dummodo *universitas* utatur sigillo, publicam auctoritatem habente. 7. Minores absque curatorum consensu *Procuratorem* constituere nequeunt, *l. 11. C. de Procurat.* sed minores 25. annis, qui in *universitate*, *Syndicum* constituyente, reperiuntur, ad electionem etiam vocantur, sic ut consensu curatorum non indigeant, quippe cum non tanquam privati, sed qua membra *universitatis* consensum suum in hac re declarent, arg. *l. 5. ff. h. t. 8.* Morte mandantis extinguitur mandatum *Procuratoris*, sed utcunque omnes cives, *Syndicum* constituentes, mortui fuerint, per id tamen *Syndici* officium, & potestas non exspirat, nunquam enim civitas vel *universitas* moritur. Ut proinde rejicienda sit sententia *Carpzovii P. 1. C. 13. def. 10.* existimantis, novo instrumento, & per consequens litis reassumptione, opus esse, quando major pars *universitatis*, vel incolarum, in villis, aut pagis decessit.

§. III. Universitas, ceu quæ *Syndicum* constituit, est systema plurium personarum, sub certo regimine in Republica ad utilitatem communem junctarum. Hoc systema personarum vocari etiam potest persona composita. Qui vero hanc congregationem appellant personam mysticam, ignorantiam suam produnt, satisque ostendunt, illos veram significationem vocabuli *mysticus* fugere; nam cum ea vox significet id, quod arcanum, sacrum vel divinum est, hinc satis apparet, eam hautquaquam convenire omnibus *universitatibus*, vel corporibus, ceu in quibus in genere nullum *μυστηριον* video.

§. IV. Universitas eo etiam jure gaudet, quod personæ simplici competit, & perinde quoque ac alia simplex persona obligatur, tam ex delicto, quam ex contractu, ut proinde civitas propter delictum poena, v. g. banno, affici quoque queat. Quo casu de innoxiiis infantibus, in ejusmodi civitate repertis, dubitatur, utrum ad illos poena banni extendatur, nec ne. Et quamvis *Blunius in Proc. Cam. tit. 29. §. 119.* scripserit, quod tales liberi portare debeant iniquitatem parentum, plerumque autem adversus personas innocentes bannum in pecuniariam poenam converti soleat, mihi tamen hæc sententia semper periniqua visa fuit, adeo ut dicto casu innoxios infantes ne quidem poena pecuniaria plectendos esse, existimem; poena enim suos teneat authores: nec ulterius progrediatur, quam reperitur delictum, *l. 22. C. de pæn.*

§. V. A dicta *universitate Syndicus* constituitur vel lege, seu decreto generali, vel speciali electione.

§. VI. Lege constituitur *Syndicus*, absque electione, quando nimirum lege vel statuto civitatis munus *Syndici* alicui, v. g. Proconsuli, defertur.

§. VII. Circa specialem electionem cum *Struvio in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 42.* distinguendum est inter *universitates*,

quibus certus ordo, v. g. Decurionum, præest, ut sunt civitates, & inter cæteras *universitates*, quibus talis ordo non præest, ut sunt pagi, & collegia opificum. In prioribus *universitatibus* a dicto ordine, civitatem repræsentante, & quidem majori parte, *Syndicus* constituitur, *l. 3. l. 6. §. 1. ff. h. t.* ita tamen ut solis Consulibus, atque Senatoribus hæc potestas constituendi *Syndicum* non sit tribuenda, sed Tribunorum quoque plebis consensus requiratur. Quod contra *Carpzovium* P. 1. *Const. 13. def. 7.* & *Zahn. in Ichno-graph. Jur. municip. c. 84. n. 3.* observari debet. In posterioribus *universitatibus* omnes, etiam minores 25. annis, ad *Syndici* electionem quidem convocari debent, satis tamen est, si major pars consentiat, *l. 2. ff. h. t.* & non minus quam duæ partes *universitatis* præsentés sint, *l. 3. ff. h. t. & l. 3. ff. de decret. ab ord. faciend.* Ubi observandum est, quod nemo se ipsum eligere queat, utcunque aliorum suffragiis accedere, & hac ratione, hujusmodi suffragia augendo, sibi munus *Syndici* acquirere valeat, *l. 4. ff. h. t. l. 3. ff. qui pet. tut. vel curat.* Quibus non contrariatur *l. 4. ff. de tut. & curat. dat.* distinguendum enim est, an alicui soli sit concessa potestas nominandi & constituendi *Syndicum*, an vero plures eligant. Priori casu nemo se ipsum nominare potest, arg. *l. 4. ff. de tut. & curat. dat.* Posteriori vero casu nemo prohibetur, sibi suffragium dare.

§. VIII. *Syndici* officio fungi possunt, qui a *procuratio-ne privata* non arcentur, & idcirco prohibentur foeminæ, milites, & alii, de quibus in *tit. de Procurat.* actum fuit. Et quamvis hujusmodi argumentum a *Procuratore* ad *Syndicum* regulariter quidem procedat, *l. 6. §. 3. ff. h. t.* affirmative tamen in multis casibus fallit, sic ut non semper verum sit: qui possunt *Procuratores* esse, *Syndici* etiam esse possunt; nam minores hodiernis temporibus ab hoc munere arcentur, qui tamen *Procuratores* esse possunt. Ne-

gative

gative vero dicta regula semper admittenda est, sic ut ille, qui non potest esse *Procurator*, *Syndicus* etiam constitui nequeat.

§. IX. *Syndicus* instrumentum *Syndicatus* in *Judicio* exhibere tenetur, cui æque ac mandatis *Procuratorum* hodie clausula rati inferenda est. Sed *Jure Civili* talis clausula nec in *Syndici*, nec in *Procuratoris* mandato requiritur. *Syndicus*, dicto mandato non instructus, a *Judicio* repellitur, quamvis de rato cavere velit. Ubi tamen distinguendum est inter actorem, & defensorem. Defensor *universitatis*, five sit illius membrum, five extraneus, admittitur absque mandato, dummodo cautionem præstet, quia eo modo melior conditio *universitatis* fit, *l. i. §. fin. ff. h. t.* In actore *universitatis*, mandato scilicet non instructo, dispiciendum est, an ille sit extraneus, an vero alius, membrum scil. collegii, vel *universitatis*. Extraneus absque mandato nunquam audiendus est, licet de rato cavere velit, arg. *d. l. i. §. fin. ff. h. t.* In alio non extraneo rursus distinguere debet, an is ordinarius sit *Syndicus* civitatis, sic ut de eo vel ex fama, vel ex aliis argumentis constet, an vero tantummodo sit civis, seu membrum *universitatis*. *Syndicus*, præstita cautione de rato, admittitur, licet instrumentum *Syndicatus* protinus non producat. Civis vero dicta etiam ratione cavens auditur, quando causa controversa simul concernit commodum civium singulorum, v. g. jus pascendi, vel ligna cædendi, nam hoc casu est consors litis. In aliis causis, publicum tantummodo commodum *universitatis* concernentibus, mandatum præcise requiritur, sic ut cautio de rato non sufficiat.

§. X. *Syndico* competit idem jus, quod *Procuratori* privatorum tribuitur, & propterea fit dominus litis, *l. 23. C. de Procurat.* Hinc i. *Jure Civili* alium substituere potest; cujusmodi potestas substituendi hodie *Syndicis*, in officio

publico constitutis, non amplius concedenda, tradente *Stryckio in usu mod. h. t. §. 14.* Sed quid si actus, nomine *universitatis* gerendi, speciale mandatum requirant? *Lauterbach. in Colleg. Pract. h. t. §. 27.* & complures alii Doctores existimant, *Syndicum* non indigere speciali mandato, sed negotia, in privatis *Procuratoribus* speciale mandatum requirentia, absque eo gerere, & proinde transigere, & restitutionem in integrum quoque petere posse. Verum hæc sententia fundamento destituitur, & hinc merito eam explofit *Lib. Baro de Lyncker in Analectis ad Struv. h. t. th. 44.* Jure quoque *Civili* 2. citationes, & sententiæ in personam *Syndici* diriguntur. 3. *Syndico* ad exemplum *Procuratoris*, secundum *l. 28. ff. de Procurat.* ex sententia datur actio rei judicatæ. Quod vero *Paulus in l. 6. §. fin. ff. h. t.* tradit, actori *universitatis* judicati actionem ex edicto non dari, id est intelligendum de illo casu, quo juxta dictam *l. 28. ff. de Procurat.* actor *universitatis*, seu *Syndicus* invita *universitate* actionem rei judicatæ instituere vult. Et quamvis *Ulpianus in cit. l. 28.* referat, *Procuratorem*, actionem rei judicatæ invito Domino instituentem, exceptione repelli, exinde tamen non sequitur, *Procuratori*, invito Domino, talem actionem competere, vel si quis eam in dicto textu tribui existimet, in promptu est responsio, *Procuratori* cum effectu talem actionem non dari.

§. XI. Juramentum *universitati* delatum non est præstandum per *Syndicum*, sed per seniores collegii, optimam de re, super qua jurandum, notitiam habentes. Quod Jure *Canonico* in juramento calumniæ non est mutatum; nam in *cap. 3. & 4. X. de juram. calumn.* nihil aliud statuitur, quam quod hujusmodi juramentum vel a *Syndico*, seu œconomo, vel a principalibus personis præstari debeat. In *Camera Imperiali* ante aliquot annos in causa civitatis *Francofurtensis* contra civitatem *Augustanam* jusjurandum

dum malitiæ toti senatui injunctum fuit, cujus rei testis est Cl. Hoffman. in tract. de modo resp. consul. de merit. causar. Resp. 49. pag. m. 102.

T I T. V. DE NEGOTIIS GESTIS.

§. I.

IN tit. de postul. §. 2. traditum fuit, quod *negotium* sumatur *stricte*, vel *late*. Haftenus de *negotio*, *stricte* dicto, egimus, jam superest, ut illud *late* consideremus, & quidem *bifariam*, vel *absolute*, absque aliqua læsione, vel *relate*, respectu læsionis, in ejusmodi negotio contingentis.

§. II. *Negotium*, *absolute* sumtum, vel refertur ad eum, qui gerit alterius *negotium*, vel ad eum, qui facit alteri *negotium*.

§. III. Is, qui gerit alterius *negotium*, appellatur *negotiorum gestor*. Est autem *negotiorum gestio* quasi contractus, quo quis, *negotia* alterius ignorantis utiliter & sponte gerendo, se, ad rationes reddendas Domino *negotiorum*, hunc vero, ad indemnitatem præstandam, sibi obligat, l. 2. l. 10. §. 1. ff. h. t. §. 1. l. de obligat. quæ ex quasi contr.

§. IV. Sunt, qui inferunt definitioni verba: *sine mandato*, quibus præsentem contractum discernunt a mandato, ceu vero contractu. Sed, quasi contractus mentione facta, satis significatur, *negotiorum gestionem* non esse verum contractum, & idcirco mandatum excludi. Ut proinde dicta verba, a *Lauterbachio* definitioni addita, omitenda sint. Quando itaque Dominus mandat alicui *negotiorum suorum gestionem*, satis certum est, non esse quasi con-

tractum, sed verum initum, utcunque tertii mandatum quasi contractum efficiat, *l. 14. C. h. t.* sic ut is, cujus *negotia* mandato tertii fuerunt gesta, actionem *negotiorum gestorum* non solum adversus mandantem, verum etiam adversus mandatarium habeat. Et quamvis contra hunc mandans Domino negotiorum actiones cedere teneatur, *l. 21. §. fin. ff. h. t.* exinde tamen inferendum non est, quod illi, ejusmodi cessione non facta, actio *negotiorum gestorum* non detur, quippe cum actionem jam tum habenti plures aliae actiones ad meliorem cautionem cedi possint.

§. V. Obligatio, quæ ex hoc quasi contractu oritur, est duplex, alia *principalis*, alia *secundaria*.

§. VI. Principalis obligatio incumbit *gestoribus negotiorum*, qui obligantur, ut 1. negotium susceptum exequantur, *l. 6. §. fin. & l. 21. §. 2. ff. h. t.* & 2. finito negotio, rationes reddant, culpamque levissimam præstent, *§. 1. I. de obligat. quæ quasi ex contractu nasc. l. 24. C. de usur. & l. 25. §. 16. ff. fam. ercisc.* Quibus non obstat 1. *l. fidejussor 32. vers. negotiorum autem ff. h. t.* ubi dicitur, *in negotiorum gestorum actione culpam existimari satis esse*; nam quamvis vox *culpa*, absolute, seu simpliciter posita, significet culpam levem, id tamen aliquando aliter se habet, & quidem in *dicta l.* in qua culpa, casui fortuito opposita, satis innuit, omnem culpam, & proinde levissimam quoque significari. Porro 2. non obstat *l. 6. §. fin. ff. h. t.* ubi a *negotiorum gestore* requiritur, ut sit diligens. Sed per hoc non excluditur diligentia exactissima, quippe cum ille etiam dicatur diligens, qui est diligentissimus. Hujus rei argumentum est in mandatario, a quo in *l. 21. C. mand.* exactum officium exigitur, quod tamen exactissimum esse debet, cum secundum *dictam l. 21. C. mand.* nihil quicquam, ab eo neglectum, culpa vacuum sit. Interdum tamen *negotiorum gestor* dolum, & culpam latam tantummodo

do præstat, quando nimirum negotia, alias peritura, gerit, ut in casu *l. 3. §. 9. ff. h. t.* Et e contrario quandoque casum etiam fortuitum præstare tenetur, eo nimirum casu, quo novum & insolitum prorsus negotium, quod ipse Dominus non fuisset suscepturus, gessit. *l. 11. ff. h. t. Conf. l. 37. §. 1. ff. eod.*

§. VII. Secundaria obligatio incumbit Dominis *negotiorum*, qui obligantur, ut restituant gestoribus impensas, & omnia ea, quæ ipsis occasione *gestionis* absunt, *l. 2. & l. 33. ff. h. t.* dummodo utiliter, & ut bonos patresfam. decet, negotium gesserint, etsi effectum non habuit negotium, *l. 10. §. 1. ff. h. t.*

§. VIII. Actio, quæ pro dictis obligationibus competit, appellatur *negotiorum gestorum*, & est personalis, quoniam ex jure ad rem, & quidem ex contractu oritur. Et quamvis eam *Prætor* in Edicto quoque suo proposuerit, *l. 1. & l. 3. pr. ff. h. t.* propterea tamen cum *Hubero in Prælection. h. t. §. 1.* dicendum non est, eam esse *prætoriam*; sed est *civilis*, nam sunt etiam actiones, alias ex Jure Naturali vel Gentium descendentes, quarum mentionem *Prætor Romanus* fecit, quæ tamen idcirco catalogo actionum *prætoriarum* non sunt inferendæ.

§. IX. Hæc actio dividitur in *directam*, & *contrariam*.

§. X. Actio *directa* datur Domino *negotiorum* adversus gestorem, ad præstanda ea, quæ paulo ante relata fuerunt.

§. XI. Hæc rursus est vel *directa*, in specie ita dicta, vel *utilis*.

§. XII. *Directa*, in specie ita dicta, est, quæ ex verbis legis oritur.

§. XIII. *Utilis* actio dicitur, quæ ex mente, & ratione legis nascitur, *l. 47. §. 1. ff. h. t.* Sed in effectum hæc actio a *directa* non differt, quoniam in extraordinariis judiciis, ubi conceptio formularum non observatur, talis sub-

subtilitas supervacua est, *d. l. 47. §. 1. ff. h. t.*

§. XIV. Contraria actio est, quæ datur *gestori* adversus Dominum *negotiorum* ad præstationes supra propositas.

TIT. VI. DE CALUMNIATORIBUS.

§. I.

Superest, ut secundum distinctionem, in *preced. tit. §. 2.* propositam, jam agatur de eo, qui facit alteri *negotium*, nim. calumniæ causa, h. e. qui per fraudem, & frustrationem alium vexat litibus, *l. 233. pr. de verb. sign.* qui etiam dicitur conflare *negotium*, ut apud *Cicer. lib. 2. in Verrem pag. m. 150. quod cuique negotii conflare volebat, nullo labore faciebat.* Hi appellantur *calumniatores*, qui nimir. in causis criminalibus falsa crimina contra aliquem intendunt, *l. 1. & 2. ff. ad SCtum Turpill.* & in civilibus *negotium* alicui calumniæ causa faciunt. De illis *calumniatoribus* agendum in *tit. ad SCtum Turpill.* De his vero, in causis civilibus alicui *negotium* facientibus, in hoc *tit.* agitur.

§. II. Coercentur hi *calumniatores* peculiari actione, in hoc *tit.* proposita, quæ est actio in factum, competens adversus illum, qui pecuniam accepit, ut *negotium* faceret, vel non faceret, intra annum in quadruplum, post annum in simplum.

§. III. Est hæc actio *prætoria*, quoniam a *Pratore* in Edicto introducta fuit, *l. 3. §. 2. junct. l. 1. pr. h. t.* Oritur autem ex delicto, quod eo ipso committitur, quo quis dicto fine pecuniam accepit. Hujusmodi delictum privatum esse existimo, quippe cum producat actionem, ad interesse privatum tendentem.

§. IV.

§. IV. Competit hæc actio illis, quibus calumniæ causa *negotium* fuit factum, vel non factum, ut 1. his, qui ipsi pecuniam dederunt, ne sibi *negotium* fieret, *l. 3. §. fin. h. t.* & 2. his etiam, propter quos ab aliis pecunia data fuit, ut illis calumniæ causa *negotium* fieret, vel non fieret, *l. 7. pr. h. t.* nam quamvis laudabile sit, *negotium* alteri non conflare, & ita delicto abstinere, turpe tamen est, pecunia accepta, delictum non patrare, cum amore virtutis, non pecuniæ, optimus quisque in officio contineri debeat, *l. 7. §. 3. de pact.* Illi tamen, qui eo fine dedit pecuniam, ut alteri *negotium* calumniæ causa non fieret, hæc actio non datur, *l. 7. pr. h. t.* quippe cum huic solummodo competat, qui litem calumniæ causa metuebat; utcunque condictio ob turpem causam illi non sit deneganda, *dict. l. 7. pr. h. t.*

§. V. Datur adversus accipientem, non adversus ejus heredem, nisi quatenus ad eum pervenit, *l. 5. pr. h. t.*

§. VI. Ad quid detur hæc actio, intelligi potest ex definitione, videlicet intra annum in quadruplum. Et cum in eo contineatur etiam simplum, hinc apparet, eam esse mixtam; nam nunquam a reo quadruplum, ut mera poena, exigitur. Vid. *Struv. in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 60.* Quod vero hic in fine *dict. loc.* scripsit, hanc actionem hodie non esse in usu, probare nequeo; nam cum apud nos non sit abrogata, hinc tamdiu pro usu illius pronunciandum, donec contrarium liquido probari poterit.

LIB. IV. TIT. I.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONE.

§. I.

Dictum fuit in *tit. de Negot. gest. §. 1.* quod *negotium* vel *absolute* sumatur, vel *relate*, respectu læsionis, in ejusmodi *negotio* contingentis. Explicata itaque *absoluta negotii* consideratione, sequitur, ut *negotium relate*, intuitu læsionis consideretur. Et cum talis læsio præbeat causam *restitutioni in integrum*, hinc in præsentī libro agitur de *in integrum restituendis* iis, qui in ejusmodi *negotio*, cum aliis gesto, læsi fuerunt.

§. II. *Restitutio in integrum* est remedium juris, quo læsi in *negotio*, cum aliis gesto, in pristinum statum reducuntur, vel alias impetrant, ut damnum, illis illatum, refarciatur.

§. III. Estque vel *civilis*, vel *prætoria*.

§. IV. *Civilis* est, quæ ex Jure *Civili* descendit, & proinde regulariter intra 30. annos peti potest. Quo pertinet remedium *l. 2. C. de rescind. vend. l. 31. de jurejur. & l. 33. de re judic.*

§. V. *Prætoria* est, quæ Jure *Prætorio* conceditur, & *extraordinarium* dicitur remedium, quoniam actum, Jure *Civili* subsistentem, rescindit, quod regulariter non erat admittendum, sed tum demum fieri poterat, quando 1. aliud ordinarium remedium deficiebat, *l. 10. in pr. de minor. & 2. damnum*, per læsionem illatum, non erat modicum, *l. 4. h. t. l. 54. de act. emt.* modica enim in hisce remediis *extraordinariis*, ceu contra Jus *Civile* introductis, non curabat *Prætor*, utcunque ea bene curaverit in actionibus,

nibus, & remediis ordinariis. arg. §. 10. *Inst. de rer. divis.*

§. VI. In hac *restitutione in integrum* duo considerari debent, 1. ipsa cognitio, & 2. jussus, seu executio Magistratus.

§. VII. Prius apud *Romanos jurisdictionis*, & posterius *meri imperii* fuit. Et cum vocabulum *restitutionis in integrum* in proprio significato ipsum actum *restitutionis* denotet, hinc eo sensu dicitur *imperii* esse, per quod Doctores communiter intelligunt excellentiorem aliquam *jurisdictionem*, in jubendo, & imperando magis, quam in cognoscendo, consistentem. Sed mihi videtur, per *imperium* heic intelligi *merum imperium*, quod apud *Romanos* cum cognitione non fuit conjunctum; nam vocabulum *imperii* regulariter de *mero imperio* intelligendum esse, supra in *tit. de jurisd.* demonstratum fuit.

§. VIII. Jure *Romano* potestas *in integrum restituendi* competebat solummodo *majoribus Magistratibus*, l. 26. *ad municip.* qui soli regulariter habebant *merum imperium*. *Minoribus vero Magistratibus* competebat quidem *jurisdictio*, sed non *imperium*, prout in *tit. de jurisdict.* latius demonstravi.

§. IX. Sed his vehementer obstare videntur ea argumenta, quibus Illustris JCtus, *Gerardus Nooat de jurisdict. lib. 1. cap. 2.* intendit probare, *imperium & jurisdictionem* solo nominis sono differre. Primum argumentum Vir Doctissimus desumpsit ex l. 215. ff. *de verbor. signif.* ubi *Pomponius* ait, *potestatis verbum in personis Magistratum imperium significare*. Et ut recte intelligatur id, de quo disputatur, observandum est, me non abnuere, quod *potestas* significet *imperium*. Sed illud quoque notari debet, hujusmodi *potestatem*, seu *imperium* in *Republica Romana* regulariter duntaxat apud *Magistratus*, non vero apud *Judices pedaneos* fuisse. Ut proinde duo illa vocabula, Jure *Romano* subjectis inter se distincta, non solo nominis sono differant; illa enim quæ diversis subjectis separantur, inter se

utique differunt. Secundum argumentum Viro Illustri præbuit *Ulpianus* in *l. 7. §. 14. ff. de pact.* ubi hæc habentur verba: *si paciscar, ne operis novi nunciationem exequar: quidam putant, non valere pactionem, quasi in ea re Prætoris imperium versetur.* Verum hæc non evincunt, per imperium significari jurisdictionem. Neque id probatur per *l. 1. §. 9. ff. de nov. oper. nunciat.* Quod enim litigantes post operis novi nunciationem se committunt jurisdictioni Prætorie, id non innuit, jurisdictionis, & imperii unam eandemque esse vim, & significationem, sed potius per id differentia rei ostenditur, cum *Romani* litigantes, post interpositum in novi operis nunciatione a Præatore imperium, se commiserint jurisdictioni Prætorie; sic ut *jurisdictio* sumatur de sola causæ cognitione, & cum imperio in una eademque persona quandoque concurrens efficiat mixturam illam, quam *Romani* appellarunt *mixtum imperium*. Præterea opponit *D. Noodt l. 12. §. 1. ff. de judic.* ubi *Paulus* ita ait: *judicem dare possunt, quibus hoc lege, vel constitutione, vel senatusconsulto conceditur. Lege, sicuti Proconsuli. Is quoque, cui mandata est jurisdictio, judicem dare potest: ut sunt legati Proconsulum. Item hi, quibus id more concessum est, propter vim imperii: sicut Præfectus urbi, caterique Romæ magistratus.* Heic per vim imperii *D. Noodt* intellexit vim jurisdictionis, propterea, quoniam judicis dandi licentia, in *cit. l. 12. §. 1. ff. de judic.* ad vim imperii relata, ab *Ulpiano* in *l. 3. ff. de jurisd.* ad jurisdictionem refertur. Nihil in *cit. l.* mihi obstat, nam judicis dandi licentia non ad jurisdictionem, verum ad imperium pertinet, quando nimirum *jurisdictio* in stricta significatione sumitur de illis actibus, qui ad solam causæ cognitionem spectant. *Jurisdictio* vero late sumta imperium sub se comprehendit, & proinde etiam judicis dandi licentiam, strictè autem sumta solam causæ cognitionem significat, & hoc sensu imperio contradistinguitur.

guitur. Porro objicitur *l. 2. ff. de adopt.* nam cum ibi dicatur, adoptionem etiam fieri *Magistratus imperio*, hinc Vir Illustris per *imperium* ibidem intellexit *jurisdictionem* voluntariam. Sed eadem heic recurrit responsio, quæ modo data fuit. Et eodem etiam modo intelligo *l. 13. §. 4. ff. ad SCt. Trebel.* sic ut *jurisdictio* ibidem in generali significatione accipienda sit, & hinc *imperium* quoque comprehendat. *Jurisdictio* vero *strictè* dicta *imperio*, prout paulo ante monui, apud Romanos opponebatur. Et quamvis hæc duo, *imperium*, & *jurisdictio*, regulariter personis fuerint distincta, sic ut *Magistratus Romani* nudum, hoc est *merum imperium*, absque causæ cognitione, *Judices* autem *pedanei* nudam & simplicem *jurisdictionem*, id est causæ cognitionem, absque *imperio* habuerint, in causis tamen extraordinariæ cognitionis hujusmodi duæ qualitates in personis *Magistratuum* conjunctæ fuerunt, nullis ibidem intervenientibus *Judicibus pedaneis*. Ut proinde ex tali conjunctione *imperii*, & *jurisdictionis*, *strictè* sumtæ, factum sit *mixtum imperium*, id est ejusmodi *imperium*, quod mixtum, vel conjunctum erat cum *jurisdictione*, seu cui *imperio* inerat *jurisdictio*, tradente *Ulpiano* in *l. 3. ff. de Jurisdict.* Quod tamen aliter intellexit Doctissimus *Noodt*, quando asserit, *mixtum imperium* etiam *jurisdictionem* appellari. Ubi Illustri Viro ultro largior, *jurisdictionem* inesse *mixto imperio*, prout aqua inest vino, cum illa mixto. At ejusmodi totum, ex duabus speciebus, vel partibus, utrinque principalibus, mixtum, aut compositum, solo nomine alterutrius speciei non rectè significatur, sicuti vinum cum aqua mixtum simpliciter aqua appellari nequit. Cætera argumenta, quibus laudatus *JCtus* utitur, ipsius opinioni non inserviunt, nam in *l. 7. §. 10. ff. de pact.* ceu in qua dicitur, *fraudem dolo inesse*, dolus in genere sumitur, tam pro bono, quam malo; & sicuti sub genere continetur species,

cies, hinc sub dolo, in genere sumto, continetur etiam illius species, dolus malus, cuiusmodi dolus ibidem appellatur fraus, quam *Horatius* fraudem malam dixit *lib. 1. Carmin. Ode 3.*

Audax Japeti genus

Ignem fraude mala gentibus intulit.

§. X. Hodie *restitutio in integrum* est *jurisdictionis*, & proinde omnibus *Magistratibus*, etiam inferioribus, permissum est, eam exercere, dummodo sint competentes, quales in hac re indistincte sunt illi, sub quibus reus, adversus quem *restitutio in integrum* postulatur, domicilium habet, *l. 2. C. ubi & apud quem cognit.* vel in actione rescissoria instituta illi, in quorum foro res est sita, arg. *l. fin. C. ubi in rem act.* In foro autem contractus peti nequit, hoc enim tantummodo in ea ratione fundatur, quod contrahens in eo se tacite ad implementum obligationis obligasse videtur. Cui non obstat *l. 14. C. de non num. pec.* hæc enim de quærela non numeratæ pecuniæ loquitur, quæ ideo in foro contractus institui potest, quoniam ex ipsa natura, & indole contractus oritur.

§. XI. *Restitutio in integrum* perficitur duobus modis, vel per solam *rescissionem*, vel per ipsam *restitutionem*.

§. XII. Sola *rescissio* in illis negotiis fit, in quibus aliquis se oneri subjecit, quod eo ipso, quo negotium gestum *mero Prætoris officio* rescinditur, cessat, ut v. g. si quis coactus hereditatem adire postea a *Prætor*e restituatur, *l. 21. §. 5. ff. quod met. caus.*

§. XIII. Ipsa *restitutio* est duplex, vel *rei amissæ*, vel *juris agendi amissi*.

§. XIV. *Restitutio rei amissæ* Jure Romano fiebat vel *mero Prætoris officio*, per *cognitionem extraordinariam*, ut minorum 25. annis, *l. quod si minor 24. §. ult. ff. de minor.* vel officio *Judicis pedanei*, per *cognitionem ordinariam*, in cæteris

teris causis, quibus majoribus 25. annis læsis per hanc *rei restitutionem* succurrebatur.

§. XV. *Restitutio juris agendi amissi* in illis casibus requiritur, quibus in negotio gesto actionem, nobis jure competentem, amisimus. Vid. §. 5. l. de act. l. 35. de obligat. & act. l. 9. §. 4. quod met. caus. Et quamvis hoc casu *rescissio* diversa sit ab ipsa actione amissa, quæ a *Pratore* nobis restituitur, seu datur, duo tamen in hac *restitutione* non sunt judicia, *rescindens*, & *rescissorium*; cum *Prator* eo ipso, quo, causa cognita, dat actionem, etiam rescindat, & per consequens in ipsa datione actionis *restitutio* consistat. Error dissentientium ex male intellecto processu *Juris Romani* oriri videtur; nam cum in *restitutionibus in integrum*, ut in aliis causis, officium *Pratoris* ab officio *Judicis pedanei* fuerit distinctum, ita ut quædam in jure, apud *Pratorem*, quædam in judicio, apud *Judicem pedaneum*, fuerint gesta, hinc probabile mihi videtur, multos Doctores exinde in eam sententiam deductos fuisse, ut existimaverint, maxime in hisce *restitutionibus in integrum* duplex apud *Romanos* fuisse judicium, prius *rescindens*, & posterius *rescissorium*, cum tamen revera uno judicio tota disceptatio peracta fuerit; nam una saltem in jus vocatio, una litis contestatio, una causæ cognitio, & sententia deprehenditur, certissimo argumento, unum duntaxat judicium in illis causis extitisse.

§. XVI. Ipsa læsio, propter quam *restitutio* conceditur, contingit 1. per metum, 2. per dolum, 3. per ætatem, 4. per status mutationem, 5. per absentiam, aliudve impedimentum generale, & 6. per alienationem, judicii mutandi causa factam.

§. XVII. In praxi dictis causis additur sententia, seu contra quam, propter læsionem, *restitutio in integrum* quoque conceditur, etiam in *Camera*, ita tamen, ut non ex causis,

causis, antea in Actis deductis, sed ex novis, & justis, & quidem summarie, petenda, *Concept. Ord. Cam. part. 3. tit. 62. pr.* ac simul juramentum etiam a Procuratore in propriam animam præstandum sit, juxta *communia Decreta, anno 1669. die 7. Julii, & anno 1671. die 7. Julii* lata.

§. XVIII. Est autem hæc *restitutio in integrum* in *Camera Imperiali* actus, quo Judex *Cameralis* partem in sententia *Cam.* gravatam, ex novis causis, in eum statum, in quo ante latam sententiam fuit, reducit.

§. XIX. Petit hanc *restitutionem in integrum* Procurator causæ, & quidem intra quadriennium continuum, vel adversus lapsum fatalium, aut termini præjudicialis, intra illud tempus, quod læso, re adhuc integra, compete-
bat.

§. XX. Petitur talis *restitutio* in *Camera* vel *judicialiter*, vel *extrajudicialiter*, & utroque modo, vel inaudita altera parte, vel ea audita.

§. XXI. Illa, quæ, inaudita altera parte, decernitur, *brevi manu* fieri dicitur, & uno duntaxat casu locum habet, quando nimirum contra lapsum fatalium insinuandorum processuum petitur, & causæ relevantes allegantur, secundum *commune Decretum anno 1657. die 28. Januar. in Camera* latum §. 2.

§. XXII. In hac vero, quæ, audita altera parte, conceditur, distinguere debet, utrum adversarius apud Acta Procuratorem habeat, nec ne; si Procuratorem habet, tunc ad exhibitam implorationem illius, qui *restitutionem* petit, respondere tenetur, ita ut citatio non requiratur. Procuratorem autem apud Acta non habens citari debet, ad videndum se *restitui in integrum*; cujusmodi citatio vel *judicialiter*, vel *extrajudicialiter* in *Camera* decernitur.

§. XXIII. Effectus alius est petitæ, alius obtentæ, seu decretæ *restitutionis in integrum*.

§. XXIV. Prior est, quod, pendente hoc processu, *nihil*

hil innovandum, *l. un. C. in integr. rest. postul. ne quid nov. fiat.* sed executio differenda sit, utcunque res altiore indaginem requirat. Vid. *Finckelth. Obs. 106. num. 5.* nisi 1. appareat, dolose restitutionem desiderari, *Odd. de restit. in integr. p. 1. qu. 43. art. 5.* vel 2. restitutio incidenter postuletur. Vid. *Blum. in Proc. Cam. tit. 57. §. 10.*

§. XXV. Posterior effectus est, quod omnia in pristinum statum restituantur, nam *restitutio* tantum tribuit, quantum abstulit læsio. Utrum vero *restitutio in integrum* in *Camera* decernenda sit, nec ne, id non solum cognoscere debent Assessores, a quibus prior sententia, contra quam *restitutio* petitur, lata erat, verum illis ex aliis quoque Senatibus aliquot Assessores adjungendi sunt, secundum *Recessum Visitationis de anno 1713. §. Nicht weniger 68.* Cujus hæc sunt verba: *Nicht weniger ist vorgekommen / daß in denjenigen Fällen / da restitutio in integrum gesucht wird / die Referenten von ihren vorigen Meinungen nicht leicht abgehen / und die neu-angeführte öftters wichtige Ursachen zu zeiten ausser acht lassen; Weilen nun hierdurch den Partheyen ein unwiederbringlicher Schade zugezogen werden könnte / so hat der Herz Cammer-Richter ihnen solchenfalls die Zuordnung einiger Besizer auß anderen Senaten nicht zu weigern / und trägt man im übrigen keinen Zweifel / es werde der jedesmahlige Re- und Correferent sein Gewissen hiebey beobachten.*

TIT. II.

QUOD METUS CAUSA
GESTUM ERIT.

§. I.

PRima causa restitutionis in integrum est *metus*, l. 1. ff. h. t. De hoc *Baldus* pronunciavit, vocem *Prætoris*, dicentis: *quod metus causa gestum erit, ratum non habeo*, esse vocem Dei, a Spiritu sancto in ore *Prætoris* positam. Cum itaque hoc jus a *Præatore* constitutum sit, hinc illud argumento est, ante hujusmodi *Prætoris* Edictum negotia, metu contracta, valida fuisse; *Romani* enim *JCti* contendebant, quod coacta voluntas etiam sit voluntas, l. si mulier 21. §. si metu 5. ff. h. t. l. si privatus 17. ff. qui et a quib. manum. lib. non fiant. Cujusmodi doctrina ex philosophia *Stoicorum* in *Jurisprudentiam* nostram defluxit. Et sicuti proinde necesse non est, hac in re operose inquirere, quare hujusmodi principium, quod nimirum coacta voluntas sit etiam voluntas, in *Jure Romano* admissum fuerit, ita etiam supervacaneum esse reor, heic distinguere inter actus *imperatos*, & *elicitos*, quippe cum absque tali distinctione res ipsa satis sit clara, atque perspicua, & illa rem magis implicet, quam explicet. Cui accedit, quod idcirco merito abstinendum sit tali distinctione, quoniam multi per illam eo adducuntur, ut dicant, ne quidem Deum actus *elicitos* voluntatis humanæ cogere posse. Id enim non solum multi *Theologi* enunciarunt, verum *Stryckio* quoque, *JCto* non infimi subsellii, arrisit in *dissertat. de jure persuasionis cap. 1. num. 69*. Sed mihi videtur dicendum esse, divinam operationem in voluntatem, passive acceptam, nihil esse aliud, quam ipsam voluntatem
ad

ad agendum, a Deo excitatam, ejusque volitionem & actum, quatenus a divina virtute procedunt. Et quando actiones *elicitæ* voluntatis a Deo producantur, nihil aliud concipiendum est, quam conservatio seu continua creatio, aut reproductio mentis nostræ, eaque varia, qua Deus simul mentem, ejusque cogitationes producit. Actionum autem voluntatis *imperatarum* sicut non aliud est fundamentum, quam illa Dei in natura constitutio & jussio, qua certos corporis motus, cum certis cogitationibus mentis, & vicissim, voluit esse connexos; ita porro nihil aliud requiritur, quam mentis & corporis nostri cum mutuo hoc nexu conservatio, & quasi continua creatio, quæ ita ad actiones nostras *imperatas* sufficit. Vid. *Francisc. Burmann. in Synops. Theolog. lib. 1. cap. 44. §. 39. & seqq.* Conf. *Johan. Braun. in Doctrina Fæder. vol. 1. part. 2. loc. 6. cap. 12. §. 13.*

§. II. Quod vero Jure Romano negotia, metu inita, *ipso jure* valida sint, id bifariam accipiendum est, 1. respectu *modi procedendi*, & 2. respectu *ipsius juris constituti*. Respectu *modi procedendi* apud Romanos dicta negotia *ipso jure* subsistebant in *jure*, hoc est, coram *Præatore*, ceu ante litem contestatam, dum *Prætor* ex tali negotio actori dabat actionem, & proinde eum non statim a limine Judicii repellebat, reservata tamen reo, vi compulso, facultate exceptionem *quod metus causa* opponendi, §. 1. *l. de except.* sic ut tali modo actio instituta non *ipso jure*, sed ope exceptionis extingueretur. Intuitu *ipsius juris constituti* negotia, metu inita, *ipso jure* subsistebant, quando Jure Civili valida erant, & demum Jure *Prætorio* rescindi poterant, dict. §. 1. *l. de except.* in verbis: *jure civili te obligatum esse*. Ubi valde mirari subit, quæ causa fuerit, ut ante hujusmodi *Jus Prætorium metu* compulsi nullo juris remedio suffulti fuerint, quibus ab iniquis ejusmodi impetitoribus vi extorta vel repetere, vel alias contra illos in tuto

collocari potuissent; isque eo magis urget scrupulus, quod alias *Populi Romani* iustitiam adeo soleant deprædicare, cui certe refragari videtur, quod tamdiu sine necessario ejusmodi remedio cives indefensi relictī fuerint. Mihi ex indole *Status Romani* antiqui, qui circa illa tempora vixit, ratio probabilis adducenda videtur; scil. ejusmodi *metum*, quo civis à concive apud *Romanos* ad promittendum, vel remittendum aliquid compulsus esset, propter *Patricios* saltem, illorumque utilitatem, tanto tempore extra legis considerationem mansisse; nam illorum tum maxime intererat, actus istos, ad quos sæpe miseros & inopes compulerant, certo juris remedio non infringi; cum *plebeji* imbelles essent muscæ, quæ premi poterant, premere nesciæ. Hanc vero conjecturam verisimilem esse, neminem arbitror negaturum, qui modo indolem *Reipubl. Romanæ* secundum præfata tempora perspexit; *Patricii* enim homines ex plebe, ære alieno obnoxios, quos tenebant, ad gravissimas usuras, cuncta eorum bona absumentes, vi, & autoritate privata cogeant. Hujus rei locuples testis est *Livius lib. 2. Histor. cap. 24.* quod adeo inoleverat malum, ut illi speciali lege occurrere necessum fuerit, ne quis civem *Romanum* vinctum, aut clausum teneret, quo minus ei nominis edendi apud Consules potestas fieret, item, ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet, liberos nepotesve ejus moraretur, *Liv. loc. cit.* donec tandem plenissime *Prætoris Edicto* contra ejusmodi actus auxilium introductum fuerit.

§. III. Sed an omnes contractus, metu initi, Jure Civili ante dictum Jus *Prætorium* validi fuerunt? *D. Gerard. Noodt in lib. de forma emendandi doli mali, cap. 16.* distinguit inter contractus bonæ fidei & stricti juris, & putat, bonæ fidei contractus propter *metum*, in illis intervenientem, Jure *Civili* nunquam valuisse, & semper placuisse, eum regi
bona

bona fide, nihil autem magis illi contrarium videri, quam vim & *metum*. Pro hac sententia stabilienda Vir Illustris allegavit *l. 116. pr. ff. de reg. jur.* ubi *Ulpianus* ita ait: nihil consensui tam contrarium est, qui ac bonæ fidei judicia sustinet, quam vis, atque metus: quem comprobare, contra bonos mores est. At cum *Ulpianus* dicta verba scripserit *lib. 11. ad Edictum*, & quidem ad præsens *Edictum quod metus causa*, prout ex inscriptione *l. 1. & l. 3. ff. h. t.* colligitur, hinc existimo, illa verba ad *Prætoris Edictum* restringenda esse, quod nimirum secundum hoc consensui nihil magis sit contrarium, quam *metus*, utcunque is Jure *Civili*, ceu quo coacta voluntas est etiam voluntas, consensui adeo non contrarietur.

§. IV. Qamvis vero Jure *Naturali*, abstrahendo a Jure *Romano*, pro certo habeam, negotium, metu contractum, nullum esse, varii tamen Doctores dissentientes hujus decisionem secundum sanam rationem dubiam fecerunt, adeo ut tres diversæ Scriptorum sententiæ de hac re inveniantur; *Uffelman.* enim in *tract. de obligat. quæ ex serm. oritur cap. 7. §. 4.* aliique obligationem, metu contractam, ipso Jure *Naturali* validam pronunciant, & quidem ex vulgato illo axiomate, quod pacta servanda sint. Exinde efficacem promittentis, utcunque metu coacti, obligationem eo magis deduci posse arbitrantur, cum existiment, vim inferentem non destitui jure promissum exigendi, ut proinde huic juri in illo, qui promisit, ex natura correlatorum, respondere debeat obligatio, adeo ut hæc per compensationem extinguere non posse, videatur, cum præsumendum sit, eum, qui metu compulsus alteri, v. g. latroni, aliquid promittit, juri, propter injuriam, & læsionem illatam, adversus hunc sibi competenti, tacite renunciassse, ne alias pactum, cum eo initum, omni prorsus effectu destituatur. Sed hæc sententia merito rejicitur, nam cum

illi, qui *metum* alteri infert, lex resistat, hinc per improbum suum facinus adversus patientem jus acquirere nequit; & si nullum jus in eo existit, necesse quoque est, ut obligatio in eo, cui metus incussus fuit, deficiat. Quae enim ratione quis debitor appellari potest, si nullus invenitur, qui jure aliquid ab illo deponere valet? Quis ejusmodi latroni assertum ibit jus, cum absurdum videatur, per injuriam, h. e. factum legi naturali contrarium, produci aliquid, cui ipsa lex firmitatem tribueret. Hoc pacto ipsa haec lex ad sui destructionem tenderet, & dum furtum, vel violentiam prohibet, furtum, & violentiam ad modos acquirendi rerum dominia referret. Aliam Hugo Grotius lib. 2. de jure bel. & pac. cap. 17. fovet sententiam, docens, ex metu, seu omnem consensum non tollente, obligationem quidem oriri, eum tamen, qui *metum* incusserat, obligatum esse, ad rem restituendam, ideo, quod per violentiam illatam in alterum deliquerit. At huic rursus repono illud, quod, ad elidendam priorem sententiam, paulo ante retuli, nimirum ex illo actu, cui Jus Naturale resistit, obligationem derivari non posse. Videtur autem haec sententia Grotii parum distare a traditis Juris Romani, seu quo ope exceptionis, in Judicio oppositae, obligatio, haecenus ipso jure, hoc est coram Praetore, subsistens, rescindebatur; cujusmodi distinctio Jure Naturali incognita est. Magis itaque est, ut secundum Jus Naturale statuamus, actus metu initos, prorsus esse invalidos, ita ut nulla obligatio, vel actio inde oriatur.

§. V. Cum autem apud nos Jus Romanum obtineat, hinc etiam juxta illud obligatio, metu contracta, non est ipso jure nulla, sed demum per restitutionem Praetoris seu Magistratus dissolvenda, docente B. Stryckio in Usu modern. ff. h. t. §. 2. Verum huic obstat peculiare aliquod Edictum anno 1677. die 9. Januar. in Ducatu Cliviensi atque Comitatu

tatu *Marcano* circa obligationes, vi metuque expressas, sancitum, in quo tales obligationes dicuntur nullæ. Cujusmodi *Edicti* verba ita se habent: Wir Friederich Wilhelm etc. Thun kund und fügen Unseren Land=Drosten / Drosten / Amtleuten / Richteren / Schultheissen / forst Bürgermeistern / Scheffen und Rath in den Stätten unsers Herzogthumbs Cleve und Graffschafft Marck und sonst jedermänniglich / deme daran gelegen / hiemit und in gnaden zu wissen: demnach unsere getreue Stände auß Ritterschafft und Städten bemelten unsers Herzogthumbs Cleve und Graffschafft Marck unterthänigst Beschwer geführt / daß ob zwar in den gemeinen beschriebenen Rechten und dem Instrumento Pacis außdrücklich verordnet / daß die bey dem vorigen Kriegs=wesen mit Gewalt erzwungene und per vim majorem erpresste obligationes null und nichtig seyn sollen / nicht destoweniger aber auß solchen mit Gewalt erpressten Obligationen die debitores zur Zahlung angehalten werden wollen. Dannenhero unterthänigst gebetten / Wir solche Obligationes auß Macht hoher Landes=Fürstlicher Obrigkeit zu cassiren und aufzuheben / gnädigst geruhen wolten: daß Wir solcher ihrer unterthänigsten Bitte statt gegeben / Euch obgemelten samt und sonders gnädigst anbefehlendt / daß ihr euch darnach gehorsamst achten / und nach Inhalt der gemeinen Rechten und des besagten Instrumenti pacis in judicando & exequendo darob halten sollet. In urkundt unsers hievor getrückten Churfürstlichen Insiegels. Geben Cleve in unserem Regierungs=Rath am 9. Januarii 1667. Respondeo, quod dicta verba *Edicti* non sint captanda, sed de effectu tantummodo intelligenda, hoc sensu, quod nimirum tales obligationes non debeant ratae haberi. Et tantum abest, Jus commune illo *Edicto* hac in re esse abrogatum, ut potius ibidem Judicibus diserte præscribatur, sequentibus verbis: und nach Inhalt der gemei-

nen

nen Rechten und des besagten Instrumenti pacis in judican-
do & exequendo darob halten sollet.

§. VI. Definitor *metus*, quod sit vehemens animi terror,
per violentiam, vel per minas, ideo alicui illatus, ut is ali-
quid promitteret, vel præstaret. *Ulpianus* in *l. 1. ff. h. t.*
scripsit, quod sit mentis trepidatio instantis, vel futuri pe-
riculi causa.

§. VII. Vis autem distinguenda est a *metu*, ut causa ab
effectu; illa enim est causa *metus*, & significat actum in-
ferentis *vim*; *metus* vero denotat passionem animi in eo,
cui *vis* infertur.

§. VIII. Utrumque heic concurrere debet, sic ut ex par-
te agentis seu inferentis *vis injusta*, *l. 9. pr. ff. h. t.* & ex
parte patientis *metus justus* requiratur.

§. IX. Per primum requisitum significatur, quod necesse
sit, ut is, qui *vim* infert, omni jure destituatur, ita ta-
men ut sufficiat, in hac re causam proximam considerare,
susque deque habito, utrum ille, qui *vim* patitur, in fa-
cto licito, vel illicito versetur. Et hinc illi, qui in adul-
terio, vel furto deprehensus fuit, auxilium *Prætorium* quo-
que datur, quando ideo aliquid promisit, vel dedit, ne
occideretur, *l. 7. §. 1. l. 8. pr. ff. h. t. cap. 1. X. h. t.* Illi
vero, qui in justo bello est captus, non est permissum,
promissionem, pro redemptione factam, sub prætextu *me-
tus* infringere, quippe cum in bello justo hostem liceat læ-
dere in infinitum, & proinde is, qui in eo hosti vim in-
tulit, id jure suo fecerit.

§. X. Per secundum requisitum significatur, quod qui-
libet *metus* non sufficiat; nam talis requiritur, qui cadit
in virum prudentissimum, & constantissimum, *l. metum
autem 6. ff. h. t. c. cum dilectus 6. X. de his que vi met. causa
fiunt. c. consultationi 28. X. de spons. c. veniens 15. X. eod.* In
mulieribus tamen propter sexus fragilitatem minor *metus*,
quam

quam qui in constantem virum cadit, sufficit. Et quamvis in *cit. cap. consultationi 28. X. de spons.* in mulieribus talis requiratur *metus*, qui cadit in virum constantem, id tamen ad favorem matrimonii tantummodo pertinet, hoc enim non facile est rescindendum, ne scandalum exinde oriatur.

§. XI. Causæ, quæ justum efficiunt *metum*, vulgo sequenti versiculo includuntur:

Excusat carcer, status, mors, verbera, stuprum.

Ubi nihil interest, in se quis veritus sit, an in liberis suis, cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur, *l. 3. §. 8. ff. h. t.* Qua de re memorabile exemplum prodidit *Happelius in Curiosis Relat. tom. 1. pag. m. 353.* quo Dominus minis servi sui compulsus fuit, ut sibi ipsi nasum descinderet, eo malo crudelissimam necem, filiis suis a servo intentatam, redempturus.

§. XII. Si vero tantummodo sit reverentiæ timor, restitutio cessat; nam quamvis Doctores circa hujusmodi reverentiæ *metum* inter se non conveniant, ego tamen puto, eum non esse attendendum, quippe cum vani hominis sit, & proinde in constantem virum non cadat, *l. 6. ff. h. t. cap. fin. X. de appellat.*

§. XIII. Dictæ causæ in facto quidem consistunt, & proinde probationem requirunt, sic ut *metus*, ceu delictum, regulariter non præsumatur. Aliquando tamen *metus* præsumitur, & quidem 1. ex qualitate personæ, multas persuasiones adhibentis, nimia enim persuasio metum arguit, tradentibus *Reusnero lib. 1. Consil. 5. n. 80. Menochio Consil. 442. num. 58. & Stryckio in disput. de jure persuas. cap. 1. num. 72.* 2. ex qualitate objecti, seu negotii gesti; sic enim *metus* præsumitur, quando remittitur aliquid, quod non est verisimile aliquem absque intentata vi remissurum fuisse, *Paris. vol. 4. Conf. 58. num. 67.* 3. ex qualitate loci,

loci, vel temporis, docente *Trentacinq̃uo in resolūt. præf. lib. 1. tit. de his quæ vi met. caus. resolūt. 1. num. 30.* ubi scribit, *metum* exinde præsumi, quando non est verisimile, quod quis eo tempore contraxisset, 4. ex qualitate modi contrahendi, si nimirum in contractu aliquo illi non fuerunt adhibiti, qui in similibus contractibus adhibebantur, tradente eodem *Trentacinq̃uo cit. loc. num. 31.* Extra has præsumptiones *metus* liquidis argumentis demonstrari debet. Si hæc probatio per testes peragenda est, tum circa talem probandi modum sequentia singularia observanda sunt: 1. quod testibus, in tempore etiam dissentientibus, credatur, secundum doctrinam *Innocentii in c. qualiter 1. in pr. de accusat.* 2. quod major fides habeatur duobus testibus affirmantibus, *metu* aliquid gestum esse, quam sexcentis aliis, libere aliquid factum esse, pronunciantibus, *cap. super hoc 5. X. de renunciat. & Brunneman. ad l. 8. C. h. t.* 3. quod testes domestici in probando *metu* admittantur, arg. *c. cum dilectus 32. X. de elect.* sic ut, aliis testibus deficientibus, perjuros, & criminosos etiam admittendos esse, Doctores tradant per *cap. fin. X. de testib.* Et quamvis 4. etiam existimetur, quod uni testi heic fides haberi debeat, *Capolla caut. 144. & Boer. Dec. 101.* talis tamen sententia nulum habet fundamentum.

§. XIV. Dicto *metu* probato, illi, qui læsus fuit, duobus modis succurritur, vel *actione*, vel *exceptione*, *l. 9. §. 3. ff. h. t.*

§. XV. Actio est duplex, vel *vetus*, vel *nova*.

§. XVI. Actio *vetus* dicitur, quæ ante *metum* illatum competebat, & negotio rescisso, a *Pratore* iterum datur, & est *utilis*, cum *directa* tamen ejusdem naturæ, *l. 9. §. 4. l. 21. §. fin. ff. & l. 4. C. h. t.*

§. XVII. Estque *realis*, vel *personalis*. Actio *realis* datur, quando res, per *vim* extorta, tradita est. *Personalis* vero

vero datur, quando per *metum* prior obligatio fuit remissa.

§. XVIII. Nova actio ab initialibus *Edicti* verbis dicitur *quod metus causa*. Et est actio *prætoria*, quæ datur per *vim* læso adversus quemcunque rei possessorem, vel lucrum exinde percipientem, intra annum in quadruplum, post annum in simplum.

§. XIX. Causa efficiens *remota* est *Prætoris Edictum*, *proxima vis compulsiva*. Ab hac differt 1. *vis expulsiva*, quæ locum facit interdicto unde vi, 2. *ablativa*, ex qua oritur actio vi bonorum raptorum, 3. *turbativa*, propter quam datur interdictum uti possidetis, & 4. *offensiva*, ex qua competit actio injuriarum, vel legis Aquiliæ.

§. XX. Cum itaque hæc actio, quoad causam *proximam*, ex *vi*, & proinde ex delicto, oriatur, hinc ulterius inquirendum est, quale delictum hoc sit, cui natales præfens actio debet, an delictum *privatum*, an *publicum*, vel aliud; respondeo delictum *privatum*, nam præter illa delicta *privata*, quæ Imperator in *princ. Inst. de obligat. quæ ex del. nasc.* enumeravit, plura dantur. Neque obest, quod hæc actio sit rei persecutoria; ex delictis enim oriuntur etiam actiones, quæ simpliciter rem duntaxat persequuntur, prout in conditione furtiva, & pluribus aliis actionibus manifestum est. Quod vero hæc actio intra annum in quadruplum detur, id non efficit, ut sit poenalis, quippe cum id tantummodo per accidens eveniat, eo nimirum casu, quo reus jussui Judicis, rem restituere, vel actori satisfacere, jubentis, morem non gerit; sic ut reus, propter contumaciam suam, in quadruplum condemnatur. Et quoniam in hac actione jussus Judicis, rem restituere jubentis, ceu arbitrium aliquod, præcedit, hinc hoc respectu actio dicitur arbitraria, *l. 14. §. 4. ff. h. t. §. 27. & 31. l. de action.*

§. XXI. Cum præfens actio sit personalis, hinc certum quidem

quidem est, quod ex jure ad rem oriatur; sed hoc jus ad rem est irregulare, ex quo omnes actiones, in rem scriptæ, descendunt, quæ nimirum adversus quemcunque possessorem, etiam singularem, institui possunt.

§. XXII. Datur hæc actio illis, qui *metum* passi sunt, & illorum heredibus, *l. 14. §. 2. & l. 16. §. 2. h. t.* & quidem adversus eum, qui *metum* intulit, utcunque res, *metu* ablata, perierit, *l. 1. C. h. t.* vel a tertio possideatur, *l. 14. §. 5. h. t.* adversus singulos in solidum, si plures *vim* fecerunt; ita tamen ut unius præstatione cæteri liberentur, *l. 14. §. fin. h. t.* Heredes, hac actione conventi, tantum restituere tenentur, quantum ad eos ex *vi compulsiva* pervenit, *l. 16. §. fin. & l. 17. ff. h. t.* Porro adversus quemcunque possessorem, prout paulo ante dictum fuit, hæc actio datur, ita tamen ut actor bonæ fidei possessori pretium restituere teneatur, quando ipse ab eo, qui *metum* incusserat, pretium acceperat.

§. XXIII. Reus, hac actione conventus, rem cum fructibus restituere debet. Malæ fidei possessor fructus quoque percipiendos præstat; sed bonæ fidei possessor præter extantes eos consumptos, ex quibus locupletior est factus, tantummodo restituit, arg. *l. 18. h. t.* Hac in re est differentia inter rei vindicationem, & præsentem actionem; illa bonæ fidei possessor conventus ex fructibus consumptis nihil restituit, utcunque exinde locupletior sit factus; hac vero conventus bonæ fidei possessor eos fructus consumptos, ex quibus locupletior est factus, cogitur restituere. Hujus ea est diversitatis ratio, quoniam is, contra quem actio *quod metus causa* instituta fuit, non debet locupletior fieri cum jactura alterius, illius nimirum, cui *metus* illatus fuit, cui nihilquicquam imputari potest, quod rem suam per *metum* amiserit. Ut proinde actori, præsentem actionem instituenti, illi fructus consumpti, qui possessorem fecerunt

fecerunt locupletiores, restituendi sint.

§. XXIV. Institui potest actio *quod metus causa* quoad simplum in perpetuum, hoc est, usque ad 30. annos, quoad poenam tripli intra annum utilem, quem in quadriennium continuum mutatum esse reor, propter generalitatem *l. fin. C. de temp. in integr. restit.*

§. XXV. Exceptio *quod metus causa* datur illis, qui ex coacto negotio conveniuntur, adversus omnes actores, ex tali negotio actionem instituentes, sive ipsi *metum* admitterint, sive alii, *l. 4. §. pen. ff. de doli mali & met. except.* Ut proinde hæc exceptio sit in rem scripta: *si in ea re nihil metus causa factum est.*

§. XXVI. Jam videndum est, an dicta actio *quod metus causa* hodiernis temporibus adhuc habeat locum, sic ut in quadruplum procedat? Illustris *Thomasius in usu mod. ff. h. t.* huic actioni omnem prorsus usum in foris *Germania* abjudicavit; sed ego tantisper hac quoque in re praxin *Juris Romani* retinendam esse puto, donec probari possit, illius dispositionem circa præsentem articulum abrogatam esse; nam cum *Jus Romanum* apud nos in genere receptum sit, hinc omnia ea capita, quibus indoles *Reipublicæ nostræ* non repugnat, in foro nostro usum etiam habent. *Conf. B. Stryck in usu modern. ff. h. t. §. 3.*

T I T. III. DE DOLO MALO.

§. I.

S Equitur secunda causa in *integrum restitutionis*, nimirum *dolus*, quem *Labeo in l. 1. §. 2. ff. h. t.* rejecta *Servii* sententia, definivit, esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumven-

endum, fallendum, decipiendum alterum, adhibitam. Sed clarius describitur, quod sit factum illicitum, quo quis ex proposito alterum, se decipi ignorantem, fallit. Ex quo intelligitur, enormem læsionem, absque proposito fraudandi contingentem, quam *dolum ex re ipsa* vulgo Doctores vocant, huc non pertinere, quippe cum heic agamus de *dolo malo*, ex proposito, & maligno animo commisso; & proinde etiam *dolus bonus*, ab hoc loco alienus est. Est autem *dolus bonus* solertia quædam laudabilis, ad id tendens, ut ea, quæ nobis proposuimus, bono modo prosequamur, seu efficiamus. Hoc sensu *Florus lib. 1. cap. 3. de Horatio* scripsit, eum addidisse ad virtutem *dolum*, & *cap. 12. de obsidione urbis Vejentium* ita ait: *denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium.*

§. II. Dolus vel est *verus*, vel *presumptus*.

§. III. Verus dicitur, qui vere commissus fuit; & *presumptus*, qui ex argumentis probabilibus præsumitur. Sic culpa lata *dolo* æquiparatur, *l. 32. ff. depos.* nimirum in civilibus, & pecuniariis causis, ceu in quibus præsumtum *dolum* facit, quippe cum in his ex præsumtionibus aliquis condemnari possit. Sed in criminalibus causis id fieri nequit, propterea, quod hæ causæ luce meridiana clariores probationes requirunt.

§. IV. Præterea Doctores dividunt *dolum* in *dolum dantem causam contractui*, & *incidentem*.

§. V. Dolus *dans causam contractui* est, quo quis ad contrahendum inducitur, *l. 7. pr. ff. h. t.* Hunc contractum bonæ fidei ipso jure nullum facere, dicunt, per *l. 16. §. 1. ff. de minor. 25. ann. l. 3. §. fin. pro soc. & l. 7. pr. h. t.* non vero contractum stricti juris, arg. *l. 36. de verb. obl.* in hoc enim *dolum* ne quidem actione, ex contractu descendente, *l. 7. §. 3. in fin. h. t.* sed, re adhuc integra, exceptione *doli* dict.

dict. l. 36. de verb. obl. vel, contractu impleto, aliis remediis deficientibus, actione *doli* purgari ajunt.

§. VI. Dolus *incidens* dicitur, quando quis sponte sua contrahit, sed in ipso contractu fraude mala decipitur. Propter hunc contractus bonæ fidei, secundum communem opinionem, non est ipso jure nullus, sed vel actione, ex ipso contractu descendente, vel exceptione *doli*, in contractibus vero stricti juris sola actione *doli*, vel etiam exceptione *doli* purgatur, l. 36. de verb. obl. & l. 7. §. 7. de dol. malo.

§. VII. Quamvis autem hæc sententia, & distinctio plerisque Doctoribus, ut *Struvio*, *Lauterbachio*, aliisque hactenus arriserit, ego tamen supra propositum effectum isti tribuere nequeo; neque in legibus, supra relatis, fundatum esse video, *dolum dantem causam contractui* efficere, ut contractus bonæ fidei sit ipso jure nullus. In l. 16. §. 1. ff. de minor. 25. ann. nihil aliud habetur, quam quod nulla sit societas, quam aliquis circumscriptus, vel etiam donationis causa inivit. Exinde non sequitur, societatem esse nullam, propter *dolum dantem causam contractui*, idonea enim causa non apparet, quare dictum textum præcise de *dolo*, *dante causam contractui*, intelligere debeamus, cum ibidem agatur de eo, qui circumscriptus societatem coierat, quod æque de *dolo incidente*, ac de eo, qui *causam* dicitur *contractui dare*, sumi potest; de utroque autem, prout mox prolixius apparebit, idem jus esse statuo, quod nimirum is contractum Jure Civili irritum non faciat. Et quamvis in cit. l. 16. dicatur, minorem circumscriptum in contrahenda societate ipso jure tutum esse, & ideo partes *Prætoris* cessare, id tamen non tam de *dolo* est intelligendum, quam quod in casu dictæ l. substantiale requisitum societatis deficiebat, dum nimirum *dolo* erat effectum, ut v. g. donationis causa contraheretur societas, ubi, deficiente

com-

communione lucri, vel damni, ceu essentiali societatis requisito, læsus ipso Jure *Civili* tutus est. Qua ratione expedita quoque erit responsio ad *l. 3. §. 3. pro soc.* & ad omnia ista loca, in quibus dicitur, *dolo* deceptum ipso jure tutum esse, id enim intelligendum est, quod læsus regulariter non debeat ad actionem *prætoriam de dolo malo*, ceu famosam, convolare, quando ipso jure munitus est, hoc est actionem *Juris Civilis*, ex contractu bonæ fidei descendente, adversus decipientem instituere potest. Et hactenus tantum a me impetrare non potui, ut crederem, Jure *Civili* propter *dolum*, sive *dantem causam negotio*, sive *incidentem*, contractum ipso jure nullum esse.

§. VIII. Cum itaque Jure *Romano* contractus propter *dolum dantem* illi *causam* non sit ipso jure nullus, hinc dicta distinctio inter *dolum dantem causam contractui*, & *incidentem* merito rejicitur. Ut vero sciamus, quibus remediis *dolo* decepti adversus decipientes uti queant, distinguere debet, utrum *dolo* decepti ex contractu doloso a decipientibus conveniantur, an vero ipsi decepti adversus decipientes actionem instituant.

§. IX. Si decepti ex contractu vel negotio doloso conveniantur a decipientibus, tum secundum principia *Juris Romani*, ceu quæ distinctum officium *Prætoris*, & *Judicis pedanei* respiciunt, distinguendum est inter *dolum manifestum*, & *non manifestum*. Si *dolus* erat *manifestus*, & statim id coram *Præatore* apparebat, tum actori protinus denegabatur actio, juxta *l. 1. §. 1. h. t.* & hoc modo ipso jure, coram *Præatore*, in jure sedente, extinguebatur actio; si vero *dolus* prima facie non adeo *manifestus* videbatur, tum quidem decipienti dabatur actio, quam ex contractu inito instituebat, formulaque *Judici pedaneo* præscribebatur, ita tamen, ut postea coram *Judice pedaneo* permissum fuerit reo decepto, exceptionem *doli* probare, quo modo
ope

ope exceptionis actio enervari dicebatur.

§. X. Si vero decepti seu *dolo* læsi adversus decipientes actionem instituere velint, tum videndum est, utrum illi cum his decipientibus negotium, vel contractum celebraverint, nec ne.

§. XI. Priore casu, quo decepti cum decipientibus contractum aliquem, in quo per machinationem læsi fuerunt, celebrarunt, distinguere debet inter contractum bonæ fidei, & stricti juris. In illo læsus actionem, ex ejusmodi contractu b. fidei descendente, in hoc vero actionem de *dolo* instituit. Hujus diversitatis ea est ratio, quod in actionibus bonæ fidei *Judex pedaneus*, ceu ad certam formulam non adstrictus, potestatem habuerit, de illis etiam jus reddendi, quæ reus ex *dolo* suo actori læso præstare debebat; & cum in actionibus stricti juris *Judici pedaneo*, ceu formulæ præscriptæ præcise adstricto, tale arbitrium non competere, hinc in contractu stricti juris per *dolum* læso necessarium erat, ad aliam, & quidem specialem actionem de *dolo* confugere, l. 7. §. 3. h. t.

§. XII. Posteriore casu, quo nimirum decepti cum decipientibus nullum contractum iniverunt, sed extra eum ab aliis *dolo* damnum passi fuerunt, rursus distinguendum est, utrum læsi actionem ordinariam aliquam habeant, an vero talis deficiat; illo casu ejusmodi ordinaria actione adversus dolosum experiri debent, hoc vero casu actio de *dolo* obtinet.

§. XIII. Actio de *dolo* est personalis, qua illi, quibus ab aliis *dolo* damnum illatum fuit, adversus decipientes agunt, ut damnum resarciant.

§. XIV. Oritur, quoad causam efficientem *remotam*, ex Edicto *Prætoris*, l. 1. §. 1. h. t. quoad *proximam*, ex delicto privato, & quidem *dolo*, nam hunc in præsentia re delictum privatum, secundum indolem Jurisprudentiæ *Romane* efficere, pro certo habeo; quippe cum actio *doli*, ceu dicto

modo ex delicto descendens, ad interesse privatum tendat; in quo verum & genuinum criterium delictorum privatorum consistit.

§. XV. Est autem hæc actio *subsidiaria*, & tum demum datur, quando decepto non competit aliud remedium, non famosum, *l. 1. §. 1. ff. h. t.* sive actio civilis, vel honoraria, sive exceptio, vel adversus decipientem, vel adversus tertium, *l. 1. §. 4. ff. h. t.* nam cum hæc actio sit *famosa*, hinc non temere debebat a *Præatore* decerni.

§. XVI. Præterea hæc actio est *rei persecutoria*, quoniam læsus ea persequitur id, quod sibi abest, & intendit, ut damnum, *dolo* sibi illatum, resarciatur. Et porro est *arbitraria*, & quidem hoc sensu, quod actor ad juramentum in litem a Judice admittatur, ad interesse suum æstimandum, quando reus secundum arbitrium Judicis actori non satisfacit, *l. 18. pr. h. t.* *Famosa* quoque est, & hinc liberi adversus parentes, liberti adversus patronos, personæ viles contra excellentes ea experiri non debent, sed, detracta mentione *doli*, actionem in factum instituunt.

§. XVII. Sicuti vero non est dubitandum, quin actio *doli* apud nos adhuc usum habeat, ita etiam supra dictæ qualitates illi in foris nostris tribuendæ sunt, sic ut hodie quoque *famosa* sit, quicquid etiam in contrarium scribat *Grænvvegen ad l. fin. C. h. t.* refutatus a *B. Stryckio in usu moderno ff. h. t. §. 2.*

§. XVIII. Præscribitur huic actioni biennio, quod est duplex, vel biennium *incipiendæ*, vel biennium *finiendæ* actionis.

§. XIX. Biennium *incipiendæ* actionis significat, quod intra biennium hæc actio institui debeat, sic ut, eo elapso, per præscriptionem sit extincta, *l. fin. C. h. t.*

§. XX. Hoc biennium hodie etiam observatur, frustra dissentiente *Grænvvegen ad l. fin. C. h. t.* cujus sententiam recte

recte explosit *B. Stryckius in usu mod. ff. h. t. §. 3.*

§. XXI. Biennium *finiendæ* actionis innuit, quod hæc actio, intra dictum tempus in Judicium introducta, intra biennii metas etiam sit finienda, *d. l. fin. C. h. t.* in verbis: *post biennium vero finiendæ doli actionis esse concessam licentiam.* Utcunque alias per litem contestatam actiones temporales fiant perpetuæ.

§. XXII. Hujusmodi *finiendæ* actionis biennium moribus nostris non obtinet, quippe cum in foris *Germaniæ* processus *Juris Romani* non observetur, monente etiam *Schiltero in praxi Jur. Rom. in for. Germ. exerc. II. §. 21.*

TIT. IV.

DE MINORIBUS XXV.

ANNIS.

§. I.

Tertia causa in integrum restitutionis est ætas *minorennis.* De hac causa ita *Prætor*, referente *Ulpiano* in *l. 1. §. 1. ff. h. t.* edixit: *quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quæque res erit, animadvertam.*

§. II. Minor is dicitur, qui nondum implevit vigesimum quintum ætatis annum, sic ut in finienda *minorennitate* dies coeptus non habeatur pro completo, *l. 3. §. 3. ff. h. t.* & proinde *minori* etiam ultimo vigesimi quinti anni die læso restitutio in integrum non denegetur; quod secus est in usucapionibus, *l. 6. & seq. ff. de usucap.* & testamentis, *l. 5. ff. qui testam. fac. poss.* in quibus secundum computationem civilem dies coeptus habetur pro completo.

§. III. Hodie circa tempus, quo homines desinunt *mi-*

nores esse, & proinde *majorennnes* fiunt, statuta diversarum provinciarum valde variant. In Regno *Borussie* anno XXI. completo *majorennitas* incipit, qua de re vid. *Brandenburg. revidirtes Landrecht lib. 2. tit. 6. artic. 8. §. 1.* Cujusmodi terminus Jure quoque *Saxonico* receptus est, *Land-Recht c. 26. princ. Rheinhard. de different. Jur. Civ. & Saxon. lib. 1. diff. 9.* Quo jure etiam *Bituricenses* utuntur, tradente *Boerio decis. 350. col. 4.* Et quamvis *Carpzovius part. 2. Const. 11. def. 9. num. 2.* dicti *Juris Saxonici* hanc assignet rationem, quod in terris *Saxonie* maturius aliquando, quam in aliis provinciis, sapiant homines, talia tamen, cum serio ab ipso *Carpzovio* hautquaquam sint scripta, seria refutatione non sunt explodenda. Ita *Hamburgenses* fiunt *majorennnes* anno ætatis 18. completo, & hinc hoc anno illorum curatela, anno vero 14. completo, tutela finitur, juxta *Stat. Hamb. part. 1. tit. 9. art. 1.* qui tamen propterea non asserunt, se aliis gentibus esse prudentiores, vel citius, quam alios homines, sapere.

§. IV. In aliis locis, ubi statuta hac in re nihil determinarunt, inhærendum est *Juri Civili*, quod etiam apud *Clivienses*, & *Marcanos* observatur. Et quamvis in *Recessu provinciali de anno 1660. die 14. Augusti §. Es sollen auch keine Kinder 2c.* statuatur, quod in his provinciis *minores* ante vigesimum ætatis annum completum ad munera admitti non debeant, sequentibus verbis: *Es sollen auch keine Kinder und Kinder jährige / so das zwanzigste Jahr noch nicht compliret / mit officien versehen / sondern qualificirete / geschickte Persohnen damit providiret werden /* inde tamen inferendum non est, *Clivienses*, & *Marcanos*, dicto anno completo, statim *majorennnes* esse; sed illud ex eo saltem sequitur, quod in Magistratibus, & Judicibus constituendis, circa ætatem personarum, *Jus provinciale* a *Jure Romano* differat, cum secundum illud homines, vigesimo ætatis

anno

anno completo, munus publicum gerere possint, hoc vero *Romano* Jure Magistratus & Judicis munus *minoribus* 25. annis non fuerit delatum, arg. *l. ad Remp. 8. ff. de muner. & honor. juncta l. quippe 78. ff. de judic.* Sed quoniam heic vulgo Doctores dissentiunt, atque contendunt, Jure *Romano* minores 25. annis Magistratus, Judicesque creari potuisse, hinc operæ pretium erit, hujusmodi juris articulum diligenter investigare. Ubi hæc regula esto: in Judicibus Jure *Romano* requiritur ætas 25. annorum, arg. *d. l. 8. ff. de muner. & honor. & l. 57. ff. de re judic.* Sicuti vero *minores* 25. annis aliquando ex certa causa ad munus Reipublicæ suscipiendum legi possunt, *l. 11. ff. de Decurion.* ita quoque Jure *Romano* *minores* quandoque Judices constitui queunt; & si ultro aliquis *minor* 25. annis munus Judicis sibi delatum susceperat, cum favore ætatis hoc declinare potuerit, postea invitus a Magistratu cogi poterat, ut in causis sibi commissis secundum formulam judicaret, dummodo *major* esset viginti annis, & contra temere susceptum munus Judicis restitutionem in integrum non impetraret, sic ut hoc modo intelligenda sit *l. cum l. Julia 41. ff. de recept. qui arbitr. recep.* Nam cum apud *Romanos* *Judices pedanei*, qui hujusmodi munus susceperant, ab eo, qui jurisdictioni præerat, multa pecuniaria afficerentur, si in consilium non irent, hinc id tantummodo obtinebat in *majoribus* 20. annis, sponte sua hoc munus suscipientibus, nemo enim ante annum 25. ætatis completum illos cogebat, ut invitati tale munus susciperent. Imo etiam *minor* 20. annis dicta ratione volens ad hoc munus admitti poterat, nam is in *l. 12. §. 2. ff. de judic.* inter incapaces non refertur. Sed an decreta ab eo data valent? Distinguendum est utrum litigantes sciverunt, talem Judicem esse *minorem* 20. annis, & proinde in eum consenserunt, nec ne. Priore casu valet sententia, ab illo pronunciata, *l. 57. ff. de re judic.* impu-

rent enim sibi litigantes, quod in ejusmodi Judicem *minorem* 20. annis consenserint. Posteriore casu, quo nimirum litigantes non sciverunt, Judicem esse *minorem*, sententia ab eo lata ex æquitate sustinetur. Cum vero hæc intelligenda tantummodo sint de *Judicibus pedaneis*, ceu a Magistratibus Jure *Romano* distinctis, hinc videndum est, an Magistratus creari potuerit is, qui minor erat 25. annis. Hæc distinguendum est inter Magistratum a Principe, ceu a summa potestate in Republica constitutum, vel a civibus in civitatibus provincialibus, concedente, vel permittente Principe, electum. Priore casu *minor* 25. annis admittitur, *l. 57. ff. de re judic.* in fine, in verbis: *proinde si minor Prætor, si consul jus dixerit, sententiamve protulerit, valebit: Princeps enim, qui ei Magistratum dedit, omnia gerere decrevit.* Posteriore casu requiritur in Magistratibus ætas 25. annorum, hisque annis *minor* Magistratus constitui nequit, *l. 8. ff. de muner. & honor. & l. 11. ff. de Decurion.* cives enim & subditi in Republica, si illis jus eligendi Magistratum a summa potestate concessum fuerit, ad leges annales, Jure communi præscriptas, omnino adstricti sunt.

§. V. Dictis *minoribus* 25. annis tum demum succurritur, quando per imprudentiam in negotio aliquo licito læsi fuerunt, utcunque curatorum consensu accedente illud negotium gesserint.

§. VI. Hac in re distinguendum est, utrum *minores* 25. annis, qui nimirum puberes sunt, curatores habeant, nec ne.

§. VII. Hi, qui curatores habent, contractus celebrant, vel cum curatorum consensu, vel absque eo. Contractus cum curatorum consensu celebrati valent, sed *minoribus* læsis competit hæc restitutio in integrum. Contractus vero absque consensu curatorum dicto casu initi ipso jure
nulli

nulli sunt, sic ut adversus illos quærela nullitatis, secundum Jus Civile, in praxi receptum, 30. annis institui queat, *l. 3. C. de in integr. restit. minor.* Sed huic obstat *l. 101. ff. de verbor. obligat.* ubi *Modestinus* ait: *puberes sine curatoribus suis possunt ex stipulatu obligari.* Vulgo hæc lex intelligitur de obligatione mere personali, nudam personam *minoris* afficiente, nam cum ipsa persona curatori subjecta non sit, *l. 20. ff. de rit. nupt. arg. princ. l. de curator.* hinc etiam absque illius consensu valide ad factum aliquod sese adstringere potest. Novam vero conciliandi rationem suppeditavit Vir Doctissimus *Gerard. Noodt* in *lib. de pact. & transact. cap. 20.* quod nimirum dicta lex non passive obligari, sed active obligare sit intelligenda, & proinde hoc modo legenda: *puberes sine curatoribus suis possunt ex stipulatu obligare.*

§. VIII. Circa *minores* 25. annis, curatores non habentes, distingui debet inter Jus Romanum, & Germanicum.

§. IX. Jure Romano contractus, a *minoribus* curatores non habentibus initi, valent, ita tamen ut *minores*, in illis læsi, in integrum restitui queant, *l. 3. C. de in integrum restit. minor. 25. ann.* Ideo vero tales contractus hoc casu validi sunt, quoniam *minores* inviti non tenentur curatores accipere, §. *item inviti 2. l. de curator.* Et quamvis *Ulpianus* in *l. 1. §. 3. ff. h. t.* contrarium asserat, his verbis: *& ideo hodie in hanc usque ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec ante rei suæ administratio eis committi debet, quamvis bene rem suam gerentibus*, in promptu tamen est responsio, quod intelligi debeat de constitutione *Marci Imperatoris*, ceu per quam inviti etiam adolescentes curatores accipiebant. Hæc enim est series juris, circa præsentem articulum apud *Romanos* diversis temporibus constituti. Cum *Lege XII. tabularum* de curatoribus nihil cautum fuerit, propter severitatem seculi, & paupertatem, quo

quo & incorrupti adolescentium mores fuerunt, & honesta parsimonia, hinc labante deinde paulatim disciplina, & velut defidentibus moribus, *lex Latoria* lascivis, & dementibus curatores dari præcepit. Et postquam magis magisque labi mores & ire præcipientes coeperant, & abundantes divitiæ ac voluptates desiderium per luxum, atque libidinem percundi, perdendique omnia invexerant, *Marcus Imperator* omnibus indistincte adolescentibus curatores dari voluit, *d. l. 1. §. 3. ff. h. t.* Sed postremo rursus obtinuit, ut invitati adolescentes curatores non acciperent, arg. *l. 1. l. 6. & l. 7. C. qui pet. tutor. vel curat.* & arg. *l. 3. C. de in integr. restit. min. 25. ann.* Ubi parum quidem constat, quo demum tempore hujusmodi jus contra constitutionem *Divi Marci* introductum, & an illud per aliquam constitutionem, an vero per consuetudinem factum fuerit; id tamen ex dictis textibus satis apparet, distinguendum esse, utrum adolescentes curatores habeant nec ne, & posteriore casu contractum ab illis initum non esse nullum, certissimo argumento, omnes adolescentes curatores non habuisse, & proinde illos invitatis adolescentibus non fuisse datos. Quod diserte etiam ostendit *Justinianus* in dicto §. 2. *l. de curator.* ubi ita ait: *item invitati adolescentes curatores non accipiunt, præterquam in litem, curator enim & ad certam causam dari potest.* Et quamvis V. Cl. *Georgius Conradus Crusius*, in doctissima dissertatione *ad constitutionem Divi Marci de curatoribus minorum 25. annis cap. 6. & 9.* contendat, apud *Romanos* in arbitrio minorum fuisse, quem curatorem acciperent, sed non, an aliquem acciperent, hæc tamen sententia repugnat cit. §. 2. *l. de curator.* nam, ut alia taceam, exceptio ibidem proposita: *præterquam in litem* satis significat, *Justinianum* ibidem docere, quod invitatis adolescentibus nulli prorsus curatores dari potuerint. Quod vero Imperator in *princ. l. dict. tit.* ait, masculos pu-
beres,

beres, & foeminas viri potentes usque ad vicesimum quintum annum completum curatores accipere, id nobis nullam facit difficultatem, quippe cum hoc de volentibus tantummodo sit intelligendum.

§. X. Jure *Germanico* invitis *minoribus* dantur curatores, tum in judicio, tum in negotiis extrajudicialibus, *Ordin. Polit. Imp. de anno 1577. tit. 32.* Ut proinde contractus, non consentientibus curatoribus, a *minoribus* initi, hodie ipso jure nulli sint, cæteri vero, adhibitis curatoribus celebrati, propter aliquam læsionem ex hoc Edicto *Prætoris* rescindi possint.

§. XI. Minores dicta ratione in integrum restituuntur, quando per imprudentiam læsi fuerunt, utcunque læsio absque malitia adversarii contigerit, *l. 1. pr. ff. h. t.* Malitia autem ab ipsis *minoribus* commissa efficit, ut auxilium *Prætoris* prorsus denegetur, ut 1. si se dolose *maiores* dixerint, *l. 1. & 2. C. si min. se maj. dix.* 2. si delictum commiserint, *l. 1. C. si advers. delict.* & 3. si contumaces fuerint, *l. 9. §. 2. ff. h. t.*

§. XII. Læduntur *minores* vel extra judicium, vel in judicio.

§. XIII. Extra judicium læsio contingit in variis negotiis, a *minore* cum aliis celebratis, sic ut illi in venditione rei suæ læso sit etiam succurrendum, utcunque emtor justipretii supplementum offerat, cum illius sæpe intersit, rem potius recipere, quam pretium habere. Si tamen prædium *minoris* propter publicas pensiones, & debita fiscalia, legitime distractum est, hoc auxilium cessat, *l. 5. C. de fide & jure hast. fisc. l. fin. C. si propt. pensit. publ.*

§. XIV. In judicio si *minor* læsus fuerit, hoc auxilium locum quoque habet; & proinde restituitur 1. adversus contumaciam, ex imperitia & incuria contingentem, arg. *l. 1. C. si advers. delict. Struv. h. th. 57.* 2. contra omissas pro-

bationes, 3. contra jusjurandum, adversario delatum, *l. 9. §. 4. de jurejur.* 4. contra confessionem delicti temere emissam, si de delicto aliter non constet, *Struv. h. t. th. 57.* 5. adversus sententiam, & rem judicatam, utcunque tres conformes sententiæ adsint. Vid. tamen *Mynsing. 3. Observ. 84.* Si tamen sententia in judicio liberali lata fuit, restitutio locum non habet, *Mejer. in Colleg. Argent. h. t. th. 55.*

§. XV. Tribus autem modis id evenit, ut *minor* vel in judicio, vel extra illud lædatur, 1. se obligando, 2. amittendo aliquid, & 3. aliquid omittendo. Obligando læditur *minor* in multis negotiis, ut v. g. adeundo hereditatem; adeo ut contra omissam hereditatem restitutus, iterum audiatur contra ejus aditionem, *l. 9. §. 7. ff. h. t.* Amittendo aliquid *minor* damnum incurrit, quando per actum aliquem gestum rem amittit; quo pertinet solutio *minori* creditori a debitore ejus facta, contra quam *restitutio in integrum*, probata tamen læsione, ipsi competit; nisi decretum Magistratus præcesserit, hoc enim plenissimam securitatem solventi tribuit, omnemque restitutionem excludit, *§. fin. quib. al. non lic.* Omittendo *minor* læditur, quando emolumentum, quod acquirere potuit, non acquirit, sed repudiat, *l. 7. §. 6. & 7. & l. 8. h. t.* Qua ratione restituitur contra omissum retractum prædii, a consanguineo venditi. Cessat tamen hæc restitutio 1. si actionem injuriarum omisit, *l. 5. C. de injur. §. ult. l. eod. & l. 37. pr. ff. h. t.* & 2. si maritus intra 60. dies, quibus jure suo sine calumnia accusare mulierem adulterii potest, accusationem omisit, *l. 37. §. 1. ff. h. t.*

§. XVI. Cum vero læsio non præsumatur, sed probanda sit, hinc videndum est, quomodo *minor*, ceu actor, hanc probationem perficere queat. Hoc fine considerata est varia negotiorum gestorum indoles, & videndum est, utrum negotia in manifestum *minoris* incommodum cedant,
vel

vel frequentius cedere soleant, nec ne. Prioris generis negotia sunt fidejussio, *l. 7. §. 3. h. t.* donatio, renunciatio, & alia similia, in quibus læsio per demonstrationem ipsius negotii satis probatur. Sed posterioris generis negotia, quæ nimirum in manifestum *minoris* damnum non solent cedere, requirunt, ut ipsa læsio ostendatur, ita ut non sufficiat, solum negotium probare.

§. XVII. Probata dicto modo læsione, succurrebatur Jure Romano *minori* extra ordinem, *Pratore* in hac causa restitutionis, propter ætatem introducta, non dante *Judicem pedaneum*, sed ipso cognoscente, arg. *l. 24. §. fin ff. h. t.* Quod apud Romanos dicebatur *extra ordinem* fieri, vel *animadverti*, cujusmodi verbo in præsentī Edicto usus fuit *Prator*, ut apparet ex *l. 1. §. 1. h. t.* cum is in aliis restitutionibus in integrum, cæterisque causis ordinariæ cognitionis non *animadverterit*, sed *judicium dederit*, *l. 1. §. 1. ff. de dolo mal. & l. 2. §. 1. de cap. minut.*

§. XVIII. Hodie hæc restitutio in integrum ordinario modo a quocunque Magistratu competente conceditur, sic ut Magistratui municipali hujusmodi potestas vi jurisdictionis quoque competat.

§. XIX. Exemplo *minorum* competit quoque hoc auxilium restitutionis in integrum Ecclesiæ, aliisque piis locis, *cap. 1. & seqq. X. h. t.* nec non Reipublicæ, non solum *Romanæ*, verum cæteris etiam omnibus Rebuspublicis, villis, castris, aliisque universitatibus, in contractu aliquo læsis. Imo supra *minorum* jura hanc prærogativam habet Respublica, ceu quæ jure Ecclesiæ gaudet, quod contra aliam quoque Rempublicam restitui possit, & quidem non solum intra quadriennium a tempore scientiæ, sed etiam postea, docente *Zabnio* in *Ichnograph. municip. cap. 50. num. 6. & seqq.* cum cæteroquin privilegiatus contra privilegiatum beneficio suo non utatur, & proinde *mi-*

nor adversus *minorem* non restituatur, l. 34. ff. de minor. 25. ann.

§. XX. Cessat aliquando hoc auxilium, & quidem vel ob qualitatem *causarum*, vel ob qualitatem *personarum*.

§. XXI. Causæ, ob quarum singularem qualitatem *minores* læsi in integrum non restituuntur, sunt 1. liberales, ut manumissio, l. un. C. si adv. libert. l. 7. pr. ff. de dol. mal. 2. spirituales, ut matrimonium, quo etiam quodammodo referri possunt juramenta; ut proinde *minor* adversus illa negotia, quæ jurejurando firmavit, restitui nequeat, *auth. Sacramenta puberum C. si advers. vend.* De hac authentica tradunt, eam *Friderico* Imperatori per *Honorium III. Pontificem* extortam fuisse, eamque ipsum *Fridericum* mutare constituisse, sed morte præventum fuisse. Et quamvis illa in *Gallia* non observetur, docentibus *Gudelino de Jure noviss. lib. 3. cap. 14. Grænevvegen ad d. l.* aliisque, satis tamen constat, eam in Imperio *Germanico* receptam esse; utcunque valde controversum sit, utrum dicta *authentica* ad invalida etiam negotia pertineat, ita ut hæc per jusjurandum *minoris* firmentur. Si hæc quæstio secundum trutinam veritatis accurate expendatur, mihi prævalere videntur eorum argumenta, quæ ostendunt, supra relatam *authenticam* ad contractus validos solummodo restringendam esse, quod luculenter probavit *Zæsius h. t. n. 40.* cujus argumentis id addi potest, quod in dubio credendum sit, novas leges, & constitutiones tantum Juri veteri duntaxat derogare, quantum aperte probari potest, arg. l. 35. pr. C. de inoff. testam. l. 32. in fin. C. de appellat. l. 27. C. de testam. Cum itaque Jure *Civili* constitutum sit, quod jusjurandum sequi debeat naturam illius actus, cui appositum est, & per consequens negotio novum robur non addat, hinc *Fridericus Imp.* per talem *authenticam* hætenus quidem ab illo Jure recessit, quod sancivit, *minorem*, contractum juramento suo

suo firmantem, propter læsionem ex capite ætatis non amplius in integrum restituendum esse. Hautquaquam vero novo illo Jure sancitum fuit, quod *minor* contractum etiam ipso jure nullum servare teneatur, quando jurejurando eum firmaverat; & hinc rationis est, ut Juri *Civili*, supra proposito, tamdiu inhæreamus, donec liquido probetur, illud in eo quoque casu, quo contractus ipso jure est nullus, mutatum, vel abrogatum esse; licet non negem, quin secundum Jus *Canonicum* heic quoque pronunciari debeat, omne juramentum, quod sine dispendio salutis servari potest, servandum esse, *c. cum contingat 28. X. de jurejur.*

§. XXII. Ob *qualitatem personarum* cessat hoc beneficium bifariam, vel 1. ob *qualitatem personarum, quæ petunt restitutionem in integrum*, vel 2. ob *qualitatem earum personarum, adversus quas restitutio in integrum petitur.*

§. XXIII. Ob *qualitatem personarum* restitutionem in integrum *petentium* hoc beneficium non habet locum, 1. si *minor* certam artem, v. g. mercaturam, profiteatur, & in negotiis, ad ejusmodi artem pertinentibus, læsus fuerit; cum affectare quisque non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculofam futuram, *l. 8. §. 1. ad L. Aquil.* 2. si veniam ætatis impetavit, quæ Jure *Civili* masculis viginti, & foeminis octodecim annis majoribus conceditur, *l. 2. pr. & §. 1. C. de his qui ven. et. impetr.*

§. XXIV. Quamvis autem Imperator, aliique Principes ad has leges annales non sint adstricti, sic ut olim *Philippo Hassia Landgravio* anno 14. ætatis ab Imperatore venia ætatis concessa fuerit, exinde tamen cum *Lauterbachio in Colleg. Pract. h. t. §. 6.* inferendum non erat, hujusmodi Juris *Civilis* constitutionem moribus nostris non amplius observari. Quid enim si *Comites Palatini* ab Imperatore potestatem veniam concedendi speciatim acceperint? Nam

cum id, monente *Mullero ad Struv. exerc. 8. th. 53.* quandoque fieri soleat, hinc certum esse reor, hos in venia ætatis concedenda dispositionem *Juris Civilis* sequi debere.

§. XXV. Veniam ætatis impetraturi duo debent probare 1. dictam ætatem, & 2. morum honestatem, atque frugalitatem, *l. 2. pr. & §. 1. C. de his qui ven. at. impetr.* Talis probatio coram Magistratu ordinario & competente expedienda, & per hunc ad Principem, veniam ætatis concedentem, referenda est, *Gædd. ad l. 21. n. 19. de V. S.* Sed an id hodie quoque in usu est? *Besoldus in delibat. lib. 1. rubr. ven. atatis* scribit: *hodie sufficere scio, ut cum eo, qui venia ætatis concessionem implorat, curatores proximique agnati simul preces deferant, & de petentis ætate, atque probitate testificentur.* Ego vero scio, id in praxi non sufficere, sed necesse esse, ut supra proposita requisita apud Principem testimonio Magistratus probentur. Et ita etiam a Potentissimo Borussiae Rege novissime sancitum fuit in *Universali Ordinat. Justitiæ §. Die Minderjährige 2c. 18. Die Minderjährige / so ihren Sachen selbst vorstehen können / und veniam ætatis verlangen / müssen nicht allein von ihren Vormündern zureichende attestata ihres verhaltens zugleich beybringen / sondern weil diese letztere / um sich der Vormundschaft zu entschütten / jenen öftters nur allzuleicht darin willfahren ; So muß der Vormünder Attestatum durch ein anders von jedes Ortes Obrigkeit oder Gericht bestärket werden. Wann auch etwa die Vormünder auf Eigen-Nuß oder anderen Absichten sich weigerten Attestata zu ertheilen / soll die Obrigkeit deshalb Erkündigung einziehen / und berichten.*

§. XXVI. Propter *qualitatem personarum*, adversus quas restitutio in integrum petitur, hujusmodi auxilium cessat, 1. si petatur adversus *minores*, nam privilegiatus adversus privilegiatum non utitur privilegio suo, arg. *l. 8. ff. de excusat.*

cusat. tut. Ut proinde eo casu, quo *minor minori* pecuniam mutuo dedit, & hic illam dilapidavit, potior sit dilapidantis conditio, ut data non restituat, quippe cum in pari causa favorabilior possessoris conditio habeatur, *l. 34. ff. h. t. l. 128. ff. de reg. jur.* Nisi alter eorum de damno, alter vero de lucro captando certet, tum enim *minori*, de damno vitando certanti, adversus alterum succurritur. 2. Ex eadem qualitate restitutio in integrum cessat, si ea petatur adversus negotia, cum parentibus vel patronis gesta, *l. fin. C. qui & adversus quos in integrum rest. non poss.* partim propter reverentiam, quam liberi parentibus, & liberti patronis debent, & partim quoniam hoc casu non præsumitur læsio. Quæ huic dispositioni ex *l. 2. C. si advers. rem judic.* & ex *l. 2. C. si advers. donat.* opponuntur, levi opera componi possunt, sic ut propterea cum *B. Struvio in Evolution. h. t.* circa resolutionem horum textuum non magnopere sit laborandum, omissis enim explicationibus *Struvianis* dicendum est, quod dictæ duæ *ll.* obstantes postea per Jus novum a *Justiniano* in *d. l. fin. C. qui & advers. quos in integr. rest.* abrogatæ sint.

T I T. V.

DE CAPITE MINUTIS.

§. I.

S Equitur læsio, quæ propter status mutationem contingit, & quidem per *minimam*, non vero per *maximam* vel *mediam capitis deminutionem*, *l. 2. pr. & §. 1. ff. h. t.* servi enim, & peregrini quasi pro mortuis habentur, & hinc adversus eos actio restitui nequit, sed dirigenda erit in illos, ad quos bona pervenerunt, *l. 2. pr. & l. 7. §. 2. ff. h. t.* In *minima* autem *capitis diminutione*,

nutione, & potissimum in emancipatione, aliquis Jure veteri quasi in servitutem redigebatur, *l. 3. §. 1. ff. h. t.* Et cum per hujusmodi imaginariam servilem causam, dicti Juris veteris subtilitate, actiones civiles extinguantur, hinc Prætoris Edicto restituebantur, *l. 2. §. 1. h. t.* sic ut creditor, per hanc capitis diminutionem læsus, restitutionem in integrum postulare potuerit, sequenti modo: *qua de re Titius mihi ante capitis diminutionem obligatus erat, eam in rem mihi actionem restitui peto.*

§. II. Postquam imaginaria *minima capitis diminutionis* servitus Jure novo explosa fuit, hinc etiam per hujusmodi *capitis diminutionem* obligatio & actio non amplius extinguitur, & proinde quoque non restituitur, §. 1. & 3. *l. de acquis. per arrogat. l. pen. C. de usufr. l. fin. C. de adopt. l. fin. C. de emancipat.* utcunque *Struvio*, & aliis, qui emancipationem non amplius *capitis diminutionem* esse, contendunt, non assentiar. Nam quamvis Jure novo inter emancipatos, & suos heredes quoad jus succedendi nulla remanserit differentia, in modo tamen succedendi & acquirendæ hereditatis emancipati suis heredibus non sunt exæquati; qua de re in materia de successionibus latius agetur.

TIT. VI.

EX QUIBUS CAUSIS MAJORES XXV. ANNIS IN INTEGRUM RESTITUUNTUR.

§. I.

IN hoc *tit.* proponitur quinta causa in integrum restitutionis, quæ pertinet ad majores, & est vel *specialis*, vel *generalis*.

§. II. Specialis causa, propter quam majores 25. annis

annis in integrum restituuntur, est *absentia*.

§. III. Absentia proprie est privatio præsentiæ, quando nimirum aliquis a loco, ubi domicilium habet, vel ordinarie moratur, abest; & utcunque ea etiam *absentia*, scil. ordinaria, seu negativa, dicatur, qua aliquis abest a loco, ubi domicilium non habet, id tamen valde improprie fit.

§. IV. Dividitur *absentia* in *necessariam*, & *voluntariam*.

§. V. Necessaria est, qua quis ex necessitate absens est; estque vel *laudabilis*, scil. eorum, qui Reipubl. causa absunt, *l. Reipublicæ 36. verb. coacti h. t.* ut legatorum, *l. legatis 8. h. t.* & militum *l. 7. & l. pen. h. t.* vel *vituperabilis*, eorum, qui propter delictum commissum sunt relegati, *l. 26. §. 1. ff. h. t.* vel carceri juste inclusi, *l. 9. pr. ff. h. t.* vel *indifferens*, eorum, qui impediti, vel etiam ob metum, absunt, ut v. g. illi, qui a latronibus detinentur, *l. 9. pr. ff. h. t.* vel navigatione, aut tempestate, impediuntur, *l. 38. §. 1. ff. h. t.*

§. VI. Voluntaria *absentia* est, qua quis sponte sua abest; estque, ut prior, vel *laudabilis*, eorum, qui studiorum gratia absunt, *l. 28. pr. h. t. junct. auth. habita C. ne filius pro patre*, vel *vituperabilis*, eorum, qui per contumaciam absunt, & latitant, *l. 2. §. 8. ff. si quis caut. jud. sist.* vel *indifferens*, eorum, qui lucri, & commodi sui causa absunt, ut mercatores, *l. 42. h. t.*

§. VII. Porro *absentia* alia est *partium*, alia ipsius *Magistratus*.

§. VIII. In *absentia partium* duo casus observari debent. Prior est, quo præsens adversus absentem restituitur; & posterior, quando vice versa absens adversus præsentem hoc auxilium implorat.

§. IX. Priori casu quæcunque *absentia* ad concedendam restitutionem sufficit, *l. 21. pr. ff. h. t.* nisi absens reliquerit procuratorem, vel acceperit defensorem, *d. l. 21. §. 2.*

h. t. Sed cum Jure *novo*, & quidem in *l. 2. C. de annal. exc.* aliud remedium introductum fuerit, hinc quæritur, an, eo omisso, hæc restitutio in integrum adhuc locum habeat, quod cum *Lauterbachio in Comp. h. t. pag. 86.* affirmo, arg. *l. 35. pr. C. de inoff. testam. l. 32. in fin. C. de appell. & l. 27. C. de testam.*

§. X. Posteriori casu restitutio in integrum tantummodo illis conceditur, quorum *absentia* fuit necessaria laudabilis, aut indifferens, vel voluntaria laudabilis, *l. 15. §. 1. & l. 26. §. 1. h. t.* Si tamen absens, v. g. Reipublicæ causa, procuratorem reliquerit, per quem defendi potuit, in integrum volens restitui, non auditur, *l. 39. ff. h. t.*

§. XI. Sequitur *absentia Magistratus*, propter quam subvenitur partibus, vel quod copiam sui non fecit, vel jus non dixit *Magistratus*, sic ut propter hanc dilationem actio sit exempta, *l. 1. §. 1. ff. h. t. l. 26. §. 4. h. t.* Quo casu, ceu qui ad protractionem justitiæ pertinet, parti læsæ restitutio in integrum conceditur, quæ tamen partibus, per denegationem justitiæ læsis, non competit, in hac enim appellandum est, *l. 26. §. 4. ff. h. t. Struv. h. t. th. 74.*

§. XII. Generalis causa provenit ex alio justo impedimento, quod ad causas speciales, paulo ante propositas, referri nequit, ita ut æquum sit, propter tale impedimentum læsis subvenire, idque ex clausula generali Edicti *Prætoris: si qua alia mihi justa causa esse videbitur*, *l. 1. §. 1. ff. h. t.*

§. XIII. Hoc impedimentum vel ab ipso læso provenit, vel aliunde.

§. XIV. Id, quod a læso venit, vel ab *animo* dependet, vel a *corpore*.

§. XV. Impedimentum, ab *animo* dependens, est *error*, seu *ignorantia*, eaque vel *juris*, vel *facti*. Illa *juris* scil. *ignorantia*, ad impetrandam restitutionem, simplicibus quidem prodest, *Mev. part. 4. Dec. 148.* aliis autem non prodest.

dest. Hæc, *facti* nimirum *ignorantia*, est vel *facti alieni*, propter quam restitutio in integrum conceditur, *l. 2. ff. de in integr. restit.* vel *proprii*, quæ restitutioni justam causam non præbet.

§. XVI. Impedimentum, aliunde veniens, vel a *casu fortuito*, vel ab *homine* oritur. Prius a *casu fortuito* impedimentum illatum, justam restitutioni in integrum causam præbet, *l. 35. ff. de servit. præd. rust.* Posterius impedimentum vel ab ipso adversario, vel a tertio provenit. Illud indistincte, hoc vero eo demum casu, quo tertius non est solvendo, ad restitutionem obtinendam sufficit.

TIT. VII.

DE ALIENATIONE JUDICII MUTANDI CAUSA FACTA.

§. I.

INter varias læsionum species, in *tit. de restit. in integr.* §. II. propositas, propter quas restitutio conceditur, ultima erat *alienatio judicii mutandi causa facta*. Hæc contingit, quando quis per *alienationem* rei deterio-rem reddit causam actoris, *l. 1. h. t. l. 3. §. 1. l. 4. §. 3. l. 5. pr. h. t.* dummodo talis *alienatio* fiat 1. ante institutum Judicium, dict. *l. 4. §. 1. l. 7. & l. 8. §. 1. ff. h. t.* nam *alienatio* rei litigiosæ ipso jure est nulla, 2. data opera, in fraudem actoris, *l. 1. pr. h. t.* utcunque ejus factum non improbet *Prætor*, qui tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret: hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui lites execratur, non est vituperanda: sed ejus duntaxat, qui, cum rem habere vult, litem ad alium transfert, ut molestum adversarium pro se subjiciat, *l. 4. §. 1. ff. h. t. 3.*

inter vivos, *l. 8. §. 3. ff. h. t.* in testamento enim benigna potius testatoris voluntas, quam ejus dolus præsumitur; ita tamen, ut in mortis causa donatione Edicto quoque locus sit; nam hæc quoad constitutionem ad actus inter vivos refertur; quamvis post mortem donatoris demum perficiatur, *l. 32. ff. de mort. caus. donat.*

§. II. Variis autem modis *alienatio* in fraudem actoris procedere potest, v. g. si quis alterius provinciæ hominem, aut potentiorum actori opposuerit adversarium, *l. 1. §. 1. ff. h. t.* Ubi causam non video, quare cum *Stryckio in usu mod. ff. h. t. §. 1.* sit exigendum, ut ille potentior adversarius sit privatus; nam quamvis is privatus non sit, propterea tamen non cessabit hoc Edictum, quippe cum cit. *l. 1. §. 1. h. t.* hac in re nullam distinctionem faciat. Sed existimat *Stryckius* eo casu, quo potentior adversarius, qui non est privatus, substituitur, poenam *l. 2. C. ne lic. potent.* locum habere; ego vero id non puto, nam poena dictæ *l. 2.* pertinet ad actorem, jus suum in potentiorum transferentem, quod ex alleg. *l. 2.* evidenter apparet; at præsens Edictum loquitur tantummodo de futuro reo, in fraudem actoris rem, de qua controversiam metuit, in alium transferente. Præterea huic Edicto locus etiam non est in actionibus personalibus, in quibus de præstatione certi corporis non agitur, cum in his debitor nunquam facere possit, ne creditori teneatur, *l. 1. C. de novat.*

§. III. Cum autem dicta *alienatio*, *mutandi judicii causa facta*, non sit nulla, hinc *Prætor* hoc Edicto illi, in cujus fraudem *alienatio* facta fuit, consuluit per actionem in factum; quæ datur adversus alienantem, ad id, quod actoris interest, alium adversarium non habuisse, *l. 1. pr. ff. h. t.* Et quamvis præsens remedium proprie ad restitutiones non pertineat, quippe cum eo *alienatio* non rescindatur, *l. 4. §. 5. ff. h. t.* in eo tamen hoc auxilium *Prætoris* cum re-

stitutione

stitutione quodammodo comparari potest, quod hæc actio in factum adversus alienantem perinde competat, ac si rem non alienasset.

§. IV. Sed dicis, Jure quoque *Civili* adversus alienantem proditam esse actionem, utilem scil. rei vindicationem, ceu contra eum, qui dolo desit rem possidere, *l. 36. pr. l. 52. ff. de rei vind.* ut proinde dicendum esse videatur, præsens *Prætoris* auxilium supervacaneum fuisse. Heic accedo opinionibus illorum, qui existimant, eo tempore, quo *Prætor* præsentem actionem in factum introduxit, nondum receptam fuisse utilem rei vindicationem, sed hanc postea *Senatusconsulto* introductam esse, arg. *l. 27. §. 3. ff. de rei vind. Struv. in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 93.* Utili vero rei vindicatione introducta, actio ex hoc Edicto in factum hætenus cessavit, & explosa fuit, ut *Prætor* hanc adversus reum, utile judicium excipere paratum, denegaverit, *l. 3. §. fin. ff. h. t.* Cujus ratio satis aperta est, nam quotiescunque ordinarium remedium, Jure *Civili* proditum, datur, non erit convolandum ad auxilium *Prætoris* extraordinarium, arg. *l. 16. pr. ff. de minor. 25. ann.*

§. V. Oritur hæc actio in factum ex dicta *alienatione, judicii mutandi causa facta*; quæ est delictum privatum, actionem, ad interesse privatum tendentem, producens. Et cum per hanc actionem reus non coerceatur, sed actor per illam suæ tantummodo indemnitati consulat, hinc est rei persecutoria, non poenalis; dubitandum enim non est, quin ex delicto actiones etiam rei persecutoriæ dentur. Vid. *l. 21. §. 5. ff. rer. amot.* Cum tamen ex delicto descendat, hinc adversus heredes non datur, *l. 4. §. fin. ff. h. t.* nisi ex dolo defuncti ad illos aliquid pervenerit, quo casu turpia etiam lucra illis per actionem in factum extorquenda sunt, *l. 52. ff. de rei vind.*

§. VI. De tempore, huic actioni præscripto, satis cer-

tum est, quod anno utili elapso exspiret, *l. d. ff. h. t.* Sed dubitatur, utrum illud quadriennium, quod actionibus *Prætoris* temporalibus in *l. ult. C. de temp. in integr. rest.* est concessum, ad præsentem quoque actionem extendendum sit, nec ne. Ego id propter rationem dictæ *l. ult.* affirmandum esse, existimo. Vid. *Perez. in Comm. ad Cod. h. t.*

TIT. VIII.

DE RECEPTIS, QUI ARBITRIUM RECEPERUNT, UT SENTENTIAM DICANT.

§. I.

INter præcedentem *tit.* & præsentem in ipsa re nulla est connexio, sed tantummodo in nomine; nam cum in rubrica prioris *tituli de alienatione, judicii mutandi causa facta*, vox *judicii* occurrat, hinc verisimile mihi videtur, id *Compileribus Pandectarum* occasionem dedisse, ut in hoc *tit.* de *compromisso* agerent, idque ex hac ratione, quoniam statim in *l. 1. ff. h. t.* scribitur, quod *compromissum* ad similitudinem *judiciorum* redigatur.

§. II. Est autem *compromissum* conventio, qua in *Judicio* litigaturi *arbitrum* eligunt, ejusque decisioni causam controversam subjiciunt.

§. III. Hæc conventio fit, vel per pactum nudum, vel per contractum stipulationis, & utroque casu, vel adjecta poena, in eum, qui *arbitrio* contraveniret, statuenda, *l. 28. h. t. l. 5. C. eod.* vel adjecto jurejurando, *l. 4. C. h. a Justiano in Nov. 82. cap. 11.* quidem prohibito, Jure Canonico autem, secundum *c. 2. X. h. t.* & hodie, servando.

§. IV. Iniri potest hæc conventio in omnibus causis contro-

controversis, non exceptis. Excipiuntur autem causæ, quæ non sunt privati arbitrii, ut 1. liberales, favor enim libertatis est, ut tales causæ majores Judices habere debeant, *l. 23. §. 7. ff. h. t.* 2. populares, cit. *l. 32. §. 7. ff. h. t.* 3. matrimoniales, *c. pen. X. de in integr. rest.* 4. criminales, *l. 32. §. 6. h. t.* crimina enim non sunt privato arbitrio remittenda, sed condigne vindicanda, per publicam auctoritatem.

§. V. Compromittere possunt hi, qui in propriis rebus, & negotiis habent liberam disponendi potestatem, in alienis vero negotiis mandato speciali instructi sunt, adeo ut mandatum cum libera non sufficiat, *cap. 4. de procurat. in 6. junct. c. 9. X. h. t.* Nam quamvis ejusmodi mandatum cum libera ad transigendum satis sit, alia tamen ratio est compromissi, ceu quo decisio causæ alterius arbitrio subjicitur, & proinde res quasi in casum conjicitur; cum in transactione integrum sit, conditiones, quibus eam inire velis, ponere.

§. VI. Ex parte eorum, in quos compromittitur,abilitas requiritur; & cum illi habiles sint, qui non prohibentur esse Judices, hinc in minores 25. annis, dummodo majores sint 20. annis, compromitti potest, arg. *l. 41. h. t.* hoc nimirum sensu, ut ipsi compromittentes ex hac conventionem sua obligentur, & ab illa recedere nequeant, quippe cum sibi imputare debeant, quod in minorem compromiserint, ipsi vero minori 25. annis succurrendum sit, quod *arbitrium* receperit, cit. *l. 41. h. t.* Dissentit *Struv. h. t. th. 99.* Prohibentur tamen 1. servi, *l. 9. pr. h. t.* 2. foeminae, *l. fin. C. h. t.* nisi jurisdictionem ordinariam in subditos suos habeant, ut Abbatisæ, *c. dilecti X. de arbitr.* idque vel jure communi, aut consuetudine, vel ex privilegio Principis. *Vallens. in Paratit. Jur. Can. tit. de arbitr. §. 3. n. 1.*

§. VII. Præterea in Magistratum super causa, ordinario

rio jure illius decisioni subiecta, compromitti non posse, existimavit *Struv.* *h. t. th. 99.* per *l. 13. §. ult. h. t.* ubi dicitur, æquissimum esse, si arbiter urgeatur a *Præatore* ad sententiam, ut spatium ei ad pronunciandum detur, si juret sibi de causa nondum liquere. Sed ut recte hoc intelligatur, scire oportet, *arbitros*, vel *Judices*, a *Præatore* in consilium missos, regulariter quidem, causa nimirum satis perorata, reum absolvisse, vel condemnasse, obscuram autem causam ampliavisse. Hujusmodi *ampliatio* fuit species quædam dilationis, ut *comperendinatio*, sic tamen ab hac distincta, ut *ampliatio* fieret in diem incertum, *comperendinatio* vero in diem certum, scil. perendinum, & tertium; & sicuti signum *absolutionis* fuit tabella cum litera *A.* & *condemnationis*, tabella cum litera *C.* ita *ampliatae* causæ symbolum fuit tabella cum inscriptis duabus literis *N. L.* h. e. *nondum liquet.* Et cum cognitionem voluntariam suscipientibus necesse fuerit, partibus exigentibus aut jus reddere, aut jurare, sibi de causa nondum liquere, hinc ejusmodi morem respexit *Ulpianus* in dict. *l. 13. §. fin. h. t.* Ex quo tamen *Struvius* in *Synt. Jur. Civ. h. t. th. 99.* inferre non debebat, Magistratus in causis, ordinario jure ad ipsos pertinentibus, *arbitros* eligi non posse. Mihi autem verius videtur, quod tales causæ Magistratui ordinario, non qua tali, sed ut *arbitro*, recte committi queant, arg. *l. 3. §. fin. & l. seq. h. t.* nam cum ibi *JCtus* neget, *Consules*, vel *Prætores* posse cogi, ut officio, quod susceperant, fungantur, idque ex ratione, in cit. *l. 4.* proposita, quoniam Magistratus superiore aut pari imperio nullo modo possunt cogi, hinc sua sponte fluit, 1. Magistratus inferiores, ceu qui a superiore cogi possunt, *arbitrium* suscipere posse, & proinde cogendos, ut officio, quod susceperant, perfungantur, & 2. Magistratus etiam majores *compromissum* in se factum ultro suscipere, & exequi valere.

Cum

Cum hac dispositione convenit quoque Jus Canon. in cap. 5. 7. & 10. X. h. t.

§. VIII. In *compromisso* duplex est observanda conventio. Prima fit inter ipsos compromittentes, & secunda celebratur inter compromittentes, & *arbitrum*; in qua hic causam, arbitrio suo decidendam, suscipit, & proinde hoc officium etiam expedire, & exequi tenetur.

§. IX. Hujusmodi officium consideratur vel *generaliter*, vel *specialiter*.

§. X. Ad priorem generalem considerationem pertinet, quod *arbiter* debeat procedere instar Judicis, verus enim Judex non est, & proinde non habet jurisdictionem, ceu non a privata partium concessione, sed a publica auctoritate dependentem; utcunque *arbitris juris* jurisdictio abjudicari nequeat. Conf. *Gilhaus. in arbor. judic. cap. 1. part. 3. §. 1. num. 4.*

§. XI. Ad specialem considerationem referri debent isti actus, qui ad ordinem judicarium requiruntur, & sigillatim ab aliis & potissimum a *Lauterbach. in Compend. h. t. pag. m. 90. & seq.* recensentur. De juramento suppletorio quæritur, utrum id *arbiter* parti deferre possit? Ego id negandum esse existimo, & quidem ex fundamento, paulo ante proposito, quod nimirum *arbiter* non habet jurisdictionem, quæ in eo, qui juramentum judiciale injungit, requiritur. Vid. *Matth. Stephan. in tract. de offic. jud. lib. 8. cap. 1. n. 12.* Porro hic etiam observandum est, quod *arbiter* debeat ferre sententiam coram partibus præsentibus, nisi in *compromisso* expressum sit, ut uno vel utroque absente sententia proferatur, l. 27. §. 4. de recept. qui arbitr. recep. Colleg. Arg. h. t. §. 57. Hinc laudum, contra absentem latum, est ipso jure nullum. Neque etiam *arbiter* potest procedere in contumaciam, vel propter eam partes damnare.

§. XII. Cum aliquando plures *arbitri* eligantur, hinc videndum, quid eo casu obtineat; ubi distinguendum est, an omnes tempore ferendæ sententiæ præsentēs sint, nec ne? Priori casu, si inter se dissentiunt *arbitri*, ea sententia prævalet, in quam major pars consentit, *l. 27. §. 3. h. t.* Si tamen suffragia eorum ad diversas summas tendant, v. g. si ex tribus *arbitris* unus in quindecim, alius in decem, & tertius in quinque condemnent, tunc quinque debere præstari, *Julianus* scripsit, & quidem ex hac ratione, quia in hanc summam omnes consenserunt, dict. *l. 24. §. 3. h. t.* Sed hæc decisio merito ab aliis exagitur; nam quamvis certum sit, quod minor summa majori insit, exinde tamen hautquaquam sequitur, eum, qui in maiorem summam consentit, ita in minorem etiam consentire, ut minorem solummodo habere velit. Posteriori vero casu, quo nimirum omnes *arbitri* tempore ferendæ sententiæ non sunt præsentēs, distinguere debet inter Jus Civile, & Canonicum. Jure Civili non valet sententia, nisi omnibus *arbitris* præsentibus fuerit lata, *l. 17. §. fin. cum l. seq. h. t.* Jure autem Canonico sufficit, adesse maiorem partem, v. g. duos ex tribus, *cap. 2. & ibi Gloss. in verb. pro presente h. t. in 6.* Hoc Jus Canon. in causis ecclesiasticis, & Clericorum in foro sequimur, arg. *c. quod Clerici 9. X. de for. compet. in aliis vero causis quodlibet jus in suo foro servari debet.*

§. XIII. Effectus *compromissi* est, quod compromittentes sententiæ, ab *arbitro* dictæ, stare teneantur, siue æqua sit, siue iniqua, *l. 27. §. 2. h. t.* Ex qua obligatione datur actio, vel etiam exceptio, illi, pro quo sententia lata fuit; ita tamen ut distinguendum sit, utrum sententia a partibus sit approbata, nec ne. Priori casu approbatio est vel *expressa*, vel *tacita*, exinde inducta, quod intra decem dies partes sententiæ non contradixerunt; ex quo tempore sententia vulgo *laudum homologatum* vocatur; ubi indistincte
datur

datur actio in factum, vel exceptio pacti, *l. 5. C. h. t.* ut-
cunque etiam approbatio citra stipulationem facta sit. Po-
steriori casu, quo nimirum sententia a partibus nondum
approbata fuit, rursus videndum est, an compromissum
fuerit nudo pacto, an stipulatione. Si nudo pacto com-
promissum, tum Jure *Romano* nulla exinde actio dabatur,
Jure *Canonico* vero, & hodie datur. Si autem stipulatione
compromissum fuit, tum ea, vel est *pœnalis*, vel *simplex*.
Illo casu actio ex stipulatu, ad poenam consequendam, in-
stituitur, nam protinus hæc committitur, quando *laudo*
non fuit paritum, *l. 2. h. t.* Hoc casu datur actio ex stipu-
latu in id, quod interest, *l. 27. §. ult. h. t.* Et quando hisce
actionibus ex stipulatu, non coram *arbitro*, sed Judice or-
dinario instituendis, actor poenam, vel interesse consecu-
tus fuit, tum a judicatis receditur, & causa de novo coram
Judice ordinario agitur.

§. XIV. Qui sententia *arbitri* se gravatum esse putat,
non appellat, nam compromittendo transegisse videtur;
& cum appellatio sit remedium, quo gravatus petit, ut ini-
quitas sententiæ tollatur, hinc ultro apparet, ejusmodi re-
medium compromittenti non amplius superesse, quippe
cum stari debeat sententiæ *arbitri*, quam de re dixerit, sive
æqua, sive iniqua sit: & sibi imputet, qui compromisit,
l. 27. §. 2. h. t.

§. XV. Quamvis autem dicto modo a sententia *arbitri*
appellari nequeat, concedunt tamen Doctores gravato
aliud remedium, reductionem nimirum ad arbitrium boni
viri, cui tamen propter enormissimam læsionem demum
locus est. Et hæc reductio non a Judice arbitratoris, sed
a Judice causæ petenda est, *Gail. 1. obs. 149. n. 2.* sic ut eo
casu, quo Judicium *Cameralé* ratione causæ est competens,
semoto nimirum *compromisso*, hoc remedium in *Camera*
instituendum sit; adeo ut etiam hanc adire possint litigan-
tes,

tes, *Austregis* omiſſis, *Gail. 1. obs. 1. num. 49.*

§. XVI. In hac reductione ſumma appellabilis non attenditur, arg. *Concept. Ord. Cam. part. 2. tit. 34. §. ult.* & peti poteſt uſque ad 30. annos. Conf. *Gail. 1. O. 150. n. 1.* Si vero Judex reductionis ſententiam pronunciat, ab ea appellari poteſt, *Gail. 1. O. 149. num. 4.*

§. XVII. Finitur *compromiſſum* 1. morte compromittentium, neque aliter ad heredes tranſit, niſi illorum expreſſa fuerit facta mentio, *l. 27. §. 1. h. t.* 2. ſententiæ pronunciatione, *Vallens. in Paratit. Jur. Can. h. t. §. 7.* 3. mutuo conſenſu partium, a *compromiſſo* recedentium, *l. 32. §. 3. ff. h. t.* 4. recuſatione *arbitri* ſuſpecti, *Engel. in Colleg. Jur. Can. h. t. num. 14.* Cujusmodi recuſatio potiffimum fieri poteſt propter ſupervenientem inimicitiam; nam non ſtatur ſententiæ *arbitri*, ſi hujus inimicitia eſt manifeſta. *Colleg. Arg. h. t. §. 62.* 5. elapſo tempore, ſententiæ dicendæ præfixo, *Engel. in Colleg. Jur. Can. h. t. num. 14.* nam ſi poſt diem, *compromiſſo* comprehenſum, judicatum eſt, ſententia eſt nulla, nec ullam poenam committit, qui illi non paret, *l. 1. C. h. t.*

§. XVIII. Cum hodie in multis locis Judices quandoque inter cives & ſubditos alieni territorii juſ dicant, hinc videndum eſt, utrum ejusmodi obſervatio ad neceſſitatem juſis trahenda, & pro ſpecie juſisdictionis habenda ſit, nec ne; ut ecce quando in hac *Teutoburgensi* civitate hi, qui in ordinario Judicio per ſententiam ſe læſos eſſe putant, *Aquisgranum* appellare ſolent, non ſine ratione dubitari poterit, an Scabini *Aquisgranenſes* in talibus cauſis appellationum, ſint veri Judices, an vero *arbitri*. Et cum prius dici nequeat, propter *l. extra territorium fin. ff. de juſdict.* hinc neceſſe eſt, ut dicatur, tales Scabinos in *Teutoburgensium* cauſis, per ſpeciem appellationis ad ſe delatis, tantummodo eſſe *arbitros*, & proinde illos, contra quos

quos appellatur, invitos cogi non posse, ut ambigua causarum suarum fata *Aquisgranensium*, ceu Judicium incompetentium, decisioni committant, nam ad *arbitros* constituendos non unius voluntas sufficit, verum utriusque litigantis consensus requiritur; utcunque me non lateat, quod multis hac in re haftenus visum fuerit, errorem jus facere. Et fortassis huic errori inveterato ansam etiam dedit conventio quaedam, olim inter civitatem *Aquisgranensem* & *Teutoburgensem* inita, quæ ita se habet: Wyr Scheffen-Meister und Scheffen des Königlich Stuhls und Statts NICH an einer / und Wir Schultis / Bürger-Meister / Scheffen / und Raidt der Statt Düsselburg an der anderer syden thun kundt jedermenniglich mit gegenwertigen Breeve voir uns und unsere Nachkomelinge offentlich bezeugende / deweil voir undencklichen Jaeren innerhalb und bies anhers zwischen unseren Voirsaren zuvor / und uns naefolgender Zeit / und noch vermoege hanender privilegien / und wolhergebrachter gewonheit festiglich oblerviret / und underhalten worden / wan einige appellationes von Urdelen zu Duisburg eroffnet gewesen / und interponiret / daß dieselbe nirgendt anders dan voir uns Scheffen-Meistere und Scheffen obermelter Stadt NICH / als Ober- und appellation-Richter angebracht worden / und noch werden / solche angereichte löbliche Gewonheit / Freyheit / und frindlichen Verstandnuß der appellation zu gutem exempel unserer Voirsaren hyrmit beiderseith zu bevestigen / und getreulich zu underhalten / haben Wir uns deswegen / dairmit die Sachen am besten befurdert / die Parteyen zu schweren Kosten mit ufzuhalden noch verhindert werden / uf nachfolgende Mittelen / und Abscheidt bies auff beyderseits Zeiter wolbedachter und verglichener verbesserunge frindlich und wolbedachtlich vereiniget / verglichen / und dieselbe getreulich zu underhalten beyderseits angenommen / als nemlich und erstlich

lich 2c. 2c. Alles ohn argelist. In urkund der Warheit.

Godeschalck Leonhardt van Hoeue /

Wilhelm van Wilro /

Jacob Pastoir &c. &c. &c.

Scheffen-Meister und Scheffen des Königlichen Stuels und Stadt Aich / oich unsere Segele. Und Wir Schultheiß / Bürgemeistere / und Raidt obberürter Stadt Düsburg obberürter unser Stadt Insiegel in diesem Brieff respective hangen lassen. Im Jahr nach der gebuhrt unsers Herren Jesu Christi dusende fünf hundert Ses und Seuentich am Zweiten Januarii. Sed *Teutoburgensibus*, ceu alienæ potestati subiectis, tales conventiones cum exteris inire non licet; nam utut objici posset, privatis permissum esse, jurisdictionem alicujus Judicis de loco in locum prorogare, id tamen Jure *Romano* duntaxat obtinebat, prout in *tit. de jurisdict. §. 46.* demonstratum fuit, utcunque *Struvius*, *Lauterbachius*, & complures alii Doctores hujusmodi prorogandæ jurisdictionis modum, de loco in locum procedentem, ne quidem juxta Jus *Romanum* admiserint. *Germanico* autem Jure satis planum erat, subditis non esse integrum, Judicis incompetentis jurisdictionem, invito ordinario Magistratu, prorogare, quod etiam supra in dict. *tit. de jurisdict. §. 47.* monui. Ubi me parum movent illa, quæ hac in re ex vetustissimo hujus civitatis statu fortassis in medium proferentur; nam sicuti sæpenumero de facultatibus suis amplius, quam in his est, sperant homines, §. 3. 1. *quib. ex caus. manumit. non lic. l. 10. qui & a quib. manum.* ita etiam credo, multa privilegia sæpe jactari, & ita esse comparata, ut referri debeant ad tale ens, quod esse saltem fingitur. Et utut in animum non inducam, hæc ad privilegia hujus civitatis applicare, aut illa in dubium vocare, quippe cum dubitandum non sit, quin *Dyspargo* (ita enim hæc urbs vocatur a *Greg. Tur. Hist. lib. 2. cap. 9. in fin.*)

ceu

cen in quo olim *Chlogio* Rex *Francorum* regni sui sedem constituit, insignia jura & privilegia olim data fuerint. An vero illa ita sint comparata, ut ad præsentem materiam vel ad præsens tempus trahi queant, illud probandum foret. Quid olim obtinuerit, nihil ad rem facit; nam hi, qui ad priora & antiquata tempora recurrendum esse putant, nihil amplius efficiunt, quam ut ea desiderent, quæ fortassis quis optaverit, frustra vero & nullo jure speraverit. Ita optandum etiam esset, ut indoles priorum temporum, quibus homines in statu integritatis, aureo illo seculo, vivebant, adhuc obtineret, hac enim ratione credo, gentem humanam in hoc mundo nulli Magistratui obnoxiam fore. Nihil etiam ad rem facit, quid olim circa hujusmodi privilegia creditum fuerit. Et hinc nihil obstat, quod olim Scabini *Aquisgranenses* Magistratui *Teutoburgensi* persuaferint, jus aggratiandi ipsi competere. Literæ, quæ hoc fine a dictis Scabinis ad Magistratum hujus urbis exaratae fuerunt, sequenti modo se habent: unser freuntlich Bruch zuvor / Ehrsame / Fürsichtige / und Wyse / besonders gutte Freunde. Ewre Schrifften samt den confestaten Gritigen Sandermans und die Widertauff belangend / haen Wir empfangen / auch die beehrte und Mittheil verwahnter gehört / fügen Bz. dairup gütlich zu wissen / dat gemelte Gritigen vermög Kayf. Maj. visgangen Mandaten und ihrer eigen Bekentnisse wol Liffstrafung verdint: dieweil ihr aber dieselbe mitt Scheppen Vrdel begnadit / und zu penitentie gestalten / lasen Wir uch auch darbey bliuen / und können sie disfals nit weiter beschwehren: Sölches han Wir gutter meinung op or begehren nit willen verhalten / vndt wairmit Wir Freundschaft erzeigen können / deden Wie gerne: Datum zu Aache den 6. Maji A. 1536.

ScheffeMeister und Scheffen gemeinlich des
Königl. Stuels vnd Statt Aach.

Quid

Quid itaque dicemus? an jus aggratiandi, summis potestatibus tantummodo competens, Magistratui hujus civitatis *municipalis* quoque concedendum est? Qui id hodiernis temporibus existimaverit, vervecum in patria natum oportet esse.

§. XIX. Cum igitur supra dicta conventio, inter *Aquisgranenses & Teutoburgenses* inita, ipso jure sit nulla, hinc etiam validitas illi tribui non poterit, utut a Domino territorii fuisset confirmata, quippe cum confirmatio nihil novi tribuat illi negotio, quod ipso jure nullum & invalidum est. Cui accedit, quod successor Principis, confirmantis talem conventionem, hujusmodi confirmationes, Reipublicæ damnosas, fervare non teneatur.

§. XX. Sed si civitatibus *municipalibus* competit jus foederum pangendorum, hinc etiam potestas dictas conventiones celebrandi illi abjudicari nequit. Scio quidem, *B. Zahnium* hujusmodi jus foederum pangendorum municipiis tribuisse, dum in *Ichnographia municip. cap. 35. num. 12.* inter alia ita ait: *& quod municipia fœdera icere possint, exempla luculentissima præbet societas sive confœderatio Hanseatica, sub qua hic & alibi plurimæ civitates superiorem recognoscen-tes sunt comprehensæ.* At hunc *JCtum* foedus *Hanseaticum* fefellit; & cum is civitatum *municipalium* in Comitatu *Marcano* Syndicus fuerit, hinc levi opera judicari potest, quare ab eo jura municipiorum nimium extensa fuerint.

§. XXI. Sicuti itaque satis planum esse arbitror, Serenissimum *Borussiae* Regem ejusmodi appellationes, quæ hactenus *Teutoburgo Aquisgranum* defluerunt, subditis suis *Teutoburgensibus* jure optimo interdicare posse, ita etiam puto, talem inhibitionem & sanctionem regiam huic civitati valde utilem fore. Illa enim, quæ hactenus in contrarium invaluit, subditorum observatio Principi nostro obicem ponere nequit, arg. §. 4. *I. de adopt.* ubi *Justinianus* ait:

ait: *pro monstro est, ut major sit filius, quam pater.* Et ratio non patitur, ut factum illorum, qui ex hac civitate initio Scabinatum *Aquisgranensem* adierunt, in juris necessitatem trahatur, præprimis cum satis constet, huic mori anam dedisse, quod olim Magistratus *Teutoburgensis* in causis dubiis dictos *Scabinos* sæpissime consuluerit. Qua de re in libro statutorum hujus civitatis multa extant exempla; sic ibidem *fol. 51.* aliquot casus recensentur, in quibus Scabini *Aquisgranenses* a Magistratu *Teutoburgensi* consulti fuerunt; quod sequentia verba ibidem satis produnt: **Up diese Puncten hierna beschreuen heft man to Acken rechts doen beleren.** Item *fol. 60. & seqq.* complura hujusmodi exempla occurrunt.

§. XXII. Qua occasione observandum est, quod olim in *Germania* responsa & decisiones Scabinorum maximam auctoritatem obtinuerint, adeo ut tales sententiæ pe. inde haberentur, ac si *Apollo* eas ex tripode pronunciaffet, sic ut propterea apud *Germanos* enatum fuerit proverbium: **Der Scheff weiset zu recht.** Ut proinde eorum responsa, præcipue de jure non scripto edita, *Germanice* **Weistumb** dicta, adhuc hodiernis temporibus magni æstimentur; prout in *Camera Imperiali* olim late deductum fuit in causa **Wender Flecken Ober- und Nieder- Ingelheim / contra Churpsalz /** apud *Meichsner. l. 2. decis. 4. num. 62. & seqq.* Hac de re *B. Hertius* in *epidipnid. paræmiarum juris Germanic. paræm. 39.* ex *Chronico Limpurgensi* ad Ann. MCCC LXXIV. exemplum recensuit, quod non pigebit heic subicere: **Auff den Montag unsers HErrn Leichnamstag / das war der fünfte Tag in dem May / da besasse Herz Cuno von Falckenstein / Erzbischoff zu Trier / und Joh. Herz zu Limpurg / das Gericht auf dem Berg mit ihr selbst Leiben. Und das Gericht solte sein gegangen über einen Schöffen / der was genant Johann von Nüheim. Und**

hatte die vorgenante Herrn bey Im am Gericht Herrn Friederich von Sarwerde Erzbischoffen zu Eöln / Johann Graf zu Seyn / Reinhardten Herrn zu Westerbürg / und Diederich Herrn zu Kuncel / und andere viel Ritter und Knechte. Und das Gericht ging in der Form und Weiß an / als das hernach geschrieben stehet. Da stund ein Ritter mit Namen Herz Diederich Waltpode / und fragte von der Herrn wegen / die Schöffen zu Limpurg / daß Sie auff den End sagten und offenbarten / wofür Sie die Herrn hielten / was ihre Herrschafft und ihre Freyheit und ihr Recht wäre zu Limpurg? Da gingen die Schöffen aus und namen einen Raht / und kamen wieder / und versprecheten Sich. Das Wort sprach Johann Bope / Schöff zu Limpurg / gar herrlichen / und stund festiglich in der Schöffen Wort von anbegin des Gerichts bis zu lezt aussen / und sprach also: Wir bekennen / daß unser Herr zu Trier ist unser gekauffter Herr / nach laut und Ausweisung solcher Brieff / die darüber geben und versigelt seynd. Behaltnus und Verbringung auch solcher Brieff und Reuters-Brieff / die auch die Burgk und die Stadt von Limpurg von dem Stifft und unsern Herrn von Trier und seinen Vorfahren widerumb und dagegen führen / sprach Er / Wir bekennen und halten unsern Junkern von Limpurg vor unsern rechten gebornen Herrn / der von der Herrschafft von seinen lieben Eltern seligen geboren ist / wie daß die Herrschafft und Herrlichkeit an Ihn erstorben und kommen ist von seinem Vatter / und Herrn Gerlachen seinem Bruder unserm Herrn seligen. Zu dem andernmahl stund der vorgenante Ritter / und fraget die Schöffen von der Herrn wegen / und ermahnet Sie gar ernstlichen und uf den End / daß Sie erzählten und sagten von Puncten zu Puncten / und von Stück zu Stück / so was der Herrschafft / Ihr Herrlichkeit / Freyheit und Recht wer / und was man ihnen hie zu Limpurg an der Herrschafft bekennete /

Pennete / doch aber an ihrer Herrschafft und Freyheit unverlustigt. Da gingen die Schöffen aber aussen / und beredeten sich / und kamen wider. Und sprach der vorgenante Johann Bope: Wir wissen vor ein Recht / daß das Gericht zu Limpurg unser Herr ist über Hals und Haubt / doch daß die Herrn an keinen Burger von Limpurg nicht greiffen noch tasten sollen in einige Weiß / die Schöffen haben dann zuorderst darüber geweisset. Forther mehr wissen Wir unserm Herrn die höchste Bede / das seind zehen Mark Limpurger Wehrung / und der gemeinen Statt ein Renker Fuder Weins / und einem jeglichen Schöffen vier Pfennig mehr dann einem Mercker. Anderwerb wissen Wir den Herren die minste Bede / das seind dreissig Schilling Pfennig / und jeglichem Schöffen zehen Pfennig / und daß man keinen Burger zu Limpurg pfenden soll / noch angreifen umb einige Bede / man habe In dann zu zweyen vierzehnen Tagen uf die Bede gedinget / und auf die kleine Bede / zu dreyen vierzehnen Tagen. Auch soll man keinen Burger zu Limpurg antasten oder angreifen mit dem Gericht der jemand geschlagen oder gestochen hette / dieweil der den Athem in seinem Leib hat / der da geschlagen were. Und seind disse Sachen alwegen wolherbracht / und allzeit herlich und festiglich gehalten. Anderwerb fragte der vorgenante Ritter von der Herren wegen / Ob einer Gewalt zu Limpurg thete / ob einig Man dann dem Herrn den mögte angreifen und halten bis auff die Schöffen / auff daß Er nicht vorflüchtig würde? Da gingen die Schöffen aussen / kamen wider / und antwort der vorgenant Johann Bope / vor Sich und die Schöffen / und sprach: Wir wissen vor ein Recht / so schier ein einigem Man ein Gewalt wird geklaget / so soll Er ein Gericht bescheiden von der Herrn wegen / und soll die Schöffen auch verhauffen umb die Klag auf ihn / so / wie die gehandelt und gethan ist. Darnach dann daß die Klage uf

den gebracht ist / darauff sollent sich die Schöffen berathen und entsinnen / und sollen darauf sagen / und vor ein Recht weisen das Sie bedüncket / das Recht sey. Und das ihn werde geweisset von erst von den Schöffen / so sollen die Herren / noch ihre Amptleut / an keinen Burger greiffen zu Limpurg / noch tasten in keine Weis. Anderwerb fragte der Ritter vorgevant von der Herren wegen / Ob man einen bedächte / daß Er ein Gewalt gethan hette und begangen / was der den Herrn schuldig were? Darumb so gingen die Schöffen aber auß / beredeten sich / und kamen wider. Und gab der vorgevante Johann Bope von der Schöffen wegen zur Antwort / und sprach: Lieber Herr / Wir wissen noch sprechen kein Urtheil uf gedenccken / und sagte Im nichts mehr. Lieben Freund / da disse Frage und Antwort als vorgeschrieben steht / und noch viel mehr redt / die nit alle hier geschrieben stehen / geschehen waren mit Herrlichkeit / und mit Weisheit verantwortet worden / da stunden die vorgevante zwen Fürsten auf / von Trier und von Cöln / die Grafen / Herrn / Ritter und Knecht / und verwunderten sich der grossen Fürsichtigkeit. Und einer sahe den andern an / als ob Sie solten sprechen /

Der Haab ist uns entgangen /

Denn Wir wolten han gefangen.

Und gaben den Schöffen grosse Ehr und Weisheit / und also schieden Sie von hinnen.

Daran gedencckt ihr Jungen und ihr Alten /

Daß ihr mit Weisheit mocht behalten

Euer Leib / Gut und Ehre /

Daß ist euren Kindern gute Mehre.

Und bittet Gott vor den Schreiber Johann / der diß Urtheil verstund / und in ein Notul begriff zu Ehr und Seligkeit der Stadt Limpurg.

TIT.

TIT. IX.

NAUTÆ CAUPONES STABULARII UT RECEPTA RESTITUANT.

§. I.

Nudus nominis sonus causam Compilatoribus *Pandectarum* videtur præbuisse, ut hunc *tit.* priori, cœu in cujus rubrica vox *receptis* occurrebat, subjicerent, & quidem ex hac ratione, quoniam in hoc quoque *tit.* agitur de *receptis*, utcunque toto cœlo a *receptis arbitratorum* distinctis.

§. II. Est autem *receptum* in hoc *tit.* quasi contractus, quo *nauta*, *caupones*, vel *stabularii*, vectorum, vel viatorum res recipiendo, promittere censentur, eas salvas fore, & proinde ad restitutionem illarum cum omni causa obligantur.

§. III. Obligatio, quæ ex hoc quasi contractu oritur, est simplex; adstringuntur enim illa soli *nauta*, *caupones*, vel *stabularii* ad id, ut vectoribus, vel viatoribus res illatas salvas restituant, omneque damnum, quacunque ratione, & cujuscunque culpa, datum, resarciant, *l. 1. §. fin. h. t.* Illi vero, qui amicitiae causa aliquem hospitio privato exceperunt, propter culpam propriam solummodo tenentur, arg. *l. 1. §. 1. l. 2. & l. 3. h. t.* quod etiam procedit in hospitibus metatoriis *die denen Soldaten quartier geben.* Is, qui *caupo* est, res quidem invitatus recipere non tenetur, arg. *l. 7. pr. h. t.* hospitem vero recipere debet, & absque causa recusans, actione injuriarum conveniri potest.

§. IV. Actio, quæ ex hac obligatione oritur, dicitur in factum, & est *Prætoria* personalis, & rei persecutoria, quæ
Tttt 3 datur

datur iis, qui in navim, cauponam, vel stabulum res suas intulerunt, contra exercitorem istius navis, cauponæ, vel stabuli, ut hic salvas res restituat, & omne damnum, in illis illatum, refarciat, *l. 1. & seqq. h. t.* Hanc actionem *Bachovius* non ex quasi contractu, sed ex vero descendere, existimavit, propter *l. 3. §. 1. ff. h. t.* Verum ex hoc textu potius contrarium probari potest, quippe cum ibidem dicatur: *miratur igitur, cur honoraria actio sit inducta: cum sint civiles*; quibus verbis actiones civiles, locati conducti, & depositi, actioni huic honorariæ opponuntur. Porro urgeri potest, eo ipso, quo hæc actio est *Prætoria*, inferendum esse, eam ex vero contractu oriri, cum quasi contractus absque *Prætoris* edicto, & sua natura producant actionem; at respondetur, veros contractus sua natura etiam actiones parere; & cum *Prætor* hanc novam obligationem, *Jure Civili* incognitam, ex quasi contractu fluentem, introduxerit, hinc actio, quæ exinde oritur, *Prætoriana* etiam esse debet.

§. V. Datur hæc actio contra dictum exercitorem navis, cauponæ, vel stabuli, utcunque ipsi res specialiter non fuerint assignatæ, dummodo sciverit, eas illatas esse, nam si ignoraverit, non tenetur. Si vero scivit, tum cum *Baldo ad l. 3. §. 1. h. t.* & *Sichardo ad l. certi juris §. C. de locat. conduct.* distinguendum est, an inferens res posuit in loco congruo, vel non. Priori casu contra exercitorem datur actio, propter damnum illatum; posteriori vero casu ipse inferens sibi imputare debet damnum, in rebus suis illatum. Vid. *Struv. in Decis. Sabbathin. cap. 27. Dec. 1. & 2.*

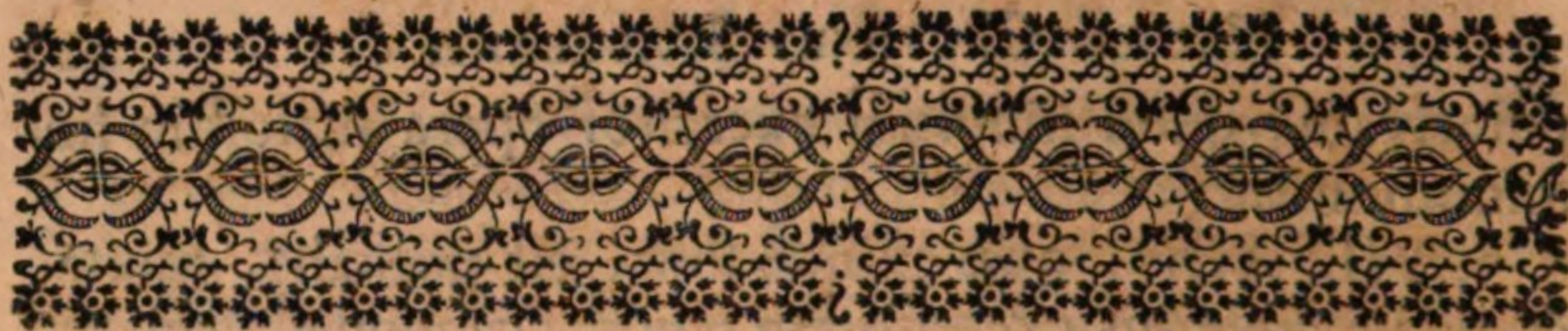
§. VI. Cum dicto quasi contractu non est confundendum quasi delictum, quo obligatur exercitor navis, cauponæ, vel stabuli, ex damno ab aliquo eorum, quorum opera utitur, in rebus illatis dato, *l. 6. §. 3. l. fin. h. t. §. ult. l. de Obl. quæ ex quasi del. nasc.* idque propter culpam imputativam,

putativam, quod nimirum exercitor opera malorum hominum utitur.

§. VII. Actio, quæ exinde fluit, est poenalis, mixta, & datur adversus exercitorem navis, cauponæ, vel stabuli, in duplum damni dati.

§. VIII. Cum is, qui hanc actionem instituit, se in dicto quasi delicto fundet, hinc id etiam probare tenetur, damnum nimirum illatum esse ab aliquo eorum, quorum opera exercitor utitur, cum in priori actione probare sufficiat, res, quibus nocitum fuit, illatas fuisse. Ut proinde hæc, propter facilem probationem, magis videatur commendanda, quam actio ex quasi delicto, ceu in qua onus probandi multis difficultatibus est obnoxium, utcunque actor ea duplum consequatur.

§. IX. Hujusmodi duplum etiam hodie in hac actione obtinet, frustra *Struvio in Synt. Jur. Civ. h. t. th. 116.* multisque aliis dissentientibus.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Prior numerus paginam, posterior
thesin seu paragraphum denotat.

A.

Absentia quid? 681. 3.
 necessaria. ib. 5.
 voluntaria. ib. 6.
 partium. ib. 8.
Magistratus. 682. 11.
Absolutionis apud Romanos
 signum. 688. 7.
Accusator, ab accusatione de-
 sistens, in quam poenam
 inciderit? 555. 46.
 ad quid per subscriptionem
 in crimen obligetur?
 623. 39.
Cur procuratorem non
 constituat? ib.
Accusatus, cur procuratorem
 constituere nequeat? 624.
 41.

Actio

Præjudicialis 172. 12.
 quibus & adversus quos
 competat? 173. 13.
 an hodie dominis, ser-
 vis & vasallis ib. 14.
 an ad famulos & ancil-
 las nostras applicari
 possit? ib. 15.
de filiatione 102. 113.
de partu agnoscendo. ib.
 112.
Negotiorum gestorum 639.
 8. seqq.
Calumniæ 640. 2. seqq.
quod metus causa
 vetus 658. 16.
 nova. ib. 18. causa effi-
 ciens ib. 19.

quibus

quibus & adversus quos
detur? 660. 22.
an hodie habeat locum?
661. 26.
de dolo. 665. 13.
causa efficiens ib. 14.
quando ei locus? 666. 15.
an hodie sit famosa? ib.
17.
quo tempore præscriba-
tur? ib. 18.
de Recepto 701. 4.
contra quos competat?
702. 5.
contra exercitorem ex
quasi delicto 702. 6. seq.
Actionis Editio quotuplici-
ter consideretur? 488. 2.
simpliciter sumta jure anti-
quo. ib. 4.
jure novo. ib. 5.
relate sumta. 578. 1.
Actiones etiam Prætores da-
bant 284. 2.
non sunt separatum juris
objectum. 212. 3.
Legis pertinent ad merum
imperium 324. 11.
an sint actus voluntariæ
jurisdictionis? 325. 12.
cur non admiserint adje-
ctionem diei, vel con-
ditionis? ib. 13.

voluntatis vid. *voluntas*.
Actionum Cumulatio vid. *Cu-
mulatio*
quando Libellum reddat
ineptum? 497. 22.
Actor cautionem præstare de-
bet. 420. 27. seqq.
Universitatis, quando ad-
mittatur? 635. 9.
Actus ante legem bonus esse
potest. 18. 30.
contra leges initus, est ipso
jure nullus. 86. 6.
an, si poena adjecta? 88.
10.
an jure *Canonico*? 90. 12.
& 91. 13.
hominum turpitudinem vel
justitiam suam ex lege
accipiunt. 18. 30.
per se honesti, vel turpes
non dantur. 21. 37.
legitimi pertinent ad me-
rum imperium. 324. 11.
quibus Magistratus mitte-
bant in bonorum posses-
sionem, erant meri im-
perii. 326. 14.
judicium, late sumtum, an-
tecedentes. 385. 6. seq.
judiciales vid. *Negotia*
qui ad omnes terminos
pertineant? 483. 98.
V V V V qui

- qui ad certos? ib. 99.
 voluntatis elicitos an Deus
 cogere possit? 650. 1.
Adam an habuerit dominium
 rerum creatarum in statu
 integritatis? 241. 56. quan-
 do illud inter liberos distri-
 buerit? 244. 56.
 septem ejus præcepta & li-
 ber, quo continentur.
 47. 73.
Administrator civitatis quis?
 631. 2.
 potest transfigere. 541. 6.
Adoptio quid? 189. 63. quo-
 duplex? 190. 67.
 in specie talis 193. 80.
 plena 194. 83.
 minus plena. ib. 84. est
 modus solvendi patriam
 potestatem. 209. 21.
 ejus causa efficiens remota.
 189. 65.
 proxima 190. 66.
 an hodie adhuc sit in usu?
 195. 88.
 cur hodie negligatur? 190.
 65.
Adulterium
 an de eo jure *Civili* liceat
 transfigere? 565. 49.
 an hodie? 566. 50.
 in eo deprehensi fiunt in-
 fames 597. 13.
 an in hujus crimine dilatio
 danda sit? 477. 78.
Advocati, qui? eorum in ju-
 re Synonyma 579. 6.
 horum munus, 580. 7.
 jus generale. 587. 32.
 speciale. 590. 34.
 habilitas 592. 17.
 officium 585. 26. seqq.
 qui prohibeantur postula-
 re? 582. 17.
 Jure Civili 584. 22.
 Jure Germanico ib. 23.
 a Magistratu ib. 24.
Privati 581. 9.
 ordinarii ib. 11.
 extraordinarii ib. 12.
Publici 582. 13.
 Fisci ib. 15.
 Principum. ib.
 ad certum tempus moti,
 vel relegati, perpetuo
 non manent infames.
 604. 17.
 comparantur decurionibus
 ibid.
Ædes claustrales inhabitandi
 jus immobilibus annume-
 ratur 258. 88.
Ædiles Curules 72. 27.
Æquitas an juris non scripti
 species? 122. 60.

Aer est res communis 245.
56. 57.

an inter regalia referendus?
266. 58.

Ætas minorennis, causa resti-
tutionis in integrum 667. 1.

Albinagii jus, vid. jus Albi-
nagii.

Album Prætoris quid & un-
de dictum? 374. 105.

poena illud corrumpentis
373. 104.

perpetuum 374. 107. quæ
hujus poena? 375. 112.

edictorum 374. 109.
formularum seu actio-

num ib. 110.
temporale ib. 111. hujus

poena fuit arbitraria 375.
112.

an eadem poena circa edi-
cta Principum hodie ob-

tineat ib. 113.
Aleæ lusus apud *Germanos*

semper permissus. 146. 49.
Alienatio judicii mutandi

causa 683. 1.
quale sit delictum? 685. 5.

de ea Prætoriam actio 684. 3.
quando exspiret? 686. 6.

an jure Civili actio de ea
proditā sit? 685. 4.

Alimenta futura.

de his transfigere simplici-
ter non est prohibitum.

567. 53.
Ambitionis consequens 24.

42.
Amicus, pro hoc nullus ca-

sus datur 101. 40.
Amor sui ipsius quando in-

utilis? 33. 55.
Amotio rei pertinet ad infamiam facti 609. 23.

Ancillæ, quæ actio adversus
eas competat? 173. 15.

Angariæ unde dictæ, & quo-
tuplices? 158. 69.

Animi inquietus est infallibile
transgressionis legis crite-

rium 24. 43.
Animæ, quid de his *Romani*

crediderint? 226. 27.
Annuus redditus vid. redditus.

Antoninus Caracalla consti-
tuit, ut omnes in orbe Ro-

mano efficiantur cives Ro-
mani, non vero Antoni-

nus Pius 165. 88.
Appellatio vid. causæ appel-

lationum
in criminalibus ad Came-

ram est prohibita 339. 32.
 Applicatio legis quibus com-

petat? 91. 14.
quomodo differat ab ejus

VVVV 2 inter-

interpretatione? ib.
 est objectum juris 212. 3.
 Apollini nomen caufidici in-
 ditum fuit 597. 6.
 Aquæ & ignis interdictio cur
 introducta? 338. 31.
 Aqua profluens 247. 59.
 est res communis ib. &
 245. 56.
 an hodie? 247. 60.
 Aquisgranenses Scabini non
 sunt Iudices in causis Teu-
 toburgensium 692. 18.
 Arbiter
 an ab hujus sententia ap-
 pellari queat? 691. 14.
 an coram eo diebus festis
 jurgia agitare liceat?
 ejus officium generale
 689. 10.
 speciale ib. 11.
 si plures electi, quid obti-
 neat? 690. 12.
 Arbitrator, an coram hoc
 diebus festis jurgia agitari
 possint? 463. 46.
 Arithmetica proportio in qui-
 bus negotiis obtineat? 11.
 14.
 Arrestum quid, & unde di-
 ctum? 402. 58.
 obtinet citationis vicem
 405. 64.

immunitas ab illo ratione
 quorum locorum 403.
 61. quando hæc cesset?
 404. 62.
 effectus 406. 68.
 quando fit relaxandum?
 ib. 69.
 Personale 405. 66.
 Reale ib. 77.
 quam cautionem requirat?
 430. 7.
 Arrogatio quid? 190. 68.
 quomodo differat ab ado-
 ptione in specie dicta?
 191. 69.
 puberis ib. 71.
 Impuberis ib. 72. quæ ad
 hanc requirantur? 92.
 73. seqq.
 Ars. 15. 25.
 Assesores qui? 318. 1. horum
 in jure dicendo impruden-
 tia quibus nocuerit? 219. 2.
 & 378. 4.
 quomodo differant ab Af-
 fessoribus Camerae? 319. 3.
 Camerae, horum constitu-
 tio 320. 6.
 qualitas ib.
 officium ib. 8.
 non solius Cæsaris no-
 mine, sed Statuum
 quoque Imperii, jus
 dicunt

dicunt 318. 17.

pollent summa juris di-
cendi potestate 319. 3.

in illis præsentandis pa-
ritas religionis obser-
vari debet ib. 4.

Protestantes qui præ-
sentent? ib.

qui Catholicos? ib.

Astutia 14. 24.

Afylum quid? 239. 47.

origo ib.

jus apud veteres 238. 46.

Avaritiæ consequens 24. 42.

Austregæ 345. 50.

in quibus causis cessent?

346. 53.

in causis arresti locum non
habent 407. 69.

modus constituendi ho-
rum judicium & in illo
procedendi quomodo

variet? 347. 54. seqq.

jus cur introductum 345.

50. quibus competat?

ib. 51. & 52.

Processus est summarius

349. 59.

Privilegia 368. 94.

actores in causis ad Austre-
gas pertinentibus non
possunt ad Cameram co-

volare 349. 60.

B.

B Anniti

Procuratorem nonnisi ad
defendendum dare pos-
sunt. 620. 29.

Bellum remedium coactivum
quibus & adversus quos
competat? 26. 46.

Biennium instituendæ actio-
nis 666. 19.

an hodie in actione de do-
lo observetur? ib. 21.

finiendæ actionis 667. 21.

hodie non obtinet. ib. 22.

Bona in patrimonio universi-
tatis quomodo differant a
rebus universitatis

Bonorum possessio vid. pos-
sessio.

Bruta, cum his hominibus
nulla est societatis commu-
nio. 36. 57.

C.

Cæsares initio legum no-
mine abstinebant 101. 1.

Calendæ mensium cui conse-
cratæ? 464. 47.

Januarii cui? ib. an Roma-
ni illis jus dixerint? 465.
47.

Calumniatores qui? 640. 1.

V V V V 3

qua

- qua actione coerceantur? Carnifices 170. 6.
 ib. 2. an levis notæ macula labo-
 rent? 596. 7.
- Camera
 an a Cæsare dependeat? Casa quid significet? 151. 55.
 207. 16. Caupo, res illatas salvas resti-
 ejus jurisdictio quibus mo- tuere tenetur 701. 2. seqq.
- an sit mandata? 304. 13. Causæ appellationum vid.
 an potius ordinaria? 305. Appellatio
 14. seqq. quæ circa illa in primo
 criminalis quatenus ei termino observanda?
 competat? 339. 32. seqq. 484.
- non habet jus legitimandi Arrestorum vid. 101. Ar-
 186. 53. restum.
 constituta est cunctorum quæ in illis cautio fit
 Statuum consensu 308. 17. præstanda? 430. 7.
- habet & contentiosam, & Civiles procuratoribus
 voluntariam jurisdictio- committi possunt 626.
 nem 337. 26. 46.
- Camerales Judicia statuta & Delictorum vid. Delicta.
 Juraprovincialia, Juri com- Publici judicii 622. 35.
 muni, legibusque imperii capitales ib. 37. cur in
 contraria, non attendit. illis procurator non
 117. 52. admittatur? ib. 39.
 Campanæ cur ante festum pecuniariæ, an in his
 pulsantur? 446. 8. admittatur procu-
 Canum rabidorum interfecto- rator? 625. 42.
- res infames 596. 7. Privati judicii quotupli-
 Capitis diminutio causa resti- ces? 625. 43.
- Capitularia Caroli M. 107. 20. populares, in illis acto-
 Carcer vid. incarcerationes res procuratores
 Carfania mulier improbissima dare non possunt
 583. 21. 625. 44.
- Ecclesiasticæ quæ? 367. 93.
 imme-

immediatorum Austre-
gis gaudentium, ad
quod iudicium perti-
neant? ib. 94.

Matrimoniales vid. matri-
monium.

in Camera disceptari non
possunt 396. 96.

Procuratoribus com-
mitti possunt 626. 46.

Pignorationum.

quæ in illis cautio præ-
standa sit? 430. 6.

Primæ instantiæ add. Au-
stregæ.

**in quibus, & quæ cau-
tio præstanda sit?** 430.
5. seqq.

simplicis querelæ 351. 68.

schema de illis 360.

**quæ in illis in primo ter-
mino sint observan-
da?** 483. 100.

spirituales Procuratoribus
committi possunt 626.
46.

Cautio bifariam consideratur
416. 2.

quoad consentanea ib. 3.

Ratione causæ efficientis
quotuplex? ib. 5.

conventionalis ib. 6. seu
voluntaria quomodo

fiat? 428. 50.

legalis 416. 7. seu necessa-
ria fidejussoribus expe-
dienda 420. 50.

simplex quotuplex? 416. 9.

Prætoria ib. 10. in spe-
cie. ib. 12.

in jure ib. 13.

extra Judicium 417. 14.

Ædilitia ib. 15.

communis 418. 17.

judicialis. 417. 16.

Ratione objecti quotuplex
418. 18.

extrajudicialis ib. 19.

judicialis 420. 21.

generalis ib. 23. a qui-
bus præstari debeat?
ib. 24. seqq.

specialis quæ Jure Ro-
mano obtinuit 429. 3.

Jure Germanico in-
troducta 430. 4. seqq.
vid. causæ primæ in-
stantiæ.

judicio sisti quæ? 421. 34.
fidejussoribus a reo fi-
eri debet. 424. 48.

judicatum solvi 421. 35.
seqq.

a quo præstari debeat?

421. 35. & 423. 41.

rem ratam dominum
habi-

- habiturum, qui eam
præstent? 422. 40.
- Ratione modi quotuplex? 424. 44.
- Nuda ib. 45.
- promissoria an ea iudicio
fisti caveatur? 425. 49.
- juratoria an ea iudicio
fisti caveatur? ib.
- Non nuda 424. 47.
- fidejussoria quando re-
quiratur? 424. 48. seq.
- pignoratitia quando ne-
cessaria? ib.
- de non amplius turban-
do ubi locum habeat? 432. 10.
- de restituendo quando
præstanda sit? 437. 11.
- de non offendendo quæ
hujus requisita? 418. 20.
- quoad dissidentanea confide-
ratur cautio 433. 1.
- eliditur facto tertii ib. 4.
- vel facto illius, qui eam
præstitit 434. 1. seqq.
- Cenotaphium quid? 225. 27.
- Centumviralis hasta 301. 9.
- Centumviri qui, & quot? 300. 9.
- horum collegium ib.
- Ceremonialis lex vid. lex.
- Churfürsten** oder Collegial-
Tag/ an ab hoc excludatur
Rex Bohemiæ? 110. 30.
- Circulatores infamibus adnu-
merantur 598. 13.
- Citatio vid. in jus vocatio.
- jure antiquo fiebat per vo-
cem præconis 387. 11.
- pertinebat ad reum &
actorem ib.
- Jure novo quid? 388. 13.
- est actus extrajudicialis.
467. 49.
- feriis divinis decerni po-
test ib.
- an ad diem festum fieri
possit? ib.
- non est pars essentialis
Judicii 402. 58.
- quomodo differat ab in
Jus vocatione? ib. 12.
- absque vitio nullitatis o-
mitti nequit ib. 14.
- ejus duplex finis 389. 14.
- verbalis quæ? ib. 16.
- Ordinaria ib. 18.
- Extraordinaria seu e-
dictalis ib. 19.
- Realis ib. 20.
- Simplex 390. 22.
- Peremptoria ib. 23.
- Mediata seu subsidiaria
ib. 25.
- Immediata ib. 26.

in ejus conceptione quæ
 observanda? 391. 28. seq.
 locus ad quem quis ci-
 tatur 393. 32.
 tempus ib. 34.
 Jure veteri ib. 35.
 Jure novo ib. 36.
 in praxi ib. 37.
 Infinuatio 394. 39.
 an requirat speciale Ju-
 dicis mandatum? ib.
 est actus extrajudicialis.
 395. 40.
 cui facienda a Camera
 committatur? ib.
 Cives Romani quotuplices?
 162. 78. & 163. 82.
 veteres ib. 83.
 novi ib. 84.
 de Romani civis capite ni-
 hil in centuriatis comi-
 tiis statui potuit. 162. 81.
 Civitas quid? 160. 73. vid.
 municipales.
 universalis ib. 75. ejus o-
 rigo ib. 76.
 particularis ib. 75.
 Civitates in Rep. an sibi jura
 constituere possint? 116. 5.
 Clerici ratione feudorum,
 quæ ab Imperatore habent,
 in Camera recte conveni-
 untur. 358. 86.

eis prohibitum est, jurisdi-
 ctionem Judicis secula-
 ris prorogare. 342. 45.
 ad Judicem laicum in jus
 vocati comparere de-
 bent. 408. 4.
 Codex primus unde & a quo
 collectus? 74. 34.
 secundus ib.
 tertius ib.
 Justinianus seu vetus. ib.
 35.
 quando inceptus & ab-
 solutus? 75. 38.
 novus seu repetitæ præle-
 ctionis, quando factus.
 76. 38.
 ex quibus collectus,
 quando authoritatem
 acceperit, & quomo-
 do auctus? 77. 41.
 derogat Digestis. 79. 43.
 in eo argumentum a
 contrario non valet.
 105. 5.
 Coecus an & quando possit
 postulare? 582. 21.
 Coemiteria consecrantur.
 230. 31.
 an inter res sacras referen-
 da? ib.
 Cognitio extraordinaria
 differt a jurisdictione ex-
 traor-

- traordinaria 337. 24.
 super quibus causis criminalibus a Camera fieri possit? 341. 37.
 Coloni apud Romanos 171. 9.
 Cohabitatio conjugum vid. conjugium.
 Comitia
 universalia 110. 27.
 particularia ib. 28.
 ordinaria ib. 30.
 extraordinaria 111. 38.
 Centuriata, horum jura ademit Tiberius 103. 2.
 Comes sacrarum largitionum 296. 1.
 rerum privatarum ib.
 Commissarii qui, & an differant ab illis, quibus Jure Romano jurisdictio mandabatur? 311. 21.
 ad totam causam constituti 311. 23.
 invitis litigantibus non obtruduntur & jus de his in Ducatu Clivienfi & Comitatu Marcano. 312. 14.
 a Judicio Camerali non dantur. 312. 13.
 ad certum actum plerumque a Camera dantur 314. 27.
 ad probationem recipiendam ib.
 ad executionem faciendam 315. 34.
 Commissiones ad probationem recipiendam 314. 29.
 ordinariae ib. 30.
 extraordinariae ib. 31. quando petantur? ib. 32.
 ad perpetuam rei memoriam. 314. 31. & 315. 33.
 Communio rerum an in statu integritatis obtinuerit? 241. 56.
 an in statu corrupto potuerit perseverare? 243. 56.
 in quibus rebus manserit? 345. 56.
 Comparitio quotuplex? 412. 2.
 Voluntaria ib. 3.
 Coacta ib. 8.
 Comperendinatio 688. 7.
 Compromissum quid? 686. 2.
 quomodo fiat? ib. 3.
 in quibus causis fiat? ib. 4.
 ejus effectus 690. 13.
 duplex in eo conventio. 689. 8.
 quibus modis finiatur? 692. 17.
 de eo appellari non potest 691. 14.
 remedium tamen conceditur

tur, si laudum est iniquum. ib. 15.

qui compromittere possint? 687. 5.

Concurfus creditorum in hoc observatur justitia distributiva. 11. 14.

Condemnationis, apud Romanos, signum. 688. 7.

Conjugii prima institutio habet vim legis. 51. 75. polygamiam esse vitandam, ex ea evincitur. ib.

Conjugum cohabitationis perpetuæ necessitas non ex sola ratione apparet, neque Jus naturale eam requirit. 54. 76.

Conjunctio illegitima parentum an liberis imputari possit? 595. 6. cum bestiis defendi non potest. 36. 57.

Connubium inter liberos primorum parentum licitum fuit. 35. 57.

Conscientia quid? vera ejus definitio. 83. 3. vulgaris definitio absurda. 84. 4.

Consensus non semper est causa juris, pro attributo personæ sumti. 132. 3. tacitus quomodo differat a

præsumto? 532. 55.

præsumtus Principis pro lege est observandus. 21. 35.

Consecratio quomodo apud Romanos celebrata? 215. 10.

quibus modis a dedicatione differat? ib. 11.

ejus objectum ib. 12.

finis 216. 13.

modus. ib. 15.

quid Jure Canon. de ea constitutum? 218. 16.

quomodo apud Catholicos fiat? 219. 17.

Consilium improprie lex dicitur. 20. 33.

Constitutiones Ecclesiasticæ. 106. 11.

Imperiales. 108. 20.

Principum quid? 73. 32.

cur ita appellatæ? 101. 1.

Communes. 104. 4.

generales. ib. 5.

speciales. 105. 6.

Personales. ib. 7.

odiosæ. 106. 9.

favorabiles. ib. 10.

Consuetudo seu jus non scriptum. 121. 57.

ejus requisita ib. 58.

spatium temporis definitum

- rum non requiritur ib.
 ad eam probandam sufficit
 actuum frequentiae pro-
 batio. 122. 59.
 ea sola comprehendit Jus
 non scriptum ib. 60.
 an contra Jus Canon. in-
 troduci possit? 115. 46.
 Consules Romani quantam
 habuerint authoritatem?
 279. 2.
 quotuplices? 280. 3.
 an habuerint contentiosam
 jurisdictionem? 279. 2.
 quo jure a civibus in mu-
 nicipiis eligantur? 273. 3.
 an eis competat jurisdictio?
 ib. & 280. 4.
 eorum hodie potestas
 quanta? ib.
 in jus vocari nequeunt.
 407. 6.
 quando magistratum inive-
 rint apud Romanos?
 464. 47.
 Continentia causae 356. 72.
 conventionis ib. 74.
 causae principalis ib. 75.
 plurium personarum ib. 76.
 plurium actorum ib. 77.
 plurium reorum ib. 78.
 plurium rerum. 357. 82.
 plurium actionum ib. 83.
 causae accessoriae ib. 84.
 reconventionis. 358. 85.
 Contractus ante Moysen apud
 Aegyptios viguerunt. 38. 61.
 Contractus quid? 529. 42.
 Verus ib. 44.
 Nominatus ib. 46. origo
 ib. 47.
 Realis quis & quotu-
 plex 531. 49.
 Verbalis ib. 50.
 Literalis ib. 51.
 Consensualis ib. 52.
 Innominatus ib. 53.
 Quasi contractus ib. 54.
 ejus fundamentum est
 consensus praesumptus.
 531. 54. 55.
 ejus species. 533. 56.
 metu initus an indistincte
 olim apud Romanos va-
 lidus fuerit? 652. 3.
 Contumacia 440. 11.
 vera ib. 13.
 ficta ib. 14.
 non agentis. ib. 16.
 non comparentis ib. 17.
 actoris ib. 18.
 ante litem contestatam
 ib. 19. quomodo circa
 hanc in Judicio Came-
 rali procedatur? 441.
 20. seqq.

post

post litem contestatam

442. 23.

rei 442. 24. seqq.

perseverantis, vel expurgantis contumaciam.

443. 29.

post litem contestatam contumaciam committere, dicitur eremodici-um contrahere. 439. 8.

Conventio vid. pactum & contractus.

Conventus Electorum ad quid tendant, & quotuplices. 110. 31.

Statuum deputatorum ib.

32.

Visitatorum Camerae ib. 33.

Circulares ib. 34.

Omniū Circulorum cur celebrentur, & quomodo differant a Comitibus

Imperii? 111. 35.

Correspondentium ib. 36.

unius Circuli ib. 37.

Conversatio cum aliis est medium naturalem rationandi facultatem in actum elicendi. 32. 53.

Corpus Juris ex quibus compositum? 74. 35.

in crimen subscribere deferens apud Romanos

tenebatur 623. 39.

hæc subscriptio quid? ib. an

hodie cesser? ib. 40.

Crimen falsi, an de eo transigere liceat? 567. 51.

Perduellionis, an liberis juste imputetur? 600. 15.

Crimina vid. delicta.

speciali lege non notata pertinent ad infamiam facti. 609. 23.

an de capitalibus transigere liceat? 558. 48.

de non capitalibus transactiones sunt prohibitæ.

567. 51.

Criminalia, in quibusdam Camera habet cognitionem.

341. 37.

quando Ordinibus Imperii cognitio de illis competat? 34. 36.

Cultus divinus quotuplex?

455. 18.

internus ib. 19.

externus 456. 20. lege positiva introductus est.

ib. 21.

solennis 457. 23.

minus solennis ib. 24.

Curatela apud Hamburgenses quando finiatur? 668. 3.

Curatores, si jus novum im-

Xxxx 3

petra-

petraverunt, ipsi tenentur.

376. 3.

Universitatis qui? 631. 2.

Curia, quæ dignitates ab ea
liberent Jure novo? 105. 9.

D.

Damnati in opus publi-
cum vid. opus publi-
cum.

David cur homicidii poena
non affectus sit? 61. 79.

Decemviri 68. 9.

Decretales pars Juris Cano-
nici. 127. 70.

quid contineant? 128. 73.

quomodo dividantur ib. 74.

primum earum volumen

quando, cujus authori-

tate & a quo compo-

situm? 129. 75. quomodo

allegetur? ib.

secundum, quando & a quo

compositum? ib. 76.

tertium ib. 77.

quartum 130. 78.

septimus liber decretalium

ib. 79.

Decretum quid? 104. 5.

liber seu pars Juris Cano-

nici vid. Decretales.

Decuriones ad certum tempus

ordine moti, vel relegati,

perpetuo non manent in-
fames. 604. 17.

Procuratores dari neque-
unt. 621. 31.

Dedicatio quomodo differat
a consecratione? 215. 11.

ejus objectum ib. 12. fipis.

261. 13. modus ib. 15.

Defensor universitatis quan-
do admittatur? 635. 9.

Delicta vid. Causæ delicto-
rum.

futura non admittunt

transactionem 546. 28.

commissa ib. 29.

ordinaria 547. 30.

publica 548. 32. quotupli-

cia? 554. 44.

quomodo differant a pri-

vatis? 547. 31.

eorum tribunal apud

Romanos. ib.

de iis transactio regula-

riter non admittitur.

554. 43.

privata 549. 33.

quomodo differant a pu-

blicis? 547. 31.

eorum tribunal Basilica

ibid.

an de illis aliquando cri-

minaliter agatur? 551.

39.

trans-

transactiões admittunt

553. 41. hujus ratio.

ib. 42.

in specie ita dicta 549. 35.

popularia ib. 36.

extraordinaria 550. 37. an

in illis transactio inter-
dicta? 567. 52.

Deportandi jus an competie-
rit Præsidibus. 295. 2.

Deportatis alimenta sunt præ-
standa. 204. 5.

Detractio quartæ Falcidiæ
pertinet ad objectum justi-
tiæ distributiæ. 11. 14.

Devotio domestica 459. 19.

Deus an & quomodo justus
dicatur? 9. 5.

legibus naturalibus supe-
rior est. 22. 38.

co non existente nullæ sunt
leges naturales ib.

an pater & Rex dici queat?

29. 48.

voluit, ut cum aliis in socie-
tate viveremus. 32. 54.

in rebus servat ordinem, &

hominibus eundem præ-
scripsit. 44. 56.

Dice Gentilium Græcorum

Dea. 8. 3.

justo præsidere dicebatur.

65. 88.

quid veteres ei tribuerint?

66. 88.

Dico verbum designabat ju-
risdictionem stricte sum-
tam. 380. 2.

Dies quotuplex? 445. 3.

naturalis ib. 4.

civilis. ib. 5.

ejus computatio quotu-
plex ib. 6.

civilis ib. 7. in quibus

observetur? 449. 9. 10.

canonica 445. 8. in qui-

bus observetur? 449. 9.

facri apud Romanos qui?

214. 9.

Diffidentia quid? 161. 76.

Digesta quando incepta, im-
pleta & promulgata? 77. 41.

Dignitas

parentum quibus profit?

278. 13.

solvens patriam potesta-

tem quotuplex? 104. 7.

seqq.

Patriciatus ib. 8.

Senatorum 278. 13. qui-

bus modis extinguatur?

279. 14.

Dii superi. His res sacræ de-

dicabantur. 213. 6.

inferis religiosæ. ib.

medii generis 231. 34. His

res

- res sanctæ dedicabantur 231. 33. 213. 6. in urbium oppugnationibus evocabantur 231. 34.
- Dilatio** 476. 71.
 legalis ib. 74.
 conventionalis ib. 75.
 judicialis ib. 76.
 Jure Civili in quibus causis dari possit? ib. 78.
 in praxi? 478. 79.
 in Camera? 479. 80. seqq.
 probatoriæ quot concedi hodie possint? 478. 79.
 harum communia. 481. 85.
 primæ dilationis singularia 479. 82.
 secundæ. 480. 83.
 tertiæ ib. 84.
 citatoria. 481. 87.
 deliberatoria. ib. 88.
 probatoria. 482. 89.
- Dispensatio** obtinet in legibus positivis. 56. 76.
- Divortia** sunt prohibita lege positiva universali 53. 76. seqq.
 Jure naturali sunt licita. ib.
 Deus illorum licentiam Judæis indulgit dispensando 55. 76.
- Doctores** an juste ab oneribus sint immunes? 588. 33.
- Dogma** improprie lex dicitur. 20. 33.
- Dolus** quid? 661. 1.
 bonus. 662. 1.
 verus ib. 3.
 præsumtus ib.
 dans causam contractui. ib. 5.
 incidens 663. 6.
 de dolo actio vid. actio.
- Domania** seu res domaniales quæ? 253. 71.
- Dominium** quid? 241. 56.
 eminens an detur? 134. 10.
 possessionis & proprietatis 263. 101.
 an protoplasti habuerint in res creatas? 241. 56.
- Jure naturali** etiam pactis transfertur. 270. 115.
 non est causa juris pro attributo personæ sumti 132. 3.
- Dominorum** jus in servos 172. 11.
- Dos** regulariter ad dominium referri solet. 265. 103.
 ejus dominus est maritus ib. & 267. 104.
 etiam uxor ib.
- Dotalia** instrumenta an requirantur ad essentiam legitimationis per subsequens matri-

matrimonium? 184. 46.
 Dotium jus; vid. jus dotium.
 Duumviri non habuerunt
 mixtum imperium. 381. 3.
 neque ullam in criminali-
 bus coercitionem ib.
 aliquando de causis contro-
 versis cognoscunt. 273. 3.
 cur in integrum restituere
 non possint? 327. 14.
 an imperium habuerint? ib.

E.

Ecclésiæ non sunt immu-
 nes a præstandis anga-
 riis 159. 68.
 læsæ gaudent jure mino-
 rum. 675. 19.
 Ecclesiasticæ causæ; vid. cau-
 sæ.
 Edicta 104. 5.
 Edictum de Albo corrupto;
 vide album corruptum. De
 jure iniquo impetrato vel
 decreto 375. 1.
 an hodie sit in usu? 378. 6.
 contra eos, qui jus dicenti
 non obtemperaverint
 379. 1.
 hodie non est abroga-
 tum 384. 7.
 contra eos, qui in jus vo-
 catos vi eripiebant 413. 2.

an hodie actio ex eo de-
 tur? 415. 5.
 peremptorium quando vi-
 cem in jus vocationis
 suppleverit 386. 11.
 unde nomen sumpserit? ib.
 Editio actionis; vid. actionis
 editio
 Electoribus competit privile-
 gium de non appellando,
 quoad terras Electorales
 118. 52.
 Emancipati restituuntur in
 integrum 680. 1.
 an hodie? ib. 2.
 Emancipatio 205. 10.
 Antiqua. 206. 12.
 Nova. 207. 13.
 Anastasiana ib. 15.
 Justinianeæ ib. 16.
 fuit ingens apud Romanos
 beneficium & majus in
 statu populari, quam in
 monarchico. ib. 17.
 ejus usus in Germania, ante
 receptum Jus Roma-
 num, incognitus fuit.
 210. 22.
 usus hodiernus. 208. 18.
 quæ in ea coram Camera
 sint attendenda? ib. 19.
 obtinet etiam Jure Leodi-
 ensi. 209. 20.

Yyyy

an

an hodie illa sit capitis diminutio? 680. 2.
 Epistola Principis. 105. 5.
 Entis consideratio dicitur ontologia. 14. 23.
 specialis ib.
 ejus significatus est latior, quam rerum. 212. 3.
 Entia moralia nulla immediate a Deo, vel natura, citra impositionem humanam, producuntur. 144. 35.
 Eremodicium contrahere quid? 438. 8.
 ejus poena. 439. 9.
 differentia inter vadimonium deferere. ib. 10.
 Evæ, quam poenam ob primæ legis violationem, Deus statuerit? 57. 77.
 Eunomia, Themidos filia, bono præsidere dicebatur. 65. 88.
 Examen testium; vid. testes.
 Excommunicati Procuratorem ad se defendendum dare valent. 620. 29.
 Exceptio quod metus causa. 661. 25.
 Executio sententiæ, a Camera latæ, cui committatur? 315. 34.
 in Consilio Aulico latæ

Principibus Circulorum. 316. 35.
 si bona extra imperium sita sunt, quid obtineat? 317. 36.
 Exercitium religionis. 459. 30.
 privatum ib. 32.
 publicum ib. 33. de hoc in Instrumento pacis constitutio. 459. 34.
 Extremum jurisdictionis quid? 379. 2.

F.

FActum, ex quo obligatio in jure ad rem oritur, quod duplex? 269. 110.
 possibile 515. 23.
 impossibile ib.
 turpe 592. 3.
 Facultas nocendi aliis, an omnibus hominibus a prima nativitate insit? 33. 55.
 moralis & physica quomodo differant? 131. 2.
 Falcidiæ detractio pertinet ad objectum justitiæ distributiæ. 11. 14.
 Famuli. Quæ actio adversus eos competat, & quomodo coerceantur? 173. 15.
 Feriæ. 445. 2.
 divinæ quoad causam efficientem.

cientem. 452. 12.
quoad causam finalem 455.

17.

ordinariæ seu solennes.
462. 40.

extraordinariæ. ib. 41.
an earum observatio perti-
neat ad arbitrum? 463.

47.

negotia in illis prohibita.
463. 42.

si celebrata, sunt ipso jure
nulla. 473. 62.

permiffa 472. 60.

humanæ quoad causam ef-
ficientem 452. 13.

cui eas indicendi potestas
competat? ib. 14.

peregrini illas observare
tenentur. 455. 16.

de illis religiosa inter Ele-
ctorem Brandenburgi-

cum & Ducem Neobur-
gicum transactio. 453. 15.

cur humanæ dicantur?
474. 63.

necessariæ ib. 65.

urbanæ ib. 67.

rusticæ ib. 68.

voluntariæ seu honorariæ
475. 69.

differentiæ inter divinas &
humanas effectus. ib. 70.

Festa Saliorum non admitte-
bant nuptias. 472. 59.

Feuda & jurisdictio feuda-
lis Romanis incognita fue-
runt. 370. 97.

in quibus Judiciis eorum
controversiæ ventilen-
tur? ib. 98.

Fidejussor, si jus iniquum im-
petravit, an ipse teneatur?
377. 3.

Filius patri arctius conjun-
ctus, quam cæteri liberi.
207. 12.

in causa patris poterat Ju-
dex esse. 301. 10.

Filiusfamilias quando pacisci
prohibeatur? 511. 20.

ad judicialia etiam procu-
ratorem dare potest.
620. 29.

Fiscales res 253. 68.

in specie dictæ ib. 70. quo-
modo differant a publi-
cis? ib. 72.

Flumen publicum. Ex eo, abs-
que Principis permisso,
aquam haurire non licet.

251. 64.

neque extraneis in illo pi-
scari ib.

Flumina perennia sunt res pu-
blicæ. 249. 64.

Y y y y 2

Fœ-

Foeminæ olim non adopta-
bantur. 190. 65.

an possint postulare pro
aliis? 583. 20.

pro aliis intercedere ne-
queunt. 508. 14.

an sint homines? 136. 17.

quotuplices 137. 19.

earum imbecillitas unde?
139. 22.

in quibus negotiis masculis
infirmiores sint vel me-
liores. ib.

illustribus non prodest
SCtum Vellejanum. ib.

Forensis lex; vid. lex forensis.

Formulæ cur inventæ? 69.
12.

actionum a Prætoribus
datæ sunt. 284. 2.

Fructus Protoplastis vetitus,
an repugnauerit naturæ
humanæ, atque vim eam
corrumpendi foverit? 49.
74.

an ex solo aspectu eum
damnosum esse cognosci
potuerit? ib.

de eo non comedendo lex
fuit positiva universalis.
48. 74.

Fuga an sit ignominiosa?
595. 4.

Fündelinge an præsumantur
illegitimi? 595. 6.

Furiosus ex consensu præsum-
to obligatur negotiorum
gestori. 523. 55.
contrahere non potest.
508. 9.

neque in jus vocari. 409. 6.
neque Procuratorem con-
stituire. 619. 29.

G.

GENTES non constituerunt
Jus Gentium, & ab illis
non nominatur. 42. 65.
inter barbaras & moratio-
res distinctio non valet
in quæstione Juris Gen-
tium. 44. 67.

Gesticulatores infamibus ad-
numerantur. 598. 13.

Glaſer-essen seu epulæ solen-
nes in Westphalia usitatæ.
216. 12.

Glebæ adscripti; vid. servi.

Guarentigiata instrumenta;
vid. instrumenta.

Guarentizare quid significet?
569. 56.

H.

HABITUS quid? 12. 19.
intellectualis. ib. 20.
theo-

theoreticus. 13. 21.
 practicus. ib.
 voluntarius. 15. 25.
 Hasta apud Romanos actibus
 sæpe publicis adhibebatur.
 301. 9.
 Centumvralis. ib.
 Hereditarium jus. vid. Jus
 hereditarium.
 Hereditatis divisio requirit
 justitiam distributivam. 11.
 14.
 Heres fiduciarius cur ita di-
 catur? 206. 12.
 Hermaphroditi. 139. 23.
 Homicidii poena est legis di-
 vinæ positivæ universalis.
 58. 78.
 cur sit capitalis? 61. 80.
 in Polonia quæ? 238. 44.
 Homines absolute confide-
 rati quotuplices? 136. 16.
 simplicis generis ib. 17.
 mixti. 139. 23.
 nascituri pro jam natis ha-
 bentur 142. 26.
 nati ib. 27.
 relate considerati 159. 69.
 ingenui. 142. 30.
 proprii, cur ita appellan-
 tur, 151. 56.
 an adhuc deprehendan-
 tur in Germania? 152.
 57.

eorum differentia a ser-
 vis domesticis. ib. 58.
 a rusticis. 157. 62.
 sunt servilis conditionis.
 145. 58.
 an sint statu liberi? 156.
 61.
 Homo cur a Deo ratione præ-
 ditus? 34. 56.
 Honestè vivere. Unde &
 quam originem hoc præ-
 ceptum habeat? 65. 88.
 Honestum quid? 21. 36.
 ejus distinctio, ab inho-
 nesto, in statu integritatis,
 incognita fuit. 37. 60.
 Honorarium Advocatorum.
 590. 34.
 an in propria causa succum-
 bens illud flagitare pos-
 sit? 592. 37.
 si promissum, quid obti-
 neat? 590. 36.
 si non promissum? 591. 37.
 pertinet ad peculium quasi
 castrense. 613. 13.
 Procuratoris pertinet ad
 peculium adventitium.
 ibid.
 Honores sunt objectum justitiæ
 distributivæ. 10. 14.
 Horæ, tres Themidos filia?
 65. 88.
 Y y y y 3 Horo-

Horologia si variant, majoris
Ecclesiæ sunt attendenda.
451. 10.

Hostis alterius an quisque
natura sit? 33. 55.
eum in infinitum lædere
licet. 656. 9.

I.

JAnus. Quo die ei Romani
sacra fecerint? 464. 47.

Illegitimi liberi quotuplices?
180. 36.
possunt legitimari per Re-
scriptum Principis. 181.
38.

non per subsequens matri-
monium. ib. 37.

Immolatio feminis.

Hujus poena est ex lege di-
vina positiva universali.
58. 78.

cur sit capitalis? 61. 80.

Impedimenta justa quæ &
quid operentur? 434. 3.

Imperator. An ei in qualibet
orbis parte competat juris-
dictio? 344. 49.

Imperatores Christiani. 74. 35.
Gentiles. ib. 34.

Imperium differt a jurisdi-
ctione. 643. 9.
merum; vid. merum impe-
rium.

mixtum; vid. mixtum.

maritale est legis divinæ
universalis. 56. 77.

propter illud obtinen-
dum pugna inter spon-
sum & sponsam. 58. 77.

Incarceratio, absque turpi fa-
cto, an infamet? 593. 3.
an sit poena? ib.

Incestuosus alimenta sunt præ-
standa. 202. 110.

Incestus poena est ex lege di-
vina positiva universali.
58. 78.

cur sit capitalis? 61. 80.

Inclinatio ad societatem an
insit homini? 33. 55.

Incompetentia Judicis, si du-
bia, quid obtineat? 408. 4.

Infames quando ad testimo-
nium admittantur? 600. 14.
quando a tutela repellan-
tur? 399. 14.

an ad procuracionem ad-
mittantur? 621. 31.

Infamia quid? 592. 2.

juris quid? 597. 10.

non transfertur ad he-
redes. 600. 15.

regulariter est perpetua.
602. 16.

poena gravior eam ex-
tinguit. ib.

Jure

Jure Romano quomodo
 evitetur? 606. 20.
 moribus? 607. 21.
 an remissa intelligi per
 sententiam Judicis de-
 beat? ib.
 quomodo extinguatur?
 608. 22.
 mediata. 597. 12.
 immediata ib. 13.
 utriusque effectus. 599.
 14.
 facti quid? 609. 23.
 non extinguitur per re-
 stitutionem gratiæ.
 608. 22.
 Infantes in jus vocari neque
 unt. 409. 6.
 neque procuratorem con-
 stituere possunt. 619. 29.
 non obligant, neque obli-
 gantur. 508. 9.
 Infantia proximi quomodo
 obligent & obligentur?
 508. 10.
 Ingenui qui? 142. 30.
 In injuriarum causis Princeps
 transactionem injungere
 potest. 540. 5.
 Insinuatio; vid. citatio.
 Institutiones quando compo-
 sitæ & promulgatæ? 76.
 38. 39.

derogant Digestis. 78. 43.
 Instrumenta hodie indistincte
 cum die & Consule edun-
 tur. 505. 47.
 dotalia non requiruntur ad
 legitimationem per sub-
 sequens matrimonium.
 184. 46.
 guarentigiata natales suos
 Italis debent. 569. 56.
 eorum indoles ib.
 an super illis transactiones
 celebrari possint? 573. 57.
 postea reperta, an per illa
 transactio rescindi pos-
 sit? 575. 61.
 Intelligentia. 13. 21.
 Interdictum uti possidetis.
 Quæ cautio in illo præ-
 standi? 431. 9.
 Interpretandi leges positivas
 regulæ. 96. 29.
 generales sive communes
 ib. 30.
 speciales. 98. 35.
 Interpretatio legis quid? 92. 15.
 quibus competat? 91. 14.
 quomodo a legis applica-
 tione differat? 92. 14.
 quando locum habeat? 93.
 22.
 legum naturalium & posi-
 tivarum quomodo diffe-
 rat?

rat? ib. 21.
 an necessaria? ib.
 humanarum quomodo fieri
 debeat? 92. 18.
 doctrinalis. 94. 23.
 explicativa ib. 25. quomo-
 do dirigenda? 98. 35.
 extensiva 95. 26. quid in ea
 observandum sit? 98. 36.
 & 99. 37. an admittenda
 in Jure Statutario? 100.
 38.
 authentica & usualis an
 veræ sint legis interpre-
 tationes? 96. 28.
 restrictiva. 95. 27. ubi ob-
 tineat? 100. 34.
 Irene Themidos filia. 65. 88.
 Itinerum usus quibus negari
 possit? 252. 64.
 Jubere cavere prætoriam stipu-
 latione erat meri imperii.
 326. 14.
 Judæus. In ejus animam in
 Camera Christianus non
 jurat. 617. 24.
 Judex in dubio pronunciare
 debet contra actorem. 100.
 40.
 an in sententia infamiam
 remisisse præsumendus
 sit? 607. 21.
 Judices apud Romanos qui?

300. 7.

ordinarii qui? ib. 9. a qui-
 bus & quomodo consti-
 tuantur? 301. 10.
 extraordinarii seu delegati.
 ib. 11.
 eorum officium. 304. 12.
 Pedanei. An his competie-
 rit imperium seu pote-
 stas? 643. 9.
 an a Diocletiano & Maxi-
 miniano abrogati sint?
 302. 11.
 eis regulariter jurisdictio
 competit. 334. 17.
 nostri habent & conten-
 tiosam & voluntariam
 jurisdictionem. 337. 26.
 a prætoribus dabantur
 284. 2.
 Judicis mandatum; vid. man-
 datum.
 Judicia publica quomodo dif-
 ferant a privatis? 547. 31.
 quando instituta sint? 548.
 32.
 privata an hodie famosa?
 597. 12.
 extraordinaria etiam Judi-
 ces pedanei exercebant.
 302. 11.
 Judicium, quo tempore apud
 Romanos inceperit 445. 4.
 late sumtum 385. 2.
 pro-

proprium seu verum ib. 4.
poenale. In hoc non est lo-
cus juramento in litem.

414. 3.

aliquando significat ipsum
jus. 18. 31.

Camerales; vid. Camerales.

Jura etiam Prætores dede-
runt. 284. 2.

Juramentum.

appellationis recusans,
quam poenam in Camera
incurrat? 355. 71.

in animam Judæi in Came-
ra Christianus præstare
nequit. 617. 24.

in litem non habet locum

in judicio poenali. 414. 13.

extrajudiciale an diebus fe-
stis præstari debeat? ib.

judiciale an liceat? ib.

actum, cui accedit, ipso
jure nullum, non reddit
validum. 87. 7.

suppletorium an arbiter
parti deferre possit? 689.
II.

Jurgia quid? 463. 45.

an coram arbitro agitari
possint? ib. 64.

Juridicus quis? 292. I.

Jurisconsulti curant quoque
res divinas. II. 16.

horum munus. 91. 14.

successio. ibid.

Jurisdictio regulariter Judici-
bus competit. 334. 17.

quot modis prorogetur.
342. 46.

Romanorum in plerisque
adhuc obtinet. 335. 18.

quomodo ab illa, quæ in
Imperio nostro obtinet,

differat? 343. 49. 345. 50.

an differat ab imperio?
643. 9.

Statuum, an in territoriis
eorum, præsentem Impera-
torem quiescat? 344. 49.

dupliciter consideratur.
321. 3.

absolute ib. 5.

ejus constitutio ib. 5.

defensio 373. 103.

a quo concedatur? 321. 6.

plena. 322. 8.

minus plena ib. 9.

quibus Jure Romano com-
petierit. 380. 2.

ei opponitur merum impe-
rium 323. 10.

voluntaria. 336. 20.

non requirit competentiam
Judicis. ib. 29.

in propriis causis exerceri
potest. ib.

Zzzz

ordina-

ordinaria. 337. 23.
 extraordinaria. ib. 24.
 differt ab extraordinaria
 cognitione. ib.
 hodie nulla est extraordi-
 naria. ib. 26.
 non potest mandari. 298. 3.
 contentiosa. 338. 27.
 civilis. ib. 29.
 criminalis. ib. 30.
 quibus Jure Romano com-
 petierit. ib. 31. 552. 40.
 an Camerae? 339. 32.
 principalis. 341. 39.
 minus principalis. ib. 40.
 prorogata. 342. 42.
 legalis. ib. 44.
 conventionalis. ib. 45.
 mandata quæ? 298. 3.
 a quo? ib. 4. cui? ib. 5.
 Jure civili non differt a
 delegata. ib. 6.
 an hodie? 311. 20.
 apud Romanos tantum fuit
 personalis, seu admini-
 stratoria. 372. 101.
 eam Princeps solus conce-
 dere potest. 273. 3.
 in latissima significatione
 competebat Præsidibus.
 295. 2.
 Austregarum Jure Roma-
 no incognita fuit. 345.

50. Add. Austregæ.
 secularis & ecclesiastica
 quibus hodie competat?
 364. 91. vid. causæ ec-
 clesiasticæ.
 Cameralis quomodo fun-
 detur? 351. 62. seqq.
 Feudalis Jure Romano in-
 cognita fuit. 370. 97.
 in quibus feudis Camerae
 competat. ib. 98.
 forestalis Jure Romano in-
 cognita. 371. 99.
 inferior. 372. 100.
 superior. ib.
 patrimonialis, seu realis.
 372. 101.
 acquiritur per præscri-
 ptionem. 373. 102.
 Jurisprudentia
 illius definitio Ulpiani. 11. 15.
 vera. 12. 17.
 finis est tam universalis
 quam particularis. 9. 10.
 ecclesiastica. Ad hanc per-
 tinet jus circa adiaphora
 & sacram coenam. ibid.
 legislatoria, deliberatoria,
 judicialis. 16. 27.
 divina, humana. 17. 28.
 In jus vocatio. vid. Citatio.
 contra edictum Prætoris
 facta, quale delictum, &
 quæ

quæ ejus poena? 409. 7.
absolute considerata. ib. 9.

Jure antiquo fiebat privata
authoritate. 386. 11.

Jure novo publica. 388. 12.
quomodo differat a cita-
tione. ib.

illius effectus. 408. 11.

Jus.

An materialiter sumi pos-
sit? 18. 30.

ejus varius significatus. ib.
31.

an significet statum vel
conditionem? 19. 31.

in universum dupliciter su-
mitur. ib. 32.

pro lege. ib.

naturale quid? 36. 59.

duo habet præcepta. 35. 57.

ejus interpretatio. 93. 21.

an sit mutabile? 36. 58.

ex sola ratione, non ex sta-
tu integritatis deducen-
dum est. 37. 60.

fundamentum ejus non est
consensus plurium Gen-
tium. 38. 61.

an in illo id, quod in vo-
luntate Dei fundatum
est, principium sit? 40.
62.

in specie ita dictum. 41. 63.

Gentium quid? ib.

non est Juris humani. 42.
65.

illius differentia a Jure
naturali in specie ita
dicto. 41. 64.

vulgaris ejus divisio im-
probatur. 43. 66.

Romanum, publicum vel
privatum. 63. 87.

regium. 67. 3.

populare. ib. 4.

incertum. ib. 6.

certum. 68. 7.

vetus. ib. 9.

novum. 69. 10.

formularium. ib. 12.

Flavianum. ib. 14.

Ælianum. ib. 15.

reale. 70. 16.

non scriptum. ib. 18.

scriptum. 71. 19.

a populo constitutum.
ib. 21.

honorarium. ib. 24.

Prætorium ib. 26. initio
annuum fuit, lege Cor-
nelia postea perpetuum.
286. 5.

Ædilitium. 72. 27.

Cæsareum. 73. 29.

Gentilium Imperatorum.

74. 34.

Zzzz 2

Chri-

Christianorum. ib. 35.
 in Imperio Romano Germanico Jus Romanum obtinet per modum consuetudinis. 120. 54.
 Civile per excellentiam. 70. 18.
 Statutarium, an admittat interpretationem extensivam? 100. 38.
 Germanicum. 106. 12.
 universale. ib. 14.
 vetus. ib. 16.
 ecclesiasticum. ib. 17.
 seculare. ib. 18.
 novum. 108. 21.
 particulare. 113. 40.
 antiquum. ib. 42. ejus indoles, origo, varietas & species. ib. 43.
 novum. 115. 44.
 provinciale, abrogare potest Jus Civile, an etiam Canonicum? ibid. 46.
 quando, seu ex quo tempore obliget? 119. 53.
 generale. 116. 48.
 speciale. ib. 49.
 scriptum. 120. 55. An ad ejus essentiam requiratur scriptura? ib. 66.
 non scriptum. 121. 57.
 peregrinum. 122. 62.

universale. 123. 63.
 Jus Civile. ib. 65.
 an sit consuetudinarium? 67.
 quando in Germania in usu esse coeperit? 125. 68.
 Feudale. 123. 66. est consuetudinarium. 130. 81.
 Canonicum. 123. 64. in Germania prius est receptum, quam Jus Civile, ib. Quatenus valeat inter Protestantes, & an juri Civili præferendum? 125. 69.
 particulare. 130. 82.
 Saxonicum. 114. 43.
 Suevicum ib.
 Lubecense, ubi obtineat? 131. 82.
 Austregarum; vid. Austregæ.
 retorsionis; vid. retorsio.
 foederum apud Ægyptios ante Moysen fuit. 38. 61.
 divinum positivum. 45. 69.
 universale. 46. 71. Hujus capita ex scriptura sacra deducuntur. 47. 74.
 pro attributo personæ sumtum. 131. 1.
 ejus causa. 32. 3.
 obligatio. ib.

per-

perfectum. 133. 5.
 imperfectum. ib. 6.
 personarum. 136. 12. dif-
 fert a statu hominum.
 ib. 13.
 eminens. 134. 10. vide po-
 testas.
 vulgare. ib.
 in re. 258. 91.
 proprietatis. 263. 96.
 possessionis. ib. 97.
 quatuor, non plures habet
 species. ib. 98.
 ad rem. 268. 107. quomo-
 do differat ab obligatio-
 ne? 269. 109.
 regulare. ib. 112.
 irregulare. ib. 113.
 illius objectum non est tri-
 plex. 212. 3.
 dotium non est species ju-
 ris in re. 265. 103.
 hereditarium est species ju-
 ris in re. 263. 96.
 pignoris est species juris in
 re. 263. 98.
 possessionis. 264. 102.
 proprietatis. ib.
 Albinagii. 169. 90. Ger-
 mani contra Gallos re-
 torquere possunt. 378. 6.
 optimi Catalli. 156. 61.
 civitatis apud Romanos.
 162. 79.

plenum. ib. 80.
 minus plenum. ib. 8.
 Jusjurandum; vid. Juramen-
 tum.
 Jusjurandum transactioni ad-
 jectum quid efficiat? 577. 63.
 Justinianus quando & ubi na-
 tus? 75. 36.
 ejus nomen. ib. 37. vita.
 ib. 38.
 res, in corpore Juris perfi-
 ciendo, gestæ. ib. mors,
 & de ea Doctorum opi-
 nio. 76. 38.
 ejus libri Juris. 75. 38.
 elementarii. ib. 40.
 systematici. 77. 41.
 suppletorii. 78. 42.
 divina epitheta sibi attri-
 buit. 236. 40.
 Justitia Dea Gentilium Græ-
 corum, Dice dicta. 8. 3.
 illius definitio Ulpiani. ib. 2.
 vera. ib. 4.
 præsupponit leges. 9. 5.
 an & quatenus de Deo præ-
 dicari possit? ib.
 universalis. ib. 7. quis se-
 cundum eam vivat? ib. 9.
 particularis. ib. 8. quis ei
 satisfaciat? ib. 9.
 distributiva. 10. 12. ejus ob-
 jectum. ib. 14.

Z z z z 3

com-

commutativa. ib. 13. ejus
objectum. II. 14.

K.

Rotte / vel Rottare unde?
157. 62.

L.

Læſio, propter quam re-
ſtitutio competit. 647. 16.
quomodo minor eam pro-
bet? 674. 16.

ultra dimidium. An ob eam
transactio reſcindatur?
575. 62.

propter ſtatus mutationem.
679. 1.

Legatus cur Proconſuli ad-
junctus? 291. 3.

non habuit mandatam, ſed
propriam juridiſtione-
nem. ib. 4.

an voluntariam? 293. 5.
cur apud eum manumittere
nemo potuerit? 324. II.

Leges divinæ, naturales &
poſitivæ univerſales perti-
nent ad res divinas. II. 16.

divinæ habent majorem
obligationem, quam
monita parentum. 29. 48.

poſitivæ admittunt diſpen-
ſationem. 56. 76.

earum multæ ad Gentiles
pervenerunt. 38. 61.

exprimuntur in Scriptura
ſacra vel re, vel verbis.
51. 75.

poenales. 26. 45.
duodecim Tabb. quare a
Græcis petitæ? 68. 9.

favebant maxime Patriciis.
287. 5.

eas ferre, folius Populi Ro-
mani fuit. 101. 1.

fundamentales proprie non
ſunt leges. 83. 2.

edictales. 104. 5.

Legiſlatores diſpenſare poſ-
ſunt. 56. 76.

an legibus ſint ſoluti? 82. 2.

Legitimandi jus Camera non
habet. 186. 53.

Legitimati per ſubſequens
matrimonium quæ jura
conſequantur? 185. 47.
non ſuccedunt in feudis. ib.

Legitimation. 179. 32.
illius cauſa efficiens. 181. 39.
remota. ib. 40.

proxima. 184. 43.
per ſubſequens matrimoni-
um. ib. 44.

a quo introducta? 181. 40.
per eam ſoli naturales le-
gitimantur. 180. 35.

quid?

quid? 184. 45.
 illius effectus. 185. 47.
 an in ultimo mortis articulo fieri possit? ib. 46.
 an nepos, cujus pater illegitimus præmortuus, per subsequens matrimonium avi cum concubina, ex qua pater præmortuus natus erat, legitimari possit? 185. 46.
 per rescriptum Principis. 186. 48.
 est actus Majestatis. 156. 53.
 ejus effectus. 187. 57. seqq.
 causa efficiens. 186. 49.
 immediata. ib. 51. quomodo differat a mediata? 187. 56. a quo fiat? 186. 52.
 ab Imperatore in quibus necessaria, & ubi valeat? ib. 53.
 ab alio Principe vel Statu Imperii. 187. 54.
 mediata. ib. 55. quomodo differat ab immediata? ib. 56.
Legitimati per subsequens matrimonium, quæ jura consequantur? 185. 47.
 non succedunt in feudis. ib.
Legitimus partus quis? 178.

29. 179. 30.
 quæ jura consequatur? ib. 31.
 actus; vide actus.
Lenocinium maxime apud Romanos erat prohibendum. 565. 49.
 committentes fiunt infames. 598. 13.
Lex quid? 20. 34. est species Juris scripti. 71. 22.
 illius falsa definitio. 21. 36.
 præceptiva. 19. 32.
 permissiva nunquam esse potest. ib.
 improprie dicta. 20. 33.
 quando & an obliget, utcumque nec viva voce, nec per scripturam promulgata? ib. 35.
 omnis superiorem requirit. 22. 38.
 illius effectus est obligatio. 22. 39.
 an Legislatorem obliget? 82. 2.
 agere lege quid? 285. 4.
 ejus divisio in divinam & humanam. 27. 47.
 divina quid? 30. 49.
 hujus communis divisio erronea. 30. 50.
 vera. 31. 51.

natu-

- naturalis ; vid. Jus na-
 turale.
 positiva ; vid. Jus.
 una fuit in statu integri-
 tatis. 44. 68.
 universalis probatur. 46.
 71. seqq.
 moralis, naturali con-
 tradistincta. 31. 50.
 particularis cui data?
 62. 81.
 ceremonialis. ib. 83.
 forensis. ib. 84.
 humana
 illius definitio vera &
 falsa. 63. 85.
 variat pro diversitate
 Rerump. ib. 86.
 an obliget in conscien-
 tia? 83. 3.
 Regia. An per hanc Popu-
 lus Romanus Principi
 summam potestatem
 concefferit? 102. 2.
 Salica. 106. 19.
 Ripuariorum. ib.
 Ottonis Magni. 108. 20.
 Libellus in genere quid deno-
 tet? 488. 6.
 absolute consideratur. ib. 8.
 quæ in illo observanda? ib.
 9. seqq.
 de ejus tenore Constitutio
 Regis nostri. ib. 11.
 relate consideratus. 493. 12.
 in specie. 495. 13.
 actionis. ib. 15. quæ ei sint
 adjungenda? ib. 16. quo-
 modo formandus? ib. 17.
 an corrigi possit? 503. 44.
 an Jure Saxonico? 504.
 45. in Camera? 505. 46.
 ineptus quis? 496. 18. seqq.
 articulatus. 498. 24.
 simplex. ib. 25.
 ordinarius. ib. 27.
 summarius. ib. 28.
 an valeat distinctio in scri-
 ptum & verbalem
 illius partes necessariae.
 499. 31. seqq.
 voluntariae. 502. 40.
 causa proxima in illo indi-
 stincte est exprimenda.
 501. 36.
 citationis. 502. 41.
 in quibus causis non requi-
 ratur? 503. 43. in Came-
 ra. ib. 42.
 Liber nemo natura est, neque
 servus. 37. 60.
 Liberi homines. 142. 28. seqq.
 Liberi, absque Prætoris per-
 missu, parentes in jus vo-
 care non possunt. 409. 7.
 an illis illegitima parentum
 con-

conjunctio imputari
possit? 595. 6.

naturales; vide naturales.
exposititii; vide *Fündeling*.

illegitimi. 180. 36.

non possunt legitimari
per subsequens matri-
monium. 181. 37.

Libertas quid? 142. 28.

Libertini. 143. 31. per consti-
tutionem Antonini cives
Romani facti sunt. 166. 88.

Libertus orcinus. 222. 23.

Lictor lege agebat. 325. 12.

Linguarum donum in Apo-
stolis non est referendum
ad habitum. 12. 19.

Lis. An super ea in suprema
curia pendente transactio
fieri possit? 569. 55.

ejus contestatio, jure anti-
quo. 302. 11.

Literæ subsidiales quando
necessariæ? 390. 25.

formula Imperatoris ad ex-
traneos Principes. 317. 36.

Camerae. 318. eod.

Litigantes quando jus no-
vum seu iniquum obtine-
ant? 375. 2. quo edicto
teneantur? 16. 1.

Litora maris an sint res com-
munes? 248. 63.

Locus religiosus quomodo
fiat? 223. 25.

hodie privato arbitrio non
fit. 229. 31.

Luctus viduæ cur Jure Rom.
annuus esse debeat? 598. 13.

Die Luste machet Leibeigen.
151. 55.

Lusus aleæ apud Germanos
semper permissus fuit. 149.
49.

M.

Macula levis notæ unde
oriatur? 595. 5. seqq.
ex illegitima nativitate non
infamat. ib.

propter sordidum vitæ ge-
nus, qui illa laborent?
596. 7.

Magistratus quis? 273. 2. qui-
bus eum constituendi jus
competat? ib. 3.

a civibus, in municipiis
electus, non habet juris-
dictionem. ib.

poenis legum naturalium
violatores afficit. 29. 47.

quando jus novum statue-
rit? 375. 2.

quo edicto teneatur? ib. 1.
an in eum possit compro-
mitti? 687. 7.

A a a a a

origo

- origo ejus. 78. 44.
 apud Romanos. 274. 4.
 officium. ib. 5.
 jurisdictio; vid. juris-
 dictio.
 urbanus. 281. 3.
 ordinarius. ib. 5.
 extraordinarius. 289. 1.
 provincialis. 291. 1.
 municipalis; vid. Duum-
 viri. Major in jus vocari
 nequit. 409. 6.
 ejus potestas tribus verbis
 comprehensa fuit. 380. 2.
 Major quando in integrum
 restituitur? vid. restitutio.
 Majorennitas quando hodie
 incipiat? 667. 3. seq.
 Malum necessarium inter-
 num. 24. 42.
 externum seu arbitrarium.
 25. 44.
 a quo infligatur? 26. 46.
 bonum. 25. 43.
 nullitatis. 25. 45. quando
 obtineat? 86. 6.
 rei familiaris. 25. 45.
 Mancipatio. 206. 12.
 Mandatum improprie lex di-
 citur. 20. 33.
 cassatorium quando decer-
 ni soleat? 354. 71.
 non fundat jurisdictionem
 Camerae. 363. 9.
 Judicis quid & quotuplex?
 396. 42.
 Mare quid? 248. 61.
 Maritus juri suo, quod in
 uxorem accepit, non po-
 test renunciare. 57. 77.
 quale jus habeat in re do-
 tali? 265. 103.
 Marfyas Romana statua.
 580. 6.
 Masculi in quibus negotiis
 foeminis sint praestantiores
 vel infirmiores. 139. 22.
 Matrimonium Jure Germani-
 co solvit patriam potesta-
 tem. 210. 23.
 ejus indissolubilitas. 51. 76.
 Memorialia visitationum
 quid, & quomodo diffe-
 rant a Recessibus visitatio-
 num? 112. 39.
 Mercurius Moses fuit. 36. 58.
 39. 61.
 Merum imperium non potest
 mandari. 298. 3.
 cur ita dictum? 323. 10.
 opponitur jurisdictioni mi-
 nus plenae. ib.
 non est jurisdictio crimi-
 nalis. ib.
 Metus quid? 656. 6.
 quomodo differat a vi? ib.
 ejus

- ejus causæ. 657. 11.
 an & quando præsumatur?
 657. 13.
 reverentiæ. ib. 12.
 Minor quis? 667. 2. an ex
 eo, quod curator jus no-
 vum impetravit, teneatur?
 377. 3.
 an obliget & obligetur?
 509. 10.
 an procuratorem consti-
 tuere? 619. 29.
 vel ipse procurator consti-
 tui possit? 620. 30.
 an apud Romanos Magi-
 stratus creari? 669. 4.
 quando ei subveniatur?
 670. 5.
 invitus Jure Romano non
 tenetur curatorem acci-
 pere. 671. 9.
 an Jure Germanico? 673. 10.
 an in eum compromitti
 possit? 687. 6.
 Minorennitas. 667. 2.
 Missio in bonorum possessio-
 nem. 386. 11.
 Mixtum imperium. 334. 17.
 Mola navalis est res mobilis.
 255. 80.
 Monachismus non liberat a
 curia. 205. 9.
 Monitoria contradistinguun-
 tur mandatis. 401. 57.
 adversus quos decernan-
 tur? ib.
 Monstrum quid? an baptizari
 vel occidi possit? 140. 24.
 Mors naturalis. 103. 5.
 civilis. 204. 6.
 Mortuos in civitate sepelire
 vetitum erat apud Roma-
 nos. 224. 26.
 Municipalium civitatum jura
 non nisi a Principe concessa
 sunt. 273. 3.
 Muri & portæ dedicabantur
 Diis medii generis. 231. 33.
 an eorum violatores morte
 sint plectendi? 232. 35.
 Mutus stipulationem celebra-
 re nequit. 509. 12.
 Mysticum quid? 633. 3.

N.

N Antissiment-Recht. 572.
56.

Naturales liberi. 180. 35.

Nautæ res illatas salvas resti-
tuere tenentur. 701. 2.

Negotiorum gestor quis?
637. 3.

gestio quid? ib. an sit verus
contractus? ib. 4.

ex ea obligatio & actio
quotuplex? 638. 5. it.

A a a a a 2

639.

639. 8. & seq.

Negotium quotupliciter con-
sideretur? 578. 57.

Novellæ quorum Imperato-
rum constitutiones conti-
neant? 74. 35.
quando & a quo promul-
gatæ? 76. 38.

Leonis. 78. 42.

Nullitatis malum. 25. 45.
quando obtineat? 86. 6.

Nundinæ an diebus sacris sint
permissæ? 471. 58.
an illarum tempore arresta
decernantur? 405. 63.

Nuptiæ an diebus sacris cele-
brari possint? 471. 59.

O.

Obligatio quid? 22. 39.
interna. 26. 46.

externa. ib.

quomodo differat a jure ad
rem? 269. 109.

Obscuritas unde oriatur? 94.
22.

si expediri nequit, Judex
pronunciare debet con-
tra actorem. 100. 40.

Operæ rusticorum. 157. 63.

Oppignoratio judicialis est
voluntariæ jurisdictionis.
337. 21.

Ordo Reproductionis quid?
628. 50.

novarum quid? 629. 51.

terminorum. ib. 52.

Origo Juris Romani. 67. 1. seq.

Magistratum. 78. 44.

P.

Pacisci in quibus casibus al-
teri quis possit? 213. 21.

Pactum improprie dicitur lex.
20. 23.

quomodo apud Græcos,
initum? 507. 4.

circa futuram, viventis,
successionem, cur non
valeat? 515. 24.

in genere quid? 508. 5.

ejus objectum. 514. 22.

ejus variæ divisiones. 523.
& seqq.

Palatium quid, & quomodo
differat a prætorio? 282. 8.

Pandectæ. 75. 38.

Paranympbi qui? 137. 21.

Parentes sine permisso Præ-
toris in jus vocari neque-
unt. 409. 7.

Pares Curia adhiberi debent
in controversiis feudorum
Imperii. 370. 98.

Partus legitimus quis? 178.
29. seq.

Pater,

Pater, apud Romanos, in
causa filii, poterat esse Ju-
dex. 301. 10.

Patres a Romulo creati. 275.
10.

eorum & plebis de legum-
latione dissidium. 69. 9.

Patriciatus dignitas an solvat
a patria potestate? 104. 8.

Patricii qui? 275. 10. a quo
sint creati? 275. 10.

eorum varia fraus adversus
plebejos. 69. 12. seqq.

Patrimoniales res quæ? 253.
67.

Patronus absque permisso
prætoris in jus vocari ne-
quit. 409. 7.

Peculium quasi castrense
quando, a quo & quare in-
troducitur sit? 73. 31.

Pecunia est res mobilis. 255.
80.

Peregrini. 164. 86. seqq.
adversus eos actio non re-
stituitur. 679. 1.

Peregrinitas adhuc usum ha-
bet in Gallia. 169. 90.

Perjuri poenam cur soli Deo
reliquerint Gentiles? 508. 4.

Perfarum in Reges veneratio.
233. 37.

Pignoratio, quam requirat

cautionem? 430. 6.

Plebiscitum. 71. 23.

Pœna mera. 323. 10.

gravior, per modum com-
pensationis, extinguit
infamiam. 602. 16.

actui, contra leges facto
adjecta, quid efficiat?
88. 10.

Polygamiam esse vitandam,
ex primæva conjugii insti-
tutione evincitur. 51. 75.

Pontius Pilatus quem Magi-
stratum gesserit? 297. 4.

Populus Romanus.

an lege aliqua Regia Prin-
cipi summam potestatem
concesserit? 102. 2.

Portus sunt res publicæ. 249.
64.

Possessio non est species juris
in re cæteris speciebus con-
tradistincta. 261. 95. 264.
103.

Possessores rerum immobili-
um qui? 427. 49.
an caveant? ib.

Possessorium ordinarium
quam cautionem requirat?
summariissimum. An in
eo cautio de non am-
plius turbando locum
habeat? ib.

Postulatio quid? 578. 5.

Potestas dominica. 170. 3.

patria. 175. 16.

fundamentum ejus est edu-
catio. ib. 20.

Jure naturali æque matri,
ac patri competit. ib. 21.

Jure divino positivo uni-
versali tantum patri. ib.
22.

Jure Romano soli patrifam-
ilias. 177. 23.

Jure Leodiensi mater hu-
jus potestatis particeps
est. ib. 24.

modi eam acquirendi tres.
177. 26.

quibus modis solvatur?
203. 1. seqq.

Jure Germanico? 209. 22.

Hamburgensi? ib. 25.

Præbendæ. In eis confere-
dis transactio inter Ele-
ctorem Brandenburgicum
& Ducem Neoburgicum.
450. 10.

Præcepta septem Adami. 47.
73.

Præceptorum honeste vive-
re, neminem lædere & su-
um cuique tribuere, origo.
65. & 66. 88.

Præfectus in jus vocari non

poterat. 409. 6.

Prætorio quis? 281. 6. sub
Justiniano quatuor fue-
runt Præfecti prætorio.
282. 7.

Urbi, a quo institutus? 283.
1. 552. 40.

ejus potestas. ib.

Vigilum.

a quo introductus? 289. 1.
ad quid? 290. 2.

Augustalis quis? 294. 2.
ejus potestas. ib. 3.

Præjudicium non est species
juris non scripti. 122. 60.

Prætores qui? 284. 1. dabant
jura & actiones. ib. 2.

in criminalibus cognitio-
nem Judicibus commit-
tebant. 332. 16.

quando jus dixerint? 285. 3.

Principes an sint Domini æ-
ris? 246. 58.

eorum Residentiæ; vid.
Residentiæ.

Privilegiatus an contra privi-
legiatum beneficio suo uti
possit? 675. 19.

Proconsul quis? 292. 1.
an jurisdictionem habue-
rit? ib. 2.

ejus legatus. ib. 3.

Processus inquisitionis. An
in

in illo Judex teneatur con-
stituire Advocatum fisci?
582. 16.

Procurator quis? 610. 5. qui-
bus differat ab Advocato?
612. 13.

in rem suam transigere po-
test. 541. 6. a quo con-
stituatur? 613. 14.

ejus legitimatio per man-
datum in Camerali Ju-
dicio. 616. 20.

quibus differat a Syndico?
631. 2.

cur in capitalibus olim non
admittebatur? 623. 39.

Cæsaris quis & a quo insti-
tutus? 296. 1. seqq.

Procuratorium. 613. 18.

generale. ib. 19. ejus in Ca-
merali Judicio requisita.
614. eod.

Speciale. 617. 24.

Prodigi paciscendo aliis se
non obligant. 509. 14.

Procuratorem constituere
non possunt. 620. 29.

Professores statutis civitatis
non obligantur. 117. 51.
an juste ab oneribus sint
exempti? 588. 33.

Proportio arithmetica obti-
net in justitia commuta-
tiva. 11. 14.

geometrica in justitia di-
stributiva. 10. 12.

Protoplasti quale jus in res
creatas habuerint? 242. 56.

Prudentia. 14. 24.

Pupilli an ex eo, quod tuto-
res jus novum impetrave-
runt, teneantur? 377. 3.

Purpuræ sacræ adoratio. 234.
38. seqq.

Q.

Quæstores quotuplices?
284. 2.

Qualitas moralis quid? 131. 2.
passiva est, quæ in obliga-
tione reperitur. 269. 109.

Quartæ Falcidiæ detractio
pertinet ad justitiam distri-
butivam. 11. 12.

Querela inofficiosi testamenti
qua ratione introducta?
70. 18.

R.

Ratio recta quid? 32. 53.

Receptum. 701. 2.

Recessus Imperii quid? 108.
22.

Procuratorum Camerali-
um quid? 627. 48.

Reconventio an procedat
contra personam privilegi-
atam?

- atam? 342. 44.
 quando instituenda? 484.
 100.
Recuperatores qui? 301. 11.
Reditus annui, ex rebus immobilibus præstandi, sunt res immobiles. 257. 88.
Reductio contra sententiam arbitri. 691. 15.
Relatio nuncii de citatione reo tradita. 39.
Religionis diversitas. 460. 36.
Religiones in Imperio nostro. 458. 27.
Remedium coactivum 133. 5.
Res quid? 212. 2.
 divinæ. 231. 5.
 sacræ. 214. 6. Diis superis dedicabantur. ib. & 213. 6.
 non possunt alienari. 219. 18.
 differunt a rebus ecclesiasticis. ib. 19.
 religiosæ Diis inferis dedicata. ib. 22.
 sanctæ. 231. 24.
 humani juris. 241. 49.
 publicæ. ib. 51.
 Jure Gentium. ib. 53.
 communes. ib. 54.
 in statu integritatis. ib. 55.
 in statu corrupto. 245. 56.
 in specie publicæ. 249. 64.
 Jure Civili. 254. 73.
 privatæ. 254. 75.
 corporales. 255. 78.
 mobiles. ib. 80.
 immobiles. ib. 81.
 incorporales. 256.
 judicata. An super ea transactio iniri possit? 545. 24.
Rescriptum Principis quid? 104. 5.
Residentia speciali gaudent securitate. 237. 42.
 sunt res sacræ. 236. 41.
Responsa Prudentum. 70. 18.
 73. 31.
Responsum Principis quando dicatur epistola? 105. 5.
Respublica; vid. civitas.
 restituitur contra aliam. 675. 21.
Restitutio in integrum quid & quotuplex? 642. 2.
 erat olim actus meri imperii. 326. 14.
 hodie jurisdictionis. 646. 10.
 de ea in Camera & praxi observatio. 647. 17. seqq.
 metus causa. 650. 1.
 ob ætatem minorennem. 667. 1.
 quando cesset? 674. 15.
 olim fiebat extra ordinem. 675. 17. hodie

- hodie ordinario modo. ib. 18. Scena. In eam prodeuntes hodie
ob qualitatem causarum. 676. non sunt infames. 498. 13.
21. Schmaroger unde? 148. 45.
personarum. 677. 22. Scientia. 14. 23.
majorum. 680. 1. Seistanger infamibus annume-
specialis. ib. 2. rantur. 598. 13.
generalis. 682. 12. seqq. Senatores qui. 275. 8.
Retorsionis jus. 378. 6. quo jure, in municipiis, eli-
Reus cautionem præstare debet. gantur a civibus? 273. 3.
421. 31. seqq. Senatus Romanus nunquam ju-
ei in dubio jura magis favent, ris condendi potestatem ha-
quam actori. 101. 40. buit. 72. 28.
Ripæ fluminis differunt a rebus Senatusconsulta an inter species
publicis. 252. 65. Juris Civilis connumeranda?
Rustici quomodo differant ab 72. 28.
hominibus propriis? 157. 62. Scitum Vellejanum non prodest
eorum operæ. ib. 63. foeminis illustribus. 139. 22.
quotuplicis generis? ib. 158. 67. Turpillianum cur introdu-
an illis, qui operas præstant, ctum? 555. 46.
debeantur alimenta? 157. 66. Sententia diebus festis ferri ne-
quit. 466. 48.
S. ejus, a Camera latæ, executio
cui committatur? 315. 34.
Sagacitas quid? 15. 24. Sepulchra apud Romanos erant
Salomo an ex solorationis lu- juxta vias militares. 223. 26. &
mine tantam in Botanicis sibi quæ exinde utilitas? 224. eod.
scientiam acquisierit? 49. 74. Sepultura quomodo differat a
Sancta quæ in jure dicantur? sepulchro? 225. 27.
233. 37. Servi qui? 143. 32.
Sanctio pragmatica. 104. 5. Germanorum. ib. 41.
Sapientia. 14. 23. domestici qui, quotuplices &
Scabinatus Aquisgranensium ju- quomodo differant a glebæ
re non est Judex appellationis addictis? 146. 42.
in Teutoburgensium causis fiebant modo communi per
692. 18. captivitatem. ib. 45.
Scabinorum olim magna autho- modo proprio per privatam
ritas. 697. 22. Bbbbb con-

- conventionem. 178. 47.
 per sortem. ib. 48.
 per lufum. ib. 49.
 per duellum. 149. 50.
 per liberam voluntatem. ib. 51.
 nascebantur. 149. 52.
 glebæ addicti qui? 149. 53.
 quomodo differant a domesti-
 cis? 146. 42.
 eorum tres classēs. 150. 54.
 quomodo constituantur? ib. 55.
 dicuntur vulgo homines pro-
 prii. 151. 56.
 Servitus quotuplex? 143. 33.
 publica. 144. 34.
 privata. 144. 35.
 an hodie sit abrogata? 145. 41.
 Germanorum nondum est ab-
 rogata. 154. 59. seqq.
 non repugnat pietati, neque
 Christianismo. 155. 60.
 Servitutes sunt in patrimonio
 nostro. 254. 76.
 rusticæ quæ? 551. 39.
 urbanæ? ib.
 Servus nemo natura est, neque
 liber. 37. 60.
 Slavi Germanorum jus civitatis
 nunquam habuerunt. 131. 82.
 eorum jure sex civitates utun-
 tur. ibid.
 Socialitas quid? 33. 55.
 est fundamentum Juris natu-
 ralis. ibid.
 Societas pertinet ad justitiam
 distributivam. 11. 14.
 Gentium. 159. 70.
 Civitatis. 160. 72.
 familiæ. 170. 1.
 Sodomix poena est legis divinæ
 positivæ universalis. 58. 78.
 cur capitalis sit constituta?
 61. 80.
 Sponsalia bina contrahentes fiunt
 infames. 595. 13.
 Spurii. 181. 36. an sint infames?
 595. 5.
 Statua Apollinis. 580. 6.
 Status hominum differt a Jure
 personarum. 163. 13.
 integritatis non est norma Ju-
 ris naturalis. 37. 60.
 Status Imperii an in consilium
 vocentur, in condendis Im-
 perii legibus, an vero illorum
 consensus requiratur? 109. 25.
 Statuta quid? 116. 50.
 communi juri contraria Ca-
 merale Judicium non atten-
 dit. 117. 52.
 an eorum explicatio ex Jure
 Civili Romanorum recte
 deposcatur? 100. 38.
 an & quando in iis admitten-
 da sit interpretatio exten-
 siva. ib.
 Stipulatio. Eam levissimus error
 vitiabat. 535. 57.
 Aquiliana. 542. 12. hæc hodie
 est supervacanea. ib. 13.
 Subhastationis nomen unde de-
 rivatum? 301. 9.

Successio prudentum. 74. 45. seq.
Surdus stipulationem celebrare
 non potest. 509. 12.

neque postulare. 582. 21.

Syndicatus instrumentum solo
 Universitatis sigillo munitum
 valet. 632. 2.

an huic clausula rati sit infe-
 renda? 635. 9.

Syndicus quis? 631. 1.

quomodo differat a Procura-
 tore? ib. 2.

a quo? 633. 3. & quomodo
 constituatur? ib. 5. seqq.

qui ejus officio fungi possint?
 634. 8.

quando Procuratorem det?
 620. 29.

ejus potestas. 635. 10.

transigere potest. 541. 6.

T.

Tempus quotuplex? 482. 91.
Termini quot in Camera?
 482. & seqq.

Testamenta inter negotia favo-
 rabilia numerantur. 99. 37.
 eorum solennitates quomodo
 in legibus vocentur? 519. 24.

Testator cur pro parte testatus,
 & pro parte intestatus dece-
 dere non possit? 521. 24.

Testium examen an diebus festis
 institui possit? 467. 50.

Themis Dea. 65. 88.

Torcular an sit res mobilis? 255. 80.

Traditio Jure naturæ non re-
 quiritur ad transferendum do-
 minium. 260. 115.

Transactio quid? 540. 3. & seq.
 a quo iniri possit? 541. 6.
 quot modis rescindi possit?
 575. 61. seqq.

illius effectus. 574. 59. & seqq.
 an iniri possit super testamenti
 controversiis, nondum in-
 spectis tabulis? 568. 54.

Jurata. Eam rescindens fit in-
 famis. 598. 13.

Turpe quid? 21. 36.

Tutores dabantur a Prætoribus.
 284. 2.

si jus novum impetraverunt,
 an pupilli teneantur? 376. 3.

Typographicum prelum est res
 mobilis. 255. 80.

V.

Vadimonium quid? 435. 4.
 deferere quid? ib. quomodo
 differat ab eremodiciu con-
 trahere? 439. 10.

ejus poena. 435. 5.

differri quid? 476. 71.

Venditio sub hasta. Unde ejus
 nomen derivatum? 301. 9.

Venia ætatis cui concedatur?
 677. 23.

ejus impetratio an adhuc ob-
 servetur? ib. 24. 410. 11.

impetraturi eam, quid probare
 debeant? 678. 25.

Vesperæ

748 INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Vesperæ ante festa cur celebrantur? 446. 8.
 Viæ publicæ. 249. 64.
 Vidua intra annum luctus nubens fit infamis. 508. 13.
 Violatio fidei in contractibus facti infamiam infert. 609. 23.
 Virginitas an ex certo signo cognosci possit? 137. 21. seqq.
 Virgo quæ? ib. 20.
 Virtus moralis. 15. 25.
 Vis quomodo differat a metu. 656. 7.
 illata infert infamiam facti. 609. 23.
 Vitium morale. 15. 25.
 Unio prolium. 195. 89. seqq.
 quo jure valeat? 523. 24.
 Universitas quid? 633. 3.
 quomodo obligetur? ib. 4.
 juramentum ei delatum a quibus præstetur? 636. 11.
 Voluntas.
 coacta etiam est voluntas. 650. 1.
 ejus actiones quotuplices? 13. 20.
 operatio in eam divina. 250. 1.
 Usufructuarius an locum religiosum facere possit? 228. 30.
 Usurariam pravitatem publice exercentes sunt infames. 598. 13.
 Usuræ quincunces in Imperio nostro permissæ. 118. 52.
 Vultus est tacitus mentis sermo & animi sensus. 624. 41.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

- Pag. 10. §. 11. lin. 11. pro nulla aut omnis leg. neutra aut utraque.
 Pag. 72. §. 27. lin. pen. pro eictum leg. edictum.
 Pag. 81. lin. 10. post verba: *COMMODO Sext. Pomponius*, hæc verba omiſſa addi debent: alius ab eo, qui secundum *Lamprid. in Alex. c. ult.* fuit
 Pag. 110. §. 31. lin. fin. pro celebratur leg. sæpiſſime celebratus fuit.
 cod. §. 31. in fin. hæc verba omiſſa addi debent: Sed per Placitum Imperii Statuum anno MDCCLIX. die 30. Julii & Decretum S. Cæſar. Majeſtatis die 6. Septembr. ejusdem anni conditum hac in re nexus Rom. Germanici Imperii & Regni Bohemiz pleniffime renovatus fuit.
 Pag. 117. lin. fin. pro attendit leg. attendunt.
 Pag. 140. §. 23. lin. 3. leg. ille pro ille. & ibid. lin. 18. caput pro capit.
 Pag. 145. §. 39. lin. 3. pro cotra leg. contra.
 Pag. 150. §. 54. lin. 1. pro glebi leg. glebæ.
 Pag. 153. lin. 16. pro §. 1. leg. §. 2.
 Pag. 247. §. 59. lin. 4. pro commune leg. publicum.
 Ibidem lin. 5. pro publica leg. communis.
 Pag. 294. §. 2. lin. 8. pro domnoſa leg. damnoſa.
 Pag. 359. §. 88. lin. 6. pro quoniam leg. cum.

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

APPENDIX

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
STATE
BY
JOHN STOW
1618

Summerrmann, Caspar Theodor,

Praxis Pandectarum in summis Imperii rom. germ. iudiciis

Amsterdamum 1717

4 J.rom.c. 220 m

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10565719-1